Försök

til en

FLORA OECONOMICA SVECIÆ

Eller

Swenska Wäxters

Nytta och skada

i

Hushållningen

af

ANDERS JAHAN RETZIUS

Professor i Natural-Historien, Oeconomien och Chemien m. m.

Första Delen

LUND 1806.

Tryckt hos Professorn, Dokt. Joh. LUNDBLAD,
på författarens bekostnad.

Exemplaret kostar oinbundit Fyratio skill. Banco,
och bör af Bokbindaren wäl planeras.

Wärdaste Landtmän
af
Alla stånd och Willkor.

Det är til Edert bruk, af håg at wara Eder gagnelig, om jag anwändt tid, möda och kostnad på detta arbete. Det är derföre billigt göra Eder reda för dess innehåll, så wäl som hwarföre jag följgt den plan, hwarefter den är utarbetad, och icke någon annan.

Swerige, ehuru icke beläget i det blidaste klimat, äger likwäl inom sina gränsor et stort antal Wäxtarter. *Prodromus Floræ Scandinaviæ* som jag följgt, upräknar 2019; ibland dessa finnas likwäl flera som icke äro Swenska Inbyggare, utan tilhöra Pommern och Danska Europeiska länderne. Desse har jag icke här uptagit.

At alt hwad skapadt är, hafwer sin nytta, lärer wäl ingen med uplyst förstånd begåfwad och efter sunda reglor forskande menniska neka; men menniskan är ock tämmeligen allmänt så beskaffad, at hon beräknar det nyttiga och skadeliga efter dess påtageliga och gemenligast efter dess omedelbara inflytande på sig sjelf, och hwad man icke känner såsom sådant, anser man såsom onyttigt. Efter sådant sätt at dömma, blifwa och de flesta wäxter onyttige. Men lärer man sig icke allenast at skilja imellan den medelbara och omedelbara nyttan, utan äfwen under en fördomsfri forskning at följa Naturen på spåren, blir

man snart öfwertygad, at wi skulle sakna otaliga såsom onyttiga kände ting, om icke de, af oss såsom onyttige ansedde, woro til, och at de således äro af mycken wigt i Naturens egen hushållning.

Lika så litet som i den skapade Naturen någon ting finnes, som i alla hänseenden är onyttigt, äfwen så litet gifwes något som i alla hänseenden är skadeligt. Det ankommer på sätt, mängd, tid och ställe huru det anwändes. Ogräs äro altid skadelige i en åker; men de kunna wara nyttige til många bruk. sjelfwa det dödande giftet har sin stora nytta, när man förstår at rätteligen anwända det, och det nyttigaste blir skadeligt, när det orätt anwändes. Det ankommer således på menniskan sjelf, at anwända de skapade tingen, för at af dem draga nytta eller skada.

Så wist som Behof och Händelser hafwa uptäckt flere tings nytta och skada i anseende til wåra allmänna förnödenheter, än et djupsinnigt forskande, lika så säkert hafwa sådane uptäckter genom Wetenskapernes biträde wunnit ganska mycket i brukbarhet och en mera utbredd nytta, samt ofta gifwit anledning til än gagneligare uptäckter. Ja man kan med säkerhet påstå, at utan Wetenskapsmannens biträde inga uptäckter blifwa rätt nyttige. Men så får man och å en annan sida medgifwa, at mycket, som för uptäckter blifwit utgifwit, icke är annat än omogne och flygtige förslagsmeningar. At skilja dessa ifrån de förra är icke altid lätt utan genom försök, och de som wanligen bruka at blott afskrifwa hwarandra, göra sig icke dermed möda; oftast låna de utan all granskning.

Då jag företagit mig at til Edert bruk, Wärdaste Landtmän! utgifwa en Handbok, som skulle innehålla den

kända Nyttan och skadan af Swenska inhemska Wäxter, har jag wäl bjudit til, at med iackttagande af en nödig korrthet, taga mig til wara så för det ena som det andra som jag ansett felacktigt hos andra, hwilka skrifwit i samma ämne. Men det kan wäl hända, at jag icke altid warit nog warsam, utan likwäl lämnat tilfälle för grundade anmärkningar, och dem skall jag icke allenast med all tilbörlig acktning och tacksamhet mottaga, utan utbedja mig, så wäl som werkelige förbättringar. Men jag tror mig ock berättigad begära, at den granskande Läsaren icke må förhasta sig i sitt omdömme, och därmed göra mera werkelig skada än åsyftadt gagn. Läsaren behagar ock ärindra sig, at Boken skall icke utgöra et Bibliothek, utan är en Handbok, ämnad åt en klass Medborgare, hwilken, ehuru den wisserligen inom sig äger en del af de mäst uplyste och förmögne, likwäl innefattar et långt större antal af dem som hwarken ägt tilfälle eller handledning til odling, så wäl som af dem hwilkas lott det är, at under möda och anletes swett winna dageligt bröd; men likwäl är det den på hwilken Landets bestånd hufwudsakeligen beror, och dessa hafwa hwarken råd at anskaffa dyra Böcker efter mycken tid och än mindre underbyggnad at syslosätta sig med widlyftig läsning. Derföre har jag ansett mig skyldig at wara korrt; men om sådant skett på tydelighetens bekostnad, tilbörer andra at dömma; mig skulle det wara okärt. Men jag bör ock ärindra, at det är et Försök, som med tiden tål mycken förbättring och tilökning; om det likwäl i anseende til urwal och någorlunda fullständighet tål at anses för det första, underkastar jag gärna andra kunnigas billiga omdömme.

Jag har wid hwarje Swensk Wäxt anfört den nytta och skada jag känner såsom säker. Där jag endast litat på andra, har jag anmärkt sådant, och där jag haft skäl til twifwelsmål, har jag ej förtegat dem.

Då mit ändamål warit, at wara Eder på nyttig som möjeligt, har jag och understundom utbredt mig til wissa hushållsgrenar, som för större delen Landtmän wäl kunde undwaras, men likwäl för den wettgirigare, kunnigare och **tr**efnare ej torde wara utan nytta.

Hwar jag anfört Wäxternes skadelighet för menniskans eller husdjurens hälsa, har jag ock tillika anfört medel at förekomma och bota den, då sådane warit mig kände, som i nödfall utan biträde af Läkare kunna nyttjas.

Wäxternes bruk til Läkemedel har jag för öfrigt sparsamt anfört, och icke utan då jag trott mig kunna utan befaradt misstag af de förståndigare göra det. At i populäre skrifter utbreda sig widare, anser jag icke blott för öfwerflödigt, utan mera ledande til skada. Läkare, för hwilka sådane böcker icke skrifwas, behöfwa det icke, och för andra är det icke allenast obrukbart, utan kan ganska lätt wålla mycket ogagn, hälst i händer på okunnige och djerfwe. Jag känner flere exempel.

At jag utur Kongl. Wetenskaps Akademiens Handlingar i korrthet utdragit Herr Lif-Medicus WESTRINGS så nyttiga Försök rörande Lafwarnes bruk til Färgning, hoppas jag icke anses för öfwerflödigt, då nyssnämde Werk af nog få kan nyttjas, och Auctorn som benägit genomsett utdraget icke derwid haft at ärindra. Desse omarbetade Afhandlingar, som samme nitiske Man nu häftewis utgifwer under titel af Swenska Lafwarnes Historia med kolorerade Plancher, Stockholm 1805, ehuru i sjelf-

wa werket lättköpt, får dock icke så många ägare som det förtjenar. Men då man bör förmoda, at få socknar komma at aldeles sakna detta förträffeliga arbete, gifwer mit sammandrag åtminstone anledning, at uti Herr WESTRINGS egit arbete söka och winna närmare uplysning.

Den alfabetiska Ordningen, har jag ansett wara tjenligare än systematisk, emedan ganska få som med den senare äro bekante lära gagna boken. Dessa kunna likwäl utan all saknad deraf nyttja den, om de behaga, och för de öfrige wore en sådan Ordning mera beswärlig.

Beskrifningar på slägten och arter har jag, som jag tror, wälbetänkt utelämnat; ty jämte det at, Boken skulle blifwit minst dubbelt så widlyftig och följackteligen i förhållande dyr, inser jag deraf ingen nytta. Den som är bewandrad i Botanik behöfwer det icke, ty uti HOFFBERGS Anwisning til Naturens Kännedom, LILJEBLADS Swenska Flora, HORNEMANS Försög til en Dansk Oekonomisk Planteläre (*), LINNÉS *Flora Svecica* och min *Prodromus Floræ Scandinaviæ* andra uplagan m. fl. skrifter, har han tilräckelig hjelpreda. Utom dess är C. G. RAFNS Danmarks og Holstens Flora, när detta i flere hänseenden så förträffeliga Werk hinner blifwa fullborbadt, efter mit omdömme det första i detta afseende. Den åter som icke ordenteligen winlagt sig om örtläran har af sådane Beskrifningar alsintet gagn. Man måste för at bestämt kunna beskrifwa och urskilja wäxter efter beskrifning betjena sig af Botaniske uttryck eller Termer, och äfwen hafwa en wiss genom öfning förwärfwad färdighet at anwända dem, och det synes än långt borta, at de som i ungdomen hafwa

* Häraf är en ny uplaga under tryckning.

tilfälle därtil, något allmänt winlägga sig om kunskap häri, ännu mer at det än allmännare skulle ske.

En mycket god hjelpreda får dem, som icke annars äro Örtkännare, är det arbete som utkommer under namn af Swensk Botanik, och Utgifwaren deraf har så mycket större rätt til Allmänhetens ärkänsla, som man icke finner något werk, hwilket med så goda figurer förbinder et så lindrigt pris, när F*lora Danica* (*) undantages; men detta senare utgifwes ock hufwudsakeligen på Kongelig bekostnad, för at kunna säljas til et sådant pris, hwaremot Swenska Botaniken utgifwes på enskild bekostnad. Måtte den hederwärde Utgifwaren ej tröttna, eller något annat rubba werkets fortsättning och fullbordan, åtminstone i afseende på de för hushållsnytta kände Swenske Wäxter. Jag har icke kunnat anföra af detta Werk mer än 38 häften, men wid de öfrige lämnat öppet rum, så at en och hwar efter hand så fort de utkomma, kan anteckna de följande figurer.

Wäl hade jag kunnat utelämna de för ingen särskild nytta eller bruk kände Wäxter, men jag har trott deras upräknande ej mara onyttigt såsom en ärindran för Läsaren om nödwändigheten at göra sig säker om skillnaden mellan de nyttige och de för ingen nytta kände, ej mindre än at upteckna och meddela Allmänheten i fall någon nytta af dylike blefwe känd. Wid några af de widlyftigaste slägten har jag dock underlåtit at upräkna alla arter.

At jag icke efter den rådande smaken gifwit alla slägten Swenska namn, och efter slägtnamnet tilsatt artbenämningen, hoppas jag icke anses för et fel. Boken är ämnad dem, som icke behöfwa sådane systematiske namn, utan känna Örterne under redan antagne och gängse. Det systematiska benämningssättet, at nemligen efter slägtnamnet tilsätta artnamnet, är aldeles stridande mot Swenska språkets kynne, som fordrar en omwänd ordning. Dessutom så länge Örtslägten icke äro så fullkomligen stadgade, at ingen förändring

* Hwar Tabell på halft ark kåstar efter högsta kurs 1 sk. 8 rst. B:co oilluminerad och 5 sk. 4 rst. illuminerad ; men det har och redan wuxit til et antal af 1320 Tabeller.

dermed kan ske, utan, som ej sällan händer, en eller flere arter af den ena föras til et af en annan til et annat slägte, gifwa sådane ändringar anledning til willa för den i Botaniken okunnige. Det torde wara en brist, hwilken jag likwäl för sent blifwit warse, at jag icke anfört de Landskaper där en del namn endast äro gängse.

Om någon tycker at jag borde upräknat Wäxterne efter Swenska namnen, behagar han ärindra sig, at ganska många inhemska Wäxter icke än wetterligen äga Swenska namn, och om jag äfwen gifwit dem, hade dessa warit mera okände än de Latinske. När man tillika påminner sig, at en och samma Wäxt ej så sällan är känd under flere; ja ända til tio särskilde namn, och enahanda namn ofta tilhöra flere Wäxter; huru många repetitioner och hänwisningar hade icke det fordrat? Et Swenskt namnregister efter Andra Delen är långt wigare.

At jag inskränkt mig inom de Wäxter som räknas för inhemske, och icke uptagit dem som i wåra Trägårdar och på Åkren odlas, hoppas jag icke anses för ofullkomlighet, såsom stridande emot min plan, och det med så mycket mera skäl, som jag då icke haft någon wiss gräns, utan bort uptaga alt hwad på Åkern, i Blomster- Köks- ock Fruckt-Trägården m. m. kan odlas. Huru mycket är utom dess icke förut skrifwit i dessa ämnen på modersmålet, och huru mycket hade icke Boken derwid wuxit både i storlek och pris ? Til Eder tjenst Wärdastte Landtmän som icke hafwa tilfälle, at gagna kunnige Trägårdsmästare, har jag dock såsom et Bihang bifogat en af mig utgifwen, och på mångårig ärfarenhet grundad Afhandling, om Äpple- och Päron-Träds skötsel.

Jag har äfwen med mig öfwerlagt, om jag borde tillägga D. TENGMALMS Försök til en förbättrad *Pan svecicus*, som är införd i Nya Hushållsjournalen för åren 1779 och 1780. Men den ärfarenhet flere med för mig görlig noggranhet anstälde Försök gifwit, hafwa öfwertygat mig, at alla sådane Förteckningar innefatta osäkerheter. Det är onekeligt, at likasom hos särskilte indiwiduer af en och samma art bland de wilda Djuren, än mera hos de genom en ganska

långwarig odling tämde husdjuren högst olika lynnen och förändringar imellan fromhet och arghet, läraktighet och obändighet, qwickhet och dumhet m.m. gifwes, är smaken ej mindre olik. Hwad det ena gärna äter, ratas af det andra, och ej sällan njuta de äfwen med begärlighet det som synes stridande mot deras Natur. Det kan wäl icke nekas, at understundom har twång, wana och nöd häruti icke ringa del; men så finner ock en upmärksam forskare ej sällan smaken hafwa mycken del, så at icke alt, åtminstone bos husdjuren beror af Naturdrift, fast den i det hela har stort inflytande. Några nog tydelige bewis äro i Boken anförde, och långt flere kunde anföras, om här woro stället dertil. Icke dess mindre har jag wid de fleste Wäxter anfört de anmärkningar i detta hänseende, som jag haft anledning anse för de säkraste. Likaledes har jag funnit flere osäkerheter i anseende til åtskillige Biwäxter som af D. HAGSTRÖM i dess *Pan Apum* upräknas; och så framt den nya upgiften, at nemligen Bien icke särskilt af Fröstoftet i Blommorne insamla waxämne, utan afsöndra detta senare från sjelfwa Honungen inom kroppen, blifwer stadfäst, förfaller än mera nyttan af dessa mödosamma rön.

Hwar och en af Eder, Wärdaste Landtmän och öfrige wältänkande läsare som i detta arbete saknar något säkert Rön i hänseende til nytta eller skada af Swenska Wäxter, ware så patriotisk at gifwa mig del deraf! Det skall med tacksamhet nyttjas, om jag ärlefwer en ny uplaga; äfwen som jag för öfrigt med tacksamhet skall anse hwar och en anständig ärindran wid plan och utförande af Boken, om den ock skulle wara af mindre wigt och grundelighet. Ofta wäckas deraf tankar, som man förut icke haft anledning til.

Måtte detta arbete imedlertid wara Eder så wälkommit och nyttigt, som det i wälmening och af håg at gagna, är författadt!

ACER *campestre*. Prodr. Fl. Scandi 1264. Fl. Sv. 925. Sv. Bot.

Nafwes.

En art Lönn, som är endast funnen wildtwäxande på Skabersjö ägor i Skåne, där den uti skogsängar finnes som en Buske, hwilken näppeligen hinner at blomstra, hwaraf ock LINNÉ tagit anledning tro, at den knapt i Skåne skulle tunna gifwa mogne Frö. Om den icke fredas och upsnibes til et träd, gifwer den icke heller Frö, i synnerhet när den antingen ofta hugges til ris eller agas til häck. Den blommar ock senare än andre Lönnsorter, icke i afseende på årstiden, utan på trädets ålder. Den tager wäl til godo en sämre jord; men trifwes bäst i en något mullblandad och fucktig lerjord, och kan då winna en högd af hela 20 alnar, samt en omkrets af mer an fyratio t**wär**tum. Til häckar är den derföre nyttig, at den så tåligt

låter tuckta sig med sax och Knif, och gifter dem nog wackra samt mycket waracktiga, men icke synnerligen täta. På öppet fält trifwes den icke rätt wäl. Til stamträd förtjenar den at updragas för trädets godhet skull. Hwar det har lös och god ängbotten at wäxa uti, får roten, om Buskens hufwudstam afhugges något öfwer jordbrynet, en myckenhet telningar, som åter efter några år kunna til flere behof afhuggas, och ju tätare desse få wäxa, ju rakare blifwa de; annars har Busken en i flere ställningar krokig wäxt, hwarföre man redan i plantsängen måste dana dem, som ärnas til stamträd, med knifwen. Will man af små stamträd skörda frö, så böra icke heller kronerne huggas, det de annars wäl tåla. Om de tåla tappas, har jag icke haft tilfälle röna, Frön, som likna Lönnfrö, fast de äro hälften mindre, mogna sent om hösten, och böra efter afplocking något windtorkas, och derefter genast sås i rader på dertil redde sängar. Förwarar man fröet til wåren, går det icke up. När plantorne äro twå år gamle, böra de omplanteras, och när de i planterskolan wäxt tre år, är s**ån** kraft flytta dem dit de skola stå. Dock kunna de äfwen längre stå qwar, om deraf skall blifwa stamträd. Det är en allmän regel för wilda Träds plantering; at ju yngre de omplanteras, dess säkrare wäxa de, dess mindre lida de af omsättningen, alenast de ock wederbörligen wårdas med fredning och watten, tils de wäl kommit i wäxt, och at man första och andra wåren efterser, at kälen icke får rubba dem, eller blotta rötterne.

Trädet i rätt tid fälldt, är til många behof nyttigt. Det gifwer en god Bränwed och goda Kol; men bör icke just til den andan planteras, då så många andra frodwäxtare och med sämre jordman nöjde, dertil kunna anwändas. Trädet är både wackert til hwarjehanda Snickare och Swarfware arbeten, i synnerhet roten och den nedersta delen af stammen på gamla träd, som äro masurerade, samt

äfwen hårdt och segt, hwarföre det med fördel nyttjas til Wagnswirke, Bösse och Pistolsstockar, Åkerredskap, Skatuller m. m. I Eisenach i Thüringen förfärdigas af et särskilt Handtwerk deraf flätade Piskskaft, som försäljas wida omkring, och ej så sällan komma til Swerige. Trädet är så segt, at en stång efter längden låter klyfwa sig til hela tjoget Piskskaft, hwilka åter klyfwas til smala ribbor ned til Handtagen, sedermera putsas och flätas. Dertil dugelige träd betalas ock derföre på desse orter dyrare än andre inhemske trädarter. Til Laddstockar, Pipskaft, Dosor och dylikt är det äfwen ganska tjenligt.

Det har som de fläste Lönnarter en Sockerartad saft: men icke til den rikhaltighet, at det lönar mödan deraf laka Socker. Sex lod af det raspade eller småhackade trädet kokat **2** timmar (i lyckt kärl) med halftannat qwarter färskt watten gaf en soppa, som gaf et qwintin ull, betad Wismutuplösning, som koktes däri, en waraktig Nötfärg. Om Soppan tilreddes på lika sätt af samma mängd sönderstött Bark, fick ullen en rödbrun krappfärg. DAMBOURNEY.

ACER *platanoides*. Prodr. Fl. Scand. 1263. Fl. Sv. 924. Sv. Bot. 86 .

Lönn.

Et allmänt kändt Träd, som wäl här och där i Skogstrakterne anses wildt wäxande, men för sina wackra Löf, rena och resliga, äfwen tämmeligen snabba wäxt, och skuggrika krona mera planteradt wid Hus, Gårdar, Kyrkogårdar, til Alléer o. s. w. Wäxer wäl frodigast i en någorlunda lös och fucktig jord, men trifwes för öfrigt i allehanda slags jordmån, utom ren sand och grus; icke heller trifwes det i sumpig jordmån. Ju magrare jord den wäxer i, dess långsam-

mare är wäl dess wäxt, men ock dess bättre sjefwa trädet til wirke.

Fröet af denna Lönn tål wäl bättre än det förra, at öfwer wintern, bäst i torr sand, förwaras, men går aldrig så wäl up, som då det sås samma höst det är tagit, och då detta upgår följande wår, ligger det förra et helt år, och ej sällan 2 år, och går altid ojämnare up. Det sås bäst i rader på sängar, och höljes med jord, en tum högt. Är wåren mycket torr, gör man wäl at wattna dessa som Trädfrön och späda Plantor i allmänhet, äfwen om sommaren i fall det behöfwes. När plantorne äro 2 år gamle, det will säga den tredje wåren, inberäknade den efter hwilken frön blifwit sådde, uptagas de, och omsättas i plantskolan en half aln ifrån hwarandra, och wattnas tilbörligen, hwilket wattnande förnyas så ofta wäderleken gör det nödigt, om man annars will, at de skola slå wäl an. I denna plantskola blifwa de, wäl från ogräs renhållne, alt som de wäxa frodigt, 2 til 3 år och kunna derifrån om man will plantera dem så små, utflyttas dit de skola blifwa stående; men om de först skola til Stamträd updragas böra de wid nämde ålder omplanteras i Trädskola til minst en alns afstånd ifrån hwarandra, wattnas och hållas rena, som förut är sagdt, och där qwarblifwa til de på sina ställen skola utplanteras. Det förstås af sig sjelf, at man i Trädskolan nätt afputsar öfwerflödiga grenar, för at få rena stammar. Jag will här, för at undwika wid hwarje art återtaga et och samma, anföra några omständigheter, som wid wilda Träds plantering i allmänhet böra i akttagas.

1:o Ju yngre och följackteligen mindre Trädplantor äro, när de omplanteras, desto säkrare blifwa de wid, och dess mindre lida de genom omplantering. De wäxa både säkrare och snällare om de utflyttas, när de äro 6 til 7 qwarter höge, än när de äro 3 Alnar och deröfwer.

2:o På tilämnade stamträd afputsas ock alla sidogrenar bäst, medan telningarne äro små, och wirket blifwer mindre knasigt, än när de afskäras sedan grenarne blifwit större, äfwen som sålunda i rättan tid danade Stammar äro mindre utsatte för Kärnröta.

3:o På tilämnade Stamträn, måste man noga ackta toppändan, och bör den åtminstone förr icke med knif röras, än Stammen fått ungefärligen den högd som åstundas. Man kan wäl genom skärning, huggning &c. på äldre Träd formera wackra stammar och kronor; men det är otroligt hwad Trädet därwid lider til sin wäxt och waracktighet, och sällan slår det någonsin felt, at det ju får mer eller mindre kärnröta, hwarföre och sådane Träd, som ärnas til wirke eller waracktige Lugnträd, icke utan i nödfall böra beskäras, sedan deras stammar i Trädskolan blifwit danade.

4:o Man bör wid uptagandet wara mycket mån om, at icke genom skakning, brytning o. s. w. skada rötterne. Deraf finner man huru illa de göra, som med wåld updraga plantorne, äfwenså bör man icke utan nödwändighet beskära dem. Är någon rotgren, oaktadt all anwänd warsamhet wid uptagandet, skadad, så måste den afskäras straxt ofwanför skadan, och den del af de minsta rottrådarne, som man förutser icke kunna spridas i jorden, utan i en klimp komma at hoppackas, borttagas. Widare bör roten icke skäras, om icke det händer at en gren ligger så tät in på en större, at den ena nödwändigt skall hindra den andras wäxt, då den afskäres, så framt den icke är så wek, at den under planteringen kan warsamt böjas undan.

5:o Större Träd och sådane, som hwarken af kälen kunna lyftas eller deras rötter deraf blottas, må planteras om sena hösten, ju senare dess bättre; men de mindre som för sådan åwerkan af käle äro utsatte, böra blott om wåren omsättas.

6:o Man bör för allt ting ackta, at icke rötterne af de uptagne plantor hwarken af Sol, Wind eller Luft få torka. Sker planteringen i närhet af Plantskolan, böra derföre icke flere i sänder uptagas, än på en kort stund kunna nedsättas, och dessa imedlertid likwäl täckas. Skola de transporteras någon wäg, böra rötterne straxt efter uptagningen omwecklas med fucktig mossa och derefter med halm eller mattor. Blott den omständighet, at man låter rötterne af Sol och Wind torka, hindrar många plantor at komma sig före.

7:o Samma skada gör uracktlåtit wattnande. Allmänna bruket är, at när Trädplantorne blefwit nedsatte, wattna dem, och sedan icke. Härigenom händer at många, ej sällan de bäste, dels icke komma sig före, dels wantrifwas. Händer at en wåt wår och lagom warm sommar infaller, så bärga de sig någorlunda, men blir wåren torr och sommaren het, misslyckas planteringen wid sådant förfarande gemenligen. Det är icke alenast angelägit at wid planteringen gifwa dem tilräckeligt watten, utan flere gånger om sommaren, i synnerhet om torka infaller, efterse om de behöfwa watten och icke låta bedraga sig, om de synas grönska, ty det händer, i synnerhet om plantorne äro sent uptagne, at de med den saft de fått i Trädskolan slå ut i löf utan at roten gjort det minsta skott; men de dö ock oftast derefter bort. Äro plantorne små, böra de ock om görligt är, hafwa skyggd för Solhettan. Äfwen som man wid sättningen bör se til, at jorden snarare formerar en skål kring stammen, än ligger afhällig därifrån, på det wattnet icke må förloradt afrinna.

8:o Man sparar mycken möda med wattnande, och det fordrar tillika ogement Trädplantors groning, om man straxt efter planteringen, belägger jorden rundt omkring plantan med mossa eller halmstybbe, som håller fucktigheten qwar i jorden, och hindrar solwärman at skada rötterne. Äro plan-

torne små, är det nödwändigt, och äfwen de större må mycket wäl deraf.

9:o Ju widare man gräfwer gropen för de unga träden som skola nedsättas, dess säkrare wäxa de. Wanligen göras för wilda Träd icke större gropar, än at rötterne kunna nedsättas, hwilken omständighet jämte bristande wattning wåller, at så många planteringar misslyckas.

Hwad widare wid särskilte arter kan wara at ärindra, skall anföras på sine ställen.

För sitt wackra stora löf, som ganska litet skadas af insekter, och för sin snabba wäxt och böjeliga grenar brukas Lönn mycket til så kallade lusthus, täckta gångar o. s. w.

När jordmån och läge äro passande, wäxer Lönnen tämmeligen snabbt, och blifwer med tiden et af wåra större Träd, som hinna en betydlig ålder, utan at taga Kärnröta. Wäl anses det icke så godt som Bok och Björk til wed; men gifwer det senare föga efter. Sågadt til bräder är tjenligt til hwarjehanda Möbler, Panelningar och dylikt. Dess seghet gör det tjenligt, at anwändas til Brankarder, Wagns och Åkerredskap, Yxskaft, och i brist af Ek til Manglar.

Emedan den ej för gamla roten, om Trädet fälles något öfwer jordbrynet, är Benägen at gifwa skott, tjenar det til Fällskog. Blommorne besökas flitigt af Bien, och Löfwen ändskönt något hårda, ätas färska af Geten, Fåret och Koen.

Af wara nordiska Lönnarter gifwer denne mästa Socker-Lakan. Herr DALMAN har uti Kongl. Sw. Wet. Acad. Handl. för år 1754 anfört sina försök. Han lät om wårtiden med en Nafware båra et halft qwarters djupa ned åt stupande hål uti 8 st. Lönnar, hwaribland ingen war yngre än 30 år, et hål i hwardera. Uti hålen inskrufwades wanliga trädtappar, på det saften ej skulle få rinna oftare eller längre än man wille. Första gången samlades innom

fyra dygn 20 tunnor laka, som efter kokning på koleld i ?? timmar, och sedan det öfwerblefna stelnat, gaf 2 och et halft skålpund brunt socker: Andra gången utrunno af samma Lönnar på 3 dygn 15 kannor Laka, hwaraf efter några timmars kokning hämtades först et halft sk:pd. Sirap, och sedan 1 sk:pd. lika Socker som det förra, och sist 8 lod Pudersocker. Herr STÅLHAMMAR har på samma ställe för år 1773 anfört sine försök. Af 24 kannor laka som kokades i 10 timmar, fick han en kanna sirap, hwilken i smak, godhet och nytta aldeles liknade Sockersirap, hwarjemte ock et stycke Socker krystalliserade sig på bottnen af kärilet. GLEDITSCH (Fürst Wissensch. I. p. 296.) säger at de böra tappas efter den första starka frosten i November månad ända til December, när rötterne äro wäl snöbetäckte, wid klart wäder och sträng köld, en half aln från jorden, och bårningen ske til tre qwarter i trädet på södra sidan. Då man kan alla 24 timmar aftappa från 7 til 10 Berliner qwart (sådan qwart lärer wara 1 jungfru mindre än et stop, och detta således wara mot 6 ⅛ til 8 ¾ stop); är wäderleken lindrig och wåt bör man icke tappa, ty då är saften mindre söt och sockerrik. Han tillägger: at efter första aftappningen bör man wänta wid pass 30 dagar, och derefter åter aftappa för andra gången några och tjugu dagar, om nemligen Solskin och stark frost widwarar. Detta gör mycket mera än hwad DALMAN fått. Men om man äfwen jämförer hans upgift med hwad Prof. KALM i Sw. Wet. Acad. Handl. 1751 anförer, synes som wår Lönn skulle wara wäl så sockerrik som den egenteligen så kallade Sockerlönnen. Prof. KALM säger ock, at om man rätt umgås med Träden, döde icke alenast ej bort, utan taga ingen skada, och kunna med fördel tappas flere år, alenast de altid båras på en och samma sida, och altid på stup, efter at hålet faller under horizontal linien, äfwen säger han, at de Sockerlönnar, som wäxt på högländte, stenige och bergige ställen, gif

wa den sockerrikaste Laken. Säker erfarenhet i det ena som det andra häraf i anseende til wårt klimat och med wår Lönn, kan icke winnas utan en särskilt anstalt, där äfwen nödwändigt afseende måste hafwas på eldbrand til inkokningen. Det bör ock anmärkas för den som will anstalta dessa försök, at den aftappade saften måste hållas nära fryskall, ty i lindrig, och än mera i warm temperatur går den snart i gäsning, och så snart den begynt, fås intet socker; men wäl gifwer den en god ätticka, äfwen som den såsom tilsättning wid Mäskning öker Bränwinet. Troligen skulle man medelst en rätt handtering och tilsats af någon Krydda af Lönnlakan få et godt Win.

Af blad och späda qwistar gjorde SUCCOW en stark soppa, som gaf Ylle och Silke; betade i Alun och Witriol, äfwen som obetadt, en wacker Nötfärg. Barken är et godt Garfämne.

GLEDITSCH berömmer de späda nyss utspruna Löfwen såsom en ganska god Wår-sallat.

Lönnlöf skall wara ibland Getters begärligaste föda.

ACER *Pseudoplatanus*. Prodr. Fl. Scand. 1262.

Sv. Bot.

Sycomor Lönn. Tysk Lönn.

Finnes, så mycket man wet, icke någonstädes i Riket wild, och war knapt känd hos oss, förrän en Trägårdsmästare LUNDBERG hos öwersten och Commendeuren Baron RAMEL på Wisarp i början af 1770 talet förde Frön deraf med sig från Holland. Af de deraf upgångne plantor fick jag några, af hwilken en enda sedan gifwit så mycket Frö, at några 1000 plantor deraf blifwit kringdelte, och flere partier frö at flere landsorter försände.

ACER.

Detta **träd** som mycket liknat wår Lönn, men har mörkare och wackrare färg på hösten, slätare Bark, hwilket i synnerhet på de yngre qwistarne är rödbrun, trifwes lika så wäl som det förra, i samma jordmån och läge, men tyckes hafwa om ej snabbare, åtminstone lika så snabb och wacker wäxt, blomstrar wid yngre ålder, och kan således fortare förökas. Utom de förut nämde skiljemärken, har den ock fina blommor i longa hängande refwor. Det blir med tiden et ganska stort Träd med wacker krona. Man har sett stammar af 7 qwarters twärsnit. Dess såning, plantering och skötsel är enahanda med det förras, och det synes mindre tåla swampig jordmån. Dess egenteliga hemwist är ock bergige något höglände orter, hwar det af Frö sjelf ökar sig mångfaldigt, när dessa komma i lös jord under de affallne löfwen.

Weden har flere företräden för Lönnens, den är hwitare, finare, hårdare och äger mer spänstighet, så at den äfwen tjenar til Musikaliska sträng Instrumenter. Det kan för öfrigt icke alenast nyttjas til samma arbeten som det förra, utan och til Qwarnhjul, Walsar, Bildhuggeri, finare Snickare och Swarfware arbete, Stolar, Prässar, Skedar, Slädmedar o. s. w. Emedan det föga angripes af Mask, tager en skön politur och icke kastar sig, er det ock mycket tjenligt til sådane arbeten som skola förgyllas. Med wanlig Mahogonibets blifwer det ganska wackert. Det är ibland de bästa Träd til bränsle, gifwer starkare hetta än Boken, och Askan är trefalt saltrikare. Barken tjenar ock såsom et godt Garfämne.

På gamla stammar är den nedersta delen gärna masurerad. Ju högläntare trädet wäxt dess bättre, finare och waraktigare är weden.

Denna arten gifwer äfwen Sockerlaka.

ACHILLEA *Millefoliani*. Prodr. Fl. Scand. 1048.Flor. Svec. 270. Sv. Bot. 74.

Rölleka. Galentåra. Jordhumla. Backhumla. Näsgräs. Stengräs. Snöört. Bråssor. Pestilensblomma.

Wäxer ömnigt i de fläste Landsorter wid wägar, åkerrenar, omkring stenhögar och gärden, sparsammare i ängar; och på betesmarker får man sällan se något blommande stånd, emedan den afbites af Kreaturen fast mer och mindre begärligt, innan den blommar: man ser ock så sällan annat än smärre blad däraf på betesfält, där den utgör ofta en betydelig del af gräsbottnen. Den wäxer ej ogärna i sand, hwarföre dess Frö äfwen böra i blanning med andra sås på sandfält, som man will göra frucktbara. LINNÉ berättar, at man i Dalarne, i synnerhet Lima trakten, brukar at lägga Rölleka på Öl före gäsningen, som deraf skalls blifwa starkt rusgörande, äfwen at färska örten, krossad imellan stenar, nyttjas af allmogen med förmån at läka friska sår. Det är ganska wist, at så wäl denna som flere Örter på samma sätt anwände, när man ingen annan tilgång äger, ofta bidraga til sådane sårs läkande; men det är lika så wist, at de ock ofta förorsaka en långsam och beswärlig läkning. Af alt hwad jag försökt i hugg, skär- och sticksår, mot stötar som icke hafwa någon swår krossning, i de köttacktige delar med sig, utan blott blånad och någon swulst, är en blanning af lika delar starkt Bränwin och god Ättika, bäst af koltorkat Malt, som genast på wäl genomblötade linneklutar öfwerläggas, ock beständigt med samma blanning hållas wåta. En hushållare bör beständigt hafwa en sådan blanning stående til hands, och jag wågar försäkra, at den är wida bättre än den så kallade Riga balsam,

och den blir än bättre, om man på 8 marker friska Röllekeblommor i en distillerpanna slår 16 stop godt Sädesbränwin som är klaradt utan tilsats af Kummin, och öfwerdistillerar 6 stop, som sedan blandas på nämde sätt med ätticka. En stark Decoct eller soppa af Örten och Blommorne nyttjas på en del ställen, at dermed twätta Boskapen mot Skabb. Såsom Thee druckit dageligen af Blommorne, bekommer ofta dem wäl, som dragas med Gyllenådren. Man finner understundom en förändring däraf med röda blommor, som ej illa pryder sit ställe i Trägårdar. I Lüneburgska landet nyttjar man färska bladen i Grönkål med andra wäxter blandade.

ACHILLEA *nobilis*. Prodr. Fl. Sv. 1050, Sv. Bot.

Wäxer, så mycket man wet, endast på et ställe i Skåne wild. Liknar til utseende den förra, alenast at den wanligen är något större, har ock starkare, något åt Kamfer stötande luckt, och för öfrigt enahanda egenskaper.

ACHILLEA *Ptarmica*. Prodr. Fl. Scand. 1048. Fl. Svec, 771. Sv. Bot. 207.

Wäxer i fucktiga ängar, wid åkerrenar och Landswägsgropar. Kryper med sina rötter och tjenar derföre at fästa dikeswallar. Ehuru den har någon skärpa, ätes den dock af den mästa Boskapen, äfwen af Hästar. På fucktig sand är den icke otjenlig at plantera. Man har deraf en förändring med dubbla blommor, som til prydnad planteras i Trägårdar.

ACONITUM *Napellus*. Prodr. Fl. Scand. 663. Fl. Svec. 477. Sv. Bot. 46.

Stormhatt. Munkhatt. Munkmössa.

Under detta namn hopblandas äfwen af Botanici några särskilte arter. Det är anledning af figuren som Doct. MOREAUS gifwit i K. Sw. Wet. Acad. Handl. 1739. at tro den där beskrifne wara *Aconitum neomontanum*. *Willd. Spec. Plant*. p. 1236. Men då *Napellus* och *neomontanum* til bruk och werkan äro hwarannan så lika, och den blå Stormhatten som wanligen finnes i wara Trägårdar och allmogens Kåltäppor, är den rätta *Napellus*, kan det i förewarande afseende wara lika mycket. Wild wet man icke at den finnes utan wid en gård Stämshögen wid Fahlun imellan Ahlbuskarne. Den är et strängt gift både för Menniskor och Djur; änskönt den med mycken fördel nyttjas til läkemedel, men har såsom sådant icke anwändas utan af erfarne Läkare. Bien söka blommans Honungshus, och det är ej sällsynt at se så yngre som äldre folk äfwen suga dem. Men bäst är, at underlåta sådant, då det så lätt kan leda til misstag hos Barn. Änskönt Kor icke i allmänhet äta Örten, wet man at somlige äro mindre granlaga, och utan urwal gripa til de skadelige wäxter, i synnerhet först om wåren, hwarföre de ock böra acktas för sådane ställen, där man **wet** at Örten wäxer. Torr säges den wäl ätas utan skada af Hästar; men hälsosamt foder kan det icke wara. STAHL anser den såsom läkemedel mot Wurm, Orm eller Springorm hos Hästar; men den bör med mycken försiktighet försökas. För Geten och Fåret är Örten et gift.

ACONITUM *septentrionale*. Wild. Sp. Plant. p. 1235. *Aconit. Lycoctonum* Fl. Svec. 476. Fl. Danica. 123. Sv. Bot.

Grå Stormhatt. Lusfloka. Hundflocka. Lusgräs

Wäxer wild wid bergsfötterne i Medelpad, Ångermanland och i Lappmarken. Det är bekant at VON LINNÉ antog twänne förändringar af *Aconitum Lycoctonum*, en blågrå och en gul. At det är den blågrå som wäxer på de anförde ställen, den samma som GUNNERUS, funnit i Norrige, ser man tydeligen af dess Lappska Flora, hwaremot den gula icke finnes wild i Swerige. Bägge hafwa wäl mycken likhet, men äro ock i flere hänseenden nogsamt skiljde, för at wara beständige arter. Denna tros ock wara giftig; men icke dess mindre nyttjas den i Medelpad, om wåren at koka til Kål; likwisst hwarken bör eller behöfwer man anwända den dertil. At den hwarken af Renar eller andra Djur i Norrland ätes, tyckes tilräckeligen bewittna dess otjenlighet til föda. LINNÉ uptecknar sjelf de frågor, om Klimatets köld, om wårtiden, om kokningen kan göra den oskadelig? Men än felas rön, för at kunna beswara någon af dessa frågor. I Norrland afslås den med gräset til hö, och ätes sådant af Kreaturen, men är förtretligt derföre, at det så sent torkar. Friska Örten kokad utan och med Tobak brukas i Norrland at twätta Kreaturen med för Lus.

Roten brukas understundom i Ryssland, at förgifta ??der för Rofdjur, men Räfkakor äro utan twifwel säkrare. Man föregifer, at et starkt afkok af färska Örten skall fördrifwa Wägglus utur Möbler, som dermed twättas; men säkert är icke detta rön. Säkrare är det wäl, at roten lagd i mjölk dödar Flugor; men när man besinnar, huru lätt

misstag af Barn, Kattor och Hundar äro möjelige, blir säkrast nyttja oskyldigare medel, såsom Stark-Peppar i mjölk o. s. w.

ACORUS *Calamus*. Prodr. Fl. Scand. 416. Fl. Svec. 297. Sv. Bot. 100.

Kalmus. Kalmerot. Kalmarerot.

Wäxer i Dammar, Åbräddar och understundom i ????-laggar. Hela wäxten har en stark Kryddlukt och smak jämte någon bäskhet. Bladen ätas icke af Kreaturen. Roten uptages om hösten, twättas, skalas tunnt, klyfwes, och upträdes på trådar, at uphängd i luft och skugga torkas. Man har brukat at tugga den såsom förwaringsmedel mot smittosamma sjukdommar; men den enda nytta den sålunda brukad gör, är at den retar Spottningen, som då man på en kort tid behöfwer wistas med de sjuke, kan hafwa någon nytta. Mera gagn gör den, om man på 2 lod sönderskuren torr Kallmusrot slår1 qwarter god Winätticka eller Lankätticka, låter detta stå et par dagar på en warm Kakelugn och derefter silar. Detta kan nyttjas dels at luckta på, at stänka i de friskas så wäl som de sjukas rum, at då och då, när man umgås de sjuke, skölja munnen med, dels at taga et halft skedblad af med lika så mycket watten, wid nämde tilfällen. Man kan äfwen tilreda goda Magdroppar af 2 lod torr och småskuren Kalmusrot, samt lika så mycket torra Malörtknoppar eller i dess ställe sönderskuren Tusengyllenkrut, om derpå slås halftannat qwarter starkt Bränwin, och flaskan, hwari det är, tilbindes med en bit Swinblåsa hwaruti man sticker en knappnål, och låter den stå et par dagar på en lagom warm Kakelugn, innan det silas. 60 til 80 droppar häraf tagne i Win, Bränwin eller watten lindra wäderspänningar, och mindre betydliga magplågor, i

synnerhet om de tagas i watten tillika med 20 a 30 af HOFFMANS hwita droppar. De som hafwa swag mage och benägenhet til äckel, finna sig ock ofta wäl af at tugga torra Roten och nedswälja spotten. Man brukade förr at til den ändan sylta Roten således, at man kokar den färsk, rensad och klufwen i en liten många färskt watten tils den blir mjuk, då den uptages at wäl afrinna. Imedlertid tager man et qwarter af den soppan hwaruti Roten blifwit kokad och et skålpund Socker, kokar deraf en tjock sirap, som skummas wäl, och sedan denna sirap blifwit inemot kall, gjutes den i en burk öfwer rötterne. När det blifwit wäl kalt, öfwerbindes och förwaras det. Sålunda tilredd ätes den i samma afseende, och är långt smakeligare; men ock mindre kraftig. Blefwe man ifrån Barna åren wan wid denna Rot, skulle man kanske deri finna samma smak, som i en del utländske Kryddor. At lägga den imellan kläder mot Mal, will jag ej tilstyrka, ty utom det at de näppeligen i det hänseende göra gagn, taga de, om stället är benägit at fuckta, lätt mögel, och fördärfwa hwad de skulle förwara.

ACROSTICHUM *ilvense*. Prodr. Fl. Scand. 1281. Fl. Svec. 938.

Wäxer i springor på klipporne i öre delen af Swerige.

ACROSTICHUM *hyperboreum*. Prodr. Fl. Scand. 1280.
alpinum. Liljebl, Flor. p. 390.

Är funnen i Luleå Lappmark.

ACROSTICHUM *septentrionale*. Prodr. Fl. Scand. 1279 Fl. Svec. 937.

Wäxer i Bergskefwor.

Dessa twenne små Ormbunkar äro hwarken för nytta eller skada i hushållningen kände.

ACTÆA *spicata*. Prodr. Fl. Scand. 648. Fl. Svec. 464. Sv. Bot.

Paddbär. Trollbär. Hundbär.

Wäxer här och där i skogar, där jordmånen är swart mylla. Både Ört och Bär anses giftige, dock skall den ätas af Får och Get, men icke af de andre husdjuren. Man påstår äfwen at den med sin obehageliga luckt lockar Paddor til sig. De fina trådiga rötterne kunna brukas på samma sätt som den swarta Prustroten (den Bönderne i Skåne kalla Pianerot) til hank i Öronen på Swin. Bären kokade med Winsten gifwa Ylle och Siden betadt i Tennuplösning en wacker äckta färg.

ADONIS *vernalis*. Prodr. Fl. Scand. 679. Flor. Svec. 492. Sv. Bot.

Wäxer wild på Öland. Förtjenar för sin wackra och tidiga blomma et ställe i Trägårdar. Är inte känd för någon hushållsnytta.

ADOXA *Moschatellina*. Prodr. Fl. Scand. 486. Flor. Svec. 347. Sv. Bot.

Desmansknopp.

Den finnes icke allmänt i fucktig mylla, hälst under Hasselbuskar och Ahl, där affallne Löf gjort mullsamlingar.

Dess bleka blad och märkeliga Desmanslukt röjer den. Geten och Koen afbita Örten.

AEGOPODIUM *Podagraria*. Prodr. Fl. Scand. 371. Flor. Sv. 263. Sv. Bot. 147.

Kirs. Kirskål. Squallerkål.

Wäxer wild i skogsängar wid Buskar och Gärden. Är et elakt och med sine rötter wida krypande ogräs i Trägårdar, som fredas af häckar och smärre buskar, och är swårare at utrota än sjelfwa Qwickroten, emedan den äfwen går på djupet. Om wåren samlas dess blad til Grönkål och kan då äfwen nyttjas til stufning. Grön ätes den mer och mindre gärna af Kreaturen, äfwen som Bien söka dess Blommor; men ingen lärer derföre wara angelägen om dess förökande.

AETHUSA *Cynapium*. Prodr. Fl. Scand. 354. Flor. Svec: 154. Sv. Bot 64.

Wild Persilja. Glis.

Arten är allmän i Kåltäppor och Trägårdar, mera sällsynt i Åkergården. Den har ifrån äldre tider warit ansedd för et farligt gift; några hafwa påstått den wara dödande, andre at den gör galenskap. Besynnerligt är det at alla husdjuren äta den utan skada, och Asessorn RAFN har icke alenast sett en Apa skadeslöst äta en handfull af färska Örten, utan äfwen en menniska likaledes tugga och nedswälja en mundful. Men ehuru sådant gifwer skälig anledning, at misstro de äldre upgifters säkerhet, bör man derföre icke wå-

ga at njuta den, utan med all noggranhet taga sig til wara, at den icke kommer i mat i stället för Persilja, hwarmed den til utseende har någon likhet. Den har och intet retande, ty smaken är obehagelig, och gör en likaså obehagelig torrhet i swalget, och Örten krossad luktar illa, LINNÉ berättar i *Flora Svecica*, at den dödar gäss.

AGARICUS. Skifswamp. Bladswamp.

Så kallad af de perpendiculaire skifwor som betäcka under sidan af hatten och löpa ifrån hattens yttre kant til eller inemot stjelken. Slägtet är ganska talrikt, och *Prodromus Floræ Scandinavia* upräknar inemot 80 arter, och kan hända långt flera finnas i Riket; men då ganska få äro kände för någon Hushållsnytta, åtnöjer man sig här at anföra dessa; hos oss komma de sällan på andras bord, än de förnämares, och kanske man gjorde så godt, at aldeles utesluta dem äfwen derifrån, dels derföre at de öfwerhufwud tagne icke afgifwa någon sund föda, dels derföre at misstag så lätt äro möjelige. Näppeligen går något år förbi, at icke i de länder där Swampar allmännare ätas, man har exempel på dem som dels blifwit illa sjuke, dels dödt af Swampars ätande. Om någon art Skifswamp, werkeligen är giftig, wet man icke med full wisshet, eller om andra orsaker bidraga, nog af, at så många olyckor genom misstag hända. Man bör åtminstone deraf taga sig anledning til yttersta warsamhet, om man icke häldre deraf finner skäl at aldeles undwara denna läckerhet. Det är bekant, at dessa så wäl som flere ärlige Swampars wäxttid hos oss egenteligen infaller i Augusti månad, något förr, eller senare, alt som en regnig årstid gynnar. Hastigt wäxa de up, och hastigt förswinna de, och äro innom få dagar et rof för många insekter och larwer. Förmodeligen är det af denna grund som ZAVIANI påstår, at alla arter swampar blifwa giftige af ägg och larwer, som insekter ligga i och på dem,

eller genom den wätska, som honorne wid äggläggningen **bestryka** dem med. Är det werkeligen så, som dock behöfwer säkrare stadfästas, få giftes ingen swamp som med säkerhet ätes, ty de må wäxa i skogar eller på släta fält, åtkommas de af insekter. Samma ZAVIANI upgifwer, såsom et prof på swamparnes giftighet, om man tuggar bröd som blifwit kokat med giftiga swampar, känner man en brånad deraf; men Pepperlingen måste göra et undantag. At Persilja kokad med giftiga swampar förlorar fin färg, blir gul eller mörk, anser jag icke heller för något påliteligt prof. Deras beståndsdelar afwika från de fläste öfrige wäxternes, och hafwa mes alla en egen unken lukt, dock mer och mindre stark. Rutnade gifwa de en genomträngande elak stank, hwaraf ock TATIN förmodeligen tagit sig anledning at anwända dem til sin Composition emot Kålmaskar, Mask på träd m. m. hwilken han sålunda upgifwer. Man tager Grön Såpa 1 ¾ skålpund, Swafwelblomma eller wäl finstött Swafwel lika så mycket, Bladswampar af hwilken art som hälst 2 sk:pd, Färskt watten 20 kannor. Man tager hälften af wattnet, och slår i en tunna af tilräckelig storlek, och som endast härtil bör nyttjas . Deri uplöser man den gröna Såpan medelst omrörande, hwarefter Swamparne något krossade tilläggas. Den andra hälften af wattnet upkokas i en Kettel, och när det kokar hänges deri Swaflet, löst inbundet i groft linne, hwarwid man knutit en sten af et eller 2 sk:pds wigt för at hålla Swaflet neder i wattnet under kokningen. Är Kettilen för liten för at rymma på en gång alt wattnet, måste både detta och Swaflet delas. Under kokningen, som påstår 20 minuter, omröres med en käpp. Sedermera utprässas wätskan ur Swafwelpåsen, och alt wattnet hälles i tunnan til det förra, och altsammans omröres med en käpp. Detta omrörande måste förnyas hwar dag, til dess blandningen blir högst stinkande, och Tunnan måste wäl tiltäppas hwar

gång. Erfarenheten har lärt, at ju äldre och mer stinkande wattnet blir, ju säkrare och hastigare werkan gör det. Härmed bestänker man wäxterne eller wattnar dem med en Spritkanna, äfwen som Träden; men spriten bör icke wara öfwer halftannat tum wid, för at ej onödigtwis spilla watten. Myror kunna ock härmed utödas, men då måste man wattna så, at det hinner något djupt i jorden. Kål- och Trädmask samt Bladlös dödas af en enda pågjutning, och troligen böra äfwen Jordloppor dermed fördrifwas.

Största delen Bladswampar wäxa wid gödsel, rutne wäxter, på fält, i skogar; wid Trädrötter &c. men några arter wäxa äfwen som Tickorne på Trädstammar och Stubbar, och af dessa Trädswampar har man försökt at koka en Såpa. Upgiften är (*). På rå Pottaska slår man så många sk:pd färskt watten som Pottaskan wäger, rörer det flere gånger om, och afhäller sedan den klara luten. När den är färdig lägger man 3 sk:pd nybränd osläckt Kalk i et beqwämt kärl och slår derpå 10 sk:pd färskt watten, och så snart Kalken begynner släckas häller man dertil 16 sk:pd af den färdige Pottaskeluten, rörer flitigt deri tils det blir kalt, då man låter det stå, til des Kalken aldeles satt sig, och luten kan klar afhällas. När denna skarpa luten är färdig, tager man en hop swampar, i synnerhet sådane som finnas på gamla Päronträd, och rensar dem från de derpå warande trådaktiga delar (**). Uti et Trädkärl och med Trädstöt krossar man desse rensade swampar, och om-

* Förmodeligen af Herr Doct. SIEFFERT. Se GÖTTLINGS Taschenbuch – auf das Jahr 1781. s. 112 &c.

** I brist på tilgång af *Acta Moguntina*, där D. SIEFFERT beskrifwit sine försök, wet jag icke om han utstakat hwad slag eller art af Swamp, han egenteligen nyttjat. På gamla Päronträd är det nog sällsynt träffa Swampar hos oss; men de finnas ömnigt í gamla Bok- Björk- och Alskogar,

rörer dem sedan med en del af den skapa luten til en något tjock gröt. Än bättre är det, om Swamparne aldeles torkas och pulweriseras, då detta pulwer med laken göres til en sådan gröt. När denna blanningen sker, märker man en stark och stickande flygtig urinös luckt. Den färdige Swampgröten eller tjocka wällingen häller man i et flatt kärl, och låter den i Solwärman torka. När den blifwit torr, är den än för hård, och i watten ouplöselig, emedan icke nog skarp lut tilkommit, derföre skäres den små, och öfwergjutes åter med så mycket skarp lut, at alt deraf blir wäl betäckt, och låter det så stå i öpna Luften 24 timmar. Derefter omröres det wäl med en träspade, och i händelse det än skulle wara för tjockt, gjuter man något mera af skarpa luten på, tils alt blir åter en tjock wälling eller tunn gröt. Man låter det stå sådant i tre dagar, under hwilken tid det som oftast omröres. Denna gröt kan nu ganska wäl nyttjas såsom en mjuk såpa; men torkad blir den seg, och kan wäl nyttjas til insåpning, men är mycket hårdare än wanlig Såpa. – Om man på föresagde wis tilreder af et sk:pd swampar en mjuk eller grötlik såpa, och blandar därtil et sk:pd wanlig Twål sönderskrapad, så får man, när det torckat, en Twål, som är ganska god til **xxxxx.** Äfwen så kallad Grön såpa som af Lin eller Rofolja är tillagad, gifwer om den blandas med Swampsåpan, en god och fast Twål, som kan skäras och handteras såsom annan Twål.

Swenska Bladswampar, som ätas, äro:

AGARICUS *Apicii* Prodr. Fl. Scand. 1864. Sv. Bot.

Mousseron.

Wi hafwa intet Swenskt namn på denna lilla Swamp, som förmodeligen är den rätta Franska *Mousseron*, hwilken

MEYER kallar *A. alliaceus;* den wäxer här och där i skogar och på högländte fält, och finnes både wår och höst. Den samlas bägge dessa årstider, afsköljes wäl, torkas och förwaras at nyttja på samma sätt som Murcklor.

AGARICUS *Campestris*. Prodr. Fl. Scand. 1813. Fl. Svec. 1203. Sv. Bot.

Champignon. Swampioner.

Wäxer om hösten på ängar, jordwallar o. s. w. Denna arten brukas mera allmänt än andra ätelige Swampar i Swerige, och man nöjer sig icke blott med dem man träffar på marken, utan på några ställen har man särskilte methoder at anskaffa dem. Man finner dem i flere Trägårdsböcker beskrifne, och af desse will jag alenast anföra en. Såsom til en säng af 6 a 8 qwarters bredd och behagelig längd upsticker och undankastar man jorden til 3 qwarters djup. Denna grop fyller man någorlunda hårdt med godt och friskt Hästströ (hwartil man hälst bör nyttja hwetehalm) och lägger der ofwan på 1 godt qwarter högt lös mylla, och med stöfweln jämnar den. Denne hålles jämt fucktig medelst wattnande med sprit. Har man tilfälle at wattna med det watten hwaruti Champignoner warit twättade, och äfwen ströö öfwer sängen afskädet, som fås då Champignoner rensas, är det så mycket bättre. Men sängen måste beständigt hållas fucktig, och ingalunda få torcka. Härpå skall man hela sommaren öfwer i synnerhet höstetiden få Swampar. Man påstår ock, at om det förut nämde watten och afskräden utslås på något lågländt god gräswall, skola Swampar i ömnighet upwäxa derefter.

Om den så kallade Swampstenen, Italienarnes *Pietra Fongaja*, Fransosernes *Racine des Champignons* säger

FERBER (*): ”den dr en hwit droppstentartad samman**sintradt** Kalktuff, som man bryter i Kalkbergen i den delen af Neapolitanske Gebitet som gränsar til Romagnien (BOMARE säger i Apulien), och har den egenskapen, at alla årstider gifwa ätelige Swampar, om man lägger den i fucktig Källare, och begjuter den med wattn. Sådant kommer deraf, at denna Kalktuff innesluter allehanda små rötter och trådar af wäxter, och deribland förmodeligen äfwen de små frön och ögon af Swampar, hwilka genom tilhjelp af fucktighet upwäxa. Man begagnar sig af desse stenar i en del förnäma hus i Neapel och Rom. Det gifwes ock en hårdnad Wäxtmylla af samma egenskap och från samma ställe.” Professor GADD har uti Kongl. Sw. Wet. Acad. Handl. för år 1797 analytiserat den senare.

Den från öfre skinnet och de blekröde skifworne wäl rensade, och i watten wäl afskölgde Swampen tilredes för bättre Bord på flere sätt, som Kokböckerne anwisa. Allmännare inlägges den kokad sönderskuren i Winättika med Krydder, at nyttja dels som Sallad dels i Såser. Om de rensade Swampstycken hastigt förwällas, och sedan de fått wattnrinna försiktigt torkas i en bakugn efter bakningen, utan at brännas af för stark hetta, och medan de ännu äro wäl torre stötas til pulwer, som siktas genom florsickt, och detta pulwer förwaras i glas wäl tiltäpt på torrt ställe, kan man med en Theesked deraf jämna en god del Ragusås, som deraf får en ganska behagelig Ostronsmak. Isländaren tilreder den således: Foten och yttersta kanten af hatten bortkastas, men skifworne och öfre huden bibehållas. Detta twättas wäl i rent warmt watten, kokas sedan med litet jäst wassla upspädd med watten, och litet Smör; men mera wassla brukas icke, än swamparne kunna insupa, hwilka under Kokningen sönderstötas eller hackas, och derefter tillägges smöret. En del beströ rätten med litet Peppar.

* Briefe aus Wälschland s. 135.

AGARICUS *procerus* som står aftecknad i *Flora Danica* Tab. 772 lärer blott wara en förändring af Champignonen. Den är större och skifworne under hatten äro ljusgrå. Den kan aldeles på samma sätt nyttjas.

AGARICUS *pratorum*. Prodr. Fl. Scand. 1812. Flor. Svec. 1198. Sv. Bot.

Fins aftecknad äfwen i *Flor. Dan. Tab. 600*. Wäxer i Norrländska Skogarne. Nyttjas på samma sätt som Champignoner.

AGARICUS *deliciosus*. Prodr. Flor. Scand. 1829. Flor. Sv. 1211. Sv. Bot. 173

Riska.

Wäxer på magra Skogsbackar i öfra delen af Riket, i Skåne är den ganska sällsynt.

Denna anses af många för en synnerlig läckerhet. Tilredes dels på samma sätt som Champignoner, dels annorledes som Kokböckerne utwisa. Den inlägges äfwen med Winätticka och Krydder, och en del förwara den til winterförråd, nedsaltad i Glasburkar, då rensade, afskölgde och sönderskurne Swampen nedlägges i lager med wäl fint Salt imellan.

AGARICUS *Georgii*. Prodr. Flor. Scand. 1828. Fl. Svec. 1210. Sv. Bot.

är i skogar än sällsyntare än de förre. Tilredes på samma sätt.

AGARICUS *Cantarellus*. Prodr. Fl. Scand. 1827. Flor. Svec. 1207. Sv. Bot. 28.

Chanterelle.

Finnes först om Hösten på Skogsbackar. Stekt i Smör och äten med salt och peppar anses af många för en läckerhet.

AGARICUS *piperatus*. Prodr. Fl. Scand. 1810. Flor. Svec. 1195. Sv. Bot.

Pepperling.

Wäxer i Skogar. Gifwer en hwit mjölksaft, som har en skarp och bitande smak, hwilken mat bibehåller sig äfwen sedan swampen torkat.

Utom dessa ätas flere arter i synnerhet i Ryssland, såsom

AGARICUS *integer*. Prodr. Fl. Scand. 1862. Flor. Svec. 1230.

AGARICUS *exstincterius*. Prodr. Fl. Scand. 1811. Flor. Sv. 1196.

AGARICUS *kremlinga*. Prodr. Fl. Scand. 1814.

AGARICUS *lactifluus*. Prodr. Fl. Scand. 1859. Flor. Svec. 1228

AGARICUS *caesareus*. Prodr. Fl. Scand. 1831.

AGARICUS *mammosus*. Prodr. Fl. Scand. 1869. Flor. Svec. 1218.

AGARICUS *muscarius*. Prodr. Fl. Scand. 1865. Flor. Svec. 1135.

Flugswampen

och flere. I synnerhet nedlägga Ryssarne en mängd deraf i Tunnor med salt, för at i Fastan förtära; men hos oss ätas de icke, och ändskönt de icke äro giftige, gör man säkrast at låta dem wara. GEORGI's anmärkning tyckes afgifwa et påliteligt *preservatif* mot deras ätande. Den lyder så: man steker, bryner &c. och aldrig hör man (i Ryssland) af annat genom Swampars ätande åstadkommit ondt, än fördärfwade Magar!! Om man derföre lämnar Swampar åt sin förgängelse och til boning och föda för Skridfä och Maskar, får man en orsak mindre til förebråelse i dieten.

AGARICUS *muscarius*. Prodr. Fl. Scand. 1865. Flor. Svec. 1135. Sv. Bot. 108.

Flugswamp.

Wäxer i Skogar. Ehuru denne, som nyss är anfördt, ätes af Ryssar, tros den i allmänhet wara giftig, hwarföre man ock brukar, at lägga bitar deraf i söt mjölk, som sättes för Flugor, och dödar dem. KRASCHENINIKOF berättar, at Kamtschadalerne af denna Swampen och *Epilobium angustifolium* genom jäsning tilreda en dryck, som i liten mängd gör munter, i större gifwer rus med darrning och ryckningar, och det som märkeligt är, bibehåller sin egenskap sedan den gått igenom menniskokroppen. Det är blott de förmögnare Kamtschadaler som få njuta denna drycken, de ringare hålla til godo med dessas urin, och blifwa äfwen deraf rusige.

AGRIMONIA *Eupatoria*. Prodr. Fl. Scand. 589. Fl. Svec. 493. Sv. Bot. 99.

AGRIMONIA.

Åkermönja. Småborrar.

Wäxer i Skogsängar, wid åkerrenar, wid wägar och gärden på torra ställen. Ätes af Geten och Fåret; men dess frö, när de äro mogne, fästa sig gärna i Ullen, och tofwa den samman. Örten har en swag, fast icke obehagelig lukt. Om man af torra Örten gör et starkt Thee, som kallnadt blandas med Honung, Ätticka och litet Bränwin, har man et Gurgelwatten.

AGROSTEMMA *Githago*. Prodr. Fl. Scand. 571.
Flor. Svec. 407. Sv. Bot.

Klätt, Klint. Swart Klint. Röd Klint. Slätt.

Et allmänt ogräs i Rågåkrar, i synnerhet på Skånska slätten. Som wäxten är enårig, och fröet icke flyger, är det icke swårt at utrota, i synnerhet på de orter där man brukar at träda efter Rågsädet, om Åkern flitigt sommarköres, och man nyttjar rent utsäde; men Skånska slättbonden gör sig så mycket mindre derom mån, som han gärna äter det Bröd hwari Klinten finnes, och anser den Råg hwari mycken Klint finnes, för den drygaste i Hushållet. Den gifwer wäl et swart Bröd; men om icke Klinten går ända til en fjerdedel, märkes i det starkt syrade Brödet ingen främmande smak deraf. Icke heller har någonsin af sådant Bröds ätande af de derwid wande försports den minsta obeqwämlighet, ån mindre någon ohälsa. Om owande någon gång af sådant Bröd skulle må illa, är det så snart en werkan af Brödets starka syra och fasthet, som måste göra det mera swårsmält, än sött och söttsurt mjukare Bröd. Imedlertid bör detta icke afhålla åkerbrukaren at utrota detta ogräs, då inblandningen af denna Klint altid nedsätter

en sådan Rågs wärde och begärlighet, undantagande hos Bränwinsbrännare, som påstå, at en sådan Klintblandad Råg gifwer mera Bränwin. At Klintfröet likwisst icke, åtminstone ojäsit, är i alla hänseende oskadeligt, bewisa de försök Herrar WIBORG, RAFN (*) och FLORMAN dermed anstält. Twå til tre lod deraf dödade en Korp, twå lod dödade äfwen en Tupp. Af fyra lod blef en Pudelhund sjuk och spydde. Klintfröet, förmodeligen i större mängd, upblötadt något i kokhett watten, dödade alla änderne för en Skalmästare. Kalkoner hafwa äfwen dödt deraf. Det är således säkert, at det är et gift för dessa foglar. Det berättas äfwen at Swin icke wilja äta den malna Klinten, icke ens om den med Rågmjöl bakas til Bröd. I England tror man, at Klintfröet förderfwar Qwarnstenarne; men på hwad sätt har man icke upgifwit. Af RAFNS berättelse på nedanföre anförde ställe ser man, at Klintfröet nyttjas at göra ullgarn hwitt uti, då man derpå slår kokande, watten, och i detta watten blötar och twättar tyget eller garnet. Härtil torde det malne fröet, handteradt såsom Hwetekli, göra bättre werkan.

AGROSTIS *arundinacea*. Prodr. Fl. Scand. 39. Flor. Svec. 63. Sv. Bot. 96.

Piphwen, Rörhwen.

Wäxer på högländte Skogsbackar bland Enebuskar och Ljung, där Fåret och Hästen afbeta det medan det är ungt; men den minst läckra Geten ratar det. At så det på sagde högder i blanning med från af andre Sandwäxter, är ganska nyttigt, då det med sin krypande rot tjenar at binda Sanden, och bidrager til formerande af en grönsmån **??? Kalmuckerne?** fläta af Strån mattor, hwarmed de betäcka sina Kojor. Til Piprensare äro de längre strån brukelige.

* Prof. **xxxo**n. Bibliot. for Dannem. a D.

AGROSTIS *canina*. Prodr. Fl. Scand. 91. Flor. Svec. 65. Sv. Bot.

Brunhwen. Hundhwen.

Finnes på lågländte ängar, i synnerhet hwar fucktig sand utgör bottnen, äfwen som den på sådane Åkrar på en del ställen infinner sig under lindan, och ofta aldeles betäcker dem, samt gifwer så et godt gräsbete til Midsommaren, efter hwilken tid det blir för groft för Hästen; men Kon håller likwäl til godo dermed. Man brukar derföre i Jutland efter RAFNS berättelse, at låta Korne beta på sådane ställen, hwar man förut tjudrat Hästar.

AGROSTIS *capillaris*. Prodr. Fl. Scand. 95. Sv. Bot.

Hårhwen.

Är af de sällsynte gräsen, men då det gifter et ganska begärligt gräsbete, och et godt, fast just icke ömnigt Hö, förtjenar det at så på god Ängbotten. Största swårigheten är at hos oss få frö deraf. Det bör sökas på sådane trädes Åkrar och ängar som gränsa til watten. Jämför BROMUS *asper*.

AGROSTIS *rubra*. Prodr. Fl. Scand. 90. Flor. Svec. 64. Sv. Bot.

Rörhwen.

Wäxer allmänt i sanka ängar och wid gräsrike Åbräddar, ätes gärna af Hästen och Boskapen i synnerhet ung, och gifwer et godt Hö, fast denna som hela Hwenslägtet icke gifwer ömnigt.

AGROSTIS *spica-venti*. Prodr. Fl. Scand. 88, Flor. Svec. 62. Sv. Bot.

Åkerhwen. Hwen. Kösa.

Et årigt och ganska elakt ogräs uti Rågåkrar hälst i Skogsbygden, och i synnerhet i fucktig Sandmylla. Medan det är spädt ätes det wäl af Kreaturen, men så snart det skjuter i höjd, ratas det af dem, och derföre ser man det wäxa så frodigt äfwen på de Trädesåkrar, där Kreaturen wistas. Wissa år, ser man det ock så ömnigt i Åkrarne, at man skulle tro det där wara sådt; men detta inträffar i synnerhet på sådane ställen där Säden om wintren eller wåren tagit skada. Om man där så wäl som på Trädesåkrarne gjorde sig möda, at så snart Wippan synes, afslå det, wore det snart utrotadt. Huru Prof. KALM kunde tilstyrka, at såsom et godt fodergräs så det, är ej lätt at förstå. Stråen brukas hos oss endast til Piprensare, och Wipporne hopbindas til Damborstar, men af de förra kunna flätas wackra stråhattar, små Bordmattor o. d. m . Om färska Wipporne kokas i färskt watten, kan dermed ylle färgas gulgrönt.

AGROSTIS *stolonifera*. Prodr. Fl. Scand. 92. Flor. Svec. 66. Sv. Bot.

Kryphwen.

Man har häraf twenne förändringar, en större spritd och en mindre nedliggande. Den större är et förtretligt ogräs i en del Åkrar, medelst fina krypande rötter. Wäl ätes det unga gräset af Kreaturen, men derigenom ökas rötterne så mycket mera. Flitig sommarkörning och harfning med tät harf, hwarigenom Rötterne liksom Qwickroten kunna samlas, för at upbrännas, är enda sättet af utrota den.

i dagen kommer den icke fort, emedan dess rot har swårt at krypa i grässwålen.

Den mindre förändringen finner man i Flygsanden, där ben tjenar så wäl at binda den, som at öka betet för Fåren. Finner man den derföre fläcktals på flygsandsfält, gör man wäl i, at åtminstone et par år freda den för afbetning, ock plantera rötter på de bara ställen, så blir snart Sanden gräslupen, ock et godt bete för Fåren intaget dess ställe.

AIRA *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 101. Flor. Svec. 73. Sv. Bot.

Fjäll-Tåtel

Skall wara allmän i Lappmarken. Förmodeligen tjenar den til Renarnes föda.

AIRA *aquatica*. Prodr: Fl. Scand. 96. Flor. Svec. 68. Sv. Bot

Kärr-Tåtel.

Wäxer ömnigt omkring Dammar, wid små Bäckar och rännlar, och i synnerhet där bottnen är lös och fet mylla, och förtäres begärligt af Husdjuren; men så tät och frodig den på sådane ställen är, så **xxxx** och mycket mindre saftfull, samt knapt igenkänneligt blir den på torra ställen. Näppeligen låter det löna mödan at odla annorlunda, än at så wid brädden af dylika små bäckar, eller freda hwar den wäxer sparsamt, tils den några år genom frökastning fått ökas nog.

AIRA *caespitosa*. Prodr. Fl. Scand. 98. Flor. Svec. 78. Sv. Bot. 132.

Täckt Tåtel. Tåtel. Tåtål. Jäger. Hargräs.

Är et af de bästa gräsen i bördige och gödde ängar, i synnerhet på gödde Lindor, och utgör Dalkarlens hufwudsakeliga Höbergning på sådane ställen. Det gifwer där både mycket och godt Hö; men wantrifwes på magrare botten, och står icke heller bi länge på ängen, om den icke mellanåt gödes. Det har likwäl den obeqwämligheten, at hwar det är någorlunda frodigt, wåller det, derigenom at det skjuter så många rotskott, en ojämn och småtufwig botten. På *Circulations* ängar eller sådane som bära gräs 5, 6 a 8 år, är sådant af mindre betydenhet, emedan dylika ängar därefter upköras, och det de egenteligen på sådane ställen det med fördel kan odlas. Mindre frodigt finner man det wid åkerrenar, i en del ängar, äfwen i kärr och myror. Det ätes af Boskapen, ej så gärna af Hästar. Stråen tjene til det samma som Rörhwen.

AIRA *canescens*. Prodr. Fl. Scand. 102. Flor. Svec. 74. Sv. Bot.

Borst Tåtel.

Tyskarnes Bocksbart. Wäxer egenteligen på sådane sandfält i Skåne, som skiftewis uptagas til Åker för et eller twå år. Är et twåårigt, lågt, ljusgrått och hårdt gräs, som ätes af Koen, Geten och Fåret; men då Roten har swagt fäste, följer den som oftast med. Hwar man söker at göra sandfält gräsbärande, kan det löna mödan at så frö af detta gräs jämte andra frön, när man i synnerhet icke har tilgång på tilräckeligt frö af mångårige sandwäxter.

AIRA *flexuosa*. Prodr. Fl. Scand. 199. Flor. Svec. 71. Sv. Bot.

Krus Tåtel.

AIRA *montana* Prodr. Fl. Scand. 100. Flor. Svec. 72. Sv. Bot.

Back Tåtel.

Äro förmodeligen blott förändringar af et och samma gräs, som wäxer på torra ängar och stenige backar. Äro smakelige för Boskap och Hästar, men wäxa så glest, at de ingalunda med fördel odlas och förtjena derföre litet afseende.

AIRA *praecox*. Prodr. Fl. Scand. 103. Flor. Svec. 75. Sv. Bot.

Wårtåtel.

Wäxer i synnerhet på sådanę sandfält, som äro lågländte, ömnigast där alfwen är lera, så at wårwatten någon tid stadnar, annars äfwen på enahanda ställen med Borsttåteln, Är et årligt gräs, som ratas af Kreaturen. På en del ställen i Jutland wäxer det så ömnigt efter RAFNS berättelse, at Åkerfälten däraf magras.

AIRA *subspicata*. Prodr. Fl. Scand. 97. Flor. Svec. 69. Sv. Bot.

Ax Tåtel.

Wäxer endast i Lappska fjällen. Om det af Renen njutes eller icke, wet man ej.

AJUGA *pyramidalis*. Prodr. Fl. Scand. 704. Fl. Svec. 512. Sv. Bot. 225.

Käringruka. Mjölkgubbar.

Wäxer på magra betesmarker och Enebackar i Skogs-

trackter, Får och Getter hålla til godo med det, men Hästen och Koen rata den.

ALCHEMILLA *Aphanes*. Prodr. Fl. Scand. 206.
Aphanes arvensis. Flor. Svec, 143. Sv. Bot.

En liten årig wäxt som finnes här och där i Skånska sandåkrar, och är icke känd hwarken för nytta eller skada.

ALCHEMILLA *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 205. Flor. Svec. 142. Sv. Bot.

Fjällkåpa.

Wäxer i Lappska fjällen, äfwen i Dalarne samt på et ställe i Bohuslän, ätes af Husdjuren.

ALCHEMILLA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 204. Fl. Svec. 141. Sv. Bot.

Daggkåpa, Daggskålar, Marie Kåpa. Dragblad. Skåcka.

En i ängar, på Åkerrenar, wid Landswägar ganska allmän wäxt, som med sina breda och täta blad, som af Husdjuren ätas gröna, äfwen öker höet, där den wäxer frodigt; men at derföre odla den ensam skulle näppeligen löna mödan, emedan dertil fordras så god jordmån, at den med större fördel kan brukas til mera lönande wäxter, och et hö bestående af endast Daggkåpans blad skulle trögt torcka, och näppeligen blifwa behagelige. LINNÉ berättar wäl, at den lagd på Bränwin, warit nyttjad i den år 1754 i Småland gängse Dragsjukan; men näppeligen kan den i en sådan sjukdom wara werksam. Man har försökt

at til Läderberedning anwända bladen af Daggkåpan i stället för Bark och det låter sig onekeligen göra i smått med en eller annan liten hud eller skinn, men i stort blir det icke lönande. Ylle kan färgas ljus Oliw dermed, om tyget först betas med 8 lod Alun och 2 lod Winsten til marken, och sedan kokas med en stark Soppa af färsk Daggkåpa. Blandar man til denna soppa twå til tre lod grön Witriol blir färgen mörkare och wackrare. RAFN.

ALISMA *natans*. Prodr. Fl. Scand. 453. Fl. Svec. 324.

En ganska sällsynt wattenwäxt funnen imellan Stockholm och Upsala, hwars nytta eller skada icke är känd.

ALISMA *Plantago aquatica*. Prodr. Fl. Scand. 452. Fl. Svec. 323. Sv. Bot.

Swalting.

Allmän wid åbräddar, bäckar och ränlar. Den hålles för giftig, smakar skarp och ratas färskt af Husdjuren utom Geten; men torkad i höet inblandad har man icke spordt någon elak werkan deraf.

ALLIUM *arenarium*. Prodr. Fl. Scand. 389. Flor. Svec. 279. Sv. Bot.

Sandlök.

Finnes til myckenhet i Sandåkrarne wid Skanör och Falsterbo, och är där et elakt ogräs. De många små Lökar som sitta i Blomhufwudet skördas til en del med Rågen, och tunna icke afskiljas, utan genom plockning. De malas följakteligen med säden, och gifwa både mjöl och bröd en

så sträng Lökluckt och smak, at det af owande icke kan njutas. Nu mera lärer Sandlöken på dessa ställen näppeligen kunna utrotas, och inwånarne bekymra sig icke heller derom; men fara wärdt är, at den äfwen kan spridas. Det enda sätt jag tror wara möjeligt efter hand utrota den, wore at utlägga wissa stycken af en löksmittad åker på flere år til äng, och noga passa upp, at den på sådane Lindor icke fick skjuta i blomhufwud. Det är derföre icke alenast angelägit taga sig til wara för utsäde af dylik Råg, utan om man skulle någorstädes märka den i sina åkrar, bör den sorgfälligt, så snart den wisar blomknopp, med rot upryckas.

ALLIUM *carinatum*. Prodr. Fl. Scand. 391. Flor. Svec. 281. Sv. Bot.

Gall Lök.

Är endast funnen wildt wäxande på et ställe i Skåne. Liknar den föregående mycket, torde ock, då äfwen den trifwes wäl i sandmylla, kunna blifwa et elakt Åker ogräs, om man icke tager sig derföre til wara. Skall wara mildare än de öfrige här anförde Löksorter.

ALLIUM *oleraceum*. Prodr. Fl. Scand. 392. Flor. Svec. 290, Sv. Bot.

Änglök. Hundlök.

Wäxer i Skogsängar omkring Stenar, wid smärre Buskar o, s. w. men ganska ömnigt blandad med Sandlöken i Skanörs åkrar. Den trifwes snart i all slags jordmån som icke är sumpig. Den är et obehageligt ogräs i beteshagar, äfwen som i ängar där Kor få beta om wåren, därföre at den gifwer mjölken en sträng Löksmak, och äf-

wen Smöret däraf får smak. Den ätes ock af Geten och Fåret och har samma werkan på deras mjölk, äfwen som på köttet, fast hos det senare mindre märkelig. Om man någon tid bortåt gifwer en gõpen af de små Lökar som sitta i blomhufwudet, sageligen åt Kalkoner, får köttet däraf en märkelig och för många behagelig Löksmak. På åtskilliga ställen bruka Landtmän at om wåren plocka bladen, innan wäxten skutit stjelk, at blanda i grönkål. I ängar som icke betas, gör den ingen skada, ty när höet bergas, äro bladen wissnade, och blomhufwuden tappa under torckning och räfsning sina små lökar; utom dess förlorar wäxten under torkningen smaken så godt som aldeles. At den skulle förorsaka Blodpiss hos Boskapen har man ingen säkerhet på, hälst Löken på många ställen där denna sjukdom wisar sig, icke wäxer til sådan myckenhet, och på en del ställen där man märkt mjölken få stark Löksmak, har sjukdomen icke blifwit spord. Man skulle och tycka, at när et helt skålpund af denna Lök icke wisade annan werkan, än at den starkt ökte urinens afgång hos en Bagge (*) utan at förorsaka Blodpiss, bör en stor Oxe tåla mycket mera. Likwäl will man icke fritaga wäxten från at med sin skärpa härtil kunna bidraga, hwarföre man ock gör wäl at, om görligt är, utrota den i sina Beteshagar, hälst wäxten icke är känd för någon synnerlig nytta.

ALLIUM *Schoenoprasum*. Prodr. Fl. Scand. 394.
Flor. Svec. 382. Sv. Bot. 89.

Gräslök. Allwarlök. Purlök.

Finnes wild på Gottland och Öland, äfwen som på stränderne i Roslagen. Den odlas allmänneligen i kåltäppor

* Bibliot. for Physik &c. 2. Bind. 378.

och Köks-Trägårdar til Kökets behof, där den mycket nyttjas i såser, äfwen som på en del orter, hos allmogen den brukas į Grönkål. På någre ställen brukar Bonden äfwen at småskuren älta den in i nykärnat smör, hwilket de i synnerhet bruka til resekost. Gräslökens bruk i Pannkakor, Äggröra, Fiskdoppa m. m. hos allmogen är nogsamt kändt. På en del ställen planterar man den såsom infattning omkring rabatter. Utan at kunna angifwa någon orsak hwarföre, brukar Bonden på åtskillige ställen at imellan den omplanterade Gräslöken betäcka jorden med små platta stenar. KROCKER säger at man i Slesien säljer rötterne för Charlottlök. En del hushållerskor bruka, at mot hösten til winterförråd skära up Gräslök, låta karfwa den små, och inlägga den med fint salt i sten eller glaskärl, andra smälta Smör däröfwer, andra åter torka den, hwilket sista är sämst, ty den blir seg och det mästa af smaken går förlorat. Hwar Kor få äta färska Örten gifwer den äfwen Mjölk och Smör Löksmak.

ALLIUM *Seorodoprasum*. Prodr. Fl. Scand. 388. Flor. Svec. 278. Sv. Bot.

Skogslök. Kaipe. Keipe. Gräslök. Rockenboll.

Wäxer wild på Öland och Gottland, äfwen på några ställen i Skåne i Skogslundar. Den är wäl något mindre skarp än Ängslöken, men för öfrigt i afseende på Kreaturen, gäller det samma om Skogslöken, som wid Ängslöken blifwit sagt. Inflyttas den i Trägård, och får wäxa i lös och god jord, blir den än mildare, och nyttjas sådan mycket i såser i synnerhet på Willebråd. Rätta tiden at plantera den är hösten; men de rotlökar som skola nyttjas öfwer wintern, böra uptagas i Julii månad när bladen gul-

nat, och uphängas i torra rum. När de blifwit något torre fråntagas smålökarne, och desse utplanteras åter i Augussti eller början af September på sängar, til et qwarters afstånd ifrån hwarandra. De små lökarne som sitta i Blomhufwudet tagas särskilt, och utsättas til 3 tums mellanrymd. Dessa böra stå twå år innan de uptagas at nyttja. Låter man de stånden stå, som hafwa de största smålökar i Blomhufwudet, til dess desse tyckas wilja affalla, kunna de liksom rotlökarne nyttjas i Köken. Men man bör icke tillåta, at den något länge eller häftigt får koka, ty då förloras både smak och luckt, hälst den utom dess icke är synnerligen skarp.

ALLIUM ursinum. Prodr. Fl. Scand. 393. Fl. Svec, 277. Sv. Bot.

Rams. Ramslök. St. Britelök.

Wäxer i Löfskogar och Skogslundar på flere ställen i Riket, och trifwes icke på öpne fält eller i hårdare jord. Af Swenska Lökarter är det den wackraste med fina hwita Blommor och breda blad; men ock den skarpaste, och som gifwer starkaste smak åt mjölken, när Korne få äta däraf, äfwen som åt Smör och Ost. När höet sås, äro bladen mäst borta, hwilka annars torkade mera bibehålla Löksmaken, än de andre arterne. Roten skall wara så skarp, at den lagd på huden drager blåsor, icke dess mindre ätes den så i Irland som Sibirien och Kamtschatka. Man tror at den fördrifwer Mullwadar och Rottor, men planterar man den i sådan afsigt i Trägårdar och Lustparker, får man det obehageligheten igen, som dess stränga luckt medförer. At den i Humlegårdar fördrifwer ogräs, är ganska oricktigt.

ALOPECURUS *agrestis*. Prodr. Fl. Scand. 184. Sv. Bot.

Renkafle.

Finnes på ganska få ställen på Åkerrenar, och ätes wäl af Husdjuren, men man har troligen icke gjort försök at odla den.

ALOPECURUS *geniculatus*. Prodr. Fl. Scand. 85. Flor. Svec. 60. Sv. Bot.

Kärrkafle.

Wäxer i synnerhet på sådane ställen där watten stannar om wintern i ängshålor o. s. w. Wore gräset större och frodigare, kunde det wara nyttigt at freda på sådane ställen; men det är kort och stråen nedliggande, så at det aldrig gifwer någon lånande slåtter. Såsom alla kärrgräs är det icke för Fåret hälsosamt. Hästen och Koen äta det.

ALOPECURUS *pratensis*. Prodr. Fl. Scand. 83. Flor. Svec. 59. Sv. Bot. 14.

Ängkafle. Råggräs.

Engelsmännernes *Ryegrass, Ewerlasting grass,* har egenteligen hemma på lågländte ängar med fuktig botten och god lermylla, däremot will det icke fort på högländte ställen, och icke heller hwar det är utsatt för öfwerswämningar som lämna stillastående watten efter sig. Gräset ätes begärligt af Husdjuren, och gifwer både ömnigt och smakeligt hö, och kan därjämte på tjenlig botten slås minst twå gånger om året. Aftappade kärr och sidländte åkrar som hafwa bördig botten kunne derföre icke bättre anwändas, än at beså dem

med Ängkafle. Men hushållar man rätteligen med sådane ängar, böra de icke mer än twänne gånger om året afslås, och hwart tredje eller fjerde år bör man wid första slåttern lämna smala remsor oslagne, at fröet må få kasta sig. Frö samlar man bäst sjelf, om man i ängar där det finnes, passar på nä det är moget, och med fingrarne afrepar, utbreder det at torka, och förwarar i Papperspåssar, som uphängas under taket i torrt men kallt rum. Om wåren utsås det på wäl jämnad jord, och med en lätt wält öfwerköres. Man will för wisso hafwa anmärkt, at när Gräsmasken upäter andra grässlag på ängarne, rörer den icke Ängkaflen. En omständighet som gifwer detta Gräs et nytt wärde. Där jordmånen är tjenlig, och ängen ej får betas hwarken höst eller wår, plägar Ängkaflen utan menniskohjelp utgöra härliga ängar, som likna de frodigaste Rågåkrar. Det är ock af alla inhemska gräs det mäst lönande, och få utländska Foderwäxter lära öfwerträffa det til beständiga ängar; men frösamling af Ängkafle har den beswärligheten, at små fogel äro otaligen begärlige efter Fröet, och nödga hushållare ofta at låta wackta fältet.

ALSINE *media*. Prodr. Fl. Scand. 377. Flor. Svec. 267. Sv. Bot.

Wåtarf. Wassarf. Wattarf. Nate. Narf. Narwe. Narsgräs. Swingräs. Fetgräs.

Et allmänt ogräs i Trägårdar och äfwen i de bäst skötte åkrar, i synnerhet hwar jorden håller sig något fucktig, där det, när wåt wår infaller, ej sällan qwäfwer kornet. Man finner det snart sagt allestädes hwar jorden är bar och något myllig. Roten så fin den är, är ogement stark, och icke lätt at uprycka, om man icke fattar om den under jordbrynet. Den blommar ofta wid murar och wäggar om wåren,

när jorden än. straxt bredewid och under är frusen, och man finner den än blommande när wintren kommer, så at man kan räkna flere generationer om året. Af Insekter röres den näppeligen, men de fröätande småfoglar finna en beständig spiskammare, wintern undantagen, och sångfoglar fägnar man därmed, samt må de wäl däraf. Bladen kunna stufwas som Spenat, och äfwen ätas som Sallat, men de mycket sega stjelkarne måste noga frånskiljas. Man brukar äfwen at lägga lefwande kräftor i Wåtarf, för at hålla dem wid lif; men om det är förmånligare än friskt gräs, wet jag icke. Har man icke tilgång til något bättre, kan Wåtarfwen krossad läggas på stötte ställen; men då bör den ofta förnyas. Mot Fulslag lärer den föga uträtta. Den ätes af Boskapen, men som det synes, utan synnerligt begär. Swinet är det enda som tydes gärna äta den, och i nya Hushållsjournalen för 1797 berättas, at den i Wermeland anwändes at dermed i små kättar upföda gödwin sålunda, at den upblandas med hästdynga och något mjöl, som sedan de derwid blifwit wande, besparas.

ALTHEA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 852.

Altéa.

Är säkerligen icke annorlunda Swensk, än at den någorstädes kommit ur Trägård at så sig; men är lätt odlad. Om den gäller det samma som frambättre anföres om stor Kattost *Malva sylvestris*.

ALYSSUM *incanum*. Prodr. Fl. Scand. 198. Flor. Svec. 582.

Sandhwita.

En twåårig Ört som wäxer wild wid wägar, Åkerrenar, på jordwallar, och understundom äfwen på Trädes-

åkrar på Skånska sandtrakterne. Den ratas af Hästen, men ätes af Fåret, Geten och Koen, och Bien besöka dess blommor. Den bör ihågkommas när man will beså sandfälten.

AMARANTHUS *Blitum*. Prodr. Fl. Scand. 1190. Flor. Svec. 865. Sv. Bot.

Amarant.

En liten årig wäxt, som nog sparsamt finnes i några Trägårdar i Lund, äfwen wid hus och gården, och kunde blifwa et beswärligt ogräs, om den finge öka sig, emedan roten står hårt i jorden, och dess nedliggande grenar hindra andra wäxter at frodas. Bladen kunna stufwas såsom Spenat.

ANAGALLIS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 249. Flor. Svec. 178. Sv . Bot. 123.

Röd Aris.

En liten årig Ört som finnes tämmeligen allmänt i Skåne i åkrar, wid wägar, hus och gärden; men ingenstädes så ömnig, at den kan anses för ogräs. I de öfrige Götharikets Landskaper är den mera sällsynt. Dess lilla röda Blomma öpnar sig kl. 8 om morgonen och slutar sig straxt efter kl. 12. Den ätes wäl af Koen, Fåret och Geten, men är därföre icke någon lönande, foderwäxt. Små fogel är mycket begärlig efter dess frö. GMELIN berättar. (Resa 3dje del P. 349.) at Perserne nyttja den af den blommande wäxten nyprässade saften i början af Starr hos Hästar sålunda, at de däri doppa Bomull och lägga i ögat.

ANCHUSA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 227. Flor. Svec. 161. Sv. Bot.

Oxtunga. Fåratungor. Järnrot.

En twåårig wäxt som finnes allmänt tid Landswägar, hus och gärdesgårdar, mera sällsynt i åkrar, ömnigast i Skåne. De späda bladen nyttjas om wåren i Grönkål af uplänningen, och skulle äfwen kunna stufwas i blanning med späda syror. Innan wäxten gått i blomma ätes den af alla Husdjuren, och Bien söka Blommorne. Den trifwes äfwen på sand.

ANDROMEDÆ slägte, hwaraf en art wäxer i Finland på få ställen, och trenne arter i Fjällbygden. Deras wackra blommor fägna ögat, men man känner ingen hushållsnytta af dem widare, än at af

ANDROMEDÆ *polifolia*. Prodr. Fl. Scand. 497. Flor. Svec. 353. Sv. Bot.

Som finnes nästan allmänneligen i wara Skogskärr, och Myror, dem den med sina röda blommor pryder, nyttjas hela Örten af en del sidenfärgare i Moscow til swart färg i stället för Galläpplen .

ANDROSACE *septentrionalis*. Prodr. Fl. Scand. 237. Flor. Svec. 170. Sv. Bot.

Hillsko.

Finnes i Lappska fjällen, på sandfält och backar i Upland, Södermanland och Skåne. Ätes af Geten, Fåret och Hästen; men hwarken wäxer den ömnigt någonstädes, eller förtjenar den at sås.

ANEMONE *Hepatica*. Prodr. Fl. Scand. 665. Flor. Svec. 168. Sv. Bot. 141.

Blåsippa. Blåwé. Blåluk. Killingeblomma.

Är en ibland de första som i Skogar, Skogslundar och på Enebackar båda wåren med sina täcka blå Blommor. Bladen som komma senare, ätas af Fåret och Geten, men ratas af de andra. Örten har ingen luckt, föga märkelig skarp smak, och torde wara oskyldig i det loford, kokad i spisöl hafwa bidragit at bota hypochondriske tilfällen. LINNÉ Gottl. Resa s. 295. Man har dubbla Blåsippor både blå, röda och hwita, som pryda sitt rum i Trägårdar, hälst de så tidigt framkomma om wåren.

ANEMONE *nemorosa*. Prodr. Fl. Scand. 671. Fl. Svec. 485, Sv. Bot. 3.

Hwitsippa. Luk. Hwitewé.

Allmän i Skogar och Skogsängar. Örten har en skarpt bitande smak, som mycket under torkningen förswinner, ock när den en tid legat torr är aldeles förswunnen. At dess skärpa är flygtig ses äfwen däraf, at när man öfwer färska wäxten distillerar watten, får detta samma skarpa och bitande, och om, i synnerhet de som hafwa späd hud i ansigtet, twätta sig dermed, märker man sweda, och huden blir röd: men om detta watten någon tid förwaras, förloras, denna skärpa, och i öppet eller illa förwarat kärl nog hastigt. Allmänneligen anses denna, at wara orsak til det Blodpiss som ofta dödar de Oxar och Kor, hwilka på slätten upfödde föras til skogsbygden, och släppas på bete. Man har wäl sökt orsaken til denna sjukdom äfwen hos andra wäxter; men man är än i lika owisshet om det ena som

det andra, då de försök Prof. VIBORG anstält (Physic. Oecon. Bibl. 2 B. s. 376) med Baggen och Geten, ehuru de ojäfacktigt bewisa Örtens retande werkan på Urinwägarne; afgöra dock icke at den wåller Blodpiss hos Oxen. Dylika försök som VIBORG med de nämde Djuren anstält, behöfde anställas, och det mer än en gång med Oxar, för at få wisshet uti en för Landtmannen så wigtig sak; men hwar tages kostnaden dertil? Imedlertid tror allmänheten Hwitsippan om detta onda, och man tror sig äfwen förebygga det på en del ställen, då man kokar et par händer fulla af färska örten i dricka eller watten, och gifwer det nykomna Kreaturet at dricka, eller häller det i detsamma, innan det på et sådant misstänkt bete utsläppes. Deraf at Blodpiss wisar sig äfwen hos Kreatur på de ställen där Hwitsippan ej fins, och däremot icke på många ställen där den wäxer, tyckes man hafwa skäl at sluta, den åtminstone icke wara ensam wållande till denna ofta dödande sjukdom. Uti ABILDGAARDS Häst och Boskaps Läkare finner man medel häremot anförde. Äfwen kan man koka en god handfull Linfrö uti twå kannor watten en ottondedels timma, sila det genom et durkslag, och däruti uplösa från ett til sex lod stött Alun, alt som sjukdomen är häftig eller gammal, och gifwa åt Kreaturet, och förnya denna dryck, som gifwes Kreaturet ej mer än ljum, om så behöfwes; men blir Kreaturet därefter förstoppat, får man icke försumma, at sedan hjelpa det därföre med Klystir. Jag kan ingenting med wisshet. säga om orsaken til denna elaka sjukdom; men ehuru jag icke anser Hwitsippan med dess slägtingar sunda för Boskapen, har jag flere anledningar tro Blodpisset härröra af något insekt, som kreaturet förtärt. Man wet hwad grufwelig werkan Spanska Flugor göra inwärtes, och at en nog liten myckenhet däraf hos människor wållat utom andra plågor, det plågsammaste Blodpiss, och at de som warit nog olyckelige at för sådant utsättas, med plats kun-

nat räddas från döden. At sluta från Menniskan til Djuren eller twärtom, är wäl icke altid säkert; men många gifter wet man med säkerhet wara samfälte för menniskan och Husdjuren. At flere slags skalbaggar i mer och mindre grad göra samma werkan som Spanska Flugor, är likaledes en känd sak. Sådane äro t. ex. åtskillige slags Jordbärare *Carabi, Meloé Proscarabæus* och förmodeligen flere än wi weta, hwilka lätteligen af kreaturen någon gång til mer eller mindre myckenhet förtäras. Jag wågar åtminstone framställa det til närmare undersökning, och det så mycket tryggare, som säker ärfarenhet wisat at. Larwerne af *Curculio Pifi,* et litet Insekt som håller sig på Ärtåkrar, är starkt blåsedragande; och wåller Blodpiss hos Lam som fått beta på ärtåkrarne (*) .

ANEMONE *pratensis*. Prodr. Fl. Scand. 669. Flor. Svec. 482. Sv. Bot.

Fältsippa.

ANEMONE *Pulsatilla*. Prodr. Fl. Scand. 668. Flor. Svec. 48. Sv. Bot.

Backsippa. Oxöron. Ysnöron. Yxner.

ANEMONE *vernalis*. Prodr. Fl. Scand. 667. Flor. Svec. 483. Sv. Bot.

Mosippa. Mowippa. Tjälatuppa.

likna hwarannan mycket, fast den sista artens blommor äro inuti hwita. De wäxa, den sista på Mohedar i öfre delen af Swerige och i fjällskogarne, den första på

* Leipzig, anzeige 1799 Michael;messe. s. 70.

Ölands torra fält och i Skånska Flygsanden, och Backsippan på torra och skarpa ängar öfwer hela Riket. De hafwa alla en brännande skärpa, hwarföre de ock endast af Geten och föga af Fåret ätas. PALLAS berättar, at när Fåren wid Selenginst tidigt utsläppas, afäta de, de därstädes ömnigt befintlige torra bladen af *Veronica incana* och bägge arterne af de skarpa Oxöron (Fältsippan och Backsippan), och få däraf en wälgörande purgans, som botar dem för det om wintern samlade Skabb. Distilleradt watten af desse är skarpare än af Hwitsippan, men förlorar hastigt sin kraft. Huru skarp saften är, kan man luta af följande händelse: då på Christianstads Apthek färska saften af Fältsippan skulle afdunstas til Extract, förstod Lärlingen icke at taga sig til wara för den afdunstande ångan, af hwilken hela ansigtet upswälde och ögonlocken igenswulnade med mycken sweda och rodnad, som likwäl med tunt påstruken Silfwerglitts salfwa blef på några dagar hulpit; men huden affjällades därefter (*), Blommorne af de twänne första kokade med litet Ängskära och Alun, gifwa en wacker grön färg, En. handfull Backsippa med blommor och alt kokade halfannan timma i något mer än et halft stop watten gaf Ylle betadt i Wissmutuplösning efter 2 timmars kokning en wacker och tämmeligen fast Wigognefärg. DAMBOURNEY.

ANEMONE *sylvestris*. Prodr. Fl. Scand. 670. Flor. Svec. 484. Sv. Bot.

Tofsippa.

Är så sällsynt, då den blott är funnen på et ställe på Öland, at man icke känner hwarken dess nytta eller skada.

* Detta är samma händelse som Prof. BERGIUS i dess Mat. Med, T. a p. 490 något olika anfört.

ANEMONE *Ranunculoides*. Prodr. Fl. Scand. 678. Flor. Svec. 486. Sv. Bot.

Gulsippa.

Wäxer i Skogslundar och buskrike ängar, allmän i Skåne, mera sällsynt annorstädes. Är mildare än Hwitsippan med hwilken den ofta wäxer blandad, men lämnas likwäl gärna af Koen. Geten och Fåret äta den.

ANGELICA *Archangelica*. Prodr. Fl. Scand. 342. Flor. Svec. 245. Sv. Bot.

Angelika, Qwanrot. Lappens Fatno, Urtas, Rasi, Botsk.

Wäxer ömnigt wild i Lappmarken, Dalarne, mera sällsynt i Roslagen, Södermanland, Skåne, nära wid bäckar och i sumpige ängar. Hela wäxten har en starck Kryddsmak och lukt, starkast i roten, som tillika har något bittert och skarpt, mindre Fröet, och minst blad och stjelkar, hwilken både lukt och smak icke är oangenäm för många, men andra finna den högst wederwäärdig. Den utgör Lappens både läckerhet och enda krydda. Innan Blomqwasten slår ut, afskär han stjelken wid roten, skalar den med tänder och naglar, och äter den således rå som en läckerhet. När Poikar och Flickor i Julii månad gå wall med Renarne, och aftnar och mornar komma hem för at låta mjölka dem, hafwa de gärna förråd heraf för de hemmawarande. De ej wäl utslagne Blomqwastarne lägga de i sin Juemomelke. Årsgamle rötterne uptaga de om wåren, innan de få skjuta stjelk, och torkade nyttja den, dels at tugga som Tobak, dels såsom et Läkemedel emot deras Ullem eller Hotne, en swår Krampkolik, som plågar dem, när de om sommaren

wistas i skogarne, och njuta elakt watten. Norrska Lapparne skära ock stjelkarne sönder, och förtära dem med Tran af fisklefwer. År 1740 då dyr tid war i Norrige, torrkade många Norska bönder Rot, Stjelkar och Blad, stötte dem sönder, och blandade i mjöl til Brödbakning. F**xxx**boarne nyttja dem som Lapparne. Man berättar at Björnen om wåren söker Angelikan och äter deraf för at purgera efter sitt långa swält, kanske lika så snart tjenar den at styrcka dess matta krafter. Roten, när den är ung och ej hunnit blifwa seg, syltas i socker liksom Kallmusroten, och anses af åtskillige såsom god, äfwen som många finna Bränwin godt som är Distilleradt med Angelikerot eller frö; men mera magstärkande är det, om man lägger etdera på det redan distillerade bränwinet, fast det bägge händelserne är nog hettande, och för många behageligt. Andra sylta de skalade stjelkarne i Socker. Torkade roten nyttjas för Kor på samma sätt som Libbstickan. Den är et ingrediens uti Smedbränwinet, som många finna nyttigt för en swag mage, och det icke utan grund, när det nyttjas nog sparsamt. Andre tugga Angelikeroten eller fröet för swag mage, den de oftast sjelfwe genom starka drycker ådragit sig. Uti Wesped**xx ä**r fröet et hufwud ingredient. Det tilredes af et qwintin krossadt Angelike frö, et lod stött Koriander och twå Citroner som med skal och alt sönderskäras, samt et halft sk:pd Socker, hwarpå slås twå stop godt, distilleradt och til lagom styrka med watten upblandadt Bränwin, som man några dagar låter stå at draga, innan det silas. Fröen finstötte brukas af en del at strö i hufwudet mot ohyra: Det berättas af Prof. FABRICIUS, at man i Norrige brukar de torkade Bladen at röka som Tobak. Om de äro mindre behageliga än Tobaken; så äro de och säkerligen mindre skadeligt.

ANGELICA *sylvestris*. *Prodr*. Fl. Scand. 343. Flor. Svec. 246.

Tjuton, Björnstut, Myrstut. Björnloka. Squattor. Strättor. Lappens Akianbosk.

Finnes i wåta Skogsängar, allmännast i Norrland. Rot och frö hafwa lukt och smak som den förre, men mycket swagare. Örten ätes af Boskapen så wäl som Hästen. Roten nyttjas af allmogen på en del ställen dels at tugga torkad, dels at mycket små skuren tages et par goda fingers borar med Bränwin mot Kolik och Moderpassion.

ANTHEMIS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 1045. Flor. Svec. 768. Sv. Bot.

Åkerkullor. Eckergräs. Hwitört.

Är et nog ömnigt ogräs i Rågåkrarne, och finnes äfwen mycket i Trädesåkrar. Kallas orätt Balsebrå af sin likhet med nästföljande, som, egenteligen heter Ballerbrå, och skiljes lätteligen derifrån genom luckten. Såsom årig wäxt är den icke swår at utrota genom plockning i åkrarne och med Lian på trädesfälten. Owande at göra sig möda med at genom upryckande af åkerogräs bidraga til deras minskning eller utrotande, är jag nästan säker at de fläste anse sådant råd såsom orimligt; men det er tid flere tilfällen det enda säkra sätt, och anwändes af alla omtänksamme åkerbrukare i England, och förmodeligen på flere ställen. Dertil brukas Barn och sådane som föga eller intet annat gagn kunna göra. Huru många sådane finnas icke i Skåne så wäl som annorstädes; men Backstugu och inhyses hjon med dylike tigga häldre och swälta, än de göra arbete; man borde derföre neka sådane alt biträde, tils de af

nöden blefwo twungne emot billig dagspenning eller accord efter Åkerns storlek och ogräsets mängd, förrätta sådant arbete. Innan örten får skjuta blomstjelk ätes den, ehuru icke just begärligt af den större och mindre Boskapen och Hästen.

ANTHEMIS *Cotula*. Prodr. Fl. Scand. 1046. Flor. Svec. 767. Sv. Bot.

Surkullor, Surtuppor. Ballerbrå. Hwiteteja.

Wäxer allmänt på gator, wid wägar, hus, på Kyrkogårdar o. s. w. Stinker illa, och luckten har något surt med sig, och Paddor uppehålla sig gärna därunder. Den har derjämte något skarpt, som wåller, at när man något länge håller på at uprycka den, man blir blåsig och sår på fingrarne. Den ratas af alla hemdjuren, undantagande Fåret och Geten som i nödfall förtära något deraf. Den föregifwes wara skadelig för Bi. Dermed lärer hänga så tilhopa, at dels hålla sig Paddor derunder, hwilka bortsnappa dem, när de händelsewis komma dem för nära, dels är denna såsom alla tätwäxande Örter, äfwen gräs, derigenom skadelige i Bigårdar, at då de lastade Bin hemkomma trötta, kunna de lätt derimellan nedfalla, och antingen under det de sträfwa at kräla up, förlora lasten, eller af Paddor, Grodor &c. bortsnappas. Den torkade Örten med blommorna, friad från grenar och rötter, kan nyttjas såsom et lagom starkt Thee i Moderkolik.

ANTHEMIS *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 1045. Sv. Bot.

Strandkullor.

Finnes ganska sparsamt wid wästra Skånska hafsstranden, och är icke känd för hwarken nytta eller skada.

ANTHEMIS *tinctoria*. Prodr. Fl. Scand. 1942. Flor. Svec. 769. Sv. Bot. 62.

Gulkullor. Letblomster. Färgegräs.

Finnes i öpna ängar med lerbotten i synnerhet i Upland, äfwen i många åkrar i Södermanland, och är där et nog elakt ogräs. Til Skåne är den icke än kommen. Ätes af Geten, Hästen och något af Fåret. Til gul färg förtjenar den mycken upmärksamhet. Några föreskrifwa at beta yllegarnet först i Alun, torka det derefter, och sedan färga det i et starkt och länge kokadt spad af Letblommor, andre åter at koka torkade blommorne med Alun och deruti sedan koka det yllna godset så wäl som Linne. Uti Siberien färga de med dessa blommor sitt Saffian gult, då de til 50 skinn taga et lispund Blommor och tre sk:pd Alun (GEORG, it, 2 p. 816). Den förtjenat at widare försökas; äfwen med Wissmutbetningen.

ANTHERICUM *calyculatum*. Prodr. Fl. Scand. 408. Flor. Svec. 288. Sv. Bot.

Finnes på få ställen i riket i sanka ängar, allmännare i Lappland. Nyttan af denna wäxt är okänd.

ANTHERICUM *Liliago*. Prodr. Fl. Scand. 406. Flor. Svec. 290. Sv. Bot.

och

ANTHERICUM *ramosum*. Prodr. Fl. Scand. 405.Flor. Svec. 289. Sv. Bot.

Wäxa begge på sandfält på få ställen i riket, men trifwes rätt wäl i Lustträgårdar, där de förtjena rum för sina wackra blommor. Annan nytta känner man icke af dem.

ANTHERICUM *ossifragum*. Prodr. Fl. Scand. 407.
Flor. Svec. 287. Sv. Bot.

Ilagräs.

Wäxer på några ställen i Riket i sumpiga ängar, och har ifrån längre tider fått beskyllning at Boskapen på det sätt skulle må illa deraf, at benen i kroppen skulle mjukna och blifwa sköra. Men Norrske Bönder hafwa försäkrat GUNNERUS, at den större Boskapen, i synnerhet om wåren, förtära det begärligt, utan at må illa deraf. I Småland tror man det wara skadeligt för Får. KROCKAR säger den hafwa en giftig lukt. Men af den anförde GUNNERI berättelse och hwad OEDER berättar i *Flora Danica* är klart, at det är betet på de sumpige ställen som skadar Fåren, och icke denna Örten i synnerhet.

ANTHOCEROS *laevis*. Prodr. Flor. Scand. 1484.
och

ANTHOCEROS *punctatus*. Prodr. Fl. Scand. 1483.

Twänne små Bladmossar som mycket sällan träffas på sumpige ställen, och hwarken til nytta eller skada äro kände.

ANTHOXANTHUM *odoratum*. Prodr. Fl. Scand. 41.
Flor. Svec. 33. Sv. Bot. 11.

Wårbrodd.

Et både wälluktande och wälsmakande gräs som fins i alla ängar, och gifwer hufwudsakeligen et i rättan tid bergadt hö sin angenäma lukt. Roten deremot luktar obehageligt. Starkaste lukten har det, då det står i blomma, och til den tiden ätes det begärligt af alla husdjuren. Man bör derföre söka til at så Wårbrodd på sina ängar och beteshagar, om den skulle saknas; men då gräset slår nog litet i spann, tyckes det knapt löna sig at odla ensamt, ehuru det är säkert, at et hö som är slagit under det at Wårbrodden står i blomma, och blifwit snart torrt och wäl bergadt, ätes framför annat gärna af Kreaturen, emedan lukt och smak deraf, som meddelas åt höet, behaga dem; och bibehålles ganska länge. Bien söka äfwen dess blommor. At gräset med sin lukt skulle afhålla mal ifrån Pelswerk, ger ingen grund.

ANTHYLLIS *Vulneraria*. Prodr. Fl. Scand. 874. Flor. Svec. 638. Sv. Bot.

Räfklor. Harwäpling.

Den wäxer allmänt i Skåne och Upland på torra ängar, ofta i rena sanden, mindre allmän i andra Rikets landskaper. På Gottland finner man den med hwita, och på Öland med röda blommor, annars äro deras naturliga färg den gula. Den blommande Örtens utseende gifwer den rättighet til en plats i Lustträgårdar och den pryder icke litet i sälskap med *Medicago falcata, Echium vulgare* &c. en del Skånska sandfält. Omdömet om denna wäxten är ganska olika; KROCKER säger at den är en begärlig föda för Fåren, men at din lämnas orörd af de andra Kreaturen. At det senare är origtigt, wet man af ärfarenheten, och den gif-

wer et ganska godt och lätt torkande hö. Det är förmodeligen wäxtens torra utseende, och jordmånen på hwilken den hälst wäxer, som wållat, at den icke warit försökt at odla, förrän en Bonde på Selant wågat sådant. Han märkte at dess Hästar och Kor gärna åt den, samlade derföre Frö, utsådde twå skålpund deraf om hösten på fin Råg på en skarp, sand- och grusacktig ogödd jord, 1800, och skördade deraf, 1802 wid pass 32 lispund hö,, utom det at han af samma hö uttröskde 12 sk:pd Frö, hwilka utsådde gåfwo honom 1804 256 L:pb ö, utom hwad som under tjudrande förtärdes, samt 24 sk:pd Frö. Som han warit angelägen öka sin Frömängd, har han icke skördat den förrän Fröet war moget, och i sådant tillstånd tåler den icke wändas på marken. Den torkar likwäl i godt wäder på 3 eller 4 dagar, och kan stackas, ändskönt den icke är fullkomligen torr, allenast den får swettas i stacken. Huru många år den med en skörd om året kan wara fördelacktig, har han icke än hunnit utröna, icke heller huruwida det är förmånligt så den med Wårsäd. I alla fall blir den en förmånlig foderwäxt på sådan jord som förut är nämnd, och bör i synnerhet odlas på sådane fält, som efter et Rågsäde måste afläggas för flere år, sådane som Skåne, i synnerhet Östra delen, har ganska många och stora. Den omtalte Bonden räknar 6 sk:pd Räfklofrö på et tunneland. Jämför Nytt Biblioth. før Physik Medic. och Oecon. 1805. 1 häfte. Men skulle man ock icke wilja aldeles följa denna idoga Bondes exempel, bör man dock icke förgäta, at i blanning med andra passande gräsfrö äfwen utså Frön af Räfklor på sand och grusfält, som annars äro föga nyttige, och icke til slog tunna anwändas. LINDER säger at om man kokar wäxten med Alun i watten kan man dermed färga ylle och linne gult.

ANTIRRHINUM *Linaria*. Prodr. Fl. Scand. 765. Flor. Svec. 557. Sv. Bot. 196.

Flugblommor.

Man finner denna Örten wid gärdesgårdar, jordwallar, åkerrenar, på trädesåkrar, hwilka ställen den med sina präcktiga blommor pryder; men sjelfwa Örten har en obehagelig lukt, och ätes derföre enbart af Geten och ganska litet af Fåret. I Småland brukar man efter LINNÉS berättelse at lägga Örten i nymjölkad mjölk, för at döda Flugor. LINDER säger at torkade Örten innan den blommar, kokad med Alun gifwer gul färg åt linnet. DAMBOURNEY säger at färska blommande Örten gifwer ylle, betadt i Wismutuplösning, när det i starka dekokten kokas tre timmar, en på Oliw stötande muskusfärg, som är wacker och beständig. Man har funnit en förändring af Flugblomman med dubbla blommor, som är ibland de Skönare man will i Trägårdar odla, och samma förändring har en sjöfarande hembragt från China.

ANTIRRHINUM *minus*. Prodr. Fl. Scand. 764. Flor. Svec. 558.

En liten årig oansenlig Ört, som wäxer på torra och sandige ställen nog sparsamt, såsom i Stockholm wid Slottet, Upsala på Slottsbacken, och på några ställen i Skåne, och är hwarken känd för nytta eller skada, widare än at Kon och Fåret afbiter den.

ANTIRRHINUM *Orontium*. Prodr. Fl. Scand. 766. Flor. Svec. 559. Sv. Bot.

Kalfnos. Kalfhufwud.

Swenska namnet har den fått af Fröhusets skapnad, och allmogen nyttjar den såsom rökelse wid wisse Boskaps sjukdommar, där den likwäl gör ingen nytta. Wild är den sparsamt funnen i Sandåkrar ej långt från Ystad wid Snårestad. Hwad som af GMELIN,uti dess Resas 3dje Del p. 78 och efter honom af andra berättas, at nemligen denna Örten sås, för at af Fröet prässa en god Matolja, är af GMELIN återtaget såsom felacktigt. Det er en helt annan wäxt, som icke trifwes i Swenskt klimat, nemligen *Sesamum Orientale*.

APARGIA *autumnalis*. Prodr. Fl. Scand. 941.
Leontodon autumnale. Flor. Svec. 695. Sv. Bot.

Swinkål. Mjölkblomster. Staduflur.

Finnes allmänt och til myckenhet i ängar, på betesmarker, åkerrenar, landswägar o. s. w. Blommar efter Höslåtterstiden, och öpnar sin blomma kl. 7 samt tilsluter den eftermiddagen kl. 3. Innan den skutit stjelk ätes den af Geten, Hästen och Swinet.

APARGIA *hispida*. Prodr. Fl. Scand. 942
Leontodon hispidum. Flor. Svec. 694. Sv. Bot.

Allmän i Skåne och Wästergötland i ängar. Blommar förr än den förra. Hwarken dess nytta eller skada är känd.

APIUM *graveolens*. Prodr. Fl. Scand. 377. Flor. Svec. 262. Sv. Bot.

Selleri. Silleri.

Den är endast funnen wild omkring Landscrona Slott, dit den förmodeligen kommit ur någon Trägård. Såsom wild anses den allmänneligen giftig eller åtminstone skadelig; men knapt lärer man ock wara i fara för misstag, ty den wilda Roten är så liten, at den icke lönar mödan uptaga, och har derjämte en sträng och obehagelig lukt. Örten ätes af Boskapen, men ratas af Hästen. Af Trägårds Selleri, som är en och samma wäxt, hwilken genom en långwarig odling blifwit större, mildare och angenämare, har man twå förändringar, det wanliga och Rofselleri, hwilket senare får rötter som små rofwor. Bägges godhet, mörhet, sötma och storlek härrörer af skötselen, som wanligen wårdslösas. Man bör skaffa sig frö af god art, så det så tidigt som möjeligt är på drifbänk, och när plantorne äro färdige at utsättas, hafwa tilreds sängar af fet, lös och fucktig jord. Uti dem gör man til 6 qwarters afstånd, halftannat qwarters djupa och lika så breda fåror, och lägger den uptagne jorden jämt på mellanrymdrene. Mitt uti dessa fåror planterar man Sellerie ståndеn til et godt qwarter imellan hwart, trycker jorden wäl til, och wattnar flitigt tils de begynna wäxa. När de hunnit något i wäxten, drager man småningom i tort wäder den uptagna jorden öfwer plantorne, men dock så at hjertbladen icke betäckas. När de wäxt så höga, at all den upkastade jorden efter hand är brukad och sängen jämn, drager man så smånigom åter den mellanwarande jorden up til dem, eller kupar dem något i sänder, så får man stora och möra rötter. Rofselleriet fordrar samma jord; men behöfwer icke planteras i fåror, och allena en eller twå gånger kupas, men det bör planteras en half aln imellan hwart stånd.

Huru Selleriroten i köket anwändes är nogsamt bekant; mindre allmänt är det likwäl at koka Rötterne i gula ärter, som deraf få en god smak. Det rå Selleriet såsom Sallat passar icke wäl för dem, som hafwa swag mage, Stenpassion eller för Modersjuka Fruntimmer. Många finna Bränwin distilleradt med Sellerifrö godt; men det är nog starkt Urindrifwande.

AQUILEGIA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 664. Flor. Svec. 478. Sv. Bot. 118.

Åkerlena. Ackelena.

Denna som annars är en Trägårdsblomma, är funnen wild på et ställe wid Helsingborg och äfwen på Kinnekulle, utan twifwel flygtad ur Trägårdar. Blomman har hwarken lukt eller smak; men Örten har en swag och oangenäm lukt, samt wämjelig smak. Den ätes ock derföre blott af Geten, knapt af Fåret. Ehuru fröet icke har någon märkelig skarp eller elak smak, synes det litwist wara et osäkert inwärtes medel, hälst LINNÉ berättar sig hafwa sett Barn, som fått för stor dosis, dö deraf. Läkare hafwa ock aflagt dess bruk såsom osäkert. Af Blommorne kan man göra en grön Saftfärg på samma sätt som af äckta Fialer.

ARABIS *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 825. Flor. Svec. 604. Sv. Bot.

Finnes almänt i Lappska fjällen. Det nytta är lika så litet känd, som bruket af

ARABIS *Thaliana*. Prodr. Fl. Scand. 826. Flor. Svec. 605.

En liten årig Ört, som finnes här och där på torra sandfält.

ARBUTUS *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 499. Flor. Svec. 359. Sv. Bot.

Fjällbär. Ripebär. Lappens *Garanas murie*.

Är en låg och krypande buske, som finnes ganska ömnigt, i Lappska fjällen och Dalarne, och hwaraf man ingen annan nytta känner, än at dess Bär är en angenäm föda för snöripor. Troligen kan busken nyttjas på samma sätt, som den följande, til färg och skinnberedning.

ARBUTUS *Uva Ursi*. Prodr. Fl. Scand.500. Flor. Svec. 358. Sv. Bot. 85.

Mjölon. Mjölbär. Linbär, Amerikanernes Jackaschapuck.

Finnes allmänt i stora Skogar hwilkas jordmån är sand eller mo, i Skåne mindre allmänt. Bären äro osmakelige och mjölige och ätas begärligen af Skogsfogel. De äro tjenlige at deraf koka en god Sirap, som HOLMBERGER i K. Wet. Acad. Handl. 1774 beskrifwer. De mogne och wäl rensade bären krossas i sten eller trädmortel med Trästöt, dock så at kärnorne ej krossas. Derpå slås kokhett watten, dubbelt mot bären, och kärlet täckes wäl til. När bären fallit til bottnen afsilas saften igenom et tät kläde och altsammans utkramas i en gryta, i hwilken det sedan wid sakta eld inkokas til siraps tjocklek, under det man mot slutet rörer flitigt med en trädspada. Af hwart qwarter Bär får man en Jungfru sirap. Om Bären kokas och frånsilas, får sirapen en hopsnörpande smak, ock blir til hushålls

behof ej tjenlig, hwaremot den kan tjena i den dryck man njuter i Diarrhee, Rödsot o. s. w. Man har ock försökt at halfkoka dem, stampa och tilblanda mjöl, samt baka Bröd i dyr tid, och är det wida bättre än det olyckeliga barkbrödet, som blifwit en tilflygt för uslingar, utan at tänka på något mindre förstörande för hälsan. Bladen har man nyttjat torkade at blanda i Röktobak; den blir ock lindrigare deraf, och för många ej obehagelig. Äfwen nyttjas bladen pulweriserade i Njursten; men då både tid och sätt at nyttja dem fordra kunskap och erfarenhet, gör man bäst at derom rådfråga Läkare. At torra busken med löf och rot kan tjena i nödfall til bränsle, och gifwer god aska, är kändt; men anwändes bättre til skins beredning och til färgning. Mjölonriset, hackat eller stampat med stjelkar och blad, gör wäl icke samma gagn til swart färg som Galläple; men onekeligen kunde mycket af de senare, och Smacken aldeles besparas, om Mjölonrisets bruk blefwe allmännare hos wåra färgare. Kokar man et starkt såd af Mjölonris, frånsilar wäxten, kokar deri en stund ylle, uptager det, och lägger til sådet grön Witriol i den mån man will hafwa det mörkt, lägger sedan tyget deri, gör färgen wäl warm utan at den får koka, antager det en wacker swartbrun färg. URLANDER beskrifwer i K. Sw. Wet. Acad. Handl. 1753 et sätt at färga Castorswart med Mjölonris, hwilken färg är beständigare än den som wanligen göres med Bresilja, och färgningen mindre beswärlig. Dess föreskrift är: ”100 sk:pd yllegods som förut är blåadt til högstal (*) afkokas med Sexton sk:pd Dylta Witriol (som håller ingen annan Metal än Järn) och Otta sk:pd Winsten i twå timmar. Andra dagen skiljes det såsom efter Alunering eller wanlig afkokning: Et hundrade och femtio sk:pd torkadt och något sönderhackadt Mjölonris kokas i färskt watten 2 timmar, då det tages up utur soppan, hwaruti sedan litet Krapp,

* Förmodeligen en färgares term, den jag icke känner.

så mycket som wanligen brukas uti Castorswart, lägges tillika med godset, och kokas halfannan til sju fjerdedels timmar, hwarpå det tages up, swalas och sköljes. At Mjölonris är icke lika kraftigt, derföre torde ibland mera behöfwas. skulle således wara för litet tiltagit, är det lätteligen hulpit, då man under kokningen fyller pannan med mera Mjölonrissoppa, i stället för rent watten; men är Mjölonriset fullkomligen godt och kraftigt, bör man noga se til, at ej för mycket tages, ty då faller färgen åt brunt. Han gifter och följande reglor: sist på Hösten, då löfwen likwäl äro gröna, är bäst at hämta Mjölonriset: det spädaste, hwars qwistar ännu äro grönacktige, gifwer mindre färg, det mera wuxne är bättre, dock äro de tjockaste stammarne icke tjenlige, så framt de icke malas som Sumack: torckningen bör ske så warsamt, at löfwen behålla sin gröna färg, annars blir ej Mjölonriset godt." Är godset icke förut blåfärgat utan hwitt, så blir färgen brun; men om sådant brunfärgat ylle drages igenom en soppa af Brun Bresilja, blir det swart. Til god swart färg lärer således Mjölonriset icke ensamt tjena, utan kräfwa tilsats af Galläple eller Brun Bresilja, så framt icke Albark eller Alknoppar skulle kunna göra samma gagn. Om Mjölonriset anwändt til Sälläder och större Hudars beredning gör aldeles samma gagn som Ekebarken, wet jag icke wara utrönt, men ser ej hwarföre icke; dock tror jag at SEGUINske sättet, at nemligen derwid nyttja det i et efter hand starkare gjordt spad eller Extract, bör wara bäst, äfwen som det går fortast. Til smärre hudar och Skinn wet man det wara fullkomligen så godt. Wid Simbirsk nyttjas endast Bladen til Bockskins beredning, hwaraf skinnen få et eget utseende; men man brukar at afhåra dem i en lut af 3 a 4 delar aska af gamla ihåliga Almar. GEORGE beskrifwer huru Bönderne i Kasan bereda Saffian. Til femtio Bockskin taga de Otta Lispund

(**9** Batman) Aska och två Lispund (2½ Batman) (*) Kalk, hwaraf de göra en lut, hwaruti skinnen blötas tils de släppa håret. De afhårade skinnen läggas i et kar med två ämbar Hundträck som med hett watten är uplöst. I denna beten ligga de 24 timmar. När de derefter äro renskölgde, sys hwart skinn samman til en säck, hwari fylles stampadt Mjölonris otta til sexton sk:pd i hwart skinn. Desse säckar läggas i garfkistan, öfwer dem bräder och stenar, och fylles derefter åwatten på. När de legat deri 14 timmar äro de färdige at uptaga, och afskölja. Sedan färgas de, sträckas och glattas. Ryska Saffianen kommer wäl icke så långt nära den Turkiska; men är dock en betydande handels artikel, när en enda by wid Kasan har 33 Garfwerier,

ARCTIUM *Lappa*. Prodr. Fl. Scand. 975. Flor. Svec. 712. Sv. Bot. 63.

Karborrar. Borrar. Tordönsskräppor.

Allmän wid wägar, hus, gärdesgårdar, åkerrenar, på jordwallar o. s. w. äfwen et ogräs i illa häfdade åkrar, Trägårdar och planteringar. Bladen ätas späda stundom af Kon och Geten, men ratas af de andra. Frön ätas af en del småfogel, hwarföre ock Fröhufwuden eller Borrarne nyttjas at sätta som lockemat i slagburar för at fånga Stiglitzor, Bofinkar om wintren på snö. I Östergötland skola äfwen Poikar bruka at kasta Borrarne i wädret när Flädermössen flyga, för at fånga dem dermed. För Fåren äro de förtretlige dermed, at de hänga sig i Ullen och fördärfwa den. Stjeltarne afskurne när de begynna skjuta Blomstjelk, skalade och kokade samt stufwade med en passande sås, är en god rätt. Roten kan äfwen i nödfall kokad

* 1 Batman – 4 ???. – 33 ½ sk:pd

ätas med någon sås, också halfkokad sönderskäras, torkas och malas för at blanda med mjöl, och nyttjas til bröd i nödfall; men då måste sådane plantor sökas, som ej skutit Blomstjelk. I Norrige bruka Bönderne, at förbinda gamla sår med bladen.

ARENARIA.

Af detta slägte finnas 4 arter, men ingen af dem är känd för någon synnerlig nytta.

ARISTOLOCHIA *Clematitis*. Prodr. Fl. Scand. 1112. Sv. Bot.

Finnes ganska sparsamt wid Helsingborg. Den skulle göra gagn på sandfält at binda sanden, men den ätes icke för sin elaka smak, och man har ingen synnerlig nytta i hushållningen deraf. En del Hofslagare bruka de torkade och pulweriserade bladen, at läka sår på hästar. Kalmuckerne koka en hand full af torra Örten och twätta de skabbige och mot slutet af wintern flått fjädrade Falkar och Jagtfoglar dermed, hwarigenom de snart bli friska och få wacker fjäderwäxt. Samma såd twätta de äfwen menniskor med mot utslag. I Trägårdar är den förtretlig, och kan knapt utrotas, då den går så djupt med sine rötter.

ARNICA *montana*. Prodr. Fl. Scand. 1034. Flor. Svec. 760. Sv. Bot. 185.

Hästfibler. Hårwäxter. Burmänner. Mårblomster. St. Hans Blomster. Midsommars ört.

Allmän i magra och torra ängar i Småland, Wester-

götland, Bohuslän, Dal och Skåne. Geten äter den gärna, de öfrige husdjuren icke. Smålands bonden nyttjar bladen dels at röka såsom Tobak, dels til Prustsnus. På landet bör man i hushållen aldrig wara denna Ört förutan. Blommorne böra afplockas så snart de utslagit, och torkas i skugga, samt sedermera förwaras i pappers påssar uphängde under taket i kallt rum. När man af swåra fall och stötar har skäl at förmoda utlupit blod, gör den förträffelig nytta. Är händelsen swår, bör ådern först öpnas, och det efter en njupa, eller et qwintin af Blommorne, hwartil, om man will, kan läggas äfwen en god njupa Fläderblommor, läggas i en Thekanna, och derpå slås 3 a 4 koppar sjudande watten, och när det dragit en fjerdedels timma, dricker den sjuke deraf en Thekopp i sänder med socker eller honung, så at det på en timmas tid de utdruckit. Detta nyttjas en til twå gånger om dagen. Märkes den sjuke derefter något qwaf eller at wärken blir swårare på stället, bör han derföre icke fruckta. Man kan äfwen uti en panna upkoka litet watten, eller än bättre gammalt Öl, och deruti lägga et par händer fulla af de torra Blommorne, gifwa det et upkok, derefter uptaga blommorne, lägga dem i et linne kläde, och lägga detta omslag wäl ljumt öfwer det lidande stället. Spadet hwaruti de kokat förwaras för at upwärma Blomsterne uti. Bäst gör man wid alla sådane tilfällen där warma omslag skola nyttjas, at hafwa dupplet deraf så at det ena kan wara til hands, när det andra skall aftagas, annars kan under upwärmningen af omslaget, det lidande stället så lätt förkylas, Med detta enkla husmedel hafwa många ensamt blifwit hulpne. Det förstår sig, at om man wid sådant tilfällen har tilgång, at rådfråga kunnig Läkare, bör det wisserligen ske, och om man har skäl at befara något ben kroppen wara skadat, bör det nödwendigt ske. Uti Berlin skall det efter Prof. VIBORGS berättelse (*) wara försökt med bästa framgång

* RAFNS Bibl. B. 11. ?? 56.

at nyttja Midsommars blomman åt Hästar mot Qwarka; men sättet är icke där upgifwit, äfwen som at den hos Kor hulpit mot Inflamation i Tarmarne, när den brukats första dagen således, at man hwar timma gifwit en tredjedels kanna af et såd sålunda tilredt, at man på et sk:pd af torra blommorna slår twå kannor sjudande watten, gifwer det et upkok, prässar detta såd, och förwarar. Sjukdomens förhållande är efter dess upgift: Koen förlorat al lust at äta, ???andet och mjölken. Den ligger wanligen stilla, dock sparkar den understundom i begynnelsen af sjukdommen, den utsträcker hufwudet, eller böjer det åt sidan. Ögonen äro matta, Munnen het och torr; Tungan slak, träcken naturlig eller tunn, men afgår icke eller litet. Pulsen hastig och liten. Andedrägten oftast hastig, men icke Het; sjukdomen warar 1 til 4 dagar. Minskas tilfällena mot slutet af första dagen har man hopp om god utgång. Öfwerlefwer djuret första dagen, och tilfällena aftaga andra och tredje dagen, utan at aldeles förswinna, så infinner sig gärna sårande Feber eller Bulwattensot. Djuret dör utan ryckningar. Wid öpningen finnas mörkbruna eller swartbruna fläckar på tarmarne.

ARTEMISIA *Absinthium*. Prodr. Fl. Scand. 1000. Flor. Svec. 735. Sv. Bot. 126,

Malört. Maleta.

Wäxer wid hus, gärdesgårdar och i synnerhet på Kyrkogårdar. Den ätes af Kon, Fåret, Hästen och något af Geten. Den skall gifwa Fårens kött och Koens mjölk en bitter smak. LIGHTFOOT berättar at den skall hafwa Troligen har han tagit berättelsen ur BØLLS resor, och det är ganska osäkert om det warit af Malört, snarare af andra ska-

delige wäxter som wäxt på Malörtfältet. Kan och wara at Armeens hästar wid tilfället som han omtalar, warit mycket hårdt af sträng rörelse och swält medtagne, och ej tålet så starkt foder, som de då förtärt ömnigt af. Sitt namn har den fått deraf, at man tror den fördrifwa Mal, hwarföre många än bruka at lägga torra Malörtqwistar ibland yllekläder och pälswerk. Men ingen ting är falskare. Mal sky hwarken Malörtens lukt eller bitterhet, twärtom kan den göra skada genom mögel, om stället hwarest persedlarne förwaras, är något fucktigt, och man finner at Malen taga sin boning i sådane nerlagde wäxter. SCOPOLI berättar at lukten deraf fördrifwer Myror. LINDER säger wäl, at Malört lagd på Öl i stället för Humla, skall snarare gifwa rus; men man nyttjar det, utan at märka denna werkan, på flere ställen i England. At Malört lagd på surt dricka skulle borttaga syran, är ganska oriktigt. Den gör icke mer än andra bittra saker, och så mycken Malört, at den skulle werka något til syrans förhindrande, måste göra drickat onjutligt. Från äldre tider är Malört känd såsom et godt Mage medicament. Man nyttjar det på flere sätt. At glödga Bränwin på Malörtknoppar är det sämsta. Malört Extract är wida bättre. Det tilredes af tre lod torra Malörtknoppar, hwar på man får et qwarter godt Bränwin eller Spanskt Win. Flaskan förbindes med en bit blåsa, hwari man sätter en knappnål, och ställes på en lagom warm Kakelugn et par dagar, hwarefter Extractet silas och utprässas genom linne. Mot knep, lindrig Colique, maskar hos barn, swag matlust utan feber tages deraf från en thesked til en matsked efter åldren en eller twå gånger om dagen. HALLER berättar sig dermed länge afbögt anstötar af Podager. At dess bruk skulle förwara för sten, är mindre säkert. Torr hackad Malört blandad med Salt och gröpt Hafre gifwit åt Fåren när de gådt på wått bete, och om sena hösten insättas på stall, är ett godt medel mot Lefwer-

flundror. Andre göra af finhackad Malört, Salt, krossade Enebär och något Blålera et Sleke, som äfwen bekommer dem wäl.

ARTEMISIA *campestris*. Prodr. Fl. Scand. 997 Flor. Svec. 732. Sv. Bot.

Sandbynke.

Betäcker ofta sandfälten i Skåne, och finnes äfwen i Upland och Westergötland. HASSELQVIST säger at den ratas af Fåren, men jag tror mig hafwa sett den spädare af dem afbiten. Huruwida den ätes af Koen och Hästen är ej utrönt. Då den så gärna och ömnigt wäxer på Flygsandsfält, och tjenar til deras wallande, wore det wäl om den på sådane fält planterades eller såddes, för at sedermera kunna med Furu eller Björk besås. Grenarne kunna nyttjas til Ugnsqwastar, och i brist af bättre äfwen til sopqwastar.

ARTEMISIA *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 998. Flor. Svec. 734. Sv. Bot.

Strand Malört.

Finnes på Hafsstränderne på Öland, Gottland, i Bohuslän och wid Landscrona. Flyttad in i Trägård förlorar den mycket af sin starka, icke oangenäma lukt, hwilken tyckes lofwa et kraftigt Läkemedel, fast man, så mycket jag wet, icke utrönt dess werkan. Troligt är at dess frö skulle wara lika gode med Maskfrö, ty hela wäxten har jämte Maskfröets Kryddsmak en angenäm bäskhet. Malört Extract deraf tilredt, får mycket angenämare smak, och werkan bör blifwa i det närmaste den samma.

ARTEMISIA *rupestris*. Prodr. Fl. Scand. 999. Flor. Svec. 733. Sv. Bot.

Wäxer på stora Carlsöen och på Ölands fält. Man känner deraf ingen nytta.

ARTEMISIA *tanacetifolia*. Spec. Plant. 1188.

En först för få år sedan anmärkt sällsynt wäxt på Öland, som annars är funnen blott i Siberien och Piemont, af hwilken man ingen nytta eller skada känner.

ARTEMISIA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 1001. Fl. Svec. 731. Sv. Bot.

Gråbo. Gråbön. Böna. Bunrot. Bynke. Binka. Buris.

Wäxer gärna allestädes i någorlunda lös och god jord, hwar den får lof, och är derföre i Planteringar, Trägårdar och illa häfdade åkrar et elakt ogräs, hwars rot warar i många år, och frö kasta sig wida, hwarföre man bör wara angelägen passa på, at afskära det för eller strax efter utblomningen, och där man kan med plog upköra, annars upgräfwa rötterne. När roten blir gammal, förwandlas en del deraf, til et kol, hwarmed allmogen haft, och kan hända än har en del skrock. Örten ätes af Kor och Hästar, något af Geten. Näröboarne i Norrige upgräfwa om wåren rötterne, när annat foder brister, skölja dem wäl i watten, och gifwa dem åt Oxarne til föda. Späda bladen nyttjas mycket af Högländarne i Skottland i mat. På en del ställen brukar man spetsarne af den blommande Gråbon förwällde, eller bättre blott skollade i sjudande watten, at dermed fylla Gäss när de skola stekas, och skola de der-

af bli mer wälsmakande. Bönderne nyttja ?????? mot Frossan, som understundom hjelper. Hwar den finnes mycket, och man will göra sig möda torka, binda deraf smärre knippor och bränna dem i Bakugn eller på Köksspis, gifwer Örten en god aska. Såsom Läkemedel är den nu wisst ur bruk.

ARUM *maculatam*. Prodr. Fl. Scand. 1113. Sv. Bot.

Wildt wäxande hos oss wet man den endast wara funnen uti en gammal Trägård wid Halmstad. Wäxer gärna i skugga af träd och buskar, hälst där jorden är lös och något fucktig. Hela wäxten med alla dess delar har en bitande skärpa, så at den förorsakar på tunga och läppar en brännande sweda. Men ehuru wäxten dessutom gifwer ingen lukt, förswinner denna egenskap något, när wäxten torkar, och när den någon tid i fria luften warit förwarad, aldeles. Intet djur rörer den. Rötterne äro rundacktige, hwita och lika så skarpa, men när de länge warit förwarade i synnerhet på warmt ställe, bli de smaklöse; äfwen när de något länge kokas, Hwar den finnes til myckenhet kan icke allenast både Puder och Stärkelse deraf beredas, utan roten äfwen nyttjas i bröd. BERGIUS försäkrar at länge förwarade rötter häraf gifwa en lika så god soppa som sagogryn. Färska bladen krossade tunna blandas i Senapsdegar, när de behöfwa förstärkas. Fattigt folk i England skall bruka at stöta färska rötterne, och blanda med Såpa til Linnetwättning.

ARUNDO *arenaria*. Prodr. Fl. Scand. 159. Flor. Svec. 108. Sv. Bot. 138.

Sand Rör. Margräs. Sand Hafre.

ARUNDO.

Wäxer wildt på Fårön wid Gottland, och på flere ställen i Skånska Flygsanden. Är Holländarnes Helm, och egenteligen det gräs hwarmed deras sanddyner äro befästade, och man kan säga at Helmen gifwer Holland mera wärn, än all deras **Mifice**. Det förnämsta nytta är ock at den fram för andra wäxter tjenar til Flygsandens dämpande. Den wäxer i rena flygsanden, så snart denna har någon fucktighet, och som den i sandbackarne eller dynerne går til hela 20 alnars djup och deröfwer, så är det nästan omöjeligt, at dess rot icke fulle råka fuktig sand, och berga sig i de torraste år. Märkeligt är at på aldeles platta fält där flygsanden lagt sig stilla, och redan är dämpad och icke något wäl sand betäcker den, aftynar den och går sluteligen bort; men ju mera den af sanden höljes, dess starkare wäxer den. Sandröret planteras dels af rötter, dels af Frö. Til plantering med rötter, tager man dels de unga af Frö upgångne plantor, hwar de äro mindre angelägne, dels sidoskott af de äldre stånd; gräfwer en håla i sanden halftannat qwarter djup, sätter deri plantan, och betäcker roten wäl med sand. En aln derifrån sätter man en annan, och sålunda rad för rad en aln imellan, och så at plantorne komma at stå i förband. Har man utwäg at betäcka dem sedan med något ris, som skyddar dem tils de begynt wäxa, är det så mycket bättre. Af frö: man samlar mogne axen wid pass samma tid, som Rågen mognat, äro de mogne. De böra ju förr dess hälldre nedläggas på fältet. Til samma och i lika ordning, som til rötterne, sticker man med en spade et qwarters djupt hål, och lägger deri et ax på längden, betäcket det med sand, och höljer deröfwer Tång, Ris eller dylikt, för at hindra sanden afblåsa och axet derigenom blottas. Är fröet wäl moget, lägges det rätt och ställen icke blifwa blottade, får man innom få år se sandröret med sina krypande rötter betäcka fältet, flygsanden dämpad, och förwandlad til et drägeligt bete för Boskapen.

Sedan flygsanden genom sådan plantering blifwit bekämpad blir det tid at tänka på beså den med andra wäxter för at få gräswall, eller trädfrön til skog. Bladen på Sandröret äro wäl hårda, styfwa och sluta sig i en styf spets, hwarföre de icke heller röras förrän de blifwit frostbitne; men då ätas de begärligen. De kunna ock förut afslås och inbergas torra; men då bör sådant ha skäras til små hackelse, och blötas, annars är det för hårdt at tugga. Stråen äro i alla fall för hårde; men kunna anwändas til taktäckning, hwar man har tilräckeligt af dem. At nyttja rötterne til bränsle, låter wäl göra sig; men borde aldrig wara tillåtit.

ARUNDO *Calamagrostis*. Prodr. Fl. Scand. 158. Flor. Svec. 107. Sv. Bot.

Gren Rör.

Wäxer i en del sumpige ängar, nära wid någon å eller sjö belägne. Dess blad äro för hårda at ätas af Kreaturen; Koen och Geten taga dock något deraf medan de äro något späde. De hwita krypande och ihålige rötterne hafwa en söt smak, och ätas rå af barn i Tartariet. Hastig men wäl afskölgde, finskurne och torkade, samt malne äro de wisserligen långt smakeligare och sundare til nödbröd, än Bark och Tallsafwa. Med blomwippan kokad med Alun färgas wackert grönt. Äfwen binder man af dem, innan blommorne öpnat sig, snygga Dambqwastar.

ARUNDO *epigejos*. Prodr. Fl. Scand. 156. Flor. Svec. 106. Sv. Bot.

Berg-Rör.

Finnas här och där på sandbackar och högder. De späda bladen ätas af Kreaturen, men äldre röras de icke.

Hwar man icke har tilgång til Sandrör kan Bergrör planteras på Flygsand. Det kryper lika så med sine rötter, men öfwertäckes det af sanden, wäxer det icke så willigt. Planteras på samma sätt.

ARUNDO *Phragmites*. Prodr. Fl. Scand. 155. Flor. Svec. 105. Sv. Bot. 114.

Strand-Rör. Rör. Wass. Stärwass.

I åar och floder är Strandröret allmänt i wikar och hwar wattnet flyter långsamt, och sandbotten finnes. På många ställen har det trängt sig in i åkrarne, och är i synnerhet på en del ställen i Halland et mycket elakt ogräs. Det är så mycket wärre, som det swårligen utrotas. Dess frön flyga lätt ikring, ock ingen tänker på at afskära wipporne innan de mogna. Dess rötter krypa widt omkring, och gå på djupet. Skola de utrotas, så bör åkern flitigt och djupt köras, och då det gemenligen är sand hwari de taga öfwerhand, tåler en sådan åker icke sådant körande. Den på gammal ärfarenhet grundade anmärkning, at hwar man will oftare skörda dessa rör, får man icke skära dem så långt ned, at wattnet om sidhösten och wintern står öfwer de afskurne ändar, derföre at de deraf gå ut, kunde gifwa anledning at på åkerfält sent om året afskära dem jämt med eller straxt under jordbrynet, för at försöka hwad werkan det wille hafwa på rötterne. Medan bladen äro unga ätas de gröna af både Kor och Hästar, men sedan icke. Til torrt foder böra de afskäras medan stjelken är nog grön och mjuk, om icke alt för mycket skall af Kreaturen ratas. Man påstår at denna föda icke alenast gifwer mera mjölk, än godt hö, utan och mera och bättre smör och Ost. Några tillägga den wäl en rå starkt mjölkdrifwande kraft, at det skall wara farligt gifwa Kor detta foder för-

än de kalfwat; men det motsäges af ärfarenheten. RAFN berättar at i Eutin födas hästar som stå på stall med detta gräs, skurit i hackelse, och trifwas wäl deraf. Hufwudsakeligaste nyttan gifwa rören. När de skäras om hösten, bör man icke låta binda, i synnerhet de som ämnas til taktäckning i stora knippen eller hårdt, at de krossas, ty deraf rutna de så mycket förr. Snart äro de torkade, så at man efter et par dagars torka gärna kan bruka dem. Rätta tiden at skära Rören är, när de fådt sin fulla wäxt; låter man dem stå längre, at de blifwa mere hårda, äro de swårare at binda; men tager man dem ock af för tidigt, blifwa de ej så waraktige. Deras bruk til taktäckning är tilräckeligen kändt, äfwen at de gifwa både wackrare, starkare och waraktigare Tak än Halm. Et wäl lagdt Rörtak ligger 3 til 4 gånger så länge som et Halmtak; men också går starkt Regn förr igenom et Rörtak än et lika wäl lagdt Halmtak. Äfwen nyttjar man hälst dylika Rör til Gipstak, ock äro de wida dertil bättre än den bästa Halm. At dermed bekläda på utsidan wäggar och gaflar för at afhålla slagregns werkningar, äro de ock förträffelige. Mattor af Rör at betäcka drifbänkar äro wäl starkare, men icke så goda, som tjocka flätade Halmmattor. Til golfmattor äro de icke synnerligen tjenlige, emedan de få snart af gående och tramp krossas, äfwen som de för sin sprödhet icke äro synnerligen waraktige til Stolsäten. På Goda Hopps udden skola de klufne nyttjas, at deraf binda Rullgardiner. I hushållen nyttjas piporne af mogne rör til at spola garn på, emedan de löpa lätt i Skottspolen, Med färska wipporne tagne kort förr än, eller just när blommorna wilja öpna sig, färgar man grönt både ylle och linne. LINDER upgifwer fyra sätt. 1. Wipporne hackas små, kokas med watten, litet Alun tillägges, och tyget ilägges. 2. Först betas tyget med Alun. Sedan kokas Rörwippor i watten, derefter uptagas de, lite Spanskgröna och Fiskgalla tillägges, så läg-

ger godset deri, och kokas halfannan timma. Man låter det kallna, tyget tages up, litet Salt lägges i sådet som wäl omröres, tyget ilägges åter, och blir liggande til dess det kallnar. 3. Tyget betas med Alun, färgas gult med Björklöf. Sedan lägges godset flodwis i kättilen med Rörwippor och kokas så länge färsk Fisk kokar (om med nytt watten eller förra Soppan nämnes icke) hwarefter det blir liggande uti, til dess det blir kallt. 4. Först betas tyget eller garnet med Alun och torkas, sedan nedlägges det hwarftals med Wippor, så at desse både under, öfwer, på sidorne och imellan omgifwa godset. Derpå slås swag lut, eller hälften watten. Detta kokas så länge färsk Fisk plägar koka, och godset uptages först, när alt är wäl kallt. En så nyttig wäxt bör icke alenast wårdas med omtanka utan hwar den icke finnes, planteras. Planteringen sker antingen af Frö eller Rötter. I förra fallet efterser man när fröet begynner at flyga, då samlar man wipporne, afrepar dem, och ältar dem i mjuk Blålera til en deg, hwaraf bollar stora som ägg formeras. När desse äro segtorre, så at de wäl kunna handteras, nedsläppas de i åwikar och lugnwatten, i gölar med Lerbotten, wid pass en aln ifrån hwarannan. En sådan plantering måste skonas, tils den fullkomligen hunnit stadga, at icke wid afskärandet de späda rötterne rubbas. Beswärligare är det med Rötter, ty dessa måste bittida om wåren updragas med krokige järngafflar, och med widhängande gyttja i stora klimpar nedsänkas på de ställen de skola wäxa, och bör man dertil wälja ställen så grunda at de gamle pipstubbarne komma at stå några tum ofwan wattnet. At en sådan plantering likwäl icke bör företagas i nära granskap af åkrar, förstår sig sjelf.

ASARUM *europaeum*. Prodr. Fl. Scand. 587. Flor. Svec. 421. Sv. Bot. 31.

Hasselört.

Trifwes wäl under Hasselbuskar. Här funnen wild på Heckeberga ägor under buskar. Wäxten är icke utan nytta i Läkekonsten; men fordrar Läkares föreskrift: I hushållningen känner man ingen nytta deraf.

ASCLEPIAS *Vincetoxicum*. Prodr. Fl. Scand. 294. Fl. Svec. 212, Sv. Bot.

Tulkegräs. Horskonung.

På stenige och grusige backar, i bergskrefwor, o. s. st. wäxer Tulkegräset mindre ömnigt, men på Gottlands södra kant, och Ölands nordwästra strand allmännare. Den röres icke af Koen eller Fåret, men Geten äter den, och när den först blir frostbiten förtäres den af Hästen. Den gifwer ingen wacker färg; men HOLMBERGER har försökt, at af dess stjelkar bereda et godt Lin, och beskrifwes sättet i K. Wet. Acad. Handl. 1774. 250. Örten afskäres kort efter Rågen mognat, torkas och beredes såsom Lin. Så snart man man märker at skärfworne lossna, uptages det, torkas och bråkas såsom annat Lin. Ju längre det rötes, dess hwitare blifwer det; men förlorar i styrkan. Dess rätta färg är den gula. Om stjelkarne bultas förrän de bråkas, blir det bättre. Försök få afgöra, om det lönar at plantera wäxten på grusbackar. Det dun som finnes i Fröhusen, kan wäl när det blifwit wäl tort, genom lindrig bultning afsöndras, och nyttjat antingen til stoppning, eller at i blanning med Bomull kardas och spinnas, om det någorstäds wankar til den mängd at det något lönar. Af samma slägte är den, för en del år sedan så mycket omskrifne Silkeplantan *Asclepias gigantea*, som wäxer wäl i wårt klimat, och blommar ömnigt, men gifwer sällan fröhus här, hwarföre dess plantering i Swerige altinget är lönande.

ASPARAGUS *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 409. Fl. Svec. 291. Sv. Bot. 213.

Sparris. Asparris.

Wäxer wild på et ställe straxt wid Alnarps gård i Skåne, och et annat imellan Ystad och Cimbritshamn, utan twifwel på bägge ställen genom frö af Foglar förde från Trägårdar. Dels wäxer den til ganska obetydelig mängd, dels har den stjelkar föga tjockare än et tjockt Halmstrå, så at det utom sällsyntheten förtjenar intet afseende. Trägårds Sparrisen är icke annat än en länge odlad förändring af den wilda, som genom uraktlåten skötsel lätt återgår till sitt förra. Hwad MILLER berättar, at man genom odling icke kunnat förbättra den wilda til mån som den redan odlade, och derföre will anse dem för särskilte arter, är wisserligen oricktigt. Man wet hwad skillnad klimater werka på många wäxter, och utan twifwel har wild sparris i något i synnerhet passande klimat och jordmån, wida bättre än det Swenska och Engelska, gifwit första anledning til dess odling; hwilken skulle wäl annars fallit på den tankan, at med kostnad och möda odla en sådan wäxt som den nämde wilda sparrisen. Hwad sjelfwa klimatet, skötseln oberäknad, werkar på sparrisens godhet och frodwäxthet, wisar skillnaden uti särskilde Swenska Prowincer. Man finner i alla Trägårdsböcker sättet upgifwit at anlägga sparrissängar; men alla fela de deri, at de föreskrifwa en stark underbädd af gödsel. Sparrisrötterne sprida sig horizontalt ut, och gå icke på djupet, således hafwa de litet gagn eller intet af den underst lagde gödsel. Jag will upgifwa hwad min lilla ärfarenhet lärt mig. Först bör man skaffa sig förråd af dertil tjenlig jord. Har man gammal bänkjord, och kan upblanda den med en fjerde til en tredjedel wäl brunnen och förmultnad gödsel, som blandas wäl om hwarannan, är den ganska tjenlig: men då på de flästa ställen tilgång derpå inte plågar wara,

wet jag intet beqwämare sätt at få sådan jord, än at man om sena hösten anskaffar några goda lass löf, hwilka bäst, om tilfälle är, öfwer wintern förwaras under tak. Will man nyttja dem öfwer wintern til strö under Boskap och Hästar, så mycket bättre, alenast detta strö lägges i hög för sig sjelf, så at det icke af Snö och Regn kan utlakas. Annars kan löfwet äfwen läggas i hög på fältet, och betäckas med Ris och Halm. Lika mycket af hwad slags Träd och Buskar löfwen äro fallne, alenast icke af Ek. Bittida om wåren gräfwer man en grop på et torrt ställe, af 4 til 5 alnars längd, 3 alnars bredd och 5 qwarters djup. Häruti lägger man til en half alns högd godt hästströ, som med en skyffel wäl packas. Derpå fyller man af de förut insamslade löfwen, som trampas wäl til, och at gropen blir full. Deröfwer läggas bräder och mattor, at afholla Snö, Regn och Köld. När detta legat så länge, at löfwet kännes warmt, då man sticker handen ner deri, sållar man god mylla til 6 a 8 tum deröfwer, tiltäcker åter, och när man märker denna jorden tagit wärme, sår man deri hwad man finner nödigt, och nyttjar den såsom Missbänk, Melon- eller Gurkbänk öfwer sommaren. I September eller October månad upkastar man altsammans ur gropen, och lägger denna blanning i en spetsig hög, som öfwer wintern betädes med ris, gammal halm o. s. w. På samma sätt kan man hwarje wår tilreda sig i samma grop et större eller mindre förråd af sådan jord, som jag här kallar Löfmylla, dels för at fylla på den anlagde Sparrisbänken, dels at anlägga andra. När man nu wåren derefter (om hösten är det icke tjenligt) will anlägga en Sparrissäng, utsöker man et ställe som ligger mot söder, och hwarken är utsatt för skugga eller dropp af Träd. Men man måste ock tilse, at på denna plats icke finnes någon Qwickrot, Dragbinda eller Åkertistel, emedan desse efter få år upkomma genom bänken, och fördärfwa den. På et sådant ställe utsticker

man med pinnar så långt och bredt som man will hafwa sin sparrisbänk, och har förråd af Löfmylla til. Längden är likgiltig, men bredare än 7 qwarter eller högst 2 alnar bör den icke wara; blir den bredare, kan man swårligen hålla bänken ren, och man kommer illa åt at skära Sparrisen. Här lägger man på platta jorden så mycket af Löfmyllan, som förut är slagen genom et trådrissel, och hwarutur man noggrant utplockat alla Qwickrötter och dylikt. Denna utjämnas och tilklappas wäl med skyffeln. Bänken göres på detta fått halffjerde til fyra qwarter hög, när man deruti will updraga sparrisen af Frö, men will man deri lägga rötter, alenast tre qwarter hög. På en sådan säng sår man bäst twå (högst tre) rader frö, så at imellan bägge raderne blir en aln. När man med pinnar wid ändarne utstakat raderne, afmäter man dem, och på hwar aln nedsätter en liten pinne. Omkring hwar pinne nedläggas tre frön en tum djupt, och så at de formera en trekant omkring hwarje pinne. Då är det året intet widare at göra, än at bänken hålles ren för ogräs, och om torka infaller, då och då wattnas. I October eller November innan stark frost infaller, betäckes sängen med gammal halm, hwaröfwer man kan lägga ris, löf eller hwad man har tilgång til. Nästa wår så snart de hårdare froster äro förbi, aftages betäckningen, jorden imellan raderne och plantorne i hwar rad lossas något med en liten trädgaffel, och hela sängen öfwerhöljes til et halft qwarters högd med risslad löfmylla, hålles ren och om det fulle behöfwas, wattnas. När plantorne wäl upwäxt, efterser man om ibland dem äro några mycket små och klena. Desse upstickas då med rot, och blott de starkare qwarlämnas. Mot wintren betäckes den nu med en half alns hög gödselblandad halm, som något tilklappas. Tredje året skötes den på samma sätt. Fjerde året begynner man at skära eller sticka Sparrisen, hwarmed man kan fortfara til Midsommar, då man up-

hör hwarje år. Bänkarnes skötsel är i det hela den samma, nemligen at man om wåren när winterbetäckningen aftages, försigtigt med en trädgaffel lossar jorden imellan och öfwer plantorne, utan at skada dem eller rubba och afbryta rötterne, samt betäcker hela sängen til 1 qwarters högd med frisk löfmylla, jämnar den wäl med rifwan, och sedan med skyffel tilklappar den. För öfrigt hålles den ren för ogräs. Så snart Bären begynna mogna, böra alla de stjelkar afskäras som hafwa frö, så framt man icke will lämna et eller annat af de tjockaste at mogna. När frosten begynner infinna sig, afskäras alla stjelkarne et par tum öfwer jorden, innan winterbetäckningen pålägges, så at man om wåren kan se hwar plantorne äro. De första twänne åren kan man imellan plantorne så glest något Lökfrö, men ingen sådan wäxt, hwars rötter gå något djupt, eller hwars blad kunna skyla sparrisen. När man will anläga Sparrissängar, är en angelägenhet, at skaffa sig godt Frö. Hos Trägårdsmästare bör det icke köpas, ty desse taga gemenligen af smått och stort, och då händer oftast at man icke får annat än små Sparris. Til den ändan bör man derföre så laga, at hos någon som har god art, de aldra största Sparrisskott af de bittida upkommande lämnas til frö, och af sådane bör man hwart år lämna några, för at underhålla sina egna bänkar, som sker då man hwart fjerde eller femte år utströr några frö glest öfwer dem om wåren, sedan bänkarne blifwit i ordning lagde och med fingret trycker dem et tum ned i mullen. Sköter man på anförde sätt sine sängar, kunna de räcka mer än en mansålder. At lägga Sparris af rötter, går ganska wäl an, men at dertil bruka gamla rötter duger icke, om det icke är af någon synnerligen förträffelig art. At köpa plantor af Trägårdsmästare får man högst sällan dugelige plantor, af förut anförde skäl; har man sjelf af goda frö updragit plantor, och af dem utsöker i andra året de starkaste, kan man med säker-

het gagna dem, och då består skillnaden i anläggningen deruti, at bänken göres på en aln, derpå läggas rötterne fem til sex qwarter ifrån hwarandra, wäl utbredde, och derpå bredes halftannat qwarter högt löfmylla, som wäl tilklappas, men med den försigtighet, at de späda mitt ut sittande ögonen icke skadas. För öfrigt skötes den lika. RÜCKERT (*) gräfwer sex qwarters djupa gropar och sex qwarter i fyrkant, fyller dem til en aln med wäl hoptrampad brunnen gödsel, lägger derpå tre til fyra tum god jord, och planterar derpå tre Sparris plantor bredewid hwarandra. Desse betäcker han först med ren god jord, och derpå fyller han hela gropen, med jordblandad brunnen gödsel. Widare göder han starkt hwar höft och har på detta sätt fått Sparris af otta til sexton lods wigt och en half alns längd. Men om en sådan Sparris skötsel står wäl ihop med Åkerbruket, är en annan fråga.

ASPERUGO *procumbens*. Prodr. Fl. Scand. 233. Flor. Svec. 66. Sv. Bot.

Ormögon. Paddfot.

Är allmän wid hus, gärden, på dynghögar, understundom i åkrar där den lätt såsom årig wäxt genom plockning utrotas. Späd kan den stufwas. som annat grönt, äfwen nyttjas i grönkål. Koen äter den sällan, de andre husdjuren hålla dermed til godo.

ASPERULA *odorata*. Prodr. Fl. Scand. 179. Flor. Svec. 121, Sv. Bot. 218.

Myske-Madra. Mösia, Myska, Möska, Mysika.

* Der Feldban Chemisch. Untersucht 1 Th. p. 377 o.f.

Wäxer i Skogar och Skogslundar. Ätes af husdjuren. Färsk har Örten nästan ingen lukt; men torkad får den stark lukt, i synnerhet i fucktigt wäder, hwarföre Allmogen plägar plocka den om wåren, innan den blommar, och deraf binda kransar, dem de i Stugorne uphänga, och äfwen lägga ibland kläder, i tanka, at derigenom afhålla Mal, fast fåfängt. Andra blanda den ibland Röktobak, för at göra den lindrig och wälluktande. At man fordom brukat lägga den på Win, ser man af RAY. Man nyttjar den på en del ställen, at deraf tilreda en salfwa, som nyttjas på spruckna händer och såra Kospenar. Man tager färska örten en half mark, skärer den först och krossar den sedan uti en mortel. En mark färskt osaltad Smör eller Swinister sättes i en järnpanna öfwer elden. Dertil lägges den krossade Örten. Wid sagta eld låter man det under jämt omrörande mycket smått koka, til dess man märker at örten kännes torr under trädspadan, hwarmed man omrörer, då än warmt silas och prässas det genom en duk, och förwaras på kallt ställe i sten eller glasburk wäl öfwerbundit.

ASPERULA *tinctoria*. Prodr. Fl. Scand. 189. Flor. Svec. 122. Sv. Bot.

Färg-Madra. Madra.

Wäxer til myckenhet på Gottland och Öland, på andra orter sparsamt och mera sällsynt. Då den gärna wäxer på torra och skarpa ställen, så wäl i lera som grusmylla, och ätes af husdjuren, Swinet undantagit, och förtjente den ock sås på sådane ställen för rotens nytta til rödfärgning. Rötterne äro wäl små, men tämmeligen färgrike. De uptagas innan wäxten skutit i stjelk, och kokas med suraste dricka. När det det kokat lägges yllegodset deruti, och när det legat sin tid, uptages det ur warma färgen och af-

sköljes hastigt i lut. I Siberien nyttjas roten äfwen til färgning; men på annat sätt: Rötterne sköljas hastigt, torkas och stötas til pulwer. Häraf göres med watten en gröt, som man låter öfwer natten stå i en warm ugn. Följande dagen slår man mer watten til, och låter färgen starkt koka. Några koka förut särskilt litet ung Eke- eller Björkbark i watten för at höja färgen. När soppan är röd nog färjas det yllna deri 2, 3 eller flere gånger, först ljumt, sista gången sjudande, och torkas godset imellan hwar gång. När det er nog färgadt och torrt, sköljes det i watten. En liten tilsats af *Bidens tripartita, Genista tinctoria* eller *Cnicus heterophyllus* höjer färgen. Den wackraste färgen gifwer det mörkröda pulwret, som wid stötningen först fås. Det förtjente at försöka dessa Rötter på flere sätt, och med flere slags betning af godset. Troligen skulle de gifwa högre färgor än Krappen.

ASPLENIUM.

Et Ormbunke slägte, hwaraf wår Swenska Flora wäl innefattar fem arter; men då ingendera är känd för någon Hushållsnytta, går man dem här förbi.

ASTER *Tripolium*. Prodr. Fl. Scand. 1023,.

Strand-Aster.

Wäxer här och där på hafsstränderne, hälst wid och imellan stenar. Ätes af kreaturen. Troligen skulle den ock wäxa på sandfält, om den blefwe planterad.

ASTRAGALUS *alpinus*. Prodr. Fl. Scand. 906. Fl. Svec. 661. Sv. Bot.

Fjäll Kloärt.

Wäxer ömnigt i Lappska Fjällen, och troligen skulle den äfwen trifwas i nedre orterne, men huruwida den blifwer lönande at odla, få försök wisa. Et smakeligt bete lärer den säkerligen wara för flere husdjur.

ASTRAGALUS *arenarius*. Prodr. Fl. Scand. 904.
Flor. Svec. 659. Sv. Bot.

Sand Kloärt.

Finnes wild i sanden wid Wittsköfle i Skåne. En och annan har tilstyrkt at så denna lilla wackra wäxt på sandfält, som är dess rätta hemort. Skada kan det wäl icke, då den i sin mån bidrager at binda sanden, men förmånligt blir det icke, ty wäxten är liten.

ASTRAGALUS *campestris*. Prodr. Fl. Scand. 908.
Flor. Svec. 662. Sv. Bot.

Fält Kloärt.

Den wäxer på några ställen på Öland. Man känner ingen nytta deraf.

ASTRAGALUS *głycyphylhus*. Prodr. Fl. Scand. 903.
Flor. Svec. 658. Sv. Bot.

Söt-Kloärt.

Wäxer i skogsängar och lundar i flere af Rikets landskaper. Dess blad, som hafwa en söt smak, ätas begärligen af Hästar och Boskap, och synnerhet begärligen af Kor. Många hafwa derföre tilstyrkt at odla den; men näppeligen

blir det lönande; ty dess långa grenar, få på hwar rot; ligga platt neder på marken, äro glesbladige, och ehuru begärligen de gröna stjelkarne afbitas, så hårde och oätelige blifwa de torkade. Hwar de wåra i skogsängar, gemenligen wid Träd och Busar, borttaga de icke plats för andra wäxter; men at odla den med fördel fordrar at den skulle wäxa tät, hwarigenom den i wåtår blefwe utsatt för at rutna. Rötterne hafwa en märkelig sötma, hwarföre man ock föreslagit at nyttja dem i stället för Lakritsrot.

ASTRAGALUS *pilosus*. Prodr. Fl. Scand. 902.
Faun. Svec. pag. 558. Sv. Bot.

Luden Kloärt

som är funnen i Östergötland och

ASTRAGALUS *Uralensis*. Prodr. Fl. Scand. 907.
Flor. Svec. 660. Sv. Bot.

Som wäxer i Finland på några ställen, äro icke kände för någon hushållsnytta.

ATHAMANTA *Libanotis*. Prodr. Fl. Scand. 334.
Flor. Svec. 240. Sv. Bot.

Wäxer mindre allmänt i skogsängar, hälst wid stenrör. Bladen ätas af Får och Swin; men skola ratas af Kon. Roten har en skarp Kryddsmak, och skall ätas af några Bergsboar.

ATHAMANTA *Oreoselinum*. Prodr. Fl. Scand. 335.
Flor. Svec. 241. Sv. Bot.

Finnes på sandfält och torra backar, äfwen flygsand, och då den ätes af Får och Hästar, kunde den med nytta sås på de sandfält, hwar den icke förut finnes. Man berömmer bladen af denna ört til Thee, och några wilja anse den för et af de bästa man kan bruka i stället för Ostindiskt Thee.

ATRIPLEX *hastata*. Prodr. Fl. Scand. 1257. Flor. Svec. 921. Sv. Bot.

Spjut Molla.

Wäxer wid gödselstäder hälst gamla, i Trägårdar, wid hus och gärden, hwar jordmånen är fet. Några säga at den ätes af husdjuren, RAFN åter at de icke tycka om den, men at små foglar begärligen söka dess Frö. Samma Auctor anförer twenne märkelige förändringar, deraf, och säger derhos, at man äter den bland Spenat och dylikt grönt.

ATRIPLEX *laciniata*. Prodr. Fl. Scand. 1256. Fl. Svec. 920. Sv. Bot.

Silfwer Målla.

Wäxer här och där wid hafsstränder. Ätes af Koen Hästen och Geten. PALLAS berättar at i Krim torkas och brännes den til Soda, när den wäxer på Saltbotten, men til sådan myckenhet finnes den icke hos oss.

ATRIPLEX *littoralis*. Prodr. Fl. Scand. 129. Flor. Svec. 923. Sv. Bot.

Strand Målla.

ATRIPLEX *marina*. Prodr. Fl. Scand. 1260. Sv. Bot.

Hafs Målla.

ATRIPLEX *portulacoidos*. Prodr. Fl. Scand. 1255. Flor. Svec. 919. Sv. Bot.

ATRIPLEX *pedunculata*. Prodr. Fl. Scand. 1261. Sv. Bot.

Wäxa alla fyra arterne på hafsstränderne, ingendera til någon myckenhet, de twå sista mäst sällsynte, och ingendera är tand för någon hushållsnytta, utom det at de mer eller mindre begärligen afgnagas af kreaturen, och at man med Strandmållan försökt at färga ylle som man betat i Alun och Winsten i et såd deraf, hwari det blef ljust Oliwfärgat, och af tilsatt Witriol mörkare Oliwfärgat.

ATRIPLEX *patula*. Prodr. Fl. Scand. 1258. Flor. Svec. 922, Sv. Bot.

Swin Målla. Gullfrö.

Deremot är allmän wid hus, gator, wägar, åkrar, gödselplatsar. o. s. w. Ätes af husdjuren, hälst af Koen.

AVENA *elatior*. Prodr. Fl. Scand. 149. Flor. Svec. 103. Sv. Bot. 48,

Knyl-Hafre. *Fromental.*

Ganska sparsamt förekommer detta gräs i skogstrakter, uti ängar wid buskar, sällan på kala backar. Det wäxer i att slags jordmån, utom kärracktig, fast olika frodigt. Näppeligen finner man så olika omdömen om något grässlag,

som om detta. Den ene anser det för det fördelaktigaste at odla, då den andra knapt will räkna det bland de medelmåttige. Derom komma wäl alla öfwerens, at så länge det frodas, gifwer det på god botten ömnigt hö; men det warar icke så länge man skulle önska, ty efter sex til sju år är det icke mera ränteligt, utan måste så ängen upplöjas; at så det i naturlig äng är ingen fördel, ty det gör ängen tufwig och ojämn. Understundom inträffar ock den omständighet, at kreaturen ej wilja äta det grönt (*).

---

* En ganska kunnig och ej mindre upmärksam Landthushållare har lämnat mig följande underrättelse om sine försök dermed.

,,Gärdet är så stort, at det wanligen besås med 7 Tunnor 34 Kappar Pommerskt Winter-Råg eller 13 Tunnor 17 Kappar Korn. Alt är åker utom en liten aflång bit stor som en Sal, där Ängkafle altid wäxt hufwudsaleligast, resten som är åker, består dels af gammal åker, god hårdwall, dels ny dito, wida sämre, dels, af et uttorkadt Ahlkärr, 6 til 2 tum, til botten. På tre ställen i den gamla goda åkern, hårdwall, och på et håll i den nya, äfwen hårdwall men sämre, har warit sådd *Fromental*, på et annat ställe också hårdwall, Klöfwer; å det som warit Kärr intet Gräsfrö sådt, utan efter såden igenlagt at få wäxa hwad der wille.

Hela detta gärde som har efter igenläggning efter Kornet som wäxte där 1789, burit gräs, gaf 1790. 32 stora lass hö, 1792. 31 stora lass, 1793. 38 lass, 1794 26 lass. Enär jag i år, om jag mins rätt, första dagarne i Maji släpte dit 5 a 6 Hästar, wille de icke se til *Fromentals*-landen, om de kommo dit, war som man med en piska kommit efter dem . Jag släppte dit än et par, det war lika. Jag släppte derpå dit 13 Kor och 1 Tjur, och änteligen flere Hästar, så at desse blefwe 9 à 10 jämte de 14 Bokapskreaturen. I början wille de icke hålla sig på *Fromentals*-landen, icke ens på Ängkalflebiten, ehuru där stod gräs til knän; men ibland *Fromentalen* stod många stånd af HundExing samt Ängkafle; de rördes icke heller; utan på det utdikade Ahlkärret; högden der Klöfwern warit sådd, men mäst utgången såsom för gammal, samt där intet gräsfrö warit sådt, där gnagade de til botten, men änteligen gjorde nöden, at de måste gripa an både *Fromental*-landen och Ängkafle stycket, så at nu är gärdet mäst afbetat (d. 23 Junii 1794.) – Det är underligt at wissa holmar ännu stå

Hwar circulations-fält är i bruk, och det i synnerhet så inrättat: at wissa lotter kunna under wissa år brukas til äng, är Knylhafren utan twifwel förmånlig at dermed beså dem, i synnerhet när de äro, af den beskaffenhet, at de ej med fördel kunna besås med Ängkafle; men som förut är anmärkt, i beständiga ängar, bör man ej wara angelägen at så det. När sädesstubben är upkörd och fältet wäl jämnadt om hösten, samt jorden fuktig, bör det utsås í stilla

---

qwar, besynnerligen twänne där *Fromentalen* och HundExingen står du lika hög och orörd med sine ax, ehuru bottnen derimellan är helt tät bewuxen dels med hwit Klöfwer, som står i blomma, delo med röd Swensk Klöfwer, som äfwen står i blomma. – *Fromentalen* wäxer på helt magra ställen frodig och hög, den utländska Klöfwern står fattig af torkan. – Där kreatur lämnat sit affall, wäxer gräset ganska frodigt; men ätes icke det året af något kreatur. Jag ser ej at det finner rum med de nämde holmarne."

Dessa anmärkningar, hwilka mera gifwa upmärksamme Landtbrukare anledningar, at utröna orsakerne til det anförde, synas dock bewisa, at til bete är Knylhafren icke så begärlig för Kor och Hästar, hwilket än mera tyckes bestyrckas af hwad samma man i et följande bref anförer. I detta hänseende är den lika med HundExingen; men begge gifwa dock på bördig jord tämmeligen ömnigt hö, som wäl bergadt ätes af kreaturen.

wäder, tjugufyra sk:pd på et geometriskt Tunneland; eller tre fjerdedels sk:pd på Kappelandet. Man bör om möjeligt är, passa på, när det tecknar sig til regn. Det nedharfwas med en lätt harf med korta pinnar, eller och blott öfwerköres med en trumla. Man kan äfwen så det om wåren; men då måste man wäl tilse at Fröet icke får mögla öfwer wintern. At så det med andra foderwäxter, är icke godt, emedan det snart utträngер dem, och i fall Knylhafren trifwes wäl, blir det fort tufwigt, då man icke med lian åtkommer de wäxter som stå imellan gräsbuskarne. At första året slå gräset torde i de blidare Klimater gå an, men i Swenska klimatet blir det altid rådeligare, at låta det första året rota sig wäl, och på sämre botten skona det i twå år; man har säkerligen förre fördel deraf de följande åren. Will man bryta up gammal gräsmark, för at beså den med med Knylhafre, bör den med gödning först nyttjas til åker twå til tre år. At så Knylhafre med Säd såsom man sår Klöfwer, för at derefter igenlägga åkern, påstås icke wara så fördelaktigt, undantagande när man dermed will beså landmarker, för at förwandla dem til gräswall, då det för skyggd skull bör sås med Hafre, som wäl icke gifwer någon märkelig skörd, men betalar sig genom den skyggd den gifwer det späda gräset första året. Man bör om möjeligt är, taga sig til wara för, at odla detta gräs nära wid Trägårdar och Trädskolor, ty Fröet som gärna med blåsten kringföres, nästlar sig lätt in, och wäxten är et ganska förtretligt ogräs på sådane ställen. Fröen ätas gärna af små fogel, och at de skalade eller malna til gryn kunna njutas af menniskor i gröt, wälling o. s. w. är intet twifwel, men de förslå nog litet.

AVENA *fatua*. Prodr. Fl. Scand. 151. Flor. Svec. 101. Sv. Bot. 144.

AVENA.

Sand-Hafre. Will Hafre. Flyg Hafre.

Et ganska elakt ogräs, som alt mer och mer tager öferhanden, och fördärfwar icke alenast flere slags wårsäd, utan har jag och sett den wäxa frodigt ibland Luzerne, äfwen, fäst mera sällan i höstsäd, när denne af någon orsak blifwit så skadad, at den om wåren icke förmått twinga den upgångne Flyghafren. Dess frö mogna icke alla på en gång, utan dels före dels med säden, och då de mognat, rinna wid minsta rörelse, äfwen af blotta torkan, utur sine agnar på åkern, hwarföre och alenast en liten del gemenligen följer med på logen. At den så lätt utrinner, därtil hjelpa de många, glatta och spänstiga hår, som sitta på fröet, och sjelwa snärpet, som wid ombyte af wäta och torka skiftewis wrider och rätar sig, befordrar dess krypande. Fröen äro ock så beskaffade, at de flere år kunna ligga i jorden oskadde och ogrodde, om de icke komma nog nära ytan. Fröet föres och med blåst ifrån den ena åkern til den andra, ifrån ena gärdet til det andra. Roten gifter flere starka skott, hwilka qwäfwa de näst intil stående Sädesstånd, och utmärgla jorden. Flyghafren är wäl en årig wäxt; men kommer den någorlunda sent ned i jorden, eller kommer sent up, och mot eller under sena hösten blir afslagen, rotar den sig starkare, blifwer wid lif öfwer wintern, skjuter up följande wår, och gifwer bittidare frö. Den som har sina åkrar för sig sjelf, kan wäl blifwa denna fiende qwitt, om han några år å rad uphörer med alt wårsäde, undantagande Ärter, Wickor, Bönor och äckta Engelsk Hwithafre, Lin, Hampa, Potatoes och andra Rotwäxter; men dertil bör ock jorden ganska wäl redas, och Sädesarterne sås mycket tjockt, Rotwäxter åter flitigt rensas, på det i förra fallet Säden må winna nog styrka och täthet at qwäfwa Flyghafren, i senare åter de upkommande plantor upryckes. At på Westgötharnes sätt afbränna stubben på

åkern, torde understundom hafwa sin goda werkan; men såsom något allmänt medel kan det icke tilstyrkas, ty all åker tåler icke en sådan handtering, och jag frucktar at under sjelfwa skörden och bergningen blifwa många Flyghafre korn så djupt nedtrampade, at de blifwa skyddade för den öfwergående eldens werkan. Ärter besådde åkrar, när Ärterna hunnit några tums högd, af Lammen betas, som skola upäta Flyghafren och lämna Ärterna orörde. Försök i smått kan lätt wisa, om detta slår in. Med Åkerbönor har det sin ricktighet; men de böra då icke wara tåt sådde. Den som will göra alfware af Flyghafrens utrotande, måste bereda sig at minst fyra år arbeta derpå, om ändamålet med wisshet skall winnas; han måste ock så ofta som åkerjorden tåler; sommarköra den före Larsmässan, och så snart någon Flyghafrewippa i den andra Säden wisat sig, genast låta afbryta, afklippa eller afslå den, om han icke beqwämt kommer til at uprycka den. Man behöfwer blott lämna några wippor at mogna, för at innom få år se sitt bemödande frucktlöst anwändt. At hwart år så länge detta påstår, anskaffa rent utsäde, är et nödwendigt wilkor. Men har man sina åkrar samfält med andre, och desse icke iackttaga samma noggranhet, blir arbetet likwäl fåfängt; och man uträttar icke annat, än at för några år minska ogräset. Man bör hoppas, än at i samma mån som Enskifte bli allmänne, för detta så wäl som flere ogräs förswinna. At förmoda det flere samfälte åboar skulle arbeta efter en plan, är fåfängt, än mindre kan sådant af flere samfälte Byar wäntas.

Att man i Dalarne skulle dyrka Flyghafren såsom Säd, är en felacktig upgift. Dalkarlen som lärer föga äta annat än Hafrebröd, jag menar af allmogen, har en god Hafre, som flere idoge hushållare i andre Prowinser anskaffa sig til utsäde, och hålla bättre än den Engelska. lika

så litet lärer det wara grundadt, at den någorstädes sås i England til hushålls behof. Wisserligen kunna frön i nödfall malas och äro wida bättre til bröd, än bark, hackelse, och dylikt, men at så den i sådan afsigt wore en ganska slät uträkning. Boskapen så wäl som Hästen äter gärna gräset; men man tager sig nog til wara, at til den ändan så den. At Flyghafre kornen i logan ofta krypa ända intil wäggen, härrör af den förut nämde snärpets egenskap. Betraktar man snärpet, så finner man at dess nedre del under knäet är wriden såsom en wäl snodd tråd. Af wäta och fucktighet förlänger det sig, af torka åter drager det sig tilsamman. Denna egenskap som snärpet har samfält med tåg, tarmsträngar m. m. har gifwit anledning at bruka det såsom en *Hygrometer* (*). Man afklipper et snärp nederst wid dess fäste på Blomhylsan, fäster det lodrätt med Lack på et litet bräde, afklipper öfwersta spetsen, och fäster derpå en fin nål eder wisare hälst af Fiskben, som äfwen kan ske med Lack eller Lim, denna nål fästes wattenrätt eller på twären, så får man se, om det förwaras i oeldat rum, at snärpet i fucktig wäderlek förlänges och i torr åter förkortas. Detta kan ej ske utan at den twärtför ändan sittande wisaren flyttas omkring. Har man då på brädet ritat en Cirkel, och afdelt den i grader, så får man derigenom se förhållandet af fucktighet och torka i luften.

AVENA *flavescens*. Prodr. Fl. Sand. 152. Flor. Svec. 103. Sv. Bot. 5.

Gul-Hafre.

I ängarne på Gottland är den funnen af BERGIUS, och på några ställen i Skåne af mig, nog sparsamt, och där hwar sand är under gräswallen. Gräset smakar kreaturen

* Et Instrument som wisar i hwad mån luften är torr eller fucktig.

wäl, men är för **xxx** och lågt för at med fördel odla på slåtter: På sandfält, dem man will til et godt Fårbete göra gräsbärande, förtjenar det at sås med andra wäxter. GADD anbefaller det wäl til hårdwallsängar; men som man har gemenligen äfwen afseende på höets myckenhet, lönar det wisserligen icke.

AVENA *pratenis*. Prodr. Fl. Scand. 154. Flor. Svec. 104. Sv. Bot.

Äng-Hafre

AVENA *pubescens*. Prodr. Fl. Scand. 153. Sv. Bot.

Ludd-Hafre.

Bägge arterne, som äro hwarannan mycket lika wäxa i synnerhet den förra allmänt i torra, magra ängar, och gifwa et smakeligt, fast sparsamt bete för Hästen, Koen, Fåret och Geten. At odla äro de icke lönande annorlunda än som om Gulhafren är sagt.

AVENA *frigosa*. Prodr. Fl. Scand. 150. Sv. Bot.

Purr-Hafre.

Finnes sparsamt blandad med Korn och andre Hafre-arter i Skånska åkrar. Kärnan är wäl ätelig såsom annan Hafre, men då den är mycket mindre, synes den icke heller lönande hwarken såsom Säd eller Foder at odla. Icke dess mindre skall den på en del ställen i Tyskland odlas på sämre jord under namn af Rauhaben Rauchhaber, Grau Puc**XX** och Sandhaber .

AZALEA *lapponica*. Prodr. Fl. Scand. 250. Flor. Svec. 180. Sv. Bot.

AZALEA *procumbens*. Prodr. Fl. Scand. 251. Flor Svec. 179. Sv. Bot.

Twänne små buskacktige wäxter, som med sina wackra blommor pryda Fjällen, den förre de Lappske och den senare äfwen i Dalarne. Man känner ingen annan nytta af dem, än at de kunna såsom nödfalls Eldbrand brukas; men säkerligen skulle de så til garfweri som färgning kunna nyttjas.

BALLOTA *alba*. Prodr. Fl. Scand. 732. Flor. Svec. 530. Sv. Bot.

BALLOTA *nigra*. Prodr. Fl. Scand. 731. Flor. Svec. 529. Sv. Bot.

Bägge hafwa sitt hemwist wid hus och gården i städer och byar, den förra fast nog sällsynt i Skåne. Örten har en obehagelig lukt, och ratas af alla Kreatur. På Gottland kokas den i watten, och sådet gifwes Boskapen at dricka när de äro sjuke, såsom en Uniwersal Medicin. Ylle betat i Wissmutuplösning och kokat i en stark decoct af denna wäxten färgar *Merde d'oie,* men om man lägger til sådet blå Witriol, och det kokas tre timmar, får det en stark Muscfärg som stöter på Oliw.

BARTSIA *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 744. Flor. Svec. 541. Sv. Bot.

Wäxer imellan fjällen på öpna fälten wid strömmar och **xx**der Ätes af Fåret och Geten.

BELLIS *perennis*. Prodr. Fl. Scand. 1035. Flor. Svec. 761. Sv. Bot.

Pytter.

Är i en del Prowinser såsom Westergöthland, Gottland, Dal och Skåne allmän i ängar, på betesmarker, wid wägar o. s. w. Wisar sin blomma så snart Snön går bort, och blomstrar sedan hela året. Bladen äro tämmeligen saftfulle, och hafwa ingen obehagelig smak; men lämnas likwäl af kreaturen, kan hända af den orsaken at de ligga så tät åt marken, at de swårt åtkommas. I grönkål och til stufning kunna de gärna anwändas. I Trägårdar har man flere förändringar deraf, dubbla, köttfärgade, mörkröd, med pipig, utbredd krans o. s. w .

BERBERIS *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 438. Flor. Svec. 311, Sv. Bot. 24.

Berberis. Berberitser.

I Uplands skogar finnes Berberisbusken sparsamt wild, men icke annorstädes så wida bekant är. I Trägårdar har man den icke heller så allmänt, som borde wara. Man har deraf en förändring, hwars Bär icke hafwa frö eller kärnar, i synnerhet tjenlige til saft och syltning; men den kan icke utan genom sättqwistar, rottskott eller rotens delning förökas. På samma sätt kan wäl äfwen wanliga Berberisen förökas, men wigare sker det genom Frö. Man låter til den ändan Bären ganska wäl mogna, och då genast antingen sår man dem hela, eller ock kan man acktsamt krossa Bären i trädkärl, och prässa saften ur dem, sedan afskölja kärnarne och så dessa. De sås antingen i rader på en säng, eller straxt der man ämnar låta den bli stående, hwilket senare är säkrast, när man för hägn skull sår dem på

jordwallar; men i bägge fallen böra de hållas rena för ogräs til dess de blifwit starke nog, at icke af ogräset öfwerwäldigas. När Bären äro sådde på säng, och plantorne blifwit twå år gamle, kunna de utplanteras på sine ställen, hälst om wåren, och wattnas när det behöfwes. De taga tämmeligen til godo hwad jordmån som hälst, dock älska de hwarken sumpig botten eller mycket torr. Busken låter ganska wäl aga sig med saxen til prydelige häckar, pyramider o. s. w. men de gifwa då ringa frukt. Den som derföre will hafwa den för Bärens skull, gör bäst at plantera dem, där de oagade få wäxa, såsom på jordwallar, utan för Trägårdar o. s. w. Där bära de ömnigt, och med sine skarpa taggar göra fred. Foglar göra ingen märkelig skada på dem, och för deras starka syra får man gärna hafwa dem i fred för menniskor. Sjelfwa löfwen hafwa äfwen en angenäm syra, och ätas begärligt af Koen, Fåret och Geten, dock röra de blott de ytterste ändarne emedan taggarne förbjuda dem gå längre. Til syltning tager man Bären genast när de fått sin rätta rodnad, och äro fylligast; men til saft låter man dem gärna sitta något längre, och det skadar icke om de ock få en eller annan frostnatt. När man will prässa saft ur dem krossas de wäl i trädkärl, derefter låter man dem stå et par dagar i Postlin eller glas, alsintet i glaserade stenkärl, om man icke har stengods, icke heller i metallkärl, icke ens i Silfwer; sedan prässas de, då man får mera saft, än om de prässas straxt. Denna saften fylles på större flaska hwilken ställes uti en panna watten, hwilket man låter koka en half timma, och när saften derefter kallnadt, fylles den på smärre flaskor och deröfwer gjuter man så mycket god matolja, at den betäcker ytan, förbinder flaskorne, och förwarar dem i en källare, då man kan gömma den flere år. Til dageligt bruk i hushållet är likwäl bättre, at uti oglaseradt lerkärl sakta inkoka saften til hälften med litet Socker, och kallnad fylla på flas-

kor, då kan den på kalt ställe förwaras utan olja. Dess bruk til Soppor, Gelée o. s. w . är nogsamt bekant. Uti alla febrar där syrliga saker äro nyttige, kan denna i watten, i tunna grynsoppor o. s. w. blandad med lagom Socker tillagdt anwändas til dryck. Många tycka den i Punsch wara lika god med Citronsaft. Om man öfwer sackta kokeld upwärmer finstött Socker i en Silfwerskål, under det man med en liten trädstöt rörer deri, och när det blifwit någorlunda warmt, under beständigt fortsatt wärma och omrörande så småningom tilslår Berberissaft, hälst af den kokade, tils det blir som en någorlunda tunn deg, och derefter med en liten sked utgjuter detta på Tennfat i små kakor, hwilka sedan i warmt rum något torkas, får man Berberiskakor, som i synnerhet på resor äro beqwäma såsom läskande, antingen at taga dem sådane de äro i munnen, eller at uplösa dem i kalt watten eller i Thee. Bären nyttjas äfwen til färg, men den är obeständig.

Trädet har en wacker gul färg, och är tämmeligen hårdt, men duger icke synnerligen utan til småsaker, emedan det aldrig blir stort. Med den inre gula Barken kokad med Alun färgar man i Polen gula skinn. Man kan med samma äfwen färga ylle; men färgen står icke mot ättickeprofwet, om och tyget förut warit betade med Wissmutuplösning. Kokas Barken eller Roten med Lut, blir färgen mörkare. Betar man tyget förut i en uplösning af Järnwitriol, blir tyget Oliwfärgadt, mörkare eller ljusare, alt som man tager mer eller mindre Witriol. Swarfware bruka mycket i Tyskland at betsa, mäst leksaker, gula i dekoktet af Roten, men öfwerstryka Trädet först med Alun uplöst i watten. Blommorne äro en god Spiskammare för Bi, så länge de wara.

Om de af en ock annan anförde rön äro fullkomligen säkre, är det en oförklarlig sak, at Säd, i synnerhet Hwete och Råg icke tåler Berberisbusken nära sig utan at sä-

den på flere alnars afstånd derifrån wantrifwes och gifwer tomma ax. I Trägårdar har man icke märkt at denna Buskens granskap har något inflytande på andra wäxter. Det wore önskeligt at någon kunnig Landtbrukare anställde rön och undersökning i en sak af så mycken wigt. De som beskrifwit denna händelse nämna icke et ord om at Rost eller Brand wisar sig i en sådan säd. Brand lärer det icke kunna wara, kan hända Rost, och då kan det wara möjeligt at Fröet af den lilla swampen *Lycoperdon Epiphyllum Lin.* som utgör de talrika rostfläckarne på Berberislöfwen smittar säden, och då bör Krusbärsbusken wara lika så skadelig.

BETONICA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 725. Flor. Svec. 515. Sv. Bot.

Betonika.

Är funnen wild på några ställen i Skåne. Låter så wäl så sig af frö, som genom rotens delning öka sig. Ätes af Fåret. Dess förnämsta bruk är til färg. En stark soppa på den blommande Örten gifwer Wissmutbetadt ylle en dunkel färg, hwilken efter tre timmars kokning förändras til en wacker och fast mörk Muskus. DAMB.

BETULA *Alba*. Prodr. Fl. Scand. 1185. Flor. Svec. 859. Sv. Bot. 80.

Björk. Lappens Säke.

Häng-Björk, Risbjörk, Glasbjörk (*), Mas- eller Masurbjörk äro blott förändringar häraf, som härröra af jordmån, läge, ålder och andra omständigheter, och som icke genom frö fortplanta sig, utan aldeles enahanda

* Glasbjörk kallas den som wäxer på sumpig botten och är skör.

omständigheter. Den så kallade Ornäsbjörken som beskrifwes i Kongl. Sw. Wet. Acad. Handl. 1786 och finnes wid Ornäs säteri med Löf som likna Lönnens, ehuru ej större än stora Björklöf, är synnerligen wacker. At den skulle wara af blandad tilkomst följer ej deraf, at dess Honhängen ej gifwa dugelige Frö. Flere af wåra Swenska Björkar äro i samma belägenhet, och en swart Björk från Norra Amerika, som är öfwer 50 år gammal gifwer i Lund alla år Frö; men de gå icke up. Masurbjörken är som bekant, en förändring som egenteligen wisar sig wid rotändan af stammen och i roten med wresige fläckar, hos gamla Träd.

Björken, som wäxer frodigt ända från Lappmarken til Skåne, och synes således egenteligen passad för wårt klimat, är et träd som fordrar wår synnerliga upmärksamhet; det tåler köld, och trifwes äfwen i den sämsta jord. Det är snart sagt det enda Löfträd som i wåra kallaste orter hinner någon storlek. Det wäxer i lera, i Mo, i grusjord, i rena sanden; men håller ock til godo bättre. Dess löf ätas icke allenast gärna gröna af Koen, Hästen, Fåret och Geten, utan på många ställen i Riket göres deraf Löfsamling eller Löfbrott til winterfoder för Fåret och Geten, som må mycket wäl deraf. Göres af torra Löfwen sörpe ätes det ock gärna och bekommer Koen wäl, hälst när det med agnar och dylikt beströs. Uti Jämteland skall det wara allmänt bruk, at insamla det affallna Björklöfwet til sådant behof. Af Löfbrott fara wäl Träden illa, hinna hwarken den wäxt eller ålder, som när de få wara fredade; men en omtänksam hushållare ser derföre til, at wissa Träd endast dertil få nyttjas, så at icke hela dess Björkskog får utan urskillning fördärfwas. På de ställen där Björk fälles til brännwed och gagnswirke, gör man oförswarligt mot sig sjelf, om man icke begagnar sig af de dertil ämnade träd förut til Löftägt. På 1770 talet, berömdes friskt och nyss utslagit

Björklöf såsom et ofelbart medel mot Gickt, om man några nätter bäddade sig in i dem, och sof deri; men bruket afstadnade snart. Förmodeligen har den som upgaf kuren misstagit sig om Gickt och Flusgickt, och för den senare af en sådan kur blifwit hulpen. Kan ock hända at et långwarigt bruk af Thee på späda Björklöf lindrat någon för samma plågor, i synnerhet i förbindelse med färska Björklöfsbladet.

Ut af insamlade Frö, i synnerhet om de förwaras öfwer wintern, genom såning updraga Björkskog, er et wanskeligt företagande. Men will man försöka det, passar man på när fröhängen äro mogne, och hälst om mornarne afskär de qwistar på hwilka de sitta något ömnigt, förer dem genast under tak, och antingen utbreder dem på lakan at torka, eller uphänger dem öfwer utbredde lakan, då de wid lindrig bultning utfalla, och derefter hopsamlas. Det bör utsås i aldeles lugnt wäder i October månad. Sällan blir det förr moget. Man märker lätt tiden, om man gifwer ackt på när några frö begynna flyga. Är det et naket sandfält man dermed will beså, bör Fröet blandas först med något fucktig sågspån, och fältet genast öfwerköras med en lätt harf, försedd med korta pinnar. Är fältet åter gräswuxit eller bär Ljung, gör man wäl at belägga jorden med något ris, som antändes och afbrännes, och et par dagar derefter beså det på nyssnämnde sått, ode med en Trägårdsräfsa öfwerkratta stället. Men har man sålunda beredda platsar, kan man med lika så god framgång här och där nedsticka nyss afskurne qwistar som hafwa mogna Fröhängen, at dess Fröen kunna utan widare omständigheter så sig sjelfwe. Säkraste sättet at skaffa sig Björkskog, då den fins något nära i granskapet, är at inhägna dertil tjenlige platsar, sweda dem lätt, och låta ditblåsande Frö så sig. Men är Björkskog på längre afstånd, än at man kan wänta dylik såning, bör man på dertil ämnadt fält plantera unga Björkar i små

holmar 20 a 30 i hwar holme, och lämna wid pass 30 alnars afstånd imellan dessa. När de tilwuxit och platsen frodas, kan man med tiden wänta sig Björkskog. Men för at til sådant behof skaffa sig pålitelige plantor, bör man tidigt om wåren från Björkskogen låta upgräfwa, icke uprycka half eller högst hel alns höga plantor, förwara rötterne wäl med mörja och mattor, at de icke få af winden torka, och så fort görligt är nedsätta dem i en plantskola, där de efter behof wattnas. När de där wäxt 3 a 4 år, kunna den utsättas där de skola blifwa stående. Men äfwen där böra dessa plantor icke försummas med wattnande. At omplantera flere alnar höga Björkar, slår alt för ofta fel, hwilket utan twifwel härrörer deraf, at deras på djupet gående rötter så ofta skadas. At deremot plantera än större Björkar bittida om året innan tjälen gått ur jorden låter ganska wäl göra sig, fast det fordrar möda. Man gräfwer då rundt omkring de utsedde stammar om senaste efteråret, emot den tiden man wäntar frost, tre qwarters bred och lika så djup grop, en aln ifrån stammen, och låter dem så stå öfwer wintern. Tillika gräfwer man på de ställen de skola planteras sex qwarters wida och lika så djupa gropar. Emot den tiden man tänker at tjälen skall begynna gå af, rensar man up de kring stammarne gjorde gropar, och med järnstör och yxa gör dem djupare, och tillika går snedt under trädet, så at man kan uptaga hela roten med frusne jordklimpen, som då på wagn eller kälke föres til stället, nedsättes så i gropen, at den kommer at stå lika högt som förr. Man packar då äfwen jord under och på sidorne wäl fast. At af rotskott förmera Björker, är både osäkert, och om det lyckas, gifwer dåliga stammar. Men huru man ock förfarer, är det angelägit, at freda Björkplantan undan Boskapstand, och medan den är ung upsnida den til stam, utan at röra toppen eller kronan, ty får den i början wäxa buskig, och slå många skott wid jorden, blir sällan deraf

någon dugelig stam. Då en tiondedel af wåra nakna sandfält och rysliga Ljunghedar blefwo anwände til Björkskogars anläggning, hwilken wälgärning för landet!!! Den som åstundar omständelig underrättelse om bästa sättet at begagna Björkskogen, kan läsa hwad LAUROP (*) och SECKENDORFF (**) derom skrifwit:

Såsom Wed är Björkträdet nogsamt kändt, och har af de hos oss dertil brukelige, näst Bokwed första rummet; men gifwer ock i wanliga eldstäder mera sot, hwartil kanske den medföljande barken mycket bidrager. Äfwen äro dess kol, när de i synnerhet i wäl satte milor blifwit långsamt brände, ganska goda, emedan de gifwa en stark och jämn hetta, och derföre äro wid smältningar och Chemiske Operationer begärlige.

Jämte den seghet et godt och om winteren fäldt Björtketräd har, äger det och större lätthet ån Ek, Ask, Alm, hwarföre det ock til Wagnsredskap, Åkerredskap, Stolwirke, Såll, smärre Tunnkäril hwari man förwarar torra saker, Sadlar, smärre Tråg, Skrufwar, til Träbottensskor, Träskor, Skyfflar, Spade- och Yxskaft, det hårdaste til Knifskaft och hwarjehanda Swarfware arbete är ganska tjenligt m. m. Men det måste fällas i rättan tid, snart afbarkas och upläggas under tak och det få glest, at luften får spela imellan. Under bar Himmel och i wäta står det icke bi, utan tager snar röta, hwarföre det icke duger til byggnads timmer, om icke til bjelkar i smärre hus, och Spare under Halmtak.

Qwistarnes bruk til Sopqwastar, Ridspön, Korgflätning m. m. är bekant.

---

* C. P. Laurop über den Anbau der Birke und dessen vorzuge vor andern Holzarten besonders in holzarmen ge geuden Leipzig 1796. Oct:

** A. von Seckendorff über die höchte benutzung der Bircke. Leipzig 1800. Oct.

Den grofwa Barken nyttjas så wäl ensamt, som med en tredjedel Ekebark blandad til garfning. Til bränsle är den dock ganska god, men gifwer mycket sot, hwarföre den i kakelugnar bör sparsamt nyttjas; men detta sot, när det kan samlas rent, är til alla delar så godt som Kimrök, i synnerhet om det nedpackadt i en degel, och wäl tiltäpt utbrännes. Den yngre och renare Barken deremot är förträffelig til färgning. Den gifwer icke alenast sjelf på ylle betadt i Wissmutuplösning en Nötbrun färg, utan tjenar hufwudsakeligen at fästa en del andra färgor, såsom *Orseille* och Krapp. Twå lod fint stött Björkbark kokad en timma med halftannat qwarter watten, och derefter med tillagd gammal Orseille et qwintin åter smått kokadt 1 timma gaf et såd, hwari et qwintin Ull, betad i Wissmutuplösningen fick en wacker mordoree nästan purpur, som uthöll både Ätticke och Twålprofwet. Detta bör gifwa anledning at på samma sätt försöka Bytteletsmossan; torde hända at den gör samma goda werkan med Brun och Röd Bresilja, Fernebock m. m.

I Persien färga qwinfolken det linne de bruka til lintyg brunt med grof Björkbark kokad i lut. Med den finare Barken och Albark färgar man annorstädes ylle betadt med Alun brandgult. Men tager man til et ämbar Björkbark 5 händer fulla Ahlbark och et halft ämbar aska som kokas i watten, och i det silade kokheta sådet linne doppas 4 til 5 gånger blir det brunt. Den til garfning brukade Björkbarken gör samma gagn i drifbänkar som Ekebarken, och kan äfwen på samma sätt slås til en sämre art Bräntorf. Dels at betaga Fisknäten sin hwita färg, dels at de bättre må stå emot röta, färgas de i lut af Björkaska (*) med eller utan tilsats af Kalk (1 kanna Kalk til en fjerding aska) uti hwilken man kokadt sönderstött Björkbark och litet Tjära. Härwid skall wara angelägit taga sig til wara, at icke gamla nät, som redan tagit någon grad af röta, komma i

* Annan Löfträds aska kan gärna dertil nyttjas.

färgen, förrän de nya äro färgade, emedan dessa deraf skola angripas.

Näfwer eller yttersta Barken, som är seg, spänstig, af watten nästan ogenomträngelig, och derföre icke rutnar, men ganska sent multnar, är en känd wara. Den aftages om wåren när Björken uphörer at gifwa Lake. Den skall tre gånger återwäxa. Lapparnes sätt at anwända Näfwern, omtalar VON LINNÉ i dess Lappska Flora. Den nyttjas äfwen annorstädes på många sätt, at göra deraf Näfwerskäppor, Askar m. m. til sålor under Skor och Stöflar, då den lägges mångdubbel, och besparar mycket råläder, at under långa foror betäcka godset för wäta m. m. Men förnämsta nyttan gör den tjockare Näfwern wid byggnader, då träd, som med jord eller annat skola öfwerläggas, bjelkhufwuden, pumpstockar, hwalf m. m. dermed beläggas, emedan om den annars är försigtigt lagd, den icke genomsläpper watten, och således bewarar både träd och murbruk för röta och multnande. Ryssarne göra deraf Degerolja, äfwen Ryssolja kallad, hwarmed de sätta lukt på sina Juster, dem wi kalla Rysläder. Den gemena Degeroljan bränes af grof bark, men den bättre, renaste, starkt luktande, som är klar som en Linolja, och förnämligast brukas til Juster, göres af ren hwit Björkbark eller grof Näfwer, sådan som i de täta, fucktiga Björkskogarne fås af gamla Björkar som äro rutne, så at alenast den yttre oljerika barken är qwar. Ju mera af den inre medföljer, dess tjockare, sotigare och oklarare blir oljan. Wanliga sättet i Ryssland är, at man i en lerbacke gräfwer en håla en famn wid och lika så djup men den göres alt smalare mot bottnen, så at den där blir blott en aln twärtöfwer. Där under nedgräfwes en tunna, med lock öfwer, hwilket är liksom nedsänkt mit på, hwarest et hål är båradt, på det den nedrinnande oljan bättre kan samlas där och nedrinna. Gropen bekädes rundt om sidorne med gammal Näfwer, och fylles med tre lager rätt up-

stående, wid pass en aln långa stycken af Näfwer, Bark eller klufwen Björk, dock så at denna mila blir kullrig. Den betäckes med ris, torra wäxter och öfwerst Torf, samt antändes. Förbränningen måste ske utan låga, såsom i en Kolmila. En sådan brand warar et til halftannat dygn, och gifwer 5 til 7 Lispund olja. En sådan grop kan brukas til 10 eller flere bränningar. När alt kalnat wäl i tunnan, är det öfwersta gulbrunt och tunnare, än den derunder warande swarta. De fylla den tunnare i et spann långa upblåste Tarmar, och förwara til Läkemedel både för Folk och Kreatur. Den tjockaste brukas mäst til Wagnssmörja. Man förfarer snyggare och med mindre mängd sålunda, at den tjockare och torra Näfwern inpackas rätt upstående så hårdt man kan i en stor Järngryta, hwaröfwer lägges en botten med genombårade hål, eller bättre en järnplåt med genomslagne hål. En annan lika stor järngryta nedgräfwes i jorden til brädden, och öfwer den hwälfwes den förra tillika med bottnen eller plåten. Fogorna tilsmetas wäl med lerbruk, och när detta är tort lägges jord rundt omkring så högt, at den går et par tum up öfwer öfre grytans brädd. Derefter gör man en jämn eld öfwer grytan och rundt om, som underhålles kortare eller längre, alt som kärlet är stort. Sedan elden utgått, och alt är kallnadt, fråntages jorden och den öfre grytan med bottnen, så finner man oljan i nedre grytan, hwilken förwaras i glas eller stenflaskor. Utom det förenämde bruk nyttjas den äfwen såsom et botemedel för Boskapen i sådana åkommor som icke hafwa feber med sig, til några droppar, som wanligen gifwas på bröd. Ofta är detta tilräckeligt i förlorad ätlust. Andra nyttja den til samma ändamål för Får och på samma sätt; äfwen at den tiden Nosmaskstynget wisar sig, at om mornarne innan Fåren utsläppas på bete, bestryka deras Nos, på samma sätt som andra nyttja tunn Tjära. Den tunna Näfwern, befriad från knottror och widsittande Laf, brukas af många,

dels at lägga imellan sålorne i skor och stöflar, för at göra dem ogenomträngelige af fucktighet, dels at lägga inuti skoen, då utsidan wändes åt strumpan. Men at befrämja utdunstninger under fötterne, at återkalla förlorad Fotswett, som oftast har så ganska elaka fölgder, gör man bäst at bära Näfwersålen i strumpan närmast foten. Man wäljer då den renaste Näfwer man kan få, af gode Karduspappers tjocklek, och lägger twänne skifwor klipte efter platta fotens form tilhopa, så at trädsidan wetter mot hwar annan, och syr dem med nål och tråd rundt om kanten tilhopa, då de både längre kunna brukas, och behålla bäst formen.

Med unga Björklöf kokade i lut färgas gult, men til ylle är säkrast beta det förut i Alunuplösning, och bruka swag lut. Äfwen torkade Björklöf kokadt en timma i åwatten färgar gult, om tyget förut betas į Alun. Blandas Björklöf med Ängskära, späda Äpplelöf &c. får man deraf andra schatteringar, äfwen som en liten tilsats af Witriol, sedan godset först är kokat i Löfsoppan, gifwer en god färg.

Knoppar, Hängen och Frön utgöra til en stor del Orrarnes föda, och troligen håller Hjerpen dem äfwen til godo. Grönsiskan äter dem äfwen som Ahlfrön gärna.

Om trädet wårtiden, när safwan begynt stiga, wäckes, får man den så kallade Björklakan, som är sötacktig och håller något Sockerämne, men icke til den mängd, at det lönar inkokning. Man bårar gärna med en god finger tjock Nafware på tre eller, fyra sidor de stora Björkar, något snedt upföre, hål et par tum in i trädet, och sätter i öpningen et rör så långt, as saften kan rinna i et undersatt kärl. En del dricka den sådan frisk såsom en wårkur mot skörbjugg; men så den är Urindrifwande, tager man sig til wana, at ej dricka för mycket deraf, utan passar det efter werkan. Dess smak, ehuru söt och läskande, har något eget som ej behagar alla. Andra förwara den på flaskor til Som-

maren i källare; men den fördärfwas oftast, om den ej genast mycket wäl korkas, och i iskällare förwaras. Allmännast tilredes deraf en dryck genom gäsning, som är både smakelig och sund, och genom tilsatser kan göras läcker. Den mäst okonstlade tilredes af twå ankare frisk Björklaka och tolf sk:pd Pudersocker, som kokas och skummas wäl tils tre kannor inkokadt. När den sedan kallnadt slås den på trädkärl med tilsats af tre eller fyra skedblad jäst. När det jäsit, tiltäppes kärlet wäl, och bortlägges tre månader, hwarefter det aftappas på Buteljer. Andre lägga til detta tillika med jästen sex stycken i skifwor skurne Citroner, fyra lod Kanel, tre lod Kardemomma, en kanna Renskt eller twå kannor Franskt Win. Andra taga til sju och en half kanna Björklaka fyra sk:pd Pudersocker, koka tils twå kannor bortkokadt och för öfrigt tillägga twå och et halft stop franskt Win eller et stop Franskt Bränwin, tre Citroner, halftannat lod Kanel, et lod Kardemoma och et skedblad jäst. Åter andra taga til hwar tredje kanna Björklaka twå sk:pd Socker och skumma det med ägghwitor, räknade efter en på kannan. Äfwen tilredes den til en läskdryck af femton kannor Laka och fem sk:pd Socker, som kokas til tio kannor äro qwar, silas i et ankare, och när det är ljumt tilläggas några stekta Äpplen, så heta de kunna wara, med eller utan litet jäst, man låter det jäsa i tre dygn, hwarefter det gula skalet af twå Citroner tillägges, kärlet tiltäppes igen wäl, och lägges tre weckor i källaren, och derefter aftappas.

Efter Lakans aftappning tiltäppes hålet med en plugg. Trädet märkes icke taga någon skada, men man påstår at det förlorar et år i wäxten. Om man efter tappningen afsbarkade det, och lät det stå til wintern för at fällas, torde trädet blifwa mindre utsatt för Maskestyng, äfwen som det werkeligen blifwer hårdare at arbeta; men hwad det dertil förlorar eller winner i seghet, wet jag icke wara utrönt.

BETULA *nana*. Prodr. Fl. Scand. 1184. Flor. Svec. 860. Sv. Bot.

Dwärg-Björk. Fredags-Björk. Fjällrapa. Klingris. Rypris. Lappens Skerre. Skirre.

Fjällen så wäl de Lappska som Dalfjällen bära denna buske ömnigast, dock finnes den i de andre nordligaste Landskaper såsom Jämtland, Ångermaland &c: ock äfwen i Wermeland och Småland i wisse myror. I fjällen blir den knapt tre qwarter hög, men i Småland hinner den til mans högd där den icke af Boskapen afbites. Lappen har på många ställen ingen annan wed, och brukar den til bädd, under sina Renshudar, at ligga på. Annorstädes brukas den til qwastar och wispar. af dess hängen och Frö lefwa Snöriporne hufwudsakeligen, och de senare utgöra til större delen Lemlarnes föda. Som dess löf skola gifwa en wackrare gul färg än allmänna Björkens, förtjente det at närmare undersökas, om de wid färgerier i stort kunde med fördel anwändas.

BETULA *Alnus*. Prodr. Fl. Scand. 1185. Flor. Svec. 861. Sv. Bot. 128.

Ahl. Alder. Ulra. Alle.

Finnes öfwer hela Riket, dock allmännast i de nedre landskaperne. Dess rätta plats är swart dyjord och sumpig jordmån, Äfwen wattensjuk blålera betäckt med någon god matjord. Men den håller ock til godo hwad jord som hälst, alenast bottnen är något wåt och man finner den trifwas i sand, när denna håller sig i bottnen fucktig, ehuru dess wäxt och frodighet är olika. Färska löfwen ätas af Boskapen och Hästen. Af dem göras ock löfbrott för Får och

Getter, och de de torra löfwen kunna äfwen tjena til sörpe för Kor. BRAUNER påstår dem också wara goda til Swinföda, och lärer at om icke Ahlelöfwen kunna insamlas före höslåttern, bör man dröja så länge at de fått en eller twå nattfroster, om Fåren skola äta dem. På en del utrikes orter brukar man at afrepa löfwen på trädet, i stället för at qwista dem, hwilket kan wara förmånligt, alenast afrepandet icke sker förrän sent på året, och knopparne icke skadas. För Får och Lam som haft Blodpiss äro färska Ahlelöfwen en nyttig föda, och troligen böra de äfwen bekomma Oxar och Kor som öfwerstått denna sjukdom, wäl. Barken nyttjas til färgning. Kokas den med färskt watten och Alun gifwer den ylle en Tegelfärg. Kokas den i watten med hammarslagg eller slip som faller i hoarne wid Äggjärnsmidjor, färgas det swart, och om swärtan ej blir fyllest god, lägges litet Witriol til sådet, och det yllna lägges deri någon tid utan at koka. På flere fallen i Skånska skogsbygden swärta Bönderne med såd af Ahl- och Ekebark, och en swart dyjord som egenteligen finnes i Ahlkärr, och består af förmultnade Ahllöf, som blifwit genomdruckne af framsilande järnwatten, och det fällde järnet som af Ahllöfwens garfämne blifwit fäldt med swart färg. Man bör till färgning icke taga den grofwa, spruckna och mosslupna barken, utan den yngre släta, och när barken, som tages om wåren är torkad, bör den icke kokas i hela stycken, utan som Ryssarne bruka, stötas eller stampas til pulwer, då mycken tid winnes i kokningen, och man wet huru mycket man nyttjar. Med Ahl- och Ekebark kokade i lut får man en skäligen god brun färg på linne, som efter behag kan göras mörkare med en liten tillsats af Witriol, hwarwid dock är bäst at färga godset först i Barksoppan, och sedan lägga det i Witriol uplösningen. LINDER beskrifwer en så kallad Passerlut: Man lägger stampad Ahlbark i en Tunna, derpå Filspån eller Hammarslagg, deröfwer Ahlbark

och så widare hwarftals. Änteligen fyller man tunnan med hett watten, och rörer då och då med en Ahlkäpp om blanningen. Den tjenar at färga kalt uti när man behagar. Bättre skulle denna färg blifwa, om man på blanningen af bark och hammarslagg, (ty Filspån lärer på de flesta ställen ej fås til den mängd) slog wäl surt dricka eller så mycket ätticka, at det blefwe wäl igenomblötadt några dagar, innan hett watten påslås. Om ylle betas i Wissmutuplösning och sedan kokas wid sackta eld i et starkt såd af Ahlbark, antager det, alt efter kokningens längd från en half til en hel timma, en matt brandgul eller *Merdoie dorée,* som är waraktig. De spädare qwistarne kunna färska, om de hackas wäl små och kokas något längre, nyttjas på samma sätt, men man måste då taga en tredjedel mera än af barken. Lappen tuggar den färsla Ahlbarken, och med spotten färgar skinn. At Ahlbarken kan wid garfning brukas, är utan allt twifwelsmål, men i hwad förhållande emot Ekebarken, antingen ensam eller i blanning, är icke utrönt, åtminstone icke mig wetterligen upgifwit.

Trädet är nyttigt til Brännwed, fast det är sämre än Björken; äfwen gifwer det goda kol. Dess aska är rikare på lutsalt än Björkens. Som det i fria luften illa motstår röta, är det icke tjenligt til byggnadstimmer, fast det understundom af Bonden nyttjas til Sparrwerk. Det är både lätt och wackert til hwarjehanda Möbler, men af alla Trädslag jag känner, det som hastigast och mäst fördärfwas, i synnerhet hwar belägenheten är fucktig, af mask. Som det icke har synnerlig hwarken styrka eller seghet, är det icke heller tjenligt til redskap, utan sådane som fordra lätthet, såsom kastskyfflar, tråg eller wannor, äfwen til Skålar och Fat. Skånska bondens Träskor göras nästan ensamt af Ahl, och man nyttjar den äfwen til bottnar i tofflor med öfwerläder, til Skoklackar, Tunntappar o. s. w. Til Stolwirke är det icke tjenligt. Deremot är det nyttigt til rost-

werk, brostockar som stå beständigt under watten, wattenrännor under jord, pumpstockar. Uti Physik. Oeconom. och Medico Chir. Bibl. April 1796. s. 410. säges, ”at Ahlen gör undantag från andra Träd, ty fälld i safttiden, wäl torkad och nätt arbetad, är det et ganska wackert och fast träd, hwilket i Möbler, såsom Bord, Dragkistor &c. hwarken i släthet eller glans, icke heller när det betsas med Skedwatten, i hänseende til dess öfriga utseende gifwer Mahogoni eller Alm efter." Borde hända at trädet afbarkadt om wåren på rot, och fällt til wintern, liksom Björken winner i hårdhet. Ahlroten är ofta wackert masurerad, och sökes då begärligen af snickare til inläggning och fanering. Ahlen emottager ock gärna flere slags betsning i synnerhet swart.

Fröhängen än gröna, när de plockas och torkas, gifwa til hwarjehanda behof Galläplen föga efter. Kokade och blandade med grön Witriol och Gummi, hwaruti litet Alun ock ätticka lägges, gifwer efter ERBSTEINS intygande et swartare och waracktigare Bläck, än Galläple. Jag har gjort ganska godt Bläck deraf utan Alun och Ätticka, endast med Witriol och Gummi, 24 lod torkade knoppar til et stop Bläck. De kokades icke, utan infunderades endast några dagar i wärma. De böra således med icke mindre fördel kunna nyttjas i färgerier; men wi betala utlänningen Galläpler och mera dyrt, bekymmerslöse om nyttige ämnen finnas hos oss sjelfwe, eller med någon möda och kostnad kunna framskaffas. Af Ahlqwistar (förmodeligen friska) lagde i mjöl fördrifwa Or, berättar Prof. STRÖM sig sjelf hafwa försökt (*). Decoct af barken brukas at twätta sig med för Skabb, äfwen håret när det klyfwes i ändarne.

Ahlens Frö ätes begärligen af Grönsiskan.

* Norske Selsk. Nye Skrifter 1 B, s. 134.

Tegelbrännare och Krukmakare bruka at mot slutet af bränningen inkasta gröna Ahlqwistar med löfwen på, hwaraf godset får en järngrå färg. At gröna Ahlkäppar lagde i Sädeshögar skola afhålla Möss, berättas wäl; men är föga troligt, at friska Ahllöf skys af möss, säges dock wara wist. Friska löfwen småhackade, och upwärmde i en panna eller på en talrik wid sackta eld tils de swettas, och lagde på Brösten fördelar dien.

Ahlen planteras lätt och wäxer fort, allenast den omsättes nog tidigt om wåren eller nog sent om hösten, och man i förra fallet ej glömmer at gifwa den watten, när den behöfwer. Ofta, när jordmån och wäderlek gynnar, slår den an utan rot, men så mycket säkrare med rot. Hugger man Ahlstammen tidigt om wåren så högt, at stubben icke af watten kan betäckas, slår den en mängd af rotskott, som efter et par år kunna fråntagas med rot och utplanteras. Den sår sig gärna sjelf; men Fröet kan ock samlas. Det mognar wäl i October eller November månad och kan då insamlas, utbredas på lakan eller dukar för at torka och sedan utklappas. Men det bästa Fröet får man, när man gifwer ackt på at Fröknopparne begynna at sjelfwe öpna sig, som man blir warse af de på snön nedfallande Frön. Holländarnes sätt at dyrka Ahlen beskrifwer LIDBECK således: Först om wåren, när de kallaste nätterne äro förbi, afflås torfwen til 2 tums tjocklek på samma sätt, som den skäres til täckning. På den afflådde jorden strös lagom tjockt Ahlfröet, och hackas löst ner med en järnrifwa. Tecknar det sig til torr wäderlek, så strös deröfwer Torfaska eller sandjord som är fucktig. Sedan fordrar denna plantering på twå til tre år allenast fred och rensning från sådant ogräs, som kan skada plantorne. Tredje wåren efter såningen har man grafwit et ställe, dit plantorne böra flyttas. De uptagas då med tre fingrar, och med andra han-

den gör man et lagom stort hål för plantan och den medföljande jorden, hwari den nedsättas til et spann ifrån hwarannan, och jorden tryckes hårdt ikring, så at de komma at få en liten hög kring roten. När de fått stå där 2 a 3 år, omplanteras de rajolerad jord til 3 alnars afstånd eller något mera i förband. Då de wäxt där i fem år, äro de färdige at afhuggas til Humlestörar så wäl som andra behof. Efter 12 til 15 års ålder afhugges en afdelning i sänder och säljes til hwarjehanda behof tidigt om wåren, hwarwid noga efterses, at den qwarstående stamstumpen icke blir klufwen, hwaraf sluteligen roten tager skada. Derefter hackas jorden wäl med en kraftig järngaffel, dels för at göra den lös, dels för af borthacka ogräs; men försicktigt, så at icke roten skadas. Denna rensning anställes äfwen året derefter, sedan behöfs det icke. Imedlertid hafwa rötterne skutit många skott, som åter efter 5, 6 a 7 år kunna afhuggas och anwändas. När rötterne bli så gamle, at de icke mera gifwa så frodige skott, rothugges stället, och antingen nyttjas til äng, eller åter besås med Ahlfrön. De twå första åren efter andra utplanteringen planteras Potatoes, Kål, Bönor och dylikt imellan, dels för at nyttja jorden, dels til skygd för plantorne. De plantera och mycket Ahl i sina Torfmåsar, och af hwad jag sett tror jag näppeligen någon ting mer bidraga til Torfwens återwäxt. Ahlen är annars et träd, som på 50 til 60 år får den högd det skal hafwa, och hinner ofta i god jord, och om det i rättan tid blir upqwistat, til en högd af mer än 20 alnar, K. Wet. Acad. Handl.

BETULA *incana*. Prodr. Fl. Scand. 1186. Flor. Svec. 861-β. Sv. Bot.

Arre. Hwit Ahl.

BETULA.

Fins icke i Skåne, men wäl på några ställen i Småland och Westergötland. I Norrland är den allmän. Dess rätta hemwist är högländte och torra ställen, och försök gjorde wid Tegel wid Berlin bewisa, at den äfwen trifwes i sand. Huru många af wåra ej blott onyttige, utan äfwen skadelige sandfält kunde då icke genom Arreplantering göras nyttige. Den wäxer wäl äfwen på lågländte och sumpige ställen, men trifwes icke där så wäl. Den har wackrare stam an Ahlen, och när den är på sit rätta ställe, wäxer den de första 15 til 20 åren fortare än Ahl, men sedan långsammare. Dess frö mognar före än Ahlens, hwarföre man ock tidigare bör efterse när Fröknopparne begynna öpna sig och släppa Frön, som ofta sker redan i September. Fröet sås och plantorne skötas på samma sätt som Ahlens. Will man deraf anlägga skog, kan det ske wigast på samma sätt, som är anfört wid Björken, at man planterar den i smärre holmar. Hwar de få rå sig sjelfwa, gå de lika som Björkens Frö, säkrast och ömnigast up. I Hennegau gör man med plogen en grund fåra, strör. deri Arreknopparne, och med en annan plog wälter den upplögde fåran igen; på 2 plogfårors afstånd derifrån upkör man en annan, förfarer dermed på samma sätt, och så widare så mycket man ämnar til plantering. Et lika stort fält besås nästa år, och så de följande. Efter wissa års förlopp och när man ser, at första årets såning hunnit den wäxt, at den med fördel kan anwändas, afhugges den och nyttjas til brännwed, nästa år likaledes följande årets såning, och så widare, Man tilsår så många år, at när man sår sista wåren, är det första årets såning färdig at fålla. Andra gången man afhugger planteringen gifwer den mycket ömnigare afkastning. Men man måste iackttage, at när Arre fälles, af hwilken man will hafwa rotskott, får man icke lämna någon stubbe högre än en god twärhand, annars tager roten skada. När man will updraga Arreplantor til

utplantering, utan at äga Arrestammar som sjelf kunna; eller i hänseende til stället få så sig sjelfwa, sker det bäst likasom med Ahl och andra Träd, på trägårdssängar, på hwilka man med ändan af et rifhufwud drager 2 tums djupa fåror halftannat qwarter ifrån hwarandra, sår deruti de nysstagne Frön, betäcker dem icke med jord, men begjuter dem wäl, dock försigtigt at de icke bortsköljas, med en wattenkanna. De upkommande plantor uppassas äfwen, när det behöfwes, med watten, men då bör man bruka sprit. För öfrigt skötes Arren som sagt är om Ahlen.

Löf och Bark af Arren nyttjas til samma behof som Ahlens; men trädet är wackrare, segare och något hårdare, hwarföre det ock i brist af bättre nyttjas til större tunnband, och häldre än Ahl af Snickare och Swarfware arbetas. Om det lika så lätt som Ahlträdet af mask fördärfwas, har jag icke ärfarit. Betsadt säges det bli wackrare än Ahl. Til wed och kol skal det äfwen hafwa företräde.

BIDENS *cernua*. Prodr. Fl. Scand. 992. Fl. Svec. 727. Sv. Bot.

En årig Ört som wäxer ömnigt wid Källsåg, i rännilar och gölar; finnes både med och utan strålblommor. Den skall ätas af Geten. I Ryssland färgar man med denna, såsom med Brunskäran, brandgult med tilsats af Alun, då likwäl yllegodset förut betas med Jämna.

BIDENS *frondosa*. Prodr. Fl. Scand. 993. Sv. Bot.

Är funnen på några få ställen i Riket wid watten. Förmodeligen kan den nyttjas på samma sätt som den förra.

BIDENS *minima*. Prodr. Fl. Scand. 991. Sv. Bot.

Är funnen i Skåne på lika ställen med den följande. Är så liten, at den synes föga förtjena någon upmärksamhet.

BIDENS *tripartita*. Prodr. Fl. Scand. 990. Flor. Svec. 726. Sv. Bot.

Brunskära. Brömsar.

Lika som de föregående en årig wäxt, som finnes mera allmän i änggölar, rännilar, åbräddar, landswägsgropar o. s. w. Den ätes af Koen och Fåret innan den blommar, men för Får kan den såsom en wattenwäxt icke wara sund föda. Så på ylle som på linne gifwer den en wacker Pommerants färg, som med liten tilsats af Krapp blir mera lefwande. Den bör då efter föreskrift plockas innan den blommar, och torrkas, samt tyget betat med Alun. Färskt och blommande har DAMBOURNEY på ylle, betadt Wissmutuplösning, fått en rik och glänsande aurorafärg, och den torkade på samma sätt hanterad, gaf en dylik fast mindre liflig. I sådet af bägge två, kan man färga et par schatteringar efter hwarannan.

BLASIA *pusilla*. Prodr. Fl. Scand. 1477. Fl. Svec. 1053.

En liten källmossa som på få stälen finnes på sand där winterwatten stannar. Är icke känd för någon nytta.

BOLETUS. Sopp.

Et swampslägte, hwaraf man i Swerige funnit aderton arter. De kunna i anseende til hushållsnyttan beqwämligen indelas i tre flockar; de som äro ätelige, de som nyt-

tjas til Tunder, och de som man icke känner någon nytta af.

BOLETUS *bovinus*. Prodr. Fl. Scand. 1889. Flor. Svec. 1241. Sv. Bot.

Ko Sopp. Koswamp.

BOLETUS *luteus*. Prodr. Fl. Scand. 1891. Flor. Svec. 1947. Sv. Bot.

Gul Sopp.

BOLETUS *viscidus*. Prodr. Fl. Scand. 1898. Flor. Svec. 1247. Sv. Bot.

Lim sopp.

Wäxa alla tre i Skogar och Skogsängar, och framkomma ömnigt i Regnwäder i Augusti och September månader. Den första är i synnerhet derföre bekant, at när Kor få äta deraf något mycket, blir mjölken seg och osmakelig, och man känner deremot intet annat medel, än antingen förstöra swamparne på fältet, eller afhålla Kreaturen från sådane ställen där Soppen wäxer. Owist är, om det är blott Koswampen som har denna werkan, eller de bägge andre arterne äfwen. At Kreaturen af deras ätande skulle bli sjuke, har man icke märkt, således icke heller få Blodpiss deraf, som andre tro. I Swerige kommer, så mycket jag har mig bekant, ingendera arten på bordet; men i Ryssland ätas de, och i Preussen där man tror Lim Soppen wara giftig, ätas de andra bägge. Sättet at tilreda dem är det samma som Bladswamparnes, men en del anse dem för smakeligare. I synnerhet skall Kosoppen torrkad wara smakelig på Såser.

BOLETUS *fomentarius*. Prodr. Fl. Scand. 1903. Flor. Svec. 1953. Sv. Bot. 167.

Björk-Sopp. Ticka.

BOLETUS *igniarius*. Prods. Fl. Scand. 1905. Flor. Svec. 1256. Sv. Bot. 125.

Fnösk-Sopp.

BOLETUS *suberosus*. Prodr. Fl. Scand. 1904. Flor. Svec. 1253.

Kork-Sopp.

Wäxa alla tre på gamla Träd, i synnerhet på Björk och de twå första äfwen på Bok. Den sista eller korksoppen brukas icke egenteligen til Tunder, ehuru den skulle kunna beredas dertil, men på de ställen den finnes brukar Landtmannen den til korkar. Björk och Fnösksoppen är icke als lika god. De som fås i glesa skogar äro gemenligen hårdare och sämre. Man kan annars tämmeligen lätt af Swampens större eller mindre mjukhet utan på, dömma til de godhet. I de gamla Polska skogarne finnas de otroligen stora och mjuka, så at de deraf utskära stora sålor at lägga i skor, myssor, och wäskframstycken: Huru de bereda dessa är mig icke bekant; men waraktige för bruket lära de icke wara. Några koka de rå, men torkade hela swamparne endast i Watten, andre i swag lut, som tyckes wara bättre, skala dem derefter medan de än äro wåta, och fråntaga den undre skifwan som är trådig, skära dem sedermera i skifwor, torka och bulta dem med träklubbor till de bli mjuka nog. Denna swampen nyttjas til at stilla blödning när något blodkärl af de större är afskurit, som omedelbar-

ligen kan åtkommas. Man tager då en liten rundt tilklipt bit af den finaste och mjukaste swampen som genom kokning endast i Watten, torkning och bultning är tilredt. Den trycker man warsamt åt blodkärlets öpning, lägger et annat dylikt något större deröfwer, och derpå en passande kompress af Linne, och så förbinder Såret med bindel. Men at weta när en sådan förbindning kan lossas eller aldeles aftagas, tilhörer en kunnig man, och kan swårligen beskrifwas. Somlige luttra Tundret, som de kalla det, då de uplösa Saltpeter i watten, blöta Swampen deri några timmar, och derefter torka den. At under bultningen beströ den med krut, gör den wäl säkrare eldfängd, men och beswärligare och osnyggare at handtera. Andra blöta dem otta dagar i Asklut, men uptaga dem en gång hwar dag och med en träklubba bulta dem rätt wäl igenom. FUNCKE berättar (*) at man i Rudolstadiska kretsen planterar Wattenboken (förmodeligen wanlig Bok) på et fucktigt ställe, böjer den ner, betäcker den med Torfwor, och håller den beständigt wåt, samt på det sättet skördar flere gånger Swampar til Tunder.

Af de öfrige sopparter är blott

BOLETUS *svaveolens*. Prodr. Fl. Scand. 1907. Fl. - Svec. 1255, Sv. Bot. 221.

Sälg Sopp. Sällefock.

märkwärdig. Den wäxer på gamla Sälgträd, och igenkännes af sin behageliga lukt. Man lägger den ibland kläder i den fåfänga tankan at fördrifwa Mal.

BRASSICA *campestris*. Prodr. Fl. Scand. 830. Flor. Svec. 608. Sv. Bot.

* Naturgesch. und Technol. 2. B. p. 665.

Åkerkål.

Är et nog elakt ogräs i Wårsäden, mera sällsynt i Wintersäd. Allmänheten kallar denna så wäl som Åkersenapen och Åkerrättickan med et namn Åkerkål. Alla tre arterne så sig sjefwe på Åkern i synnerhet när torr höst infaller, och frodas när wåt och kall wår inträffar. Åkerkålen kommer icke så ofta i Åkern med oren såd, som Åkerrättikan, den är ock derföre icke heller så allmän. Alla tre hafwa Oljerika frön, hwarföre äfwen händer, at om dessa, om wåren innan de hunnit gro, blifwa nedkörde, kunna de som komma något djupt ligga oskadde flere år, tils de genom ny wårkörning upkomma. Enda möjeliga sättet at utrota eller åtminstone betydeligen minska desse wäxter i säden, är flitig flitig sommarskötsel och rent utsäde. Åkerkålen ätes wäl af Boskapen, men den kommer icke åt den samma, ty när säden är aftagen, är wäxten borta. BÖHMER säger, at Åkerkålen skall wara Fransosernes Colsat, och at den sås med fördel til Oljeslageri, ty den gifwer en tredjedel mera olja än Rapsaten, eller efter andras föregifwande blott en femtedel mera. Den tjenligaste jorden skall wara god Hwetejord. I Frankrike och Schweits skall man bruka at utsätta plantorne til 18 tums afstånd. Detta senare låter ganska otroligt, om man icke har någon har okänd förändring deraf, som grenar sig starkt, eller har man förblandat någon annan art med wår Åkerkål. Imedlertid är det säkert, at Åkerkålsfröet genom prässning äfwen gifwer en brukbar olja.

BRASSICA *Napus*. Prodr. Fl. Scand. 831. Flor. Svec. 609. Sv. Bot.

Stickrofwa. Gottlandsrofwa. Rapsat.

I en del af Gottlands-åkrar, i synnerhet mot Östra

hafskanten, wäxer denna wild. Det gröna ätes gärna af Boskapen, och Roten äfwen af den wilda är god och smaklig, när den uptages innan den begynner skjuta i stjelk, och de gröna bladen kunna nyttjas i Grönkål. Af denna Kålart har man twänne hufwudsakelige förändringar. Den ena odlas i Trägårdar under namn af Stickrofwor, (*) Bo**sr**feldska Rofwor, Markiske Rofwor, de äro små, men läckre, deras wäxt liknar Palsternackans. De kunna sås alla årstider, och äfwen, lämnas i jorden öfwer wintern, allenast de uptagas tidigt om wåren innan de få begynna skjuta stjelk. Den andra förändringen är Rapsat, af hwars frö egenteligen den så kallade Rofoljan prässas. Äfwen har man Sommar och Winter-Rapsat, och LEOPOLD skiljer imellan Raps och Winter-Rüb**saam**en. När Sommar-Rapsaten gifwer trettionde, gifwer Winter-Rapsaten sextionde til sjuttionde Kornet. Det är den senare som hos oss är brukelig. Om Sommar-Rapsaten är någon särskilt förändring, känner jag icke. Wanligen fås den i omgång med Säd. Swartmylla är wäl tjenligaste jorden, men den wäxer ock wäl på Lermylla. Åkern dertil sommarköres wäl, at den blir nog lös och ren, äfwen gödes den såsom til Råg. Såningstiden är omkring den 10 Augusti eller Larsmässan, och före Bartholomeidag. Man sår sex kappar godt frö på et Tunneland jord. Tätare må den icke sås, och hwar den kommer för tät up, bör den med en hacka gallras, eller bättre upryckas, då de uptagne plantor kunna gifwas åt Boskapen. Före wintern wäxer den merendels alns hög. At låta fåren före wintern afbeta den, kan lätt skada rötterne; man låter den derföre häldre rutna på roten, hälst det bidrager at göda åkern. Men åkern bör hafwa godt fall, tilräckelige diken och wattenfåror, annars bortrutna

* Hof-Rådet BECKMAN anser Stick-Rofwan wara en annan art; men de som under detta namn förekomma hos oss, äro et med de BORSFELDska.

äfwen rötterne. I början af nästa Julii är den mogen, och förr, om sommaren är mycket warm. När de nederste skidorne äro mogne bör den aftagas med skära eller Lie. På et par dagar torrkar den så at den kan införas i luftig lada, och efter en weckas widare torrkning där, på stora dukar uttröskas. Fröet måste dels något tunnt utbredas, dels då och då, i synnerhet om wäderleken är fucktig, omröras, at det icke må taga mögel. Så snart Rapsaten är inbergad, upköres jorden til Rågsäde, och sedan den burit Råg, sår man Korn, hwarefter den åter kan köras och gödas til Rapsat. Godt och friskt Rapsats Frö gifwer et Ankar Olja af Tunnan. Oljekakorne, som blifwa efter prässningen, blandas i dryck til Boskapen, i synnerhet för mjölkande Kor och Kalfwar (*), Rofoljan, då den är nyprässad, är wida bättre än gammalt Smör, Ister och Matfett at steka Bröd, Gröt, Kött o. s. w. uti til Tjenstehjon. Til målning du-

* Det är icke wid alla Oljeslagerier man känner nyttan af Oljekakornes bruk i detta hänseende. I Tyskland är det wäl kändt. WEISSENBRUCH har upgifwit, en beräkning på förhållandet af wissa ämnens inflytande på mjölkens mängd, den jag här will införa, lånt af BECKMANS Bibl. XXII. B. 1. St. En kappe gröpte ärter är så god som twå kappar gröpt Råg, och en kappe gröpt Råg bättre än fyra kappar gröpt Korn eller sex kappar gröpt Hafre, tre kappar gröpte Wickor äro så goda som fyra kappar Ärter. Tio til tolf marker Linfröskakor gifwa mera mjölk än en kappe Korn, och öker mjölken så starkt, at Korne afmagra och fördärfwas i förtid (man gifwer derföre bäst små portioner, och i blanning med annan gröpning). Rofoljekakor äro en fjerdedel sämre än Linoljekakor, äfwen som mältad säd är altid en fjerdedel bättre är omältad. Härefter kan hwar och en Hushållare göra sin uträkning, hwad honom förmånligast blir, och äfwen finna med hwad fördel Rofoljekaker kunna anwändas.

ger den icke, såsom icke torkande; men til Lampor brukas den så mycket mera. Den brinner fortare af än Bomolja, osar och ryker mycket, hwarföre den i rum icke gärna nyttjas. Flere hafwa försökt at befria den ifrån desse beswärlige egenskaper, och af alla synes THENARDS sätt (*) wara det lättaste och förmånligaste. Twå lod god Witriololja gjutas i en rymlig flaska hwaruti äro hundrade lod, det will säga wid pass et halft qwarter öfwer et Stop Rofolja. Man skakar flaskan wäl. Genast ändrar oljan färg, blir grumlig och swartgrön. Efter wid pass tre fjerdedels timmars sqwalpning blir den full af et flocklikt wäsende, och då är det tid uphöra, och genast tilslå något nära dubbelt så mycket watten som olja (wid pass sju qwarter) hwarefter den åter bör skakas åtminstone en half timma. Derefter låter man den stå en weckas tid at klarna, hwarefter den kan afhällas. Will man hafwa den aldeles klar, bör den stå längre; men will man ej afbida tre a fyra weckor, kan den silas genom ull eller bomull, som wäl kardad nedlägges ej för tunnt i en tratt. Will man hafwa den än hwitare, handteras den på samma sätt än en gång, men med alenast hälften så mycken Witriololja som första gången. Men bäst är likwäl at innan oljan ställes at klarna upwärma den til inemot kokhetta, eller efter PLUMINETS råd tilblanda finskafwad krita, och skaka den wäl, hwarigenom syran bättre afsöndras.

Åstundar man godt bete om sena hösten för sin Boskap, kan man til den ändan på sätt som förut är sagt beså et stycke åter med Rapsatsfrö, som följande år skall bära Wårsäd.

BRIZA *media*. Prodr. Fl. Scand. 124. Flor. Svec. 86. Sv. Bot.

* Annales de Chemie Tom. 38, p. 297.

Darr. Darrgräs. Skälfgräs. Bäfwegräs.

Et twåårigt gräs, som man finner i ängar, i synnerhet de magrare. Wore det så frodigt och rikt som det är smakeligt för Kreaturen, skulle det wara et härligt foder. Men deremot trifwes det endast på torra ställen.

BROMUS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 142. Flor. Svec. 97. Sv. Bot.

Ren-Losta.

Et årigt gräs som wäl allmännast finnes wid renar, men äfwen i Åkrarne, och är där et ogräs lika så wäl som Råg-Lostan. Gröna gräset ätes gärna af husdjuren.

BROMUS *asper*. Prodr. Fl. Scand. 139. Sv. Bot.

Berg-Losta.

Berglosta är flerårig och allenast i Skåne funnen på et par ställen i småskog, där bottnen är sand. Kreaturen äta den späd. Försök at odla den äro wäl icke gjorde; men det förtjenar at försöka den på sand. Uti en Dansk Tidning berättas at man med mycken fördel i Wendsyssel på sådane fält sår en blanning af *Bromus asper* under namn af Hafregräs, *Holcus lanatus, Agrostis hispida* (*) och *Triticum repens*. En annan Tidning berättar at det skall wara Luddlosta, och icke Berglosta. Men at så Luddlosta med de andra flerårige gräsarterne, synes icke wara det bästa. Måtte detta äfwen widtagas hos oss, hwar wi hafwa omätelige sådane, ej blott onyttige, utan högst skadelige fält.

* Skall wara den samma som den förut på sit ställe anförda *Agrostis capillaris,* hwilket likfult är twifwelsmål underkastadt.

BROMUS *giganteus*. Prodr. Fl. Scand. 144. Flor. Svec. 99. Sv. Bot, 120.

Long Losta.

Är äfwen flerårig, wäxer i Löfskog, i synnerhet i småskog wid buskar och ätes begärligen af husdjuren . Den är et af största grässlagen hos oss, där den wäxer i skugga; men minskas tämmeligen hwar skyggd felas. Fordrar god och myllig jord, om den skall frodas. Afgörande försök, huruwida den är lönande at odla, wet jag icke wara gjorde.

BROMUS *littoreus*. Prodr. Fl. Scand. 140. Sv. Bot.

Strand-Losta.

Funnen på et par ställen ibland buskar nära hafsstranden. Är ännu större och gröfre än den föregående, och skulle säkerligen wara fördelaktig at så på dämpad Flygsand.

BROMUS *mollis*. Prodr. Fl. Scand. 137. Sv. Bot.

Ludd-Losta.

Denna finner man här och där wid wägar, renar, äfwen i Kornåkrar, mäst på sandig botten. Den ätes gärna af Kreaturen, och torde med fördel tunna sås på sandfält, som man will skola bära gräs; men då detta gräs är allenast twåårigt, bör något deraf det andra året skonas, för at få kasta frö. Då Ludd-Lostan äfwen på god Lermylla wäxer frodigt, kan man, där bruket är at så Wårsäd efter Wintersäden, straxt efter den senares inbärgning wända stubben, harfwa och beså den med Ludd-Lostefrö wäl tjockt, lätt nedharfwa det, så har man nästa Junii, Julii och en del af

Augusti godt bete, hwarefter åkern köres til Wintersäde. Jämför *Bromus asper*.

BROMUS *pinnatus*. Prodr. Fl. Scand. 146. Flor. Svec. 100. Sv. Bot.

Sparr-Losta.

Et flerårigt gräs som nog sparsamt finnes i torra skogsängar. Det ätes wäl med begärlighet af Boskapen, men synes icke med fördel kunna odlas.

BROMUS *Secalinus*. Prodr. Fl. Scand. 136. Flor. Svec. 96. Sv. Bot. 204.

Råg-Losta. Lösta. Lyra. Swemmel. Faxe. Gasse. Gåshafre.

Et nogsamt kändt ogräs i synnerhet i och wid Råg-åkrar. Den ogrundade tankan at Gassen skulle wara urartad Råg, är än mycket allmän ibland dem som icke med upmärksamhet betrackta Naturens gång. Det är lika så litet grundadt som, at Råg är urartad Hwete eller Hafre. Så allmänt och ömnigt detta ogräs är i Åkrarne, är det likwäl et af de lättaste at utrota, när det är Landmannens alfwarliga föresats. Gifwer man ackt på wäxten, de ställen den intager och frodas, så får man deraf tilräckelig anwisning. På torra höglänta åkrar wantrifwes det, äfwen som i jämna och rätteligen dikade åkrar. Deremot finner man det i wattensjuka, skåliga åkrar, där watten får stadna; wid dikes kanter och renar. Således ankommer det på at planera ojämnheter, dika efter åkerns werkeliga behof, borttaga alla renar, icke lämna någon kant på dikes gropen, utan afrunda den, skaffa sig rent utsäde, och, det som Swenska Landtbrukaren snart aldrig tänker på, låta genom Barn

bortrycka de stånd som här och där i åkerlaggen wisa sig. Det är med Gassens frö som med de fleste wilda wäxters, at när de komma på et wist djup under jordytan, kunna de flere år blifwa där med bibehållande af sin groningskraft, hwilken först sättes i werksamhet, när de af en eller annan händelse komma längre up i dagen. Man måste derföre flere år å rad efterse sådane här och där upkommande stånd. Huru lätt finner man icke häri ursprunget til fabeln om Rågens förwandling til Gasse, och orsaken hwarföre mången som får ren Råg, likwäl får Gasse i sin åker. Man föregifwer wäl at på några ställen skulle den sås, för at blanda dess Frö i Råg til bröd; men näppeligen är det troligt, hälst om det skulle ske efter andras berättelse med half gödsel, ty på sådan åker bör man kunna skörda wida förmånligare sädesart. En del påstå, at Höns af Gassefrön skola dö, och äfwen menniskor må illa af bröd hwari Gasse är til någon myckenhet; men sådant har aldrig i Skåne warit spordt, där likwäl en mängd Gasse af bönder, i synnerhet på slättbygden förtäres. Wisserligen gör den brödet swart och tungjäsit, men för arbetande hopen, som har goda magar och strängt arbete, spörjes deraf ingen elak werkan, ehuru man finner på flere ställen hos Skånska Slättbonden Råg, deruti Klint och Gasse äro mera än til en tredjedel inblandade. Jag bör likwäl icke förtiga, at en gammal trowärdig man för wisso försäkrat mig, at hans Fader, som war en fattig Torpare omkring 1710 talet, för nöd skull tiggt en mängd Gasse, som på Herregården blifwit skilgd från Rågen, malit den på handqwarn, och låtit deraf baka bröd. Man och Hustru med barnen, af hwilka den nämde mannen war en, hwilka kan hända på flere dagar icke smakat bröd, åto häraf innan det blef nog kalt, och fingo deraf samtelige swår hufwudwärk med yrsel, som dock efter flera timmar gick öfwer. Sedan brödet fått blifwa et par dagar gammalt, sporers icke sådan werkan. Men frågan kan

blifwa, om detta war en werkan af Gassen, eller denne warit blandad med Frö af Dår-Repe. Den tankan som en del allmoge har, at Gasse gifwer mera Bränwin än säd, är ganska falsk. At man med denna Losta, förmodeligen wipporne deraf, färgar grönt, berättar LINNÉ.

BROMUS *sterilis*. Prodr. Fl. Scand. 141. Sv. Bot.

Gall-Losta.

Finnes sparsamt wid gärdesgårdar och buskar, äfwen någon gång i Åkrar. Ätes wäl af Boskapen, men såsom et ingalunda frodwäxt gräs, synes det icke förtjena hushållares upmärksamhet.

BROMUS *tectorum*. Prodr. Fl. Scand. 143. Flor. Svec. 98. Sv. Bot.

Tak-Losta.

Är allmän på Torftak, Fästningswallar, wid gator m. m. på torra ställen. Den ätes wäl späd af Boskapen, i synnerhet af Fåren, och förtjenar derföre at man dermed besår sandfält. Hwar jag har sett den wäxa äfwen frodigast, har den icke warit lönande at slå. DAMBOURNEY har försökt den til färgning. Han tog hela wäxten utom rot, när den wisade genom sin rodnad at den war på wägen at mogna, och kokade deraf et starkt såd, hwari ylle, betadt i Wissmutuplösning, blef Skiffergrått, betadt med Koppar uplöst i Skedwatten med Winsten och Koksalt gulbrunt, i Tennuplösning wacker Oliw, samt med Järn, uplöst i Koksaltsyra, fick en mörkgrå färg. Han sätter mycket wärde på den til färgning.

BRYONIA *alba*. Prodr. Fl. Scand. 1203. Flor. Svec. 876. Sv. Bot. 105.

Hundrofwa.

Hundrofwan är icke allmän. I några Städer och Byar wid gärdesgårdar, där den kan få stöd för sina klifwande rankor, finnes den. Örten har en wämjelig lukt, och röres af intet husdjur utom Geten, som äter litet deraf. Roten som har samma lukt och en mjölklik skarp saft, kan bli tjock som en mans arm, om den får blifwa nog gammal. Om den nyss uptagen tunnt afskalas, och rifwes på et rifjärn, litet watten tilslås och saften prässas genom glest linne, samt sedan lämnas stilla något, sätter den et hwitt mjöl til bottnen, hwilket med kallt watten några gånger wäl afskölgt, och derefter warsamt torkadt, kan brukas såsom hwit stärkelse.

BRYUM. Rymossa.

Et talrikt slägte af Bladmossa, hwars olika arter hafwa olika Boningsplatsar. Således finner man en del wäxa på jordytan och af dem flere på torra, andra blott på sumpige ställen. På de torraste klippor och berg, jordstenar, murar, wäggar, rännor, tak, träd, i ängar, wid brunnar o. s. w. inqwartera de sig. Uti den enskilta hushållningen hafwa de liten eller ingen nytta, så wida man än känner det, ty hwad som säges om Takmossan, *Bryum rurale, Baebula ruralis,* at den förwarar Skånska bondens halmtak hela hundrade år lärer icke öfwerensstämma med noggrannare anmärkningar; ty på denna så wäl som flere arter, hwilka utgöra deras måssige öfwerdrag, bibehålla wätan under sig, rötes derigenom halmen, så at efter en längre tid, man under dessa mosstorfwor finner den til största delen förmultnad. Som de tillika upsamla med blåsten kringflygande dam,

jord, sand o. s. w. göra de en tung päls, som wäger på et merendels swagt Sparr- och Läckt-werk. När torfworne af Foglar, stormar o. s. w. lösrifwas finner man gemenligen sådane blottade ställen aldeles rutne. Dessa mossor ätas af intet djur, de tjena för sig sjelf icke til gödning, man kan icke elda med dem, icke färga. Men uti Naturens egen hushållning äro de af mycken wigt. Hwar minsta andel af mylla finnes, hwar en liten ojämnhet på et träd, en sten, en glasbit träffas, hwar någon än så liten Lafart fästat sig, där kan någon mossa rota sig och wäxa. Begåfwade med den egenskapen, at kunna aldeles borttorka, och af tilkommande wäta uplifwas, qwickna och wäxa, kan desas wegetation anses såsom oförgängelig, ehuru de äfwen efter hand multna. De förwandlas således icke allenast sjelfwe til swartmylla, utan hopsamla och en myckenhet i luften af windar och blåst kringflygande mull, sand o. s. w. uti hwilken andra wäxter och sluteligen buskar och mindre träd kunna wäxa. De göra således icke allenast i detta hänseende gagn, utan häraf kommer det ock hufwudsakeligen, at gamla mycket mosslupna halmtak lagde i gödselhögen gagna på åkern.

BUNIAS *Cakite*. Prodr. Fl. Scand. 835. Flor. Svec. 613. Sv. Bot.

Wäxer sparsamt på hafsstränderne i Skåne och på Gottland. Dess saftiga blad afbitas af Hästar och Kor. I blanning med Lattuk ätas de i sallat. Någon har welat upgifwa denna wäxten ibland dem, som äro tjenlige at så til Oljeslageri; men det hörer wisserligen til de förflugne Kammarförslagen.

BUNIAS *Orientalis*. Prodr. Fl. Scand. 836. Sv. Bot.

BUNIAS.

Är egenteligen icke någon Swensk, icke ens Europeisk, wäxt, utan har först i senare hälften af 18 *seculo* kommit til Swerige öfwer Ryssland från Siberien. At den på några ställen begynner blifwa et elakt åkerogräs, de blott efterlåtenhet, ty ändskönt roten är mångårig, och frön kunna ligga oskadade flere år i jorden, är den icke ibland de swåraste at utrota. Men så snart man märker den, bör man wara upmärksam derpå då blomningstiden infaller, och afskära den wid roten, och derjämte icke tillåta den innässla sig i renar, wid gärden, på jordwallar. Späd ätes den af Koen, men icke sedan den gått i blomma. De unga nyss upskjutande stjelkarne ätas af Ryssar, och de späda bladen kunna nyttjas i Grönkål. Blommorne besökas af Bien.

BUPLEURUM *tenuissimum*. Prodr. Fl. Scand. 327.

En liten krig wäxt, som endast är funnen wild och det ganska sparsamt på Öland. Är icke känd får någon nytta.

BUTOMUS *umbellatus*. Prodr. Fl. Scand. 490. Flor. Svec. 350. Sv. Bot.

Är icke sällsynt wid åbräddar, i dammar och wattengölar, och pryder sit ställe med sina wackra blommor, men i Fiskdammar är den just icke wälkommen, då den bidrager til deras igenwäxande. Bladen som likna Säf; ratas af Kreaturen, men af dem flätas wackra mattor, stolsäten och dylikt. Roten ätes af Jakuter och Ostiaker, och man har i Astrakan försökt at af dem tilreda mjöl, och deraf baka bröd, som föga skall eftergifwa Hwetebröd.

BUXBAUMIA.

Et slägte bland Bladmossarne, af hwilket få arter, och

det nog sällsynt, förekomma, af hwilka man ingen hushållsnytta känner.

BYSSUS.

Et än outredt slägte hwaraf de fläste likna Mögel. En del äro trådlike och spröde, de andre pulwerartade. Det är ganska osäkert om de ens höra til et slägte, och om icke några äro arter af wattensilke, andra åter de spädaste plantorne af Lafarter. I hushållningen känner man ingen nytta af dem mer en af den gula *Byssus candelaris,* hwilken sitter som et gult mjöl på gamla wäggar och träd (*). Denna brukas på några ställen i Småland, at dermed färga Ljustalg gul. De afskrapa mossan, binda den i en klut, och så koka den i watten, som deraf blir gult; med detta gula watten upspäda de den smälta Talgen under Ljusstöpningen. Det man kallar Ugglewed, Lyswed är som bekant, rutit träd som har den egenskapen at lysa i mörkret, så länge den är fucktig; på denna kan wäl finnas det ämne som kallas *Byssus phosphorea,* dock icke altid, och trädets lysande egenskap synes hafwa helt annan orsak.

CALENDULA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 1057. Flor. Svec. 777. Sv. Bot.

Wild Ringelblomma. Wild Solsicka.

Wid Malma Gästgifwaregård i Upland wäxer denna wid Landswägen, som är det enda ställe hwar den är anmärkt såsom Swensk. Man har icke gifwit ackt på, om den ätes af husdjuren, och hwad som i *Flora Svecica* anföres om dess bruk til färg, hörer til Trägårds Ringelblomman, hwars gula Blomblad tilförene nyttjades i stället för

* Säkerligen skilgd från *Lichen Candelaris* Li**xxx**

Saffran, at efter den tidens bruk dermed gifwa Soppor gul färg, och ännu af Armenianerne mycket brukas, at kokade med Alun gifwa ylle en waraktig gul färg. DAMBOURNEY har försökt den wilda Ringelblomman, men et spad af friska wäxten med Blommor, blad och stjelkar gaf ylle betat i Wissmutuplösningen allenast en matt gul färg, som blef sämre genom en längre kokning.

CALLA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 1914. Flor. Svec. 822. Sv. Bot. 39 .

Missne. Mäss.

Allmän i de fläste Skogskärr och Myror, i synnerhet i Westerbotten. Örten är ganska skarp, hwarföre den ock färsk får för husdjuren stå i fred; Renen är den enda som äter den, och det begärligt. Dess rötter som krypa ofwanpå dyen hafwa en brännande smak, hwilken wäl med tiden, sedan de blifwit torkade, förlorar sig; men bibehålles dock nog länge. Häraf tilreda likwäl inwånarne i Öster och Westerbotten ett nödbröd, hwilket er kändt under namn af Missebröd. VON LINNÉ beskrifwer det i sin Lappska *Flora*. Bittida om wåren, och innan bladen wisa sig, eller om hösten samlar man lätt några lass af rötterne, hwilka man sköljer wäl, och frånrensar rottrådarne, torrkar dem i sol eller ugn. Torrkade skäras de i stycken stora som ärter, och malas til mjöl. Det hwita och wällucktande mjölet kokas med rent (färskt) watten en timmas tid til en tunn wälling. Denna låter man stå hwar i grytan er til fyra dagar, ju längre dess bättre, at det får sjunka wäl; det öfwerstående wattnet afhälles, och mjölet torkas, som då förlorat all skärpa. Detta mjöl blandas med sädesmjöl och på wanligt sätt bakas deraf Bröd. Brödet bli hwitt, sött och angenämt, i synnerhet så länge det är färskt; men när nöden

twingar dem at i stället för sädesmjöl tilblanda den inre barken af Tall, blir det ingalunda godt, och icke heller sundt. Med Rågmjöl skall det icke heller blifwa så godt, som om Kornmjöl nyttjas til blanning. BOCK (*) berättar at man omkring Angerburg i Preussen brukar wäxten mycket, at dermed göda Swin, och har man försäkrat honom, at den dertil skall wara förmånligare än den trefnaste Säd. Under hela sommaren samlar man wäxten med rötter och alt, hackar det groft, och gifwer det sådant åt Swinen, som äta det gärna. Man blandar det äfwen med Mäsk, ehuru de dessutom bli feta deraf. BOCK förmodar at den insamlade och torkade wäxten til Winterföda skulle hafwa samma werkan, som dock näppeligen är troligt; men det kunde löna mödan försöka, at om hösten samla, och i tunnor nedpacka den til Winterförråd, och med eller utan blanning gifwa åt Swinen. Rådeligt är likwist, at med et eller annat Kreatur först försöka bägge sätten.

CALLITRICHE *autumnalis*. Prodr. Fl. Scand. 6. Fl. Svec. 4. Sv. Bot.

CALLITRICHE *verna*. Prodr. Fl. Scand. 5. Flor. Svec. 3. Sv. Bot.

Bägge dessa späda och smaklöse Örter wäxa i stilla watten, såsom i sjöwikar, dammar, kärr, gropar och gölar. Husdjuren röra dem icke gärna, och att de skulle tjena Fisken til föda är föga likt, snarare Grodungarne, ehuru man icke heller wet det med wisshet. Deremot är det wist, at den bidrager at fylla de ställen där den ömnigt wäxer, med dy, hwarföre de icke böra lidas i Fiskdammar. Hwar den finnes ett myckenhet, kan den med treuddige krokige gafflar updragas, och sedan den wattenrunnit, föras på gödselhögen.

* Naturgesch. Ost und West-Preussens 3 **xxxx**.

CALTHA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 703. Flor. Svec. 511. Sv. Bot. 200.

Kalfleka. Kabbalök. Kabbeleka. Mjölkroser. Mjölkblomster. Trimjölksgräs. Fålsungefötter.

En i alla sumpiga ängar, rännilar, bäckar, kärrdrag o. s. w. förekommande wäxt, som pryder mer än den gagnar, ty den ätes hwarken af Häst, Ko eller Swin. Får och Get äta den, men såsom en sumpwäxt anses den icke för någon sund föda för Fåret. När höet slås, äro bladen mycket grofwa. Dess ännu små och gröna blomknoppar kunna inläggas såsom Kapris; men de böra då först i watten förwällas, innan man slår ättika och salt på dem. De kunna inläggas med och utan litet Ingfära och Kryddneglickor; men man måste ackta at man icke tager för mycket Salt, och i Ölätticka bli de icke goda. Andra föreskrifwa at först i 10 til 12 timmar låta dem stå med saltlaka, som bör slås warm öfwer dem, låta sedan lakan wäl afrinna och derefter slå ättikan warm på. Huruwida de, efter några påstående, sålunda njutne, äro osunde, lärer knapt hafwa någon säker erfarenhet för sig.

CAMPANULA *Cervicaria*. Prodr. Fl. Scand. 264. Flor. Svec. 191. Sv. Bot.

Skogsklockor.

På några få ställen i Upland, Westergötland, Skåne och på bland Öland denna i Skogar nog sparsamt. Den ratas af Kreaturen, men Bien besöka flitigt dess Blommor. Rötterne äro wäl små, men ätas på några ställen.

CAMPANULA *glomerata*. Prodr. Fl. Scand. 263. Flor. Svec. 190. Sv. Bot.

Mosis Rosor

Håller sig wid wägar, ibland buskar, äfwen i ängar. Förtjenar för sin fina färg et ställe i Lustqwarter. Ätes icke af husdjuren.

CAMPANULA *latifolia*. Prodr. Fl. Scand. 260. Flor. Svec. 188. Sv. Bot.

I skogslundar och bland buskar finnes denna här och där i flere Rikets Landskaper. Både rötter och de späda skotten ätas i Sallat, och de späda bladen nyttjas til stufning, Normannen kokar den i grönkål. Hästen, Fåret och Geten äta den. Den pryder ock sin plats i större Lustqwarter.

CAMPANULA *patula*. Prodr. Fl. Scand. 357. Flor. Svec. 186. Sv. Bot.

CAMPANULA *persicifolia*. Prodr. Fl. Scand. 259. Flor. Svec. 187. Sv. Bot.

Twänne prydelige wäxter som ej äro allmänne, men icke heller kände för någon nytta i hushållningen .

CAMPANULA *rapunculoides*. Prodr. Fl. Scand. 261. Sv. Bot.

Oäkta Rapunzel.

Egenteligen wild har jag wäl icke träffat den; men i flere Trägårdar, där den säkerligen icke warit med flit planterad, utan inkommit med utländska Träd och Buskar, imellan hwilkas rötter den dölgt sig, er den et ganska elakt ogräs, i synnerhet wid häckar och Buxbomsritningar. Som gröna wäxten ätes af Fänaden, och dess rötter äro mycket lifacktige och bindande, förtjente det försökas, at så eller plantera den på igenlagde sandfält. Dess rötter, ehuru mycket mindre än den rätta Winter-Rapunzelns, äro dock matnyttige.

CAMPANULA *rotundifolia*. Prodr. Fl. Scand. 256. Flor. Svec. 184. Sv. Bot.

Klockor. Ängklockor. Fingerhatt. Bjälla. Märebjälla.

Denna är en af de allmännaste wäxter i Ängar, wid wägar, renar, på betesmarker o. s. w. I de frodigaste ängar kommer den icke synnerligen fort. Wäxten är wäl liten, men afbites begärligen af husdjuren, hwarföre man på betesmarker sällan får se annat än rotbladen. Hela wäxten utan roten, kokad i watten två timmar, gaf åt ull, betad i Wissmutuplösning efter tre timmars kokning en wacker Wigognefärg. Blommorne gifwa wäl en blå och med Alun grön färg; men ingendera är beständig, Et eget sätt at färga med blommorne brukas efter STRÖMS berättelse i Norrige, man walckar nemligen friska Blommorne och tyget, så wäl ylle som linne med hwartannat; men hwarken blir färgen sålunda jämn eller beständig. At af saften tilreda et grönt Bläck med Alun och Gummi, låter sig wäl göra; men det fördärfwas snart.

Dennas stjelkar innehålla så wäl som flere af Klockslägtet, en mjölksaft, men som icke är skadelig.

CAMPANULA *Trachelium*. Prodr. Fl. Scand. 262. Flor. Svec. 109. Sv. Bot.

Kant-klockor.

Man finner den i små skog och ängar bland buskar, wid gärdesgårdar o. s. w. Ätes af Koen och Swinet, de andre rata den. Äfwen denna, i synnerhet den förändringen med dubbla Blommor, får plats ibland Trägårdsblomster.

CAMPANULA *uniflora*. Prodr. Fl. Scand. 255. Flor. Svec. 185. Sv. Bot.

Fjällklockor.

En i sjelfwa Lappska Fjällen mindre allmän ört, af hwilken man ingen nytta känner.

CANNABIS *sativa*. Prodr. Fl. Scand. 1237. Sv. Bot.

Hampa. Hamp.

Är wäl icke från början Swensk; men som den ofta förekommer wid åkerrenar och gärden, äfwen wäl i åkrar, är den ibland Swenska wäxter uptagen. Huru den bör skötas för at få goda Hamptågor, är nogsamt kändt, äfwen som wigten för landet at deraf alstra en myckenhet; men ock altför mycket efterlåtit. Bonden får wäl något litet, men det räcker icke ens til husbehof, mycket mindre kommer det i beräkning, när man besinnar den myckenhet deraf, som årligen åtgår til Rep, Linor, Tåg, Segelduk,

Säckar, Segelgarn, Fisknät, m. m. och införskrifwes från Ryska orterne, så wäl som all den Hampolja hwilken åtgår til Såpsjuderierne i landet. Danska Författningar bjuda, at hwar Bonde som har en hel gård, skall så minst en ottondedels tunna (något mindre än 4 kappar) Hampfrö om året, och at en fjerdedel af all åkerjord wid städerne skall likaledes dermed besås. Huru det werkställes är mig obekant; men likwäl införskrifwes til et medeltal 10000 Danska Skeppund rå Hampa. Huru mycket då i Swerige? Det synes förtjena alfwarlig omtanka.

Friska örten har en stark lukt, som mycket nalkas Humlens, och äfwen så hos åtskillige beswärar hufwudet. At åtminstone i de warmare länder, den har något narcotiskt, tyckes man kunna sluta deraf, at Hottentotter och andra som i stället för Tobak röka Bladen, i början blifwa deraf yra. At sofwa nära orötad Hampa, ware sig grön eller torr, är farligt. At röta Hampan i Fiskdammar, är at göra ända på Fisken, äfwen så i Insjöar; icke heller är det i åar så hälsosamt för Fisket. Deremot anser RAFN sådant watten hwari Hampa och Lin warit rötte, mycket gagneligt at wattna wäxter med (*). Den kan och rötas utan watten, och ehuru det kanske är beswärligare, er det i flere hänseenden säkrare. Några timmars försummelse kan fördärfwa en stor mängd af Lin och Hampa, när det, rötes i watten, som icke befaras, när rötningen sker på fältet.

Af Hampfrön som äro friske och wäl mogne får man en fjerdedel grön Olja, som mäst anwändes til Såpsjuderi. Lifländaren och Polacken äter mycket Hampfrö i Gröt, hwilken likwäl har en wederwärdig smak för den owande, äfwen som de bruka den färska oljan til matredning. Oljekakorne nyttjas til Boskapen på samma sätt som Rapsats kakorne. Hampoljan är ibland de torkande, och nyttjas

* Danmarks og Holstens Flora 2 D. p . 269, där man ock finner skälen anförde.

derföre, fast mycket sällan til sämre målningar, äfwen som det händer, at man får Linolja upspädd med Hampolja, hwilket röjes lätt af färgen när något mycket af den senare är tilblandad. Hampoljan kan ock wid Häst- och Boskapssjukdommar nyttjas i stället för Linolja, och om den är färsk, til Klystirer och omslag för menniskor. Hela frön eller warsamt krossade, så at kärnarne bli hela, gifwas wanligen åt tama Sångfoglar. Men at gifwa dem endast sådant, är icke någon sund föda för dem; de böra derföre blandas med andra frön, såsom Kanariefrö, Frön af Wägbredan af Trampgräs och dylike mjölige frö eller fina gryn af Säd. At inblanda Frö af Wallmoge, Kål, Rofwor tjenar icke, ty de äro lika så oljerika söm Hampfröet. Grönsiskor, Stiglitzer och Domherrar som födas endast med Hampfrö, blifwa ej sällan med åren swarte helt och hållit, i synnerhet om Burarne hwari de hållas, äro mycket små. Höns sägas wärpa mera efter Hampfrö än wid någon annan föda. Af skäfworne som falla wid bråkningen så wäl som häcklingen, kan godt Packpapper göras. Äfwen kunna de nyttjas inältade i god sandfri lera til understrykning af Tegeltak, och at dermed beslå Trähus så wäl in som utwändigt, at betäcka smärre wäxter med öfwer wintern, hwilkas rötter man befarar skola om wåren af ombytelig wäderlek blottas, då de så snart den strängare wintern uphör, dermed til en tums högd öfwersållas med skäfwor.

CARDAMINE *amara*. Prodr. Fl. Scand. 810. Flor. Svec. 586. Sv. Bot.

Bäckkrasse.

Wäxer wid bäckar och kärrennlar.

CARDAMINE *pratensis*. Prodr. Fl. Scand. 809. Flor. Svec. 585. Sv. Bot.

Äng Krasse. Makrasse. Bräsmegräs.

Finnes i alla lågländta och fucktiga ängar. Af bägge kunna gröna bladen ätas i Sallat såsom Trägårdskrasse. De äro wäl något bäska, men icke så hettande. Om man krossar en god hand full af friska bladen i en trä eller stenmortel, och lägger detta jämte et lod färska och krossade Tallstruntar i en stenskål, och om aftonen slår derpå et eller halftannat qwarter warm och skir Ölostwassla, tiltäpper wäl och låter stå öfwer natten, och utprässar morgonen derpå, så har man en god Skörbjuggsdryck, när sådant behöfwes, at hwarje förmiddag nyttja en sådan portion et par weckor. Bäckkrassen ätes blott af Geten, Ängkrassen ätes af Koen, Fåret och Geten. Bräsmagräs kallas den derföre at den blommar när Braxen leker.

De öfrige af detta slägte, såsom

CARDAMINE *bellidifolia*. CARDAMINE *hirsuta*.
CARDAMINE *Impatiens*. CARDAMINE *parviflora*.
CARDAMINE *petræa*.

Äro dels ganska sällsynte, dels icke kände för någon hushållsnytta.

CARDUUS *Acanthoides*. Prodr. Fl. Scand. 980. Flor. Svec. 718. Sv. Bot.

Wäg-Tistel.

Denna Tistel är allmän wid Städer, Byar och Wägar i Skåne. Den ätes af Koen och Hästen, och dess frö af små foglar såsom de fläste Tistelfrön.

CARDUUS *crispus*. Prodr. Fl. Scand. 981. Flor. Svec. 719. Sv. Bot.

Krus Tistel.

Finnes ofta til myckenhet i Åkrar, Trägårdar, Kålhagar och täppor. Ätes af Koen och Hästen.

CARDUUS *nutans*. Prodr. Fl. Scand. 979. Flor. Svec. 717. Sv. Bot.

Nick-Tistel.

Wäxer wid Byar och Städer i Skåne, Gottland och Öland. Ätes något af Koen och Hästen. Om stjelkarne innan blomningen skalas, kunna de stufwade ätas.

CAREX. Starr.

Swerige alstrar säkerligen öfwer femtio arter af detta talrika slägte. Af dessa äro en del ganska små och för hushållare aldeles obetydelige, en del finnas endast i Lappmarken, några wäxa i täta Skogar, några på magra ängar och betesmarker, de fläste åter på sumpig mark, i kärr, måssar, myror, wid åbräddar o. s. w. De utgöra alla et dåligt foder både friskt och torrt, fast Fåret och Geten håller til godo med de arter som wäxa på torra marker, och Boskapen så wäl som Hästen får hålla til godo med Starrhö i brist af bättre. Men för at få et någorlunda drägeligt hö, böra alla Starrängar och kärr slås wäl tidigt, innan gräset blir groft. I Skåne anwändes det mäst til Kor, och det bättre änghöet förwaras för Hästarne, då annorstädes sker twärtom. Det grofwaste och längsta anwändes på flere ställen i Skåne at deraf sno band, för at dermed binda Sädeskärfwar på Åkren. Starrhö bör aldrig gifwas Kreaturen utan skurit i hackelse, annars rata de det mästa, som kommer på gödselhögen, och de swälta wid sjelfwa öfwerflödet. Starrgräset utmärker altid en mindre god ängbotten,

hwarföre ock så snart denne blir förbättrad, starren lämnar rum för bättre wäxter. Syra eller wattensjuka är det allmännaste felet, hwarföre det, ock hufwudsakeligen genom nödig dikning hjelpes: sedan ankommer det på, om man will afbida längre tid, och låta naturen sjelf förbättra ängen, eller man will på wanligt sätt uptaga den styckewis, at bära Säd twå til tre år, och derefter igenlägga den med eller utan gräsfrös såning.

At upräkna alla Swenska starrarter wore onyttigt; man will derföre blott anföra de hufwudsakeligaste.

Det så talade Lappsko gräset är icke någon wiss Starrart, ehuru Blåsestarren, CAREX *vesicaria*. Prodr. Fl. Scand. 1178. Flor. Svec. 856. Sv. Bot. 216. allmännast dertil anwändes. Lapparne taga bladen af de större Starrarter, torrka dem, kamma dem på en Järn- eller Hornkam, och gnugga dem sedermera imellan händerne, at de bli mjuke, lägga dem i sina skor och wantar, för at bewara sig för köld, skaf och stötar.

CAREX *arenaria*. Prodr. Fl. Scand. 1138. Flor. Svec. 835, Sv. Bot. 156.

Sand-Starr.

Skånska Sandfälten i synnerhet uti Willands Härad, och Öland är denna Starrens egenteliga hemwist. På andra ställen är den mindre allmän. Sand-Starrens sätt at wäxa wisar at den är danad at fästa sanden; ty ifrån hwart stånd utlöpa til flere alnars längd dess under sandytan til några tums djup nästan i rätt rad krypande och ledfulle rötter, och wid måst hwar led får den trådaktige rötter nedåt, och gräsblad upåt. När desse skott blifwit danade, gif-

wa de åter sidoskott. Uptager man en planta af Sandstarren finner man altid sanden mellan dess rottrådar fucktig. De hålla derföre af twänne orsaker Sanden fast, då man deremot oftast finner Sanden som omgifwer den framskjutande, men än icke med trådar försedde roten aldeles torr. På släta Sandfält är det som Sandstarren bör planteras, och icke på kullar och Sanddrifwor, om icke på läsidan. At plantera den af Frö, wet jag knapt wara försökt; men torde lätt låta sig göra. Man insamlar då de bärande korrta strån i Augusti månad, när Fröet är moget, utströr dem i lugnt wäder ej för glest, och med en harf söker at betäcka dem, utan at de komma för djupt. Säkrare, men ock beswärligare är det, om man med et litet årder drager twå tums djupa fåror, och låter en person gå efter, som på hwar eller hwarannan aln nedlägger et ax, och med foten förer Sanden öfwer. Såningen sker bäst när regnwäder warit i September eller October månad. Will man åter plantera med Rötterne, uptagas de långa skotten med tilhjelp af en spada, läggas i en korg eller dylikt, at de icke af Sol och Wind få torckas. De skäras i så långa stycken, så mycket möjligt är mitt imellan lederne, at hwar bit har et öga. Derefter köras med en plog fem til ser tum djupa fåror en til halfannan aln ifrån hwarannan, och en eftergående, som bär de sönderskurne rötterne i en korg eller förkläde, kastar tre eller fyra bitar i fåran, til en alns afstånd imellan hwart ställe, och med foten förer sanden öfwer rotbitarne. Har man smärre fläckar at dermed beså, eller hålor utur hwilka hufwudsakeligen den flygande landen kommer, kan man med en liten handskåfwel göra hål, och kasta rötterne i, betäcka dem med sand, och sedan deröfwer lägga något ris. Denna såningen kan förrättas både wår och höst. Hwar Sandstarren wäxer tät och frodigt kan den til hö afslås, ändskönt den gifwer et hårdt och sträft foder. Får äta Sandstarren, Hästar och Kor ogärna. At anwända dess rötter at deraf

sno rep bör knapt tillåtas. Hwar den finnes til ömnighet, och kan utan skada uptagas, kan roten som är söt och saftig nyttjas til samma bruk i hushållet och Tisaner som Qwickroten, hwarom fram bättre.

CAREX *vulpina*. Prodr. Fl. Scand. 1141. Flor. Svec. 838. Sv. Bot.

Räf-Starr.

Ännu ung och späd ätes den wäl något af Hästen och Boskapen, men sedan röres den icke. Hwar man genomskär en myräng eller et kärr med diken, plägar Räfstarren infinna sig i laggarne af diket, och med sina rötter binda hop, at det icke utfaller. Men i samma mån som kärret uttorkas, och dyjorden multnar, förswinner äfwen Starren, och gifwer rum åt andra wäxter. Ängar som öfwer wintern stå under watten pläga ock hysa mycken Räfstarr; få sådane ställen derjämte betas, och således bli fulle af trampade hål, hwarigenom det lilla goda gräset aldeles förstöres, intager den snart nog med sina anförwanter hela platsen.

CAREX *Pseudocyperus*. Prodr. Fl. Scand. 1168. Flor. Svec. 854. Sv. Bot.

Slok-Starr.

Wäxer på några ställen i dammar, sjöar och diken. De späda bladen ätas i nödfall af Boskapen, men de stora utwäxta samlas af Tunnbindare at läggas imellan stafwar för at täta dem.

CAREX *cæspitosa*. Prodr. Fl. Scand. 1172. Flor. Svec. 855. Sv. Bot. 222.

Tuf-Starr.

Är den som hufwudsakeligen danar tufwor i kärr och måssar, hwarigenom de sluteligen igenwäxa. Medan gräset om wåren är spädt, ätes det af husdjuren. Dess Rötter multna sent, och utgöra en god del af den Bränntorf man ändteligen får skära i sådane måssar.

CAREX *crassa*. Prodr. Fl. Scand. 1177.
CAREX *vesicaria*. *α*. Spec. Plant. 1388. Sv. Bot.

Jätte starr.

Är störst af alla Swenska starrarter. Wäxer wid å- och sjöbräddar, så wäl som i gropar och hålor, som med dem hafwa sammanhang. Denna artens blad såsom större, äro än tjenligare än Slokstarrens för Tunnbindare, til nödfalls rep, til mattor, stolar o. s. w.

CAREX *hirta*. Prodr. Fl. Scand. 1180. Flor. Svec. 858. Sv. Bot.

Grus Starr.

Grus och sand är egenteligen den jordmån hwaruti denne Starrart gärna wäxer med sina krypande Rötter; men om den skal trifwas, bör bottnen wara fucktig. Den är wäl således icke tjenlig på alla sandige ställen, ehuru den wore förmånligare derföre, at gräset är mjukare, och begärligare ätes af Kreaturen än Sandstarren. Den planteras på samma sätt som denna senare.

CARLINA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 989. Flor. Svec. 725. Sv. Bot.

Wäxer på torra fält och backar i skogsbygderne. Röres

af intet djur utan af Geten, som understundom wågar sig på dess stingande blad. Är för öfrigt icke känd för någon nytta. Den bortdöde wäxten står merändels qwar hela året sedan den gifwit frö, hwilka af små fogel sökas.

CARPINUS *Betulus*. Prodr. Fl. Scand. 1199. Flor. Svec. 873. Sv. Bot.

Afwenbok.

Finnes i en del Skånska Skogar, och äfwen något i Småland; men tåler ock kallare Klimat, som de högre up warande Trägårdshäckar bewittna. Trädet är hwarken af de högste eller minste, ty hwar det får wäxa fritt och i tjenlig jord, kan det hinna tjugu alnars högd, samt få en stam imellan tre och fyra qwarter stark; men de få hos oss aldrig hinna denna storlek, utan fällas gemenligen långt förr. Som det är snart sagt det aldratjenligaste man kan få til häckar kring murar och gärdesgårdar, wäxer fort, och låter oömt aga sig, sökas Afwenboksplantorne snart up i Skogarne. Wore det en gång möjeligt, at förmå Slättboen til plantering, så wore detta så mycket förmånligare, som det stänger wäl, gifwer täta, starka häckar, är ei granlaga på jordmån, allenast det ej får torr sand eller sur jord, och sådane häckar kunna hwart tolfte til trettonde år, altsom, man har för afsigt Slögdewirke eller Eldbrand, afhuggas 5 til 6 qwarter öfwer jorden, hwarefter de på samma tid igen upwäxa. Trädet är tungt, tät och hårdt, låter likwäl lätt klyfwa sig. Det är icke blott en förträffelig Bränwed, utan gifwer mycket goda kol, i synnerhet begärlige där en stark och långwarig hetta är nödig; men man kan wäl ock säga, at Trädet, åtminstone stamträdet är för godt dertil. Askan efter Afwenboken är ock saltrik. Trädet, huggit om wintern, straxt afbarkat, och uplagt på luftigt ställe at torka, är et af de bästa wi äga til alla sådane

behöfwer som fordra nötning, hwarföre det och i synnerhet nyttjas til allehanda werktyg, til Hjulnaf och Bussning, Qwarnkuggar, Walsar, Skrufwar, Klubbor, Stämplar, Wagnstistlar, Slagor, Hamp- och Linbrädor, smärre Block och Trissor m. m. Snickare arbeta det gärna, och i synnerhet nedre ändan af större stammar som har bruna ådror och fläckar. Swarfware arbeta det ock gärna, äwenså Tunnbindare til allehanda kärl för torra waror. Men så nyttigt det är til dylika behof, så obrukbart är det til pålwerk, och alt sådant som ständigt är utsatt för wäderlekens omskiften, få framt det icke är målat, då det bättre står emot, som man ser på målade wagnslötar. Annat gröfre arbete kan med warm Tjära öfwerstrykas.

Barken anföres allmänneligen såsom nyttig at dermed färga gult, men för DAMBOURNEY har det icke lyckats, hwartil kan hända betningen i Wissmutuplösning warit wållande. Den bör försökas med stark Asklut, så wäl som med Alun.

At den anwändes til löfbrott har jag wäl sett anföras; men har derom ingen widare kunskap. Har man tilgång på andra Träd, så bör Afwenboken derföre skonas, emedan Löfbrott ogement hindrar Trädens wäxt, lika så wäl som starkt beskärande och klippning.

Hwar det får lof och har tjenlig jord, sår det sig ömnigt sjelf; men sådane ställen böra ock fredas för Boskapstand. På sådane ställer hämtas och wanligen de plantor som brukas til häckar. Sådane plantor både smärre och större slå gärna an, och det är rart i en nyplanterad Afwenbokshäck se någon utgången planta, om de icke alt för wårdslöst handteras. Man brukar och föröka den genom rotskott och afläggare, men det går mycket lättare genom frö. Desse äro färdige när löfwen falla. De samlas då och torrkas i luften, samt utsås så snart möjeligt är om hösten på sängar i twå tums djupa fåror, samt betäckas med jord.

Förwarar man Fröet til nästa wår, så ligger det et år längre, och går sämre up. När plantorne äro et finger långe, omsättas de om wåren, hållas rene, och wattnas efter behof. De planteras då til en half alns afstånd, och wäxa där tils man märker at de stå för trångt, då de kunna planteras i häck, eller än en gång omsättas til en alns afstånd. Dem man ämnat til stamträd acktar man wäl at icke toppen skadas, men alla sidoqwistar afskäras nätt. Jämte annat som rekommenderar detta träd, är dess täta grenar under hwilka likwäl gräs trifwes, och at dess löf så ganska litet af Insekter och deras larwer skadas.

CARUM *Carvi*. Prodr. Fl. Scand. 367. Flor. Svec. 260. Sv. Bot. 115.

Kummin. Kommen. Komjan. Brödkummin.

Wäxer wild i Ängar, mindre i Skåne, mera i Upland, och allmännast i Norrland. Odlas på få ställen äfwen i Skåne, där man, innan Tobaken blef så allmän, hade myckenhet af Kumminhagar, och sålde Kummin äfwen til utrikes Orter. På många ställen samlas Fröet af den wilda Kummin, hwilket er mindre, skarpare och något oangenämare än af den odlade. Gröna Örten ätes icke allenast begärligen af Husdjuren, utan nyttjas mycket, i synnerhet på landsbygden i Grönkål, äfwen som andra bereda deraf en egen grönsoppa sålunda, at de spädare bladen plockas innan wäxten skutit i stjelk, afsköljas och hackas ganska fint, kokas med watten en stund, och soppan afredes med smör, söt grädda, et par äggegulor och lagom salt. Andra krydda den med Muskotblomma, Rötterne af den odlade äro, innan wäxten gått i stjelk, smakelige, och ätas dels stufwade, dels på Soppor. Men det är egenteligen för Fröet som Kummin odlas. Den håller wäl til godo en sämre

och ogödd jord; men ju lösare och bördigare jorden är, dess ömnigare och bättre skörd kan man wänta. Den sås om wåren i den wäl redda jorden, som hålles ganska ren för ogräs, och året derpå i Juli eller Augusti månad skördar man mogna Frön. De först mognande Fröklasar gör man wäl at med en knif afskära så fort de mogna, ty de äro de förmånligaste at så, och falla annars af, innan det öfriga blir moget. För at icke härwid för mycket nedtrampa i Kumminlandet, gör man bäst at låta en poike med et förkläde för sig förrätta denna samlingen. När fältet skall skördas, sker det bäst ned en nätt handskära. Andra ruska up ståndеn med rot, men dermed följer jord och sand, som man sedan har swårt at afskilja. Så ort den afskäres lägges den på en duk eller har den skärande en tom halftunna eller dylikt hos sig, uti hwilken han afskakar de redan torra frön, som annars så lätt gå förlorade. Sedan utbredes det afskurne antingen på dukar i solen en dag eller par och wändes, eller på et tät och rent golf, och när det är torrt afklappas med et klappträd, wannas eller dryftas och sållas, samt utbredes at widare torrka. Har man sått för tjockt, händer at antingen första året det mera ojämt mognar, eller en myckenhet plantor, som icke andra året hinna at blomma, äfwen det tredje året gifwa en liten, men föga lönande skörd. Bäst gör man, at andra året så snart Kumminen är bergad, insläppa några Swin, som begärligen upsöka rötterne af de plantor som icke blommat (Rötterna af de stånd som blommat, äro redan trådadtige, och dö ut.) Sedan de upsökt rötterne, plöjer eller gräfwer man i landet, göder det måtteligen, och antingen sår Kummin nästa wår, eller som bättre är, ömsar om med Potatoes. Kummin kan äfwen sås i början eller medlet af Augusti månad, men rötterne hinna icke då första året samma styrka.

Kumminfröets bruk i hushållet til Bränwin, Bröd, Surkåls inläggning m. m. är nogsamt känd. Bonden bru

kar mycket, at innan Kumminen lägges i Klarpannan, rosta (branka) den något på en järnpanna, hwilket är så mycket sämre, som derigenom den finaste oljan förloras.

Kumminfröet är wäl et godt wäderdelande medel, men ock hettande, det bör äfwen derföre med warsamhet anwändas. At wid sådane tilfällen, och då wäderkoliken icke är beledsagad med förstoppning eller sådane tilfällen som gifwa anledning at befara någon inflammation, tugga Kummin, eller i et skedblad Win taga en god Thesked småstött, gör ofta gagn. Äfwen blandar man wäl stött Kummin med krossade Enebär och Rågmjöl, bakar deraf en limpa på panna, hwilken lagom afkyld klyfwes och lägges på magen, med et tunt linne imellan.

Det gifwes ock en förändring af Kummin, Wårkummin, som sås om wåren och mognar samma års höst, men jag känner icke, om den är mer eller mindre förmånlig än wanlig Kummin.

CENTAUREA *Cyanus*. Prodr. Fl. Scand. 1054. Flor. Svec. 776. Sv. Bot. 52.

Blåklete, Blåklint, Klint, Blågubbar. Dufstolar. Åkerrosor. Båtsmansmyssor.

Et årigt ogräs i Wintersäden, där Åkern skötes illa, och man icke frågar efter rent utsäde. Örten ätes wäl af Koen, Fåret och Geten, icke af Hästen, men gifwer et ganska obetydetigt bete på Trädesåkern. Frön, hwilka se ut som, och äfwen kallas Småborstar, finnas ofta til nog myckenhet i Rågen. Åtskillige hafwa befunnit sig illa af Linser och dylikt uti hwilka desse Frön warit inblandade, ändskönt de warit wäl kokade och stufwade. Detta kan icke härröra af någon giftig egenskap hos sjelfwa Frön, utan af

det aggande på inälfworne som de på frön sittande småborster förorsaka. Det är ock derföre angelägit at wäl afsöndra Blåklintsfrön från all sådan säd, som nyttjas til menniskors föda. Sådant kan lätt genom dryftning eller flytning (*) werkställas, äfwen som wäxten icke är swår at utrota ur Åkern genom sommarkörning och rent Säde. Man kan med de afplockade Kransblommorne sätta en oskyldig färg på Bränwin, och Sockerbagare bruka dem, at dermed sätta blå färg på glasering. Man har gjort många försök, at af dem få en blå saftfärg, som ock låter sig göra, men obeständig är den. LIGHTFOOT säger, at man prässar dem i kakor, och torrkar dessa på hårduk i ugnen. GOTTSCHED will at de renplockade Blommorne stötas i stenmortel med Trästöt, litet Alun tillägges, degen deraf bredes på linne, som omlägges en gång, derpå mera deg som åter omlägges med linnet, och så fortfares i länge man har någon deg. Därefter prässar man det inwecklade med händerne, så at all saften får dragas in i det omgifwande linnet, som blir aldeles blått. Qwarlefwan af degen bortkastas, och det linna torkas, och heter Blåduk. När man lägger bitar häraf i watten hwari litet Gummi är uplöst, får man en wacker färg, som likwäl är föga pålitelig, och näppeligen kan tjena til annat än lawering. Klena Tobaksrökare bruka ock at blanda dessa Blommor i Tobak, som deraf blir lindrigare, och får en icke obehagelig luckt. Man har af dessa Dufstolar flere förändringar, som göra god werkan i Blomsterqwarter.

CENTAUREA *Jacea*. Prodr. Fl. Scand. 1056. Flor.

* Flyta säden talar man i Skåne, när säden torrkad eller otorrkad genom dryftning och sållning renas, innan den föres til qwarnen.

Gulskära. Knappar. Hattar, och

CENTAUREA *nigra*. Prodr. Fl. Scand. 1053. Sv. Bot.

Brunsskära. Brunknappar.

Hålla sig i ängar, åkrar, på renar o. s. w. Bägge ätas af Husdjuren utom Swinet. Men hufwudsakeligt gagn göra de i färgning. Af allmoge brukas de ömsom på samma sätt som Ängskära, at de kokas med lut; men som de icke äro så färgrike, tages större mängd deraf. LINDER föreskrifwer, at man först twättar godset (Linne) i lut, bultar det, och otorrkat betar det i Alunwatten, och så torrkar det. Derefter lägger man friska bladen och godset flotals i Kättilen, så at af bladen en flo ligger på bottnen och en betäcker det, slår deröfwer et stop lut och et stop watten eller litet mera för hwar mark garn, at det står wäl öfwer. Derefter sättes det öfwer elden at koka något. Siden kan äfwen deri färgas. Man kan också färga med hela Örten, om den tages innan blommorne öpnas, och hackas små. Örten kokad utan annat än watten gifwer ylle betadt i Wissmutuplösning utan kokning en matt Citronfärg, som efter en längre kokning blir ljus oliw. DAMBOURNEY,

CENTAUREA *Phrygia*. Prodr. Fl. Scand. 1052. Flor. Svec. 775. Sv. Bot.

Förekommer allenast på några ställen i Finland. Dess Hushållsnytta känner man icke.

CENTAUREA *scabiosa*. Prodr. Fl. Scand. 1055. Flor. Svec. 774. Sv. Bot.

Järnört. Järnrot. Knoppgräs. Storhufwud. Hårkullar.

Är icke sällsynt i en del magra ängar, äfwen som i illa skötte Åkrar, där dess sega rot är elak för plogen, och utwidgar sig årligen, om den får stå i fred. Där man icke med plogen kan få den wäl up, bör man icke gömma hackan och spadan. Örten ätes af husdjuren, och fröhufwuden behålla sina Frö hela wintren til småfoglarnes tjenst. Örten torrkad och kokad gifwer en wacker och fast gul färg åt ylle betadt i Wissmutuplösning, utan kokning, men med kokning en fast men ljus Oliw. DAMB.

CENTUNCULUS *minimus*. Prodr. Fl. Scand. 198. Flor. Svec. 136. Sv. Bot.

Är både ganska liten, sällsynt och okänd til sin nytta.

CERASTIUM.

Af detta slägte äro sex arter Swenska, då *Cerastium arvense Flor. Svec. 417,* som i *Prodr. Fl. Scandin.* är uteglömd, räknas. Af dessa hörer en art, nemligen *Cerastium alpinum* til Lappska och Dalska fjällen. De öfrige arter finnas i Trägårdar, Åkrar, Betesmarker, wid gärden och gator &c. utom *Cerastium aquaticum,* som endast wäxer på skuggrike ställen wid watten. Några af dem njutas wäl af Kreaturen, men ingendera begärligt. De anses såsom ogräs och några äro det och werkeligen, för öfrigt icke kände för någon nytta, utom den at små fogel spisa dess frö.

CERATOPHYLLUM *demersum*. Prodr. Fl. Scand. 1191. Flor. Svec. 866. Sv. Bot.

CERATOPHYLLUM *submersum*. Prodr. Fl. Scand. 1192. Sv. Bot.

Bägge wäxa i wattengropar, och grafwar, äfwen wid Insjöbräddar. Man känner ingen nytta af dem.

CHARA *flexilis*. Prodr. Fl. Scand. 1121. Flor. Svec. 1134. Sv. Bot.

Finnes både i salt och sött watten, och så wäl i stillastående som rinnande.

CHARA *hispida*. Prodr. Fl. Scand. 1120. Flor. Svec. 1133. Sv. Bot.

Håller sig i salt watten.

CHARA *tomentosa*. Prodr. Fl. Scand. 1118. Flor. Svec. 1132. Sv. Bot.

Wäxer i stillastående watten.

CHARA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 1119. Flor. Svec. 1132. 1131. Sv. Bot.

Sträffse.

Dess hemwist är stillastående watten, ehuru den ock understundom finnes i rinnande. Denne har en obehagelig lukt, som liknar Swafwellewer. Den är i Naturens hus-

hållning af mycken wigt. På många ställen har man hufwudsakeligen denna Örten at tacka för Torfgrafwarnes återwäxt, och hwar den är rätt ömnig, har man sett tre til fyra alnars djupa torfgrafwar så igenwäxte innom trettio år, at de kunnat aftappas och å nyo skäras. Denna såwäl som de föregående arter stå altid under wattenytan och rötterne i bottnen, hwaraf man kan dömma huru snabbt de wäxa. Om wintern förswinna de; men om deras rötter äro årige eller flerårige wet man icke. Jag har icke heller haft tillfälle anmärka, om någon af de föregående kunna i så djupt watten hinna samma längd utom *Chara hispida,* som efter RAFNS berättelse liksom danar en Ö i hafwet imellan Falster och Lolland wid Flatö. Uti sådane Torfgrafwar där *Chara vulgaris* icke förut finnes, bör man wara angelägen at så den. Det kan ske, om man efterser dess brandgula frö, om sena hösten äro mogne, så med krokige järngaflar en hop af Örten updrages, och än wåt föres dit man ämnat den, och utkastas i groparne. Af RAFN berättas äfwen at i Preussen begagna åkerbrukare sig af alla dessa *Charæ* såsom en förträffelig gödsel. At Torfgrafwar som man önskar skola återwäxa, får en sådan gödselhämtning böra förskonas, bör knapt behöfwas at erindra, den fins på ställen, där den icke är angelägen, och endast på sådane ställen bör den hämtas. *Chara hispida*, som äfwen wäxer i salta wattnet, bör i synnerhet tas til sådant bruk, emedan den hyser mycken kalk.

CHÆROPHYLLUM *sylvestre*. Prodr. Fl. Scand. 361. Flor. Svec. 357. Sv. Bot. 124.

Hundkäx. Hundloka, Hundfloka. Hundkummin. Spokter.

Näppeligen är någon wäxt allmännare förekommande wid wäggar, gärden, murar, renar, wägar, under häckar och buskar i Trägårdar, och man finner den äfwen i Löfskogar och Ängar. Den ätes af Koen, i nödfall äfwen af Fåret, Geten och Hästen. GUNNERUS har sett Hästar äta den gärna. Wana och hunger göra mycket. I hö går det med för alla höätande; men stjelkarne äro nog hårde. Jag wet icke af hwad anledning PALLAS anser den för giftig. Kamtschadalerne nyttja den til mat, om wåren plockas den af många med andra Örter til Grönkål, och i Wien dras rötterne af sådane stånd, som ej skutit stjelk i sallat både rå i sallat och kokade på Soppor. Den sås til den ändan i Trägårdar. Hwad i GMEL. *Flor. Sibir.* T. 1. p. 211, wid N:o 36 anföres, at den njutne roten förorsakat swåra tilfällen, och at Kor äfwen af litet af gröna Örten upswällt och störtat, angår säkerligen icke Hundkäxen, utan *Chærophyllum hirsutum,* som wäl liknar Hundkäxen, men skiljes derifrån 1:o at den wäxer i sanka Ängar, och 2:o har den inga knöliga leder, samt 3:o twåuddiga frön. Men för misstag, som så lätt äro möjelige af dem, som icke hafwa Botanisk kunskap, gör man bäst, at lämna Hundkäxens bruk i köket, åtminstone på de ställen där den följande Örten äfwen wäxer. Med färska Blomqwastarne färgar man gult, äfwen som med de torrkade; til ylle tilsätter man Alun och til linne lut, med gröna bladen får man åter en wacker grön färg.

CHÆROPHYLLUM *temulum*. Prodr. Fl. Scand. 362. Flor. Svec. 258. Sv. Bot.

Wäxer på enahanda platsar med den förra, men mycket mera sällsynt. Skiljes lätt derigenom at dess stjelkar äro långhårige. Anses allmänneligen, om icke i sträng be-

märkelse giftig, åtminstone skadelig. GEORGI säger blott om den, at dess yrgörande kraft är i Ryssland ganska ringa.

CHEIRANTHUS *Erysmoides*. Prodr. Fl. Scand. 823. Flor. Svec. 603. Sv. Bot.

Är endast funnen wild wid Bohusslott. Man känner ingen nytta deraf.

CHELIDONIUM *majus*. Prodr. Fl. Scand. 649. Flor. Svec. 465. Sv. Bot. 67.

Swalört. Sönnerbönnes.

Wid wäggar, gärden, gator, i trägårdar o. s. w. finner man Swalörten allmänt. Dess gula, bittra och skarpa saft wåller at husdjuren lämna den orörd, och til färgning har den icke wisat sig nyttig. Det enda den anwändes til, är at friska saften strykes på wårtor och liktornar, hwilka understundom deraf förswinna, och blandad med lika mycken söt mjölk, strykes i ögonen på Hästar, som hafwa Nagel. Örten kokad med Lut, skall färga gult, men om färgen är wacker och beständig, känner jag ej.

CHENOPODIUM *ambrosioides*. Prodr. Fl. Scand. 301. Sv. Bot.

Egenteligen är denna åriga Örten hemma i Amerika, men den är funnen äfwen på Halmstads gator wildt wäxande. Dess lukt är för många behagelig, och har man af Thee druckit på torrkade bladen funnit god werkan i Flusshosta.

CHENOPODIUM *Bonus Henricus*. Prodr. Fl. Scand. 295. Flor. Svec. 214. Sv. Bot.

Lungrot. Mjölkrot. Stolt-Henric.

Finnes ömnigt wid wäggar, gärden, gator och wägar. Färska Örten ratas af Koen, Hästen och Swinet, och det är icke mer än Fåret och Geten wilja äta den. För detta har örten warit odlad i England såsom en Kökskrydda, då man spisade de späda skotten om wåren såsom Sparris, och de unga bladen stufwades såsom Spenat, kokades på Soppor, i Grönkål, och den låter sig ganska wäl således äta. Många finna den werkan deraf, at den sålunda njuten befordrar den naturliga öpningen. I Upland nyttjas Roten af allmogen mot Fårhosta. Decocten af färska bladen berömmes af KROCKER at twätta dem som äro skabbige med. Andra bruka färska bladen krossade på Fulslag.

CHENOPODIUM *glaucum*. Prodr. Fl. Scand. 302. Flor. Svec. 221. Sv. Bot.

Wäxer i städerne wid gator och hus, hälst hwar fucktig och fet mylla finnes. Utom det, at den i nödfall ätes af husdjuren, wet man ingen nytta deraf.

CHENOPODIUM *hybridum*. Prodr. Fl. Scand. 300. Flor. Svec. 320, Sv. Bot.

På och wid gödselhögar, mullsamlingar, i Trägårdar finner man denna arten. Den ätes af Koen och Fåret,

knapt af andra. At den skulle wara giftig för Swin, är aldeles ogrundade.

CHENOPODIUM *maritimes*. Prodr. Fl. Scand. 305. Flor. Svec. 214. Sv. Bot.

Wäxer sparsamt på Hafsstränderne, där den begärligen afbites af Kreaturen för sin saltaktiga smak. Hwar den finnes til myckenhet tjenar den, at deraf bränna en god aska, som är en art Soda; men hos oss wankar den för sparsamt dertil.

CHENOPODIUM *murale*. Prodr. Fl. Scand. 298. Flor. Svec. 216. Sv. Bot.

Wid husen, mera sällan i Trägårdar, i Städer och Byar finnes den i Skåne, ätes af Koen. At den skulle wara giftig för Swin, er ogrundadt.

CHENOPODIUM *polyspermum*. Prodr. Fl. Scand. 304. Flor. Svec. 223. Sv. Bot.

Wäxer i brukad jord, och wid gator hwar fet jord är. Ätes af Koen och Fåret, men ratas af Geten och Hästen. LOESEL berättar at dess frö gärna ätas af fiskar, om man kastar deraf i dammar.

CHENOPODIUM *rubrum*. Prodr. Fl. Scand. 297. Flor. Svec. 217. Sv. Bot.

Swinmolla.

Wäxer gärna wid gator och gamla gödselhögar, är ock ofta et ogräs i Trägårdar. Swinet och Fåret, understundom Koen äta den, och man har icke funnit den wara giftig för de förra, fastän många efter SCHWENKFELD så påstå. Den kan gärna nyttjas til Grönkål.

CHENOPODIUM *urbicum*. Prodr. Fl. Scand. 296. Flor. Svec. 215. Sv. Bot.

Wäxer tämmeligen allmän i Byar och Städer wid hus och gärden. Fåret och Geten äta dem. Den spädare Örten kan äfwen nyttjas på wäl til stufning som Grönkål. GEORGI berättar, at Frön af denna gifwa en ganska smakelig gröt, och kunna äfwen som frön af följande art malas til mjöl til Brödbakning.

CHENOPODIUM *viride*. Prodr. Fl. Scand. 299. Flor. Svec. 219. Sv. Bot.

Mell. Mellre. Mjölgräs.

I Åkrar, Trägårdar och planteringar, på jordsamlingar och jordwallar m. m. allmän. Af D. AFZELIUS föranledd har man ansett *Chenopodium album. Flor. Svec. 218.* såsom en förändring af Mjölgräset. Om det skulle wara felacktigt i Botaniskt hänseende och de werkeligen utgöra twänne arter, så gör det ingen skillnad i Oeconomisk afsigt. Såsom ogräs betrackadt, är det i Trägårdar och Åkrar understundom förtretligt, men ock med liten möda utrotadt såsom en årig wäxt, hwilken lätt upryckes. Hästen ratar den merendels, men de andra husdjuren äta den. Skotten äter den unga wäxtens blad i Kål. Tyska Nybyggarne wid Wolgafloden betjene sig mycket af Mjölgräset: PALLAS

säger (*) "Äfwen denna *(Chenopodium album)* äta de, försmedelst den täta misswäxten för födan ofta strandsatte tyska Colonisterne wid Wolga, såsom Molla til Kål; och emedan på deras Åkrar, när säden slår fel, detta ogräs ogement frodas, så hjelpa de sig i nöden med dess ömniga frö, hwilka ganska wäl låta bruka sig såsoom gryn, och äfwen malne och med något mjöl blandade, til nödbröd." Samma Auctor beskrifwer ock på nedan anförde ställe omständeligen huru Tartarne af Ländstycket på Åsne- och Hästhuden bereda Schagren *(Chagrin)* och huru de derwid betjena sig af Mellfrön. At Frön af den gröna så wäl som den hwita förändringen til dessa behof äro like nyttige, är utan twifwel.

CHENOPODIUM *Vulvaria*. Prodr. Fl. Scand. 303. Flor. Svec. 222. Sv. Bot.

Stäggan.

En liten illa stinkande Ört, som sparsamt wäxer wid gator, hus och på stengärden i Lund, Ystad &c. At den ätes i nödfall af husdjuren utom Swinet, är föga betydande. Efter DAMBOURNEYS upgift skall den gärna wäxa i sandig jordmån, och dess Decoct gifwa Ull, betad i Wissmutuplösning en fast och wacker Citrongul åt grönt stötande färg. Lukten som åtföljer färgen, afsköljes lätt i watten.

CHRYSANTHEMUM *inodorum*. Prodr. Fl. Scand. 1038. *Matricaria inodora*. Flor. Svec. 765. Sv. Bot.

Wäxer wid Åkrar, Gator, Wägar, Hus, på Kyrkogårdar. Skiljes lätt från Kamillblommor, som den mycket

* Neue Nord. Beyträge I, B. P. 328.

liknar, af lukten. Ätes af husdjuren utom Swinet, fast icke begärligt. At den stött til Pulwer, och strödd i sängkläder skulle fördrifwa Loppor, som någon föregifwit, är näppeligen troligt.

CHRYSANTHEMUM *Leucanthenum*. Prodr. Fl. Scand. 1037. Flor. Svec. 763. Sv. Bot.

Prästkrage. Prästnacke. Hwitkulla.

Är allmän wid Wägar, Åkerrenar, i Ängar och Trädesåkrar. Koen och Swinet rata Örten, de andra äta den.

CHRYSANTHEMUM *Segetum*. Prodr. Fl. Scand. 1036. Flor. Svec. 762. Sv. Bot.

Etterört. Hålabäcker. Gula Örter. Skummeslöfs Ört.

En prydelig wäxt, men et fördärfweligt ogräs, som förmodas hafwa kommit från Brandenburg til Jutland, och derifrån til Halland, hwarifrån den innom en tid af mindre än 50 år spridt sig öfwer största delen af Skåne. Det är hufwudsakeligen i Wårsäden den gör skada, och mäst på swag jord; men det er icke heller sällsynt at se den i de bördigare åkrar. En åkerbrukare kan icke wara nog upmärksam på denna wäxten, och bör derföre, så snart den wisar sig, låta uprycka den, annars kan man innom få år få den öfwer alla sina åkrar. Det är wäl i Korn och Hafre som den gör största skadan, men jag har ock sett den ömnig i

Ärt- och Bönåkrar. När torrka twingar Säden, ser man denna blomma lika ömnig, fast dess wäxt icke är så frodig. Den öfwerwäldigar i alla fall Säden och magrar Åkern. Länge trodde jag at allenast sandiga åkrar wore dess hemwist; men ty wärr trifwes den ej mindre wäl på Lera. At Fröet kan ligga flere år i åkern, när det kommit på et wist djup, utan at förlora sin groningskraft, och upwäxa när det kommer i dagen, är en känd sanning. Hwar man derföre redan har försummat at låta uprycka den med rot, eller den är så ömnig, at det icke wäl kan ske, måste åkerns flitigare körande, lämpadt efter jordmånens lynne, företagas, och rent utsäde anskaffas. Understundom ser man mer eller mindre af åkren wara deraf så öfwerwäxt, at man icke kan göra räkning på utsädet. Sådane ställen böra, när wäxten bäst står i blomma, afhuggas. Hwad som sopas af Logan, sedan säd bekajad med detta ogräs är trusken, bör för ingen del komma i gödselhögen, utan kastas i särskilt grop, där det i watten får rutna, och säden med wäderharpa wäl renas. Med ganska liten upmärksamhet kan hwart barn och inhyseshjon lära sig at känna wäxten äfwen innan den hunnit skjuta blomstjelk. Dess färg och bladens skapnad röja den lätt.

Den ätes af Fåret, Geten och Hästen. Huruwida den tjenar til färgning, lärer icke wara försökt.

CHRYSOCOMA *Linosyris*. Prodr. Fl. Scand. 995. Flor. Svec. 729. Sv. Bot.

En flerårig wäxt, som endast är funnen på Södra Öland. För sit utseende förtjenar den et rum i Trägårdar; men någon nytta i hushållningen känner man än icke deraf.

CHRYSOSPLENIUM *alternifolium*. Prodr. Fl. Scand. 506. Flor. Svec. 365. Sv. Bot.

Wäxer gärna under Ahlträd och buskar hwar källdrag är. Man känner ingen hushållsnytta deraf utom den, at den gifwer anledning söka källådror.

CICHORIUM *Intybus*. Prodr. Fl. Scand. 974. Flor. Svec. 711. Sv. Bot. 56.

Cichorie. Wägwårda.

Är allmän wid wägar och åkerrenar i synnerhet på Lerbotten i Skåne, på Gottland och Öland. Örten ätes gärna af Kreaturen. Uti en år 1792 i Åbo utkommen Disputation berättas, at en Ko som om aftonen kom från betet,och åt en hop luk ur en Trägård, hwaribland fanns något Cichorie, fick genast trumsjukan och störtade deraf. At så tilgått är så mycket mindre twifwel underkastat, som sådane händelser ty wärr icke äro rare, men at samma Ko af Cichorien blef sjuk, och at denna wäxten för större Boskapen är skadelig, är wisserligen oricktigt. Twärtom är det en både smakelig och sund föda för dem, samt mycket mjölkgifwande, när den icke är för grof, och då lämna de den. Huru många Boskapskreatur hafwa icke fått Trumsjukan af Klöfwer, af Hwitkål o. s. w., och af hwad grund wet man, at det war af det lilla inblandade Cichorien? Man har både i Frankrike och Engeland försökt at så den til foder. At berga Hö deraf, är icke lönande; men til bete berömmes det mycket. THAER som försökt det, säger at detta foder är mycket angenämt för all slags Boskap, och högst gagneligt för dem. YOUNG har allenast til Fårbete inemot 50 Tunneland dermed besådde. Roten af den wilda

Cichorien har en icke oangenäm bäska, som medelst en längre odling förswinner, och roten blir sötare. Men Läkare nyttja egenteligen den wilda; den bör uptagas första hösten eller nästa wår innan den fått skjuta stjelk, hastigt sköljas, klyfwas, upträdas på trådar, och hängas i fri luft at torrka. Kokar man fyra til sex lod sådane torrkade och småskurne rötter med en kanna färskt watten en god half timma i lyckt kärl, silar och låter kallna, så har man en hälsosam Tisan til dagelig dryck för dem som dragas med Gickt, hwarjehanda Lefwerkrämpor, och äro benägne til Gulsot. En sådan Tisan kan göras smakeligare med litet Citronskal, Anis, Fenkol &c. efter hwar och ens smak. Den som icke kan lida bäskan, kan bruka rötterne af Trägårds-Cichorien på samma sätt; men werkan är och swagare.

Den förändringen, som man kallar Trägårds-Cichorien är genom en långwarig odling tilkommen. Wäxten är större äfwen som Roten saftfullare, och den senare mera söt, hwarföre den ock mycket nyttjas utrikes dels på köttsoppor, dels stufwad. De späda bladen brukas på samma sätt. Desse senare skola ock wara mycket förmånlige at småhackade gifwa Gåsungar. Men i synnerhet på wissa orter i Tyskland odlas denna i stor mängd til det så kallade Cichorie-Caffé. Man uptager rötterne om hösten eller nästa wår, innan de börja skjuta stjelk, twättar, klyfwer och torrkar dem; sedan skäras de i bitar som Ärter, och rostas såsom Caffébönor tils de äro jämnt brune, och innan de blifwa fullkomligen kalle, malas de. Tusendetals menniskor nyttja detta såsom Caffé utan någon tilblanning, andra lägga något brännt och malit Caffé til. Många, hos hwilka Caffé har obehageliga följder, finna sig wäl deraf, och kunde det så wist hos oss blifwa något allmänt infört, åtminstone hos den mindre förmögne hopen, som icke kan undwara Caffé, som derigenom flere tusende Rdl. blefwe för landet besparade; och mångas hälsa bättre förswarad.

Rötterne så af den wilda som odlade är en begärlig föda för Swin, hwarföre de ock äro farlige gäster i et Cichorieland. Bien söka begärligen Blommorne. Desse öpna sig ordenteligen Kl. 8 om morgonen, och hopdraga sig Kl. 4 eftermiddagen.

At man af dess torrkade Rötter, i synnerhet Trägårds-Cichoriens, malne til mjöl med en liten tilsats af Sädesmjöl, kan baka et godt nödbröd, fast det af den wilda bli något bäskt, är utan twifwel.

CICUTA *virosa*. Prodr. Fl. Scand. 355. Flor. Svec. 253. Sv. Bot. 134.

Odört. Sprängört. Bunarot.

Wid åbräddar, rännilar och i grafwar.

Det är wäl osäkert om det war samma *Cicuta* som SOCRATES njöt sin dödsdryck af; men det är wist at mångfaldig ärfarenhet intygar Odörtens giftige egenskaper både för Menniskor och Kreatur. När et qwintin af friska roten förmår at innom tre fjerdedels timmar (*) döda en fullwäxt menniska, som RAFN berättar, så behöfs icke mera bewis. Alla wäxtens delar äro giftige. Roten anses dock wara giftigast. At den dödar Boskap bewisar den händelsen VON LINNÉ berättar i *Flora Svecica,* och innan den Norra betesmarken wid Christianstad blef afstängd, dogo årligen flere Kor af betet derstädes, hwartil ingen annan orsak kunde utletas, än at de i synnerhet först när de utsläptes, åto af Odörten. Roten luktar starkt, ej olikt Palsternackan, men wämjeligt tillika, och gifwer en gulgrön bitande saft. Örten sprider ingen lukt förrän den gnuggas något, och är mindre bitande på tungan än roten. Den senare tyckes genom torkning aldeles förlora sin giftighet, dock wilja Krea-

* Se RAFNS Phys. Oecon. Bibliloth. 17 B. p. 424-

turen icke äta den: men roten bibehåller efter torkningen en god del af sin skärpa och sine skadande egenskaper. Man will wäl påstå, at Geten skal äta Odörten utan skada, och detta torde åtminstone til någon del grunda sig på LUCETIE wers: *Videre licet pinguescere sæpe Cicuta, barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum;* men man wet platt intet hwilken Ört de gamlas Cicuta war. Så wäl i *Pan Svecicus* som i *Flora Svecica* anförer wäl VON LINNÉ at Geten äter den, ja at Odörten är den en angenäm och sund föda; men GADDS berättelse i K. Swenska Wetensk. Acad. Handl. 1774, p. 241. synes bewisa wederspelet. Det är möjeligt, at Geten skadeslöst kan äta mer eller mindre af bladen; men at roten och det nedersta af bladstjelkarne dödar den. När roten på något sätt blifwit så skadad, at den gulgröna saften kan utflyta och såsom en tunn hinna öfwerdraga wattnet hwaraf Kreataren dricka, tror man icke utan mycket skäl äfwen detta wara giftigt. I *Pan Svecicus* anföras ock Fåret och Hästen såsom de der äta Odörten. GUNNERUS säger at man i Norrige tror den för Fåret wara skadelig, och VIBORGS försök, rom anföras af RAFN, wisa at, om den icke just är dödelig för Hästen, den wisserligen är skadelig. GUNNERUS säger wäl at rötterne samlas til föda för Getter. At torkningen minskar deras giftighet, är förut anfört, men berättelsen förekommer mig dock twifwelacktig, och sjelfwa namnet Näckarot gifwer mig anledning misstänka någon irring härrörande af misstag imellan Odörtsroten och rätta Näckeroten *Nymphæa*. Samma GUNNERUS säger ock, at en skifwa af roten gifwes som en förträffelig Medicine för Swin; men nämner icke i hwad sjukdom. Han säger äfwen, at Örten brukas utwärtes, förmodeligen i omslag, mot Gikt, och GMELIN berättar i *Flora Sibir.* at man med färska Odörten gnider ryggen mot Ryggwärk, men acktar sig wäl at ej dermed gnida Ryggraden.

Den må nu wid et eller annat tilfälle wara så gagnelig den will, och i wist tilstånd oskadelig får ena eller andra djuret, när man wet den wara dödelig för Menniskan, Koen, Hunden, Räfwen o. fl. gör man försigtigast, hwar den finnes och kan åtkommas, at man utrotar den, och det är ej swårt. Rötterne kunna updragas med krokige järngafflar på långa skaft om wåren, och de blommande ståndеn afskäras, at de icke få kasta frö.

CINERARIA *campestris*. Prodr. Fl. Scand. 1027.
Sv. Bot.

Wäxer på ganska få ställen i Skåne, på torra backar, och är icke känd för någon nytta.

CINERARIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 1026.
Othonna palustris. Flor. Svec. 778.
Sv. Bot.

I Skåne är denna allmän i Torfmossar, wattendrag, åränniler, grafwar; man känner icke heller af denna något bruk, utom det at man i Ryssland torrkar bladen, stöter dem til pulwer, som blandas med Hampolja til en Salfwa, den de lägga på Fulslag och gamla Sår.

CIRCÆA *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 9. Flor. Svec. 7.
Sv. Bot.

LINNÉ och RAFN säga at den wäxer på fucktiga och skuggrika ställen, jag har äfwen funnit den på torra kala backar. Den trifwes således på bägge ställen, och deraf torde komma, at Örtkunnige häraf gjort twå arter. Bladen afbitas af Boskapen, men gifwa ringa föda.

CIRCÆA *lutetiana*. Prodr. Fl. Scand. 8. Flor. Svec. 6. Sv. Bot.

Denna har jag icke funnit utan i Skogar, där jorden warit lös och fucktig. Roten är krypande. Bladen ätas af Fåren. Uti Lustparker förtjenar den för sit utseende planteras under träden.

CISTUS *Fumana*. Prodr. Fl. Scand. 659. Flor. Svec. 474. Sv. Bot,

CISTUS *Oelandicus*. Prodr. Fl. Scand. 658. Flor. Svec. 473. Sv. Bot.

Den förra finnes på Gottland, där den likwäl är sällsynt, och den senare mera allmänt på Ölands Alwar; af ingendera kännes någon Hushållsnytta.

CISTUS *Helianthemum*. Prodr. Fl. Scand. 660. Flor. Svec. 472. Sv. Bot.

På magra ängar är denna icke sällsynt. Ehuru wacker när den blommar, är den dock icke angenäm såsom utmärkande en dålig jordmån. Den afgnages wäl af husdjuren, undantagande Swinet, men i höet göra dess hårda stjelkar intet gagn. Den förändringen som har mörkgul fläck nederst på hwart Blomblad, är prydelig i Blomsterqwarter. Bladblommor och stjelkar gåfwo DAMBOURNEY ingen synnerlig färg; men stubbarne och de gamla rötterne gåfwo et såd, hwari Ull betad i Wissmutuplösning fick en wacker och fast brun Muskusfärg.

CLATHRUS. Galler-Swamp,

Et swampslägte hwaraf den första arten *cancellatus* är högst sällsynt, så at få Örtkännare någonsin sett den, de följande fyra äro mycket små, och finnas i och på rutit träd, men undgå de flästas upmärksamhet.

CLAVARIA. Klubbswamp.

Et annat swampslägte hwaraf tio arter äro fundne i Swerige; men af dessa nyttjas endast i hushållningen.

CLAVARIA *coralloides*. Prodr. Fl. Scand. 1956. Flor. Svec. 1268. Sv. Bot.

Bockskägg.

som om höstetiden förekommer i stora täta skogar högre up än Skåne, där jag åtminstone hwarken sett eller hört den omtalas. Den är hwit eller hwitgul til färgen, stor som et ägg och större, ända til en hattkulls storlek. Den tilredes wanligen såsom Riskor, at den nemligen sönderskäres, förwälles, wattenrinner, och sedermera stufwas med Smör, Salt, småskuren Persilja och Basilika en half timmas tid, och derefter anrättas med en sås af äggulor och grädda.

CLAVARIA *fastigiata*. Prodr. Fl. Scand. 1957. Flor. Svec. 1269. Sv. Bot.

Finnes på samma ställen som den förra, liknar den ock, men grenarne äro mera delade och skilgde, och hela Swampen mindre. Den tilredes på samma sätt. Andre bruka at inlägga bägge arterne på samma sätt som Champignoner.

CLINOPODIUM *vulgare*. Prodr. Fl. Scand. 735. Flor. Svec. 533. Sv. Bot.

Bergmynta.

Wäxer här och där i magra skogsängar och bergige ställen. Ätes af Koen, Fåret och Geten. Anföres af en del ibland de wäxter som tunna tjena til Läderberedning; men om den ock werkeligen de dertil nyttig, har man ej tilgång til nog många deraf, eller lönar det mödan anlägga plantering til sådant behof. Et starkt såd af Bergmyntan har efter DAMBOURNEY's upgift gifwit ylle, betadt i Wissmutuplösning, en wacker Gullgul färg, som tålte twå timmars kokning, men genom längre underhållen kokning öfwergår til en rik schattering af *merd'oie* som stötte på Muskus

CNICUS *acaulis*. Prodr. Fl. Scand. 982.
Cardaus acaulis. Flor. Svec. 722. Sv. Bot.

Back-Tistel.

På betesmarker i flere Rikets Landskaper wäxer denna Tistel, och är derigenom förtretlig, at dess blad, som ligga liksom nedtryckte til jorden ej sällan til hela tre qwarters widd, qwäfwa alt gräs under sig, och sjelf är den så stickande at Kreaturen icke röra sen. Man bör derföre utrota den med en stickspada, hwarmed roten afstickes wid pass et tum under jordbrynet. Fröet tjenar af denne som alla Tistlar, småfågel til föda.

CNICUS *helenioides*. Prodr. Fl. Scand. 986. Sv. Bot.

En nog sällsynt Tistel i Skogsängar i Skåne, af hwilken man icke än känner någon nytta i hushållningen, men förmodeligen tjenar den til samma behof som den följande.

CNICUS *heterophyllus*. Prodr. Fl. Scand. 985.
Carduus heterophyllus Flor. Svec. 731. Sv. Bot.

Brudborste. Gullborste. Borstar.

I Skåne, Småland, Westergötland och Norrland i Skogsängar har man denna nyttiga Tistel, som wäl förtjente at odlas, allenast man hade med säkerhet utrönt hwad skillnad jordmånen kan göra i dess färgande egenskap. Den ätes af Boskapen och Hästen. Bladen gifwa så wäl för sig sjelfwe, som i blandning med Björklöf en ganska wacker gul färg, och på blå botten wackert grönt. När det som skall färgas rödt, förut betas i spad af dessa blad, blir färgen wackrare och beständigare. Troligen skulle den odlad blifwa förmånligare än Ängskärdan, så om större, och ägande waracktigare rot. Söndmörsboarne i Norrige blanda bladen i Röktobak, och gjuta friska saften ensam eller blandad med Bränwin, i friska Sår.

CNICUS *lanceolatus*. Prodr. Fl. Scand. 983.
Carduus lanceolatus. Flor. Svec. 716. Sv. Bot.

Wäg-Tistel. Horn-Tistel.

Wid wägar, gärdesgårdar och jordwallar allmän, icke heller sällsynt på illa häfdade Trädesåkrar. Den wärst stickande och hårdaste af Swenska Tistlar. Den hufwudakeliga nytta den gör i Naturens hushållning, är at en del smärre wäxter under dess skyggd få gifwa och kasta sina frö. Koen äter den något medan den är späd, likaså Hästen och Geten, men Fåret låter den stå i fred. Blomhufwuden skola på några ställen nyttjas til ystning i stället för löpe.

CNICUS *oleraceus*. Prodr. Fl. Scand. 987. Flor. Svec. 723. Sv. Bot.

Kål-Tistel.

I skogwuxne ängar i Skåne är denna allmän, hälst hwar jordmånen är något fucktig. Ätes af Hästen, Geten och Swinet. I Ryssland nyttjas bladen til Kål.

CNICUS *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 984.
Carduus palustris. Flor. Svec. 720. Sv. Bot.

Kärr-Tistel.

Wäxer i sumpige ängar och kärr. Ätes af Boskapen och begärligen af Hästen. I Småland nyttjas den om wåren i Kål.

COCHLEARIA *Armoracia*. Prodr. Fl. Scand. 796.
Flor. Svec. 580. Sv. Bot.

Pepparrot.

Icke blott wid Lund utan på flere ställen finnes den wildt wäxande wid en del gamla dammar och wattenränlar. Samt sådane ställen där fordom Trägårdar warit. Den wilda Pepparroten är hård, har mindre sötma och mera bitterhet än den odlade, i synnerhet när den rätteligen odlas. Bladen ratas af alla husdjuren. Pepparrotens bruk i Köket är nogsamt kändt; man will här endast anmärka, at de som äro böjde för Rosen och som hafwa swag mage böra sparsamt nyttja den; en del sådane menniskor tåla den alsintet. Dess bruk såsom husläkedom finner man i DARELII SockenApothek. För qwarka hos Hästar är det et godt medel, at några weckor å rad gifwa dem en timma eller twå före morgonfodret en handfull småskuren Pepparrot och lika så mycket krossade Enebär med litet gröpt Hafre.

Ehuru mycken Pepparrot årligen i många hushåll förtäres, är man i hushållen alt för litet angelägen at få den rätt god. Det fordrar någon möda och kostnad, och den

wäxer willigt dem förutan, derföre åtnöjer man sig med den sådan som den är, och har den oftast elak. Will man hafwa god Pepparrot, måste man skaffa sig rötter af någon god sort til plantering, men den aldrabästa Pepparot urartar straxt til den sämsta, om den icke blir rätt skött. Torr jord duger icke, och lika så litet wåt. Man bör wälja et ställe som består af en meddelmåttigt lös och någorlunda fet jord, den man gräfwer twänne spadtag djupt; man gör där rader til en half alns afstånd, och i dessa rader går man 10 til 11 tums djupa hål til en half aln från hwarandra. I hwart hål sätter man den öfre afskurne och med friska ögon försedde ändan af roten ned, täcker den sedan med jord, och håller sängen fri för ogräs, tils bladen hunnit bli så stora, at de kunna freda. Andra årets höst är den färdig at uptagas. Til denna plantering bör man icke nyttja af de smala rötterne, utan endast den öfre afskurne ändan af de tjockare, så får man stora rötter igen utan löpare; nyttjar man de smala rötterne, så krypa de omkring, och gifwa sällan annat än smala löpare. Bästa tiden til plantering är tidigt om wåren. Tredje året är roten gemenligen så stor den kan blifwa. Jag har ock sett et annat sätt med förmån brukas uti en stor Trägård. Trägården bestod af åtta qwarter för Kökswäxter. Den blef endast gödslad för Pepparrot. Man lät upgräfwa et qwarter i sänder wäl djupt, och rensa det för ogräsrötter. Derpå drogs linier efter snöre til en half alns afstånd, och efter dem lades Pepparrotshufwuden til lika långt afstånd eller något mera, och öfwer dem lades brunnen gödsel til et qwarters högs, så war anläggningen färdig. Andra årets sena höst uptogs den, följande året omgräfdes qwarteret och besåddes med andra wäxter. Bättre är at dela jorden i sexton delar, och plantera en del hwart år, så framt man icke har dess mera förråd af gödsel, och frisk afsättning på Pepparroten. Will man försända Pepparoten något lång wäg, bör man göra

som Lybeckaren, öfwersmeta de uptagne och från mull renade (ej twättade) rötterne en half finger tjockt med wäl ältad blålera, och när denna blir något segtorr, inlägga dem. Sålunda förwarade bar, jag sett dem tomma från Lybeck ganska friska.

COCHLEARIA *Coronopus*. Prodr. Fl. Scand. 795.Flor. Svec. 579. Sv. Bot.

Kråk-klor.

Wäxer wid wägar och på öpna fält nära hafwet belägne, i Landscrona på sjelfwa gatorne och fästningswallarne, mycket ömnigt på Öland. Om husdjuren äta den har man icke gifwit ackt på, och den är äfwen swår at åtkomma, då den ligger så tät åt jorden. Bladen ätas i Sallat, och hafwa smak af krassa.

COCHLEARIA *Danica*. Prodr. Fl. Scand. 792. Flor. Svec. 578. Sv. Bot.

Dansk Cochlearia och

COCHLEARIA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 791. Flor. Svec. 577. Sv. Bot. 87.

Cochlearia. Skörbjuggsört. Leffelkrut.

Bägge finnas sparsamt på Hafsstränderne. Den senare är den samma som odlas i Trägårdar i synnerhet för Apotheken; men nyttjas af åtskillige i synnerhet om wåren i Sallat. Den wilda är wäl så nyttig, men dess tjocka och köttfulla blad, äro mindre smakelige. De ätas af Koen och Fåret, men hwar de få äta något mycket deraf, får både

mjölk och kött en wämjelig smak. Isländaren saltar ner den til Winterkål.

Så wäl Cochlearia som Pepparrot och flere krassearter äro gode skörbjuggsmedel, men då man i allmänhet så mycket misstager sig på skörbjugg, och desse medel utom dess icke passa för en hwar som är behäftad med skörbjugg, gör man wäl, at rådfråga kunnige Läkare, för at icke göra mer skada än gagn, och derföre har man här icke welat anföra sättet at nyttja dem. Den som likwäl tiltror sig at på egen hand bruka dem, kan jämföra utom det nämde Socken Apotheket, hwad som är sagot wid *Cardamine* och *Sisymbrium Nasturtium*.

COMARUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 647. Flor. Svec. 463. Sv. Bot.

Kråkklöfwer. Kråkfötter. Mjölkpungar. Hummeltuppor. Kallgräs.

Måssar och kärr, åräntar, sura ängar o. s. w. äro Kråkklöfwerns hemort, och på en del orter wäxer det ganska ömnigt på sådane ställen. Geten äter Örten, men Koen, Hästen och Swinet, dels äta dels rata den, så at man icke kan göra räkning på det såsom säker föda. Gemenligen är den ock swår, ofta farlig för desse djur at åtkomma. Hwar den wäxer til myckenhet, och kan åtkommas, kan den med fördel anwändas i smått til Läderberedning. Man nyttjar då hela Örten, med rot, som renad från widhängande dy, torrkas och stampas. Med rötterne färgar man rödt, men färgen skall icke blifwa wacker, hwilket likwäl torde ankomma på sättet. Nyttjar man tjenlig bet eller brukar derjämte Björkbark, Brudborste &c. blir färgen säkerligen wackrare och bättre.

CONFERVA. Slinka.

Et talrikt slägte af wattenwäxter, hwaraf 34 arter äro uptagne i *Prodr. Fl. Scand.*, och af dem 20 anmärkte såsom Swenske. Flere äro det likwäl säkerligen; men ingendera af dem anwändes til något hushållsbruk. I naturens hushållning tjena de förmodeligen til dyets förmerande i wattnen, ehuru i nog ringa mån.

CONIUM *maculatum*. Prodr. Fl. Scand. 331. Flor. Svec. 338. Sv. Bot. 226.

Conium.

Omkring städer och byar wid gärdesgårdar, på jordwallar, äfwen i åkrar på en del ställen. Kännes af sin rödfläckige stjelk, och lukt som liknar Rottpinck eller gamla Musfällor, och denna lukt är det twifwelsutan som wåller, at den lämnas orörd af Kreaturen, om icke Geten och Fåret någon gång äta deraf. Örten har warit, och är kan hända än af några ansedd för giftig; men detta är åtminstone i Swerige origtigt, och härrörer säkerligen af misstag. At lukten kan beswära dem, som hafwa et mycket rörligt Nerf Systeme, är intet twifwel om; wi hafwa ju mångfaldige exempel huru lukt, som är behagelig ja wederqwickande för många bekommer andra illa. At Conium icke är giftig hos oss, derpå har jag mycken och säker erfarenhet. Den rå Roten är skarp och oangenäm, men kokad smakelig, fast man behöfwer den icke, då wi hafwa så många andra rötter, hwilka icke äro underkastade samma misstag som denna.

CONVALLARIA *bifolia*. Prodr. Fl. Scand. 414. Flor. Svec. 996. Sv. Bot.

Ikornebär. Hjertbär.

Allmän i skogar och skogsängar, dem den med sina små wackra blommor pryder, och ditlockar Bien. Geten och Swinet sägas äta den, de andre husdjuren icke. I hushållningen anwändes den icke.

CONVALLARIA *majalis*. Prodr. Fl. Scand. 410. Flor. Svec. 292. Sv. Bot. 9.

Lillekonwall. Liljekonwalle. Haröron.

Dess blad kallas af Skånska Bonden Bockeblad, Gliseblad men böra icke förblandas med de rätta Bockebladen *Menyanthes*, Örten är allmän i Skogsängar i synnerhet wid buskar. Fåret och Geten äta bladen, de andra lämna dem orörde. Blommornes angenäma lukt förswinner i torrkningen, och en swag men oangenäm intager dess ställe. Man har gjort mycket wäsende af Lillekonwalls spiritus och watten; men hos bägge saknas det angenäma luktande wäsendet, som friska och wäl utslagne Blomman har. Lillekonwallsblommor distillerade med Sädesbränwin får en obehagelig lukt, och äfwen smak, ehuru många sätta wärde derpå af fördom. Torkade och pulweriserade äro de et wanligt prustsnus, som måtteligen brukadt, kan tjena at leda en lindrigare fluss från ögonen. Wid Söndmör mala de snus af torra bladen. De röda och wäl mogne Bären torrkade i luften och pulweriserade påstås hafwa hulpit åtskillige mot Fallandesot, ingifne til et tredjedels qwintin om dagen, och man har inbillat sig at blommor, lagde på Win eller distillerade med watten, skulle gagna i samma sjukdom.

Med bladen, hwartil andre äfwen taga rötterne, färga de wackert gult i Nammedalen i Norrige. På andra stäl-

len färga de wackert och beständigt grönt med bladen och Kalk, förmodeligen osläckt. Det kommer an på försök, om lut icke har samma werkan som kalken. I Blomsterqwarter kan wäxten icke gärna odlas, emedan den widgar sig så, men i buskwerk, under glesa häckar o. s. w. förtjenar den at planteras. Man har en förändring deraf med rödlätta blommor, som bibehåller sin färg, när den får wäxa i skugga, men förlorar den på öpna platsar. Den så kallade dubbla Lillekonwallen är egenteligen en *monstrositet*, som ej liknar andra blommors fördubbling.

CONVALLARIA *multiflora*. Prodr. Fl. Scand. 413. Flor. Svec. 295. Sv. Bot.

CONVALLARIA *Polygonatum*. Prodr. Fl. Scand. 413. Flor. Svec. 294. Sv. Bot. 41.

Salomons-Sigill. Bockeblad. Sprängört.

I Bergsrefwor, imellan Stenrös, ibland buskar i ängarne finnas desse bägge, som hufwudsakeligen skiljas derigenom, at den första har trind stjelk och gemenligen en blomma på hwar blomstjelk, den senare twääggad stjelk och flere blommor, hwilka hafwa en äcklig lukt. Bägge hafwa knölige, köttfulle och hwita rötter, hwilka planterade i Trägård i lös och fet jord blifwa mycket större. Örten ätes af Koen, Fåret och Geten. Roten har rå en liten skärpa, men den ätes icke dessmindre gärna af Koen, och denna skärpa förgår när roten kokas, och blir stufwad ingen obehagelig mat. De fingerslånga skotten kokas och ätas i Turkiet såsom Sparris om wåren. Blefwe den skött såsom Sparris, kanske den blifwa än bättre. Torrkad, stött och

siktad gifwer roten et både godt och sundt nödbröd med liten tilsats af Sädesmjöl. Bien besöka flitigt Blommorne. Man har en förändring häraf med fyllde än starkare och icke obehageligt luktande Blommor.

CONVALLARIA *verticillata*. Prodr. Fl. Scand. 411. Flor. Svec. 293. Sv. Bot.

Finnes på sådane ställen som de förre bägge, men mera sällsynt. Man känner wäl ingen nytta deraf; men förmodeligen är roten, som liknar de förres, nyttig, til samma bruk.

CONVOLVULUS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 252. Flor. Svec. 181. Sv. Bot.

Åkerwinda. Fårtarmar. Jungfrusärkar. Drabinda. Snarbindel.

Et elakt ogräs i åkrar, och Trägårdar. Det är af alla mig bekanta ogräs det swåraste at utrota, hwar det en gång innässlat sig, emedan roten går så långt på djupet och grenar sig mycket mot ytan. Jag har et ojäfaktigt exempel, at där jorden blifwit rajolerad til 6 qwarters djup med all granlagenhet, har wäxten efter 10 a 12 år upkommit i mängd. Hwarken körning eller gräfning äro tilräckelige at utöda den, ty den minsta bit af de smala rötterne som blir qwar, är tilräckelig at föröka den på nytt. Den utmärglar jorden, och dess sega stjelkar sno sig om Säden och draga den ned. Men man bör derföre icke låta den fritt få öka sig, utan med plog, harf och plockning minska den så mycket görligt är. Innan den går i blomma ätes den

af Koen, Fåret, Geten och Hästen, men sedan ide, och dess Frö tjena flere småfoglar til föda. Et starkt spad på de blommande stjelkar gaf ylle, betadt i Wissmutuplösning, en ljus Muskusfärg. DAMBOURNEY. På flygsand skulle den tyckas göra gagn, men ock i fall den där wille något frodas, utestänga andra wäxter.

CONVOLVULUS *sepium*. Prodr. Fl. Scand. 253. Flor. Svec. 182. Sv. Bot.

Skogsbinda.

Wid gärdesgårdar, buskar, i Trägårdshäckar fins denna i Blekinge, Skåne, Bohuslän &c. Ätes af Hästen, Fåret, Geten och Swinet. DAMBOURNEY berättar at Skogsmusen samlar dess söta men efteråt bittra rötter, dem de skära i två tum långa stycken, til winter förråd. Så wacker den är med fina stora hwita blommor, så förtretlig är den i Trägårdar när den får innässla sig, ty dess klifwande stjelkar löpa flere alnar up, och dess rötter krypa mera än Åkerbindans, och ju mera man afrycker så mycket man kan af dem, dess mer öka de sig. Bägge arterne Binda gifwa en mjölksaft som har en purgerande kraft, men huru ömnig wäxten är, har man swårt, at få nog myckenhet af denna mjölksaften ren, och den blefwe förmodeligen icke tjenlig wid alla de tilfällen som purgerande medel behöfwas.

CORALLINA. Korallmossa.

Korallmossorne, hwilka förut blifwit räknade til Djurriket, och hwaraf man såsom Swenske, räknar fem arter, äro Nordsjöns inwånare. En enda art, nemligen *Corallina officinalis Prodr. Fl. Scand. 1786* har warit nyttjad såsom Läkemedel emot Maskar hos Barn; men är nu mera utur bruk, såsom aldeles opålitelig. Den wäxer på Klippor,

Stenar, Ostron och andra Musslor på något djup under wattenytan. I hushållningen känner man ingen nytta af dem.

COREOPSIS *Bidens*. Prodr. Fl. Scand. 1051. Flor. Svec. 772. Sv. Bot.

Om denna gäller hwad som är anfört wid *Bidens ceramus,* ifrån hwilken den är skilgd endast genom Strålblommornes närwaro.

CORNUS *sangvinea*. Prodr. Fl. Scand. 200. Flor. Svec. 138. Sv. Bot.

Hårwed. Beenwed. Struss. Eknas.

Wäxer i Skogsängar hälst hwar jordmånen är fucktig. Den är wanligen en låg buske, men kan ock drifwas til et litet träd af 6 til 8 alnars högd. Hårdweden tjenar ganska wäl til låga häckar, men har den oarten, at dess rötter krypa, hwarföre den icke i Trägårdar bör stå nära andra Busksorter, och man utom dess bör passa up, at afsticka de kringkrypande rötterne. Sjelf låter den ganska wäl hålla sig under saxen. Hwar de unge telningar upsnidas och för öfrigt wårdas, at stammarne få någon tjocklek, gifwa de et både wackert, hårdt och segt, fastän smått wirke, som icke är benägit at slå sig eller spricka. Tyskarne kalla det ock Hartringel. Det är nyttigt til alt hwartil fordras hårdt och segt träd i såsom kuggar i smärre Hjulwerk, Hjuleker, Harf, och Räfspinnar, Laddstockar, hwarjehanda werktyg m. m. De smala skotten til Tobakspipskaft äro på många ställen utrikes mycket begärlige. Af de mogna Bären kan man prässa en grön Olja, som nyprässad är ätelig, kan nyttjas til målning, brinner längre i Lampa än Bomolja. Af tjugu

åtta sk:pd (til tolf uns sk:pdet) mogna Bär, som utbreddes först på et golf at mjukna, och derefter krossades och prässades, ärhöll *Margueron* två tredjedels kanna sådan Olja. Det skulle blott för denna Oljas skull förtjena at plantera Hårdwedsbusken i mängd wid jordwallar, gärdesgårdar och sådane ställen. På några få ställen i Tyskland utdrager man af Hårdwedsbären en Olja til Lampor medelst kokning, men om dertil fordras något eget handgrep, har jag icke funnit anmärkt; i alla fall blir dock den genom kokning ärhållne Oljan til flere behof sämre, än den prässade. Löfwen af Hårdwedsbusken ätas af Hästar, Får och Getter. Will man updraga Busken af Frö, böra Bären kort efter de äro fullmogne sås eller rättare läggas i et tum djupa fåror, och desse, i händelse sängen ligger utsatt för solen, följande sommar betäckas med mossa; Wåren derefter gå de up, och kunna två til tre år gamle utplanteras.

CORNUS *Suecica*. Prodr. Fl. Scand. 201. Flor. Svec. 139. Sv. Bot. 201.

Smörbär. Hönson, Hönsbär. Skrubber. Holteblomma.

En liten wacker wäxt som fins i sådane skogar hwilkas yta består af en gles och lätt jord, som tilkommit af förmultnade träd, sällan annorstädes. I Skåne finnes den på et enda ställe i Kullen. Hushållsnytta känner man icke deraf, widare än at de nästan smaklöse bären ätas af barn, Örten af Geten, och Swinet förtär äfwen bären. Andra wilja hafwa anmärkt at Hästen och Fåret äfwen äta Örten. Bladen blandas på en del ställen i Röktobak.

CORONILLA *Emerus*. Prodr. Fl. Scand. 897. Flor. Svec. 636. Sv. Bot.

CORONILLA,

En liten buske, som med sina gula Blommor pryder sit ställe i Lustträgårdar, fins endast wildt wäxande på Nordöstra sidan af Thorsburgen på Gottland, och är för öfrigt icke känd för någon nytta eller skada.

CORYLUS *Avellana*. Prodr. Fl. Scand. 1200. Flor. Svec. 873. Sv. Bot. 139.

Hassel.

Hasseln wäxer öfwer hela Riket utom Lappmarken I ängar, och utgör på många ställen hela Lundar. Den håller wäl til godo hwarjehanda slags jordmån, men älskar hälst en någorlunda lös jord, och förbättrar sjelf med tiden bottnen genom sitt multnande löf, hwaraf en god, men mycket lätt swartmylla winnes. Hasseln underhåller derföre under sig en myckenhet wäxter som tåla skugga, och bättre fortkomma där, dels för jordmånens skull, dels ock derföre at de af de nedfallande löfwen öfwer wintren betäckas emot wintrarnes åwerkan. Hasselbusken får wäl, när den får fritt wäxa, få stammar, ej sällan en enda, som kan nå tio til tolf alnars högd och nio til tio tums twärsnitt, RAFN anförer efter DAUBENTON en Hassel af 80 fots högd och 8 fots omkrets. Men dels frågar man icke mycket efter sådane, dels tillåta de många behof, hwartil den kan anwändas icke, at den får så wäxa, utan den afhugges gemenligen wid roten hwart åttonde eller tionde år, hwarigenom en mängd nya telningar upskjuta, som hindra hwarannan at winna den högd och tjocklek den annars kunde få. Dessa telningar twingas af hwarandra til raka, glesqwistade käppar, begärlige til Metspö, Tunneband, Flakar, Gärdesgårdar, Lerwäggar, Takkäppar m. m. De mindre til Spön, D**xxx**r, Korgar o. s. w. Hwar den oseden är, at

man efter höbergningen släpper Hästar och Boskap i ängarne hindras Hasselns wäxt mycket, så Kreaturen med löfwen afbita årligen ändarne, hwarigenom man får smått kratt, som knappat duger til bränsle. Ehuru tät Hasselbusken efter afhuggning ock upwäxer, är den dock icke af de bästa til häckar, dels förmedelst de upskjutande telningars raka wäxt, dels ock derföre at roten widgar sig efter afhuggningen. Dertil kan man lägga, at Nötterne förloras, ty så snart Hasselbusken agas i häck, gifwer den föga eller inga Nötter. Annat är om man med häcken har mindre afseende på fred, än at skyla en gärdesgård, eller annat fult ställe, eller i afsigt på lugn, och at en sådan kan ohuggen och oagad få wäxa. I afseende på Nötterne planteras bäst tre til fyra buskar ihop, och lämnas fem til sex famnar imellan, eller kan man i ängar sätta dem i rader åtta, nio famnar ifrån hwarandra. Där man icke har för trångt utrymme i äng, förlorar man intet derwid, ty Hassellöfwet förbättrar efter hand ängen, och man har ansenligt gagn af planteringen.

När Hasselroten är gammal, stor och tillika frisk, är den flerfärgadt masurerad och mycket wacker til åtskilligt Snickare arbete. Löfwet ätes som förr är sagdt, och tjenar äfwen til Löftägt.

Trädet af gamla och friska stammar är wäl icke synnerligen hwitt; men tätt, hårdt, segt och låter wäl arbeta sig så af Snidare som Swarfware. Af yngre stammar är det icke på hårdt. Til drickeskannor smärre Smörbyttor är det ganska snyggt, äfwen som til smärre redskap, skaft och dylikt.

Af Hasseln får man förträffeliga Kol så til smältningar som smide, äfwen som til Krut. Wid Krutqwarnen i Erzen i Hannower nyttjas Hasseln hwilken samlas året förut, skalas, skäres i stycken och förkolas under bar Himmel i en nedgräfd stor järngryta; sedan rensas och sållas Kolen wäl.

Hanhängen, som tidigt om wåren framkomma, äro nyttige til hwarjehanda. Mot löst lif gifwes et par händer fulla åt Kor. De berömmas äfwen såsom et förträffeligt medel för Får. Desse få ofta i wåt wäderlek och på sumpigt bete en dödande sjukdom, som Tyskarne kalla Röta, Fäule (*). GÖBELER (**) berömmer Hasselhängen såsom et försökt förwaringsmedel emot denna sjukdom. Han will at man wår och höst skall strö något deraf ibland höet en eller twå gånger i weckan, några weckor å rad; men under warande wåt wäderlek oftare och flere weckor fortfara, och äfwen om Sommardagarne gifwa dem pulweriserade Hasselhängen blandade med fucktigt salt til sleke. När de insamlas torkas de i Solen, och förwaras på torrt ställe. Et annat bruk af dem anförer RAFN, at de nemligen genom prässning gifwa en Olja. En dansk skäppa (wid pass fyra kappar) gifwer halfannan til twå Potter (et stop til twå tredjedels kanna) Olja.

Hasselnötters allmänna bruk är nog bekant, äfwen som at de sällan eller aldrig få tid at mogna, förrän de afrifwas. Tilförene woro Ölands och Ålands Nötter i synnerligt wärde, derföre at de skakades af buskarne och således fingo sin fulla mognad; men nu har man lika så brått om på dessa ställen. Wäl mogne och friska Hasselnötter eftergifwa icke söta Mandlar i smak, och til Bakwerk, til Mandelmjölk aldeles intet; men de äro Oljerikare; SPIELMANN har genom prässning fått hälften så mycken Olja som kärnarne wäga, men GLEDITSCH påstår at tre sk:pd goda kärnar gifta twå sk:pd Olja. Denna är frisk, föga sämre än

* En omständelig underrättelse om denna sjukdom har man uti Handbuch der Landwirtschaft für aller Stände, af Wälfärds utskottet i Paris utgifwen, Dritte Band *pag*. 92. Berlin 1798. Oct.

** Annal. der Märkisch. Oekonom. Gessellsch. 1. B. 2H.

den finaste Spanska Matolja, och prässas til myckenhet i Ryssland, at under Fastetiden nyttjas i stället för Smör til Matredning. Det försäkras äfwen, at denna Olja är til finare Oljefärgor lika god med Wallnötoljan, som i handelkommer under namn af Nötolja. Kakorne, som blifwa efter prässningen, något torrkade och sedan malne til mjöl,och detta blandadt med sädesmjöl, ör för fattigt folk wida sundare och smakeligare til Bröd, än många andra ämnen som dertil anwändas. Man förfarer på olika sätt. Nötterne böra med Nötknäck krossas at kärnarne blifwa hela. När man har så många man will, gjutes öfwer dem kokhett watten, hwari något Kökssalt blifwit uplöst, och när man en eller par minuter omskakat dem däruti, afhälles det, kärnarne befrias från fnaset eller den bruna hinnan, torkas i lindrig wärma, stötas och prässas genom en stark Hampduks posa. Andra skala Nötterne och torrka dem, stöta dem sådane och hålla derpå litet kokhett watten, hwarmed de lämnas en timmas tid, derefter stötas de åter och prässas. Men den således ärhållne Oljan blir icke så ren. Nötoljan kan i goda stenkärl, wäl tiltäpte på kallt ställe länge förwaras.

I min barndom hörde jag mycket omtalas, at i Holland af Nötskalar genom deras försigtiga förbrännande, reddes en god Målare swärta. Hwad grund detta äger, wet jag icke; men sannolikhet tyckes det äga. Förmodeligen bör förbränningen ske på samma sätt, och med samma försiktighet som bättre fram med *Scirpus lacustris* är anfört.

De smalare grenar brände i gamla tilsmetade bösspipor, gifwa goda Ritkol.

Man brukar på en det ställen, at när Säden bergas, hälst när man befarar, at den ej blifwit torr nog bergad, insticka friska Hasselkäppar, och efter någon tid utdraga dem, och efterse om barken torkat fast wid trädet, eller är fucktig och lossnat, hwilket senare wisar, at Säden är wåt, och tagit wärma, samt fordrar således omtanka at förebygga

dess fullkomliga fördärf; men at således instuckne Hasselkäppar skulle bewara Säden för möss, är en fåfäng inbillning. De hycklerier man spelt med Slagrutan, går jag förbi.

Hasseln låter lätt plantera sig; man gör det likwäl sällan, emedan det går fort, at updraga dem af Nötter, fast man på senare sättet gemenligen får andra förändringar deraf. Ibland de wilda finner man ock många förändringar af större och mindre, långa och korta, tjockt och tunnskalilige, och om man får någon wiss förändring af dessa, är det ganska osäkert, at ärhålla samma förändring. Men derföre bör man altid söka de bästa sorterne at så. Will man således wara säker om sorten, måste de förökas likasom de odlade sorterne af rötter, afläggare eller afsugning. Om det sistnämde sättet skall lyckas, bör likwäl enligt RAFNS erindran den qwist som skall afsugas läggas snedt öfwer hela den afskurne afsugaren, och icke blott til hälften, som med andra arter sker. Will man til plantering hafwa säkra Nötter, böra de icke afplockas, utan lämnas på busken, tils de genom en lindrig skakning affalla. Det är sant, at hwar de får annan åtkomst, tils de hunnit sådan mognad, lämnas, dela gärna flere slags Möss, Ickornar, Nötskrikor m. fl. med ägaren; men de som sålunda ärhållas, äro så mycket bättre. Hasselnötter böra sås samma höst de äro tagne. Will man först lägga dem nästa wår, som oftast är wanskeligt, böra de i Krukor, i torr sand inlagde, förwaras i en torr Källare eller annat kallt och torrt rum. Man kan ganska wäl updraga Hassel i plantskolor, men gemenligen nedlägger man Nötterne där buskarne för framtiden skola blifwa stående.

De utländska Hasselnötter som hos oss odlas äro **Zeller** eller **Spanska Nötter,** korta och runda.

Lambertska Nötter, långa, något hoptryckte, och af dem har man hwita och röda. Fnaset på dessa senare är mörkrödt. Hwad som är sagdt om förändringar genom så-

ning af Skogsnötter, gäller äfwen om dessa sorter. *Bauhial* Hassel med Nötter i Refwor känner man nu icke. Lambertska Nötbusken låter ganska wäl updraga sig til Träd.

CRAMBE *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 838. Flor. Svec. 615. Sv. Bot.

Strandkål.

På öar och holmar i Bohusländska Skären och på en klippa wid Torekow, finnes denna hos oss nog sällsynta Ört. Den wäxer i sanden och går på djupet med sin långa tapplika rot. Man har länge nyttjat denna wäxt til mat, men först senare tider begynt odla det för Kökens skull. Om wären, medan den är späd, skall den wara läcker. MILLER säger at i Sussex och Dorsetshire, där den wäxer ömnigt, samla inwånarne de späda bladen om wåren til Kål, och föredraga den framför all annan; i synnerhet gifwa de ackt straxt om wåren hwar skotten köra up sanden, den de afrödja, och upskära dem, så de äro helt hwita; men säger han, få de wäxa tils de bli gröna, så blir Kålen seg och bäsk. Annorstädes passar man wäl på när skotten wilja upskjuta, men man afskär dem icke då, utan hopar sanden til en hög öfwer dem, och först när de wilja genombryta den, afskära dem, hwilket är bättre hushålladt, emedan man ej så lätt skadar roten, som är flerårig. I Dewonshire har hwar ståndsperson den gemenligen i sin Trägård för sit bord, och man finner den i flere Engelska Städer på torgen til salu. BYANT säger at inwånarne, i de länder där Strandkålen wäxer wild, afskära rotbladen, som hela wintren hålla sig gröna, (*) til Kål, hwartil den onämde Ty-

* CURTIS säger deremot, at wid winterns början förswinna bladen aldeles, hwilket ock öfwerenstämmer med min ärfarenhet. I de warmare klimater torde hända at de längre qwarblifwa.

ske öfwersättaren lagdt den anmärkning, at när denna Örten blir äldre (fram på sommaren) är den icke mera dugelig at äta, emedan dess blad bli sega, och om de då ätas söka hufwudet och göra swindlig. Härmed öfwerensstämmer någorlunda den berättelse VON LINNÉ gifwer i Westgötha Resan sid. 189 om några som åto Örten i Kål, och blefwe deraf för en liten tid fjollige, dock utan widare följd. Det synes således som blott den spädare wäxten wore tjenlig til föda. Jag har icke haft tilfälle försöka om Roten är ätelig. Gröna örten ätes af alla husdjuren. Will man odla den i Trägård, bör man skaffa den wäl sand, och efter min tanka är smått grus det bästa. Frön, swarta, stora som ärter, böra sås om hösten eller tidigt om wåren till högst twå tum djupt och sex qwarter imellan. Twänne gånger har jag haft plantor deraf i Academie Trägården. Rötterne gingo rätt på djupet, och blefwo bägge gångerne om wåren tidigt upkastade af frosten, och fördärfwades innan de kunde räddas. Icke heller tecknade de sig at blifwa krypande. Hwar man i leracktig lord hos oss will dyrka den, bör man innan wåren kommer, och under de strängare frostnätter, som går upkasta så många plantor, betäcka desse med halm, löf eller dylikt, at solen icke må få werka på dem, förrän frostnätterne äro öfwer. CURTIS råder at i alla fall betäcka Strandkålen öfwer wintern med et godt lag af ruten gödsel eller löf, och så snart wintern är förbi begynna at betäcka dem med jord, sand o. s. w. eller ock blott med omstjelpte Örtkrukor. När tiden är förbi at skära skotten måste hölgningen borttagas jämt med jorden, at plantan får fritt wäxa. Det låter sig ock göra, at af sönderskurne rötter öka plantornes antal, men de blifwa icke så frodige. De hwita skotten kokas såsom Kål, de kokas ock endast i watten ock ätas som Sparris med smält Smör, eller stufwas som Blomkål. De tåla icke lång kokning.

CRATÆGUS *Aria*. Prodr. Fl. Scand. 604. Flor. Svec. 434. Sv. Bot. 45.

Oxel.

Oxeln är et nordiskt Träd. Det finnes icke i Skåne, utan hwar det warit planterade och om det finnes wildt wäxande i Småland, Halland lärer det wara på få ställen; men på Gottland och Öland, och högre up än Småland, ända up i Finmarken är det hemma. Af Oxeln göra de senare Botanister twänne arter.

Den Norske med lågkantade ej flikige blad.

Den Swenska med inskurne flikar.

Och kalla den enare *Pyrus intermedia,* den förra *Pyrus Aria*. Bägge äro likwäl efter **xxxx** min öfwertygelse blotta förändringar af en och samma art och det gifwas än flere förändringar. Oxeln wäxer wäl något långsamt, men kan blifwa et ganska stort Träd, och mycket gammalt. På Gyetorp i Willands Härad i Skåne har jag på 1760- talet sett et så stort som den största Alm. Jordmånen war där sandbotten, men stället där den wäxte, war omgifwit af Skog, och har det efter utseende haft lugn af Skogen från första början där det warit planteradt. Det wäxer i alt slags jord, undantagande hwar bottnen är torr sand eller ock kärracktig, där det icke will fort. Hwar det i ungdomen är utsatt för skarpa windar, wantrifwes det, och wäxer långsamt; men der kommer det öfwerens med wåra bästa Trädsorter. Man finner icke at Oxeln sår sig gärna sjelf, utan om bären af en händelse komma i bergsrefwor eller sådane ställen där de hafwa någon mylla at wäxa i, och äro fredade för foglar, möss o. s. w. I större skogar deremot, hwar marken icke är grästäckt kunna de gå up. Wanligen updragas de af frö. När bären äro wäl mogne afplockas de, krossas försigtigt, och sedan aftwättas kärnarne, samt torrkas i fria luften. Förwarar man dem til wåren, så ligga

de et helt år i jorden; derest de icke flitigt wattnas. Derföre sås de bäst samma höst i sängar af wanlig god Trägårdsjord, uti rader eller grunda fåror, och betäckas med et halft tum jord. Är efteråret torrt, wattnas de då och då. äfwenså om wåren i fall den är torr. När plantorne äro upgångne, hållas de fria för ogräs. Wåren efter kunna de omplanteras, i händelse de stå för tätt, och sättas då et qwarter från hwarandra. När de blifwit alns höga, omsättas de åter i Trädskola til en alns eller fem qwarters afstånd, och ur denna trädskola kunna de flyttas dit, där de skola blifwa stående. De böra i trädskolan putsas til stammar, men icke toppas. Det låter sig göra at uti dessa stammar ympa Päron, äfwen som Oxel i Päronstammar; men dels misslyckas det ofta, dels gifwer det altid opålitelige stamträd. Löfwen ätas af Geten och Fåret, de äro derföre farlige gäster i dylika planteringar.

Trädet huggit om wintern, afbarkadt och torrkadt i winden, gifwer et af wåra wackraste och waracktigaste trädsorter til hwarjehanda slögdewirke. Ju äldre det är, dess hårdare och bättre til Qwarnhjulsaxlar, Hjulaxlar, Armar, Kuggar, Hjulekrar, Hyskar, Walsar, Trämortlar, Wäfskottar o. s. w. Swarfware nyttja det ock gärna, när det fås, och af stor och gammal Oxel bli goda Wäftrissor och Block. Det gifwer ganska goda Kol, men är för godt dertil.

Oxelbären afgifwa wäl icke någon synnerligen läcker spis, men ätas dock af många. En del Foglar äta dem ock. År 1802 förstörde Korsnäfwar alla Oxelbären i Lund innan de hunnit mogna, äfwensom all fruckten på *Pyrus baccata*. Fullmogne äro Oxelbären på flere sätt nyttige. Det är derföre icke af ringa wigt, at Oxelträdet bär merändels alla år, fast gemenligen hwart annat år ömnigare. Torrkade och malne til mjöl, äro de i blanning med sädesmjöl tjenlige för den fattige hopen til bröd, som hwarken är

osmakeligt eller osundt. Kokar man dem i färskt watten länge i lyckt kärl tils de koka sönder, prässar spadet ifrån, och kokar det sedan in, mot slutet alt warsammare, at det ide må bli brändt, til det blir tjockt som en tunn Honung, får man en Sirap, som kan nyttjas til alla de behof, som brun Socker-Sirap. På mogna bären krossade och kokade, kan man likasom sker med Enebär, brygga et sundt dricka, hwilket med tilsats af färsk Tallstrunt eller i dess ställe, färska och bultade Granqwistar göres mera mot skörbjugg nyttigt, annars Humlas det såsom annat dricka. CARLESON will at de skola torrkas, för at äfwen om wintren brygga af dem, men då böra de icke krossas til bryggningen. Af en tunna sådane bär har han fått en tunna Öl och derjämte Swagdricka. Rästen nyttjas til Swin. Torrkade Oxelbär kunna äfwen nyttjas på grynsoppor, hälst om man sedan med Lingon gör dem något syrlige, men stenarne böra frånsilas. De hafwa på Danska fått namn af Bornholms Rosiner, och nyttjas på mat i stället för Russin. De äro äfwen ganska goda, at wäl krossade lägga i Mäskkaret, antingen med tilsats af Säd eller andra fruckter. De gifwa wäl icke ömnigt, men et godt Bränwin. Will man icke nyttja dem til annat, äro de en födande mat för Swinen, och som gifwer et godt Fläsk. Man kan säga, at en för sine efterkommande omtänkt Landthushållare kan icke plantera för mycken Oxel. Den bär ock tidigt fruckt.

CRATÆGUS *monogyna*. Prodr. Fl. Scand. 607.
Sv. Bot.

Spets-Hagtorn.

CRATÆGUS *Oxyacantha*. Prodr. Fl. Scand. 606.
Flor. Svec. 434. Sv. Bot. 157.

Hagtorn. Rund-Hagtorn.

Bägge kallas utan åtskillnad Hagtorn och äro hwarannan så like, at man har ofta swårt när de icke stå i blomma eller hafwa fruckt urskilja arterne. Den förra arten är mindre i hela sin wäxt, har spetsigare löf, sällan mer än en hona i Blomman, och en sten i Bäret. Den senare har mera rundade löf och twå, sällan tre honor och stenar. Spets-Hagtorn är endast anmärkt såsom wäxande wild i Upland, den Runda finnes öfwer hela Riket utom den Nordligaste delen. Kan dock hända, at den förra finnes på flere ställen. Får Hagtornen wäxa utan aga, är den gemenlig buskig; men blir den, medan den är yngre, putsad, får den krona och stam. Den kan blifwa mycket gammal och tämmeligen stor. År 1749 såg VON LINNÉ wid Malmö slott Hagtornar som wore 10 alnar höga, och deras stammar 6 qwarter i omkrets. Det wäxer i all slags jordmån, alenast den icke är för wåt, eller bara sand, ehuru olika frodigt. Den tål stormar, windar och köld, och dessa egenskaper jämte dess seghet och starka piggar göra det til det tjenligaste och waracktigaste, man känner til lefwande gärden och stängsel. Til de få sådane, som hos oss blifwit anlagde har man tagit wilda plantor, och det låter sig wäl göra, men har den obeqwämligheten merändels, at man får olika för sig komne Plantor, äldre och yngre. Desse fordra olika tid at få dugelige rötter, således kommer ock häcken olika i wäxt, och är benägnare at lämna luckor. När sådant händer har man twänne utwägar at hjelpa det, antingen at nedlägga qwistar af de friska, eller insätta nya plantor. Det händer icke altid, at på de Plantor som kommit i wäxt, qwistar finnas så belägne, at de wäl tjene til nedläggning, och desse fordra minst twå år at få säker rot. Insätter man åter i de bortgångnes ställen nya plantor, så bli desse efter de äldre i wäxt, och rötterne rubbas så lätt

på dem. MILLER påstår, at Hagtornsplantor som omsättas, förlora sex år i sin wäxt. Han har säkerligen rätt, när plantorne hunnit en liten fingers tjocklek; men äro de et tjockare än en stark Gåspenna eller något litet mera, förlora de långt mindre. Den som ärnar at med Hagtorns häckar skaffa sig säker stängsel, bör först tilse, at han kan få tilräckelig mängd af wäl mogna Bär; han bör i god Trägårdsjord göra sängar sju qwarter breda, och på dem draga trenne et tum djupa fåror, et och et halft qwarter från hwarannan, uti hwilka Bären läggas någorlunda tätt, och öfwermyllas. De ligga två wintrar i jorden, och en del gå ej up förrän tredje wintren gått förbi. Imedlertid, så wäl som sedan de gått up, hållas sängarne rena, och när wäderleken fordrar, wattnas plantorne. När desse hunnit tre qwarters högd, äro de bäst och säkrast at plantera där häcken skall blifwa. Plantorne uptagas med spada warsamt, at icke rötterne skadas. Man bör då hafwa tilreds, efter den linie häcken kommer at stå, en alns bred, och så djup grop, at rötterne utan all böjning nedsatte, hafwa några tum mylla under sig. Uti denna grop nedsättas de i två rader, en half aln imellan hwar rad, och i förband en half aln imellan hwar planta. Man gifwer dem straxt tilräckeligt watten, så at joden derigenom kan wäl sätta sig omkring rötterne. Äfwenledes får man hela första och andra sommaren tilse, at icke torrka får skada eller twinga dem, och at icke ogräs får göra dem mehn: När man på deras skott märkt, at de fattat wäl rot och äro i wäxt, böra de tredje wåren, den medräknad då de blefwo satte, med en skarp knif afskäras en god twärhand öfwer jorden, hwarwid iackttages, at man fattar hwar stam säkert nedan om afskärningsstället med wänstra handen, när man med högra afskär, på det roten alsintet må rubbas. Skulle imedlertid någon planta wara förlorad, kan den utan fara at skada de wäxande insättas; men den bör icke, förrän den kommit i

god wäxt, afskäras. När de nya skotten wäxt så, at plantorne hunnit inemot en alns högd, bör man med sax eller krysangel aga den så på högden som på bägge utsidorne, för at få dem täta och starka wid bottnen. Bästa tiden därtil är i Augusti månad. Man bör, til dess häcken fått den högd och täthet den skall hafwa, hwartannat år tuckta den. Blir den 6 til 7 qwarter tjock wid jorden och en aln, icke mer, snarare mindre, uputi wid 8 til 9 qwarters högd med fullkomlig täthet, så har den bästa proportion och styrka, at motstå stormar, snö &c. men wäl gör man, at hålla den så mycket möjeligt är, fri för snödrifwor, i synnerhet mot wåren, då snöen af omwäxlande tö och frost är tyngst. Tjockare än som sagdt är, bör man icke låta häcken blifwa, och när den med åren af brist på löf på de älste grenarne, ser gles ut, bör den huggas til halftannat qwarter wid pass på ömse sidor. En sådan dubbel häck har ock den förmån at när den blir så gammal, at den bör afhuggas en half aln från jorden, för at förnyas, behöfwer man ej hugga hela häcken på et år, utan endast ena raden, ehuru den förnyade häcken blir wackrare, om man hugger den på en gång.

Jag har icke sett Spetshagtornen wäxa wild, icke heller häckar deraf, men Professor OLUFSEN (*) påstår at det är den, hwilken almänneligen i England dertil nyttjas, och at den både wäxer fortare i början, grenar sig bättre wid jorden, gifwer tätare och säkrare stängsel och wackrare häckar an den Runda. Man bör derföre, om man will anlägga plantskolor af Hagtornen til häckar, förskaffa sig mogna Bären deraf från Upland. Torde hända, at den ock finnes i flere mera sydlige Prowinser; om Örtkännare göra sig möda undersöka. Men man bör derföre icke förkasta Rundhagtornen som ock gifwer både goda och waracktiga häckar. Det lärer wara en irring at *Gladstonburry-*

*Oecon. Annal. 473.2 B.s. 210 &c.

thorn utan urskillning är *Cratægus Oxyacantha*, hälst ATTON gifwer samma namn endast åt den sällsyntare förändringen, som blommar hela två månader förr än den allmänna.

Trädet af Hagtorns stammar är wäl icke rätt hwitt, men fint och hårdt, utan at wara stort. Det nedersta af stammen kommer nära Buxbomen, och trädet är i allmänhet nyttigt til alla de Behof, som fordra et hårdt och tätt wirke.

Löfwen ätas wäl af Boskapen och äfwen Hästen, men piggarne hindre dem at göra mer, än litet putsa det yttersta, och derifrån härleda sig de många små purrige Hagtornsbuskar, man finner på en del betesmarker.

Bären när de äro wäl mogne ätas af Barn, fast de äro nog torre och mjölige. Foglar förtära dem och något, och derigenom at deras stenar ej smältas af dem, kringsås de. HOLMBERGER har wäl äfwen af dem kokadt en sirap, men det blir föga lönande.

Ärnar man så Hagtornsbär, och en eller annan omständighet hindrar at anställa såningen straxt efter de mogna Bären blifwit plockade, kunna de ganska wäl förwaras til wåren, om man genast lägger dem ned i en gammal stenkruka eller i brist deraf uti trädkärl, hwarftals med fucktig mull, et tum tjockt hwardera hwarfwet, och nedgräfwer kärlet jämt med jordbrynet på et säkert ställe i Trägården öfwer wintern, då man til wåren med et såll afskiljer jorden om så behagas, då de gå säkert up. Men gömmer man dem öfwer wintern, utan at sålunda nedlägga dem, ligga de et år längre och gå osäkert up.

En art Hagtorn, som med denna har mycken likhet är den röda Amerikanska *Cratægus coccinea*. Den blir mycket större, wäxer mer än dubbelt fortare, och är nyttig til samma bruk. Den förtjenar derföre blifwa mera bekant. Til större häckar och små träd är den i synnerhet tjenlig. Den bär ömnigt fruckt hos oss, och dess Bär, som äro sto-

ra som Oxelbären, kunna nyttjas såsom desse. Dess piggar äro större, ofta så långa at de kunna tjena til torfstickor. Skötseln är enahanda med Hagtornens.

CREPSIS *biennis*. Prodr. Fl. Scand. 968. Flor. Svec. 706. Sv. Bot.

Wäxer tid wägar, renar och jordwallar på Skånska slätten. Ätes medan den är späd af kor. Den slutar sina blommor imellan Kl. 3 och 4 eftermiddagen

CREPIS *tectorum*. Prodr. Fl. Scand. 967. Flor. Svec. 705. Sv. Bot.

Är en af de allmännaste wäxter på Torftak, wid wägar, hus, torra backar, understundom äfwen i åkrar och Trägårdar. Den ändrar mycket utseende efter jordmånen. Innan den blir grof ätes den af alle husdjuren. Efter Kl. fyra eftermiddagen finner man alla Blommorne slutne.

CUCUBALUS *Behen*. Prodr. Fl. Scand. 535. Flor. Svec. 385. Sv. Bot.

Småtjon. Tarald. Harpungar. Gumsepungar.

Wäxer i torra ängar, på åkerrenar, sandfält, och en förändring deraf med tjockare blad och krypande stjelk wid Hafsstränder. Den ätes af Boskapen och Hästen, efter andra begärligt, efter andra mindre begärligt. Icke dess mindre förtjenar den at sås i blanning med andra frön på kala sandfält. Det berättas äfwen at mjöl af den torrkade roten är tjenligt til nödbröd. DAMBOURNEY har med starkt spad af blad och blommor efter tre timmars kokning fått

en fast och wacker *mordoriée* nästan Muskusfärg på ylle, betadt i Wissmutuplösning.

CUCUBALUS *viscosus*. Prodr. Fl. Scand. 536. Flor. Svec. 536. Sv. Bot.

Är funnen på et enda ställe i Skåne. Som dess blommor sprida om aftnarne en angenäm lukt, kan den förtjena at så i Lustparker; men hushållsnytta känner man icke deraf.

CUSCUTA *europæa*. Prodr. Fl. Scand. 207. Flor. Svec. 144. Sv. Bot.

Snarrefwa. Nässelsilke. Skorf Hummelbinda. Tåbengräs.

När fröet af Nässelsilket går up, och träffar någon lefwande stjelk af Humle, Nässlor, Lin, Hampa &c suger den sig fast derwid, wäxer fort, lefwer af den wäxten til en del, då dess egen rot imedlertid är bortgången. I Skåne finner man den sällan på andra wäxter än den stora Nässlan, någon gång på den wilda Humlen, i andra Landsorter mera allmänt på Humle. Wärst är den, då den kommer i Lin och Hampåkrar, där den hindrar wäxten, wefwar sig om plantorne och drager dem ofta ner til jorden. Så snart man märker den på någon fläck ibland Lin eller Hampa, bör man genast updraga plantorne där, at icke Nässelsilket må kasta frön. Örten är bladlös, men tämmeligen saftfull, och ätes af Kor, Getter och Swin, knapt af de andre. Torr skall den wara et godt foder för Boskapen. Om garn, betadt i Alun, kokat med Nässelsilket i watten, skall det efter LINDERS upgift warda wackert rödt.

CUSCUTA *Epithymum*. Prodr. Fl. Scand. 205. Flor. Svec. 144. β. Sv. Bot.

Ljungsilke.

På samma sätt som Nässelsilket lefwer på större wäxter, finnes denna på de minste Buskartade såsom Ljung, Timjan o. s. w. Den är mycket mindre, och icke känd för någon hushållsnytta.

CYNOGLOSSUM *officinale*. Prodr. Fl. Scand. 228. Flor. Svec. 162. Sv. Bot.

Hundtunga.

Wid hus, gärdesgårdar, gator och wägar allmän, där dess frö lätt med sine hakar fastna wid de förbigående kläder, och i Fårens Ull, för hwilken de äro förtretlige. De äro kände under namn af Munklus, Prästlus. Wäxten har en obehagelig liksom unken lukt, och röres ej af husdjuren utom Geten, som understundom äter litet deraf. Den är misstänkt för någon giftighet, ehuru inga säkra rön bewisa det. Man berättar och, at de nyss torrkade bladen inblandade i Röktobak, skola göra den rökande yr, äfwensom RAY säger at den, buren om halsen, skall fördrifwa löss; men frågan är om icke Örtens elaka lukt kan hafwa obehagelig werkan på Nerwerne. Några påstå at Möss och Rottor skola sky lukten af hela wäxten, om den lägges där de uppehålla sig .

Til färgning borde både wäxt och rot försökas.

CYNOSURUS *cristatus*. Prodr. Fl. Scand. 135. Flor. Svec. 88. Sv. Bot. 66.

Kamm-Exing.

CYNOSURUS.

Et af de wackraste gräs, som fins i wåra ängar i synnerhet när det står i full blomning. Det förekommer sällan utan i rätt god jord; och är för Kreaturen ibland de smakeligaste fast icke synnerligen räntande, medan gräset är torrt och glest, och gifwer således ingen lönande skörd i hö; dess strå äro dessutom mycket sega. Men i beteshagar är det et nyttigt gräs. På torra ställen will det icke fort, utan kräfwer fucktig botten. At ensamt så, är det icke lönande. När stråen äro något länge, äro de tjenlige til smärre flätade arbeten.

CYNOSURUS *coerulens*. Prodr. Fl. Scand. 126. Flor. Svec. 89. Sv. Bot. 210.

Elf Exing.

Finnes här och där mäst i magra ängar med sur botten, och älskas icke af Landtmannen, ty hwar det wäxer något frodigt lägger det-sig ner, och gör stora hwirflar, dem lian icke råkar; men i magra ängar gör det ringar, som äro tomme mitt uti, hwilket kommer deraf; at roten kryper från en fläck åt alla sidor, och går småningom ut på den fläcken den begynt wara ifrån, så gräset med sin egen blågröna färg utgör en krets utomkring. Allmogen kallar sådane ställen Älfdansar, och tro at et slags Troll, Älfwor där dansat, och nedtrampat gräset. Gräset ätes wäl begärligen af Får och Getter; men då det har det fel at det dödar de grässlag, som det kan nå under sit krypande, är det mera skadande. VON LINNÉ will hafwa anmärkt, at ElfExingen förmår utöda sjelfwa Enebuskarne.

CYPRIPEDIUM *bubosum*. Prodr. Fl. Scand. 1111. Flor. Svec. 821. Sv. Bot.

CYPRIPEDIUM *Calceolus*. Prodr. Fl. Scand. 1110. Flor. Svec. 820. Sv. Bot.

Guckuskor. Goukskor. Ormskalle.

Twänne mycket wackra wäxter, hwaraf den förra fordom er funnen på et nu obekant ställe i Lappmarken af RUDBECK och i nyare tider på et ställe i Kemi. Den senare finnes äfwen i Lappmarken men också, ehuru mera sällsynt i Upland, Dalarne, Westergötland och på Gottland. De skulle wisserligen pryda fine ställen i Blomsterqwarter, men hafwa det samfäldt med alla Orchis-arter, at de swårligen kunne odlas,

DACTYLIS *Glomerata*. Prodr. Fl. Scand. 23. Flor. Svec. 84. Sv. Bot. 31.

Hund-Exing. Exing.

Wid wägar, hus, gärdesgårdar, ödeplatser och äfwen i ängar är Hundexingen allmän. Den är et frodwäxt gräs hwar jordmånen är bördig. Til Bete så wäl som grönt foder är det wäl hårdt och skarpt, hwarföre Koen icke gärna rörer det, men Hästen, Fåret och Geten hålla dermed til godo, när icke bättre wankar. Såsom hö ätes det äfwen af Koen, och lönar mycket wäl mödan at odla på Hårdwallsängar, som hafwa god botten, och kan där gemenligen slås twå gånger.

Egentligen er det detta gräset,som hundarne söka för at tugga när de wilja kräkas, hwilken werkan härrörer af de många små styfwa hår, hwarmed bladen äro beklädde, och wålla denna retning.

DAPHNE *Mezereum*. Prodr. Fl. Scand. 475. Flor. Svec. 338. Sv. Bot. 1 .

Källarhals. Tibast. Tistbast. Tiwelbast. Tjurbast. Kiwitbast.

Wild finnes denna lilla buske i Skogar, fast icke ömnigt eller allmänt, ända från Skåne til Lappmarken, i Trägårdar planteras den för sina bittida, wackra och wäluktande blommor under namn af Pepparträd. Den älskar skugga och något fucktig jordmån, och blommar ofta innan snön aldeles gått bort. Hela wäxten har en brännande skärpa, hwilken under torrkning icke förswinner, utan bibehåller sig ganska länge, icke dess mindre ätas löfwen af Geten och Fåret, samt bären af en del små fogel. Bären anwändas wäl understundom af allmoge, at dermed bota Frossa, men önskeligt wore at det aldrig försökes, ty det har kostat många lifwet genom inflammation i mage och tarmar. Man kan lätt öfwertyga sig om dess werkan, när man tuggar et bär, och får ärfara den långwariga brånad deraf upkommer, som knapt med någon ting låter lindra sig, och derhos, gifwer ackt på, at sex stycken bär äro tilräckelige at förgifwa en Warg. I Norrige och Wästergötland brukar allmogen, at af färska bären och barken med Smör eller Ister koka en Salfwa, hwarmed de förbinda gamla, elaka Bensår, men Kuren är äfwen så pinsam som wanskelig. Färska barken lagd på wärkande stället har länge warit i bruk hos Norrmännerne, likasom barken af *Daphne Thymelæa* hos Franska bönderne, emot Flussgickt; andra bruka at bära en fin remsa deraf igenom Örtippen mot flussiga ögon; men äfwen denna sistnämde Kur är pinsam, och kan hafwa beswärliga fölgder. Den torra barkens bruk är i senare tider blifwen mycket allmän stället för Fontanell, då en bit deraf så stor som et runstycke,

mer ock mindre efter ålder och omständigheter, hwilken legat tolf timmar i ättika, lägges på Arm eller Ben, hwaröfwer lägges en bit Waxduk eller Waxpapper. En sådan förbindning ömsas morgon och afton längre tid, och gör ofta god werkan uti krämpor som härröra af Flussgickt utan Feber. Men jag har ock kändt dem som efter några weckors bruk deraf fått en beswärlig klåda öfwer hela kroppen, hwilket i synnerhet händer dem, som äro utsatte för Rosen. Det Norrska husmedlet emot updrifne och hårdnade körtlar (kropp) som RAFN anförer, förtjenar at widare af Läkare pröfwas. Det består af åtta lod bark (förmodeligen färsk) tre lod Swinister och et lod Krut, som kokas med twå tredjedels kanna watten, och dermed gnidas knutorne. Uti et Danskt blad upgifwes en Salfwa mot Skorf, hwilken består af pulweriserade Källarhalsbär som med litet grön Witriol och härskt eller osaltadt Smör, hwarmed hufwudet sedan det är twättadt, hår och rufwor borttagne och aftorrkadt, ingnides hwarannan dag.

Är den wäxande busken omgifwen af lös och myllig jord, sår den sig gemenligen sjelf, men annars kan man på en säng som har morgonsolen, utså bären så snart de äro mogne i fåror som äro et tum djupa, så gå de flästa up nästa wår, och de öfrige året efter, och kunna twå år gamle utplanteras där de icke hafwa middagssol. Som de slå ut så snart Kälen går ur jorden, lyckas det icke wäl at omsätta dem om wåren, utan böra de om sena hösten omsättas.

Grenarne friska och utan blad småhackade, kokade halfannan timma med et qwarter watten til twå lod grenar, gaf DAMBOURNEY et spad, hwari ull, betadt i Wissmutuplösning, genast fick en wacker Citrongul färg, men kokad 2 timmar deri en ljus på gult stötande och beständig Muskusfärg.

DATURA *stramonium*. Prodr. Fl. Scand. 174. Flor. Svec. 198. Sv. Bot. 43.

Mansiettblomma.

Nu för tiden wäxer den wid Höganäs i Skåne. I förra tider, då wid Städerne funnos stora och gamla göd selhögar, wäxte den ömnigt wild på sådane ställen, men sedan man lärt sig bättre gagna desse samlingar har den wid Skånska Städerne förswunnit, förmodeligen äfwen så annorstädes, til ringa förlust, ty huru wackra dess stora, hwita blommor äro, är sjelfwa Örten stinkande och giftig. Det senare gäller ock om fröen. Dess giftiga werkan wisar sig gemenligen genom en förryckt inbildning, och slutar merendels med raseri. Örtens obehageliga lukt bör kunna fria för misstag på den, men fröen kunna lätteligen af Barn förtäras, som ofta af förwet njuta mindre smakelige saker, och om så händer bör Kräkmedel genast nyttjas, och sedan det werkat, är nyttigt at gifwa dem et Champherpulwer jämte en dryck af Ätticka med hälften watten och socker eller honung, at ömnigt dricka. Om man ej skulle hafwa tilgång til annat Kräkmedel måste man med ljumt watten och Smör reta til Kräkning, Ättickedrycken räknas af alla för bästa motgiftet.

Hushållsnytta känner man icke. Boskapen äter den icke utan af hunger, och at den är werkeligen skadelig för Hästar bewisa RAFNS försök. Man bör ock ackta Hönsen för fröen.

DAUCUS *Carota*. Prodr. Fl. Scand. 329. Flor. Svec. 237. Sv. Bot. 104.

Morot. Gula Rötter.

Den wilda Moroten finnes wid Wadstena, på flere ställen i Upland och i Skåne wid wägar och renar. På

Skånska slätten finner man den stundom intaga hela trädesåkrar. Dess rötter äro små, hwita och hårda, så at de icke kunna anwändas til mat, hafwa icke heller så angenäm, utan snarare en skarp smak. Ehuru försök i senare tider gjorde icke förmått, at genom odling förändra denna wilda hwarken til storlek, färg eller smak, är det lika owist at de äro särskilde arter. Wi känna för det närwarande icke hwilket landskap Morötter först blifwit odlade, och huru den wilda där är eller war beskaffad. Men det kan ock i hushållswägen göra oss lika mycket. Innan Örten skjuter blomstjelk ätes den af Kreaturen. Mogna fröet så af den wilda som tama, lagdt på dricka när det fatas, gifwer det en för många behagelig smak, och det synnerhet godt, när man antingen har en slät Humle eller nödsakas nyttja andra Örter i stället för Humle; men man får ej taga för mycket deraf, emedan det annars blir för starkt Urindrifwande, at, högst twå lod på halfannan är tilräckeligt.

De tama eller odlade Morötter äro allmänt kände, fast långt ifrån så mycket nyttjade som de borde. Man har deraf flere förändringar. Dessa kunna indelas i Gula och Röda, korta och långa. De gula äro åter bleka, ljusgula och mörkgula eller Pommerantsfärgade. De blodröde har jag icke sett i wåra Trägårdar. De Pommerantsfärgade långa anses för de bästa och sötaste. Har man en god sort, bör man sorgfälligt utsökta de bästa af dem om wåren til frö, och icke tillåta någon af de andre förändringar utsättas, emedan man annars så lätt får en del mellanförändringar, som fördärfwa arten.

Moroten wäxer wäl både i bättre och sämre jord; men skall den winna sin storlek, mörhet och sötma, bör jorden wara lös, djup och medelmåttigt fet. Morotsängar böra wara grafne tre qwarter djupt, och om gödsel behöfwes, icke annan nyttjas än wäl brunnen. Stark lera gifwer aldrig rätt goda och stora Morötter, men blandar man den med

wäl Kalkmergel och brunnen gödsel, med torfjord som rutnat ibland gödsel, blir den tjenlig. Icke heller böra de stå tät på sängen, utan, när de blifwit store som et litet finsger, gallras, slå at de qwarwarande stå minst et qwarter från hwarandra. Moroten tåler icke såsom Palsternackan at öfwerwintra i Trägården, den måste derföre om sidhösten, när bladen begynna at fallna, uptagas, det gröna afskäras, och rötterne på torrt ställe i skugga utbredas, och när de blifwit lagom torre, i torr sand nedbäddas. De som ärnas til frö böra icke för nära afskäras. Det gröna som afskäres kan antingen gifwas strax til Boskapen, eller om man har mycket deraf, nedläggas med Kål och dylikt til winterförråd för dem. Morötternes bruk i köket til Soppor, torr och saltgrön Fisk, i blanning, med Spritärter, Wälska Böner, til Mos, Kakor m. m. är nog kändt, men af allmogen äro de wisserligen icke så mycket nyttjade som de borde wara, då de utgöra en både smakelig och sund föda. De innehålla, i synnerhet de mörkgula, mycket Sockerämne, hwarföre man ock i Thüringen, och kanske på flere orter i Tyskland, deraf kokar en sirap. SCHOBARS beskrifning lyder: Tag 8 Dresdener Scheffel (5 Tunnor 4 kappar) Morötter, på hwilka man afskurit hufwuden och det yttersta af spetsändarne, lägg dem i et stort kar, slå watten derpå, och rör så länge om med ett qwast, at de äro wäl rena, tag dem up, hacka dem sedan med en stöthacka i stycken stora som Wahlnötter eller fingerled; när alla äro hackade lägg dem i en Kättel, gjut så mycket watten som behöfwes öfwer dem, och låt dem koka tils de bli så möra, at de kunna imellan fingrarne söndertryckas. Under kokningen måste de flitigt omröras med en Träskofwel, at förekomma widbränning. Som man merändels icke har så stor Kättel, at alt kan kokas på en gång, så måste man när en Kättel är kokad, lägga nya uti, och prässa genast ut de kokade, til hwilken ända man öser dem ur Kättelen så heta

de äro i påsen som sitter uti prässen, och tager et ämbar af den prässade saften samt så mycket watten, som behöfwes och gjuter i andra Kättelen, och när desse äro nog kokade förfarer man lika så med den tredje och fjerde, tils alla äro kokade och prässade. Kättelen bör wara så stor, at de kunna kokas på 4 gånger; är den mindre, gjuter man ock i förhållande mindre watten til. När nu all saften är utprässad, gjutes den i Kättelen, och låter man den koka. Skulle icke alt på en gång få rum i Kättelen, ta gjuter man det qwarblefna efter hand til så fort något inkokadt. Dit skummas flitigt, och mellan åt rörer man någon gång med skumslefwen: sålunda måste det under beständigt skumslefwen; sålunda måste det under beständigt skummande koka utan uppehåll 14 til 16 timmar; mot slutet begynner den stiga, så at Kättelen blir full, då måste man beständigt med skumslefwen hindra det at gå öfwer: när det begynner stiga, hindrar man det med slefwen, så sätter det sig åter, och när det åter begynner stiga, hindrar man det på lika sätt. På det sättet låter man det stiga nio gånger, så är det färdigt, och kan genast upösas. Man kan äfwen sålunda profwa om den är nog kokad; när det stigit 4 til 5 gångor, slår man litet på en Tenntalrik, låter det kallna, och ser då om Sirapen är tjock nog. Låter man den bli för länge i Kättelen, löper den ihop til en klimp, och man kan icke få den der utur, den blir icke heller god at nyttja. Om man behagar, kan man, när den är halfkokad tilblanda småskuren färsk Citronskal. Färdig kokad blir deraf wid pass 20 Leipziger kannor (17½ stop). En sådan kanna eller 7 qwarter Swenskt mått kostade där (1752) 5 groschen (10 skilling). Den nyttjas at äta på bröd, i kallskål och i soppor i stället för Honung eller Sirap. Äfwen på bröd om mornarne är den god för Hosta, Bröstwärk och Maskar hos Barn På de utprässade qwarlefwor slår man watten, at de icke så surna, och fodras dermed Swinen. Kor äta det ock gärna. När man odlar Morötter

på åkern, och befinner at den nämde mängd Sirap wäger emot fyra Lispund, så kan man lätt göra sin räkning om beredningen är lönande. Tysken räknar icke sin möda så dyrlegd om wi, när han derigenom sparar något. Efter RAFNS upgift får man än mera sirap, nemligen af en Dansk skäppa (omtränt 4 kappar rötter) wid pass et stop Sirap. Noggrannare handtering och utwaldt goda rötter kunna göra mycken skillnad. På en del ställen i Tyskland gör man denna Morot-Sirap än smakligare, då man om sena hösten, hälst när de blifwit något frostbitne, samlar en stor mängd af Njupon, kokar dem med watten tils de nästan äro sönderkokte, skummar wäl, och sedan silar äfwen wäl. Detta såd blandas med Morotsaften eller spadet, och inkokas tillika til lagom tjocklek.

Morötter gifwa et ganska godt Bränwin, och efter BRIEGERS upgift, är deras odling mycket förmånligare dertil, än Sädens, då et Tunnelands afkastning af Morötter skulle gifwa minst tolf gånger så mycket Bränwin som samma Tunnelands afkastning af Säd. Efter försök hafwa nemligen 2112 skålpund (wid pass sju Tunnor) Morötter gifwit 42 stop starkt Bränwin. En annan upgifwer wäl blott 12 stop af sexton Tunnor Morötter; men en så märkeligen stor åtskillnad är icke möjelig, utan genom et högst felacktigt förfarande, då den förra fått lika så mycket af twå Tunnor. BRIEGER upgifwer förfarandet dermed sålunda. Man afskar fanet och spetsarne, kokade rötterne i tre timmar med 95 kannor watten, och mot slutet af kokningen med et dertil passande träd sönderrörde dem (eller som bättre är förne med en Potates skärare sönderskär Morötterne). Derefter prässades spad och saft wäl ifrån, och kokades fem timmar med litet Humle (hwilket tillägg synes öfwerflödigt). Af denna Morotsaft fråntogs 21 kannor, och när det öfriga kallnat til något under 20 grader på Swenska Thermometern, tilsättes 5 och et halft stop god Ölbärma. Man

lät det i lagom warmt rum gäsa twå dygn. Derefter upwärmde man den fråntagna saften til inemot kokhetta, och blandade til det förra, då det lämnades et dygn at gäsa. Sedermera slogs altsammans på 4 halfwa Oxhufwuden, hwaruti det åter kom i gäsning, som wid lagom wärma i Brygghuset warade i tre dagar. När detta sedermera brändes gaf det förenamde mängd Bränwin. Dranken så wäl som de utprässade rötterne nyttjades til Boskapen. Då den både hälsa och seder fördärfwande drycken icke kan eller will undwara, förtjente wäl, at härmed säkra rön anställdes.

Et starkt spad af Morötter är ganska tjenligt at dermed ofta skölja munnen och äfwen gurgla sig med i Torsken, och om man befarar at Torsken går längre ned, är et sådant spad äfwen nyttigt at deraf taga små drycker tätt och ofta i synnerhet om det upblandas med en liten portion China-Decoct.

Men en hufwudsakelig nytta af Morötter gifwer deras anwändande til föda för Kreaturen. När Hästar fått smak på dem, äta de dem mycket gärna, och arbetshästar behöfwa, så länge de få Morötter ingen Hafre, icke ens Hö, utan alenast Hackelse, dels för tändernes skull, dels at förebygga löst lif. Det är för dem icke alenast en god föda, utan den förwarar och äfwen botar dem för Qwarcka. Kor gifwa wid denna föda både mycken och god mjölk samt et förträffeligt Smör. Kokade Morötter gifne åt Swin gifwa wäl icke mycket späck, men destomera och läckert kött; om man derföre en tid bort åt först gifwer dem Morötter och sedan något Säd, blifwa de bättre än efter ren Säd, och de kunna tilräckeligen gödas med kokade Morötter, hälst om man då och då derjämte will gifwa dem något kli emot slutet, för at reta ätlusten. Hwad slags Kreatur man will göda, är det nyttigt at omwäxla med födan. Man räknar at tre tunnor kokade Morötter göda så mycket som en Tunna Ärter. Swinen äta wäl Morötterne rå, men ärfaren-

het har lärt, at likasom all Säd föder och göder (*) bäst, när den gifwes mältad, wisa rotwäxter samma egenskap när de gifwas kokade. I England, där Åkerbruket är så kostsamt mot wårt, räknar man en Bushel (något mindre än 8 kappar) at kosta Landtbrukaren 8 skillingar Banco, och såsom en medelafkastning af en Aire (wid pass 27 kappeland) 600 Bushels (130 Tunnor) Morötter. I Dannnemark räknar man på et Tunneland tjenlig jord 200 Danska, wid pass 190 Swenska Tunnor Morötter, och anses dem lika goda til utfordring för Hästar, som wid pass 70 Tun. Hafre. Hwilken Sädesart eller Foderwäxt gifwer wäl på långt nära så rik och förmånlig afkastning?

Moroten tåler all slags wäderlek och skadas icke af Mask, man har således ingen annan grund at befara misswäxt, än egen wårdslöshet wid bruket och odugeligt frö, hwilka bägge kunna förebyggas, men skulle ock fröet wara så beskaffadt, wisar det sig snart, och då har man än god tid så Rofwor, sätta Potäter, plantera Kål eller Kålrötter, hwarwid man blott lider förlust på fröet. THAER anser et Tunneland Morötter gifwa lika mycken föda åt Kreaturen, som tre Tunnelands Änghö. Det följer af sig sjelf, at han då icke menar sämre Äng. Hwar man icke har annat än hård och styf Lera, böra Morötter icke odlas, men i all myllig och lätt jord, ware sig Lermylla, Sandmylla eller Swartmylla wäxa de wäl, hälst när den är måtteligen fet. Men djupt bör den köras. Will man wänta stora Rötter bör den tilämnade Morotåkren wändas i stubben straxt efter föregående skörd, och åter korrt för wintren plöjas til nödig djuplek, som bäst sker med twänne efter hwarannan följande plogar, men icke harfwas. Om wåren så tidigt jorden låter arbeta sig, harfwas åkren wäl först, sedan köres lika djupt med en plog, harfwas åter wäl, och öfwer-

* Detta gäller icke blott om Swinkreaturen, utan om alla Husdjuren.

köres med en lätt wält; men will man göda, sker det före den sista plöjningen. Det wältade landet harfwas åter och derpå sås fröet en lugn dag, öfwerfares på nytt med wälten lätt, och harfwas derefter med en lätt Harf. Huru mycket frö som bör sås på Tunnelandet, upgifwes olika. MILLER säger halftannat skålpund wara nog på en Aire, THAER säger på et ställe fyra skålpund, men at man gör säkrare taga fem, som swarar emot sex lod på kappelandet. När man jämförer hwad som sås på Trägårdssängar, synes det icke wara för mycket, icke dess mindre föreskrifwa andra alenast et til twå. Fröen hafwa som bekant är flere rader längre och kortare borster, som göra at de hänga tilsamman, och äro swåre at så, om man icke förut gnuggar dem wäl imellan händerne. Somlige blanda dem derjämte med sand, men bättre är det onekeligen med torr och sållad Sågspån. När plantorne efter 5 til 6 weckors tid upkommit, plägar redan ogräs wara så ömnigt, at landet behöfwer rensas At luka (*) dem är ojäfacktigt det säkraste; men som sällan, af brist på tilräckelige händer, låter göra sig. Man måste derföre med en Harf förstöra ogräset. Wisserligen stryka derigenom många plantor med; men där blifwer altid mer än som bör wara qwar; om man icke går för plumpt tilwäga med Harfningen. Andra förrätta all rensningen med hacka, och låta så behacka landet, at imellan hwar planta blir fem til sex tum. Efter en månad bör det åter behackas, men då bör man ej låta de qwarstående plantor blifwa hwarannan närmare än tio til tolf tum. At updraga de rötter som wid denna behackningen stå för tätt, för at gagna dem i hushållet, förbjuder THAER af den grund at de qwarblifwande innan hösten skulle blifwa maskstungne.

* Luka; I Skåne betyder det bortrensa ogräset i Trägårdar Det är en besynnerlig nyck at i språket intaga främmande ord, som ofta ej behöfwas, och försaka goda Landskapsord.

Hwad skäl han härtil har, de mig, obekant, men så snart det skall gälla såsom allmän regel, är det ganska oricktigt. Kan alenast updragandet af de för tätt stående rötter ske så på en gång, at behackningen derigenom icke hindras eller uppehålles, är derwid platt ingen fara; men at efterhand förrätta det, hindrar hackningen, och derjämte de qwarblifwande rötternes wäxande. Hackningen är wäsentelig, ty ogräset förstöres derigenom, jorden hälles lös, och de up- och sönderhackade rötter göda landet. Är landet så beskaffadt eller wäderleken wåller, at ogräset än widare synes något ömnigt, måste landet åter efter 5 til 6 weckor behackas. Det bidrager ogement til rötternes wäxt och ogräsets minskning i följande säde. Andra behacka landet blott en gång, nemligen den första, och i stället för andra behackningen med en dertil inrättad enspännare plog, sådan som nyttjas til Potäternes kupning, köra sex tums djupa, räta fåror imellan rötterne, så at de komma at stå i räta rader til 10 a 12 tums afstånd, och tillika kupas. Låter det sig göra, utan at afkastningen af Morötterne derigenom minskas, som en och annan Tysk Oeconom påstår, at öfwer Morotfältet få hwita Walmogfrön til Oljeslageri, så har man än mera gagn af Morotafweln. Säkert är det, at Morötterne icke tiltaga wärkeligen i tjocklek, förr än den tiden Wallmoghufwuden äro mogne och färdige at borttagas.

När fanet eller det gröna börjar wissna, är tid at uptaga Morötterne. Det sker wigast med den nyssnämde plogen, som ställes så djupt, at den icke afskär, utan endast upkastar rötterne, hwilka hopsamlas, wädertorkas, och förwaras i gropar, i frostfria källrar, i lador med någon underbäddning af torr halm, hwarefter de sedan med åtminstone tre alnars tjockt öfwerlagd halm betäckas.

At Morötterne när de gifwes åt Hästar, mjölkkor och dragoxar, hwilkas tänder böra skonas, först wäl afsköljas, säger sig sjelf. Det sker med en sopqwast i et stort kar.

Kreaturen, något wande derwid, äta dem wäl hela, men bättre är i alla fall, at antingen med en hacka, gjord som et kåläss, i et tråg sönderskära dem i stycken som Wahlnötter, eller med en på kant stående Qwarnsten i et krokigt tråg krossa dem. Med en stång som med ena ändan går igenom ögat på stenen, och med den andra går igenom en järnring fast wid en stadig påle, går det lätt. Hwar man til Kreaturens gödande brukar at koka dem, behöfwa de icke skäras eller krossas.

Morötter kunna med fördel flere år å rad sås på et ställe, utan at magra jorden, alenast den mellanåt får gödsel. Näppeligen gifwes någon Foderwäxt; som wid en rätt odling gifwer så stor afkastning, och hwilken wårföda swarar wäl emot denna för mjölkkor och dragare af bägge arter. Det återstår at försöka, om det medförer någon fördel, at om hösten så sent så Morotfrö, at de före wintren icke gro; i Trägårdar låter det sig wäl göra.

DELPHINIUM *Consolida*. Prodr. Fl. Scand. 661. Flor Svec. 475. Sv. Bot. 18.

Riddarsporre.

Är tämmeligen allmän i Rågåkrarne, utan at wara något elakt ogräs. Bladen ätas wäl af mindre Boskapen; men äro så små och obetydelige, at de icke förtjäna något afseende. Slägtskapen med Stormhatten har gjort, at en del anse Örten för giftig; men än är det blott förmodan. Af Blommornes saft kan man få et blått men obeständigt Bläck, och i färgning är den icke heller dugelig.

DENTARIA *bulbifera*. Prodr. Fl. Scand. 802. Flor. Svec. 584. Sv. Bot.

Finnes nog sällan i Skogar och lundar på fucktige ställen i Roslagen, Westergötland, Skåne och Blekingen i löfmylla. Man känner ingen nytta af den.

DIANTHUS *arenarius*. Prodr. Fl. Scand. 534. Flor. Svec. 384. Sv. Bot.

Sandneglickor.

Denna lilla och wackra Neglicka wäxer i flygsanden i Wästra delen af Blekinge, Skåne, Halland och Bohuslän, ömnigast i Skåne, och upfyller luften aftnar och nätter med sin sköna lukt, och afgifwer derjämte et ganska godt Fårbete, fast den öfriga Boskapen och Hästen äfwen gärna äta Örten. Det är mycken anledning tro det wara denna som jämte Backtimjan och Fårswingeln gifwa det kosteliga Fårköttet på några trackter i Skåne. Örten förtjenar derföre wäl at man på Flygsandsfälten införer den. I Trägårdar förtjenar den ock sin plats.

DIANTHUS *Armeria*. Prodr. Fl. Scand. 530. Flor. Svec. 381. Sv. Bot.

Sarons-Blomster.

Finnes här och där i magra ängar och betesmarker i Skåne, Westergötland, Westmanland och på Gottland. Ätes af Koen och Fåret.

DIANTHUS *deltoides*. Prodr. Fl. Scand. 532. Flor. Svec. 382. Sv. Bot.

Äng-Neglickor.

Wäxer på magra betesmarker, hälst wid Enebuskar, Myrstackar o. s. w. Ätes af Boskapen och Hästen. Den fägnar wäl icke någon med sin lukt; men pryder sit ställe i

Blomsterqwarter, där den widt utbreder sig: och förnöjer ögat med sine föränderlige färgor och teckning.

DIANTHUS *prolifer*. Prodr. Fl. Scand. 531. Faun. Svec. p. 547. Sv. Bot.

Knopp-Neglicka.

Är funnen på lilla Carlsöen wid Gottland. Är oansenlig, och icke känd för någon nytta, utom den at Kor ock Får äta den.

DIANTHUS *superbus*. Prodr. Fl. Scand. 533. Flor. Svec. 383. Sv. Bot.

Prackt-Neglickor.

I ängar och gräsrika ställen ömnigt i Lappmarken, Österbotten, wid Stjernarp i Halland, sparsamt, men på flere ställen i Skåne. Man wet ingen nytta af wäxten; men dess wackra och wällucktande Blommor skaffa den rum i Blomsterqwarter.

DIAPENSIA *Lapponica*. Prodr. Fl. Scand. 236. Flor. Svec. 169. Sv. Bot.

Finnes endast i Lappmarken och wäxer där ömnigt på mosslupna ställen i låga tufwor. Är icke bekant för någon nytta.

DIGITALIS *purpurea*. Prodr. Fl. Scand. 770. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Fingerbår.

Räknas af VON LINNÉ til Swenska wäxter; lärer dock knapt finnas wild, men i Trägårdar är den tämmeligen allmän för sina wackra röda blommor, som af Bi och Humlor flitigt besökas. Annars är wäxten giftig, och farlig at at njuta för dess häftiga werkningar. PENNANT säger frön wara giftige för Kalkoner, förmodeligen äro de det ock för Höns. Färska bladen något krossade och twå gånger om dagen ömsade, läggas ofta med förmån på hårda knutor i Brösten, i synnerhet straxt de märkas, äfwen så på hårda knutor på halsen eller Kropp på Barn.

DRABA. Rågblomma.

Af detta slägte har wår Swenska *Flora* åtta arter, alla små, och mindre betydeliga i Hushållningen. En utaf dem, nemligen

DRABA *verna*. Prodr. Fl. Scand. 778. Flor. Svec. 567. Sv. Bot.

Rågblomman. Wår-Rågsblomman.

Förekommer ganska tidigt om wåren på torra backar och fält, torftak o. s. w. och tjenar med sin tidiga blomning til et märke för Smålänningen, at tiden är inne så Wår-Råg. Bien besöka då i klart wäder dess blommor, som luta sig nedåt om nätterne och i regn. Den lilla Örten ätes af Fåret, Geten och Hästen. Koen frågar mindre efter den för dess litenhet. SCHWENKFELD berättar, at när denna wisar sig ömnigt, spår Bonden i Schlesien sig slät skörd, hwilket likwist lärer hafwa äfwen så osäker grund, som flere dylika märken.

DRACOCEPHALUM *Ruyschiana*. Prodr. Fl. Scand. 739. Flor. Svec. 337. Sv. Bot.

Draknos.

Wäxer wild wid Hublu i Småland, Olleberg i Westergötland och Alingsås. Örten har en mindre behagelig Kryddlukt och smak, ätes af Hästen och Geten knapt af Fåret.

DRACOCEPHALUM *thymiflorum*. Prodr. Fl. Scand. 740. Sv. Bot.

Är ojäfacktigt en rymning utur Botaniska Trägården, fast den nu wäxer wild på gator och torftak i Upsala. Dess nytta är icke känd.

DROSERA *longifolia*. Prodr. Fl. Scand. 385. Flor. Svec. 274. Sv. Bot.

Långbladig Daggört och

DROSERA *rotundifolia*. Prodr. Fl. Scand. 384. Flor. Svec. 273. Sv. Bot.

Rundbladig Daggört. Maria Sileshår.

Äro hufwudsakeligen skilgde til bladens form. Bägge wäxa i sumpiga Ängar, Måssar, och Kärr. På bägge äro bladen fullsatte på öfre sidan och i kanten med långa röda hår, hwilka slutas med en liten knapp, som ursilar en seg wätska hwilken är skarp såsom hela Örten. Man anser dem at wara, om icke giftige, dock skadelige för Kor och Får;

men om det egenteligen är Daggörten eller det sura bete som wankar där desse Örter wäxa, är icke med säkerhet utrönt; kan hända bägge. Man brukar at stryka den utsilande sega saften på wårtor och Reformar, som understundom hjelper. När Koerne ätit *Boleti* och mjölken deraf blir elak och seg, bruka de at lägga blad af Daggörten på filen, hwarigenom den skall förbättras. Det skall ock hafwa samma werkan på den loppnande mjölken som Tätörten, och man nyttjar äfwen Daggörten i Ångermanland och Gestrikland til Tätmjölks beredning, hwarom man kan se Kongl. Sw. Wet. Acad. Handl. 1749. sid. 11.

DRYAS *Octopetala*. Prodr. Fl. Scand. 646. Flor. Svec. 462. Sv. Bot.

En liten wacker äfwen wintergrön wäxt, som icke fins utan i Lappmarken, af hwilken man ingen nytta känner.

ECHIUM *vulgare*. Prodr. Fl. Scand. 235. Flor. Svec. 168. Sv Bot.

Snok-Ört. Wargkrut.

I Skåne är denna twååriga Örten allmänt, i Upland mera sällsynt på åkerrenar, jordwallar, wid wägar äfwen i illa häfdade åkrar finner man den, men ömnigast på en del Trädesgärden i sandtrackter. Hästen rörer den icke. Boskapen äter den något innan den skutit blomstjelk. Ehuru ringa nytta man kan wänta sig af wäxten til bete, är den efter min öfwertygelse ganska tjenlig at så modet af på Flygsandsfält, ty den hindrar sanden at flyga, och gifwer imedlertid andra wilda wäxters eller med menniskohand sådde frö tid at gro och wäxa, och när desse fått fatta rot, kan man lätt utöda Snokörten, om man et par år å rad pas-

sar up at afslå den, då den begynner blomma, ty såsom twåårig kan den icke bibehålla sig derest den icke får kasta frö. För Bi är den ganska nyttig.

ELATINE *Alsinastrum*. Prodr. Fl. Scand. 488. Flor. Svec. 349. Sv. Bot.

ELATINE *Hydropiper*. Prodr. Fl. Scand. 487. Flor. Svec. 348. Sv. Bot.

Äro twänne små och obetydelige wattenwäxter af hwilka man hwarken känner nytta eller skada.

ELYMUS *arenarius*. Prodr. Fl. Scand. 163. Flor. Svec. 111 Sv. Bot. 60.

Elm. Sand-Elm. Strandråg. Strandhafre. Sandhafre.

Wild finnes detta stora och märkwärdiga gräs wäl på flere ställen såsom på Gräsön, wid Tårneå, Jönköping, i Bohuslän och Skåne, altid i hwit sand, men nog sparsamt, på flere ställen i Skåne planteradt. Gräsets kynne at wäxa i flygsand, at widga sina mångårige rötter, at om det icke aldeles af sanden öfwerhöljes, sticka fram, at binda sanden, och berga sig i all slags wäderlek, jämte det at ehuru groft och sträft det är, njutas af flere Kreatur, har gjort det til en nödwändighet på många ställen at odla det. Sand-Elmen går icke heller bort när sanden blifwit dämpad, såsom Sandröret; äfwen som den har det företräde, at kunna wäxa på sådane ställen, dar watten stadnar öfwer wintren. Den planteras på samma sätt som Sandröret af rötter eller ax. Desse senare hafwa gemenligen mogne frön

i Augusti, eller om wäderleken är kall och wåt i September. Beqwämast och äfwen säkrast sker dess fortplantning genom mogne ax, som läggas äfwen som om Sand-Rörets wippor är sagdt; och i tredje eller fjerde året blommar den och gifwer frö, men rötterne widga sig hwart år genom sidoskott, där som sanden icke genom winden blifwit förd från plantan. Där man har för afsigt, at på dämpade flygsandsfält med tiden winna äng, synes Sand-Röret wara förmånligare, äfwen som där hwar man åsyftar, at genom sandryggars uphöjande winna lugn; men där man på den stillade sanden i framtiden ärnar winna skog, tyckes Elmen wara wäl så god, om icke bättre. Hwar man har tilräckligt af Sand-Elmen kan den bergas til winterfoder, men den bör då bergas, tidigt innan den blir grof, och stråen för axens skuld så mycket görligt är skonas. Gräset är en ganska god föda, i synnerhet om det skäres smått, och, något blötes. Så wäl Hästen som Koen och Fåret äter gröna Sand-Elmen. Isländaren som icke får så eller skörda någon åker har af nöden at söka detta gräs. I Augusti reser han til de platsar där det finnes ömnigt, afskär strån wid roten, men lämnar gräset. Han binder dem i kärfwar, hwaraf tre göra en Bagger, och twå sådane, som hängas en på hwar sida, är en Hästbörda. Detta hemföres, och tröskes, dock så at halmen blifwer oskadd, emedan den nyttjas til Tak och andra behof. Sedan torrkas och renas frön, samt malas til mjöl. När han af 40 Häst-bördor, eller 240 kärfwar får en tunna mjöl, har han gjort god skörd. Färöboarne samla det på samma sätt. Af detta mjöl bakar han sig Flatbröd, och kokar gröt, hwilka äro äfwen så närande som af andra Sädesarter.

Sand-Elmens blad kunna äfwen tjena at deraf göra Mattor, och Strån til Korgar och dylikt.

ELYMUS *caninus*. Prodr. Fl. Scand.. 164.Flor. Svec. 112. Sv. Bot.

Hund Elm.

Är endast funnen wild wid Hellekis i Westergötland. Gräset är flerårigt, och roten krypande. Som gräset än ungt ätes af Kreaturen, och tåler til at wäxa i sand, kan det icke utan nytta sås i Flygsand jämte andra wäxter.

EMPETRUM *nigrum*. Prodr. Fl. Scand. 1333. Flor. Svec. 904. Sv. Bot.

Kråkbär. Kråkris. Kräkling. Loppris. Stråken.

En låg och krypande buske, som är allmän på de magraste fält och backar, äfwen hwar bottnen är sur, och wäxer så gärna på en grusbacke och sandhed, som i myror och kärr. Den röres icke af Boskapen, men dess bär ätas af flere slags Foglar, hwilkas träck deraf färgas röd. Den är af de minst ömtålige wäxter för köld. Fattigt folk rifwa wäl af den, hwar den wäxer något frodigt, för at gagna den til bränsle, och barn äta understundom bären, som i början wålla någon yra med hufwudwärk, och det är all den nytta, man gör sig af busken i Swerige. Men på Flygsandsfält, som man ämnar til skog, är ganska nyttigt at plantera den, då den både binder sanden och gifwer skyggd åt frön och de späda upgående plantor. På sandfält, som med Kråkris äro öfwerwäxte, sår man Björk aldralättast med at här och där nedsticka qwistar med mogna fröhängen, och Furu på samma sätt med mogna Kottar.

I Norrige lagar allmogen en rätt af mogna Kråkebär och Fisklefwer, och Norrska Lapparne lägga dem i mjölk upspädd med watten eller wassla, och förwara til wintern,

dels til föda, dels til dryck. Äfwen blanda de dem med Renmjölk, förwara det i Renmagar, låta det frysa, och om wintern hugga det sönder med yxor, och äta det som en Isrätt *(a la glace)*. Det kallas Fattnmilke. Hwad som berättas, at nemligen Isländarne så wäl som Normännerne af Kråkebären fordom tilredt Win, hwaraf de äfwen wid Communion betjent sig, är ganska troligt, ehuru det icke lyckats för OLAFSEN at bringa saften i gäsning. Utan twifwel kommer det an på olika handtering, och kanske tilsats. Med litet Honung eller Socker måste det låta sig göra. Orrar och Snöripor äta dem mycket tillika med de späda topparne, äfwen så Björnen och Räfwen; men om Wargen äfwen håller dem til gode, syntes mindre säkert. Med mogna bären kan man gifwa ylle, betadt i Alun, en mörk purpur, om de dermed kokas; men färgen är obeständig. Man finner bären hela wintern på sine stjelkar. OLAFSEN har af bärens saft kokadt en Sirap, som han berömmer för Bröstet och Magen.

Efter PALLAS berättelse färga Kamtschadalerne Zobelskin swarta med en tjock soppa af Kråkbär och Fiskfett, hwarmed de öfwerstryka dem, men färgen förloras lätt.

EPILOBIUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 467. Flor. Svec. 331. Sv. Bot.

Fjäll-Kropp

Wäxer i Lappska Fjällen. Man känner icke dess nytta.

EPILOBIUM *angustifolium*. Prodr. Fl. Scand. 457. Flor. Svec. 327. Sv. Bot. 130.

Kropp. Himmelgräs. Ållonmärke. Allmoke.

Almycke. Almecke. Imjölke. Illermjölk. Elgrams. Getskabb. Kalfrumpa. Räfrumpa. Mjölkgräs. Råmjölksgräs. Brändagräs.

Wäxer i Skogar och lundar på fucktige ställen i synnerhet, hwar den på sådane ställen får innästla sig wid Gärdesgårdar, ömnigast i Norrland och kring Skogs-Lapparnes kojor. Dess långa röda blomax äro lysande, och skulle den wäl förtjena at planteras i Blomsterqwarter i synnerhet uti de större, om icke dess krypande rötter woro förtretlige. Örten ätes gärna af Koen och Fåret, hällt af Geten; Hästen och Swinet rata den gemenligen färsk, en del Hästar äta den likwäl. Det är och en gammal anmärkning, at den märkeligen ökar mjölken hos Kor, hwadan ock de många Landskaps namn. Prof. GADD recommenderar dess förökande på sandhedar, där den gärna skall wäxa, och kallar den Finskt Höfrö. Wist är det, at hwar den finner tjenlig jordmån, gifwer den et ömnigt foder, och som rötterna äro krypande, tyckes det böra lätt förökas, om rötterne planteras på samma sätt som Sand-Elmens, eller dess frö sås med fucktig mylla blandadt, och lätt nedharfwas, annars, wåller dess fjun at de bortflyga. En sådan plantering bör icke för ofta om året afslås, annars torde rötterne för hastigt taga skada. Man har likwäl än icke dermed gjort nog många försök, för at känna det förmånligaste odlingssättet. Prosten WESTBECK är åtminstone hos oss den första, som i et annat afseende tilstyrkt dess plantering, för at nemligen samla dess fröfjun at nyttja som Bomull. Man kan derom se hans Underättelse om twänne slags Swensk Bomull. Stockholm 1744. Det har ock deraf blifwit kalladt WESTBECKS Bomull. Man passar på när de nedersta skidorne börja öpna sig för at släppa frön, så afskäras stjelkarne en

twärhand ifrån roten, hemföras och antingen utbredas straxt glest på rena golf, eller ställas tunt ut med wäggarne, då på några dagar de redan mogne skidor öpna sig, som gifwa den bästa Ullen; de mindre mogne fordra längre tid. Alt som de öpna sig kan man genom öpningar på wäggen eller genom en handpust, eller dylikt handgrep blåsa Ullen af til et ställe i rummet. Det medföljande fröet afsöndras genom en fackbåge sådan som Hattmakare nyttja, äfwen genom en lindrig bultning. En nog enkel tilställning at både rensa och reda ullen har Direct. LJUNGQUIST beskrifwit och afritadt: K Swenska Wet. Acad. Handl. för år 1745. Har man icke plats at utbreda hela förrådet af wäxten på en gång, kan en del deraf med rotändarne ställas i watten, där den kan tåla stå hela tre weckor, fast Ullen derigenom förlorar något af dess hwithet, ehuru intet i brukbarhet. Emedan stjelkarne kunna rötas til et godt Lin, will man ock gärna begagna sig af dem, annars kan man ock afskära den delen af stjelkarne på hwilken skidorne sitta, och torrka dem genast i en ugn, men icke gifwa starkare hetta än man nyttjar til sädens torrkning, och då kan man t. ex. efter en brödbakning göra flere torrkningar. Denna Ull låter icke allenast nyttja sig til alt det samma som werkelig Bomull, til spånad, wäf och stickning, hälst om den blandas med litet Bomull, til Wadd, Ljus- och Lampwekar, til stoppning i täcken, klädesplagg och dylikt, utan i lagom proportion blandad med Hare, Kanin, Kastorhår, är ganska god til fina Hattar. Wäxten förtjenar således i mer än et afseende at odlas med alfware, och wille den trifwas på wåra sandfält, blewe den af än större wärde.

De späda skotten kunna om wåren ätas såsom sparris. Huruwida de genom odling förbättras har jag icke försökt. De hwita rötterne skölgde, torrkade, sönderhackade och malde kunna med någon tilsats af sädesmjöl gifwa et sundt och födande bröd. Hwar man har god tilgång deraf, kan

äfwen et starkt spad häraf kokas, som i synnerhet med tilsats af litet Malt eller Korn, genom gäsning gifwer et sundt dricka. Bladen och stjelkarne synas hafwa någon rusgifwande egenskap, emedan Kamtschadalerne deraf i blandning med Flugswampen brygga en dryck, som njuten i mindre mängd gör munter; men i större gifwer et elakt rus. Man torde dock ej fela, om man tilskrifwer denne sednare egenskapen åt Flugswampens tilblandning. Samma folk skola dock efter berättelse i samma afsigt äta de skalade stjelkarne af Örten.

Besynnerligt är hwad WESTBECK berättar, at de frö, som blifwit beröfwade st dun icke skola gro. Troligt är, at sådant kan härröra af torrkning.

Et starkt spad af den blommande wäxten gaf Ull, betad i Wissmutuplösning, efter lång kokning, en wacker schattering af *Vigogne d'orée*. DAMB.

EPILOBIUM *hirsutum*. Prodr. Fl. Scand. 460. Flor. Svec. 328. β. Sv. Bot.

Wäxer nog sparsamt wid åbräddar och rännlar i Skåne, Bohuslän &c. Örten ätes lika så gärna af Boskapen som den förra, och de flästa Hästar äta den äfwen gärna, hwarföre ock GADD räknar den til Finska Höfröet. Öfwer hufwud ätas alla arter Kropp gärna af Boskapen så wäl färska som i hö, men til hö böra de större arter slås, innan stjelkarne bli för grofwa. Af rötter låter den lätt plantera sig på sidländte ställen. Fröfjunet kan nyttjas på samma sätt som den förras; men insamlingen är icke så lönande.

EPILOBIUM *montanum*. Prodr. Fl. Scand. 463. Flor. Svec. 329. Sv. Bot.

Wäxer allmännast på backar och i skogar, altid sparsamt. Ätes af Hästen och Geten.

EPILOBIUM *parviflorum*. Prodr. Fl. Scand. 461. Flor. Svec. 328. α. Sv. Bot.

Finnes här och där på sidländte ställen, wid rännlar o. s. w. Om denna gäller hwad som är sagt om *Epilobium hirsutum*.

EPILOBIUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 466. Flor. Svec. 330. Sv. Bot.

Wäxer på fucktiga ställen.

EPILOBIUM *roseum*. Prodr. Fl. Scand. 464. Sv. Bot.

Wäxer på sådane ställen, hwar fucktig swartmylla och skugga är. Bägge ätas af Boskapen.

EQUISETUM *arvense*. Prodr. Fl. Scand. 1267. Flor. Svec. 928. Sv. Bot.

Puggrockor. Räfrumpa. Gökbet. Åkerskäfte.

I wattensjuka ängar och åkrar är detta et elakt ogräs, hälst det kryper wida kring med sine långa rötter, och då desse dels gå djupt, dels ökas af sönderslitne rötter, står det näppeligen at utrota utan genom tilräckelig och wäl underhållen dikning, hwarigenom bottensyran aldeles uttappas. Dock berättar Hof-Rådet BECKMAN (*) at swingödsel dö-

* Phys. Oecon. Bibl. B. XXI, St. I. p. 137.

dar den, hwarföre och denna gödsel i Holland dyrt betales. Geten äter den, äfwen Kor och Oxar, som komma från främmande ställen, men desse få deraf en magrande Diarrhee. Likaledes skall den bekomma Fåren illa. Man har upgifwit Åkerskäftet såsom et tjenligt ämne til garfweri; men säkert är, at wi hafwa många dertil fördelaktigare wäxter, och den blefwe wisserligen bedragen, som dermed wille tilreda dugeligt läder.

EQUISETUM *fluviatile*. Prodr. Fl. Scand. 1270. Flor. Svec. 930. Sv. Bot.

Täpperockor. Åskäfte. Fräken. Roxne. Tärne. Stroppelgräs. Knägräs. Ledgräs.

Wäxer i Bäckar, rännlar och wid åbräddar. Ätes af alla husdjuren, hwarföre ock Landtmannen samlar det i hö, hwar det finnes något ömnigt, och några påstå at det öker mjölken hos Kor. Torr såg LINNÉ Renen äta den.

EQUISETUM *hyemale*. Prodr. Fl. Scand. 1272. Flor. Svec. 931. Sv. Bot.

Skäfte. Skafgräs. Skurgräs. Skafrör.

Finnes i en del Skogskärr. Låter lätt plantera sig af rötter, som krypa widt omkring; men will hafwa fucktig jord och skugga. Dess nytta för Slögdeidkare til slätskurning och polering at allmänt känd. Är skadeligt för Kor och Får. Hwad som berättas om de förra, at de nemligen, om de äta af denna art Skäfte, derefter skola fälla tänder, tarfwar stadfästelse; men wäl är troligt at det kan skada glasuren och såra tungan, och at de derföre esomoftast släppa det ut munnen. Om det kan wara hälsosamt för Hä-

sten och Geten lämnar jag derhän, det tyckes wara för skarpt. Swinet skall ock äta deraf något.

EQUISETUM *limosum*. Prodr. Fl. Scand. 1271. Flor. Svec. 931. Sv. Bot.

Myrskäfte.

I stora Skogskärr och gölar. Derom gäller det som är sagt om Åskäftet.

EQUISETUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 1269. Flor. Svec. 929. Sv. Bot.

Kärrskäfte. Ronegräs.

Wäxer i watten. Ätes af Geten.

EQUISETUM *sylvaticum*. Prodr. Fl. Scand. 1266. Flor. Svec. 927. Sv. Bot.

Skogsskäfte. Grangräs. Hästgröning.

Wäxer i Skogar och Skogsängar. Ätes af Geten och gärna af Hästen. Jämtlänningen anser det för et af de förnämsta Hästfoder. Det förtjenar försökas om det wille wäxa på wåra Sandhedar, och kan lätt med dess krypande rötter planteras. En art Skäfte skall gärna ätas af Renen, men om det är denna, wet jag icke med säkerhet.

EQUISETUM *Telmateja*. Prodr. Fl. Scand. 1268. Sv. Bot.

Skuggskäfte.

Är ganska sällan förekommande i fucktig jord som har skugga. Hushållsnyttan är okänd.

ERICA *Tetralix*. Prodr. Fl. Scand. 473. Flor. Svec. 337. Sv. Bot.

Klockeljung. Kopattar.

I grunda Måssar med sandbotten och på sumpiga hedar, mindre allmän än den följande. Om den icke wore så kinkug at odla, förtjente den wisserligen plats i Blomsterqwarter för sina täcka blommor. Ätes så mycket man wet endast af Geten.

ERICA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 472. Flor. Svec. 336. Sv. Bot. 53.

Ljung. Lyng. Löng. Graune. Rosling. Moris.

Mofält, Grusbackar, ödelagde Skogsfält, magra ängar och betesmarker öfwerdragas af denna lilla Buske. At den skulle utmagra frucktbar jord, bör jag wäl icke neka, då kunnige män så berätta; men det synes mig så mycket mera twifwelacktigt, som Ljungens ståndplats är den aldramagraste jord, där den ofta wäxer til mer än en, ja halfannan alns högd, och deremot icke låter odla sig i god jord. Ehuru förhatelig den är, och så wist som stora Ljungfält utmärka en eftersatt och bristfällig hushållning, är den af mycken nytta. På många ställen, i synnerhet hwar den wäxer hög, har den fattige intet annat bränsle, och så beswärlig den är under Kokgrytan och i Kakelugnen, så god är den til bakning, när man warsamt umgås med eldningen. Många orter hafwa intet annat bete för sina Kreatur är den späda ljungen, hwarföre man och på sådane ställen afbränner wissa stycken Ljungfält, där den är grof, hwarefter de några år tunna lifnära sig på den åter upwuxna

späda. Hwar man har knapp tilgång på winterfoder uppehålla både Hästar och Får sig öfwer wintern til större delen dermed, och til den ändan bruka omtänksamme hushållare derföre, at med snöplog blotta den, hwar den af Snöen betäckes. GUNNERUS säger sig hafwa sett Bönder i Norrige, som tämmeligen wäl födt sine Hästar et par månader med småskuren Ljung och något drank derpå. Där man will förwandla sådane fält med minsta kostnad och beswär i Skog, nedsticker man 4 til 6 qwarters höga grenar Af Björk, Arre, Gran, Fur til 3 a 4 alnars afstånd eller tätare, som hafwa mogna Fröhängen eller Kottar, hwilka sjelfwe släppa sina frö, och de af dem upgångne plantor skyddas då af Ljungen, medan de äro späda, för torrka, frost m. m. Men när Plantorne hinna öfwer Ljungen något, bör denna undanrödjas.

Omtänksamme Hushållare hemföra äfwen mycken Ljung, när de icke hafwa öfwerflöd på Halm, at nyttja til strö under Oxar, Kor och Får, för at derigenom öka gödselhögen; men den grofwa ljungen bör icke dertil nyttjas, dels för det den är för hård för Kreaturen at ligga på, dels för det den icke rutnar i Gödselhögen. Med den gröfre beklädas lerwäggar, som äro mycket utsatte för slagregn samt snöfall om wintern, och i sådant afseende er den, bättre än Halm, emedan den är mindre utsatt för röta. Fattigt folk brukar den ock i stället för Sänghalm, hwartil den äfwen är bättre, allenast man ej nyttjar den för grof; den är mera spänstig, och drager icke möss i sängarne. Skotska Högländaren brukar just den stora, men sätter den så i sängarne, at rot och stam komma ned, och topparne upåt.

Af de förre buskarne göras ställningar för Silkesmaskarne, at spinna uti. Ugnsqwastar o. d. m. och efter RAFNS berättelse göras de qwastar eller borstar, hwarmed man i Jutland gör Jutpottor och andra kärl rena, af Ljung, äfwen som man af de finare grenar gör en art Klädborstar,

Vergetter kallade. LIGHTFOOT säger at Högländarne dermed täcka sine hus, och sno rep äfwen af Ljungen, at binda dem med. Sådane tak äro wäl ej wackre, men mycket waracktige.

Bien finna en ömnig föda på de blomstrande Ljungfälten, och på en del ställen, där man med alfwar sköter Biafweln, förer man hela Biläger ut på Ljunghedarne, den tiden de blomma; men Honungen blir deraf mörk.

Såsom Garfämne har ljungen mycket företräde för flere til samma bruk föreslagne wäxter. Det lärer egenteligen wara i England, där man mäst och bäst anwändt den. Förmodeligen hafwa de lärt det af inwånarne på Öarne Rum, Skye och Longisland, åtminstone sättet at anwända den. Man kokar et starkt Lag af småhackad eller stampad Ljung, och imedlertid fyller man et Bryggkar med sådan Ljung med underlagd roste, och när lagen är kokad öses den i Karet, och lämnas där till den blir något mer än ljum, eller rättare när den har blodwärme då den aftappas, och gjutet på de afhårade och renade hudar och skinn, som äro glest lagde i et Kar försedt med tapphål. Häruti wändas de en gång om dagen, til dess lagen icke har mera Garfämne at meddela, då den aftappas, och ny på nyssnämde sätt tilredd lag öfwergjutes, man fortfarer på sagde sätt, til dess hudarne fått nog efter det bruk af dem skall göras. Om man rätt förfarer härwid, kan man til det bästa Sålläder undwara Bark. Månne icke detta gifwit anledning til SEGUINS sätt at garfwa med lag af Ekebark?

Gröna topparne med blommorne på, kokade i watten, gifwa et spad, hwari Skotten färgar gult. Men genom DAMBOURNEYS försök weta wi, at ljungen kan åstadkomma flere goda färgor. Et starkt spad på de hackade qwistar, kokade i twå timmar, och siladt, gaf åt Ull betad i Wissmutuplösning efter twå timmars kokning en wacker Nötbrun färg. I samma spad kunde man åter färga en ljusare schattering.

Betas Ullen i Tenn uplösning tilredd af lika delar Saltpetters och Koksalt-Syra får den en lika wacker och fast Citrongul, men genom längre kokning brungul åt grönt stötande. Med tilsats af en del torra Tostebär mot tre delar Ljung, blir färgen mera i brunt stötande och wacker. Med twå delar torr Bohwetehalm mot tre delar Ljung fås med samma betning en wacker gröngul färg, som et dygns blötning i Winätticka icke förändrar. Säkerligen skulle Ljungspadet gifwa en god grund för en del röda färgor. Om ylle, som er betadt i Alun, kokas i starka Ljungsoppan, får den en wacker Pommeransfärg; men Siden en rödbrun. Betas yllet i grön Witriol, blir det wackert swartbrunt. En del stark saltlaka med 4 delar Ljungsoppa gifwer Siden, betadt i Alun, en wacker brungul färg.

Flere i England brukelige, och där *paring and burning* kallade, sätt at förwandla Ljungfält i bärande åkrar genom brännande, upgifwer och beskrifwer MARSHALL. Det förstås af sig sjelf, at bottnen under Ljungtorfwen icke får wara grus eller ren sand nära intil deu, ty då kan man i senare fallet lätt skaffa sig Flygsand och i förra en platt odugelig mark. Man upskär torfwen i et tum tjocka och en half aln långa stycken, hwartil nyttjas en egen spade; eller ock, som går fortare, har man en tung wält, som på hwar half aln har et starkt Järnband, och i hwartdere af dessa sitter en qwarters lång stark järnknif eller rist. Med denna körer man öfwer fältet längs och twärs, för at skära torfwen i rutor hwilka sedan med en bred och föga stupande plogbill, widare lossas och omstjelpas. Desse torfwor få icke bli fullkomligen torra. De upsättas i små högar så tätt som torfmängden medgifwer; men man lämnar något af den smulade torfwen wid hwar hög. Högarne göras tomme inuti såsom en liten Bakugn, med en liten öpning på ena sidan, genom hwilken antändningen medelst stickor och dylikt sker. På afbränningen ankommer helt och hållit tilställningens lycke-

liga utgång, ty sker den hastigt, och så, at all Torfwen brinner til aska, har man föga uträttat, men er afbränningen mera genom en långsam och stilla kolning, lyckas det. Derföre bör hwarken Torfwen wara för torr, eller afbränningen ske i blåswäder eller dragwind utan så mycket görligt är i lugn. Will elden någorstädes brinna för häftigt, dämpas den af pålagd torf, och när hela massan är glödande kastas med en spada eller skåfwel jord öfwer, at släcka den aldeles. Man finner lätt huru angeläget det är wid en sådan tilställning hafwa tilräckelig och rask tilsyn. Så snart elden är wäl släckt, spridas högarne, och fältet plöjes. Häri sås några år rotfruckter, hwarefter jorden gödes och med Säd besås.

ERIGERON *acre*. Prodr. Fl. Scand. 1009. Flor. Svec. 741. Sv. Bot.

Är tämmeligen allmän på torra och magra ställen. Man känner hwarken nytta eller skada af den.

ERIGERON *uniflorum*. Prodr. Fl. Scand. 1011, Flor. Svec. 742. Sv. Bot.

Allmän i Lappska fjällen. Man känner icke heller dess nytta.

ERIOPHORUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 69. Flor. Svec. 51. Sv. Bot.

Rumpull. Snip.

Allmän i Fjällmyror, i synnerhet i Lappmarken. Dess ull kan nyttjas såsom den följandes, och är både finare och segare.

ERIOPHORUM *polystachyum*. Prodr. Fl. Scand. 68. Flor. Svec. 49. Sv. Bot. 180.

Ängull. Ma-ull. Myrkulla. Hardun. Madun. Myrdun. Ängdun. Hwithufwud.

I sumpiga ängar med dyjord, i Torfmåsar och Skogskärr allmän. Dess krypande rot utbreder sig widt, och som den äldre roten snart och lätt multnar, bidrager den årligen til kärrens igenwäxt. När de utdikas, förswinner den hastigt. Det er derföre et säkert kännemärke så länge den bibehåller sig, at dikningen icke gjort fullt gagn. Gräset ätes gärna om wåren af Kreaturen, men sedan stjelkarne begynt skjuta, lämnas det. Dock, hwar man har mindre tilgång på bättre, kan det äfwen afslås til hö, änskönt Ullen qwarsitter. Jag har sett det ske på många ställen, där man aldrig hos Kreaturen haft spår til Hårbollar i magen, som GADD befarar af Ullens njutande, och GUNNERUS berättar at när annat foder felas om wåren, och wäderleken förbjuder at utsläppa Kreaturen, samlas det flitigt af Bönderne til föda för Får, Getter, Oxar.

Denna arten har flästa Blomaxen och dessa den längsta ullen, är följackteligen mäst lönande i detta afseende. Ullen är både fin, hwit, glänsande och len, men är dock ide dess mindre nyttig til hwarjehanda behof. Man har ock på flere ställen begagnat sig af den samma. Men det allmänna ödet, at när något nytt påfinnes, skall det wara nyttige til all ting, och när flera finna oricktigheten af wissa delar af upgiften, faller altsammans, har äfwen träffat Ängullen. Ensam låter Ängullen icke wäl handtera sig, men i blandning med Ull eller Bomull kan den både kardas och spinnas til wäfnad, stickning o. s. w. och det tilwerkade

godset får en hwithet och glans, som Ull eller Bomull ensam icke har; men til sådane behof där af godset fordras styrka, er det icke tjenligt. At draga den igenom en Dekokt af Wallörtsroten kan wäl meddela en smidighet, hwarigenom Ullen bättre håller under kardning, spinning och wäfning; men när godset twättas, förswinner ock werkan af Roten. Man har äfwen försökt på flere ställen at af Ängullen i blandning med Ull, Hare, Kanin och dylika hårsorter göra Hattar, som blifwa både wackra och lätta, men wanstarka. Til Hattar för Fruntimmer, som bära dem beständigt, ej komma med dem i regn, och icke wid hwarje hälsning handtera dem, kan Ängullen wara god, men til Karlhattar är den otjenlig. At fylla i sängkläder är den icke heller god, emedan den af liggning så gärna klimpar sig. Til Sängtäcken, Fruntimmers stubbar och dylikt är den deremot ganska brukbar.

Bönderne i Norrige blanda den med Harhår, och stoppa dermed waggdynor, På Dalsland skall det wara bruk hos Allmogen, at Fästman af Fästmön skal hafwa et par wantar af Ängull och Fårull gjorde. GUNNERUS säger ock at Isländaren af Ängullen gör Lampwekar. Blandad med något Bomull efter fina kardade Blånor, bör deraf kunna göras goda Ljuswekar; men at bruka den till wekar i sår, hwartil han säger den äfwen nyttjas derstädes, torde wara mindre tjenligt.

ERIOPHORUM *vaginatum*. Prodr. Fl. Scand. 67. Flor. Svec. 50. Sv. Bot.

Harull. Hadd. Swarthufwud.

Wäxer på torfbotten öfwer hela Riket ända up i fjällen. Om denna gäller hwad som är anfört om Ängullen, med undantag, at axen äro färre, hafwa mindre och kortare Ull

ERVUM *hirsutum*. Prodr. Fl. Scand. 896. Flor. Svec. 656. Sv. Bot.

Duf-Lins.

Wäxer allmänt i åkrarne bland Säden. Den ätes wäl gärna af Husdjuren, men är så liten at den föga lönar odling. Frön kunna tjena til föda för Höns, Dufwor &c.

ERVUM *tetraspermum*. Prodr. Fl. Scand. 895. Flor. Svec. 655. Sv. Bot.

Sparf-Lins.

Wäxer likasom den förre bland Säden, och är för öfrigt af enahanda beskaffenhet.

ERYNGIUM *maritimum*. Prodr. Fl. Scand. 322. Flor. Svec. 333. Sv. Bot.

Manskraft.

I flygsanden nära hafwet wäxer denna wackra Ört på Öland och flere ställen i Skåne. Den röres wäl icke af Kreaturen, hwartil bladens hårdhet och stickande kanter äro wållande; de späda bladen, om man will göra sig möda at bortklippa taggarne, kunna dock både stufwas och nyttjas i Grönkål, men böra först förwällas. De späda skotten kunna om wåren ätas som Sparris. Rötterne kokade kunna äfwen ätas, men odlade i Trägård, blifwa de mindre än på sanden, i synnerhet hwar de någon gång af salta wattnet kunna wattnas. På flygsand gör den gagn, emedan den hjelper at binda den. Den kan wäl medelst unga rötter planteras, men det sker bäst af frö, som med andra wäxters Frö utströs.

ERYSIMUM *Alliaria*. Prodr. Fl. Scand. 840. Flor. Svec. 600. Sv. Bot. 208.

Man finner denna wäxten här och där i Skogstrackter bredewid gärdesgårdar, wid smärre buskar, men gemenligen sparsamt. Hela wäxten, som lucktar likt lök, ätes af Geten och Koen, men mjölken får deraf Löksmak. Man nyttjar den på en del ställen i Grönkål om wåren, och äfwen på såser, fast mera förr än nu.

ERYSIMUM *Barbarea*. Prodr. Fl. Scand. 819. Flor. Svec. 599. Sv. Bot. 194.

Winterkrasse.

Är wid Skånska Städerne tämmeligen allmän wid hus, gator och wägar i Westergötland, i Kungsängen wid Upsala. En mindre förändring deraf wäxer wid flodbräddarne i Luleå Lappmark. Den odlas i de fläste Trägårdar, för at tidigt om wåren hafwa grön Sallat, emedan den står grön under Snön; men längre ut på året blir den för hård.

ERYSIMUM *Cheiranthoides*. Prodr. Fl. Scand. 821. Flor. Svec. 601. Sv. Bot.

ERYSIMUM *Hieracifolium*. Prodr. Fl. Scand. 822. Flor. Svec. 602. Sv. Bot.

Desse årige wäxter ätas af Hästen och Boskapen, den förra året ogräs i Uplands åkrar, mere sällsynt i Skåne, den senare är funnen wid Bohusslått.

ERYSIMUM *officinale*. Prodr. Fl. Scand. 818. Flor. Svec. 519. Sv. Bot. 158.

Wäxer wid wägar, gator, på Kyrkogårdar, ätes af Geten och Fåret, men ratas af de andra. Dess smak är en blanning af Senap och Krasse hwarföre ock de späde bladen kunna nyttjas i Sallat.

EVONYMUS *europeus*. Prodr. Fl. Scand. 282. Flor. Svec. 204. Sv. Bot.

Benwed. Alster. Käringtand.

I smärre Skogslundar uti Skåne, Öland. Är egenteligen en Buske, men kan updragas til et litet träd af 4 til 6 alnars högd. Den älskar god jord, hwarken torr eller sumpig. Til häckar wore den wisserligen wacker, hälst den tiden den prålar med dess röda bär, som wid mognaden wisa sina gula kärnar; men än beswärlig derföre, at om man icke passar up at förstöra Larwerne af *Phalæna Evonymella,* så äta icke allenast desse up alla löfwen så, at busken blir bladlös, utan öfwerdraga den aldeles med en wäf som spindelwäf, hwadan ock buffert på Tyska kallas Spindelbaum.

Löfwen ätas af Koen, Geten och Fåret, några tro at de för Fåren skulle wara ohälsosamme; men om och så är, få de wanligen njuta så litet deraf, at det icke spörjes någon elak werkan deraf. Äfwen tros fruckten wara giftig för Får. Et halft lod som RAFN gaf åt et Får, gjorde ingen werkan. De ätas af Rotgelen eller Rödbröstan. Pulfwret af fruckten skall efter GORTERS berättelse döda Lus, SCOPOLE säger Fröhusen.

Trädarten är fin, rätklufwen, tämmeligen hård, tager en wacker politur, och blir ju längre den brukas dess gulare. Såsom lätt at arbeta i Swarfstolen nyttjas det ock

gärna til flere smärre arbeten, såsom Nålhus, smärre skaft, Schackspel och dylikt. At en som swarfwat Benwed någon gång derwid, fast icke just deraf mått illa, will jag gärna tro; men hwarken har jag eller flere dem jag kändt, sport något sådant, ehuru jag arbetadt mycket i detta slags träd. Til smärre Snickare arbeten och sådant som med knif formeras är det ock wackert. När det kan fås så stort, nyttjas det gärna af Orgelbyggare, så wäl som til andra blåsinstrumenter. Goda Ritkol kunna ock fås af qwistarne: se Hassel.

Med et spad af torrkade barken fick DAMBOURNEY på ylle, betade i Wissmutuplösning, efter en lång kokning en wacker Nötfärg.

Will man få Benwedskärnar, böra de icke tagas förrän Fröhusen öpnat sig wäl, och genast sås i fåror på en säng, och öfwertäckas med et halft tum jord. De fläste gå först up andra wåren derefter, och böra första året hafwa skugga. Årsgamle böra de sättas i plantskolen, och där updragas. En aln höga eller något mer, kunna de sättas där de skola bli stående

EUPATORIUM *cannabinum*. Prodr. Fl. Scand. 994.
Flor. Svec. 728. Sv. Bot.

Flocks.

I södra delen af Swerige wäxer denna wid sjöstränder, wid bäckar och rännlar, hwar den har skyggd af buskar, eller sälskap af andra höga wäxter. Den ätes endast af Geten. LEPECHIN berättar (Reise I. s. 31.) at den i Ryssland brukas mot galna Hundars och andra giftige bett, men hwarken säger han huru eller med hwad nytta. Jag anser det för et ganska osäkert medel och som man ingalunda bör tillika, om man icke är stängd ifrån all annan hjelp.

och då de rådeligast nyttja en Dekokt af Bladen inwärtes, och omslag af sjelfwa wäxten utwärtes. Til färgning är den säkrare. Ull, betad i Wissmutuplösning, antager i Flocksspadet efter en längre kokning en gul eller *mor d'orée,* och betad i Tennuplösning, alt efter kokningens längd, en gul eller *muse d'orée* färg.

EUPHORBIÆ slägte är lätt kändt af den ömniga hwita och skarpa mjölklika saft dess arter gifwa, hwaraf de ock kallas på flere ställen Mjölkört. I allmänhet anser man denna saft såsom giftig, åtminstone såsom skadelig, i hwad mån den är det för menniskor, har man, i anseende til försökens wådelighet, icke utrönt. At den stora *Euphorbia palustris* nyttjas såsom et afförande medel af en del Ryssar, bewiser icke dess oskadelighet. Den som kan förtära nästan alla förekommande Swampar och ibland dem sådane som med säkerhet äro skadelige för andre: den som kan taga 30 stycken Källarhalsbär pulweriserade, såsom et Laxatif, och gifwa samma medel åt barn för hosta, kan icke tjena til Probersten för andra folkslag. Det är således säkrast at taga sig til wara för desse Mjölkörter. Deras skärpa finner man deraf, at de på späd hud kunna göra sårnad, och at saften påstruken ofta borttager wårtor. De ätas af Geten, och *Euphorbia Helioscopia* äfwen af Får och Häst, fast sparsamt af den senare, och när Koen äter den, får mjölken deraf en wederwärdig smak. *Euphorbia Peplus* ätes ock af Hästen. Några påstå at *E. Helioscopia* wåller löst lif hos Fåren men ej hos Oxar. Ganska sannolikt är det ingen sund föda för något af Kreaturen, om icke för Geten, hwilken har den förmånen at kunna förtära mångahanda, som är otjenligt för de andra. DAMBOURNEY har försökt at Ull, betad i Tennuplösning, antager efter en lång kokning i et starkt spad af *Euphorbia palustris* eller Kärr Töreln en mörk Aurora, men betad i Wissmutuplösning, får utan kokning wacker gulgrön

färg, om spadet göres af 6 lod färsk Kärr Törel med et fjerdedels lod Blå Witriol. De Swenske arterne äro:

EUPHORBIA *Esula*. Prodr. Fl. Scand. 594. Sv. Bot.

Wäxer

EUPHORBIA *exigua*. Prodr. Fl. Scand. 592. Sv. Bot.

Är funnen på et enda ställe i Skåne en fjerdedels mil från Lund.

EUPHORBIA *Helioscopia*. Prodr. Fl. Scand. 593. Flor. Svec. 425. Sv. Bot. 70

Törel. Reformsgräs. Mjölkört.

Allmän i åkrar och Trägårdar, på jordwallar o. s. w.

EUPHORBIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 595. Flor. Svec. 427. Sv. Bot.

Wargmjölk. Kärr Törel.

Finnes i sumpige ängar på Öland. I Skåne wet jag den icke wara funnen.

EUPHORBIA *Poplus*. Prodr. Fl. Scand. 591. Flor. Svec. 426. Sv. Bot.

Räfmjölk.

Allmän i Skåne så wäl i dyrkad jord som wid gator, gärden o. s. w. Dufwor skola gärna äta frön af denne.

EUPHRASIA *Officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 746. Flor. Svec. 543. Sv. Bot,

Ögontröst. Ajamei. Rödkulla.

Är allmän i ängar och på betesmarker, i synnerhet de magrare. Örten ätes så wäl af Hästen som Boskapen, och Bien söka dess blommor. Fåfängt wäntar man af den någon nytta i ögonsjukdommar. Et starkt spad af Örten gaf Ull, betad i Wissmutuplösning, en brunaktig *Vigogne* färg, som med tilsats af torra Tostebär blef en wacker Karmelit.

FAGUS *sylvatica*. Prodr. Fl. Scand. 1198. Flor. Svec. 871. Sv. Bot.

Bok. Bök.

Et träd som i Skåne och sydwästra delen af Småland utgör stora Skogar, men högre up icke finnes utan strödt, och i Swerige knapt lärer hinna til, mycket mindre öfwer 59 gr. long. Men at denne graden derföre icke är dess yttersta gräns känner man deraf, at det fins få i Christiansands Stift, som i Grefskaperne Laurwig och Jarlsberg i Norrige. Det har förekommit mig som Boken icke wore från älsta tider et Swenskt träd. Det är werkeligen ömtåligare för köld än sjelfwa Fruktträden, ty man får ofta om wåren, när frostnätter infalla, se Boklöfwen frostbrände, då frostens werkan ej synes på de andra. En gammal sägen är, at Munkarne under deras första hitwandringar fört det med sig. Detta kan wäl icke wara omöjeligt; men är derföre icke bewisligt. Det skäl, at deraf så stora skogar ej skulle kunnat upkomma, är icke tilfyllest. När i 14de

Seculo Digerdöden ödelade inbyggarne, så at på många ställen knapt 1 af 50 blef qwar, kunde strödde Bokar rätt wäl få tilfälle at utbreda sig. Wi se ju huru fort det går än i dag, när de få njuta tilbörlig fred. Wisst är och det, at äfwen i de älsta Bokskogar i Skåne finnas och funnits de ojäfacktigaste spår af igenwäxte åkrar och gamla uprödningar, ja öfwerwäxte slagghögar. Men äfwen andra omständigheter synas bewitna Bokens senare hitkomst. Det är en känd sak, at om icke alla, hafwa dock de fläste af wara Flygsandsfält warit Bokskogar. Under dessa har man på flere ställen funnit liggande förstörd och af flygsanden öfwerhölgd Furuskog. Det kan icke wara omöjeligt at wid någon af de wåldsamma omstörtningar, dem wår nord undergått, t. ex . den som skilgde Skåne från Seland, och slet Dannemark i så många öar, då utan all twifwel en stor del af landet blifwit öfwerskölgt, det inbrytande Hafwet tillika, eller kan hända något senare medfört en mängd Boknötter, hwilka, på högderne upkastade, grott, och derifrån, innan landet blef så befolkadt, at fråga blef efter jord, desse träd hunnit kringsprida sig til de lägre orter. Många af de nu aldeles nakne flygsandsfält woro i medlet af 18 Seculo tjocka Bokskogar, och i samma Seculi början gick Bokskogen in på Lunds betesmarker, hwarifrån men nu behöwer färdas hela twå milen, innan någon gammal Bok träffas. Det må nu för öfrigt wara härmed huru det will, så är det wisst, at Boken af Swenska Skogsträd är det ömtåligaste för kölden, äfwen som det mindre än de andre Löfträden i wåra Skogar motstår stormar, hwarföre ock Bokskogen gifwer mästa Windfälle.

At Boken inom femtio år skulle fullborda sin wäxt, anser jag icke troligt. Ekens ålder hinner den wäl icke; men innan wåra Bokskogar blefwo så obarmhertigt, ja oförnuftigt medtagne, war det icke rart, at finna Bokar af sex alnars omkrets och deröfwer, och säkerligen kan den, när intet utwärtes wåld hindrar, ärnå 200 års ålder och mera.

Boken wäxer, när den får tjenlig jordmån, mer än dubbelt fortare än Eken och kan ärnå 40 alnars stam. Där den hunnit någon styrka, förqwäfwer den icke allenast alla andra Träd och Buskar, utan äfwen Ljungen, och har altid klengräs under sig. Bokens bästa jord synes wara lerblandade grus, och äfwen sand, som har något fucktig botten; man ser likwäl at den trifwes rätt wäl i fuktig lera. En Bok på Lundegård, planterat omkring 1752, och då wid pass 6 a 8 år, är nu 1804, 12 tum ifrån roten, tre al. och 7 tum i omkrets. Då en lika gammal Ek på samma ställe är 2 alnar 8 tum. Den älskar icke allenast skygd för de kallaste windar, utan äfwen at wäxa så tätt, at det ena trädet skyddar det andra. Man blir detta warse på de ställen hwar Bokskogen blifwit hårdt utgallrad, där de qwarstående träden straxt wantrifwas. Boken gifwer icke allenast stora och höga stammar med wida lummige Kronor, utan kan äfwen updragas til wackra och långwariga häckar; men desse släppa sällan sina bleknade löf förrän om wåren. De äro lätte at med aga hålla i ordning. Bokträd tåla icke at kappas, ty de taga straxt kärnröta, hwarföre och sådane träd, som genom storm förlorat stora grenar äro det samma underkastade.

Den så kallade Risboken, som allenast är en förändring, förorsakad af jordmån och läge, är otjenlig til wirke, emedan den är wresig, och låter icke klyfwa sig rätt, men som den är wida hårdare och tyngre än wanlig Bok, är den tjenlig til alt sådant, som fordrar en större hårdhet och tyngd än den nämnde. Til brännwed är den förträffelig, ty den gifwer en stark hetta och goda kol. Den förändringen med röda blad, som i Tyskland kallas Bluthbuche, har jag icke blifwit warse hos oss. Så länge Bokträdet icke fått full torrka är det lätt arbetadt, och har en märkelig grad af seghet, men får det full torrka, slögnar det werktygen, och det blir ju äldre dess skörare. Det står icke heller emot omwexling af torrka och wäta, hwarföre det til byggnadstimmer

är otjenligt. Äfwen är det under tak näst Ahlen det swenska träd, som i fucktig luft är mäst utsatt för Mask; huggit i safwetiden duger det altintet til något som fordrar waracktighet åfwan jord, men til Pål- och Rostwerk under jorden räknas det i Skåne för det bästa. Huru wida det skulle tjena at förbättra trädet, om det straxt efter fällningen lades i watten längre tid, har jag icke haft tilfälle ärfara. BÖHMER anförer et i England brukeligt sätt, at gifwa trädet mera waracktighet. Det fälles wid pass 14 dagar för Pingst, skäres genast til Plankor eller Bräder, hwilka straxt läggas i watten 4 til 6 weckor. Sedan de derutur blifwit uptagne, rökas de så länge med halm, spånor och ris, at de få en tunn, swart skorpa och äro fullkomligen torre. Det berättas ock at man i England har egna inrättningar, at genom heta ångor torrka det, och at det derigenom blir waracktigare och mindre för Mask utsatt. Trädet brukas för öfrigt mycket, och är i Skåne det allmännaste slögdewirke, äfwen som den allmännaste wedbrand; men det kan icke nekas, at så mycket det senare afseendet går före Björken, så mycket är Björken förmånligare än Boken til all den redskap, som kräfwer seghet och lätthet, så wäsentelige och angelägne egenskaper för Landtbrukarn. Imedertid har Skånska bonden på få ställen tilgång på annat träd til sin Wagns- och Åkerredskap. Allmogen tilhugger ock deraf Tunnstäfwer som i Städerne göras til Dricks- och Silltunnor, Ämbar, Byttor, Smörkärnor m. m. För öfrigt bränner Landtmannen deraf den bästa Pottaskan, hwartil wäl hufwudsakeligen stubbar och windfällen borde gagnas, men många friska Träd följa med. Dessutom nyttjas Trädet nästan ensamt til Spinnråckar, Wäfstolar, Stolar, Bord och Sängfötter, där man icke har tilgång på Björk, Ask och Ek. Deraf sågas Tobakskistor, Bokbindarespån, af hwilka senare äfwen Swärdfäjare betjena sig, til Baljor, och äfwen utrikes en myckenhet både runda

och fyrkantige Askar förfärdigas. En myckenhet brännes til kol.

Barken är föga mindre rik på Garfämne än Eken, men jag känner åtminstone icke at den hos oss til Läderberedning anwändes; utan twifwel skulle den äfwen kunna med fördel nyttjas til åtskillige mörka färgor. DAMBOURNEY gaf Ull, betad i Wissmutuplösning, som i tre timar kokades i en stark soppa af färsk Bokbark en Kastaniebrun färg; men betad i Tennuplösning en Kanelfärg.

Löfwen ätas friska och någorlunda späda af Fåret, Geten och Haren, hwilka ock fördärfwa unga Bokplanteringar. Späda ändarne af qwistar lära ock af de större Djuren afbitas, hwilket jag will sluta deraf, at jag sett stora betesmarker öfwerwäxte af gamla Bokar, som ej hunnit en alns högd, men woro så täte, som hade det lång tid med sax warit så kufwade, och det på en mark, där Bok annars frodigt wäxte. De torra löfwen nyttjar man på en del utrikes ställen til Undermadrasser i sängar, och äro de i alla hänseenden härtil bättre än Halm, Hö och flere ämnen, då de icke fort smula sig, icke gå samman i klimpar, och lätt wid i bäddningen redas.

Gemenligen gifwer Boken hwart tredje år Ållon, när icke sena nattfroster skada blommorne eller den späda fruckten. Härigenom besparas för landet flere tusende tunnor Säd. De Bokar som stå tätt ihop med Kronorne, äfwen de som wäxa på torr botten, gifwa sällan ömnigt; men hwar skogen är så gles, at den ena Kronan ej kommer den andra när, och war bottnen, äfwen Sand, är fucktig, men ej sumpig, gifwer den ömnigt. Af Bolålllon sätta Swinen mycket fläsk, men det är hwarken så fast eller drygt i hushållningen som efter Säd, hwilket wid kokningen wisar sig, men det kostar ock så mycket mindre, i synnerhet för dem som hafwa egen skog, och Bokållon äro derföre, i synnerhet när Kornet slår fel, en härlighet för landet. De sitta ge-

menligen tre i hwarje hylsa, och när frostnätterna om senefteråret infinna sig, öpna desse sig och Ållonen nedfalla, där de af Swinen upätas, och en del tillika genom Swinens bökande nedmyllas. Man ser derföre efter något rika Ållonår, wåren derefter, om marken fredas, en mängd Bokplantor upgå, som endast kräfwa hägn, för at med tiden gifwa en härlig skog. Men gemenligen förstöras de af ditsläppte betande Kreatur. Sjelfwa hylsorne; redan de nedfallit, samlas på utrikes orter af fattigt folk til eldbrand. Om desse kokas et par timmar i watten, får man en soppa, som luktar och smakar likt Kryddneglikor, hwaraf DAMBOURNEY tror man i hushållningen skulle kunna draga någon nytta; men til färgning wisade den sig icke synnerligen tjenlig, nyttigast torde den wara til fina Skinns beredning. Många finna smak i Bokållon, när de på en järnpanna eller ugn blifwit rostade. De smaka nog likt Kastanier; men de fleste känna derefter liksom en yrhet eller rusighet, och sjelfwa Swinen tyckas wara rusige och mera modige när de gå på Bokskogen, äro ock då farlige, i synnerhet för dem som hafwa Hundar med sig. Om det så förhåller sig på Ekskogar, wet jag icke. När ållonen äro wäl mogne, gifwa de genom prässning en Olja som är ganska god til såpsjuderi, at bränna i Lampor, äfwen til mat. När den är färsk har den en mindre behagelig lukt, men den förswinner snart om Oljan förwaras i Sten- eller Glaskärl, hwaruti den också håller sig god längre än Bomolja. Försök här i Swerige hafwa gifwit af en Tunna Ållon wid pass fyra kannor olja. TOZZETNI har af Etthundrade sk:pd Ållon fått tolf sk:pd aldeles klar och fem sk:pd oklar Olja. De behöfwa dertil icke skalas, endast man under malningen stänker dem med något warm watten. Men will man göra sig möda at skala och rensa kärnarne, får man en färglös Olja. Malas de och kokas med tilräckeligt watten, får man äfwen, fast mindre och sämre Olja. De utprässade Oljekakor-

ne afgifwa icke blott en god föda för Kreaturen när de nyttjas på samma sätt som andra Oljekakor, utan malne til mjöl, och detta blandadt med lika mycket, eller något mindre Sädesmjöl, kan deraf bakas et godt och närande Bröd för fattigt folk. Til Oljeprässning äro Ållonen bäst, när de warit insamlade och något tunt utbredde et par månader. Man kan äfwen nyttja dem til kaffe.

Hwar Frö-Bokar finnas, behöfwes ej annat planteringssätt, än at gärda om dem, då de tilräckeligen så sig sjelfwe, och gemenligen så tätt, at när de hunnit 7 til 8 års ålder, bör man begynna at smått gallra dem. Är marken omkring sådane Frö-Bokar starkt gräslupen, och grästorfwen tät, gör man wäl at om sena hösten med en grundtgående plog glest upköra marken. Boken låter lätt plantera sig, men i stort blir en sådan anläggning kostbar. Will man derföre anlägga Bokskog där inga Frö-Bokar finnas på fältet, måste man sommar och höstköra jorden, och lämna den öfwer wintern i öppen får, och deruti så Ållonen så tidigt om wåren som ske kan, samt genast låta harfwen gå öfwer dem. Til den ändan måste man ock, när Ållonen wid winterns början nedfalla, samla och utbreda dem, at wäta och öfwerflödig fucktighet får afdunsta, och derefter nedlägga dem hwarftals i torr sand i tunnor, hwilka förwaras på torrt och kalt ställe. Är marken stenbunden, med Enris och dylikt bewuxen, så at den icke kan köras, bör den fläcktals med hacka upbrytas, och när Ållonen blifwit utströdde, med en grof järnräfsa öfwergås.

FESTUCA *adscendens*. Prodr. Fl. Scand. 134. Sv. Bot.

Et gräs som endast är funnit wid Christianstad på ställen där gammal gödsel legat. Torde hända at det icke ens

är någon egen art, utan blott en artförändring. Hushållsnyttan är icke känd.

FESTUCA *bromoides*. Prodr. Fl. Scand. 128. Sv. Bot.

Wäxer här och där på torra betesmarker, och förtäres här med det andra gräset af Kreaturen. Torde wara tjenligt at så på sandfält.

FESTUCA *decumbens*. Prodr. Fl. Scand. 133. Flor. Svec. 93. Sv. Bot.

Ax-Swingel.

Den wäxer icke allmänt på magra betesmarker i Skåne, Upland, Bohuslän, m. fl. Gräset ätes af Boskapen så wäl den mindre som större, och af Hästen. Men til odling är det icke lönande, så framt det icke skulle wilja trifwas på sandfält, där det blefwe förmånligare än det föregående, såsom flerårigt.

FESTUCA *duriuscula*. Prodr. Fl. Scand. 130. Sv. Bot.

Hwad som är sagt att den förra gäller äfwen til alla delar om denna.

FESTUCA *fluitans*. Prodr. Fl. Scand. 135. Flor. Svec. 95. Sv. Bot. 102.

Manna-Swingel. Mannagräs. Gåsgräs. Swin-Swingel.

Wäxer allmänt i stilla watten hwarunder lerbotten är, äfwen på en del ställen där watten om winter och wår samlas, men sedan uttorrkas, wid åbräddar o. s. w. Friska gräset är ganska begärligt för sin mjukhet och sötma, och ätes af Hästen, större och mindre Boskapen, äfwen som af Swinet, hwilka alla gärna gå i wattnet derefter. Äfwen kan det et par gånger om året afslås, men det bör ske så långt under wattnet man kan, annars wiker det undan för Lian, äfwen bör det förtäras grönt, emedan det swårligen torrkar, om icke owanligen wackert Wäder infaller. Gäss och änder förstå mästerligen konsten at med sine lågkantade näbb afrepa Fröet, hwarwid likwäl, hälst om det är moget, en del altid affaller och utsås. Det mogna och skalade Fröet är hwad man kallar Mannagryn, som onekeligen är en både smakelig och sund föda at njuta til Wattensoppor, Gröt, Wälling, äfwen som mjölet til samma bruk och til Bakwerk; men til bröd skall det fordra blandning af Sädesmjöl. Frön insamlas wanligen så, at en person eller flere om morgonen medan daggen är qwar, går ut där det med mogna Frö försedde gräset wäxer, hafwande i handen en sickt eller så fint såll, at frön icke kunna falla igenom, och med kanten deraf slår mot de rätt upstående wipporne, då frön falla i sållet. Härtil fordras et wist handalag, at icke alt för mycket må spillas; men bäre sig åt härwid huru wäl man will, spilles likwist mer än som bör, dels af de affallande frön, dels af dem som redan fallit i sållet, hwarföre och andra råda, at på en passande sållstomme binda eller fastsy en botten af linne, som får skapnad af en ej för djup, men mot framkanten sned påse, hwarigenom wäl förebygges at de frö som man en gång fått i sållet, icke åter utkastas, emedan de nedfalla i den sneda påsen, men icke det mindre förloras äfwen en mängd frö därwid, då icke alla afslagna frö falla i sållet, ändskönt samlingen förrättas medan daggen är på. BOCK har

wäl (*) föreslagit en förbättring medelst et klufwit handtag, som ej rätt wäl förstås utan teckning, men synes icke göre tilfyllest.

De samlade frön utbredas på lakan i Solen at torrkas. sedan läggas de med någon småskuren hackelse (BOCK fordrar fucktig Halm eller Säf) i en stor Trämortel och stöttas måtteligen med Trästöt tils de släppt hylsorne. Derefter sållas och wannas de. Frön äro då swarta. De stötas så andra gången med hackelse twänne mått til et mått frö, så länge tils de förlora det swarta skalet, då de åter sållas och wannas. BOCK will at man til senare stötningen skall blanda dem i stället för hackelse, med torra Ringelblommor eller torra Äpple- eller Hassellöf. Det förra är säkerligen öfwerflödigt, och troligen är nog fint skuren hackelse så god som löfwen. LINNÉ beskrifwer omständeligen (**) både rengörningen och morteln som dertil nyttjas med twå stötar; men om man efter en skäppa eller sex kappar rensade eller afhylsade frö icke får mera än 2 kannor färdige Gryn, har man stött för hårdt, och derigenom förwandladt en betydande del i Mjöl, som går förlorat.

At plantera Mannagräset med Rötter låter wäl göra sig; men är ganska beswärligt, och knapt lönande. Det genaste och bästa är at när man fått mogna frö, utan at förut torrka dem i Solen, utströ dem i sådane grunda watten, där man will hafwa gräset at wäxa; men i sådane watten bör icke finnas små Fisk, som begärligen sluka dem. Man påstår at i synnerhet Foreller skola wara begärlige efter och trifwas wäl af dem.

FESTUCA *elatior*. Prodr. Fl. Scand. 132. Flor. Svec. 94. Sv. Bot. 54.

Äng-Swingel.

* Versuch einer Wirtdsch. Naturgesch. Ost. und West-Preussens 3 B. p. 283.

** Skånska Resan p.350.

En af wåra bästa gräsarter, som wäl någorlunda trifwes på sämre jordmån, men är icke lönande utan hwar bottnen är en fucktig swartmylla. På sådan botten gifwer Äng-Swingeln et godt, sundt och ömnigt hö, som kan slås twå gånger om året. Gröna gräset är mycket begärligt för Hästen så wäl som den större och mindre Boskapen, hwarföre det ock med fördel kan sås til stallfodring, dels ock i Beteshagar utströs. At det skulle wara osundt för Får, är ogrundadt. Wäxer det på sumpiga ängar, så är sådant bete för dem i allmänhet osundt, men hwilken omtänksam hushållare låter wäl Fåren beta på sina ängar? Äng-Swingeln har det framför Knylhafren, at den är begärligare för Kreaturen, gör icke så ojämna ängar, och dess frö flyga icke så omkring, äro ock lättare samlade. Hwar man derföre har god och någorlunda lös jordmån, som ej är fucktig nog at med fördel beså med Ängkafle, lönar det sig fullkomligen at beså den med Äng-Swingel.

FESTUCA *Ovina*. Prodr. Fl. Scand. 127. Flor. Svec. 91. Sv. Bot. 78.

Får-Swingel. Linnés Fårgräs.

Är allmänt på de torraste, magraste fält, derjämte hårdt, men likwäl smakeligt för Husdjuren, undantagande Swinen, men i synnerhet utgör den en sund föda för Fåren. Arch. VON LINNÉ anmärkte under sin resa på Öland och Gotland, at detta gräset i synnerhet utgjorde Fårens förnämsta föda, at de deraf woro feta på de magraste fält, och lämnade de frodigare gräsställen, för at mätta sig af Får-Swingeln, hwadan han gaf det namn af Fårgräs, och af den anledning har det blifwit kalladt LINNÉS Fårgräs. Hwar Fåren hafwa tilräckeligen häraf, blifwa de icke allenast sunda och feta, och deras kött får en ganska angenäm smak, utan et

sådant bete har ock et måtteligt inflytande på Ullens finhet. Skada är, at detta gräs är så litet, at frösamling deraf är ytterst beswärlig, annars förtjente det wisserligen, framför många andra wäxter, at sås ömnigt på de stora Sandfält, som nu äro icke blott onyttige, utan skadelige för de angränsande ägor. At odla det til hö, blir aldrig lönande, utan blott til bete, och hwar det finnes något ömnigt, bör man, om möjeligt är, unna det ensamt åt Fåren. Får-Swingelen är likwäl icke ensamt dömd til magra sandfält. Den wäxer gerna i god jord, frodas där, och gifwer tätt gräsbotten, hwarföre det äfwen med fördel sås på bättre jord, som är ämnad til beteshagar, allenast man lämnar det minst et år at wäl rota sig innan det får afbetas. I Lappmarken finnes en förändring deraf, hwars blom-ax i stället för Frö gifwa lefwande plantor, som affalla och gro.

FESTUCA *rubra*. Prodr. Fl. Scand. 129. Flor. Svec. 92. Sv. Bot.

Röd-Swingel.

I magra ängar, på torra fält och backar samt i beteshagar är Röd-Swingeln tämmeligen allmän, fast den ock wäxer i bättre jord, och blir där frodigare. Om den gäller hwad som är sagt om Ax-Swingeln. Men i beteshagar är det et af de bästa gräsen, derföre at det afbetadt, hastigt wäxer åter, och skjuter sent i stjelk. Dess rot är och waracktigare än de fläste gräsarters i beteshagar. I allmänhet är det förmånligt at i beteshagar hafwa några Busksorter wäxande, hälst sådane som Kreaturen ej afbita. De gifwa icke allenast Djuren i elakt wäder skyggd, utan under dem få ock gräsen gifwa Frö, som bidraga til betets bibehållande, då på aldeles kala ställen hwart stånd af wäxterne kunna afbitas, och således aldrig få gifwa frö, så framt man icke har flere, och håller den ordning, at man första

året t.ex. låter den ena, andra året en annan o. s. w. först afbetas, då wäxterne i den året förut först afbetade imedlertid får skjuta i blomma och strå, som då gemenligen lämnas af Kreaturen, och få kasta Frö.

Professor LILJEBLAD anförer et gräs det han kallar *Festuca arundinacea,* Wass-Swingel, som wäxer i watten utmed Motalaälf, och innan det blir för groft ätes af Fåret och gärna af Koen och Hästen; men hwarken har jag sett gräset, eller har jag kunskap om det warit försökt at odlas.

FILAGO. Musört.

Af detta slägte hafwa wi trenne arter, af hwilka en *Filago germanica* wäxer i åkrarne bland säden i Skåne, och de twänne andra *F. montana* och *arvensis* på torr grusig mark på flere ställen. Kreaturen rörer dem icke, utom Fåren, som skola äta de bägge senare. För öfrigt känner man ingen nytta af dem.

FONTINALIS. Lonkemossa.

Af detta Bladmosse slägte wäxa fyra arter under wattnet på stenar och stubbar i floder, backar och rännlar, det femte på Träd i några Löfskogar. *Fontinalis antipyretica Sv. Bot. 215.* som är Dalkarlens egenteliga Lonkemossa, skall wara bättre än andra Mossor at dickta Trähus med, derföre at den icke brinner, och af samma skäl nyttjas den ock i Gestrikeland och Helsingeland at packa imellan Spismuren och Träwäggen, för at förekomma wådeld. På Dal brukar man at koka den i spisöl til Fotbad i Bröstfebrar; men utom det at man icke wet den äga någon specifik werkan för Bröstsjukor, kan et sådant medel blifwa wid dylike tilfällen farligt derigenom, at bättre medel försummas.

FRAGARIA *vesca*. Prodr. Fl. Scand. 630. Flor. Svec. 450. Sv. Bot. 16.

Smultron. Jordbär. Jolbär. Röbbär. Snytterbär. Backbär. Hättebär.

Är allmän öfwer hela Riket i skogsbackar, ängar, wid stenar, gärdesgårdar, ömnigast och smakeligast på Fällor eller Swedjor. Gröna bladen ratas af Hästen, men ätas af de andra husdjuren, äfwen som både tam och wild Fogel af flere arter äro begärlige på Bären. De späda bladen plockade mitt på dagen, då Solen aftorrtadt daggen, torrkade i skugga, och från fucktighet förwarade, nyttjas af åtskillige såsom Thee, och äro knapt sämre än wanligt Theebohe, fast de icke färga wattnet starkt, men låter man dem wäxa stora, färga de starkare, och gifwa en sämre smak.

Bären af denna så allmänna wäxt äro nog kände och wärderade. De fläste menniskor finna dem läckre och sunde. LINNÉ trodde sig, derigenom at han, så länge Smultron kunde fås, åt en god andel deraf dageligen, hafwa afböjt Podager anstötar. Näppeligen gifwas några Bär af hwilka man dageligen kan njuta så mycket, utan at befinna sig illa deraf. Hos de flästa hafwa de den werkan, at hålla lifwet jämt öppet; men det gifwas ock så swaga magar, at de icke fördraga dem wäl. mycket ankommer på sättet huru de förtäras; at äta dem med mjölk eller grädda är wäl smakeligt, men icke det sundaste; med litet Win är wäl bättre; men endast med Socker eller tillika fuckta dem med watten, är onekeligen det bästa. Är MAJERS upgift säker, kan man icke önska sig något bättre medel at förwissa sig om Binnikemaskens närwaro. Dan försäkrar at hos dem som plågas af denna elaka gäst hwar gång de ätit friska Smultron, skola bitar och stycken utaf Masken afgå. Så

sunde och smakelige de för de fläste äro; gifwas dock menniskor, hwilka icke ens tåla luften, andra finna både lukt och smak förträffelige, men må illa af dem, få mer eller mindre märkelige feberkänningar, och röda fläckar i huden, hwilka efter några timmar förswinna, och då denna werkan liksom följer wissa slägter, wisar det tydeligen at orsaken ligger i en egen nerwernes beskaffenhet. Än märkeligare är: jag med många flera hafwa känt en man, som kunde njuta Smultron utan ringaste olägenhet, men om han wid måltiden tagit Bränwin, eller fick Bränwin, som warit Distilleradt öfwer Smultron, blef han oundwikeligen anfallen af Epilepsie. Detta följde honom ifrån Barnaåren til sena ålderdomen, utan at han annars någonsin haft eller hade något anfal af denna swåra sjukdom. Så härlig fruckt goda och wäl mogna Smultron är, då den njutes utan all tilredning, så litet tjenar den på annat sätt. Jag wet wäl, at wissa Smultronälskare torrka Bären, förwara dem i glas, och om wintern äta dem i mjölk upblötade; men de hafwa då, åtminstone efter de fiestas omdöme, hwarken lukt eller smak af Smultron. Smultronsylt, Smultron-Sirap äro föga bättre. Deras egna smak och lukt förswinna under den nödwändiga kokningen. Watten, distilleradt öfwer friska Smultron, om man tagit tilräckeligen af de senare, har wäl en lukt af Smultron, men smaken saknas, och är snarare obehagelig; så är det äfwen med Bränwin, dock är äfwen här lukten mindre tydelig, emedan den gömmes af Bränwinets.

Bären gifwa genom jäsning et slags Win, som icke heller kan sägas wara godt, men de gifwa nog mycket Bränwin. VON AKEN har af tolf kannor Smultron fått sju qwarter Bränwin.

Brunnsgäster, som hafwa Stenpassion, böra ackta sig at njuta Smultron til aftonmåltid; man har flere exempel, at

sådane om morgonen derefter, när de druckit wattnet, fått häftige anstötar af Stenkolik.

Äfwen ibland de wilda eller Mark-Smultron finner man flere förändringar til skapnad, färg och smak. Den märkwärdigaste af Swenska är den, som af allmogen i Skåne kallas Smällon. Bären äro större än de wanlige, aflånge, nästan hwita med en ganska liten rodnad, och hafwa en synnerligen god smak. Genom plantering i Trägårdsjord blifwa wäl Mark-Smultron större, sällan bättre, som torde hända härrörer af et gemenligen mera instängdt läge, ty de fordra god jord, öppet läge, fritt utrymme och Sol; och hwarken wåt botten eller mycket torr. At från fältet inflytta plantor går snabbast, men man bör icke taga för hand, utan först utröna hwar de bästa finnas.

Wåra Trägårds-Smultron äro icke annat än länge odlade förändringar af Mark-Smultron från flere Klimater. De hos oss kände hufwudsakeligaste äro

Månads-Smultron. som orätt kallas än Cretiske, än Neapolitanske, än Afrikanske, ty de äro hemma på Alperne. I stället at wåra Mark-Smultron räcka wid pass en månad, begynna dessa at mogna kort efter Midsommar, och fortfara at bära tils frosten förbjuder det. De komma i smaken närmast wåra bästa Mark-Smultron, men bären äro mindre än de följande sorter. Will man wintertiden i drifhus hafwa smultron, som låter sig göra, bör man wälja denna sorten.

Win-Smultron. Deraf har man twänne förändringar Röda och Hwita eller rättare Gula, ty mogne äro de ljusgule, och kärnarne än mörkare gula. De röda kallas af några ganska orätt Ananas Smultron, som är en helt annan art. Win-Smultron äro runde, något större än Mark-Smultron, och hafwa en märkelig Winsyra. At bägge desse äro en och samma sort, synas tydeligen deraf, at plantor, updragne af frö af de gula, ofta gifwa röda Bär.

Knapp-Smultron, *Capitons* äro störst, ofta som tumändar, hafwa et til utseende swampigt, men likwäl saftfullt kött, Bären liksom hopklämde med en starkt uphögd köl längsåt. Desse bära här ömnigast, och äro mindre syrlige än Win-Smultron.

Amerikanska Smultron, Skarlakansröda med djupa hålor i bäret där frön sitta. Desse mogna först, och hafwa en egen både lukt och smak, som icke är för alla behagelig, något liknande Swarta Winbär. Af desse äro de rätte

Ananas Smultron en blott förändring, mycket större både i blad, blommor och bär. Desse gifwa här så litet fruckt, at de icke löna odling.

Jordgubbar anses af Botanici allmänneligen för en artförändring af Mark-Smultron, men är wisserligen en särskildt art. Ibland Jordgubbar finnas särskilte plantor som bära twåkönige blommor och gifwa fruckt, samt särskilte plantor med Han- eller Gallblommor, som ingen fruckt gifwa. När Jordgubbeplantorne blomma, äro desse lätte at urskilja: den lilla uphöjningen midt i blomman, hwaraf bäret blir, saknas aldeles, och de små hanknapparne, som i de frucktbärande blommorne äro gula, äro, i Gallblommorne swarta. Om man fått sådane Gallstånd i sin Jordgubbe plantering, och icke noga passar på, at under blomningstiden uprycka med rot och löpare desse stånd, och det hwart år, kan innom några år den bästa plantering bli aldeles af dem förstörd, ty de icke allenast öka sig starkare, utan utöda jämwäl de frucktbärande ståndden. Häraf kommer, at man träffar hela fält med blommande Jordgubbestånd, utan at ärhålla et enda bär.

Så wäl Smultron, som Jordgubbar fordra någorlunda lös och fet jord. Obrunnen gödsel är dem fördärfwelig; men wäl brunnen tåla de ganska wäl. De magra jorden, böra ock dels derföre, dels derföre at de yngre plantor som dels

af affallande bär dels af löparne tilkomma sällan få nog säkre rötter, hwart tredje eller fjerde år omplanteras. Har man då icke tilfälle at förbättra jorden med wäl brunnen gödsel eller förra årets bänkjord, eller och jord af wäl multnade löf, bör man ymsa ställe, och derjämte taga sig til wara, at ej hafwa flere sorter Smultron nära hwarannan, eller plantera en sort, där för några år sedan en annan sort wäxt. Äfwen som man då til plantering bör taga yngre rötter. Wid Jordgubbar är i synnerhet angelägit at efter blomningstiden afbryta löparne.

FRAXINUS *excelsior*. Prodr. Fl. Scand. 1265. Flor. Svec. 926. Sv. Bot. 176.

Ask.

Wäxer öfwer hela Riket, dock hinner den icke til Lappmarken. Trädet är wäl kändt, såsom nyttigt, men långt ifrån odladt efter wärde. Man lämnar derhän EVELYNS berättelse om Engelsmannen, som på en nog liten plats och kort tid med Askplantering förtjente 100000 Ducater. Man kunde åtnöjas med mycket mindre, och likwäl wara wäl belåten. Man finner Asken i skogar, (sällan utgör den likwäl ensam en liten skog såsom wid Alnarps gård wid Malmö) wid Byar, Gärdesgårdar, understundom i Bergsskrefwor, där trädet wäl icke blir så stort, men desto hårdare. Hwar det skall wara frodigt, fordrar det fritt utrymme för sina widt kringgående rötter. Bästa jordmånen för Asken är en ej för hård, och icke wattensjuk lerbotten, hälst något grusblandad. Annars wäxer den mäst i all jordmån, fast sämre och bättre, och man finner den äfwen i sådan kärracktig jord, som uttorkar om sommaren. Sand älskar den minst. Af Swenska träd är intet som med Askens hårdhet förbinder så snäll wäxt. Den är rak, gifwer wacker

stam, och i högden en lummig Krona, som icke qwäfwer gräswäxten såsom Boken; men bör derföre icke planteras wid ängar, så framt man icke med flit will hafwa dem skoglupne, emedan rötterne löpa widt, och tämmeligen flackt, och den sår sig så lätt sjelf. Nära häckar eller i häckar bör den icke heller tålas. Wid hus, murar, byggnader, dubbla stengärden, Kyrkor är det et fördärf at hafwa Asken nära wäxande, emedan dess rötter tränga sig in i små springor, och under tilwäxandet äro i stånd at spränga murarne. När man derhos besinnar, huru stormar skaka Kronan och med den stam och rötter, så finner man lätt huru stor skada den kan göra på sådane ställen. Asken blir mycket gammal, men derwid är icke någon fördel, om man icke för prydnad eller lugn till skona den, eller ärnar den til plankor och bräder, för at af dem begagna sig til Skåp, Dragkistor, Bord, Skrifpulpeter, Panelning och dylikt mera, emedan ju äldre den blir, dess mer förlorar den af sin seghet, hwarföre ock til Brancarder, Plogredskap, Axlar, Kuskbockar, Bommar och dylikt den medelåldrige är den bäste. Man gör derföre bäst, när man har Askeskog, at indela den i 30 til 40 års hygge, hwilket är rätta sättet at begagna sig af Askeskog, ty när man deraf faller en del hwart år, och lämnar lagom hög stubbe, upslå af roten tilräckelige telningar, så at man icke behöfwer sörja för plattsens återplantering. När man efter några års förlopp med behörigt urwal utgallrar desse hyggen, får man tillika en betydelig del goda Tunnband, Täckkäppar, Tröskslagor o. s. w. utan afsaknad för den tilwäxande Fällskogen. Hwar hafswindar hindra andra Träd at wäxa, bör man, om jordmånen ej motsäger, anlägga Askeskog. Träden blifwa wäl icke på sådane ställen så frodige, som där inga hafswindar rasa, men den blir stor nog til många behof. Asken gifwer en ganska god Brännwed, fast den icke, såsom nyttig til gagnswirke och slögder, gärna dertil anwändes, äfwen gif-

wer den goda Kol. Den gifwer nästan dubbelt så saltrik Aska som Björken. Ung och medelåldrig Ask är så seg, at den bär långt större tyngder än Eken utan at brista. Huggen i otid, det will säga för tidigt om hösten eller för sent om wåren, när safwen begynt stiga, är den utsatt för Mask, äfwen så om man låter den ligga för länge med barken på. Bonden gör gärna, utom det förutnämde, deraf fine Yxskaft, Skaft til Nödjor, Fäbindsel, Tröskslagor, Swarfwame och Snickare sine Skaft, Sågställningar m. m. Den finådrige gifwer wackert ämne til Skatuller och smärre Möbler. Til Stolwirke är det ganska godt, något tyngre än Björken, men starkare. Om Askträdet afbarkas på rot och efter twå månader fälles, skall det bli owanligen hårdt. Roten af gamla Askar är wäl icke lätt at arbeta, men ganska wacker til inlagt och faneradt arbete.

Löfwen ätas gerna färska af Boskapen, så den större som mindre, äfwen som af Hästen, och til Löfbrott för Får och Hästar äro de förträffelige, men de böra afrepas, och icke igenom qwistning samlas. Hwad MILLER berättar, at om Kor äta Asklöf, skall mjölken bli elak, och af den orsak Smöret på en del ställen i Surry oäteligt, torde wara et misstag. Hwarken har jag sjelf ärfarit sådant, eller funnit det anmärkt af andre Swenske hushållare. Torde hända han menar Lind, hwarom fram bättre. Uti K. Sw. Wet. Acad. Handl. anföres, at friska Asklöf stötte med litet franskt Win, och saften derutur prässad, och ingifwen, jämte det at de stötte och prässade bladen läggas på stället, bota Ormbett. Hwad man deraf kan och bör draga för slutsats, får jag wid *Polygala* nämna om.

På Asken infinner sig i Skåne, icke alla år, de i Apoteken brukelige Spanska Flugor. Som detta Insect är grönt likasom löfwen, på hwilka de hålla sig, och således på de höga träden knapt märkas, om man icke söker dem, bör man weta, at när löfwen finnas gnagade i kanten, har

man anledning söka dem, som sker bäst om aftonen när det blifwit wäl swalt, eller om morgonen få snart det dagas, då de sitta såsom formande, och lätt nedskakas på utbredde lakan. De samlas der hastigt och läggas i glas eller postelinskärl, bestänkas med skarp ätticka och omröras. Så snart de deraf äro dödade, utbredas de tunt at torrkas.

Asken tåler ganska wäl at agas med sax och kryssangel i Kronor, i solfjäderform o. s. w. men desse äro under sin löflösa tid ganska obehagelige för ögat, och det så mycket mer, som denna tid warar länge, ty Asken är af Swenska träd, det som först släpper och senast utslår sina löf. Man bör derföre icke heller plantera Asken i Alleer, utan där Kronorne få wäxa utan at agas. Om Honträden wäxa fortare än de andre, har man icke nog säker erfarenhet på.

Askfröet mognar gemenligen i October, sch bör då ju förr dess häldre sås. Kan det icke sås samma höst, bör det förwaras i torr sand, sedan det först något fått torrka i winden, annars ligger det et helt år innan det går upp. Til smärre planteringar sås det på Trägårdssängar, och skötes för öfrigt som Lönn, men plantorne böra nästa wår utsättas i Träskolan, emedan rötterne annars blifwa för widlyftige. Will man anlägga Skogslundar deraf, bör jorden först om sommaren och sedan om hösten wara wäl körd, och senare gången ligga i öppen får, til fröet blifwit sått, och derefter harfwas. I en sådan plantering gå de frön, som kommit djupast, gemenligen icke förrän andra året upp. Will man anlägga större skogsfält, bör man gå til wäga på samma sätt, men man gör ock då wäl at hwart år så en wiss andel af det dertil anslagne fält t. ex . en femtonde, sextonde eller til och med tjugonde del deraf, för at, när tiden kommer at fälla skogen, hafwa något nära lika gammalt wirke.

LINDEN anförer uti sin Färgekonst sid. 63 et sätt at färga blått med den inre Barken af Ask, som wäl förtjente at försökas. Med et starkt spad af färsk Askebark och lång kokning färgade DAMBOURNEY ylle, betadt i Wismut-uplösning, wackert och beständigt Äpplegrönt. Friska trädet gaf på samma sätt en wacker *Vigogne*-färg. Morlackerne färga med Askebarken länge blötad i en syra och järn, swart. Yttre barken af medelmåttigt stora qwistar tre delar med två delar Romersk Alun kokade i Regnwatten, det dekokten silad, och fälld med hwit pottaskelut, skall gifwa en ljusröd Lackfärg. RAFN har gjort de påliteligaste försök med Askbarken. Efter dess upgift kokar man et sk:pd Bark med åtta lod Alun och två lod Winsten i två timmar med lagom watten, och i denna soppa lägger man et sk:pd ylle i två timmar, så får det en Karmelit-Oliwfärg, om tyget derefter lägges i halfwarmt watten en half timma, hwari två til fyra lod Järnwitriol, eller dubbelt så mycket Salzburger Witriol är uplöst, blir färgen mörkare och wackrare.

På en del ställen tilreder Bonden af Asken en widbränd Olja, som han kallar Askefett. Tilredningssättet är det samma som då man bränner Degerolja, hwilket under Artikeln Björk är anfördt, men i stället för Björktbark, tager man härtil små stycken af wäl torrt Askträ. Detta Askefett bruka de at smörja sig med mot wärk, men medlet är nog wanskeligt, utom dess äfwen osnyggt.

Bien söka Blommorne ifrigt.

FRITILLARIA *Meleagris*. Prodr. Fl. Scand. 397. Flor. Svec. 283. Sv. Bot.

Brädspelsblomman.

Det enda ställe den finnes wild i Swerige är Kongsängen wid Upsala. Man känner ingen hushållsnytta deraf

widare, än at den af Koen och Hästen afbites, och blomman pryder sit ställe i en Trägård. Troligen sökas de ock af Bien.

FUCUS. Tång.

Wid Swenska kusterne äro af detta slägte kände öfwer trettio arter, och torde hända at lika så stort antal deröfwer finnes. Ibland desse äro en del nog sällsynte, och kanske de icke höra tid wåra kusters inwånare, utan hitwräkas af Hafsböljorne ifrån än nordligare trackter. Många af dem äro ganska swåre at med noggranhet urskilja. Det kan ock i hushållswägen wara tilräckeligt, at känna de hufwudsakeligaste, hwarföre man ock tror det wara öfwerflödigt at här upräkna dem alla. Jag will derföre, sedan jag anfört den kända nyttan af Tång i allmänhet, upräkna några af dem som äro kände för särskildt bruk. På Skånska kusten brukar allmogen mycket, at af Hafstången lägga gärden. Hwar jordmånen år sand och grästorfwen följakteligen är lös, och man har brist på sten, äro sådane Tånggärden mycket waracktigare än Torf- och Jorddiken. De kosta blott mödan at anlägga, och äro lätt underhållne, fördärfwas icke heller så lätt af regn. När de blifwa så gamla, at de måste omläggas å nyo, har man en myckenhet förmultnad Tång, som utspridd på Åkerjorden tjenar til dess förbättring. De äro icke så farlige som ris- och wasagärden för eld, då Tången så trögt brinner.

Hafstången både anbefalles såsom en förträffelig åkergödsel, och nyttjas i det afseende på många ställen. Hwar man icke har tillgång til något bättre, er det wäl den bästa; men i sig sjelf är den icke synnerligen gödande och orätt anwänd, kan den skada, Det hufwudsakeligen werkande hos Tången är en större eller mindre andel af koksalt, och så nyttigt detta kan wara i liten mängd, för wissa Sädesar-

ter och på wissa jordblandningar, så skadelig blir en större mängd deraf, och på sand. Tången rutnar eller rättare multnar ganska sent, och som den dess förinnan icke kan afgifwa något gödningsmedel, förutan den nämde widlådande andel af koksalt bör den icke heller föras på åkern förrän den rutnat. Lägger man den ensam i högar, kräfwas flere år innan den multnar, som man kan se på de förutnämde Tånggärden; men lägges den i hwarf med gödsel, går det icke allenast fortare, utan man får en wida bättre gödsel. Dock böra sådane gödselhögar en eller annan gång omkastas, för at påskynda förruttnelse.

Tångens anwändande til Kelp, är onekeligen et af de wigtigaste. Kelp är en sämre art Soda som i Frankrike, Irland, Skottland och en del af Skottska Öarne brännes af Hafstång. Til den ändan insamlar man den af Hafwet nyss upkastade Tången, eller i Båt afskär man den sjelf på något djup med dertil gjorde knifwar på långa skaft, eller på mindre djup wadande lösrifwer eller bättre afskär den. Under flitigt wändande torkas den. Har man icke tilfällen at genast bränna den, måste den föras under skjul, at icke regn må få afskölja den, hwarigenom mer och mindre sälta förlorat. Den som länge legat upkastad, och flere gånger af regn warit wåt, är odugelig. När man har tilräckeligt förråd, anställes bränningen. Til den ändan gräfwer man på stranden en grop, wid pass halffjerde aln lång och halfannan aln bred samt fem qwarter djup, hwilken beklädes med flata stenar, så tät man kan. Man gör bättre om man gräfwer gropen än längre, ty då kan man bättre med lösa stenar afdela gropens storlek efter Tångens myckenhet, som man har at förbränna. I denna grop tändes en liten eld med stickor, och derpå lägges af den torra Tången litet i sänder så fort den brinner ner. När en myckenhet således är bränd är askan glödhet. En karl måste då med en järnraka på långt skaft röra hurtigt deruti från ena bräd-

den til den andra, och dymedelst blanda den wäl, tils den begynner löpa tilsammans, och liksom smälta. Derefter lämnas den at kallna, då den stelnar i en klimp, som upbrytes, sönderslås, och packas i tunnor. Det kräfwer någon wana, at bränna den wäl, ty blir den icke wäl bränd, så ehuru saltrik, blir den icke tjenlig, i synnerhet til Såpsjuderi. Lägger man för mycken Tång til i sänder, blir den icke wäl askwandlad, utan mycken allenast förkolad. Lägger man för litet på, så bibehålles icke nog hetta för at sluteligen få sodan at wälla tilhopa. Man måste wälja tort wäder, ty både regn och dimma hindrar bränningen, äfwen som en stark blåst. En lagom dragwind underhjelper åter, och denne kan måttas med några grästorfwors upsättande på windsidan (*). Kelpen nyttjas wäl til Såpsjuderi; men dertil är den mindre förmånlig än wid Glasbruk, där den med fördel kan brukas, och mycken Pottaska derigenom besparas.

Bränner man den torrkade Tången til lös aska uti en ren Bakugn eller på en ren Spis, at den icke får wälla tilhopa, utan förwandlas til en lös kolfri aska, och denna utlakas med åwatten eller regnwatten, och denna lut silas wäl, samt sedan inkokas til dess en droppa deraf drupen påen kall sten wisar någon anskjutning, och man så gjuter den i Stenkärl, anskjuter et så kalladt Glauberssalt, som genom återuplösning i å eller regnwatten, silning och afdunstning kan renas, och brukas til Laxersalt. Man får tillika

* Widare underrättelse om Kelpens beredning finner man uti min Afhandling om Kelp, tryckt i Lund 1802, och C. G. RAFNS Nye Bibliothek for Physik. Medicin og Oekonomie. Kiöbenhavn 1. B. 3 $. 1801 men aldrafullständigast i Nytt Bibliothek for Phyfik, Medicin og Oeconomie af HERHOLDT, RAFN, VIBORG, ÖRSTED 1805 3 Hefte, där och teckning på Kelpugnen finnes.

et annat Salt som på Apotheken fås under namn af *Alcali vegetabile vitriolatum,* hwilket såsom en hård krystallinsk skorpa, bekläder kärlet inuti och til slut får man af luten, om den helt och hållet inkokas, et orent och blandadt koksalt, som kan brukas at gifwa åt Boskapen.

Til de här anförde bruk begagnar man sig af Tångarter utan urskillning, dock tjenar icke härwid ZOSTERA som ock, fast orätt, af allmänheten kallas Tång. Til gärdsle eller Tångwallar kan den dock gerna anwändas i blandning med Tångarterne, men til Kelp duger den icke. Några Tångarter anwändas äfwen wäl på annat sätt i hushållningen, och så mycket man känner äro de följande.

FUCUS *serratus*. Prodr. Fl. Scand. 1676. Flor. Svec. 1444. Sv. Bot,

Såg-Tång.

Är näst den följande den allmännaste på wåra stränder. Norrmännerne gifwa den i foderbrist åt sin Boskap, och locka dem dermed at äta den, at de strö mjöl på. Holländarne lägga i denna Tången Hummer och Krabbor, när de skola föras, och hålla den bättre än den följande, hwars slemfulla blåsor lättare taga hetta och röta.

FUCUS *vesiculosus*. Prodr. Fl. Scand. 1677. Flor. Svec. 145. Sv. Bot. 191.

Blåstång. Swintång. Knapptång. Klotång. Höter. Klöter.

Den ömnigast förekommande Tångart på Swenska stränder, och en ganska nyttig wäxt, fast den nog litet anwändes. Färsk och sönderhackad, samt med mjöl eller kli påströdd, kunna Swin dermed nödfödas, och äfwen Fäbo-

skapen. På öarne Jura och Skye äta de senare den utan någon påströdd säd, och sjelfwa Hjortarne söka stranden för at mätta sig deraf. På Öland nyttjas den til Tak fast de icke blifwa de bästa, och på andra kuster ser man den nyttjas til ryggning. På Jura och flere af Hebridiske öarne, där inwånarne icke salta sin Ost, betäcka de den färsk med aska af denna Tången. Den bästa Kelpen fås af denne Tångart. RUSSELS medel emot Kroppwäxter på halsen förtjener at här äfwen anföras, då det är så enkelt, och icke kan skada, om det just icke altid är oswikeligt. Man tager twå skålpund af de blåsor som finnas på denna Tångarten i Julii månad, då de äro fulle af slem, lägger dem i en glasburk, och slår derpå tre qwarter Hafswatten, och låter det stå 15 dygn, då det nästan har fått tjocklek af Honung. Det prässas då genom linne, och med detta slem gnider man med handen wäl på hårde Swulsterne tre til fyra gånger om dagen .

FUCUS *nodosus*. Prodr. Fl. Scand. 1686. Flor. Svec. 1149. Sv. Bot.

Knöltång. Knyltång.

Fiskare bruka gärna denna at lägga imellan Ostron, för at hålla dem wid lif.

FUCUS *Ovinus*. Prodr. Fl. Scand. 1705. Sv. Bot.

Fårtång.

Denna och följande förekomma endast wid Nordsjöns stränder. Får och Getter äro ganska begärlige efter den. Inwånarne i Skottland och Irland äta den äfwen gärna så: en del torka den och wrida den samman, och bruka

den som tuggbuss. STELLER berättar at på Östra Asiens kuster ätes den både rå och kokad.

FUCUS *furcellatus*. Prodr. Fl. Scand. 1709. Sv. Bot.

Get-Tång.

Ätes gärna af Geten.

FUCUS *esculentus*. Prodr. Fl. Scand. 1709. Sv. Bot.

Bågtång.

Både folk och boskap äta denna gärna, de förra endast stjelkarne. Den skall wara bäst i September månad.

FUCUS *saccharinus*. Prodr. Fl. Scand. 1710. Flor. Svec. 1951. Sv. Bot.

Söt-tång.

Denne ätes äfwen gärna af Boskapen, men deras kött skall deraf få en obehagelig smak. Isländarne samla mycket deraf, skölja den i färskt watten, och inlägga den i tunnor, då den öfwerdrages med et hwitt Sockerbeslag, hwilket de kalla Hnejta. De äta deraf dageligen til torr fisk med smör. Sämre folket i England stufwa den understundom. I Island kokas den äfwen med mjölk til supmat.

FUCUS *ciliatus*. Prodr. Fl. Scand. 1713. Sv. Bot.

Ätes ömsom med Fårtången af Skottar och Irländare och Boskapen är äfwen begärlig derefter,

FUMARIA *bulbosa*. Prodr. Fl. Scand. 858. Flor. Svec. 632. α. Sv. Bot.

FUMARIA *cava*. Prodr. Fl. Scand. 360. Flor. Svec. 631. γ. Sv. Bot.

FUMARIA *fabacea*. Prodr. Fl. Scand. 859. Flor. Svec. 631. β. Sv. Bot. 15.

Ansågos af VON LINNÉ såsom förändringar af en art, men wid nogare betracktande äro de ganska åtskilgde arter, hwad ock deremot må inwändas af dem som icke haft tilfälle betrackta alla tre lefwande på en gång. De wäxa, den första wid Hafskanten i Roslagen och Finland, den andra i Skogar och Lunder i Skåne med både hwita och röda blommor, och den tredje i Skogslundar i Upland och Skåne. De ätas af Koen, Fåret och Geten. Bien söka blommorne, men som de ej kunna på annat sätt åtkomma Honungssaften; bita de hål på sporren hwari den är gömd. Rötterne af första arten upgräfwas efter PALLAS berättelse af Baschkirerne, och ätas för törst, men de äro bittre. Widare känner man ingen hushållsnytta af dem. Deras wackra blommor, som komma tidigt om wåren, gifwa dem rum i Trägårdar.

FUMARIA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 861. Flor. Svec. 630. Sv. Bot. 43.

Jordrök. Åkerrök. Gallgräs.

Wäxer allmänt i åkrar bland säden, mera sparsamt på jordwallar, i Trägårdar. Den ätes, fast icke begärligt af Boskapen. Bien besöka i nödfall dess blommor. DAMROURNEYS

försök wisa at denna inhemska och så lätt odlade wäxt förtjänar mycken upmärksamhet i Färgkonsten, han föredrager den före Wau. Man kan nyttja så wäl den färska som torra Örten. Til försök med den färska tog han den, då den war färdig af blomma, at torrka lät han samla den då den nyss utblommat. Man kan således säkrast taga den när den står i blomma. Den kokas med å eller regnwatten en timma ganska sackta, och i detta spad lägges det betade yllegodset en half timma utan at koka. Ylle, betadt i Wissmutuplösning tager på det sättet en waraktigare färg är i Wau, och grönt färgadt i Indigokypen blir icke allenast ganska wackert, utan blånar icke med tiden såsom på Waubotten. Betar man yllegodset i Tennuplösning och färgar med färska Örten, blir det mera gullgult än med Wissmutuplösning. Kunde det komma derhän, at man förmådde sig i större Färgerier anwända Jordröken, så är den lätt odlad. Frön äro icke swåre at til en början samla på åkrarne. De kunna sås om hösten i god, lös och jämn åkerjord, eller wanlig Trägårdsjord. Huruwida man hos oss skulle kunna efter första uphämtningen, så den åter för at samma år få än en skörd, kommer an på försök, huru länge Frön ligga i jorden innan de gro.

GALEOPSIS *Galeobdolon*. Prodr. Fl. Scand. 724. Flor. Svec. 525. Sv. Bot.

Under Träd och Buskar i Skånska skogsbygden där man äfwen träffar den afbiten af Kreaturen.

GALEOPSIS *Ladanum*. Prodr. Fl. Scand. 722. Flor. Svec. 524. Sv. Bot.

Fins i åkrar bland säden, på trädesåkrar, i Trägårdar, m. m. Ätes af Fåret och Geten, ratas af de andra,

Ylle betadt i Wissmutuplösning antager i et starkt spad af Örten efter tre timmars kokning en wacker *merdoie*.

GALEOPSIS *Tetrahit*. Prodr. Fl. Scand. 723. Flor. Svec. 523. Sv. Bot.

Plister. Sugor. Pipför. Piptå. Dån. Hampört.

Allmän och ofta et ömnigt ogräs i Åkrar, Trägårdar o. s. w. När den icke är för gammal ätes den af Koen, äfwen af Fåret och Geten. Omkring Lauterburg brukar man efter SUCCOWS berättelse, at af dess frö prässa en Olja, som i synnerhet är tjenlig i Lampor. Af Tio sk:pd Frö får man wid pass en kanna Olja. Men man måste uptaga wäxten innan fröet blir så moget at det utfaller. Såsom ogräs betracktadt är det inte swårt at utrota, då wäxten är årig, och kan lätt upryckas när den blommar. På samma sätt hanterad, som den förra, med samma betning fick DAMBOURNEY en ljus Muskus på ylle, hwilken war ganska beständig.

GALIUM *Aparine*. Prodr. Fl. Scand. 190. Flor. Svec. 128. Sv. Bot.

Snärjegräs. Snärpegräs. Wattenbinda.

Den wäxer wanligast wid Hus, Gärdesgårdar och Häckar, äfwen i Trägårdar och Åkrar, på hwilket senare ställe den är et beswärligt ogräs, som endast genom upryckning utrotas. Det är underligt nog, at en Ört som är fullsatt af så skarpa hullingar, at den håller fast wid kläderne, likwäl ätes af både Kor, Får, Getter och Hästar. LINNÉ säger at man brukar stjelkarne (förmodeligen med bladen på), at sila mjölk igenom. Rötterne skola gifwa röd färg,

men det torde wara swårt at få tilräckelig mängd deraf. Ändskönt små, sökas blommorne af Bien.

GALIUM *boreale*. Prodr. Fl. Scand. Scand. 189. Flor. Svec. 124. Sv. Bot. 122.

Måra. Hwitmåra. Mattara.

Är allmän i alla magra ängar, ofta på Åkerrenar. Den ätes af Fåret, Geten och Hästen, ogärna af Koen, ännu späd ätes den af Swinet. Norrmannen färgar mycket sit röda kläde med rötterne. Til den ändan insamlas de, sköljas hastigt i kalt watten, torrkas och stötas til pulwer. När de wilja färga, beta de först tyget i et spad af Jämna Björklöf eller Walbjörkslöf, redan taga de lika wigt af den pulweriserade Måreroten som Ullen eller tyget, koka den med Spisöl tillika med godset en timma. För öfrigt kan man bruka roten på samma sätt som *Asperula tinctoria,* Färgmadra.

GALIUM *Mollugo*. Prodr. Fl. Scand. 187. Flor. Svec. 125. Sv. Bot.

Är funnen wid qwarlefworne af Stäkeslott i Upland. Örten ätes gärna af Fåret. Rötterne nyttjas i Siberien til rödfärg på samma sätt som Färgmadrans. Betas yllet uti Wissmutuplösning, kan man dermed få alla de samma Schotteringar af rödbrunt som af Krappen, men betas med Alun och Winsten i den proportion at til et sk:pd Ull tagas fem och et halft qwintin Winsten och fyra lod Romersk Alun, som lösas i tilräckeligt kokande watten, deri godset lägges och flitigt wändes en timma, och hålles hett utan at koka, men mot slutet får koka 3 til 4 minuter, blir det

Kanelbrunt. Färska örten färgar Wissmutbetadt Ylle utan kokning Citrongult.

GALIUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 181. Flor. Svec. 126. Sv. Bot. 1

Är allmän på dybotten och i sumpiga, wåta ängar, wid wattenränlar o. s. w. Hästen, Koen och Fåret äta den.

GALIUM *saxatile*. Prodr. Fl. Scand. 184. Flor. Svec. 1994. Sv. Bot.

Är funnen på några ställen i Skåne på grusbotten. Hushållsnytta känner man icke deraf.

GALIUM *sylvaticum*. Prodr. Fl. Scand. 188. Sv. Bot.

Wäxer på några ställen i Skånska skogsbyggden. Hushållsnyttan är den samma som Mårans.

GALIUM *trifidum*. Prodr. Fl. Scand. 183. Sv. Bot.

Finnes på fucktiga och sanka ställen i Medelpad och Jämtland.

GALIUM *uliginosum*. Prodr. Fl. Scand. 183. Flor. Svec. 127. Sv. Bot.

Wäxer på sumpiga ställen. Ätes af Hästen och Boskapen. Sannolikt är, at rötterne af hela slägtet gifwa röd färg, och således äfwen dennas, fast de icke äro försökte.

GALIUM *verum*. Prodr. Fl. Scand. 186. Flor. Svec. 123. Sv. Bot. 165.

Gulmåra. Maria sänghalm. Honinggräs. Mårgräs. Sligefrö. Willereda.

Är allmän wid wägar och stigar, åkerrenar, gärden m. m. ofta i rena sanden. Fåret och Geten äta Örten, Koen ogärna, Hästen intet. Bien uppehålla mig mycket på dess blommor ehuru små de ock äro, förmodeligen ledde af den Honungssöta luft de sprida. Det är en så allmän tanke at blommorne häraf ysta mjölk, och kunna nyttjas som löpe til ystning, at Örten deraf fått namn både på Fransyska *Caillelait* och Tyska Labkraut; men detta föregifwande är icke dess mindre ogrundadt. Redan år 1768 anstälde jag på framlidne Archiater BÄCKS anmodan, många försök så med denna som med Måran och *Galium palustre* på flere sätt, men fåfängt. Äfwenså har det gått PARMENTIER och RAFN. Det är bekant at i Chester i England göres gul Ost, som nu för tiden färgas med Anotto eller Orleana, men tilförene har man härtil efter RAY'S berättelse brukat blommorne af Gulmåran i blanning med löpe, och detta har förmodligen gifwit anledning til denna oriktiga tradition, som den ena efter den andra så troget anförer. Skånska namnen Sligefrö och Willereda härröra från et gammalt skrock, at om den blommande Örten kastas imellan twänne trätande personer, skall trätan icke kunna slutas utan slagsmål. LINNÉ berättar at den gifwes Boskapen, då den wid ombyte af bete från slättbyggden til skogstrackten får Blodpiss; men kuren är osäker, åtminstone icke nog befästad. Som Örten är flerårig och gärna wäxer i sand, förtjenar den at på flygsandsfält sås. DAMBOURNEY försäkrar at roten gifwer samma färgor som Krapp, när den på samma sätt, men tre til fyra- dubbelt mot godset, anwän-

des, och at man äfwen med Tennuplösning kan färga halfskarlakan. RAFN anförer et i Swerige brukeligt sätt at anwända den. Roten stött och malen blandas med Maltmjöl eller Swagdricka. Yllegarnet lägges lagwis med roten i watten, och kokas en timma, uptages och sköljes. Förut gulfärgadt blir färgen wackrare. Dess egne försök med Blomqwastarne äro wigtige i hemfärgning. Kokade med två lod Winsten och åtta lod Alun til hwart sk:pd gods en timma, och godset (Ylle eller Siden) sedermera kokadt i detta spad två timmar, får en Oliwfärg. Lägges detta en half timma i en halfwarm uplösning af två til fyra lod Järnwitriol blir färgen wackrare. Än wackare blir färgen af dubbelt så mycken Salzburger Witriol eller i dess ställe tre til sex lod Järnwitriol och et til två lod Kopparwitriol. Med blott Koksalt och Järnwitriol fås en gräsgrön färg på Ylle och Silke; men proportionerne äro icke upgifne.

GENISTA *anglica*. Prodr. Fl. Scand. 869. Sv. Bot.

GENISTA *germanica*. Prodr. Fl. Scand. 870. Sv. Bot.

GENISTA *pilosa*. Prodr. Fl. Scand. 868. Flor. Svec. 635. Sv. Bot.

Trenne små föga öfwer et finger höga Buskar, som wäxa ibland ljungen på sandfält, de två första i Halland och den sista i Skåne, och knapt äro märkelige utan den tiden de blomma. Får och Getter afbita begärligen qwistarne, och Koen håller äfwen til godo de spädare. Bien söka blommorne. Onekeligen skulle de enligt DAMBOURNEYS försök wara ganska nyttiga i färgeri, men då men har så liten tilgång på dem, och deras odling icke kan blifwa lönande nödgas man at undwara deras bruk.

GENISTA *tinctoria*. Prodr. Fl. Scand. 867. Flor. Svec. 634. Sv. Bot.

Prengräs. Genista.

Wäxer wid åkerrenarne imellan Börstorp och Slåtterwalla samt på en backe i Malma socken i Westergötland. LINDER säger at den ock wäxer på Öland; men LINNÉ har icke där anmärkt den. Den ätes wäl både af Boskapen och Hästen; men dess förnämsta bruk är til färgeri, och har den ifrån äldre tider dertil warit nyttjad. Busken är wäl liten men mycket större än de förra. Man afskär qwistarne medan Busken blommar, och nyttjar dem hälst friska; dock kunna de äfwen nyttjas torrkade. Småhackade kokas de med tilsats af Alun, och gifwa då både ylle och linne en wacker gul färg. Ryssarne koka dem med frisk Qwas, och blanda dertil antingen hälften så mycket såd af ung Ekebark eller och lägga de Alun til. De låta tyget ligga häri hela åtta dagar, och när det uptages doppas det i lut af Almaska, och torrkas i skugga. Kokar man Prengräsets blommor i lut, färgas dermed Pommeransgult. Ylle betadt i Wissmutuplösning får i heta spadet af Prengräset utan kokning en wacker Citrongul färg, kokas det blir färgen mörkare. Man brukar på en del utrikes orter detta gula til botten för grönt, som blir ganska wackert i Indigokypen. Som busken äfwen håller til godo mager jord, kunde det förtjena at försöka huru den wille trifwas på sand. Sås deraf något i en Trägård, får man frö tilräckeligt til et sådant försök. När den blommar besökes den flitigt af Bien.

GENTIANA *Amarella*. Prodr. Fl. Scand. 317. Flor. Svec. 229. Sv. Bot.

Blommar om sena hösten på öpna lågländte ängar och betesmarker. Ätes af Fåret, men Koen och Hästen låta den stå. Den är tämmeligen bitter, och kan derföre liksåwäl som den följande nyttjas på dricka i stället för Humle.

GENTIANA *campestris*. Prodr. Fl. Scand. 318. Flor. Svec. 230. Sv. Bot.

Stickelblomma. Steckgräs. Stynggräs. Halsgräs.

Blommar förr än den föregående och på samma ställen. Örten är äfwen bitter, och nyttjas derföre af fattigt folk at lägga på dricka i fallet för Humle.

GENTIANA *Centaurium*. Prodr. Fl. Scand. 315. Flor. Svec. 232. Sv. Bot. 219.

Tusengyldenkrut. Arun.

Wäxer på en del ställen i Skåne, Roslagen och på Gottland i ängar, gemenligen sådane som hafwa sandbotten. Kreaturen röra den icke utom Geten. Den är ganska bitter, och skulle derföre äfwen kunna brukas i stället för Humle på dricka. Mäst är den känd såsom et godt Magemedel. Den insamlas med stjelkar, blad och blommor, endast rötterne afskäras; men äro de aldeles mullfrie, kunna de gärna blifwa. Örten bindes i små knippen, som hängas i skugga, hwar drag är, at torrka. När den nyttjas, skäres altsammans smått. Slår man på fyra lod sålunda hanterad Tusengyldenkrut och et halft lod småstött hwit Kanel eller i dess ställe tre qwintin torr, småskuren Kallmusrot et halft stop distilleradt Bränwin på en flaska,

och låter den tiltäpt stå en weckas tid i ganska lindrig wärme, derefter prässar och silar det, har man goda Magdroppar, hwaraf en eller twå Theeskedar njutne et par gånger om dagen äro nyttige både för yngre och äldre, som hafwa en swag mage, at återställa matlusten. En del bruka at koka den i watten, och dermed bada Barn för skabb, men näppeligen werkar den wid sådant tilfälle mer än et klibad. Til färgning er den försökt, men icke funnen wara af något synnerligt wärde. Den finnes och för sparsamt hos oss dertil. Dess odling är icke omöjelig fast icke lönande; blommornes wackra färg lockade mig redan som barn, at samla frön deraf; de såddes genast så, at de än helt friska utströddes på den jämnade jorden, och först efter andra winterns förlopp upgingo de om wåren. Förwaras de öfwer wintern gå de icke mera up. Det samma tror jag gälla om hela slägtet, åtminstone om flere arter deraf.

GENTIANA *Pneumonanthe*. Prodr. Fl. Scand. 312. Flor. Svec. 128. Sv. Bot.

Höstklockor.

Denna wackra Höstblomma wäxer allmänt i sanka ängar i Skåne, och på en del ställen i Småland. För sit utseende förtjenar den plats i Trägårdar. PALLAS berättar, at man i Ryssland kokar blomman i söt mjölk, och dermed botar Conwulsioner hos Barn och Hundar.

De öfrige inhemske arter af detta slägte äro icke kände för någon nytta.

GERANIUM *cicutarium*. Prodr. Fl. Scand. 839. Flor. Svec. 695. Sv. Bot.

Wäxer wid Gator, Hus, i Trägårdar, Åkrar o. s. w. Är årig och ätes af Koen och Hästen, något af Fåret. Dess bruk såsom Sympathie-kur mot frossan har samma utslag som alla dylika, at det händer man under dess nyttjande blir sjukdomen qwitt, utan at medlet dertil bidrager. Man krossar gröna Örten, binder den i en linneklut, som bäres i en tråd om halsen i maggropen.

GERANIUM *columbinum*. Prodr. Fl. Scand. 848. Flor. Svec. 633. Sv. Bot.

GERANIUM *dissectum*. Prodr. Fl. Scand. 849. Flor. Svec. 622. Sv. Bot.

Äro bägge årige arter som wäxa sparsamt i Åkrar och Trägårdar i och omkring Lund, men äro icke bekante såsom nyttige.

GERANIUM *lucidum*. Prodr. Fl. Scand. 846. Flor. Svec. 620. Sv. Bot.

På Gottland, i Westergötland och i Skånska skogsbyggden finner man denna sparsamt på bergiga trackter. Ätes af Koen och Fåret.

GERANIUM *molle*. Prodr. Fl. Scand. 847. Flor. Svec. 624. Sv. Bot.

Fins här och där men sparsamt Skåne.

GERANIUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 843. Sv. Bot.

Finnes i kärracktige skogsängar på några ställen wästra delen af Skåne. Man känner intet bruk af denna eller den föregående.

GERANIUM *phæum*. Prodr. Fl. Scand. 840. Sv. Bot.

Doctor OSBECK har funnit denna wid Norra Wram.

GERANIUM *pratense*. Prodr. Fl. Scand. 844. Flor. Svec. 618. Sv. Bot.

Jensmäss-blomster.
Midsommarsblomster.

Wäxer här och där i skogsängar. Desse ätas af husdjuren, äro flerårige, och pryda med sine wackra blommor större Trägårdar.

GERANIUM *robertianum*. Prodr. Fl. Scand. 845. Flor. Svec. 619. Sv. Bot.

Är twåårig. Wäxer allmänt wid gator, hus, gärdesgårdar, i skogar under träd, wid stenar, på berg o. s. w. Ätes äfwen af Kreaturen. Det föregifwes at den krossad och gniden på wäggar och möbler, skall fördrifwa Wägglus. En starck pågjutning skall äfwen ingifwen bota Boskapen för Blodpiss. Et starkt spad af blommande Örten gifwer Wissmutbetadt ylle utan kokning en gul på Oliw stötande färg, men genom lång kokning en wacker och fast ljus Muskus.

GERANIUM *rotundifolium*. Prodr. Fl. Scand. 850. Flor. Svec. 621. Sv. Bot.

En liten årig wäxt, som finnes på flere ställen på gräsplatsar, Kyrkogårdar, i Trägårdar o. s. w. af hwilken man ingen hushållsnytta känner, utan at den af Hästen, Koen och Fåret afbites.

GERANIUM *sylvaticum*. Prodr. Fl. Scand. 842. Flor. Svec. 617. Sv. Bot.

Abrahamsrot. Gibbergräs.

GERANIUM *sangvineum*. Prodr. Fl. Scand. 851. Flor. Svec. 616. Sv. Bot.

Ormgräs.

Den förra wäxer i skogarne här och där, i synnerhet ömnigt i Norrland, den senare i skogsängar wid buskar, stenar och landswägs groparne. Bägge äro flerårige och pryda sina ställen med deras wackra Blommor. De ätas af Kreaturen.

GEUM *rivale*. Prodr. Fl. Scand. 645. Flor. Svec. 461. Sv. Bot. 231.

Kopattar. Fårpuppor. Fårpungar. Bagpungar. Kattballar. Slätkullor. Humleblomster.

Allmän i lågländte och sanka ängar. It sådane ängar där den wäxer icke skulle wara tjenlige til Åkerjord, är ganska oricktigt. Den wäxer ofta där den förträffeligaste åkerjord utgör bottnen, men den utwisar altid en fucktig jord, som efter behof med djupare eller grundare dikning kan hjelpas. Wäxten ätes af husdjuren, fast häldre af Fåret och Geten än de andre. På en del ställen taga de märke af des mognande frö til slåttertiden, GLEDITSCH räknar wäxten ibland dem som tjena at garfwa Läder med; men jag lämnar derhän om någon eftertänksam hushållare skulle finna förmånligt för et sådant bruk at fördärfwa sina ängar. Mycket låter sig göra, som derföre icke är gagneligt. Roten af denna Ört har och warit prisad såsom tjenlig at nyttja i stället för Chinabark wid frossors botande; men då dess bruk dels icke är så säkert, dels fordrar en Läkares urskillning, är rådeligast lämna det i dens händer, som förstår anwända det. Man finner ej sällan plantor af denna wäxt med fyllda, äfwen som med wanskapte blommor, hwilka äro så wackre, at de med rätta förtjena plats i Blomsterqwarter. Man bör då uptaga plantan med så mycken widhängande jord som man kan, och således inflytta den.

GEUM *urbanum*. Prodr. Fl. Scand. 844. Flor. Svec. 460. Sv. Bot. 94.

Neglickerot.

Så kallad af den swaga smak och lukt af Neglickor som roten i synnerhet wårtiden gifwer. Den wäxer wid hus, gärdesgårdar, häckar, i skogslundar, i buskrika ängar o. s. w. hälst hwar jorden är lös och något fucktig. Den ätes af husdjuren. Hwad wid den förra är anfört, så wäl rörande dess nytta til Garfweri, som såsom Läkemedel, gäller om denna äfwen. At den om wårtiden uptagen och lagd på dricka, gifwer det en för åtskillige behagelig smak, är wist,

men icke förebygger den drickats surnande, och blir icke heller nyttigt för alla til dageligt bruk, om något mycket af Roten pålägges. Et starkt spad af Roten, hwari ylle, betadt i Wissmutuplösning, kokades tre timmar, gaf det en wacker och fast *musc d'orée*. Gjordes spadet af hela wäxten fick godset en wacker nötfärg. DAMB.

GLAUX *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 291. Flor. Svec. 210. Sv. Bot.

Wäxer wid alla Hafsstränder fast ej ömnigt. Ätes af Kreaturen, i synnerhet gärna af Koen. Kan ock färsk brukas såsom grön sallat, och äfwen läggas på Soppor, och stufwas där man har förråd deraf.

GLECHOMA *hederacea*. Prodr. Fl. Scand. 718. Flor. Svec. 518. Sv. Bot.

Jordrefwa.

Allmän wid hus, murar, gärden, på jordwallar, i Trägårdar, ej sällan i åkrar och ängar. Ätes af Fåret, något af Hästen och ratas af de andra. LOESEL säger safften med Win blandad wara et ofelbart medel mot hwita fläckar i ögat på Hästar. Man har och brukat i England at lägga Jordrefwan på Öl, ej för at få det starkt, som RAY berättar, utan såsom Medicine och at gifwa det brun färg. Smakeligt blir det icke deraf. Man will påstå at hwar den kommer in i ängar skulle den magra dem, det jag näppeligen tror, hälst den, hwar tätt gräs är, icke kommer synnerligen fort.

GLOBULARIA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 179. Flor. Svec. 116. Sv. Bot. 183.

Bergskrabba.

Är enbart funnen på Öland och Gottland. Pryder sitt ställe i Trägårdar, för öfrigt känner man ingen nytta deraf.

GNAPHALIUM.

Detta slägte hwaraf man i Swerrige, Lappska fjällen insberäknade, räknar fem arter, utmärker en mager och ofrucktbar jord. Kreaturen röra dem knapt utom Fåret och Geten kanske litet. Den ena arten *Gnaphalium arenarium*, Ewighets blommor som pryda en del af Skånska sandfälten, skulle wara wacker i Trägårdar, men trifwes illa i annan jordmån än hwit sand, och förtjenar icke ens at sås på sandfälten, då den så mycket jag wet, icke en gång ätes af Fåret. Bönderne bruka mycket at binda små qwastar af dem och dermed pryda sina Sommarstugor. Förr har man äfwen nyttjat mycket at med torra blommorne röka wärkande ställen, men det werkar föga annorlunda in hö. DAMBOURNEY säger sig wäl försökt *Gnaphallum sylvaticum* til färgning; men jag har anledning tro honom under detta namn förstå en hel annan wäxt. Stjeltarne af *Gnaphalium dioicum,* Kattfötter *Sv. Bot. 148.* utgöra en del af det dåliga och kraftlösa hö man får på magra, tufwiga ängar.

GYPSOPHILA *fastigiata*. Prodr. Fl. Scand. 536. Flor. Svec. 379. Sv. Bot.

Är endast funnen på stora Carlsöen wid och på Gottland. Då den där wäxer ömnigt och på så torr botten, derjämte gärna ätes af Koen, Fåret och Hästen, kunde det löna mödan försöka den på sandfälten. Af likheten imellan denna

och en annan art *Gypsophila Struthiam* som wäxer i Spanien, och där nyttjas at twätta med i stället för Twål, har man welat sluta, at denna til samma behof kunde anwändas, men at det är försökt, wet jag icke. I synnerhet skulle det wara förmånligt til ylle och siden, samt sådane färgor som icke tåla Såpan.

GYPSOPHILA *muralis*. Prodr. Fl. Scand. 527. Flor. Svec. 380. Sv. Bot.

En liten wacker men obetydelig ört, som sparsamt förekommer på några ställen omkring Helsingborg, Westerås, Alsike i Upland m. fl. och wäl ätes af Koen och Fåret, men är såsom alt för litet räntande, af Hushållare icke acktad.

HEDERA *Helix*. Prodr. Fl. Scand. 289. Flor. Svec. 209. Sv. Bot.

Murgrön. Hedera.

Wid klippor, stenar, hus, murar och Träd i de fläste Sweriges Landskaper, dock icke allmän eller ömnig någonstädes, om icke på Blåkulla. Där den icke träffar något Träd eller wägg åt hwilken den kan löpa up, ligger den längs åt marken eller öfwer stenar, men winner ingen längd eller tjocklek. Får den deremot något sådant stöd, hwarwid den äfwen kan fästa sig med de många små wårtlika rötter dess qwistar på undersidan utslå, kan den löpa hela femton och flere alnar i wädret, och bekläda wäggar, fönster och äfwen taken på låga hus, dem den med sina ständigt grönskande löf gifwer et wackert utseende. I Opmanna i Skåne har jag sett et helt Bondehus dermed så öfwerwäxt, at icke ens skorstenarne syntes, utan man såg röken framträn-

ga utur sjelfwa Murgrönan, som hade den kommit ur spetsen af en grön backe. Men den gör ock dermed skada, at den lossar rappningen, håller murar och wäggar fucktige, och när stormwäder rasa, rifwas hela stycken af rappningen lösa. Murgrönan är derföre i detta hänseende mindre nyttig än wacker. At betäcka murade grottor, stora stenar och dylikt i större Lustparter, är den i synnerhet tjenlig. Den fordrar en ansenlig ålder för at få någon stam, och blommar aldrig eller gifwer fruckt, utan den har något stöd at löpa up före, och blir tillika något gammal. Den kan planteras af rötter som uptagas wår eller höst, men af snittlingar, som stickas et qwarter i jorden om sena hösten, låter det sig och göra, äfwen af de swarta Bär, som mogna sent, om de genast sås i rader på et ställe, där föga Sol kommer, och jorden löst betäckes med Mossa som håller det fucktig.

Bladen ätas något af Får och Häst. Koen går den förbi, och Bien söka blommorna. Bären ätas af en del småfogel, som äfwen gärna göra sina nästen i Murgrönan. Trädet är mycket swampigt, hwarföre ock tunnt swarfwade bägare deraf genom släppa watten, Win och Bränwin, och icke som de gamle föregifwa, röja Winets upspädande med watten dymedelst, at wattnet genomsilar, men icke Winet. Ray säger at Skomakare bruka det til strykspån til sina knifwar. Trädets mjukhet och swampacktighet gör at, hwad strykspånen beströs med, deruti fastnar, och således kan göre tjenst för bryne. Man har och brukat at af trädet swarfwa små kulor at nyttja i fontaneller, äfwen som man förbinder fontanellen med friska löfwen, och sår som bli efter Tibastet. När Fåren hafwa swårt at lamma, bruka Schäffrarne på en del ställen i Tyskland at koka en hand full friska blad af Murgröna i en tredjedels kanna Öl tils hälften är inkokadt, och gifwa Fåret denna dryck.

Färska trädet så wäl som bladen kokade til et starckt

såd, gifwa Wissmutbetad Ull efter två timmars kokning en **Schamoa**färg. DAMB.

HELVELLA *lacunosa*. Prodr. Fl. Scand. 1928. Flor. Svec. 1265. β. Sv. Bot.

HELVELLA *Mitra*. Prodr. Fl. Scand. 1927. Flor. Svec. 1265. α. Sv. Bot.

Stenmurkla.

och kallas så bägge arterne. Desse swampar förekomma i en del skogar på rutna stammar i öfre delen af Riket, både höst och wår. Den som fås om wåren anses bättre. Man torrkar och nyttjar dem som Murklor; men man äter dem ock friska, så de först förwällas i watten, derefter kokas ganska lindrigt i smör, uptagne derutur stufwas wid sackta eld med litet watten, Persilja och Basilika och änteligen afredas med söt grädda.

De öfrige arter af detta slägte nyttjas icke.

HERACLEUM *angustifolium*. Prodr. Fl. Scand. 339. Flor. Svec., 243. β. Sv. Bot.

Är endast funnen omkring Upsala, och dess nytta icke känd.

HERACLEUM *sphondylium*. Prodr. Fl. Scand. 338. Flor. Svec. 243. α. Sv. Bot.

Björnfloka. Hundloka. Harkummin. **Qwes**gräs.

Är allmän wid wägar, åkerrenar, i skogslupne ängar, äfwen i åkrar m. m. En flerårig wäxt som frisk ätes begärligt af Husdjuren, Kaniner och Harar. I Skånska Resan berättas at den på trackten wid Ystad allmänt nyttjas mot Rödsot, men sättet eller hwad deraf nyttjas nämnes icke, icke heller är det annorstädes bekant. Osäkert medel är det utan twifwel.

Tartarerne äta stjelkarne kokte, Kamtschadalerne rå, men at yttre huden är skarp, ser man deraf, at när de med tänderne afskala den, blifwa läppar och tandkött såre, om de icke taga sig til wara. De nyttja dem på annat sätt äfwen, de samla de större bladstjelkarne i Julii månad, och afskrapa med Musleskaler den yttre skarpa huden, och halftorrka stjelkarne. Sådane binda de et halft tjog i hwar knippa, och femton sådane knippen i större bundtar. Dem breda de ut i solen, at de må widare torrka, och blifwa wäl flate. Då lägga de dem i säckar, hwarest de innan kort öfwerdragas af et hwitt eller gulagtigt sockermjöl, som affaller allenast de skakas wäl i säckarne. Af wid pass två Lispund torrkade stjelkar få de åtta lod socker. Kamtschadalerne undfägna sina gäster med stjelkarne, hwarpå sockert än sitter qwar. Ryssarne bränna af sådane stjelkar med tilsats af flere slags Bär och watten sedan det lagom gäsit, et Bränwin, bättre än Sädesbränwin. Af två och et halft til tre Pud (1 Pud lika med 38½ sk:pd) fås en Wedra (något öfwer 9 stop) Bränwin. Besynnerligt är at flere hafwa försökt på samma sätt tilreda Bränwin af oskalade stjelkar. De hafwa fått samma myckenhet, men alla som förtärt något mycket deraf, hafwa klagat öfwer et grufweligt qwaf, och warit i fara om lifwet. Man skulle deraf tro sig böra sluta til något skadeligt i den yttre huden

på stjelkarne. At den äger en egen skärpa, bewiser det som förut är anfört, men at denna skärpa bör märkeligen förändras genom gäsningen, tyckes lika så wist af det följande. Af Sockermjölet som uplöses i watten och sättes i gäsning, fås en art mjöd eller sockerwin, som ger starkt rus. Med tilsats af Zirdelnötter (fruckten af *Pinus Cembra*) brygga de äfwen en art mjöd af stjelkarne, hwilket de göra rusgifwande genom tilsats af *Epilobium angustifolium*. De fattigaste i Pohlen och Lithauen koka på stjelkarne en Decoct, som de med tilsatt gäst bringa i gäsning, och bruka detta til daglig dryck. I Luneburgska landet nyttjar man friska bladen i Grönkål.

HERNIARIA *glabra*. Prodr. Fl. Scand. 294. Flor. Svec. 213. Sv. Bot.

Wäxer tämmeligen allmänt på magra, torra och högländte ställen, ej sällan i rena sanden, och tjenar på wäl til dess betäckning, som til bete för Kor, Får och Hästar, ehuru Örten är så liten at den icke mycket förslår.

HIERACIUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 955. Flor. Svec. 696. Sv. Bot.

Är allmän i Lappland. Hushållsnyttan känner man icke.

HIERACIUM *Aurelia*. Prodr. Fl. Scand. 959. Flor. Svec. 699. Sv. Bot.

HIERACIUM *cymosum*. Prodr. Fl. Scand. 960. Sv. Bot.

HIERACIUM *dubium*. Prodr. Fl. Scand. 958. Flor. Svec. 698. Sv. Bot.

Wäxa alla tre på magra och torre marker och i sämre ängar, ätas af Getter och Får.

HIERACIUM *murorum*. Prodr. Fl. Scand. 963. Flor. Svec. 701. Sv. Bot.

Wäxer sparsamt i skogar. Ätes af Hästen och Geten. Öpnar sina blommor Kl. 6 om morgonen, slutar dem Kl. 3 e. m.

HIERACIUM *paludosum*. Prodr. Fl. Scand. 964. Flor. Svec. 702. Sv. Bot.

Wäxer i fucktiga ängar bland buskar i Skåne, Westergötland o. s. w . Öpnar sina blommor Kl. 6 om morgonen och tilslutar dem Kl. 5 e. m.

HIERACIUM *Pilosella*. Prodr. Fl. Scand. 957. Flor. Svec. 697. Sv. Bot.

Musöron.

Är allmän på torra fält och backar. Ätes af Geten, något af Fåret. GERMERSHAUSEN anser den såsom skadelig för Får. Dess blommor pläga gemenligen öpna sig Kl. 8 f. m. och tilsluta sig Kl. 2 e. m. Wid roten af denna wäxten plägar man finna Polsk Coccionell. Se *Scleranthus*.

HIERACIUM *præmorsum*. Prodr. Fl. Scand. 961. Flor. Svec .700. Sv. Bot.

Är utom Upland icke allmän i ängar. Ätes ej blott af Koen utan äfwen af de andre Husdjuren. Den utbreder sina blommor Kl. 7 om f. m. och sluter dem Kl. 6 e. m. då den tillika lutar med Blomklasan.

HIERACIUM *Sabandum*. Prodr. Fl. Scand. 965. Flor. Svec. 703. Sv. Bot.

Är funnen wild wid Alingsås och på et par ställen i Skåne. Hushållsnyttan känner man icke; men troligen tjenar den til färgning.

HIERACIUM *umbellatum*. Prodr. Fl. Scand. 960. Flor. Svec. 704. Sv. Bot.

Rolanabber.

På torra och sandiga fält wäxer denna ofta ömnigt. Som wäxten är mångårig och ätes af alla husdjuren förtjenar den at sås på sådane sandfält, där den icke förut finnes. Den skall mycket brukas i Schweitz och Ryssland at dermed färga gult. Kokas blommorne med Alun blir färgen gul, med Aska åter brandgul. Man nyttjar på samma sätt blommorne af de öfrige större arter.

HIPPOPHAE *Rhamnoides*. Prodr. Fl. Scand. 1235. Flor. Svec. 906. Sv. Bot.

Haftorn. Hafstörne. Finnbär.

Wäxer på Östersjöns kuster i öfre delen af Swerige och

Finland, i Skåne finnes den icke wild. Den wäxer hälst i fucktig sand, men äfwen ganska wäl i kritjord, i lermylla. Den kryper starkt med sina rötter, och slår ikring de större stammar många rotskott, som hindra at nyttja den til häckar i Trägårdar, hwilka annars skulle blifwa rätt wackra, och nyttiga för dess styfwa piggar. Men på sandfält som skola inhägnas och fredas, är den gagnelig. Wanligen är den en mans hög buske och lägre, men jag har ock updragit den til dubbelt så högt träd med krona. Löfwen ätas af Koen och Hästen til dess piggarne skrämma dem; men Geten och Fåret förstå förträffeligen at undwika dem, när de afbita löfwen. Trädet wäl torrkadt är hårdt och segt, men nyttjas föga utan til bränsle. Dock göra inwånarne i Krain der af små Askar, och på andra ställen nyttjas det til Wäfskedar och Räfspinnar. När Bären äro mogna, äro de gula, men som de gemenligen sitta qwar öfwer wintern, blifwa de af frosten rödlätta, och förlora tillika af sin sträfwa syra liksom Slån. Fiskare i Norra Finland koka då af dem et Mos, hwilket de njuta til Fisk, och deraf kallar Ålänningen dem Finnbär. Busken är förträffelig at fästa flygsand, hälst hwar dess botten är fucktig. När smärre Telningar deraf sättas, bör man laga at de komma nog djupt, för at snart råka den fuktiga bottnen. Det samma gäller om sättqwistar; men bäst gör man, när man sätter sådane, at det sker på sängar, som man kan hålla fucktige, och i någon skugga, tils de så slagit rötter, och at de derifrån utplanteras. Äfwen af rotskott kan busken förökas. Will man af frö updraga den, kunna antingen hrla Bären wäl mogne sås, eller ock warsamt sönderkrossas och i watten fröen frånskiljas. Hwilket som sker, bör såningen ske innan wintern kommer, eller i annat fall Bären nedläggas med sand i Krukor, och så förwaras i en källare til wåren. I bägge fallen ligga de i jorden til nästföljande wår, då de först upgå. När plantorne äro twå år gam-

le kunna de utplanteras, men måste då wäl fredas. En sådan plantering på flygsand är wida nyttigare än Elm och Sandrör, ty den gifwer bete, eldbrand, och binder sanden. Färska qwistarne med löfwen sönderhackade och kokade gifwa Ylle och Siden, som blifwit betat med Järnwitriol, en wacker swartbrun färg, men om det warit betadt i Wissmutuplösning en wacker rödlätt Nötfärg, när det kokas 3 til 4 timmar. KALMS fastän misslyckade försök (Wet. Acad. Handl. 1745. pag. 252.) gifwer anledning tro, at man af Bären kunde tilreda et Win och Ätticka.

HIPPURIS *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 4. Sv. Bot.

Ledgräs. Lergräs.

HIPPURIS *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 5. Flor. Svec. 2.. Sv. Bot

Wattengran. Hästswans.

Den förra wäxer på slambotten i Hafwet wid Finska stranden. Den senare under wattnet i gölar, åar, dammar m. m. som äro så djupa at de icke bottenfrysa. Örten har en skarp smak, men ätes likwäl af Geten, samt efter GUNNER och MOHRS ärfarenhet äfwen af Hästen. För Wildgässen skall den och wara angenäm.

HOLCUS *lanatus*. Prodr. Fl. Scand. 1251. Flor. Svec. 917. Sv. Bot. 84.

Ludd-Tåtel.

Wäxer här och där i sandiga skogsängar, i synnerhet hwar bottnen är fucktig, ehuru det ock trifwes på annan jordmån. Det är et mjukt och för Hästen så wäl som de

andre Husdjuren, i synnerhet Fåren et smakeligt gräs, som äfwen gifwer et godt och ömnigt Hö, hwarföre det skulle wara ganska lönande at odla til foderwäxt, allenast dess rot wore waracktigare. Enligt de försök jag dermed gjort, warar den tre högst fyra år. Men i ängar som circulera med åker är det wisserligen förmånligt, hälst frösamlingen deraf är lätt. Som fröet icke rengöres, utan sås med sina hylsor, bör det sås någorlunda tjockt. Wäl kan man så det med Korn eller Hafre, men förmånligast är, at upköra stubben, harfwa wäl, genast så fröet och åter harfw. När måsar blifwit aftappade til äng, är det et ibland de förmånligaste gräsen at på sådane ställen så, när torfwen är genom förrutnelse eller swedjande myllad. På dämpade flygsandsfält är det äfwen förmånligt at så. Det utströs då på sanden, och nedharfwas wäl, eller med räfsa nedhjelpes. Det bör sås när det wäl skutit i Holk, annars gå bladen förlorade, och endast från med blomwippan blifwa qwar.

HOLCUS *mollis*. Prodr. Fl. Scand. 1850. Sv. Bot. 198.

Sand-Tåtel.

Wäxer Halland och Skåne på torra sandiga fält. Gräset är likaså smakeligt för Kreaturen, men på långt nära icke så lönande, emedan dess krypande rötter skjuta enstaka strån. På sandfält kan det likwäl tjena at så med andra grässlag til bete.

HOLCUS *Odoratus*. Prodr. Fl. Scand. 1252. Flor. Svec. 918. Sv. Bot. 168.

Amurgräs. Ryssgräs. Maygräs.

Finnes på gräsrika fucktiga ställen i Upland, wid Götheborg o. s. w. Ätes gärna af Kreaturen. Har, i synnerhet torrkadt, en behagelig lukt, lik Mysskans, hwarföre ock allmogen, där det wäxer, binder det i knippen, och uphänger i sina stugor. At man dermed will förebygga eller fördrifwa mal i kläder, anser jag för fåfängt, men det gifwer kläderne, när det lägges ibland dem, en behagelig lukt. Huruwida det lönar odling, är mig wetterligen icke försökt.

HORDEUM *murinum*. Prodr. Fl. Scand. 165. Flor. Svec. 117. α. Sv. Bot.

Willkorn. Muskorn.

Wäxer til myckenhet på och wid fästningswallarne i Malmö, Landscrona, på torra ställen och backar wid Helsingborg, på andra ställen på torftak och jordwallar. Är et årigt gräs, som innan det slutit Holk ätes af Fåren, men at så såsom Foderwäxt är det icke lönande, om icke på så torra ställen, där intet annat will wäxa.

HORDEUM *secalinum*. Prodr. Fl. Scand. 166. Flor. Svec. 113. β. Sv. Bot.

Älskar deremot sanka ängar med sandbotten och wäxter wid Stora Upåkra wid Lund, wid Stora Hammar och Trelleborg i Skåne. Höwäxten förbättras icke af dess hårda strå, och för öfrigt känner man ingen nytta deraf, utom at dess frö med många andra tjena smärre foglar til föda.

HOTTONIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 243. Flor. Svec. 174. Sv. Bot.

Wäxer i stillastående watten som har dybotten. Örten

ätes af Koen, de andre Husdjuren gå den förbi. Bien besöka dess blommor.

HUMULUS *Lupulus*. Prodr. Fl. Scand. 1238. Flor. Svec. 908. Sv. Bot.

Humle. Wild-Humle. Skogs-Humle.

Man finner Wildhumlen i skogar wid stenrör, gärdesgårdar, sällan wid träd. Allmännast är den wilda Gallhumlen, det är Hanplanter som blomma i ruskor, utan at gifwa fruckt, dock finner man ej så sällan Knopphumle som gifwer skäligen god fruckt. Gröna Humlebladen ätas af Husdjuren. Humleknopparne af den wilda äro wäl sämre än samlade af en god art planterad; men icke i mindre ganska brukbara, om de få sin rätta mognad, och wäl handteras. Hwar den derföre wäxer til någon sådan myckenhet, at deraf et mindre eller större förråd kan ärhållas, bör det icke försummas. Sjelfwa Humlerefworne, som allmänneligen hos oss wå**rd**slösas, och antingen upbrännas eller kastas på gödselhögar, äro mycket nyttige. Afbladade och skurne i 6 qwarters långa stycken, samt rötade och handterade såsom Hampa, gifwa goda, fast något grofwa tågor, hwilka til tåg, til säckwäf, til sängbottnar, grofwa tält, och andre dylika behof wisa mera styrka än sjelfwa Hampan. Det är derföre til uppenbar skada dessa refwor förkastas, och det obetydeliga gagn de göra til bränsle eller på gödselhögen swarar aldeles icke mot deras anwändande til tågor. At Humlen jämte sin bäska och egna Kryddsmak och lukt, hyser et ämne, som til någon myckenhet njutit på et eller annat sätt, antingen genom lukten eller på starkt humladt Öl beswärar Nerwerne, är genom mycken ärfarenhet bewist, och i synnerhet gör detta farligt at sofwa i rum, hwarest mycken Humle är förwarad. Men man finnes och en be-

tydelig skillnad i detta hänseende, som beror af art, skötsel, insamlingstid och wäderlek, samt handteringssätt. Drickors humlande har flere slags. nytta med sig. Den söta smaken hos en gäsen Wört eller ohumladt dricka, skulle snart wålla ledsnad, och den lindriga bäskhet, et lagom humladt dricka har, gör det både bättre för smaken, och drägeligare för magen. Man tror ock, at Humlen hindrar drickat at surna. Om så är, som ärfarenheten tyckes intyga, härrörer det deraf at Humlens beståndsdelar til någon del hindra den fortsatte omärkeliga gäsning hos drickat, som gör at det annars förr eller senare genom samma gäsnng öfwergår til ätticka. Det är åtminstone derföre många bruka at om sommaren humla drickat starkare. Huruwida häruti ligger någon fördom, eller det werkeligen så förhåller sig, kan icke med säkerhet utrönas, utan genom enkom til den ändan gjorde försök någorlunda i stort, då man af en och samma bryggd humlar olika til särskildte Tunnor, och fatar drickat eller Ölet på förut obrukade kärl. Imedlertid är, eller åtminstone anses Humle för en nödwändighets wara, hwarföre en betydelig summa penningar går ur Riket. I början af förra århundradet woro långt flere Humlegårdar i Riket än nu. Desse äro dels genom wanwård förswundne eller försämrade, dels af den til flere slags fördärf för landet så allmän blefne Tobaken utträngdt. Det är derföre icke af ringa wigt at Humleaflen återtages, och åtminstone, på en del ställen återwinner sin häfd. Wäl har ärfarenheten lärt, at mycken Humle kan besparas i synnerhet til Öl derigenom at man jämte Humlen eller ock ensamt nyttjar andra inhemska wäxter; jämför *Menyanthes trifoliata*, Bockeblad. Men til et smakeligt Swenskt swagdricka fordras god Humle. Efter olika sätt at anlägga dem, har man Rishumlegårdar, Gånghumlegårdar och Kuphumlegårdar af hwilka de första äro sämst och de sista allmäneligen föredragas. En STRIDSBERG har uti K. Swenska Wet. Acad.

Handl. för år 1754 upgifwit et nytt sätt, som man kan kalla Stenhumlegårdar; men detta har icke wunnit synnerligt förtroende, ehuru det, af hwad MILLER säger om Stenbunden botten, synes hafwa någon grund. Som jag sjelf icke äger någon ärfarenhet rörande Humleplanteringen, men en och annan torde finna nyttigt här träffa någon underrättelse derom, will jag utur MILLER (*) göra et kort utdrag. Det är det i KENT brukeliga sättet han walt at beskrifwa, derföre at där planteras den mästa Humlen i hela England.

Den fetaste och starkaste jordmån anse de för den bästa, och om den är på en til halfannan alns djup under stenbunden, lyckas Humlen wäl, men den trifwes för ingen del i styf lera eller wått, sumpigt land.

Ny uptagen jord hålla de före wara bäst. De plantera i Humlegårdar äppleträn långt imellan, och imellan dem Kersbärsträd, och när Humleplanteringen gjort skäl för sig, som de beräkna til tio år, begynna Träden at gifwa fruckt. Efter 30 år äro Kersbärträdens tid förbi, och då äro Äppleträden så stora, at de nedhugga Kersbärsträden.

Hälst wälja de en mark, som sluttar något åt söder eller wäster; men är den utsatt för nordost eller sydwäst windar, (**) måste den hafwa skyggd af träd på något afstånd, emedan den förra winden så lätt skadar de späda skotten om wåren, och de senare ofta kullslå eller sönderbryta stängerne wid slutet af Sommaren.

---

* P. MILLER'S Abridgement of the Gardeners Dictionary. Sixth Edit. London 1771, 4:o.

** Detta förhåller sig olika på olika orter, derföre måtte en hushållare känna, hwilka windar í synnerhet pläga på den orten han bebor wara mäst skadande, och derefter söka lugnet.

Humle måste planteras så, at luften må fritt spela rundt om och imellan rankorne, hwarigenom fucktighet förskingras, och Honungsdag förebygges; som ofta förstörer det inre af planteringen, då det yttre för winden utsatte är fritt.

Den tilämnade Humlegården plöjes och harfwas wäl hösten förut, hwarefter man ditförer i hopar tilräckelig ny och fet jord eller wäl brunnen dynga blandad med mylla, så at man har wid pass en åttondels tunna til hwar kupa, så framt icke jorden i sig sjelf är dess fetare. Kuporne bör wara fem alnar ifrån hwarandra, för förenämde orsaker skull. Ärnar man plöja med hästar imellan kuporne, gör man bäst at lägga dem i rader, men ärnar man bruka spada läggas de i förband. Ställena til kuporne utmärkas först med pålar.

Man måste wara granlaga wid urwal af plantor, ty planterar man tilsamman flere arter, som mogna wid olika tid, skadar man sig. De twå bästa sorter äro den hwita och grå. Den senare är större i knopparne, mindre ömtålig, bär ömnigare, men mognar senare. Man har ock en annan sort hwit, som mognar 8 til 10 dagar förrän den wanliga, men är ömtåligare och gifwer mindre. Har man trenne särskilte Humlegårdar, är det förmånligt at plantera hwar med sin sort, så den ene mognar efter den andre. Har man någon sort Humle som man synnerligen wärderar, och derföre will föröka, kan man, när refworne äro upbundne, nedlägga de öfwerflödige i kuporne, såsom man wanligen går afläggare, och afskära topparne, äfwen som man kan, såsom med sättqwistar sker, nedsätta de stjelkar som wid upbindandet afskäras. De flästa wilja slå rötter, om de rätt wårdas, och tjena nästa wår til plantering.

Bästa tiden at plantera är October och Mars, hos oss April eller Maji efter klimatets beskaffenhet och wäderleken. Wåren är derföre bäst, at då kan man hafwa Afläggare,

från förra året, och Snittlingar af samma år. I hwar kupa sätter man fem goda plantor, en mitt uti och de öfrige utomkring med ändarne eller topparne stupande åt den medlersta. De sättas uti kupan så djupt, at yttersta ändarne stå jämt med jordbrynet; man trycker jorden warsamt åt dem med handen, och betäcker dem med fin mull, samt sätter en sticka på hwar sida om dem, för at förwara dem. Första sommaren har man intet annat at göra sedan planteringen är gjord, än hålla kuporne fria från ogräs, och när plantorne skutit wid pass et qwarter, at skrapa mull omkring hwar planta såsom när man kupar andra wäxter. Junii eller början af Julii fattar man alla grenarne på hwar planta för sig med ena handen och böjer dem såsom man will slå en knut af rankan. At binda dem up wid små stakar för at få några Humleknoppar, tjenar blott at förswaga rötterne.

En blanning af jord och wäl brunnen gödsel som man tilrett för sin Humlegård, är bäst at betäcka kuporne med wid Michaelis, om wäderleken är torr, så at icke hjulen af dyngkärran kunna göra skada. Kan det icke ske, måste man wänta tils jorden blir så frusen, at den bär kärran. Har man godt förråd af gödsel, är det bäst at sprida den öfwer alla gångarne, och nedgräfwa den mot wintern. Dertil fordras femtio lass, räknade til sex och twå tredjedels tunnor på lasset, för hwart Tunneland. Har man icke gödsel tilräckeligt för at på en gång kunna göda hela fältet, gör man bäst at indela det i tre delar, och göda en del hwart år, då medelst ricktig omgång det blir hwart tredje år gödslat, och det är hwad det behöfwer. De som hafwa litet förråd af gödsel föra wid pass hälften så mycket på, som nyss nämdes, och breda den endast på kuporne antingen i November eller om wåren, senare fallet bör den i synnerhet wara wäl brunnen.

I Mars eller April, alt som wäderleken medgifwer, böra kuporne få sin ryckt, men i torr wäderlek. Med en järnhacka undanrödjer man all jorden af kuporne, så at stammen blir bar ända til hufwudroten, hwarifrån man afskär med en skarp knif alla skott som följa förra årets ranka, och alla sådane skott, som kunna hinna til gångerne, och endast förswaga rötterne. Första wåren desse kupor rycktas böra både de döda topparne, och de unga skotten som från hufwudplantan framkommit, bortskäras. Efter skärning och putsning tiltäckas de (*) med jord en god twärhand högt.

När wisarne eller sökarne framsticka, är det tid at sätta störar. Desse måste sättas wäl djupt och säkert med tilhjelp af en fyrkantig järnstör. Tre störar äro tilräckelige för en kupa, och desse sättas så nära kupan som de kunna komma, med de krokige ändarne utåt, at förhindra rankorne at sno sig samman, och altid öpningen imellan två störar åt söder, för at solstrålarne dess bättre må få werka. Störarne böra wara 8 til 10 alnar mer eller mindre, alt som jorden er drifwande, och man måste noga taga sig til wara, at bryta för långa störar i en nyss anlagd Humlegård, eller hwar jordmånen är swagare, ty derigenom löper rankan för lång och förswagas. De grenar som bära knoppar wäxa obetydeligen förrän rankan hunnit ändan på stören, hwarigenom man förlorar i skörden. Twå små störar äro tilräckelige för unga kupor. Dröjer man til dess rankan är en half aln lång, kan man bättre dömma hwar de längsste störar böra sättas; men längre bör man ock icke wänta. Man håller wäl störar af lönn och Asp för de bästa, och tror Humlen med dem trifwas bäst; men störar af Asp och Pil äro waracktigare än de förra. Skulle framdeles wisa sig at några rankor fått för korta störar, måste högre sättas bredewid dem, som från de kortare kunna mottaga rankor-

* En del råda at efter putsningen wänta härmed 1 eller 2 dagar.

ne. När rankorne äro mot två alnar långa, om några skulle icke utan hjelp winda sig om störarne, hjelpas de med handen, och man wefwar dem så om störarne mot Solen. De bindas wid stören med wissnad Säf, men icke så hårdt at de på något sätt hindras i sin wäxt. Härmed måste man fortfara til alla störar äro försedde med rankor, hwaraf två til tre äro nog för hwarje stöd, och om flera skott äro för handen böra de aftagas, undantagande första året de störas, då man lägger de öfwerflödige mitt up åt kupan. Om några rankor icke skulle wilja följa störarne sedan de blifwit så höga at man ej från marken räcker dem, måste man nyttja trägårdsstega at upbinda dem.

Sedan upbindningen är förbi, måste kuporne hafwa sin första Sommarryckt, hwilken består i at med en spada från mellanrymderne upkasta lös mylla, och en månad senare förnyas detta arbete, hwarwid kuporne gifwas sin rätta högd, då äfwen gångarne jämnas.

Gångarne imellan kuporne bruka några at plantera med Potatoes, Kål och dylikt för at begagna jorden så mycket bättre; men det står icke wäl i hop med KENTISKA sättet. Kålrötter torde wara passeligast, altid komma de likwist i wägen för Humlens skötsel.

När Blomningstiden infaller ser man efter om några gallstånd äro ibland de andra, då de märkas med en påle, för at uptagas och lämna plats för andra. Humlens mognad märkes af knopparnes hårdnande, af deras gula mer eller mindre bruna färg, och starka lukt jämte deras klibbighet, när de något handteras med fingrarne. När desse märken wisa sig, böra de med all möjelig snabbhet aftagas, emedan storm och regn så lätt göra skada.

Wigaste sättet at skörda Humlen är följande. Man gör en ram af fyra stänger eller plankor, fyra alnar lång och hälften så bred med fyra stadiga fötter under. I hwartdera gafwelstycket sätter man en lagom hög upståndare med et twärträ öfwer så långt at man kan därpå lägga twänne Humlestänger med sina rankor. Längs åt ramen har man på alla sidor fästat små järnkrokar, på hwilka man hänger en duk eller dylikt, hwarpå Humleknopparne samlas under afplockningen. När twänne störar med sine rankor läggas öfwer upståndarne, kunna åtta personer, fyra wid hwar sida begwämt afplocka knopparne, som då samlas i den säckande duken. När störarne uptagas til plockning, måste man ackta, at icke afskära rankorne för nära jorden, hälst om Humlen än är grön, emedan saften derigenom förrinner. Man bör icke samla för mycket knoppar i sänder i ramduken, emedan den så sätt tager wärma, och deraf skada; den är derföre några gånger om dagen tömmas i Korgar, och genast bortbäras samt spridas på torrkningsstället. Icke heller, om wäderleken är warm böra flere störar uptagas i sänder, än som kunna afplockas på en timma.

Humle, om det icke är en liten mängd, kan ej wäl torkas på golf, bättre på dragfulla windar, där den sprides ej öfwer en twärhand högt, hälst at mycket omröra Humlen under torrkningen är til skada. Har man större mängd, bör den torrkas på Kölna på hårduk wid koleld. Den bör icke läggas där öfwer en half aln högt, och icke röras uti förrän den legat wid pass nio timmar på kölnan, så den då den wändes och efter twå til tre timmar derefter gemenligen är nog torr, äfwen som man i början af torrkningen anwänder mindre wärma. Kan man, när Humlen är wänd på kölnan, på någon ställning breda dukar eller mattor öfwer den, men til en half alns högd ifrån Humlen, sker torkningen så mycket jämnare.

At Humlen sedan bör wäl packas, förwaras på torrt ställe, och acktas för möss, som gärna bygga deri, är en känd sak, äfwen at den sålunda handterad och förwarad. kan hålla sig god flere år.

När Humleaflen rätt skötes, är den, ehuru mödosam, ganska lönande. Stormar och bittida frostnätter skada den wäl understundom; men ofta beror sådant på läge och lugn. Honungsdagg förorsakar ej sällan mycken skada, i synnerhet hwar planteringen är tät, at luft och sol ej får werka tilräckeligen. En farlig fiende för Humlegårdar är Rotmasken. Den håller sig under jorden och fördärfwar rötterne, i synnerhet i sådane kupor där man i några år icke eftersett och putsatt rötterne. En enda mask kan förstöra en hel kupa, då han går från ena roten til den andra, och fräter dem. Egenteligen är denna så kallade Humlerotmask en skråpuk til et Nattfly *Phalæna Humuli, Hepialus Lupuli* kallad, som lägger sina ägg i jorden, hwilka äro så mycket swårare at igenkänna, som de se ut som fint Krut. Sjelfwa Nattflyet är en tum långt något mer eller mindre. Hannarne med gult hufwud och bål, men wingarne aldeles hwita, och hos Honorne deremot af en brungul färg med några snedt åt öfre wingarne gående mörkare bruna streck. Man gör wäl at lära sig känna detta Insekt, för at i aftonstunden då det är i rörelse, och med sit egna besynnerliga sätt at flyga äfwen röjer sig, kunna fånga och döda det. Med en så kallad Insekttång, den hwar Klensmed kan göra, är det lätt fångat, då det icke som en del andra Nattfly gör hastig flygt, utan håller sig swäfwande på et ställe. Om man, hälst när wackra dagar warit, går ut i mörkningen i sin Humlegård i början af Junii månad med en liten handlyckta, kan man lätt fånga dem. Skråpuken är hwit med brunt hufwud.

Sedan Humlen warit nyttjad til bryggd, brukar en del at torka den. Sådan Humle är mycket tjenligare för den fattigaste delen, at nyttja i Sängkläder och madrasser,

än hö. Äfwen som den tjenar til omslag och badning, när det hos Hästar och Boskap är angelägit at på något ställe genom lagom wärma upmjuka eller mogna wissa åkommor. Är det åter ändamålet at fördela, brukar man outkokad Humle til sådane omslag ensam eller i blanning med andra fördelande Krydder, såsom småskuren eller repad Malört, Hästfibler o. s. w. Bäst gör man då, at genast insy Krydderne i en påse af passande storlek, och koka den i watten eller hwad som efter omständigheterne anses bäst wara, och lindrigt utkramma påsen, samt förwara wätskan at åter deri upwärma den samma.

At de hwita Humlejökarne kunna om wåren ätas som sparris, anföres af alla, men hwarken är smaken synnerligen god, eller blir det någon hushållning at dertil anwända mera, än hwad som kan fås, när kuporne om wåren första gången rycktas.

Det berättas at Sädesmasken skyr Humlens lukt, och at man kan fördrifwa den från windar, om man någon tid lägger Humle i högar på winden. Detta är wäl en förmån, men man köper den med en annan förlust, ty Humlen förlorar i sin styrka alt för mycket, derigenom at den ej ligger packad och innesluten. Men begagnar man sig af windarne at på dem utbreda och torka den nyss plockade Humlen, kan det samma winnas.

HYACINTHUS *botryoides*. Prodr. Fl. Scand. 415. Sv. Bot.

Perl hyacint.

Lökarne af denna lilla wackra, luktlösa Wårblomma hafwa på et eller annat ställe af någon händelse kommit utur Trägårdar, och derigenom blifwit inhemske. Man känner ingen nytta af Perlhyacinten, utom den at den pryder sit ställe i Trägårdar. Drufhyacinten *Hyacinthus racemosus,*

som är större, med mörkblå blommor, hwilka hafwa lukt lik nykokad warm stärkelse, har på samma sätt begynt på et eller annat ställe i gräsplaner i Lund innästla sig.

HYDNUM. Tagg-Swamp.

Af detta slägte äro åtta arter fundne i Swenska skogar. Af desse äro twänne nemligen

HYDNUM *imbricatum*. Prodr. Fl. Scand. 1911. Flor. Svec. 1257. Sv. Bot.

Hwit Taggswamp och

HYDNUM *repandum*. Prodr. Fl. Scand. 1913. Flor. Svec. 1258. Sv. Bot.

Gul Taggswamp.

som bägge nog sällsynt förekomma i stora skogar i Upland och högre up, endast ätelige, när de på samma sätt tilredas som Champignoner och Stenmurklor. Af de öfrige arterne känner man ingen nytta.

HYDROCHARIS *Morsus Ranæ*. Prodr. Fl. Scand. 1245. Flor. Svec. 914. Sv. Bot.

I sött stillastående watten med dybotten, hälst sådant som hänger samman med någon å, utan at sjelf wara rinnande, finner man denna wattenwäxt med sina små Näckeblommans liknande flytande blad, under hwilka watteninsekter och maskar, som af små fisk sökas, uppehålla sig.

Men då den befordrar bottnens uphögning och dammens igenwäxande, är den icke derföre wälkommen i fiskdammar. Egentelig hushållsnytta känner man icke af örten.

HYDROCOTYLE *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 324. Flor. Svec. 234. Sv. Bot.

Spikblad.

Wäxer på Gottland, Öland, i Småland och Skånska skogsbygden på sanka ställen, wid åbräddar, i kanten af Landswägsgropar på fucktig sand och mobotten. Ingen hushållsnytta känner man af wäxten, och at den skulle wara skadelig för Fåren, har ingen säker ärfarenhet til grund. Jordmånen som den wäxer på, gifwer i allmänhet icke något sundt bete för dem.

HYOSCYAMUS *niger*. Prodr. Fl. Scand. 275. Flor. Svec. 199. Sv. Bot. 21.

Bolmört. Hönsabale.

Är allmän wid Städer, byar och hus, wid landswägar, gärden, i Trägårdar o. s. w. Alla Örtens delar äro för menniskan giftige. Dess lukt, som under Solbaddet mitt på dagen sprider sig och ökes starkt, angriper hufwudet, förorsakar hufwudwärk och swindelacktighet, som jag sjelf mer än en gång ärfarit, då jag den tiden på dagen något uppehållit mig på fält där Bolmört ömnigt wäxt. Örten röres icke af något Djur, om icke Geten någon gång kan taga något deraf, och KALM berättar i sin Westgöta Resa at han såg Kor äta Bolmörten. Detta är likwäl sällsynt. I mindre mängd åtminstone förtärd synes af de försök RAFN anfört, Örten inte wara giftig för Kreaturen, icke

ens för hunden, men dess wederwärdiga lukt afhåller de flesta från dess förtärande, och säger nog tydeligt, at den icke är dem sund. Samma egenskap friar wäl ock menniskor från misstag på Örten; men roten är dess farligare. Den likhet den har i den mindre kunniges och oerfarnes ögon med Palsternackroten, de parwis inskurne små bladen hwarmed den om wåren upsticker ur jorden, och dess sötacktiga smak, hafwa gifwit anledning til många farlige och äfwen dödelige händelser. Flere exempel gifwas, at desse rötter feltagne för Palsternackor och kokade på Soppor hafwa åstadkommit galenskap, fast den gemenligen efter färre eller flere timmars förlopp förswunnit. Sådant så wäl som de olika swåra werkningar den rå rotens förtärande wålla, ankommer på olika menniskors mer och mindre retelige Nerwer, större eller mindre myckenhet som njutes m. m. och jag tror säkerligen at den fördom man har mot Palsternackor, hwilka af affallit frö i Trägårdar wäxt, och dem man oegenteligen kallar wilda Palsternackor, har sin grund i misstag på Bolmroten. Rå är den som sades, et farligt gift, i synnerhet har man många exempel på Barn, som dels blifwit räddade, dels icke kunnat frälsas från döden. Således träffade för flere år tilbakars några Barn i negden af Christianstad en hop rötter af Bolmörten, som kort förut utur en Trägård wore updragne och utkastade. Tre af dem funno dem smakelige, undfägnade hwarannan dermed under lek, och åto deraf begärligt. Den ena af dem fick snart en häftig upkastning, föll derefter i sömn, och upwaknade efter flere timmars djup sömn något oredig och skumsynt; men det gick smånigom öfwer. De andre bägge förlorade synen, blefwo narracktige, klagade öfwer wånda i magen, och somnade sluteligen in med fraggande mun, för at icke mera wakna. De kunde icke räddas, då händelsen dels timade i en Bondby, där ingen kunnig war at rådfråga, och man derjämte icke wiste orsaken, förrän den först-

nämde kommit sig före. Flere sådane händelser i Skåne känner jag. Lyckeligare aflopp det för drängen hwilken D. BLOM omtalar (*). Han hade förtärt imellan fem och sex lod af färska roten, och fick först efter et dygn hjelp att et matskedblad Winätticka hwar fjerdedels timma, hwilket jämte en af naturen sjelf åstadkommen Diarrhee, botade honom. Hade denne warit yngre och mindre stark, hade han efter rötternes så långa Wistande i kroppen förmodeligen icke kunnat räddas. Werkan af Roten wisar sig icke altid lika, men så snart man antingen wet, at någon njutit häraf, eller har anledning tro det, och märker rodnad i ansigtet, darrande puls, ryckningar, brånad i magen, törst, swindelacktighet med sömnacktighet och skymmande för ögonen eller at den sjuke ser orätt, eller intet med öpna utwidgade och skinnande ögon, är högst angelägit, at om möjeligt är genast genom Kräkmedel skaffa giftet ur magen. Föga plågar det wäl förslå at med fingrarne i swalget reta dertil, om man icke tillika dricker ömnigt ljumt watten med wäl olja eller smält smör uti, för at så wäl underhjelpa sjelfwa böjelsen til kräkning, som at dess lättare och säkrare kunna upkasta det förtärda giftet. De wanligaste och brukeligaste Kräkmedel *Ipecacuanha* och Bräckwinsten werka här för långsamt, och en fråga, den jag icke af ärfarenhet kan beswara, men önskade kunna göra Läkare upmärksamme på, är, om icke det döfwande (narcotiska) hos Bolmörten och andra sådane gifter minskar desse Bräckmedels werkan. Man får derföre gripa til et kraftigare och hastigare werkande, som er Hwit Witriol, som ock kallas Hwit Kopparrök, Hwit Galitzensten. Häraf uplöser man et halft qwintin uti sexton matskedar watten som är något mer än ljumt, och gifwer deraf genast et barn twå, en wuxen person fyra matskedar, och seban hwar tionde minut hälften så mycket tils tilräckelig Kräkning följer, och wid hwar Kräkning dricker den

* K. Swensk. Wet. Acad. Handl. 1774. p. 52.

sjuke så mycket han förmår af köldslagit eller ljummat watten. När Kräkningen är förbi kan man låta patienten efter dess ålder njuta et halft eller helt matskedblad Winätticka eller god Ölätticka med Honung eller Socker, och med watten något upspädd hwar half timma eller oftare, om tilfälligheterne af slummeracktighet eller wansinnighet icke märkeligen eftergifwit; men ock i den mån de minskas, något förlänga tiden imellan ingifwandet. Skulle den sjuke flere timmar innan medel nyttjas njutit Roten, bör ock, i synnerhet om tilfälligheterne icke märkeligen förswinna, jämte intagandet af Ättickan et afförande medel, nyttjas, hwartil efter den sjukes ålder från et til half tredje lod Ängelskt salt uplöst i watten, för at bortföra hwad som kunde hunnit så långt ned, at det icke genom Kräkningen kunnat ske. Dock om, såsom i händelsen med Drängen som D. BLOM anförer, naturen sjelf dessförinnan werkar tilräckelig öpning eller Diarrhe, bör afförande lämnas.

Bolmfröet är likaledes giftigt för menniskan och werkar på enahanda sätt. Andra äro wäl icke gärna i fara at få det til lifs, än Barn som af förwet smaka på och förtära ofta de orimligaste saker, och för deras skull borde man icke tillåta at Bolmörten i Byar och granskap af hus får bära frö; som wäxten är twåårig, och således blott et år gifwer frö och derefter dör ut, wore den med ringa beswär utrotad, om man några år å rad wid roten afskär alla blommande stånd deraf. Både Allmoge och bättre Landtboar bruka at mot Tandwärk af frätne tänder kasta Bolmfrö på glöder, och genom en tratt låta röken gå up i tanden, och då frön af hettan spricka, hwarwid fröets kärna spritter omkring och fäster sig i allehanda wridne skapnader, ej olika små maskar, inbilla de sig för wisso, at desse äro maskar, som röken fördrifwit utur Tänderne. Det är icke utan, at Tandwärken genom detta medel understundom lindras; men det är lika så wist, at det deraf händt, at pa-

tienten i stället för Tandwärken fått wåldsamma Kräkningar, Swindel, och andra fallit i raseri, som först slutats med döden. Faran är således wida större, än at man bör betjena sig af et sådant medel. Af fröet kan man will prässa en Olja, som i Lampor kan nyttjas, men det är föga lönande. SPILMAN har af et skålpund frö fått sex lod olja; räknar man tiden at insamla så smått frö, stötning, prässning m.m. blir winsten wisserligen liten. Det felas säker ärfarenhet, om Bolmfrön äro skadelige för Höns, Kalkoner, Sångfoglar m. fl.

Uti Inrikes Tidn. N:o 30. 1804 säges at en stjelk af Bolmörten (friska) nedstucken i en Sädesbunke hwari är mask, skall fördrifwa maskarne, som påpassas och dödas wid aftågandet. Där nämnes äfwen et annat medel, nemligen at linne doppat i watten och utwridit, som lägges öfwer sädeshögen, på hwilket innom 2 timmar alla maskarne skola finnas. Emot Blodpiss hos Hornboskapen, som härrörer af skogsbete, berömmes Bolmörten af GERICKE, en handfull friska blad eller något mera torra, tagne innan wäxten gått i frö, hackas och upkokas lindrigt i en lyckt panna med et stop dricka. Bladen frånsilas, och sådet gifwes sedan det lagom swalnat, Kreaturet på en gång. Wanligen skall en sådan ingifning hjelpa, men i annat fall bör den förnyas hwar fjerde timma.

HYOSERIS *minima*. Prodr. Fl. Scand. 969. Flor. Svec. 707. Sv. Bot.

Wäxer på några få ställen i åkrar i Skåne, Halland och på Gottland. Wäxten är årig, liten och sparsamt förekommande, och kan derföre icke anses för något betydeligt ogräs; men nytta känner man inte heller deraf.

HYPERICUM.

Fem arter af detta slägte äro anmärkte såsom Swenske, och af dem äro twänne allmänne, de öfrige tre ganska sällsynte, och af desse senare känner man ingen nytta. De bägge allmänne äro

HYPERICUM *perforatum*. Prodr. Fl. Scand. 930. Flor. Svec. 680. Sv. Bot. 75.

Johannis Ört. Hirkenpirk. Pirkum. och

HYPERICUM *quadrangulum*. Prodr. Fl. Scand. 929. Flor. Svec. 679. Sv. Bot.

Mansblod.

Den förra wäxer i lundar, wid gärden, stenar, på backar o. s. w. Den senare mera allmän i ängar, wid åkerrenar, på jordwallar m m. Bägge förblandas af allmoge, och tagas ömsom under et namn. De äro dock lätt skilgde. På den förra äro stjelkarne imellan hwart par blad skiftewis twåkantige, på den senare fyrkantige. På den förra blir man warse, när bladen hållas mot dager, en myckenhet genomskinliga punkter, hwaremot den senare, som ej sällan äfwen har några genomskinlige men mindre prickar, har swarta prickar i kanten af bladen. Bägge ätas af Koen, Fåret och Geten, och deras blommor besökas af Bien; men egenteligen är det den förra som nyttjas såsom Läkemedel. På en del ställen samlas blomknopparne inemot de första äro färdige at öpna sig, läggas i en kruta med Bomolja, så at knopparne äro wäl dermed täckte; kärlet öfwertäckes löst, och sättes flere dagar i het Askmörja, eller ställes i **solb**add tils man blir warse at Oljan antagit en röd färg,

då den antingen förwaras med knopparne uti, eller, som bättre är, prässas genom en tunn ylleklut, och förwaras wäl tilkorkad i en flaska på kalt ställe under namn af Pirkums Olja. Med denna Olja bestryka de kanterne på sår, och befordra derigenom deras läkning. Andra lägga en myckenhet af desse färska knoppar på starkt oupblandadt Bränwin eller så kallade Fördroppar, hwilket wäl tiltäpt i en flaska sättes på et mindre warmt ställe, och efter några dagar gifwer en blodröd wätska, Pirkums-Balsam, hwarmed de sålunda förbinda friska skurne och huggsår, at de lägga något Linskaf öfwer såret, hwilket de några gånger om dagen begjuta med Balsamen, och dermed uträtta det samme, som med den dyrare Kommendörs-Balsamen. Några bruka äfwen at för utseende skull lägga litet af Blomknopparne på Bränwin, så at det får en ljusröd färg; men lägger man för mycket deraf, får Bränwinet en från Terpentin smak Andra samla de snart mognande Fröknopparne, torrka dem, stöta och sickta til et pulwer, och gifwa deraf et par gånger om dagen en fingerbår full åt Barn för mask, med hwad nytta känner jag dock icke.

På sandfält ärnade til bete, borde man försöka at så, i synnerhet den senare arten. På sådane ställen finner man understundom wid roten samma färgkröp som omtalas wid *Scleranthus perennis.*

Torra Blomstjelkarne, kokade med Alun, gifwa en tämmeligen wacker, fast mindre beständig färg. At i stället för Alun nyttja lut, wet jag icke wara försökt, men BAUNACK (*) föreslår at beta tyget, ware sig Ylle, Linne, Bomull eller Siden, med både Alun och Pottaska, och uti samma bet blanda färgämnet, då det skal gifwa en gul färg, men om man tillägger Tenn, uplöst i Kongswatten, kan man få schatteringar af Rosen- Kersbärs- och Karmesinrödt. Han upgifwer likwäl hwarken sätt eller proportioner. Flere för-

* Annal. de Chimie T. 46, p. 143.

sök behöfwas derföre at utröna det mäst passande. Det är med de färska Blom- och Fröknopparne som BAUNACH gjort sine försök. Jag wille föreslå at med hwit Pottaska koka et spad på färska knopparne, särskilt beta tyget wäl i Alunwatten, wrida up det, och ännu wått lägga det i heta färgsoppan, och utan kokning arbeta det länge deruti. Men hwilket som wore bäst, at i Alunbeten tilblanda Tennuplösningen, eller beta tyget särskilt dermed, kommer an på försök.

HYPNUM. Grenmossa.

Huru många arter af detta Mosseslägte finnas i Riket är owist, 51 arter äro uptagne i *Flora Scandinaviæ*, flere har Prof. SVARTS tillagt, och de senast i Lappland uptäckte öka säkerligen deras antal ansenligen. Arterne som VON LINNÉ räknade til *Hypni*-slägte äro af senare Botanister delade i flere; men då kunskapen härom icke är af något synnerligt gagn för Hushållare, kan den och undwaras. Hwad nytta eller skada dessa så wäl som Mossor af flere slag som wäxa på Träd göra dessa, är ganska wanskeligt at utreda. At de mera ömnigt wäxa på gamla Träd än unga, har sina lätt i ögonen fallande orsaker. Det fordrar tid innan de kunna först så, sedan föröka sig. De yngre Trädens bark är slät och glatt, frön hafwa således swårare at fästa sig. Barken blir efter hand alt mer och mer ojämn, skråflig och änteligen sprickfull; frön kunna således lättare få fäste, och fucktighet, som är sådane Mossors lif, äfwen bättre bibehållas. Så mycket synes likwäl säkert, at ju mere mosslupne Träd och Buskar äro, ju mindre frodig om frisk är deras wäxt, hwarföre och de Träd och Buskar, som i hänseende til art, klimat, belägenhet fullbordat sin wäxt, gemenligen äro mäst mosslupne.

Hwar man ser mossa öwerdraga jordytan i Trägårdar, Åkrar, Planteringar, är det bewis at bottnen är för wåt,

och at Sol och Luft icke får werka fritt, at underhjelpa den fullkomligare Wegetationen. Derföre trifwas och icke andra wäxter tilbörligen på sådane ställen. De utwisa således hwad man bör göra för at förbättra sålunda beskaffade platsar.

I ängar är det i synnerhet som Landthushållare icke älska dessa Bladmossor. Torde hända man gör dem orätt, då man beskyller dem för at utränga gräsen och andra där nyttige wäxter, snarare äro de en följd af egen ängarnes wanwård. Sur botten och skugga gynna hufwudsakeligen dessa mossors förökande. Man utdikar icke sina sura och kalla ängar, bortrödjer icke heller Träd och Buskar där de göra mera skada än gagn, utan hugger snarare ställen som borde fredas. Man betar sina ängar om wåren, slår dem illa och för nära om sommaren, och betar dem wäl om hösten å nyo, och klagar när de med en sådan handtering äro föga gifwande. Man gifwe blott ackt på: et Klöfwerfält, som man endast en enda gång om året afslår, kan i en Landhushållares hela ålder wara lika frodigt, blott det icke får betas; men slår man det tre gånger om året, huru länge warar det då? twå högst tre år. Gräs och andra wäxter hafwa något nära samma lynne. Et wårbete gör mera skada i flere hänseende än flere gångers rätt anställd slåtter, i synnerhet när ängen får betas af Hästen och Fåret, som gnaga wäxten så nära. Med en sådan hantering på wäxterne icke heller någonsin bära och kasta frö. När jordens frucktbarhet eller förmåga at befordra Örternes frodiga wäxt genom denna handtering uttömmes, utan skiftewis gifwen ärsättning af gödsel, när rötterne twingas, at flere gånger om året gifwa skott, när de nära afgnagas och för nära afslås, så at öfre ändan af roten skadas, när stånden icke få kasa frö, så måste ju gräswäxten aftaga, och blott sådane årige wäxter, hwilka af Kreaturen ej widröras, och hwilkas wäxttid är så kort, at de hinna mogna sine frön innan slå

tern, blifwa qware. Härigenom få Bladmossarne, i synnerhet Granmossan fritt utrymme jämte några få andra mindre nyttige Örter tilfälle at intaga platsen, som de andre wäxter icke kunne bibehålla. Det är således icke mossan som utträngер gräs och wäxter, det är Landtmannen sjelf som bereder marken för dem. Betracktandet af desse misshushållningar leder hwar och en som kan tänka, på sättet at både förebygga och förbättra mosslupne ängar. Flere föreskrifter, såsom at med järnharf afrifwa mossan m. m. äro släte botemedel. Om du dikar din äng hwar bottensyra är, rödjer och rothugger där sådant bör ske, afstår med all betning, göder marken efter behof, slår i rätt tid och tilser at icke marken blir bränd af Lian, och til öfwerflöd beströr din äng med det Höfrö, som wid bergning och på Höskullar faller, blir din äng icke mosslupen. Huru och på hwad sätt sådant bör ske, är icke här stället at utföra. Wi hafwa på Modersmålet ingen brist på goda afhandlingar i detta ämne. At mossor trifwas äfwen på de torraste och för sol och wind utsatte ställen, skulle kan hända synas något motsäga hwad nu ar sagdt. Deruti är likwäl ingen motsägelse. Det är icke nog, at af Bladmossar gifwas säkerligen 200 arter i Swerige, som icke alla älska enahanda ställe at wäxa på; men alla komma de deruti öfwerens, at de kunna wäxa på de aldratorraste ställen, tunna torrka så ut, at de likna döda wäxter, men af watten åter uplifwas, och så länge tilgång giftes på wätska, fortfara at wäxa. Derföre får man under alla årstider på sådane ställen där det senare inträffar, se dem wid lif, ehuru deras egenteliga tid at frodas är de wåta och mindre warma årstider, höst och wår. Hwilket ställe under öppen Himmel är wäl så torrt, at det icke desse årstider har wäta tilräckeligt för dem?

Hwad jag har skäl at tänka om Mossors nytta på halmtak, är anfört wid Rymossan *Bryum*, som där kan ses.

HYPNUM.

Trenne arter Grenmossa, nemligen *Hypnum parietinim*, Wäggmossa, *Hypnum delicatulum* Panachemossan och *Hypnum proliferum*, Ängmossan, hwilka finnas i ängar, på betesmarker i synnerhet under Enbuskar, och i skogar, nyttjas mycket af Landtmannen at dickta Trähus med, och gör i det hänseende godt gagn, men medföra äfwen understundom den förtretligheten at derigenom Wägglus planteras i wäggarne. Hade man utwäg at antingen förut i Bakugn kunna torrka all den Mossa härtil anwändes, eller i stora kar med kokhett watten skålla den, och sedan torrka, så torde denna olägenhet kunna förebyggas.

Ingen ting är tjenligare at lägga omkring och imellan rötterne på Träd och Buskplantor som skola inläggas til försändning, än dessa Mossor. Deras mjukhet, böjelighet och benägenhet at qwarhålla en wiss myckenhet wätska, och derjämte utesluta luftens torrkande werkan, är det som gör dem härtil tjenlige. Likaså litet som en härtil anwänd mossa får sjelf wara aldeles torr, ty då beröfwar den sjelf rötterne deras wätska, får den wara för wåt, ty deraf mögla rötterne lätteligen . Det går derföre icke an, i synnerhet om de til försändande inlagde plantor troligen icke på en wecka eller längre tid blifwa öpnade, at doppa mossan i watten om den är torr och blott låta den wattenrinna något, utan bör den stoppas i en påse och med präss eller tyngder beswäras, at wattnet blir wäl utprässat, och derefter bör den luftas eller wädras, så at den har ej mera fucktighet, än när den i torrt wäder grön och frisk plockas. Man brukar dessa mossor äfwen med nytta, at lägga öfwer fårorne hwari man på sängar sått i synnerhet smärre Trädfrö, som antingen intet, eller ganska tunnt böra nedmyllas, för at betäcka dem för sol och wind, samt bibehålla en nödig grad af fucktighet. Späda plantor, hälst af Träd och Buskar, hwilka man befarar om wåren af nattfrosterne skola skadas, belägger man med fördel med dessa mossor på öms-

se sidor wid roten. Til inpackning af Glas, Postelin o. m. s. äro de och ganska brukbare. wäl torrkade tjena de mången fattig til fyllning i underdynor, äfwen som de kunna brukas til stoppning i stolar och dylikt.

HYPOCHÆRIS *glabra*. Prodr. Fl. Scand. 971. Sv. Bot.

Förekommer ganska sällan i Skånska och Halländska sandåkrar. Man wet ingen nytta deraf i hushållningen.

HYPOCHÆRIS *masulata*. Prodr. Fl. Scand. 970. Flor. Svec. 708. Sv. Bot.

Fibler. Märmjölk. Slåtterkulla. Fruekål.

Är allmän i de fläste ängar i skogstrackterne, och ätes färskt begärligen af Hästen, icke så gärna såsom hö. Geten, Fåret och Swinet äta den äfwen. Bladen nyttjas i Småland til Grönkål och har deraf fått namnet Fruekål. Den blommar först efter sommarsolståndet, och öpnar sina blommor om morgonen Kl. 6 samt tilsluter dem e. m. Kl. 4. Twifwelsutan tjenar den til färgning,

HYPOCHÆRIS *radicata*. Prodr. Fl. Scand. 972. Flor. Svec. 709. Sv. Bot.

Är ganska allmän i Skånska ängar, hälst i de flackländte. Ätes af Koen och Fåret.

JASIONE *montana*. Prodr. Fl. Scand. 1961. Flor. Svec. 782. Sv. Bot.

Moncke.

Wäxer på sandfält och grusbackar, dem den pryder med sina blå blommor, hwilka begärligen besökas af Bien, äfwen som gröna Örten gärna af Fåren ätes. Widare känner man wäl ingen nytta deraf i Hushållningen; men äfwen för den kända förtjenar wäxten at sås på sandfälten.

IBERIS *nudicaulis*. Prodr. Fl. Scand. 797. Flor. Svec. 581. Sv. Bot.

En liten obetydelig twåårig wäxt som fins något på Öland, allmännare i Skåne på flygsanden äfwen som på grusbackar. Hushållsnytta känner man icke deraf.

IMPATIENS *noli tangere*. Prodr. Fl. Scand. 1071. Flor. Svec. 792. Sv. Bot.

Springkorn. Wilda Balsaminer. Gula Balsaminer.

I lös swartmylla som är wäl fucktig, wid bäckar som hafwa skugga. Den ätes af Geten, men lämnas orörd af de andra. Bien söka blommorne. KALM säger at man i Norra Amerika med blad och blommor färgar wackert gult på wanligt sätt, som lärer säga at den kokas med Alun, och Kasanska Tatarerne färga med blommorne Bomull. I Lustparker hwar fucktig swartmylla är under Buskar och Träd, är den prydelig, och sår sig snart sjelf af sina kringsprittande frön. Jag har flere gånger försökt, at uptaga små plantor, och flytta dem dels på andra ställen i Trägård, dels i krukor. På bägge ställen hafwa de wuxit, men icke wisat blommor, utan allenast små blomknoppar af större knappnålshufwuds storlek, hwilka gifwit fröhus; men sår man dem af frö om hösten, så gifwa de blommor.

IMPERATORIA *Ostruthium*. Prodr. Fl. Scand. 364. Flor. Svec. 464. Sv. Bot

Mästerört. Mästerrot.

Skall wara wild wid Limafjäll i Dalarne. Gröna bladen ätas af Koen, Geten och Renen. Roten har en skarp och mindre behagelig Kryddsmak, hwilken likwäl Inwånarne i Canton Glarus lära finna god, emedan de dermed krydda sin Missost. Färska bladen krossade med litet Salt och Ätticka nyttjas til omslag emot kalla Halsswulster. Torrkade roten nyttjas af allmoge at tugga emot Kolik och Moderpassion, äfwen som den stött och sicktad til pulwer gifwes til en Thesked mer eller mindre efter åldren et par gånger om dagen för Maskar hos Barn. Boskapsläkare nyttja den på sine ställen mycket både för Hästar och Kor, när ätlusten utan medföljande Feber är minskad, då den antingen groft pulweriserad, eller mycket fint karfwad ingifwes til et eller twå lod. Uti wanliga wårfrossor, när man först tagit et afförande eller nyttjat et Kräkmedel, har et til halftannat qwintin pulwer tagit några timmar förr frossans ankomst, ej sällan hulpit. Det tjenligaste Kräkmedel man för groft folk wid sådant tilfälle kan nyttja är, en god hand full Kardbenedikt hwarpå man i et stenkärl slår et halft stop sjudande watten, låter det tiltäpt stå tils det blir kalt, silar det då och prässar genom linne, och dricker en tredje eller fjerdel häraf hwar timma eller kortare imellan. Fyra lod af torra roten småskuren och lagd på en flaska med et halft stop Franskt Win som ej är syrligt, hwilket sättes på en warm Kakelugn några dagar, och derefter silas, gifwer et godt Magemedel för dem som om mornarne äro beswärade af kräkningar, hwarwid watten och et äggehwita liknande slem upkräkes, om man et par gånger om dagen tager deraf en liten matsked.

Roten uptages om wåren, renas från mull och yttersta ändarne, afsköljes hastigt i kalt watten, upträdes på trådar, och hänges fritt i winden utan Sol at wäl torka. Förwaras sedan på torrt men ej warmt ställe i papperspåse. Den låter lätt i hagar och Trägårdar plantera sig, om den om wåren uptages och delas, och styckena nedläggas platt en half aln ifrån hwarannan med twå tum jord öfwer.

INULA *Britannica*. Prodr. Fl. Scand. 1029. Flor. Svec. 756. Sv. Bot.

Är funnen på et par ställen i Skåne. Wäxer på fucktiga ställen. Man känner ingen annan hushållsnytta af denna wäxten, än at Bien söka blommorne.

INULA *dysenterica*. Prodr. Fl. Scand. 1030. Flor. Svec. 757. Sv. Bot.

På Öland wid Pesnäs, på Gottland wid Burswiken och wid Christianstad är den funnen. Den älskar äfwen fucktig jordmån. Bien söka också något dennas blommor, och Örten ätes af Hästen och Koen. Den bekante General KEITH berättade VON LINNÉ at man med denna Örten, förmodeligen i Decoct, botat Rödsot som gick i Ryska Armeen på Persiska Fälttåget. DAMBOURNEY har med sådet färgat Wissmutbetad Ull, som efter tre timmars kokning blef wacker Oliwbrun Muskus med Gullglans och ganska beständig. Med Alun åter eller Pottaska gaf den en strågul icke synnerligen wacker färg.

INULA *Helenium*. Prodr. Fl. Scand. 1028. Flor. Svec. 755. Sv. Bot. 57.

Ålansrot. Helenerot. Hålsrot.

Wäxer wild på få stållen i Riket, på Öland, Orost, i Bohuslän, wid Harastorp i Göingehärad och Snogeholm i Skåne. Wid Bondbyar träffar man den på en del ställen planterad. Dess stora grofwa blad ätas af Hästen och Geten, de andre rata dem. Man nyttjar äfwen bladen i blanning med Potatoesblad at röka såsom Tobak. Til den ändan insamlar man wid Midsommarstiden Ålansrots blad för sig och Potatoesblad för sig. Bägge, men äfwen hwardera särskilt läggas jämt utbredde öfwer hwarannan på papper som man lagt på et jämt bräde, deröfwer legges åter et papper, och et annat bräde, hwilket beswäras med tyngd af sten eller dylikt, eller sättas i präss. När de legat där litet öfwer halftannat dygn tagas de utur prässen, och läggas på et såll i en någorlunda warm, men ej het Bakugn efter brödbakning, at torkas. Derefter karfwas de och blandas. För at wänja sig wid denna Tobak upblandar man den i början med wid pass fjerdedelen god Tobak. När man blifwit wand at röka denna, skall den befinnas god. Allmogen nyttjar ofta torra roten at tugga på emot Kolik, eller lägga de deraf på Bränwin och nyttja sådant i samma afseende. I flusshosta har man et tjenligt Bröst-Thee om man blandar småskuren Ålandsrot et lod, småskuren Pimpinellrot et halft, och torr Isop två lod. Af et tämmeligen starkt Thee på samma Krydder kan man tilreda et godt Gurgelwatten, om man i et qwarter deraf uplöser et halft lod Saltpeter, och tilblandar några skedblad Ätticka och Honung efter behof, äfwen et par skedblad Bränwin. Torra roten småskuren och lagd på godt Franskt Win, war fordom et ganska godt och brukeligt Magemedel för dem som woro wande wid dageligt matwin, at nyttja i dess ställe när det behöfdes. Syltad Ålansrot (på samma sätt tilredd som Kalmusroten) er et godt både bröst och magemedel för dem

som tåla smaken. Et någorlunda starkt spad på Ålansrot nyttjas äfwen at twätta Barn för skabb. Färska roten krossad i Mortel och blötad längre tid i Win med Blåbär och Aska, skall gifwa en Blå färg; några tillägga Kråkeklöfwer roten *Comarum*. LINDER föreskrifwer en hand full Ålansrot, 4 lod Pottaska, 4 lod Blåbär och en hand full Kråkeklöfwer rot.

INULA *Pulicaria*. Prodr. Fl. Scand. 1031. Flor. Svec. 758. Sv. Bot.

Wid Skånska Städer och Byar, i synnerhet wid hus, gärden och wägar. Wäxten har en stark Kryddlukt som tillika är något syrlig, hwilken man märker på afstånd om Sommaraftnarne. Fåret äter något deraf, de andre rata den gemenligen. Doct. OSBECK har försäkrat mig, at han med fördel nyttjat Decoct af denna Ört i Rödsot, sedan tjenligt afförande, såsom Rhabarber, förut warit nyttjadt.

INULA *salicina*. Prodr. Fl. Scand. 1032. Flor. Svec. 759. Sv. Bot.

Kråkfötter.

Wäxer i sumpige och magre skogsängar, hälst wid buskar och stenrör. Ätes af Boskapen och Hästen.

IRIS *Pseudacorus*. Prodr. Fl. Scand. 46. Flor. Svec. 37. Sv. Bot. 110.

Wild Swärds Lilja. Gul Swärds Lilja. Swärdsgräs. Fläje. Bäck Lilja. Säfjablomma.

Wid åbräddar, i dammar, måssar o. s. w. wäxer denna wanligen wild, men trifwes äfwen på torrare botten, såsom i Trägårdar. Koen och Geten röra den någon gång, de andre röra den icke ens i hö, men torrkade äro bladen nyttige til strö under Kreaturen, äfwen som de tjena til gröfre mattor. Roten kan nyttjas at med Witriol färga swart, och skulle, om man hade tilräckeligt deraf äfwen kunna nyttjas til Läderberedning. RAFN anförer, at af sleke Swin som blifwit bitne af galna hundar, de som fingo af denna roten blefwo friske, men de andre dogo. Det samma bör försökas på andra djur, när händelsen inträffar; men angelägit är at sådant sker snart, innan det med betet i kroppen inkomne gift får werka raseri, och at man derjämte tager sig til wara, at under ingifningen icke sjelf warda biten. I Finland nyttjar man roten at gifwa Boskapen in mot Blodsot (*). Om man på de wissnande blommorne slår klar Winätticka, (bättre distillerad) utdrager den en gul färg, som i synnerhet, med och utan tilsats af litet Gummi, är tjenlig til lawering.

IRIS *sibirica*. Prodr. Fl. Scand. 47. Sv. Bot.

Är funnen wild i Westergötland, förmodeligen kommen utur någon Trägård. Man känner ingen nytta deraf i hushållningen.

ISATIS *tinctoria*. Prodr. Fl. Scand. 837. Flor. Svec. 614. Sv. Bot. 35.

Wejde.

* Men huru den anwändes, är mig icke wetterligen upgifwit. Den som för allmänheten går sådane upgifter gjorde wäl, at tillika underrätta om sättet och mängden som gifwes, annars er föga dermed gagnadt, då det icke är war mans tilfälle at göra försök.

På Ölands norra udde, på Öarne Klasen och lilla Carlsöen wid Gottland har VON LINNÉ funnit denna Örten frodigt wildt wäxande. TILLANDS har fordom funnit den i | Finland. LINNÉ och med honom alla nyare Örtkännare förena under detta namn twänne nog lika, men och tydeligen skilgde wäxter. Wild Wejde som har smalare blad, rotbladen småfnuggige och naggade i kanten, kortare fröskidor hwilka mot ändan äro bredare och för ändan utnjupne. Äckta Wejde som har bredare, köttfullare, ljusgröna blad, rotbladen aldeles hela i kanten; längre, jämbreda ej utnjupne fröskdor. Den förra är den Swenska, och den samma som odlas i Tyskland, i synnerhet i Thüringen hwilken MILLER kallar *Isatis Dalmatica*, och är Fransosens *Vouede* eller *Pastelboury*. Den senare är MILLERS *Isatis tinctoria* som odlas i Frankrike och England och fransosens *Pastel*. Bägge äro twåårige, bägge äro dugelige til färg, fast ganska olika. De ätas gärna af Koen och Fåret (*), men skola ratas af Geten och Hästen. Man har äfwen anbefalt at så Wejde til höstbete för Kor och Får, och det är intet twifwel, at ju desse deraf må wäl; men lönande lärer det icke wara. Skulle den Wilda Wejden wilja trifwas på wåra sandfält, som jag icke wet wara försökt, lönte den wisserligen mödan at så til bete. KALM talar om Sibirisk Wejde som skall wara försökt at så på kärracktig botten, och där trifwas wäl; men säger icke hwari den skiljer sig från den allmänna.

Dess hufwudsakeligaste bruk är dock til Blå ärg, Besinnar man den ofantliga mängd af blåfärgade kläder af

* Detta nekas af REICHART och GADD, men ingendera har haft egen ärfarenhet. Den förra berättar det efter Bönder, den senare efter den förre. MILLER nämner uttryckeligen det skadeliga bruk, at låta Fåren om wintern afbeta Wejdelandet, emedan roten derigenom förlorar i styrka.

alla slag som nyttjas, hwartil kommer det gröna och swarta som på blå botten färgas, hwilken mängd af Indigo åtgår icke, som Europa måste dyrt betala åt Amerika och Westindien, och som säkerligen blir efter hand dyrare. Hwilka grofra summor dragas icke blott för denna färg ur Swerige, hwar Armeen klädes i blått, hwar Allmogens liffärg är den blå, där Prowins uniform, Liwerier m . m. taga så mycket blått. Det är icke nog, at härtil åtgår så mycken Indigo, utan härtil fordras äfwen en betydelig myckenhet Wejde, som ehuru den ganska wäl i Riket kunde alstras, likwäl helt och hållit köpes af utlänningen. Wid medlet af förra århundradet fogade wäl Riksens Höglofl. Ständer anstalt om, och anslogo penningar til en Wejdeplantering i stort, och Beredningshus byggdes ; men fastän både läge, klimat och jordmån gynnade denna anläggning, inslumrade altsammans nog hastigt, til betydande förlust för landet. Det är icke blott Skåne hwar Wejde bör med fördel kunna odlas, det är hela Göta Rike hwar tjenlig jordmån finnes, och jag twiflar ingalunda at äfwen Upland skulle med fördel frambringa förråd häraf. Egenteligen borde den wäl odlas wid Städer; men Landtmannen kan ock, hälst på slättbygderna syslosätta sig dermed, likaså wäl som i andra länder, om den wore lifwad af samma idoga omtanka.

Innan Indigo blef bekant i Europa hade man intet annat ämne til Blå färg, än Wejde,. nu nyttjas Wejde och Indigo tilsammans, och man har äfwen med god framgång försökt at af Wejdeplantan tilreda Indigo, som icke gifwer den bästa Amerikanske efter. Dess odling är fördenskull af mycken wigt. Men som man af en både gammal och säker ärfarenhet wet den Wilde Wejden *Isatis sylvestris* äga wida mindre färgämne än den Äckta Wejden *Isatis tinctoria*, hwilkas skiljemärken ofwanföre blifwit anförde, är det af ej mindre wigt för den som will odla den, at skaffa sig frö

af de Äckta. Man will påstå at förhållandet är såsom 7 til 50. Befinner man derhos, at den Wilda Wejden gifwer en mycket mindre skörd än den Äckta,så blir skillnaden dem imellan alt för stor; men detta oacktat odlas blott den Wilda i Tyskland. Förmodeligen är detta jämte en elak handtering orsak, hwarföre Wejdeplanteringen emot äldre tider så mycket aftagit i Thüringen.

Wejde är en twåårig wäxt, som första året gifwer blad, andra året skjuter i stjelk, blommar, gifwer frö, och dör bort. Har man derföre särskilt sått för at hämta frö, kunna de fält som nyttjas til Wejdesåning gärna gå i omgång med Säden.

Bästa jordmånen för Wejde är en myllig och wäl tilredd Lera; hwarken högländ, at den är torr eller så wåt, at den kan kallas sur. Om hösten bör den köras wäl, så at den reder sig fullkomligen om wåren. Den bör tilräckeligen gödas. Har man obrunnen gödsel bör den utköras om hösten, och wäl nedplöjas; har man åter brunnen gödsel, utköres den om wåren sedan landet först blifwit å nyo plögt, och så genast nedköras, hwarefter fältet harfwas wäl och jämnas. Fröet utsås ju tidigare wäderleken tillåter dess bättre, emedan det ligger 5 til 6 weckor i jorden. Det utsås tunnt och nedharfwas med en någorlunda tät harf. Huru mycket frö som på Tunnelandet bör utsås är swårt at säga i hänseende til fröets olika godhet. Är det godt, böra twå lod eller något litet deröfwer wara nog (*) til hwart Kappeland. Är det besådde fältet icke större än at

* Den olika rymd en Acker på olika ställen i Tyskland innebegriper, och den både ofullständiga och orediga underrättelse man härom får hos Auctorerne gör mig twehogse, om detta är rätta proportionen. Et enda Kappelands besående kan uplysa saken, om man gifwer ackt på hwad afstånd de wäxande plantor böra hafwa. GADD fordrar Tio kappar Frö til et Tunneland, som synes wäl mycket.

man medhinner, är bäst at nedhacka fröet med en räfsa. En del bruka atså Wejdefröet om hösten, hwarigenom skördarne bli tidigare, och en mera. Om det med fördel hos oss kan göras, måste försök afgöra, men då måste jorden, om den är träde, wäl sommarköras, eller om den Sommaren burit Säd, stubben genast wändas, och icke annan än wäl brunnen gödsel gagnas. När plantorne blifwit så stora at de hafwa fyra blad, er det tid at första gången rensa landet. Detta kan wäl ske med en wanlig gångskyffel som är halffjerde tum bred; men bättre sker det med et därtil gjort stötjärn hwars blad är af nämde bredd, 5 tum långt, och mot öfre ändan upbögdt, samt försedt med et 7 tums långt järnskaft, på ändan hwaraf är fästadt et handtag af träd som sitter twärsföre, och är så långt, at när bladet af stötjärnet ligger platt på jorden, räcker nedre ändan af skaftet nästan til jorden. Med detta i högra handen, och liggande på högra knäet, afstöter rensaren icke allenast ogräset wäl, utan äfwen de öfwerflödige plantorne, så at imellan plantorne blir minst 9, bäst 12 tums afstånd. Skulle efter några weckors förlopp ogräs åter wara upkommit, afstötes det åter; men då kan man med försigtighet göra det med nämde gångskyffel, och sålunda hålles planteringen ren från ogräs hela året.

När Örten hunnit så långt, at de understa bladen begynna gulna, är tid at genast företaga första skörden. I Tyskland brukar man dertil Stötjärnet. Man fattar om bladknippan med wänstra handen, och med stötjärnet i högra afstöter man hufwudet af roten, hwarwid man noga acktar sidoskotten, som skola gifwa nästa. skörd. Men denna method är i alla hänseende felaktig, ty 1:o skadar man hufwudroten hwarigenom plantan förswagas, och man får sällan skörda mer än twå gånger. 2:o Kommer rotändan med bladen, som wäl något öker mängden, men minskar godheten, och 3:o kommer mull ibland, som försämrar äfwen

Wejdens godhet, och ofta nödsakar dem, at i watten skölja bladen, som utom beswäret och tidens utdrägt, wid torrkningen lätt kan skada Wejdens godhet. Wida bättre är Franska sättet, om det ock icke går aldeles så fort; man afskärer där bladen straxt öfwer jorden, och undwiker derigenom nyssnämde brister. Man skördar där flere gånger, och får större mängd hwar gång. Imellan hwar skörd håller man jorden ren med gångskyffeln. När bladen efter första skörden tiḷwuxit, och likasom förut de understa synas wilja gulna, förrättas skörden på samma sätt, och det så ofta skördas kan. Wid sista skörden plägar man ock i Frankrike afstöta roten såsom förr är sagt, sker i Tyskland; men utom det at denna gifwer et sämre färgämne, lämnar det swagare rötter, hwilka gifwa sämre frö. Derföre bör man, om man icke will följa det råd jag förut gifwit, at särskilt så hwad som skall gifwa frö, och deraf icke skörda bladen, som altid blir det förmånligaste, wid sista skörden lämna et stycke land orört, som följande året lämnas til frö, när det öfriga upköres. När sista skörden är gjord, bör landet med plog wändas, på det rötterne må få ruttna, och hjelpa til at göda jorden. Är jorden bördig, kan man wäl twå gånger å rad beså en och samma jord med Wejde, men och icke oftare, utan låta jorden några år imellan bära Säd eller Rotfruckter.

När bladen äro aftagne, måste man icke låta dem ligga i hög, då de hastigt taga wärma, och skadas. Derföre utbreder man dem på et rent och swalt ställe tunnt, och så fort görligt är skrider til krossningen. Ginge det an at genast torrka bladen som OTTO föreslår, och mala dem til pulwer, wore det onekeligt mycket wigare, emedan man då efter beqwämlighet kunde låta detta undergå gäsningen, men jag wet icke om det är försökt med fördel.

Krossningen sker på särskild Wejdeqwarn medelst en på kant i rundel löpande, mycket tjock qwarnsten, hwilken rul-

lar på et mycket slätt stengolf, och wanligen sättes i rörelse med en Häst. Man tilser at de komma rätt under stenen och blifwa wäl och jämt krossade. Så snart et parti är krossadt til en någorlunda jämn gröt, bortföres det, och nytt underlägges til dess hela skörden är krossad. Som en sådan Qwarn icke lönar för hwar och en mindre plantering, så böra antingen flere interessenter äga den, eller ägaren af qwarnen tilhandla sig efter et wist öfwerenskommit pris för Lispundet, de nyss aftagne friska och rena bladen. Huru en sådan qwarn inrättas finner man närmare underrättelse om i LINNÆI Westgöth. Resa sid. 128 och GADDS Underrättelse om Färgekonsten Wejdes Plantering &c. Åbo. 1760, men den senares öfrige underrättelser, hämtade ur SCHREBER, äro icke de påliteligaste.

När Wejdebladen äro malne, eller tilräckeligen krossade låter man denna gröten ligga åtta til tio timmar, men icke längre, utan bör då deraf genast göras runda bollar, stora som små knytnäfwar, hwilka på lafwar under tak, men i fritt drag upläggas at torrka. När de äro wäl torre förwaras de til andra beredningen. Sådane bollar äro på en del ställen redan då en Handelswara, och säljas stockwis til dem, som syslosätta sig med andra beredningen. Bollarne slås sönder med klubban, och det söndeslagne fucktas medelst en spritkanna med watten, och slås med klubbor til en någorlunda hård deg, som lägges i en hög under tak. Den tager wärma, spricker och får en hwit skorpa öfwer sig. Då rifwes högen åtskild, slås åter med klubba, på det den hwita skorpan må jämt inblandas, och om så behöfwes, anfucktas den något derjämte. Massan skåtas åter i hög, och sålunda förfares til dess den faller sönder til et groft pulwer, som packas i fat. Under den gäsningen som massan sålunda undergår, sprider den en lukt af flygtigt Lutsalt, och ju warmare wäderleken är, dess snabbare går det. Är derföre wäderleken kylig, öfwerhöljer man högarne med mattor.

Andra åter lägga de krossade bladen genast i hög, och betäcka denna något. Efter 14 dagar öpna de Wejdehögen, blanda den wäl, slå den med klubbor, och göra deraf först bollar, hwilka icke fullkomligen torrkas. Dessa läggas derefter i hög, hwar de taga småningom wärma, hwilken dermed befordras at man, om det behöfwes, sparsamt stänker dem med watten, och wäl äfwen omlägger högen, til dess bollerne sönderfalla. Härwid yppar sig samma lukt. Men det förra sättet anses för det bästa.

En god Wejde bör icke wara grå eller grågul utan blå eller blågrön, gniden på wått papper bör den lämna dylik fläck, blir fläcken grå, är Wejden af sämsta slaget. Af senare beskaffenheten, och uti tämmeligen hårda bollar har jag sett den komma från Tyskland. Men med en sådan Wejde försämras kypen, och kräfwer mera Indigo.

Man har för detta, som ofwanföre är sagt, färgat blått utan Indigo, endast med Wejde, men wåra Färgare känna nu mera icke sättet. Färgen får icke samma glans, men blir ganska beständig.

LEPECAIN berättar i sin Resa I. D. s. 75. at man i Ryssland färgar blått utan tilsats af Indigo, på följande sätt. De göra en skarp lut af Alm- eller Ekaska, den de utspäda med en eller twå delar watten, alt som den är skarp. Häri blanda de för hwarje twå marker Ull et lod tilredd Wejde, och när det är uplöst, tilsätta de jäst. Följer ingen jäsning innan tredje dygnet, bortkastas det såsom odugeligt, och nytt ansättes. När det genom jäsning blifwit tilräckeligen surt, och färgen begynner sätta sig, doppas deruti tyget under beständig omrörning en, högst tre minuter, uptages och utkramas. Har det ej tagit nog färg til sig, doppas det tredje gången. Sedan sköljes det i ren lut, och torrkas utan at widare afsköljas. Det qwarblefna kan man färga sådant uti, som skal bli grönt, hwilken färg gifwes det med soppa af Ängskära, *Genista, Cnicus heterophyllus* &c.

Wid denna föreskrift förekommer mig dock, at et lod Wejde måste wara felskrifwit i stället för et skålpund, och at genom det yllnas handterande i så mycken lut, det måste blifwa wanstarkt, om icke aldeles skörna.

At man af Wejde kan tilreda en förträffelig Indigo hafwa flere försök intygat. Sättet huru det sker, har Herr HJELM uti en nyligen utkommen skrift gifwit fullständig underrättelse om; i korrthet sammandragit finner man det i HERMBSTÄDTS Grundriss der Färbekunst.

ISNARDIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 202. Sv. Bot.

En för oss lika så sällsynt wattenwäxt, som til sin hushållsnytta okänd, funnen straxt wid Alingsås och Norhaga.

ISOETES *lacustris*. Prodr. Fl. Scand. 1304. Flor. Svec. 951. Sv. Bot.

Braxnagräs.

En wäxt som finnes på en del sjöbottnar, wid det djup at wattnet icke fryser. Man tror at när Braxen leker, rotar han på botten, och derunder lösrifwer denna wäxten, hwilken då upflyter, och deraf tager man wid Möklen i Småland märke til Braxleken. Deraf är ock namnet kommit. Om någon fisksort gagnar denna Ört til föda, som annars skulle synas onyttig i naturen, har man ingen kunskap om, men ganska sannolikt är, at wäxten tjenar til skyggd och boningsplats för flere slags watteninsekter, och dymedelst är en nyttig Ört för Fisken. STRÖM berättar (Dansk. Wid. Selsk. Nye Skrift. 3 D.) at man i Norge samlar den om wintern, när wattnet är lågt under isen, til föda för Boskapen.

JUNCUS. Tog.

Häraf hyser Fäderneslandet minst 23 arter, hwilka alla äro af mindre betydenhet i den enskilta hushållningen.

JUNCUS *bufonius*. Prodr. Fl. Scand. 428. Flor. Svec. 305. Sv. Bot.

Kryp Tog.

Är allmän på sådane ställen, som öfwer wintern stå under watten och andra wäxter föga trifwas. Så wäl Hästen som Swin och Får äta Kryptoget, men för de senare skall det icke allenast wara skadeligt, utan anses af en del hushållare wara orsak til Skogssjukan, som på några ställen dödar dessa Djur, och wäl kan förebyggas, men swårligen botas. Det är förmodeligen samma sjukdom som på Tyska kallas Fäule.

JUNCUS *conglomeratus*. Prodr. Fl. Scand. 418. Flor. Svec. 298. Sv. Bot.

Knapp Tog. och

JUNCUS *effusus*. Prodr. Fl. Scand. 419. Flor. Svec. 299. Sv. Bot.

Weke Tog.

Wäxa allmänt i Sjöar, Moras, grafwar och dammar m. m. Medan desse äro unge ätas de wäl af Kreaturen, men icke med behag, utan i brist på bättre. Det hufwudsakeliga hwartil de gagna, är, at af dem flätas Stolsäten, Golfmattor, Bänkmattor, och när desse göras nog tjocka, äro de ganska goda at lägga på bottnen i sängar, i synner-

het är Weketoget såsom segare härtil förträffeligt. Man flätar äfwen på sina ställen mjuka, fast icke starka Ridsadlar deraf. Den lätta och swampiga märg, hwilken med twå i kors satte knappnålar utdrages, är et mycket tjenligt ämne til wekar i wanliga lampor. Til gördlar eller lifstycken för dem som wilja lära sig simma, och at binda om sig, när man är nödsakad begifwa sig på wattnet, när fara af kantring m. m. är, kan man af dessa Togarter ganska wäl betjena sig lika så wäl som af Säf. Man segtorrkar til den ändan det afskurna Toget, och binder deraf en lös matta med fint segelgarn, hwilket i synnerhet wäl åtknytes för Togets ändar, dock med den försigtighet, at de icke afknytas. Imellan ändarne kan man binda lösare och til tre tums afftånd. En sådan matta omkring lifwet under det yttersta klädesplagget, af twå til tre markers wigt efter kroppens storlek, gör en ganska god werkan.

De öfrige Togarterne som dels wäxa på wåt och kärracktig botten, på ställen där winterwatten stadnar, såsom Trådtoget *J. filiformis,* Borsttoget *J. squarrosus*, Ryltoget *J. articulatus,* Stubbtoget *J. bulbosus* dels i Skogar och magra ängar såsom Knippletoget *J. campestris*, Iltoget *J. vernalis, maximus, multiflorus,* dels ock i Fjällen såsom Axtoget *J. spicatus,* Lapptoget *J. triglumis, biglumis* röras föga af husdjuren, utan då de äro späda och altid i brist på bättre. Frön af dem förtäras af Gäss och andra foglar, och strån af Trådtoget tjene til fina mattor.

JUNGERMANNIÆ.

Et Bladmosse slägte, hwaraf säkerligen 50 arter finnas i Riket, hwilka wäxa dels på Träd, dels på fucktig jord, dels på stenar o. s. w. men man har än icke utrönt någon nytta af dem i hushållningen.

JUNIPERUS *communis*. Prodr. Fl. Scand. 1247. Flor. Svec. 915. Sv. Bot.

En. Enbuske. Enebärsträd.

Enen är allmän öfwer hela Riket utom de egentelige slätterne. Äfwen i Lappmarken finnes den, men där altid i Träsken. Man har deraf många förändringar, såsom den allmänna låga Enbusken, Enträden som wäxa i stam rät up, Fjäll-En som och är låg, men har bredare och tjockare Barr. Dock äro desse förändringar så litet beständige, at de icke utan i aldeles lika omständigheter bibehålla sig. Så är det äfwen med Qwast-Enen eller *Juniperus meta in fastigium convoluta Flor. Svec. 915. 1*. Den wäxer rät up, de nedre grenarne förtorrka, i toppen har den täta grenar som Cypressen, och finnes wid en del bruk i Upland och Wässmanland. Enen wäxer i all slags jord; det är således falskt, at hwar man finner En, skall wara god jord; men den wäxer ock olika. På öpna fält och betesmarker, där Kreaturen hafwa altid haft fri tilgång, och Får afbita årligen de spädare Barren, och nedtrampa stammen, blir den låg Buske, om jordmånen wore aldrig så god, ofta knapt half aln hög, samt mycket tät och liksom wore den med Trägårdssax tucktad; men i Skogar, inhägnader, där lugn är, där plantorne stå tätt, de späda plantorne icke bli nedtrampade, eller wid gärdesgårdar, där samma fred wankar, och den wäl blir upqwistad, wäxer den rätt up, och blir understundom til små Träd, bland hwilka et ej långt, från Stockholm är märkwärdigt, och äfwen derföre wid betydeligt wite fredlyst; men sällan får trädet stå så länge, hälst det wäxer långsamt til någon synnerlig storlek. Den kan winna en hög ålder. Som dess stam icke är utsatt för röta, och har jämte hårdheten en seghet som är den egen, och den utom dess högst sällan hinner en högd af 14 til 15

alnar, är den icke heller för stormar i fara, och skulle derföre troligen i ålder hinna längre än något Swenskt träd, om den finge njuta fred.

Af Enen är alting nyttigt. De långa, sega och spridda Rötterne gifwa fattigt folk en förträffelig wed. De smalare tjena til allehanda band, och när de fås nog långa äro de framt för att tjenlige til band på smärre Tunnekärl, Byttor och Kannor, emedan de så länge stå emot röta; klufne och wridne äro de gagneliga at binda störar i gärdesgårdar och dylike, til starka och sega hankar, til Korgar &c. Finklufne och flätade gifwa de sega och smidiga Piskskaft. Enroten är gemenligen kådrikare än stammen, hwarföre den ock af god och sund wäxt samlad, föredrages så wäl at deraf skära små Spånor, hwilka af många med fördel nyttjas i stället för Thee, äfwen som til det i Socken Apoteket så kallade Landtdecoct, som ock af dem som tilreda Eneträdsolja. Denna tilredes aldeles på samma sätt som Björkoljan, allenast man i stället för Björkbarken tager goda kådfulla Enrrötter, hwilka sågas i så långa stycken, at de beqwämt kunna packas i grytan; men innan det sker, klyfwas de i twå, eller fyra delar, alt som de äro tjocke til. Den för allmännast på Apoteken säljes under namn af Enträdsolja, är icke annat än Terpentinolja, den man färgat med Ryssolja. Tunna Spånor af Eneroten äro ock både snyggare och hälsosammare än Tobak, för dem som nödwändigt skola hafwa något at tugga på.

Enträd, som hunnit til den storlek, at deraf något kan arbetas, är hårdt, wackert, har en behagelig lukt, som föga eftergifwer Cederns, tager emot en wacker polering och glans, motstår röta och mal förträffeligen, har derjämte en god del spänstighet. Mycket som säljes för at wara gjort af Ceder är af En. Deraf göres ock små Kabinetter, Lådor, Askar, Dosor, Nål- och Pennfoder, Knifskaft, Pipskaft, Tandstickor, Blyertspennor, de wackraste och snyggaste Drickskannor, Mjölkbyttor och korteligen alt som et hårdt och wackert träd i smått kan anwändas til.

Til gärdesgårdar äro Enstörar mycket waracktigare än Ek, och hela gärdesgårdar, som med liten tilsyn wid magt hållas, flätas af En. Äro de rätt flätade, kunna de öfwer wintern uptagas, och läggas i hus; många bruka den hushållningen och nyttja dem öfwer wintern såsom Flakar, at lägga på bjelkarne, och därpå foder. Bönderne i Skånska skogsbygden fläta deraf waracktige husgaflar. Af smärre qwistar flätas Korgar. De så kallade Wasegärden, så allmänne i Skåne, hwilka kunna kallas ewinnerlige, emedan de en gång lagde, fordra endast då och då påläggning, bestå äfwen af Enris. I och wid Byar äro de högst farlige, och borde där icke tålas, knapt annorstädes, emedan de så lätt och hastigt fortplanta Eldswåda. De äro ock werkeligen i Christiansstads Län förbudne, fast förbudet glömt. Då de ofta äro hela twå alnar breda i bottnen, borttaga de ock mycken jord; men deras lätta underhållande bibehåller dem.

Enebarken nyttjas på några ställen at deraf sno Rep.

Det gröna Eneriset, hälst de spädare qwistar med Barren på, brukas i Skåne at dermed beströ golf, som dels skyler et mindre hwitt golf, dels gifwer en angenäm luckt. Man kokar den med watten, hwilket spad kallas Enlag, Enos, för at dermed taga elak smak af Drickestunnor; i Ryska Finland nyttjar man sådant Enos i stället för watten til at brygga dricka; man gifwer det med litet mjöl eller kli blandadt åt Kor såsom mjölkökande. Man brukar på en del ställen at doppa friska Enrisqwistar i nyss aftagen jäst, och uphänger dem i stöf- och rök-fria rum för at sålunda förwara den mellan hwar bryggd. Enris är wida bättre än annat at betäcka täckta diken med, innan jord påfylles. Den spädare Barren bultad och lagd i tunnt kläde som stänkes med Ätticka, och bindes om pannan, lindrar ofta Hufwudwärk, och sättes i större mängd i sjukkamrar, för at

upfriska luften. At den spädaste Barren af Hästen, Fåret och Geten afbites, är förut nämt, och är dem ganska hälsosam. Enebarr och späda grenar är det tjenligaste at dermed röka Kött och Spickemat, allenast röken gifwes nog kall, och får det deraf en angenämare smak, än af annan rök. Af frisk Enebarr och Qwickrötter med litet Malt, kan man brygga et tämmeligen smakeligt dricka. Man brukar torr Enebarr eller småhackadt och torkadt Eneris imellan Panelningar, til stoppning under golf m. m. at afhålla Möss.

Enebären när de äro mogne, äro mycket nyttige i enskilta hushållningen, så wäl som i den allmänna. Orrar och Kramsfoglar äta dem, och i synnerhet desse senares Kött får deraf en egen behagelig smak. Nattwaken, Domherren och flere af detta slägte utplocka behändigt fröen, och knäcka dem för at blott njuta kärnarne. På en del ställen kokas Skinkor med Enebär, för at gifwa dem smak af Wildswinsskinka. Några hushållerskor bruka at nedlägga Surkål med litet Enebär. Man nyttjar dem til dricka på flere sätt. En del rosta eller torrka dem något öfwer elden, krossa dem litet, och slå derpå hett watten, hwilket när det stått 12 timmar på dem, afhälles, och nyttjas sådant utan widare beredning. Andra brygga dem oro**o**stade och något krossade, och lägga roste aldeles såsom til Malt och förfara aldeles på samma sätt. Annorstädes krossar man Bären wäl, lägger dem på roste, slår derpå kalt watten, låter det stå 24 timmar, aftappar, kokar och skummar det wäl, lägger derefter nödig Humle til, kokar det åter något, afkyler och tilsätter jäst. När det fatas lägger man, om så behagas, litet bultadt och blötadt husblåss på kärlet, då det förr och bättre klarnar. När detta blir wäl jäsit, gifwer det et sött ej obehageligt, och sundt dricka. Några blanda dertil Malt, andra icke. Om wörten som fås efter bara Enebär, utan föregången jäsning wid sackta eld inkokas, at det blir tjockt

som en någorlunda tjock Honung eller Sirap, har man Enebärs Mos. Detta ätes på bröd, nyttjas at göra dricka sött til hwarjehanda behof i hushållen. Andra åter nyttja det såsom et Läkemedel skedbladwis, och tro det wara et förwaringsmedel emot smittosamma sjukdommar, hwari de dock bedraga sig. Lindrigt lösande och urindrifwande är det, och i synnerhet gagneligt för dem, som dragas med benägenhet til förstoppning i Lefwern. Nyttjar man allenast mjölkwarmt watten at slå på rosten wid bryggningen, blir moset smakeligare, men icke derföre hälsosammare. Af et Lispund wäl mogne Bär får man wid pass tre skålpund mos. At detta mos skulle, strukit på tunga och nos, förwara Boskapen mot åkommor, är en fördom. Enebären äro dem wida nyttigare. Småskuren Pepparrot en handfull, och lika så mycket krossade Enebär hwar dag gifwit en Häst med hafre och hackelse om morgonen, är en god Qwarkkur, men som bör fortsättas så länge hostan märkes. En något minskad ätlust hos Hästen utan widare märkelig sjukdom, plägar ofta hjelpas med en god hand full krossade Enebär på morgonfodret flere dagar å rad. Man kan af blotta Enebär, om de handteras såsom Säd, bränna et läckert Bränewin, äfwen som med mindre eller större tilsats af Malt; men ju mindre Malt, ju bättre blir Bränwinet. Brukar man til bränningen blott Enebär, får man tillika en liten andel Enebärsolja, wida bättre än den som wanligen förekommer, och gemenligen med Terpentinolja är förfalskad. Bränwin distilleradt öfwer Enebär, så kalladt Genewre, är et ibland de osundare Bränwiner, och än sämre det Holländska Genewre, som med Terpentinolja i stället för Enebär är klaradt. Det hettar och drifwer urin starkt. På sjön och måtteligen njutit lämnar jag derhän dess gagnelighet, men til dageligt bruk kan det hafwa elaka följder, och flere hafwa deraf fått Strangurie. Af Enebär tilredes äfwen et så kalladt Win. Man förfarer härwid olika, men

det går derpå ut, at man med kalt watten utur krossade Enebär utdrager alt hwad som kan utdragas, inkokar denna lagen till den får lagom sötma, och tilsätter jäst eller winbärma, at det må komma i jäsning; när det jäsit, fylles det på Ankare med en liten tilsats af Fransk Bränwin eller Portugiswin. Det kommer då i ny gäsning, mot slutet af hwilken det wäl sprundas, och efter någon liggetid aftappas på flaskor, som wäl korkas, och i källare förwaras. Understundom kunna Enebär, nyttjade såsom Thee, wara nyttige för dem som behöfwa lindrigt urindrifwande medel, såsom wid wattenacktige swulster i benen, som hafwa annan grund än förstoppningar i underlifwet, i anläggning til hudwattensot o. s. w. men man rostar dem då något först på en Järnplåt, dock så at de icke brännas; derigenom afdunstar en del af Oljan, hwarigenom de betagas den starkare urindrifwande kraften. Man brukar at röka med Enebär i tanka at dermed förbättra osund luft, men hwarken desse eller någon annan rökelse förbättrar luften, fast en elak luckt derigenom kan döljas, twärt om försämras luften mera derigenom. Wida bättre är warm ånga af god Ätticka, när sådant behöfwes; men mot Flusgickt och lindrig wattenacktig swullnad, som härrörer endast af lemmens swaghet, gör det ofta nytta at röka stället med Enebär och tillika sackta gnida det med lent ylletyg, som af ramma rök är genomdragit. Af stötte Enebär och wanlig Bröddeg bakas Limpor i en liten ugn eller på Tårtpanna, hwilka, klufne och lagom warme lagde på magen i kolik, ofta göra god nytta; men i sig sjelf gör hwart och et warmt omslag med stötte Enebär uti, samma gagn.

Enebär uti Sleke för Får, anses för mycket nyttigt för desse Djur.

De så kallade Kikbär eller Oxkorn, som om Sommaren finnas på ändarne af Enrisqwistar, och äro hemwist för Skråpukar af et litet Insekt *Tipula Juniperina*, och i We

stergötland gifwes Swin mot Or (dynt) och i Småland kokte i mjölk gifwas barn mot Kikhosta, äro af ingen nytta, och kan man skada derigenom at man under dess bruk försummar nyttja det tjenliga.

Den orätt så kallade Mastix, små hwita hartskorn som man finner i en del Myrstackar, är ofta af Enen, men hos oss mera allmänt af Fur och Gran, och följackteligen icke skilgd från wanligt Harts af samma Träd.

Man planterar sällan En, skall det ske, bör sådant göras medan plantorne äro unga, och när de uptagas, acktar man rötterne wäl för wind- och soltorrkat. Som den wäxer i all slags jord, brukar man på en del utrikes ställen, där man bättre wårdar skog än hos oss, at med wäl mogne Enebär beså hela sträckor sandfält, för at binda sanden och skaffa lugn och skygd åt andra Trädsorter, hwarmed man sedan besår dessa fält. Bären böra wara nyligen aftagne, och sås i October, November månader. De gå up efter et, twå, och somlige efter tre år, och de späda plantorne böra wäl fredas för Kreatur.

Enebären hinna första året icke mer än til half wäxt, och mogna icke förr än följande året mot wintern. De behöfwa således hela aderton månader at wäxa och mogna, hwarfôre man ock ser på en gång späda, halfwäxte och mogne Bär.

Til häckar, pyramider och mera sådant är Enen otjenlig, dels för sina slokande grenar, dels ock för sin långsamma wäxt; men wackra stammar kan man deraf få, om de naturligen raka i rätt tid upqwistas.

Man bör ej undra öfwer, at man finner Enen, hwars fruckt ej kan långt med blåswäder föras, likwäl så wida kringspridd, ej sådan högt uppe i murspringor. Flere foglar förtära dess Bär, men smälta icke kärnarne, utan desse lämnas af dem, oskadde med träcken, och gå efter denne beredningen så mycket förr up.

LACTUCA *quercina*. Prodr. Fl. Scand. 950. Flor. Svec. 691. Sv. Bot.

Wäxer wild på lilla Carlsöen wid Gottland, och är flerårig. Är icke känd för någon nytta.

LACTUCA *virosa*. Prodr. Fl. Scand. 951. Sv. Bot.

Wäxer utom strandporten wid Calmar, ditkommen förmodeligen med Ballast sand från Pommern. Tros wara giftig.

LAMIUM *album*. Prodr. Fl. Scand. 719. Flor. Svec. 520. Sv. Bot. 55.

Plister. Blindnäsla. Pipnäsla. Korsnäta.

Är allmän wid hus, gärden, gator, på wallar, i åkrar, Trägårdar, under Träd och Buskar. Den ätes af Fåret och Geten, något af Koen, ratas af de andre. Bien söka blommorne. Först om wåren kunna de späda bladen med andra Örter nyttjas i Grönkål, men tager man mycket deraf, eller bladen äro något gröfwe, gifwa de en obehagelig smak.

LAMIUM *amplexicaule*. Prodr. Fl. Scand. 721. Flor. Svec. 538. Sv. Bot.

LAMIUM *purpureum*. Prodr. Fl. Scand. 730. Flor. Svec. 521. Sv. Bot.

Den förre är årig, den senare står ej sällan öfwer, ehuru den äfwen är egenteligen årig. Bägge äro ogräs i

Trägårdar och brukad jord, som likwäl låta tämmeligen lätt tuckta sig. De ätas af Fåret, Geten och Hästen, Bien besöka äfwen deras blommor. Den senare nyttjas i Upland på samma sätt som Plisterne i Grönkål om wåren.

LAPSANA *communis*. Prodr. Fl. Scand. 973. Flor. Svec. 780. Sv. Bot.

Harekål.

Är et allmänt årigt ogräs i Trägårdar, åkrar &c. Den ätes gerna af Kreaturen, i synnerhet Koen, och i England skall den på en del ställen ätas i soppor af allmogen, men har ingen god smak för den owande. I Constantinopel ätas de späda bladen i sallat.

LASERPITIUM *latifolium*. Prodr. Fl. Scand. 336. Flor. Svec. 242. Sv. Bot.

Förekommer nog sparsamt i Skogsängar, wid Bergsfötter o. s. w. Gröna wäxten ätes af husdjuren, och begärligt af Koen. Roten har en stark Kryddlukt och smak, den senare blandad med något starkt; den nyttjas på några ställen af allmoge i stället för Angelika. För Kor kan den brukas liksom Libbstickan, den öker ätlusten, och man tror at den äfwen är mjölkökande.

LATHRÆA *Squamaria*. Prodr. Fl. Scand. 153. Flor. Svec. 550. Sv. Bot.

Wäxer i skogslundar på de skuggrikaste ställen, nog sällsynt. Denna sällsynthet, och dess ytterst swåra odling gör at man icke budit til at anwända den til något. Man wet dock at den ätes af husdjuren, äfwen af Koen.

LATHYRUS *heterophyllus*. Prodr. Fl. Scand. 884. Flor. Svec. 646. Sv. Bot.

Skall wäxa i Westergötland, i synnerhet i den skoglösa delen deraf. Jag har fått frö deraf från Westergötland, men af dem upgick *Lathyrus sylvestris*. Den berömmes af åtskillige så som en mycket förmånlig foderwäxt, emedan den gärna ätes af Kreaturen, men jag har mycken anledning twifla, at den warit försökt til odling annorlunda, än på en Trägårdssäng, och knapt tror jag den mer än någon af de följande wara lönande.

LATHYRUS *latifolius*. Prodr. Fl. Scand. 883. Flor. Svec. 645. Sv. Bot.

Stor Wial.

Är en pracktblomma som wäxer wild på Rusön i Bohuslän, och förtjenar en plats i Lustparker. Wäxten är yfwig, och blir i god jord hela 2 alnar lång och deröfwer, ätes färsk gärna af Kreaturen, men torr gifwer föga annat än hårda och grofwa stjelkar, hwarföre den til hö icke blir lönande. Den har ock stora djuptgående rötter, hwilka blifwa högst beswärlige om platsen skulle åter uptagas, hwar den til någon myckenhet wäxt.

LATHYRUS *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 885. Flor. Svec. 648. Sv. Bot.

Kärr Wial.

Utom Norrland där den finnes ömnigt, är den nog sällsynt i sumpige ängar i de öfrige landskapen. Den utgör et begärligt foder för alla husdjuren, medan den är

färsk, och är ibland hö bättre än de föregående bägge, emedan dess stjelkar icke äro så hårde.

LATHYRUS *pratensis*. Prodr. Fl. Scand. 881. Flor. Svec. 647. Sv. Bot. 49.

Gigals Ärter. Wele. Wedel. Wial. Gul Wial.

Uti skogslundar och ängar i skogstrackterne är den allmän. At den gerna ätes af husdjuren och i synnerhet af Hästen och Koen är ganska wist, äfwen som den tyckes märkeligen både öka mjölkens mängd och godhet. Den anbefalles ock af många til konstige ängar; men jag wet icke at någon hos oss försökt dess odling ensam. Den skall wara, försökt i England, men har icke wunnit något särdeles förtroende, då den säkerligen icke gifwer nog ymnig afkastning, och derjämte ej wäl trifwes på öpna ängar. At så frön af Wialen jämte andra goda slag, hälst Gräsfrön, i ängar som hafwa skyggd och någorlunda lös botten, kan icke wara annat än nyttigt, där dess stjelkar, som äro fina, och icke så liggande at de qwäfwa gräset, kunna leta sig fram imellan; på ängar som slås en, högst twå gånger om året, böra dess krypande fina rötter wara waracktige.

LATHYRUS *sylvestris*. Prodr. Fl. Scand. 882. Flor. Svec. 644. Sv. Bot.

Skogs Wial.

Uti skogsängar bland Buskar, wid stenar, wägar, i flere Prowinser, såsom Upland, Östergöthland, Westergöthland, Småland, Skåne. För sina sköna röda blommor förtjenar den rum i Trägårdar. Den ätes wäl af Boskapen

och Hästen, men för öfrigt gäller derom det samma, som om Storwialen är sagdt.

LAVATERA *thuringiaca*. Prodr. Fl. Scand. 857. Faun. Svec. p. 558. Sv. Bot.

Är funnen wildt wäxande af VON LINNÉ i Målsätra åkrar. Är annars hos oss en Trägårdswäxt med flerårig rot. I hushållningen kan den jämföras med Kattost.

LEDUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 493. Flor. Svec. 352. Sv. Bot. 18.

Squattram. Squäkra. Lummer. Getpors.

Är en liten Buske af 5 til 6 qwarters högd, som behåller sina löf öfwer wintern, och wäxer endast i skogskärr, där bottnen är dy. Geten, det minst granlaga af hemtamde Djuren, är den enda som äter deraf, och Bien besöka flitigt dess blommor. Wäxtens luckt, när den är swag, är icke obehagelig, men angriper hufwudet på de fläste, när den är starkare. Luckten af bladen behagar äfwen Bien, hwarföre man brukar när Bi skola stockas, at inuti gnida kupor och stockar dermed. Bladen har man tilförene nyttjat, och det torde wäl än någorstädes brukas, at i stället för Humle lägga dem på Öl. En liten mängd deraf gifwer och både ÖI och Dricka en behagelig smak, men den owande blir yr och swag i känn, til större myckenhet gifwer rus och swår hufwudwärk. Med spad, kokadt på sqwattram, twättar man Boskap och Swin för lus, och Barn för Skabb och elakt Skorf. Man brukar ock at dermed twätta möbler och wäggar mot wägglus, men jag frucktar utan nytta, om man icke skållar dem tillika. At wäxten

skulle fördrifwa mal, lagd ibland kläder, lärer icke wara säkert, och än mindre at twätta golf mot Swamp. Starkt spad af hela wäxten, samlad om wåren i Maji, tjenar at bereda Corduan, som deraf får en egen luckt. Til kalfskins beredning berömmes det äfwen. At Sqwattram brukas til Ryssoljans beredning neka alla Ryska Auctorer. I Westergöthland nyttjas Kryddthee mot Kikhosta hos barn, ofta med fördel, men måste drickas ej för starkt eller mycket i sänder, annars wåller det yrhet och qwalm. Mot enwisa Reformar nyttjas det äfwen dels som Thee, dels i ljumma bad.

LEMNA. Andmat.

Af detta slägte finnas fyra arter, hwilka alla wäxa ymnigt i stillastående sött watten, och wid sådane åbräddar, där wattnets rörelse knapt är märkelig. I fiskdammar är den wäl i det hänseende nyttig, at under Andmaten hålla sig en myckenhet watteninsekter, skråpukar och maskar som kunna gifwa Fisken föda, men den bidrager ock til, at dammarne snart fyllas med dy, hwarföre och den som will bibehålla sina dammar, låter flitigt rensa dem från detta ogräs. Wattenfogel, i synnerhet Änder, njuta icke allenast sjelfwa Andmaten, utan fiska med det samma up Sniglar, Snäckor, och andra Maskar och Wattenskråpukor, som tjena dem til föda. Fattigt folk upföder dermed smärre grisar, äfwen som andra gifwa Andmat åt Höns, men då måste den beströs med kli.

LEONTODON *Taraxacum*. Prodr. Fl. Scand. 954. Flor. Svec. 693. Sv. Bot. 4.

Skallnacke. Munkhufwud. Smörblomster. Kopiss. Äggblomster. Pissenlit.

I betesmarker, ängar, wid wägar, gångstigar, hus och gator; Trägårdar och allestädes hwar möjeligen dess frö kan gro finner man Skallnacken ömnigt, och hela året blomstrande, och dess blommor äro hela dagen öpne, från Kl. 6 om morgonen til 9 om aftonen. Gröna örten ätes af husdjuren utom Hästen. Först om wåren när bladen hålla på at wilja sticka fram, och än äro hwita, afskäras de under jordbrynet, och ätas i sallat under namn af Pissenlit; hwar det icke wäl låter göra sig, eller hwar man will hafwa dessa späda blad större til samma bruk, skrapar man mull i en liten hög öfwer den framstickande plantan. Man genombårar stafwarne på fjerdingar eller halftunnor, och sticker igenom dessa hål de sent om hösten försigtigt uptagne yngre rötter, och fyller imellan dem med sand, och sätter kärlet i en Källare hwar inga möss äro, och där det icke heller fryser, så får man tilgång på sallat om wintern och tidigt om wåren. Rötterne wäl skölgde och torrkade samt förwarade på torrt ställe, kunna hela året öfwer nyttjas til dagelig dryck af dem som icke wåga njuta dricka. Til den ändan skäras de sönder wäl smått, fyra lod deraf kokas med halftannat stop watten under låck tils et stop är qwar som silas, och kallnat slås på flaskor. Man kan, om så behagas, tillägga litet Citron- eller Pommeransskal. Denna Tisan är i synnerhet tjenlig för dem, som äro fallne för Gulsot, Gallblåsesten, Mjältsjuka eller hårdnader i lefwern. Til samma ändamål kan man taga hela wäxten med rötter och blad, skölja dem wäl i watten, och sedan de wattenrunnit, på et Kålbräde skära dem sönder wäl små samt i en förtent Kopparkättil på hwart lispund rötter slå tolf stop färskt watten, låta det koka lindrigt en fjerdedels timma, och medan det än är warmt frånsila spadet, lägga det frånsilade

åter i kättelen, slå lika så mycket watten på, koka på samma sätt och sila. Bägge spaden blandas, och uti förtent kärl, afrykas tils fjerdedelen är igen, då man har tilredt 10 a 12 wäl wispade ägghwitor, som under starkt wispande tilblandas. Derefter gifwes det at upkok, och så silas genom en hårsil utan at röra deruti. Det afsilade afrykes sedermera tils det blir tjockt som en lagom Honung, och förwaras i Postelins eller Glasburk. En matsked däraf uplöst i watten, och om man behagar, kryddadt med litet Citronsocker, gifwer en i samma afseende nyttig dryck. Citronsocker göres antingen derigenom, at man med fint Socker afrifwer det gula på friska Citroner, och förwarar i glas, eller wigare, at man på Apoteket låter rifwa åtta lod fint socker med sextiofyra droppar Cedroolja, som förwaras i flaska.

Af färska rötter och blad, hackade och kokade en half timma med lagom watten får man et spad, hwaraf med eller utan Malt, et hälsosamt dricka genom gäsning ärhålles. I förra fallet göres spadet swagare, alt som man har tilfälle tilsätta Malt, och då nyttjar, man spadet i stället för watten til rosten, i senare fallet göres spadet starkare. Rötterne wäl renade, torrkade i ugn utan at brännas, och malne til mjöl, och detta blandade til något Sädesmjöl, tjena at baka et sundt bröd af för den fattige.

Mullwador skola begärligen äta rötterne, hwilket likwäl nekas af andra som tro Mullwadan endast lefwa af Maskar och Skråpukar. De äro ock ätelige för Menniskor, om de wäl renade kokas, då de både på soppor och stufwade kunna anwändas, men första wattnet hwari de kokas, som är bäskt, bör wäl afhällas. CLEGHORN berättar at en gång då Gräshopporne aldeles förtärt Säden på Minorca, begagnade inwånarne sig af denna roten til föda. Man har ock försökt at anwända rötterne til Caffe på samma sätt som Cichorierrötter. Huruwida rötterne af Skallnacken med för-

del kunna anwändas til Bränwin, wet jag wäl icke **xxxx** försökt, men utan twifwel skulle et starkt spad af dem wid tilmäskningen öka Bränwinets mängd.

LEONURUS *Cardiaca*. Prodr. Fl. Scand. 734. Flor. Svec. 532. Sv. Bot. igs195

Bonäsla. Åskenäta.

Wäxer ridhus och gärdesgårdar, gator och murar. Ätes späd af Boskapen, så den större som mindre och Hästen fast icke gärna. Bien besöka blommorne. DAMBOURNEYS försök wisa; at Örten är tjenlig til färgning. Ylle, betadt i Wissmutuplösning och kokadt i et starkt spad af friska Örten hela fyra timmar, fick en wacker och beständig mörkbrun färg. Betadt i Tennuplösning och kokadt i spadet antog en swag Oliw, men när tyget uptogs, och spadet gjordes litet syrligt med Skedwatten, tyget åter lades uti, och kokades tre fjerdedels timma, fick det en präcktig mörk Oliw med stark gullglans.

LEPIDIUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 784. Sv. Bot.

Wäxer i fjällen, och är okänd til sin nytta.

LEPIDIUM *petræum*. Prodr. Fl. Scand. 785. Flor. Svec. 573. Sv. Bot.

Wäxer på Öland och Gottland. Icke känner man dess nytta, och den är utom dess af de minste Örter.

LEPIDIUM *latifolium*. Prodr. Fl. Scand. 788. Flor. Svec. 571. Sv. Bot.

Bitter Salso.

Wild finnes den på Landscrona strand och wid qwarlefworne af Westerwiks slott. Den ätes af Boskapen och Hästen, som är underligt nog, ty den har jämte en bitande skärpa en blandad smak af Senap, Lök och Salt. Troligen måste den gifwa mjölk och kött smak om den något mycket förtäres. Fattigt folk i England hafwa brukat den at krydda köttmat med, hwaraf den fått namn af Fattig mans Peppar. Litet af de spädare bladen göra icke elak werkan på sallat, och om så kallade Gäsgurkor inläggas med tilräckeligt af bladen, få de deraf en icke obehagelig smak. Om man på friska bladen slår Winätticka, och efter några weckor afhäller den och förwarar på flaskor, har man hela året til såser och sallat deraf.

Som Örten wid Landscrona wäxer i sjelfwa strandsanden, och som den med sina krypande rötter mycket sprider sig, och går på djupet, borde den försökas på flygsand. Denne, som de fläste starkt krypande wäxter, gifwer icke altid goda frö, men låter lätt plantera sig af rötter, som kunna styckas, allenast de läggas nog djupt, at de komma i den fucktiga sanden. Den både binder sanden, och gifwer bete. Försök med dess plantering äfwen på kala hafsstränder, waraf wi i Swerige hafwa så godt förråd, böra icke uracktlåtas. I Trägårdar är den förtretlig, och bör hafwa sit afskilgda ställe. Den trifwes rätt gärna i Trägårdsjord.

LEPIDIUM *ruderale*. Prodr. Fl. Scand. 787. Flor. Svec. 572. Sv. Bot.

Wallkrasse.

Wäxer til största myckenhet widt en del städer på och wid wallar, gator, ofta i blotta sanden, så at hela trackten

understundom lucktar starkt af Krasse. Den har samma smak som sommarkrassen, och kan gärna brukas i dess ställe til sallat, om man will göra sig möda at plocka och skölja den wäl från damm. Hornboskapen äter Örten. Det lönar mödan at samla och utströ dess frön på nakna sandfält, fastän wäxten är liten och årig. Det berättas at den fördrifwer Wägglus, om wäggar och möbler gnidas med färska Örten.

LICHEN. Laf

Lafwarne äro det talrikaste slägte af alla i Norden wäxande. I *Prodomo Floræ Scandinaviæ* äro 165 arter antecknade såsom Swenske, och flere torde finnas. De wäxa på stenar, murar, tak, gamla glasfönster, Trädens bark, gammalt Träd, på jord, i sand, under watten m. m. De hafwa samma lynne som förut anförde Mossar, med hwilket namn de ock allmänneligen betecknas, at de hufwudsakeligen njuta sin föda af watten. De kunna torrka ut, och af dagg, regn m. m. qwickna wid, och få nytt lif. De wäxa således mäst i fucktig wäderlek och på fucktiga ställen. Deras rötter som på många arter äro omärkelige, och på de öfrige ganska små, äro åtminstone i allmänhet icke at betrackta såsom rötter hos de öfrige wäxter, nemligen såsom sådane, som föra en del af födan til dem, utan blott såsom fästen, hwilka hålla dem fast, om medelst en klibbig wätska, wet man icke med wishet. Skorplafwarne sitta med hela sin undre yta fast. Det är således icke underligt, at hwar en yta gifwes i fria luften, som man icke ens med blotta ögonen kan märka någon skråflighet på, där infinna sig med tiden Lafarter.

At Lafwarne i den stora naturens hushållning äro af mycken wigt, är utan twifwel. Många äro det äfwen i enskilte hushållningen, som wi i det följande få se. Men

äro de ock skadelige? At några gifwas, hwilkas werkan är häftig, och at desse orätt anwände kunna anses såsom gifter, är ganska troligt. Räf-Lafwen, synes bewisa det med några flere; men hwad skall man säga om Lafwar eller orätt så kallas Mossa på Träd, gör den skada, gagn, eller intet dera? Alla som skrifwit om Trägårdsskötseln komma gemenligen deri öfwerens, at dessa Lafwar äro skadelige för Fruckträd derigenom, at de suga til sig saft ur träden, och lefwa således med minskning af Trädens safter på deras bekostnad. Oricktigheten af denna sats faller så lätt i ögonen för hwar och en som undersöker saken, at man bör undra det ingen före Professor HEDVIG derwid fäst sin upmärksamhet. Lafwarne gå ju alsintet in i barken med sine rötter, knapt igenom den yttersta öfwerhinnan, utan sitta liksom fastlimmade derwid. De hafwa följackteligen intet sammanhang med saftkärlen uti barken, och all den wätska de kunna hämta från Träden, är den som genom barken såsom öfwerflödig utdunstar. De dela således icke födan med Träden, utan njuta blott det öfwerflödiga, och förmodeligen litet deraf, kunna sålunda icke heller i sådant hänseende wara skadelige för dem. Ehuru de således i detta afseende äro oskyldigt för skadelige ansedde, följer dock icke, at de äro det i andra afseende. Så länge Trädens bark är hel och slät, kan man med mycket skäl anse dem för oskadelige, men sedermera, då Träden blifwa äldre torde det annorlunda förhålla sig, ty när den begynner spricka är ganska sannolikt, at den fucktighet och wäta som dessa Lafwar bibehålla under sig, befordrar den spruckne barkens snarare fördärf, då den hindrar sol och luft at werka. Det är icke nog, at uti de springor som då uti barken upkomma, en myckenhet af winden kringförd jord samlas, utan denne skyddas då af Lafwarne, som hindra blåst at åter bortföra den, och regn at bortskölja densamma, hwarigenom nästen upkomma för bladmossor, som deri rota sig, och förmodeligen befordra barkens förrutnande

Man will häremot påstå, at som desse snyltgäster ömnigast infinna sig på den sidan, hwarifrån mästa och strängaste winden kommer, skulle et med Lafarter öfwerdragit Träd af dem snarare förwaras emot windens, köldens och äfwen hettans strängare werkningar. Det låter höra sig; men om icke, i synnerhet i norden, den Snö och Is som deri fastnar, och öfwer winter och wår ömsom frysa, ömsom uptina, lika så mycket eller mere skada Träden wågar jag hwarken neka eller jaka, så länge säker ärfarenhet brister, och den tarfwar många års med mycken omtanka och granlagenhet samlad ärfarenhet.

Det är hufwudsakeligen til twänne bruk, som så mycket wi än weta; Lafarterne i enskilta hushållningen anwändas. Några tjena, kanske flere än wi känna, til föda för menniskor och djur, flere afgifwa bättre eller sämre färgämnen. Wid de såsom för någon hushållsnytta kände arter, (de öfrige går jag förbi,) skall sådant särskilt anmärkas. Wid de som af wåra Landthushållerskor til färgning anwändas, anföres sättet särskilt. Twänne förtjente män, Lif-Medicus WESTRING i Norrköping och Professor GEORG FRANZ HOFFMAN hafwa med Lafwarnes anwändande til färgning gjort mångfaldiga försök. Det är hufwudsakeligen deras rön och upgifter jag här betjenar mig af; dock som den förras rön finnas omständeligen i Kongl. Swensk. Wet. Acad. nya Handlingar införde, har jag, at undwika widlyftighet, oftast allenast i korthet anfört dem. Men hwardera af dessa män har gått sin egen wäg, och på det man må undwika wid hwar Lafart anföra sättet, will jag förut gifwa begrep om deras sätt at anwända dem.

HOFFMAN torrkar och pulweriserar den rensade och skölgde Lafwen. Detta pulwer blandar han med osläckt kalk uti glas eller stenkärl, och slår deröfwer urin, kärlet sättes på et ljumt ställe wid pass 14 dagar, mer eller mindre och om det behöfwes, tilspädes efter hand mera urin, til dess Laf-

wen blir uplöst til en jämn gröt, som wisar den färg Lafwen gifwer. Denna gröten upspädes med watten, och deri lägges tyget, som man förut betat i Alun och Winsten, och låter det koka wid pass en fjerdedels timma ensamt, eller med tilsats af något salt, som wid hwar art särskilt anföres. Sålunda färgadt sköljes det i watten och prässas, Skada är at Auctor icke anfört proportionerne. För at utröna om en laf kan gifwa röd färg, brukar han at på et qwintin pulweriserad Laf slå tre qwintin Witriololja och röra wäl om. Efter en timma slår han dertil efterhand i watten uplöst hwit Pottaska så länge någon fräsning märkes, så den röda färgen wisar sig.

WESTRING har brukat twänne beredningssätt. Det ena som jag i det följande för korttheten skull will beteckna med *F. L.* består deruti, at til hwart lod rensad, skölgd, torrkad och pulweriserad Laf har han tagit 27 11/20 af god nybränd Kalk och 13 31/40 af Salmiak, (*) härpå har han slagit et qwarter eller något mera Strömwatten (eller Regnwatten) och brukat fyra olika så kallade tilmakningar, *K. tm.* Kall tilmakning utan all wärma *L. tm.* Ljum tilmakning icke öfwer 25 gr. wärma, *H. tm.* Het tilmakning ifrån 50 til 80 gr. wärma, hwilken sista i det närmaste swarar emot den wärma hwarwid starkt Bränwin kokar. Den fjerde är Kokning. Det andra beredningssättet, som jag utmärkt *K. S.* består uti at til et lod Laf taga 16 gran rent koksalt och lika så mycken Saltpeter samt et qwarter watten. Lif-Med. WESTRINGS försök finnas i Kongl. Wet. Acad. Handl. för åren 1791. 3. 4. 5. 7. och 8 beskrifne, och jag åtnöjer mig at derutur anföra de af dem, hwilka synts mig märkwärdigast.

* Detta är en tiondedel Kalk och en tjugondedel Salmiak emot Lafwen. Brukar man Apothekare wigt som är beqwämare, blir förhållandet til en half uns Laf 24 gran Kalk och 12 gran Salmiak.

Lafwarne insamlas bäst i eller straxt efter regnwäder. Skorplafwarne kunna icke annan tid samlas, och de afskrapas med et trubbigt järn, såsom en gammal knif. De större Blad- och Busklafwarne kunna med händerne aftagas. Man renar dem så mycket möjeligt är ifrån främmande saker, sköljer dem hastigt och torrkar. Augusti månad är bästa tiden dertil.

För mera redighet skull will jag äfwen anföra de kände brukbare Lafarter i den ordning de *Prodromo Floræ Scandinavia* upräknas. De närmast beslägtade skulle, hwilken annan ordning som nyttjades, blifwa bland et så stort antal förflyttade ibland de dem mäst olika o. s. w.

* *L. Leprosi, Tuberculati.* Knölige Skorp-Lafwar.

LICHEN *pertusus*. Prodr. Fl. Scand. 1490. Sv. Bot.

Por-Laf.

Wäxer på stenar, äfwen på Bokträdets bark. Denne gifwer, med *F. L.* Karmelitfärg på Ylle och Siden.

L. *rugosus*. Prodr. Fl. Scand. 1491. Flor. Svec. 1059. Sv. Bot.

Skrynk-Laf.

Wäxer ganska allmän på stenar. Ylle får med *F. L.* af denne en gul Karmelit och Silke Nötfärg. *W.*

LICHEN *sanguinarius*. Prodr. Fl. Scand. 1492. Flor. Svec. 1060. Sv. Bot.

Blod-Laf.

Wäxer både på stenar och Trädens bark. LIGHTFOOT tror den gifwa samma färg som Kalklafwen. *W.* har med *F. L.* fått en wacker grå färg på Silke.

LICHEN *calcareus*. Prodr. Fl. Scand. 1497. Flor. Svec. 1061. Sv. Bot.

Kalk-Laf.

Wäxer på Kalkberg, i synnerhet på Öland och Gottland, äfwen på gamla murar, mera sällsynt på andra stenar. Blötad i urin uti lyckt kärl i tre weckor, och sedan kokad (lindrigt) med tilsats af watten skall den efter DILLENII berättelse gifwa en röd färg, föga sämre än Skarlakan.

LICHEN *cinereus*. Prodr. Fl. Scand. 1498. Sv. Bot.

Askgrå Laf.

Wäxer på stenar. Ylle får deraf med *F. L.* en ljus och Siden en brun Karmelit färg. *W.*

LICHEN *ventosus*. Prodr. Fl. Scand. 1503. Flor. Svec. 1065. Sv. Bot.

Blås-Laf.

Wäxer på berg, i synnerhet i fjällbygder. Utan tilsats ger den efter twå dagars het tilmakning Ylle en mörk Kanelfärg, efter fyra en brunare, hög och full, då den legat tre weckor i urin gifwer den Ylle efter twå dagars blötning deri en swartbrun färg. Med *F. L.* får det en skön puce efter tre dagars blötning, men kokadt dermed en half timma fiolett. Med Citronsaft och Ätticka får tyget en wacker och stark *mor d'orèe.* Ensam med Kall tilmakning får Silke

köttfärg; med, två dagars het tilmakning en wacker gråbrun. Med *F. L.* efter två dagars het tilmakning får det en wacker och mörk fiolett, efter åtta dagars, en klar och full fiolett m. m. *W.*

LICHEN *Hæmatomma*. Prodr. Fl. Scand. 1504. Sv. Bot.

Rödplätts-Laf.

Wäxer på berg och klippor. Med *F. L.*. efter en half timmas kokning får Ylle en Waxgul färg, en dags het tilmakning Waxgul på Oliw stötande, efter 3 dagars het tilmakning ljus Kastaniebrun, som blir mörk efter 6 dagars het tilmakning. Silket får icke synnerligen wackra färgor. *W.*

LICHEN *Fagineus*. Prodr. Fl. Scand. 1505. Flor. Svec. 1066. Sv. Bot.

Boke-Laf.

Wäxer på Bokträdens bark. Kokad med Alun skall den gifwa en rödbrun färg.

LICHEN *corallinus*. Prodr. Fl. Scand. 1507. Sv. Bot.

Spröd-Laf.

På berg och klippor. Denna är i synnerhet rik på färg, och gifwer derjämte många färgor. Blötad et dygn i watten med koksalt gifwer Ylle en wacker och klar Citrongul färg efter tre dagars blötning i watten ensamt en Pistaciegrön, efter fyra dagars het tilmakning utan tilsats en wacker, mörk och full Karmelit, som tåler utspädd Saltpetersyra; kokad i watten med koksalt en half timmar) en full

Waxgul färg, efter fyra dagars het tilmakning med Pottaska en wacker Karmelite, efter twå dagars het tilmakning i watten ensamt, men garnet betadt i Alun en mörkare Karmelit, efter 16 timmars ljum tilmakning utan tilsats, ljusgul; efter et dygns het tilmakning i urin, en mörk Oliw; efter sex timmar med *F. L.* mörk Citron, och dessa färgor kunna med tilsats af Järn-Witriol, Soda m. m. på flere sätt ändras. På Siden åter gifwer den mindre lysande färgor, när man undantager en wacker Karmelit efter 4 dagars Kall tilmakning utan tilsats, och en glänsande gullgul, om Lafwen kokas med koksalt en half timma, samt en wacker, full och mörk kastanjebrun, om Lafwen med Soda undergår 6 dygns het tilmakning. *W.*

LICHEN *pseudocorallinus*. Prodr. Fl. Scand. 1508.
Westringii. Achar. Prodr. Tab. II. Sv. Bot

Westrings Laf.

Wäxer på klippor, och är til skada nog sällsont, hälst den är rik på färgämne. Efter 12 timmars het tilmakning i watten ensamt gifwer Ylle en hög Aurora färg. Med *F. L.* och sex dagars het tilmakning en mörkbrun Oliw; efter 8 dagars het tilmakning i Winätticka en mörk swartbrun färg, efter 12 dagars *h. tm.* nästan swart; med Pottaska i watten efter et dygns *h. tm.* en wacker och full Oliw; efter 5 dagars *h. tm.* i watten ensamt, då garnet betades i Galläple och Spanskgröna en ägta mörkbrun schatterande färg. Siden får ock sköna färgor. Et dygns *h. tm.* utan tillsats, gaf det efter 10 minuter en skön ljus Orange med mycken glans; en natts kall *t. m.*, utan tilsats, en hög Orange; fortsattes kalla *t. m.* et dygn, fick Silket deraf en hög, full och skinande, Aurora, 12 timmars *h. tm.* med koksalt gaf det en wacker Orange; med lika mycket Coccionell-Laf

först i kallt watten utan tilsats och derefter 13 timmars *h. tm.* rödacktig Karmelit, efter 2 dagars *h. tm.* Rödbrun; med Ätticka, Kalk och Koksalt och några timmars *h. tm.* ljus gulbrunt, utan koksalt mörkare gulbrunt: Med. *F. L.* efter en natts *h. tm.* mörk ve**xxx** de biche, efter et dygns *h. tm.* mörk nötfärg. *W.*

LICHEN *Bæomyces*. Prodr. Fl. Scand. 1509. Sv. Bot.

Hed-Laf

Wäxer på mager lera och fucktig mo i skogar. Med Alun och Järnwitriol gifwer en gråbrun färg. *H.*

LICHEN *candidus*. Prodr. Fl. Scand. 1511. Sv. Bot.

Bubble Laf.

Wäxer på klippor, gamla murar o. s. w. Gifwer med Alun och Järnwitriol en grå färg. *H.*

** LICHENIS *Leprosi Scutellati*. Skorplafwar med småsköldar.

LICHEN *candelarius*. Prodr. Fl. Scand. 1525. Flor. Svec. 1069. Sv. Bot.

Ljus-Laf.

Wäxer på Trädens bark, träwäggar, murar och stenar. Bunden i en klut, hwilken hänges i watten som nyttjas til ljusstöpning, färgar ljusen, och på det sättet färgar en del af Småländska allmogen sina Helgedagsljus. Blötad i urin gifwer en art Kanelfärg på Ylle, men betas

tyget först i Tennuplösning, blir färgen gulare, med Järnwitriol mera blekt rödgrå. *H.*

LICHEN *tartareus*. Prodr. Fl. Scand. 1527. Flor. Svec. 1070. Sv. Bot. 77.

Örn-Laf. Örnmossa. Byttelet.

Wäxer på klippor och stenar, äfwen på naken grusjord, i synnerhet wid wästra kusterne. Med Örn-Laf har redan i äldre tider man förstått at färga en tämmeligen wacker, men mindre beständig färg. Man har wanligast sålunda framfarit. Så fucktig som den insamlas, kastas den i watten och omröres, at grus, jord m. m. må sjunka til botten, hwarefter den uptages, torrkas och males. Sedan lägges den åter i watten at medföljande mull widare må afskiljas. När detta är wäl gjordt, uptages den och torrkas å nyo. Derefter lägges den i en kruka, och urin slås på at den står wäl öfwer. Detta låter man stå en månad, då deraf blir en gröt. När man då will färga, sätter man färskt watten öfwer elden at koka, och deruti lägger man et eller flere skedblad af gröten, alt som man har mycket at färga, låter det koka litet, innan Yllegodset ilägges, och kokas en liten stund, hwarefter det uptages och torrkas. Lägger man Alun til, blir färgen något mera fiolett, men tager man Alunjord, som är uplöst i koksaltsyra och dermed mättad, blir färgen Rosenröd. I Stottland blötar man Örnlafwen et fjerdedels år i urin; af den då qwarblefne gröten gör man kakor som uphängas i korgar &c. at torrka, och när man will färga, stötas dessa, och för öfrigt förfarer man på förenåmde sätt. Några blanda litet lut i färgen. Skottens säått har jag tyckt wara det bästa; men under den tiden måste man tilse, at Lafwen icke får bli torr, hwarföre man då och då måste späda på litet urin, och äfwen mellanåt omröra, så at den jämt hålles fucktig.

Med *F. L.* och 6 dagars *h. tm.* sedan Yllet legat deri tre dygn fick det en wacker ljus pucefärg; den samma när tyget legat två minuter i Tennuplösning en full och wacker *maure d'ore*. I sumpen efter första sättet en wacker Hofrättsfärg, men om den legat två minuter i Tennuplösning en ljus *maure d'or*è. Med *F. L.* och 8 dagars *h. tm.* och sedan kokad en fjerdedels timma i Twålwatten, utan at förlora färgen, hög puce; i samma sump längre tid en skön puce. Med blott urin och 5 weckors *K. tm.* och derefter tre dagars *h. tm.* en mörkare puce. Silke deremot fick med *F. L.* efter fyra dagars *h. tm.* en ljus Gredelin, den samma en dag längre högre Gredelin. Efter sex dagars *h. tm.* Silket dragit igenom Tennuplösning, *maure d'orè*. *W.*

Örnlafwen, hwaraf wåre berg i synnerhet wid kusterne gifwa så godt förråd, at flere tusende Lispund kunnat utskeppas, och kan hända än utsändes förutan lika så stora mängder, som gå från Norrige, och i England til färg beredes, förtjenar wisserligen at än widare på flere sätt försökas. De hittils af den ärhållne färgor äro wäl icke ägta; men torde hända, at ingen annan orsak dertil är än at man icke påhittat sättet at rätt handtera färgämnet, eller gifwa det rätta grunden. WESTRINGS anmärkning, som säger, at Örnlafwen från hafskusterne gifwer wackrare färg än hämtad från skogsbygden, är wäsentelig at gifwa ackt på. Alla försök hos oss gjorde at få en fullkomlig Canarie Orseille af Örnlafwen hafwa misslyckats, men den händelsen DAMBOURNEY omtalar gifwer mig anledning, at om det icke skulle fullkomligen lyckas, man likwäl af Örnlafwen kan få en wacker ägta färg. Han kokade två lod grof och färsk småhackad Björkbark en timma med et qwarter watten, dertil lade han derefter et qwintin gammal och af felande eftersyn torrkad Orseille, kokade det smått än en timma, och i detta såd fick Ylle, betadt i Wissmutuplösning, en wacker nästan purpur *maure d'ore*, som ej ändrades af twålwatten eller ätticka.

Det Bekanta Lackmus, som i senare tider med så mycket skäl utträngt Smaltens eller Blå stärkelsens bruk at gifwa linne en wiss grad af blånad, har länge warit en hemlighet Holländarne förbehållen. Man har icke ens allmänt wetat, at det tilreddes af en Lafart, förrän FERBER berättade det; men hwilken Lafart så wäl som beredningssättet, har mig wetterligen ingen för MORELOT (*) upgifwit. Han säger at til beredningen af Lackmus kan nyttjas *Lichen Parellus, Lichen Calcareus* och *Lichen Tartareus,* hwilken man behagar särskilt eller alla tre arterne tilsammans. Han begår wäl det tämmeligen grofwa Botaniska fel at anse *Lichen Tartareus* och *Roccella* såsom namn betydande en och samma art; men *Roccella* eller rätta Orseille-Lafwen är icke Europeisk, och MORELOT beskrifwer dessa Lafwar så, at Orseille Lafwen icke kan förstås derunder. Beredningssättet beskrifwes af honom sålunda: Fyra delar (100 sk:pd) Laf, tre delar (75 sk:pd) Pottaska (**), en del (25 sk:pd Osläckt Kalk, ruten och renad (silad) urin så mycket som behöfwes, och lika så Krita eller Gips.

Man renar Lafwen wäl ifrån sten och grus samt andra främmande inblanningar, stöter eller maler den små, och sicktar den genom hårsickt. Likaledes stöter man Pottaskan, och blandar bägge desse pulwer, samt lägger dem i et trädkärl med trädband. Man tilblandar så mycken af

* Memoir. de la Societe Medic. d'emul. 5:ne Année, Paris 1803. 8

** MORELOT säger *Potasse de Commerce*. Troligen menar han rå Pottaska, ty så stor mängd renad eller Calcinerad tyckes ej wara passande. Men då den rå Pottaskan är så olika saltrik, måste äfwen af olika sorter Pottaska bli olika god Lackmus. Det återstår således än at utröna rätta proportionen af renad Pottaska til 100 delar Laf.

den rutna och silade urinen at deraf blir en mjuk massa, och förser sig med så stort förråd deraf, at man genom tilspädande kan bibehålla massan uti et mjukt tilstånd, som en någorlunda mjuk gröt. Uti denna upkommer en jäsning; den swäller, och efter hand förwandlas den stinkande luckten uti en drägeligare, hwilken sluteligen nalkas Fiolsluckt.

Under de fyratio dagar omtrent, som denna jäsningen bör wara, märker man at massan under de första åtta antager en smutsig rodnad. Den blir hwar dag mörkare, och den öfwergår småningom från röd til purpur på tjugu til tjugufem dagar. Då är det tid at tilblanda Kalken. Man doppar den ganska hastigt i watten, eller släcker den derigenom, at man bestänker den med watten, så at den sönderfaller, pulweriserar den sedan och sållar den genom hårsickt. Man blandar den sådan til massan, och tilslår så mycket af den rutnade urinen, at deraf blir en mjuk deg. Man låter den ännu jäsa femton til tjugu dygn. Man finner at den har tog jäst når hela degen är blå och har en tydelig Fiol luckt.

Då är **det** tid at tilblanda så mycken finrifwen Krita eller bränd och finrifwen Gips, som behöfwes, för at deraf få en stadig massa, som kan slås i form, och torrkas i skugga wid ej högre än tio graders wärma, det är en knapt märkelig wärma.

MORELOT föredrager Gipsen framför Kritan härtil, och det med mycket skäl, ty dels torrkar den fortare och blir bättre sammanhängaude, dels fordrar massan mindre myckenhet Gips, och blir följackteligen mindre blek.

Många fruntimmer äro mindre nögbe med Lackmusens anwändande derföre, at den af wissa watten äfwen som den dermed blånade stärkelsen, om den får stå någon tid på warmt ställe, lätt rodnar; men det är fått hulpit med några droppar hwit Pottaskelut.

Något afwikande är det sätt hwarpå så wäl Lackmusen som Orseille tilredes i England. Man finner det bestrifwit uti Anzeigen der Leipz. Oekon. Societ. 1800. Michael-Messe.

Troligen är det färgämne som på et par ställen i Tyskland tilredes, och under namn af Perslo hufwudsakeligen anwändes at til wissa blå färgor på Ylle bespara Indigo, af Örn-Lafwen. Man tror at den med urin eller urinspiritus af Örn-Lafwen tilredde Orseille försigtigt torrkas, sedan fucktas med en wiss mängd Tennuplösning, åter lika försigtigt torrkas, och derefter finmales. Kan ock hända at något brun Bresilja tillägges.

LICHEN *subfuscus*. Prodr. Fl. Scand. 1533. Flor. Svec. 1072. Sv. Bot.

Bull-Laf.

Wäxer allmänt på Löfträdens bark, äfwen på stenar. Endast försökt på Silke, som deraf får med *F. L.* efter twå timmars ljum tilmakning en blekgul, men efter tre dagars het tilmakning en wacker Karmelit. Men ehuru den gifwer wacker färg, och är allmän i skogar o. s. w. blir altid swårt deraf få något förråd.

LICHEN *Parellus*. Prodr. Fl. Scand. 1536. Sv. Bot.

Kräftstens Laf.

Wäxer på murar och tid hafskuster. Lif-Med. WESTRING twiflar at denne är den rätta *Parelle* eller *Perelle d'Auvergne*. Man skulle tydas at det enda försök han säger sig haft tilfälle at göra med den Swenska från Bohuslän icke wore nog bewisande; men han har gjort flere sedermera med enahanda utslag, och då han för at bli förwissad om den

Franskas brukbarhet, lät komma et skålpund från Auvergne fick han en blanning af *Lichen Lacteus, Tartareus* och *Scruposus*, At Kräftstens-Lafwen i Franska färgerier brukas, lärer dock wara wist, men huru, finner man icke hos *Hellot, Appligny* eller någon jag fått se. FERBER säger icke at Lackmusen tilredes af Kräftstens-Lafwen, men wäl af Orseillen, ehuru han och medgifwer at man af denna Laf tilreder en sämre Orseille, och kan hända äfwen betjenar sig af denna wid Lackmusens beredning. Wist är det ock, at man i handel får understundom en sämre art Lackmus.

LICHEN *impressus*. Prodr. Fl. Scand. 1545. Sv. Bot.

Hålk-Laf.

Wäxer på stenar, äfwen på marken på multnade Löfmossor. Är en förträffelig Färg-Laf, där man har nog tilgång derpå. Med *F. L.* efter sex dagars *h. tm.* gifwer på Ylle en skön puce, efter åtta dagars *h. tm*, en mörkare puce, men på Silke en skön och glänsande *Cramosi,* men är det Yllna doppadt i Tennuplösning får det en wacker *maure d'orè.* Är Lafwen gammal gifwer den mindre wackra färgor.

LICHEN *scruposus*. Prodr. Fl. Scand. 1546.Sv. Bot.

Kup-Laf.

Wäxer på klippor, stenar och murar. Med *F. L.* efter sex dagars *h. tm.* och en half timmas kokning gifwer Ylle en mörk Kanelbrun färg, efter fem dagars *h. tm.* gifwer den Silke ljus Fiolett, efter sex än mörkare.

*** Spåntäckte Lafwar. *Lichenes Imbricati.*

LICHEN *luridus*. Prodr. Fl. Scand. 1553. Sv. Bot.

Mörk-Laf.

Wäxer på stenar, merasällan på jorden. Med *F. L.* efter tolf dagars *h. tm.* gifwer på Ylle en ljus gulbrun färg. Med *K. S.* efter tio dagars *h. tm.* en mörk gulgrå, *boue de Paris*, på Silke wacker gulgrå.

LICHEN *conspersus*. Achar. Prodr. 210. Sv. Bot.

Kak Laf.

Öfwer Skåne är denna allmän på stenar. Den har warit bortblandad med Winterlafwen *Lichen Centrifugus Linn. Prodr. Fl. Scand. 1558.* men är en särskild art, och den som WESTRING äfwen i Wet. Acad. Handl. anfört under LINNÉS namn. Med en femtondedel renad soda och lika så mycket hwit Pottaska och längre tids *K. tm.* samt en timmas kokning gifwer den Ylle en Waxgul färg. Med *F. L.* efter 12 dygns *K. tm.* och en half timmas kokning en ljus gulbrun. Utan tilsats blott med watten och två dagars *h. tm.* med garn betadt i *Tartarus Vitriolatus* en wacker brun färg *Couleur d'Eveque*. Med *K. S.* efter en dag *h. tm.* och en half timmas kokning en hög och klar Pommerants, men war tyget betadt förut i Citronsaft, en wacker Karmelit, är det betadt i Tennuplösning får det en wacker gulacktig Karmelit. Med *K. S.* efter halftannat dygns *h. tm. Couleur d'Eveque.* Silke åter färgades med Lafwen af *F. L.* efter 12 dygns *K. tm.* och en half timmas kokning ljust nötfärgadt; med *K. S.* efter et dygns *h. tm.* och en half timmas kokning en glänsande ljus Pommerans; efter halftannat dygns *h. tm.* mörkare Pommerans med glans. *W.* Utan tilsats kokad och Yllet betadt i Tennuplösning får det en ej obehagelig gulbrun färg.

LICHEN *saxatilis*. Prodr. Fl. Scand. 1560. Flor. Svec. 1075. Sv. Bot.

Sten-Laf. Stenmossa. Färg-Laf.

Är allmän på stenar och klippor. Allmogen nyttjar denna Laf mycket, och förfarer allmännast så: Är det Yllegarn, lägges en flo Laf på botten, en flo garn, så en flo Laf, dernäst garn och så widare, öfwerst Laf, deröwer lägges en ren träbotten, sedan slås Kättelen full af watten. Är det Ylletyg utbredes det på et bord och hela öfre ytan belägges med Laf, hwarefter tyget rullas warsamt och jämt tilhopa, samt ombindes ganska löst, derefter lägges det i kättelen och watten pågjutes. Sålunda sättes det öfwer elden och kokas wid sackta eld twå til tre timmar, tages derefter af elden; men blir stående tils det är kalt, då det uptages, sköljes och torrkas. En del beta tyget först i lut. Ylle får på detta sätt en stark rödbrun färg, men hwitt siden, kokadt i samma kättil, en förträffelig och glänsande Karmelit. Men hwar man härtil brukar den hela Lafwen, är nästan omöjeligt at förebygga fläckar, hwarföre man gör bäst at pulwerisera eller åtminstone låta på et Kålbräde skära den wäl fin. I Norrige brukar man at tillägga litet Albark eller Wägg-Laf, hwaraf olika schatteringar ärhållas. FERBER berättar wäl at wid Leith i Skottland är en fabrik som syslosätter 200 menniskor med at insamla och bereda Sten- Laf til en beständig Cramoist färg. Men utan twifwel är detta en irring, och är det en hel annan Laf, som äfwen wäxer på stenar.

WESTRING har af Sten-Lafwen lika som HOFFMAN icke fått någon röd färg af denna Lafwen. Den senare blötade den en månad i urin, upspädde den med watten, kokade tyget dermed en fjerdedels timma, slog derefter järnätticka til och fick då en brun Oliw-färg, när i dess ställe Järnwitriol

tilsattes blef färgen rödbrun, och af salmiak och Järnwitriol mera brun.

WESTRINGS försök hafwa slagit bättre ut. Ylle fick med Soda och 8 dagars *K. tm.* och en half timmas kokning en Waxgul, men Silke en wacker glänsande Nötfärg. Med *F. L.* efter 14 dagars *K. tm.* och en half timmas kokning fick Ylle Nankins- och Silke en mörk stråfärg. Med *K. S.* efter sex timmars *h. tm.* både Ylle och Silke en wacker Pommeransfärg; lika efter et dygn något mörkare efter twå dygn fick Ylle en stark, hög och fast puce. Utan tilsats efter et dygns *h. tm.* en wacker *Couleur d'Eveque*. Med *K. S.* kokad halfannan timma Ylle och Silke en wacker *Couleur d'Eveque*, med blott koksalt efter fyra dygns *h. tm.* Silke wacker Kapusinfärg.

LIGHTFOOT berättar at denna Laf mycket nyttjas af småfoglar til yttre beklädningen af deras nästen.

LICHEN *pulverulentus*. Prodr. Fl. Scand. 1557. Sv. Bot.

Pulwer-Laf. Stoft-Laf.

Wäxer på Löfträdens bark, äfwen på stenar. Med *F. L.* och et dygns *K. tm.* wacker chamois på Ylle, på Silke en wacker stråfärg, efter en timmas *h. tm.* Citrongul färg på Ylle, efter fyra timmars *h. tm.* ljus *merd d'oie*, efter et dygns mörkare wacker *merd d'oie*, efter fyra dygns stark puce; efter sex dagars och tyget betadt i Romersk Alun en wacker Karmelit som står twålprofwet. Med *K. S.* Och tre fjerdedels timmars kokning en wacker nötfärg med glans. Med *F. L.* och 14 dagars *K. tm.* Citrongult; efter sex dagars *h. tm.* wacker Umbrabrunt, efter tio dygn Lefwerbrunt, efter fjorton dygns *h. tm.* en stark och mörk fiolett med glans, men om Silket warit dragit genom Tennuplösning wacker *maure d'oré.*

LICHEN *omphalodes*. Prodr. Fl. Scand. 1561. Flor. Svec. 1076. Sv. Bot.

Nafwel-Laf. Let-Laf.

Wäxer allmänt på berg och stenar. Nyttjas ömsom med den förra, och äfwen samfält af allmogen, som icke så noga urskiljer dem, men gifwer en mera brun färg. Skotten pulweriserar denna Lafwen, blöter den i urin så länge til den blir som en gröt, då han går kakor deraf, hwilka torrkas i solen, och förwaras til färgning.

Med *F. L.* och sex dagars *h. tm.* gifwer den Ylle en wacker Kanelbrun färg, som blir än mörkare af åtta dagars *h. tm.*, då den ock gifwer Silke en wacker nötfärg, men utdrages den til tolf dygn får det en wacker rödbrun. *W.*

LICHEN *Olivaceus*. Prodr. Fl. Scand. 1562. Flor. Svec. 1076. Sv. Bot.

Oliwe-Laf.

Wäxer på träd och stenar. Denna har *W.* icke fått någon färg af, det er således til skada at den utan urskillning afrifwes med de förra bägge. Den är likwäl icke utan färgämne, ty *H.* har med Tennuplösning fått en brun något rödlätt, och med Järnwitriol en mera grå färg.

LICHEN *Fahlunensis*. Prodr. Fl. Scand. 1565. Flor. Svec. 1078. Sv. Bot.

Fahlu-Laf.

I södra Prowinserna är denna sällsynt, men i de nordliga, i synnerhet wid Fahlun allmän på stenar och klippor. Med *F. L.* efter 8 dagars *K. tm.* och kokad en timma gif-

wer Ylle en grå, men blötad i urin tre weckor och derefter tre dagar *K. tm.* en wacker mörk Kanelbrun färg.

LICHEN *stygius*. Prodr. Fl. Scand. 1566. Flor. Svec. 1079. Sv. Bot.

Blåkulle Laf.

Wäxer i de nordligare trackter på berg. LINNÉ säger at den färgar rödt, men *W.* anser det för misstag i stöd af sine försök. Med *K. S.* kokad en timma fick Ylle en gulacktig färg; men med *F. L.* efter åtta dagars *h. tm.* en gråbrun när det war betadt i Alun, men utan betning och tolf dagars *h. tm.* wacker Kanelbrun färg. Silke åter efter tre weckors blötning i urin och en timmas kokning med kalk, nötfärg, med *F. L.* efter twå timmars kokning något mörkare; med *K. S.* och kalk kokad en timma nötfärg med glans.

LICHEN *parietinus*. Prodr. Fl. Scand. 1570. Flor. Svec. 1080. Sv. Bot.

Wägg-Laf.

Wäxer allmänt på wäggar, träd och stenar. Så mycket denna lofwar, är den likwäl nog fattig på färgämne; HOFFMAN kunde icke få färg deraf, och WESTRING kunde icke få annan än stråfärg och *ventre de biche* både på Ylle och Silke. Förra färgen erhölls med *F. L.* och den senare med *K. S.*

I Norrige nyttja de wäl Wägglafwen mot Gulsot. De koka en handfull deraf med en Pottmjölk en fjerdedels timma, sila och dricka deraf en Theekopp morgon och afton, men medlet tjenar icke i all slags Gulsot, är således osäkert.

LICHEN *physodes*. Prodr. Fl. Scand. 1571. Flor. Svec. 1081. Sv. Bot.

Qwes-Laf. Björk Laf.

Är allmän på trädens bark, på gärdesgårdar, stenar. Blötar och kokar man denna med Salmiak och Alun, färgar den Ylle grått åt gult stötande, utan föregående blötning gråbrun. *H*.

Efter åtta dagars blötning i urin och en half timmas kokning med Kalk gaf den åt Ylle en Citrongul och Silke stråfärg. Med *F. L.* straxt kokad gaf den Ylle Waxgul, Silke ljus Nötfärg, en half timma längre kokad blewo samma färgor mörkare. Med Soda kokad en half timma blef Ylle grågult äfwen som Silket. Med hwit Pottaska kokad en half timma blef Ylle något mörkare, Silke *feuille morte*. Med Soda och hwit Pottaska tillika kokad en fjerdedels timma Ylle Citrongult, Silke ljus Oliw. Med koksalt och kalk kokad en fjerdedels timma fick Ylle deraf en stark gulgul och Silke en mörk stråfärg, kokades den en half timma blef Yllet mörkare, Silket gulbrunt. Samma med tillägg af Alun blef Yllet gulbrunt. Med koksalt och kalk efter 8 timmars *h. tm.* gaf Ylle en stark Citrongul, efter tre dagars en brun, och efter sex dagars *h. tm.* fick Silke en wacker ljusbrun färg med glans, efter åtta dagars Umberbrun. *W.*

LICHEN *microphyllus*. Prodr. Fl. Scand. 1549. Sv. Bot.

Småblads-Laf.

Wäxer mera sällsynt wid Bergsfötterne.

Med *F. L.* och sex dagars *K. tm.* och en timmas kokning gifwer Ylle en Nötfärg och Silke glänsande stråfärg.

Samina straxt kokad halfannan timma blir Yllet mörkare men Siden blekare, men kokad två timmar blir Ylle än mörkare och Silke *Feuille morte*. Efter två dagars *h. tm.* blir Ylle ljust Kanelbrunt och Siden mörkt nötfärgat. *W.*

LICHEN *diffusus*. Prodr. Fl. Scand. 1564. Sv. Bot.

Sprid-Laf

Wäxer **xxxx** sällsynt på Berg.

Med *F. L.* efter en half timmas kokning en gullgul färg åt Ylle, men efter fyra dagars *h. tm.* wacker ljusbrun; efter en timmas kokning gifwer den Silke stråfärg, efter fyra dagar8 *h. tm.* Nötfärg, efter åtta dagars ljus Oliw. *W.*

**** LICHENES *Foliacei*, Blad-Lafwar.

LICHEN *ciliaris*. Prodr. Fl. Scand. 1574. Flor. Svec. 1083. sy. Bot.

Hårkants-Laf.

Wäxer allmänt och ömnigt på Träd, äfwen på stenar. Ingen färg har denna welat gifwa, men WESTRING tror med mycket skäl at den skulle kunna nyttjas til föda, emedan den är rik på *Gelée*-artadt ämne, och torde kunna anwändas på samma sätt som Islands Lafwen.

LICHEN *hispidus*. Prodr. Fl. Scand. 1575.
tenellus. Rec. Sv. Bot.

Snut-Laf. Trut Laf.

Wäxer både på stenar och träd, äfwen på gamla gärdesgårdar.

Med *F. L.* gifter den efter et dygns blötning på Ylle Waxgul, efter tre dygns stark gulbrun, efter sex dygns *h. tm.* en rödbrun färg. Silke efter et dygns blötning en wacker gul åt brunt stötande, efter twå dygns mera brun, hög och wacker; efter åtta dygns blek fiolett färg. *W.*

LICHEN *Islandicus*. Prodr. Fl. Scand. 1576. Flor. Svec. 1085. Sv .Bot. 34.

Islands-Laf. Islands-Mossa. Hede-Laf. Hedemossa.

Wäxer på marker i stora skogar och på Ljunghedar, ju längre i Norr dess ömnigare och allmännare, i synnerhet i fjällbygder. Isländaren kallar ben Fjällgräs och den utgör en betydelig del af dess hushållning. Lafwen behöfwer efter dess ärfarenhet tre år at wäxa, hwarföre Isländaren icke heller besöker et ställe oftare, för at wara säker om skörden. De samla den hälst i regnwäder, emedan den då icke är skör, låter derföre bäst plocka och packa sig. De wälja dertil de ljusa sommarnätterne, och anwända på dess insamling en til twå weckor, gemenligen i sällskap af 10 til 20 personer. En tunna wäl packad och rensad gäller hos dem en Riksdaler, och innehåller wid pass åtta Danska lispund eller 128 sk:pd, som swarar emot 150 Swenska, och twå sådane tunnor räknas i hushållet emot en Tunna mjöl. Innan den brukas, blötes den en dag i watten, för at utdraga bitterheten hos Lafwen, sedan kokas i Ostwassla, mjölk eller watten och mjölk, tils den blifwer som et *Gelée*, och ätes både warm och kall. Bäst gör man at i et stort kar slå kokhett watten på Lafwen, röra wäl om, och låta det stå öfwer natten, taga den up om morgonen, skölja den i friskt kalt watten, genast plocka ur hwad smolk och främmande saker, som kunnat medfölja, derefter utbreda den i

Solen, at torrka, och änteligen torrka den i en lagom warm ugn, så at den icke det ringaste må brännas, och derefter stöta, eller om man har tilfälle, mala den til mjöl, som slås igenom hårsickt, och sedan förwaras detta på torrt ställe. Isländaren bultar den torrkade Lafwen gemenligen först i påsar i stället för at stöta den, eller krossa den med en Kafwel. Kokar man häraf gröt i watten, blir den ej så smakelig som i mjölk eller mjölk och watten; kokas den i wassla får den en syrlig smak, som ej är obehagelig. Denna föda, som i början kan hända, icke är alla smakelig, är likwist så lättsmält och sund, at äfwen sjuklige, swage, lungsicktige personer må wäl deraf, ja som bekant är nyttjas den med största fördel af dem, som hafwa swagt bröst eller annars tärande tilfällen, allenast man icke börjar med medlet för sent. Billigt må denna Laf räknas ibland härligheter hwarmed en Allwis försyn behagat wälsigna de nordiske trackter, som swårligen kunna bära Säd. Den wäxer i ömnighet hos oss och kan insamlas alla årstider, när den icke är gömd af Snöen; men är til sin härliga nytta så godt som okänd af dem hos oss, som bäst behöfwa den, och ofta genom sit usla barkbröd förlora hälsa och Lif; Präster och Ståndspersoner bo mitt ibland dem, men känna hwarken Lafwen eller dess oskattbara egenskaper. Månne sådant ej är en swår förebråelse för dem, som kunnat lära det wid Gymnasier och Academier? Men huru tänka de wäl den tiden? De anse Botanisk kunskap onödig, onyttig, ehuru det är ofta mera fråga om sådant som med tiden blir dem mindre nyttigt.

At baka bröd, egenteligen flatbröd, af mjölet, låter icke wäl göra sig; men kokar man et spad på Almbark och blandar dermed, eller man i det tilämnade degningswatnet uplöser Oljekakor, som fås wid Oljestampar, så låter det sig göra; men en person måste tilreda degen, en liten portion i sänder, medan en annan utrullar flatbrödet, annars styfnar

degen för hastigt. Har man tilfälle at blanda Lafmjölet med Sädesmjöl, behöfwes hwarken Almbarksspadet eller Oljekakor; men bakningen måste ske lika fort. Kokade, skalade och stampade Potäter eller Pantoffler wäl ältade med Lafmjölet har samma werkan, och flatbrödet blir deraf smakeligare (*). I alla fall är wäl et sådant bröd icke så smakeligt som et rent, godt bröd af Säd, men det usla bröd af bark, hackelse, agnar m. m. sådant onaturligt, kan hwarken til utseende, smak, sundhet eller födande egenskaper på minsta sätt dermed jämföras.

Om två lod Islandslaf wäl småskuren antingen blötes öfwer natten i kalt watten, eller om morgonen skollas med sjudhett watten som lämnas derpå tils det kallnar, och sedan sköljes med nytt kalt watten, samt i wäl förtent- eller Lerpanna med två och et halft qwarter watten under lock en god halftimma eller något mera kokas, och än hett silas genom hårsickt, har man et *Gelée*, som med socker och mjölk eller utan mjölk, kan njutas om morgonen på fastande mage, både såsom sund föda och Läkemedel för swagt bröst, och flere tärande åkommor. Många hafwa deraf blifwit botade, när det icke brukats för sent, och nog länge nyttjats, men aldrig gjort skada. En del bruka at koka denna portion Laf med halftannat til två lod brunt Sockerkandi, då det blir smakeligare för dem som tåla sött. Gemenligen plägar en sådan sats njuten om morgonen hålla lifwet jämt öppet, och är derjämte så födande, at man sett flere under dess bruk tiltaga märkeligen i hull.

Man har ock blandat fint pulweriserad, Islands-Laf til lika delar, äfwen mindre, i en färdig stött Schockoladmassa,

* H. STRÖM underrättning om den Isländske Moss &c. Kiobenhavn 1795. 8. med fig. på Lafwen. Där berättas ock sid. 15. at en Pott [en tredjedels kanna] Lafmjöl gaf en half mark mera bröd än samma mängd Kormmjöl.

och gjort deraf kakor som blifwit sålde under namn af sundhets Schockolade, at njuta om mornarne af swaga, och af sjukdom medtagne. Så smakeligt är detta wäl icke, som det hwilket blifwit tilrett af rena Schockoladbönor, men säkerligen sundare.

At en gröt af Islands-Lafwen lagd på Bölder, befordrar deras mognande, är otwifwelacktigt; men om den i detta fall har något för en Linfrös-gröt och dylikt mer, måste ärfarenheten lära.

Islands-Lafwen är icke allenast nyttig för menniskans egna behof, utan äfwen för djuren. Älgen och alla husdjuren äta den. SCOPOLI berättar at i Krain förstå de dermed göda Swin, och försäkrar af ärfarenhet, at ingen föda så göder dessa djur, och när de hafwa utmagrade Hästar och Oxar, släppa de dem på sådane ställen där denna Laf fins i myckenhet, då de på tre til fyra weckor få hull och krafter.

Isländaren färgar gult med denna Laf. De belägga tyget dermed öfweralt, rulla det öfwer en stock, sätta det i en gryta, slå watten på at det står öfwer och koka det i sex timmar, då tyget har fått en fast mörkgul färg. MOHR berättar at de och dermed färga högrödt; de förfara då såsom sagt är, men koka det allenast en timma, lägga det sedan i et träkärl och slå derpå urin af en Ko som blifwit född med fett hö, och det hwar eller hwarannan dag tils det fått fin färg, hwartil fordras imellan 7 och 14 dagar. Blötad med Urin och Alun gifwer den en på grått stötande Kanelfärg, och om tyget blifwit betadt i Tennuplösning en annan brun färg. Med *F. L.* efter 5 til 8 dygns *h. tm.* gifwer en ljusare eller mörkare Karmelitfärg på Ylle och Silke; blandar man til färgsoppan tillika frätande Qwicksilfwer sublimat fås på Ylle en wacker swartbrun färg, som motstår syror. *W.*

Af de försök som TYCHSEN gjort med Islands-Lafwen lärer man, at den innehåller hälften af sin tyngd *Geléeartadt* wäsende, som genom kokning uplöses i watten; men då är den icke förrut skållad och det heta wattnet, som borttager det mästa af bitterheten, uplöser äfwen en del af *Geléet*. Den som derföre tåler hwad bittert är, har mera nytta af obötad och oskållad Laf.

LICHEN *nivalis*. Prodr. Fl. Scand. 1578. Flor. Svec. 1086. Sv. Bot.

Snö-Laf.

Torra grusbackar som ligga öpne för winden, är det ställe Snö-Lafwen trifwes på i norden, äfwen fins den, fast icke allmänt, på en del flygsandsfält i Skåne. Til färgning har den icke wisat sig tjenlig, och man har icke märkt den ätas utan af Geten. Hwar tilgång är, kan den til föda anwändas liksom IslandsLafwen, fast den icke är så rik på födande ämne; men den är mindre bitter, hwaremot den har en märkbarare syra, ty mjöl deraf löpnar mjölken under kokningen; men i alla fall är den wida bättre än bark. Fyra lod häraf kokade i tre särskilte watten, sedan torrkade wägde efter TYCHSENS försök tre och et fjerdedels lod, det födande ämnet utgör således blott tre sextondedelar; men äfwen detta är mycket när det jämföres med en stor del grönsaker dem wi njuta som föda.

LICHEN *pulmonarius*. Prodr. Fl. Scand. 1579. Flor. Svec. 1987, Sv. Bot.

Lung-Laf.

Wäxer på Löfträd, i synnerhet Bokar och Ekar. Namnet gifwer tilkänna, at man trott den wara nyttig i Bröstsjukdommar; men den har kommit så ur bruk, at man näp-

peligen känna någon säker ärfarenhet om dess dugelighet såsom Läkemedel, utom hwad som anföres af G. FR. HOFFMAN, at et Thee eller Decoct på et halft til helt lod Lungmossa gjort nytta i Diarrhee af swag mage och tarmar, och SCOPOLI, at et qwintin pulwer, fyra gånger om dagen gifwit, sedan åderlåtning förutgått, botat en för Blodspottning, som med hosta fick up et fraggigt blod. Lafwen kokad och gifwen tillika med spadet, utan och med salt, nyttjas på en del ställen för hosta hos Får och större Boskap. At den på några ställen i Sibirien nyttjas i stället för Humle på dricka, berättar wäl GMELIN, men at drickat deraf skulle blifwa mera brusande, lärer wara en mindre säker upgift. Kan hända är det icke ens wår Lung-Laf, utan en helt annan, hälst den är bittrare. Den hos oss wäxande Lung-Laf har icke nog bitterhet för at tjena i stället för Humle, och wi hafwa dertil mycket tjenligare Örter. Til Läderberedning säger HOFFMAN den wara den tjenligaste af Lafarter; men äfwen til detta bruk hafwa wi ingen brist påtjenligare ämnen, såsom ljung m. fl.

Til färgning er den ganska nyttig. Om den utan tilsats kokad med Ylle på samma sätt som om Sten-Laf är sagt, gifwer den en wackrare brun färg.

Med *F. L.* efter sex dagars *h. tm.* gifwer den Ylle en hög och wacker mörk Karmelitfärg. På samma sätt med Kopparwitriol fås en öfwermåttan wacker brun Muskusfärg. På samma sätt och med frätande Qwicksilfwersublimat en wacker mörk Oliwbrun, på samma sätt efter sex dygn blir färgen nästan ägta swart, och förändras icke af Syror eller Lutsalter.

Med *K. S.* efter några timmar en hög och klar Pommerantsfärg, som motstår samma prof. På samma sätt efter fyra dygn blir färgen högre och starkare af et mycket wackert utseende, och fast. Hålles den öfwer åtta dygn i *L. tm.* med *K. S.* blir färgen Karmelit.

Med *K. S.* efter fyra dygn blir Silke ljus Karmelit. På samma sätt längre blef färgen ljusare. Med watten ensamt en wacker mörk Karmelit med mycken glans. Med *F. L.* efter fem dygn en wacker gråbrun, på samma sätt med frätande Qwicksilfwer-sublimat en mörkbrun färg med mycken glans, och i sumpen innan några timmar en wacker gulgul färg. Med *F. L.* och Kopparwitriol en gråbrun glänsande. Med *K. S.* öfwer en natt i *L. tm.* en wacker, hög och glänsande Karmelit, efter fyra timmars *L. tm.* en wacker och glänsande Pommerans, men efter sex dygns en stark och hög Karmelit, som motstår Syror och Lutsalter. *W.* Mine försök med Lung-Lafwen på Ylle äro något skiljacktige. Med *F. L.* och *K. tm.* fick tyget en ful grå färg, men med tilsats af litet Kopparwitriol en ganska wacker ljusgrå något åt grönt stötande. Med K. s. efter en weckas *K. tm.* en ljus rödgul färg, men sumpen något kokad en klar *maure d'ore*; samma sats utan först deri kallfärga, en mörkare *maure d'ore*; när Kopparwitriol tilsattes blef färgen ful grågul.

LICHEN *furfuracaus*. Prodr. Fl. Scand. 1580. Flor. Svec. 1088. Sv. Bot.

Sål-Laf. Kli-Laf.

Är mycket allmän och äfwen ömnig på Träd, äfwen som på stenar. Är rik på färgämne. Blötad fjorton dagar i watten utan tilsats och sedan kokad, gifwer en wacker Oliwbrun färg åt Ylle. *H.* Med *F. L.* efter twå dagars *h. tm.* gifwer Ylle Waxgul färg men efter fyra dygns en wacker brun Muskus; tilsätter Järnwitriol fås en mörkgul, och af Kopparwitriol en wacker Oliwgrön färg. Lafwen utan tilsats i sex dygns *L. tm.* gaf ingen färg, men om osläckt Kalk sedan tillägges, får tyget efter twå dygn en wacker och starkt gul färg, efter tre dygn en mörkare gul, efter

fem dygn wacker Karmelit, och om Kopparwitriol sedan tillägges en wacker brun. På Silke åter med *F. L.* efter et dygns *h. tm.* Nötfärg, efter tre dygn gulbrun, efter sex dygn Lefwerbrun med glans; tilsattes Kopparwitriol blir färgen gråbrun, af Järnwitriol gulbrun, längre *h. tm.* en wacker ljus Kanel. Sedan Lafwen fått ligga sex dygn i watten med *L. tm.* gaf den med osläckt Kalk en wacker hög gul och glänsande färg, som om den hålles längre i *h. tm.* blir gulbrun och glänsande. Med *K. S.* will denna Lafwen icke gifwa någon dugelig färg. *W.*

LICHEN *farinaceus*. Prodr. Fl. Scand. 1581. Flor. Svec. 1089. Sv. Bot.

Mjöl-Laf.

Wäxer til myckenhet på träd, hälst gamla. Är äfwen rik på färg. Med watten ensamt gifwer den en wacker gulbrun färg på Ylle. Med *F. L.* efter åtta dagars *h. tm.* en wacker Karmelit, än längre *h. tm.* blir färgen wackrare; tillägges Kopparwitriol blir färgen wacker saftgrön. Med *K. S* får man en ägta Karmelit, som af de starkaste Mineralsyror ej ändras. På Silke fås med watten ensamt en wacker gulbrun färg med glans. Med *F. L.* och åtta dagars *h. tm.* blir den mörkare, efter tolf dygns en skön *ventre de biche*, och om litet Kopparwitriol tillägges drager färgen i grönt, och på samma sätt efter sexton dygns *h. tm.* upkom en wacker gräsgrön färg; men efter lika lång *h. tm.* utan Kopparwitriol blef den Karmelit. Med *K. S* fås inom sex dygn en wacker och hög guldgul med glans, tilkom litet Kopparwitriol, blef den gråacktig Karmelit. *W.*

LICHEN *calicaris*. Prodr. Fl. Scand. 1582. Flor. Svec. 1090. Sv. Bot.

Näslaf. (*).

Wäxer allmänt på gamla Träd och stenar.

Med *F. L.* och fjorton dagars *h. tm.* gifwer Ylle en någorlunda wacker *ventre de biche*; men Silket en gulacktig, på samma sätt med frätande Qwicksilfwersublimat blef färgen swartbrun på Ylle. Med urin efter tre weckor fick Silke deraf en wacker Nötfärg, och med *K. S.* efter åtta dygn en någorlunda wacker guldgul. *W.*

LICHEN *Scopulorum*. Prodr. Fl. Scand. 1583. Sv. Bot.

Strand-Laf.

Wäxer på kala klippor wid hafsstränder. Denna gifwer med *F. L.* en wacker Karmelit både på Ylle och Silke. Med *K. S.* blir färgen högre, starkare glänsande och drager något i gult.

LICHEN *Fraxineus*. Prodr. Fl. Scand. 1584. Flor. Svec. 1091. Sv. Bot.

Ask-Laf.

Wäxer allmänt på flere slags träd, men i synnerhet på Askar och Ekar. Tjenar föga til färg, HOFFMAN säger at den med Salmiak gifwer en grå färg, och at Lafwen kan tjena at deraf göra papper. Rikhaltig är den på *Gelée*, och då den icke har någon skarp eller bitter smak, torde den blifwa ganska nyttig såsom et födande ämne, då den fadde smaken först genom skållande eller förwällning förtages. Åtminstone bör den kunna anwändas til en god föda för husdjuren.

---

* D. ACHARIUS kallar denne, som utan alt twifwel är den rätta *Calicaris Linn*, *fastigiatus*, och min *L. Scopulorum* kallar han *Calicaris*.

LICHEN *Prunastri*. Prodr. Fl. Scand. 1585. Flor. Svec. 1092. Sv. Bot.

Slån-Laf. Puder-Laf.

Wäxer på träd och buskar, mäst på Slånbusken.

Af denna kan man ärhålla flere färgor. Med *F. L.* gifwer den inom et dygn en Waxgul färg på Ylle, efter twå dygn något mörkare, efter tre dygn klar Waxgul, efter sex dygn en wacker rödbrun, efter åtta en wacker brun; med litet Järnwitriol en wacker Karmelit, med hwit Witriol en ljusare, och med Kopparwitriol en wacker. Oliw. På Silke med *F. L.* inom et dygns *h. tm.* en ljus blekgul, efter tre dygn en wacker gråbrun, efter sex dygns en grå och fiolet, men om den drages genom Skedwatten blir den mörk *ventre de biche*, med *F. L.* och Kopparwitriol en wacker Karmelit, med Järnwitriol en mörkare *ventre de biche*, Med *K. S.*, en ljus Nötfärg med glans *W.*

LICHEN *Juniperius*. Prodr. Fl. Scand. 1586. Flor. Svec. 1093. Sv. Bot.

Ene-Laf.

Är ganska allmän på Enebuskar och gamla gärdesgårdar. Det samma, som är anfört om Wägg-Lafwens bruk i gulsot, gäller om denna, emedan den brukas ömsom af allmogen, som icke förstår urskilja dem: Så torde det äfwen förhålla sig med dess bruk hos allmogen til gul färg, då den kokas med Alun. Efter WESTRINGS rön innehåller den mycket färgämne, som äfwen biter på linne, och torde derföre, om man kunde finna på rätta beten, äfwen dertil tjena, men Lafwen gifwer wackrare färg med mindre hetta, och tåler den icke stark. Med *F. L.* blef satsen straxt gul, och

inom några timmar hade Ylle en wacker, hög och stark Citrongul färg, hwilken, efter et dygn icke blef starkare. Med *K. S.* blef färgen mindre hög, men wacker och fast. Äfwen utan tilsats i ensamt med watten gifwer den och en wacker gul färg. Med *F. L.* och twå gran (en trettiondedel mot Lafwen) Kopparwitriol upkom straxt en wacker gulgrön färg, som efter et dygns *h. tm.* blef något mörkare, och efter fyra dygns blef wacker mörk Oliw, och efter sex drog denna något i brunt. Med *F. L.* och frätande sublimat fick tyget en wacker Pistaciegrön, och tillades KopparWitriol och litet Bränwin blef samma färg skön och klar. Med *F. L.* och hwit witriol, twå gran til qwintinet Laf fås en ganska hög, wacker och starkt Citrongul färg, med Järnwitriol en ganska wacker och starkt gul. Med *F. L.* frätande sublimat och Kopparwitriol gifwer den efter tre dygns *h. tm.* en Oliwgrön färg. Med *F. L.* fås inom fyra timmar en hög, klar, fast och glänsande: Citrongul färg på Siden, men med et dygns *h. tm.* blef den ljusare; med tillägg af hwit Witriol hög och glänsande gul, som ej ändras af syror; brukar man Koppartwitriol, blir den mörkare och drager i grönt, tilsätter man derjämte frätande Qwicksilfwer-sublimat blir färgen Pistaciegrön, men wackrast efter tre dygns något mer än ljum tilmakning. Med koksalt ensamt i watten, får Silket äfwen en wacker gul färg. *W.*

LICHEN *glaurus*. Prodr. Fl. Scand. 1588. Flor. Svec. 1094. Sv. Bot.

Näfwer-Laf. Isgrå-Laf.

Wäxer både på träd och stenar. Med *K. S.* gifwer den Ylle en wacker och fast brun Karmelit. Med *F. L.* och Järnwitriol en wacker och stark gul färg, men med Kopparwitriol en wacker mörk saftgrön, med hwit Witriol en stark

och wacker Oliwgrön. Med *F. L.* efter två dygns *h. tm.* både Ylle och Silke strågult, efter fem dygns *h. tm.* får Silke nötfärg, och samma färgor antager Silket om Järnwitriol tilsattes, men med Kopparwitriol blir den Oliwgrön, och med Hwit Witriol ljus gräsgrön. Med *K. S.* fås en wacker nötfärg. *W.*

***** Lichenes Coriacei. Läder-Lafwar.

LICHEN *scrobiculatas*. Prodr. Fl. Scand. 1598. Sv. Bot.

Grop Laf.

Wäxer i skogarne både på träd, stenar och marken. Liknar något Lunglafwen, och gifwer något nära samma färgor. Ylle får deraf efter tre dygns *h. tm.* en strågul, men med*F. L.* efter sex dygns *l. tm.* en wacker, brun, tillägges Järnwitriol blir färgen ljusare, men om i dess ställe tilsättes frätande Qwicksilfwer-sublimat blir den wacker swartbrun. Med *K. S.* inom tre dygn gulbrun, men efter sex dygn wacker Karmelit något åt Pommerans; Silke åter blir wackert gråbrunt och med frätande Qwicksilfwer-sublimat mörkare. *W.*

LICHEN *fluviatilis*. Prodr. Fl. Scand. 1601. Sv. Bot.

Watten-Laf.

Är nog sällsynt i bäckar, där den wäxer på stenar under watten, och icke synnerligen färgrik. Med *K. S.* Efter tre weckor, gifwer Yllet en ljusbrun färg, Silke nötfärg. *W.*

LICHEN *resupinatus*. Prodr. FI. Scand. 1602. Flor. Svec. 1096. Sv. Bot.

Stup-Laf.

Hör egenteligen hemma i Lappmarken, där den wäxer på stenar och berg. Den gifwer med *F. L.* efter tre weckor Ylle en wacker Karmelitbrun färg, med *K. S.* efter lika lång tid en ljusare brun; med. *F. L.* efter tre weckor gifwer den Siden en wacker muskus färg.

LICHEN *venosus*. Prodr. Fl. Scand. 1603. Flor. Svec. 1097. Sv. Bot.

Åder-Laf.

Är nog sällsynt och finnes i kanten af diken och landswägsgropar på högländte ställen. Är för sig sjelf föga tjenlig til färg, men i blandning med andra synes den gagnelig. Med Örn Laf och *F. L.* gaf både Ylle och Silke en wacker Karmesinröd färg, efter et dygns blötning blef Silket hög fiolett; Yllet puce. Med WESTRINGS-Laf blandad och *K. S.* samt litet flygtigt lutsalt får både Ylle och Silke en wacker Pommerans, men blötadt et halft dygn fick Silket en wacker grön färg, och efter flere dagar gaf sumpen det en brun färg. *W.*

LICHEN *aphtosus*. Prodr Fl. Scand. 1604. Flor. Svec. 1098. Sv. Bot.

Torsk-Laf.

Wäxer på jorden i skogar. Allmogen på en del ställen slår på denna Lafwen kokhet mjölk, och när den stått i lyckt kärl tils den blifwit kall, gifwer en liten fingerbår i sänder åt barn, som hafwa Torsken. Men man måste dermed för-

sicktigt umgås, at den icke gifwer Kräkning eller laxerar för häftigt. Den gifwer med *K. S.* efter en månads *K. tm.* Ylle en wacker brun färg, med watten ensam lika länge ljusbrun. Men blandad med Örn-Laf, som med *F. L.* warit tilmakad, gifwer den inom några timmar Ylle en wacker Lilas, äfwen som Silke, efter at dygn Ylle en wacker purpur och Silke fiolett. *W.*

LICHEN *arcticus*. Prodr. Fl. Scand. 1605. Flor. Svec. 1099. Sv. Bot.

Norrlands-Laf.

Är allmän i Norrland under Enbuskar, mera i söder sällsynt, dock funnen på flere ställen i Östergötland.

Med watten ensamt tilsatt gifwer efter et par dygn en wacker, klar, gul färg åt Ylle; med *K. S.* en ägta Waxgul med *F. L.* efter fyra dygn ljus Karmelit, med Pottaska brun. I förening med *Lichen pustulatus* med *F. L.* fås en mörk rödbrun färg, med hälften Lung-Laf i watten en ljus brungul, och på samma sätt, men med *K. S.* en wacker gulacktig hög Karmelit. Åt Silke gifwer den med watten ensamt en wacker strågul, med *K. S.* mörkare ägta och glänsande. Med *F. L.* en wacker nötfärg, i förening med *L. pustulatus* och *F. L.* en blek fiolett, med Lung-Laf och watten ensamt en wacker Karmelitgul, men med tilsats derjämte af *K. S.* en än wackrare med mycken glans och ägta. *W.*

LICHEN *Caninus*. Prodr. Fl. Scand. 1606. Flor. Svec. 1100. Sv. Bot. 137.

Hund-Laf.

Finnes i skogarne dels på jorden dels på stenar. Denna med Flor. Svec. efter tre weckors *h. tm.* gifwer Ylle en wacker brun färg och det samma får, det efter lika lång tid med

blotta wattnet. Lika länge tilmakat med *K. S.* blir färgen wackrare och fast. Med watten och Järnwitriol, en swartbrun blandning med *L. pustulatus* gifter den genom *F. L.* en mycket wacker fiolett färg, som med tilsats af *K. S.* Kan fästas til ägta. På Silke gifwer den utom nötfärg icke wackra färgor. *W.*

LICHEN *sylvaticus*. Prodr. Fl. Scand. 1607. Sv. Bot.

Skogs-Laf.

Är mera sällsynt i skogarne, på stenar ibland mossor. Denna gifwer med *L. tm.* utan annat än watten en wacker, hög gul färg, men med starkare wärma en gulbrun. Om dertil blandas litet Kopparwitriol fås en mycket wacker brun muskusfärg på Yllet. Med *F. L.* och et gran frätande Qwicksilfwer-sublimat til qwintinet Laf fås en ägta swartbrun. På Silke gifwer den ensam så wäl som med *K. S.* wackra gula färgor. *W.*

LICHEN *horizontalis*. Prodr. Fl. Scand. 1609. Sv. Bot.

Platt Laf.

Är icke heller så allmän, som man skulle önska. Den gifwer goda färgor, men tåler lång tilmakning, hwilket likwäl torde genom kokning kunna hjelpas. Med *F. L.* har den icke gifwit dugelig färg, men med *K. S.* efter tre weckors blötning en ljus Karmelit, och efter twå månader en wacker, ägta, brun muskusfärg, och med watten ensamt på samma tid en ljusbrun färg. På Silke har den gifwit nötfärg. *W.*

LICHEN *stroceus*. Prodr. Fl. Scand. 1011. Flor. Svec. 1101. Sv. Bot.

Saffrans-Laf.

Det är en sann förlust at denna Lafwen icke wäxer hos oss, utan i Lappmarken, der den har sit ställe på de aldramagraste fält. Det enda försök WESTRING dermed haft tilfälle at göra, lärde at Lafwen är färgrik, at den lätt meddelar sin färg, och icke tåler hetta, samt gifwer en wacker röd färg. Ricktiga anstalter torde kunna göra dennaLaf til en handelswara för de fattigaste inwånarne i Lappmarken.

****** *Lichenes umbilicati*. Berg-Lafmar.

LICHEN *griseus*. Prodr. Fl. Scand. 1612.
murinus. Acharii. Sv. Bot.

Blad-Laf.

Wäxer på berg och klippor. Denna gifwer wackra färgor. Med *F. L.* och *h. tm*. en wacker fiolett på Ylle, blott en timmas *h. tm*. med litet Tennuplösning ljus *Gris de lin*, men längre, en ljus *maure d'ore*. Med *F. L.* och Kopparwitriol en mörk, stark och wacker Oliw, med frätande Qwicksilfwer-sublimat i stället för Kopparwitriolen en wacker mörk muskus; den samma efter twå dagars *h. tm*. en swartbrun, efter tre dagars en stark och fast swart, som icke ändras af Lutsalter eller skarpaste syror. Med kalk och koksalt efter några dagars *h. tm*. Karmelit något åt fiolett. På Silke med *F. L.* efter twå timmars *h. tm*. wacker *Gris de lin*, efter et dygns hög och wacker *Gris de lin*, den samma med Tennuplösning wacker Karmesin. *F. L.* efter twå dygns *h. tm*. en wacker och hög fiolett, nästan Purpur, efter sex

dygns, en stark och hög puce. *F. L.* och kokad med Romersk Alun wacker fiolett. *F. L.* och Soda kokad en mycket hög och wacker *Gris de lin*. *F. L.* och Tennuplösning en wacker Rosenfärg, men Silket, betadt i Tennuplösningen, stark *maure d'ord*. *F. L.* och Kopparwitriol en wacker *Feuille morte* med glans, längre *h. tm*.. en gulacktig mörk Karmelit med glans, *F. L.* kokad med Romersk Alun och doppad i utspädd Tennuplösning en wacker Karmesin. *W.*

LICHEN *villeus*. Prodr. Fl. Scand. 1614.
glausus. Wet. Ac. N. Handl. 1793.
Sv. Bot.

Fnok-Laf.

Wäxer på berg och klippor. Den gifwer med *F. L.* och *h. tm*. efter en half timmas kokning Ylle en ljus fiolett färg; om frätande Qwicksilfwer-sublimat tilsättes fås en wacker Karmelit, men genom längre *h. tm*. blir swartbrun, och än längre ganska fast swart. På Silke med *F. L.* en wacker fiolett, som blir starkare med längre hetta; tillägges Järnwitriol, blir färgen wacker puce, som äfwen mörknar, om den längre hålles i wärman.

LICHEN *pustulatus*. Prodr. Fl. Scand. 1615. Flor. Svec. 1107. Sv. Bot. 65.

Tusch-Laf.

Är mera allmän på berg och stenar som äro utsatte för fria winden, och finnes äfwen i Skåne. Är både färgrik, och gifwer wackra färgor. Efter några dagars *K. tm*. i solen med *F. L.* och en half timmas kokning gifwer Ylle en mycket wacker Karmesin åt blått stötande, den samma, doppad i mycket utspädd Tennuplösning, en wacker rödfärg;

med *K. S.* en wacker och beständig Oliw. Med *F. L.* och en half timmas kokning en wacker Karmesin åt rödt, den samma; doppad i en med mycket kalt watten utspädd Tennuplösning en mörkare röd och wacker färg. Med *F. L.* efter längre *h. tm.* en wacker, hög och stark puce, med tilsats af några droppar Tennuplösning wacker Rosenröd. Med *K. S.* efter längre *h. tm.* wacker *merd d'oie*, den samma med Arsenik blir färgen ljusare, och tål kokning i Twålwatten. Med *F. L.* och en trettiondedel Arsenik mot Lafwen och *h. tm.* en wacker fast puce. *F. L.* och Soda en wacker fiolett åt rödt, med frätande Qwicksilfwer-sublimat istället för Soda en fast och beständig muskus. På Silke med *F. L.* efter en timmas *h. tm.* ljus *Gris de lin* med glans, längre utdragen *h. tm.* mörk Karmesin; efter fjorton dagars *K. tm.* och en half timmas kokning en wacker ljus fiolett med glans, med *F. L.* och några dagars *h. tm.* en wacker mörk *Gris de lin* åt purpur, längre mörk fiolett nästan puce; med tilsats af soda fiolett mera at rödt. Med *K. S.* en wacker nötfärg med mycken glans. *F. L.* och frätande Qwicksilfwer-sublimat en gulröd färg. *W.*

LICHEN *proboscideus*. Prodr. Fl. Scand. 1619. Flor. Svec. 1106. Sv. Bot.

Rugg-Laf.

Wäxer på Fjällen i synnerhet i Lappmarken. Isländaren kallar den Geitnaskof, och anwänder den til föda. MOHR berättar at på Nordlandet kokas den straxt, och förwaras i mjölk til wintern, så den blir tjock och hård, så at den skäres up med knif, då den skall ätas. Om det är Fjäll-Lafwen eller denna Rugg-Lafwen som HEARNE menar, och som ätes i det nordligaste af Amerika, är osäkert. Han säger den uplösas genom kokning och blifwa klibbigare än Sago, samt wara så wälsmaklig, at man gärna äter den

oftare, sedan man en gång smakat den. Den brukas efter dess berättelse i synnerhet at jämna Soppor med, och besynnerligen wärderas kokad i köttsoppa. MOHR säger äfwen at man på Island färgar grönt dermed, men icke huru.

LICHEN *denstus*. Prodr. Fl. Scand. 1620. Flor. Svec. 1105. Sv. Bot.

Swed-Laf.

Wäxer på enahanda ställen med den förra. Med *F. L.* efter fjorton dagars *K. tm.* i Solen samt en half timmas kokning gaf den åt Ylle en wacker och hög Karmesin, och Silke en ljusare, och den samma med Tennuplösning en wacker högröd färg; men åt Silke en ljus Rosenröd. Med *F. L.* och *h. tm.* en wacker puce, som blef mörkare efter längre fortsatt *h. tm.* Med *F. L.* och *h. tm.* en wacker *Gris de lin*, men längre *h. tm.* en mörk fiolett med glans. *W.*

LICHEN *polyphyllus*. Prodr. Fl. Scand. 1611. Flor. Svec. 1104. Sv. Bot.

Mångblads-Laf. Bar-Laf.

Finnes äfwen på berg och klippor. Den tjenar til färg så wäl som de föregående, men är icke nog undersökt. Med *F. L.* och *K. tm.* samt tre fjerdedels timmars kokning gaf den både Ylle och Siden en wacker fiolett färg. *W.*

LICHEN *complicatus*. Prodr. Fl. Scand. 1699. Sv. Bot.

Wickle-Laf.

Wäxer på klippor och berg i synnerhet nära hafwet. Om man hade förråd deraf skulle säkerligen flere färgor

winnas. Med *F. L.* efter flere dagars *h. tm.* fick Ylle en wacker nötfärg, men om dermed kokades en half timma litet Romersk Alun blef ljusare.

LICHEN *polyrhizos*. Prodr. Fl. Scand. 1623. Flor. Svec. 1108.
pellitus. Achar.

Ludd-Laf.

Har sit hemwist på stenar och Berg. Med *F. L.* och *h. tm.* gifwer en mörk fiolett färg på ylle, men utdrages *h. tm.* längre, blir färgen mycket mörk, nästan åt puce, samma med en trettiondedel Arsenik mot Lafwen, gifwes en mycket stark puce, som tåler koka i twålwatten. Med *F. L.* och frätande Qwicksilfwer-sublimat gifwer en wacker och hög, samt fast och stark Karmelit, men utdrages tilmakningen, blir den swart, helt litet åt brunt, stark och fast. På Silke gifwer den med *F. L.* efter flere dagars *h. tm.* en wacker och klar Lilas. *W.*

******* *Lichenes Scyphiferi.* Bägar-Lafwar.

LICHEN *coccifer*us. Prodr. Fl. Scand. 1625. Flor. Svec. 1109. Sv. Bot.

Coccionell Laf.

Är ganska allmän på Berg, stenar och torra backar. Lafwen innehåller mycket slem, och skulle säkerligen äfwen som den följande, twättad, torrkad och malen, kunna tjena til wälling och med Sädesmjöl til flatbröd i nödens tid. Den berömmes af åtskillige såsom et godt medel mot Kikhosta om den kokas i dricka, och gifwes barn. Gifwen åt Får, som hafwa hosta, skall den wara godt medel.

Til färgning är den äfwen funnen nyttig. Såsom den af dem, som icke äro örtkännare, lätt förblandas med följande, upgifwer Herr WESTRING et lätt medel at urskilja den. Torra och pulweriserade Lafwen blandas med helt litet hwit Pottaska, och derpå gjutes kallt och rent ström- eller regnwatten, så wattnet inom en minut får en hög och wacker fiolett färg. Denne är ock den ende af Bägarslafwarne som tyckes fästa sig på linne, utan synnerlig betning endast i swag lut, efter samma Auctors anmärkning. Watten ensamt uplöser den under *L. tm.* och gifwer Ylle Isabell färg, men betas godset i *K. S.* får det en ljus Citrongul. Med hwit Pottaska en sjettedel mot Lafwen, fås en blek köttfärg eller ljusare fiolett; med hwit Pottaska och åtta dagars *h. tm.* en wacker Isabell; betas godset förut i Tennuplösning blir en wacker ljus fiolett. Nämde sats med hwit Pottaska samt et gran Arsenik och et gran frätande Qwicksilfwer-sublimat och *h. tm.* gifwer godset en wacker Oliwgul färg. Med en sjettedel hwit Pottaska och en tolftedel Kopparwitriol fås en wacker ljus grågrön färg, lika så om godset först betas i *K. S.* sedan tilmakas med sistnämde sats. Med watten och Kopparwitriol ensamt, en skön Oliwgrön. Godset, betadt i Tennuplösning, och Lafwen satt med Lutsalt, hwari litet Tennuplösning dröps, gaf en half Skarlakans färg. Sättes den med Kli-Laf och Kalk i urin får godset en wacker Oliwgul färg. *W.*

LICHEN *pyxidatus*. Prodr. Fl. Scand. 1626. Flor. Svec. 1111. Sv. Bot.

Tratt-Laf.

Wäxer på Ljunghedar och torra backar. Man kan jämföra hwad som är anfört om Coccionell-Lafwen. Til färgning är den så mycket wigtigare, som den är allmän ock lätt erhållen. Med *F. L.* fås en stark Waxgul färg på

Ylle, om Kopparwitriol samt koksalt och Saltpetter tilsättes, får godset en wacker grön och ägta färg. Med *F. L.* och Kopparwitriol efter sex dagars *h. tm.* fås en mycket wacker swartbrun färg, som skiftar åt ljusbrunt i Solen. Hwit Pottaska och Kopparwitriol gifwa en skön Seladon grön färg med Tratt-Lafwen, men med mera Pottaska gulnar färgen. Tilsättes koksalt och Saltpeter blir den starkare Seladon. På Silke med watten ensamt blir färgen strågul, längre tid och i wärma blir färgen hög Karmelit. Med hwit Pottaska och *K. tm.* fås en wacker stråfärg, i warm *t. m.* blir färgen starkare, och efter längre tid ljus Karmelit. Med tilsats af Kopparwitriol blir färgen gulgrön, men med mera wärma dess grönacktigare. Med *F. L.* och *K. tm.* blek stråfärg, längre utdragen ljus Citrongul, hwilken färg med wärma drager i Karmelit. *W.*

LICHEN *fimbriatus*. Prodr. Fl. Scand. 1628. Flor. Svec. 1112. Sv. Bot.

Nagg-Laf.

Wäxer på sådane ställen som den förre. Med watten ensamt gifwer Ylle en Waxgul, Silke en klar nötfärg, med hwit Pottasta får Ylle en gulacktig Karmelit, Silke en ljusare nötfärg, med *F. L.* blifwa bägge färgorne mörkare. *W.*

LICHEN *gracilis*. Prodr. Fl. Scand. 1629. Flor. Svec. 1113. Sv. Bot.

Stängel-Laf.

Är allmän i Barrskogarne. Med *F. L.* gifwer den Karmelitfärg på Ylle och Siden, med ensamt watten stråfärg, med hwit Pottaska blir Ylle nötfärgadt och Silke stråfärgadt. *W.*

LICHEN *digitatus*. Prodr. Fl. Scand. 1630. Flor. Svec. 1114. Sv. Bot.

Finger-Laf

Wäxer på berg och stenar, äfwen på gammalt träd. Tjenar äfwen til färg. Med *L. tm.* med blotta watten gifwer Ylle en wacker och stark Waxgul färg, tilsättes Kopparwitriol blir den ljus Oliwgrön. Efter lång *K. tm.* och sedan med tilsatt hwit Pottaska fås en ljus köttfärg. Med *K. tm.* blott med watten, om godset betas i *K. S.* fås en ljus Umbra, med Pottaska, koksalt och Kopparwitriol en gräsgrön, om Romersk Alun och Kopparwitriol tilsättes blir det Oliwgult. Med *F. L.* en wacker ljus Umbra, som blir mörkare om äfwen Kopparwitriol tilsättes. Lafwen i watten och *K. tm.* gifwer Silke en wacker Nankin, med *L. tm.* wacker gul, tilkommer i senare fallet hwit Pottaska fås efter tolf timmar en wacker Chamois. *F. L.* efter tolf timmars *L. tm.* gifwer en skön brun färg med mycken glans, men efter fjorton dagars *K. tm.* en mörk nötfärg, utdrages den längre blir färgen ljusare. Efter fjorton dagars *K. tm.* och sedan med hwit Pottaska en blek köttfärg; med Pottaska längre tid *Tabac d'Espagne*, Mid *F. L. K. S.* och Kopparwitriol en ljus *Feuille morte*; med Pottaska efter åtta dagars *h. tm.* en mörk nötfärg. *W.*

LICHEN *foliaceus*. Prodr. Fl. Scand. 1635.
alcicornis. Westr. Achar. Sv. Bot.

Elgshorns-Laf.

Wäxer på marken ibland mossor, nog sällsynt likwist i de sydligaste Landskapen. Denna är och tjenlig til färg. Med *F. L.* gifwer den nötfärg åt Ylle, som blir något mörkare efter längre tilmakning. Men genom fjorton dagars

K. tm. och då sedan tillägges *F. L.* blir färgen ljus Karmelit. Med *F. L.* och Kopparwitriot blir färgen grön, och denna blir äfwen mörkare medelst längre *L. tm.* På Silke gifwer den mäst samma färgor. *W.*

******** Lichenes Fruticulosi. Stam-Lafwar.

LICHEN *Rangiferinus*. Prodr. Fl. Scand. 1637. Flor. Svec. 1117. Sv. Bot. 47.

Ren-Laf. Renmossa.

Om icke denne Laf wore, och tillika wore så allmän i nordligaste delen af Swerige, skulle Lappmarkerne icke af menniskor kunna bebos, då Renarnes fortkomst och öfwerwintrande ensamt derpå beror. Om sommaren lefwa de wäl på Gräs och Örter, men då hwarken Lappmarkerne kunna gifwa tilräckeligt hö åt dem öfwer wintern, eller de derwid kunna wäl trifwas, skulle denna afwel småningom förswinna, om icke det rika förråd af Ren-Lafwen gjorde den både möjelig och förmånlig, ty det lilla förråd af Träd-Lafwar som fäld skog i nödfall, när det fryser innan snön faller, och Renen derigenom stänges från Ren-Lafwen, gifwer, är högst otilräckeligt, och skulle snart göra ända på all skogen. Den är så färdig at wäxa, at när skogen af en eller annan händelse afbrinner, betäckas de magra fälten snart af Ren-Lafwen. Den skillnad har man i Lappmarken i ackttagit, at hwar den blifwit afbetad, behöfwer den i fjällen sju, och nedan om fjällen fem år för at återwäxa til bete. För at åter winna full wäxt och mognad skall den fordra tolf til femton år (*). Men det år icke blott Lappmarken som hyser Ren-Lafwen, den finnes öfwer hela Riket, ehuru

* Kongl. Wet. Acad. Nya Handl. 1803, p. 287.

icke lika ömnig, och är allestädes nyttig, hwar man will begagna sig deraf. Lappska Nybyggarne, som föda Boskap öfwer wintern, afrifwa den med krokige rifwor, samla den i högar til winterförråd åt sine Kor, som deraf må wäl, och gifwen ömnigare än efter hö och derhos en ganska god mjölk. Men de owande gå icke gärna på den oberedde, utan at den beströs med agnar eller dylikt. Deras Får öfwerwintras med Ren-Laf och Löf. Lafwen kan insamlas alla årstider, men bäst när något regn fallit, medan den då bäst lossnar, och minst smulas sönder. Den kan gärna förwaras under bar Himmel, men har man lägenhet til skjul öfwer den, är så mycket bättre. Dagen förrän den skall nyttjas bör man uti et stort kar gjuta kokhett watten öfwer den, och den således blötade Lafwen, åtminstone til en början beströdd med litet agnar, mjöl eller dylikt, med litet påstrött Salt eller stänkt med Sill- och Strömnings Laka gifwas Kreaturen et eller par foder om dagen, dess imellan hackelse, hö eller hwad man hafwer. På sådant sätt kunna de icke blott lifnäras, utan de trifwas deraf wäl, och mjölken blir både ömnig och god. Man will och hafwa anmärkt, at gödseln derefter blir bättre. Ung boskap kan på samma sätt födas, och äfwen Oxar.

Ren-Lafwen är icke mindre nyttig för den fattige i dyr tid och wid Spannemålsbrist. Wäl är den icke på långt nära så födande som Islands-Lafwen, men har i alla hänseende mycket företräde för så mycket annat af bark, hackelse m. m. som uslingar i sådan händelse förtära. Den Landsbo som derföre känner Ren-Lafwen, gör wäl, om han lärer de fattige at samla sig häraf förråd då det behöfwes. Den bör wäl sköljas i kalt watten från jord och dylikt, sedermera slår man kokhett watten öfwer, och låter det dermed stå några timmar, hwarefter Lafwen uptages och torrkas, samt stötes eller males til mjöl Af detta mjöl kan man med mjölk koka en wälling eller gröt, som när man

blir litet wand, icke är osmakelig; kokar man wäl Rötter såsom Kålrabi, Morötter, Palsternackor eller något torrkad frugt eller Bär i watten, och sedan afreder med mjölet, och låter derefter koka en half timma, får man äfwen en både mättande och närande rätt. Med tilblandning af en tredje- eller fjerdedel mjöl af Säd kan man deraf baka et bröd, wida smakeligare och sundare än af agnar m. m.

MOHR berättar, fast äfwen efter berättelse, at man med Decoct af Ren-Lafwen botat Twinsot. Om någon upmärksam Läkare företog sig at widare försöka detta, torde den kunna afgifwa et lättfångit Läkemedel på många ställen för den fattigare hopen som så ofta tarfwar hjelp, men saknar tilgångar.

LICHEN *paschalis*. Prodr. Fl. Scand. 1644. Flor. Svec. 1120. Sv. Bot.

Fastlags-Ris. Påsk-Laf.

Wäxer på Renar och äfwen på marken i skogar. LINNÉ säger om denna, at den äfwen tjenar til föda för Renen. Anledning är at den äfwen tjenar til färg, men HOFFMAN har endast försökt den tilmakad med Järnwitriol och Alun, då den gaf Ylle en grågrön färg.

********* *Lichenos filamentosi*. Träd-Lafwar.

LICHEN *plicatus*. Prodr. Fl. Scand. 1649. Flor. Svec. 1122. Sv. Bot.

Tof-Laf.

Är allmän i wåra skogar, där den hänger i långa tofwor. Efter WESTBECKS försäkran är den en mycket angenäm föda för Geten lika som för Renen; men den är

gagnelig til mera. Den kan anwändas til stoppning i kläder och madrasser. Den samlas bäst wår och sommar. Den torrkas wäl i badstuga eller kölna, dock ej för hårdt, at den på något sätt brännes, och så snart den är torr utbredd på et logegolf til en half alns högd eller något mera, och tröskes med slagor, aldeles såsom Säd, men wäl tre gånger så länge, och wändes imellan åt. Den tröskes så länge tils den blir hwit och len. Sådan kan den nyttjas til stoppning, Den kan redas med grofwa kardor; den kan ock i blandning med blånor kardas och spinnas til gröfre wäf, såsom til mattor, Tapetwäf och dylikt. En sådan wäf tager wäl emot färg, och får glans, men bör färgas i kalt. Om Lafwen warit ren från andra Lafarter och smolck, kan det som wid tröskningen affaller tjena til färg på sätt som nedanföre anföres. WESTBECK har ock försökt at anwända den tröskade Lafwen til föda, då han kokade den in half timma eller mera i watten, tilslog derefter mjölk och lät åter koka; men han har icke dristat långt med försöket. Han borde häldre efter min tanka gjort försök med det aftröskade doftet. Men som man wet, at Lafwen har en purgerande kraft (*), bör den ock först wäl skållas eller förwällas och sedan sköljas med kalt, innan man deraf tilreder mat. Lägger man af Tof-Lafwen och Ullgarn skiftewis flo i en gryta, slår watten deröfwer, och kokar jämt en half timma, blir garnet Kanelbrunt och än mörkare om det kokas längre. Färgen är ock waracktig. WESTRING tror at den tröskade Lafwen kan göra gagn för tagel, men då bör den icke tröskas hårdare och längre, än at barkdelen affaller. Han har ock märkt, at om sådant tagel kokas hastigt och lindrigt, får det mera seghet.

* G. FR. HOFFMAN tog in et halft qwintin pulweriserad Tof-Laf och deröfwer, och fick deraf några öpningar, **xxxxx** märkte tillika at den dref urinen.

KALMS upgift at Tof-Lafwen tjenar til grön färg, är säkerligen et skriffel. Med *L. tm.* gifwer Lafwen inom tre dygn Ylle en wacker Pommeransfärg, men om det efter *L. tm.* sättes i het, blir färgen mörkbrun, och om godset warit betadt i Alun en mörk Pommerans. Med *K. S.* en ljus Pommerans. I watten ensam *L. tm.* får Silke en Pommeransfärg, ljusare eller mörkare efter tidens längd. Efter sex dagars *h. tm.* en wacker Karmelit. Med *K. S.* och hwit Pottaska en skön, glänsande och ägta Pommerans. Med *F. L.* gifwer den släta färgor. *W.*

LICHEN *barbatus*. Prodr. Fl. Scand. 1650. Flor. Svec. 1123. Sv. Bot.

Skägg-Laf.

Är ej mindre allmän i skogarne. Äfwen denna tror WESTRING kunna tjena til Tagelberedning, och til färgning gifwer den icke den föregående efter. Det egna derwid är, at när *K. S.* tilsättes tåler den ingen hetta til Ullfärg, men wäl til Silke. Om den hålles i *L. tm.* med blott watten, och derefter et eller par dygn i *h. tm.* gifwer den Ylle en mörk Karmelit. Efter fjorton dagars sålunda tilställd först ljum och sedan *h. tm.* blir färgen Lefwerbrun. Med watten efter en natts *h. tm.* sedan tyget förut warit betadt i Alun, fick det en fin Pommeransfärg, men efter sex dygns en mörk Karmelit. Med *K. S.* efter sex dygns lindrig wärma, (50 til 60 gr.) en wacker Karmelit. Starkare hetta förtager färgen. Med *K. S.* och hwit Pottaska efter åtta dagars lindrig wärma får tyget en wacker Oliw, som förloras äfwen i starkare hetta. Med watten ensamt gifwer den åt Silke först en wacker Pommerans, som efter fem til sex dagars *h. tm.* blir mörk Karmelit med mycken glans, och efter längre utdragen *h. tm.* än mörkare, äfwen som om den längre tid förut fått stå i *L. tm.* och derefter några da-

gar *h. tm.* med. *K. S.* i lyckt kärl och stält i soleu twå dygn, en ägta, hög och wacker Pommerans; på samma sätt tilsatt, men med *h. tm.* får Silket inom sex dygn en mörkare Pommerans, fortsättes *h. tm.* längre, blir färgen ljusare Karmelit. Med *K. S.* och Pottaska efter tre dagars tilmakning i Solen en ägta men ljus och klar Pommerans. Med *F. L.* efter sju dagars *h. tm.* wacker Karmelit. *W.*

LICHEN *jubatus*. Prodr. Fl. Scand. 1652. Flor. Svec. 1124. Sv. Bot.

Tagel-Laf. Mahn-Laf.

Är lika så allmän i skogar på träden. Med watten ensamt i fjorton dagars *l. tm.* i lyckt kärl, om Yllegodset då tillägges och hålles twå dygn i *h. tm.* får det en mörk och skön Karmelit; men efter fjorton dagars *K. tm.* och derefter fyra dagars *h. tm.* fick godset som warit betadt förut i Alun, en mörk Waxgul färg. Med watten och en femtondedel Kopparwitriol och efter sex dygns tilmakning tillagd en tiondedel osläckt kalk fick godset inom et dygn i *h. tm.* en skön, ljus Oliw grön färg, hwilken om man til satsen blandar en femtondedel koksalt och lika så mycket Saltpeter, blir ägta. Med blotta *K. S.* i nämde förhållande efter fjorton dagars *l. tm.* en wacker mörk och ägta Karmelit. Med *F. L.* efter fjorton dagars *l. tm.* och fyra dagars *h. tm.* en skön Kastaniebrun färg. Med *K. S.* och Pottaska och några timmars *K. tm.* en wacker Chamois, efter fem dygns Citrongul; efter åtta dagars *l. tm.* starkare Citrongul, hwilka äro ägta; om Ullgarnet war betadt i Alun fick det en skön brun färg. Om til samma sats blandas en femtondedel Kopparwitriol, får obetadt garn en skön ägta Oliwgrön färg. Med *F. L.* och Kopparwitriol en skön och stark Kastaniebrun. Med *F. L.* efter sex dagars warm tilmak-

ning och dertil blandas en sextiondedel frätande Qwicksilfwer-sublimat och litet Bränwin en skön, stark och ägta muskus. Watten ensamt efter tre dagars *l. tm.* och sedan Silke legat deri under tre dagars *h. tm.* blef nötfärgadt, efter tre weckors *l. tm.* och sedan Siden legat tre dagar i under *h. tm.* blef *Feuille morte*. Efter några dagars *l. tm.* med tilsats sedermera af Osläckt kalk samt *K. S.* en skön och ljus Karmelit; med urin efter fjorton dagars *l. tm.* samma färg. Med urin efter tio weckors *l. tm.* samt med godset en dags *l. tm.* en skön mörk, Karmelit. Med *K. S.* och några dagars *l. tm.* muskus, lika så med *F. L.* efter fyra dagars ljum och twå dagars *h. tm.* Med *F. L.* då godset tillika ilades, inom twå timmar Citrongult. Med Kopparwitriol ensam gifwer Lafwen åt Siden en mörk nötfärg, men med Osläckt kalk tillika en wacker ljus Oliwgul färg. *W.*

LICHEN *lanatus*. Prodr. Fl. Scand. 1653. Flor. Svec. 1125. Sv. Bot.

Ull-Laf.

Denne Lafart wäxer på stenar, på en del ställen nog ömnigt, gifwer ingen dugelig färg på Ylle, knapt på Silke, utom ljus saftgrön, då den med *K. S.* och hwit Pottaska får några dagars *h. tm.*

LICHEN *hirtus*. Prodr. Fl. Scand. 1656. Flor. Svec. 1128. Sv. Bot.

Hår-Laf.

Wäxer allmänt både på träd och stenar, äfwen på gamla gärdsgårdar och plank. Den gifwer sämre och owaracktige färgor på Ylle, men wackra och snabbt på Silke, och kan därtil nyttjas på samma sätt som Skägg-Lafwen.

LICHEN *floridus*. Prodr. Fl. Scand. 1657. Flor. Svec. 1130. Sv. Bot.

Blom-Laf.

Är allmän i skogar på träd och gärdesgårdar. Med watten ensam efter sex dagars *h. tm.* gifwer den åt Ylle, förut i Alun betadt, en fin brun färg. Med *K. S.* efter fjorton Dagars *h. tm.* får Silke en ljus gräsgrön, tillägges hwit Pottaska fås på samma sätt en ljus saftgrön färg. *W.*

LICHEN *Vulpinus*. Prodr. Fl. Scand. 1658. Flor. Svec. 1129. Sv. Bot.

Tak-Laf. Ulf-Laf.

Wäxer på span- och brädtak i Småland och Westergötland, i synnerhet på Kyrkotaken. Af det skäl at allmogen i Norrige brukar blanda den med sönderstött glas och fett, äfwen gröt, och lägga i luder för Wargar, anser man den wara giftig. Det som är säkert, är at den är tjenlig til färg. Med koksalt och Alun gifwer den åt Ylle en ljus Citrongul färg, och med *K. S.* samt twå dagars *h. tm.* en mörkare Citron, men än wackrare blir den efter et dygns *h. tm.* med *F. L.* Lades härtil en femtondedel Kopparwitriol fick godset en skön och klar, Pistaciegrön färg, om efter tilmakningen *K. S.* tillägges blir färgen ägta. På samma sätt efter sex dygns *h. tm.* en hög, stark och ägta Pappegojegrön, som icke förändras då den drages igenom skedwatten, icke heller af et halft års warande i Solskinet. På Silke gifwer den lika handterad mästadels lika färgor.

* * *

En grefwe DUNDONALD i England, känd för flere Chemiske och Oeconomiske anlägg och upfinningar, har upgifwit

et sätt at af Trädlafwar bereda et slem, som wid åtskilliga tilfällen i synnerhet wid Manufakturer kan nyttjas i stället för Arabiskt Gummi, och äfwen til Bläck. En werklig skada är det, at han icke upgifwit namn på arterne. At dömma efter hwad han anförer, will jag tro at han menar de större Träd-Lafwar, och af hwad man förut känner, torde det wara Tof-Lafwen. Säkerligen wore Islands-Lafwen dertil den fördelaktigaste, men då den kan behöfwas til ingalunda mindre wigtiga behof såsom både Läkemedel och föda, skulle jag önska at någon med Ren-Lafwen äfwen wille göra försök. Den förut anförde Ask-Lafwen tjenar säkerligen, och kanske flera arter. Imedlertid will jag här meddela i utdrag DUNDONALDS upgift (*). At Lafwen skall samlas i torrt wäder, för at icke brytas sönder och spillas, är wisserligen missskrifning; men at den insamlad, bör wäl torrkas, hälst i Sol och wind är ricktigt, innan den i Magaziner inlägges, då den kan förwaras flere år. DUNDONALD säger at Lafwen har ytterst en hud, och derunder et grönt hartzacktigt ämne och det öfriga af wäxten består dels af Gummi, dels et djuriskt ämne, dels ock en liten andel trådigt, hwilket icke genom kokning eller Lutsalters werkan kan uplösas. Första företagandet har för afsigt, at skilja Lafwen wid dess hud och harzacktga wäsende. Detta sker om man skållar Lafwen twå til tre gånger med sjudhett watten. Man låter Lafwen ligga så länge i wattnet tils den swäller ut, då huden brister, faller af och tillika större delen af det harzacktiga.

Man kan äfwen skilja Lafwen wid dess hud, om man låter den koka 15 til 20 minuter, och derefter twättar den i kalt watten, lägger den så på et golf af Flissten eller Mursten, hwar den bör ligga tio til tolf timmar eller något längre. Derigenom at den sålunda utsättes för luften,

* Se SCHERERS Journal der Chemie. RAFNS Phys. Oecon. Bibliot. 21 Band. &c.

skal det Gummiartade sedermera lättare utdragas. Den således handterade Lafwen lägges derefter i en Kopparkättel med en passande mängd watten, nemligen et stop watten til hwart sk:pd Laf; man låter det koka fyra til fem timmar, och lägger deruti et lod til sex qwintin soda eller hwit Pottaska för hwart sk:pd Laf, eller i stället för desse Salter wid pass en Jungfru Stinkspriritus (*). Kokningen måste fortsättas til det wattnet blir märkeligen rikt på gummiacktige delar (**). Då öses det ur kättelen, och silas genom Hårduk eller Ståltrådssil. Lafwen som qwarblifwer lägges i påsar, och prässas.

Medelst första kokningen utdrages icke alt Gummi; Lafwen måste derföre kokas å nyo för andra och äfwen för tredje gången; men wid hwarje kokning minskar man wattnets och Lutsaltets mängd i et förhållande, som af erfarenheten snart bestämmes. Det tredje afkoket kan förwaras tils man åter anställer kokning med ny Laf. Bägge de första afkoken blandas och afdunstas til den tjocklek som är passande til behofwet. Kärlen hwari afdunstningen sker, måste wara af Bläck eller tunt Bly (***), dem man sätter på flere Kakelugnar, hwaruti jämn wärma underhålles, eller wid imman af kokande watten. Innan afkoken afdunstas låter man det stå 10 til 12 timmar, at alt grummel må wäl sjunka, hwar-

* Detta senare tillägg, neml. Stinkspiritus eller flygtigt Lutsalt kan icke tjena til något, då den under kokningen hastigt afdunstar. De förenämdade Lutsalter äro och lättare at tilgå.

** At det nemligen synes och kännes simmigt, såsom wore någon märkelig del Gummi eller Slem deruti uplöst.

***Jag ser icke at man ju härtil kan nyttja en wäl ren Kopparkettel. Slår man en gryta half med watten, och sätter deröfwer en flat Kopparkettel med rund botten, som passar wäl efter mynningen på grytan så at ganska litet af ångorne under kokningen kan utslippa, och hindrar elden at spela på Kättelens sidor, sker afdunstningen wigast, blott man passar på at tilspäda watten i grytan när det behöfwes.

efter men med en Häfware kan aftappa det klara. Det tjocka som blir på bottnen kan upspädas med en lagom mängd kokhett watten, och antingen låta det å nyo sätta sig, eller sila det genom Ylle, och bruka wid ny Lafkokning.

Det som qwarblifwer af Lafwen efter tredje utkokningen består af dess djuriska ämne och trådartade delar. Af det förra kan tilredas en art Såpa eller Twål på följande sätt: Uti en stark och ren Pottaskelut uplöser man under kokning en liten portion stött Tall eller Grankåda; när den är uplöst tillägges en wiss mängd af den utkokade Lafwen, och man håller i med kokningen til den är wäl uplöst, derefter tillägges skrapad eller i tunna skifwor skuren Twål, et til halftannat sk:pd för hwart tionde sk:pd urkokad Laf man nyttjat, kokningen underhålles til Twålen är fullkomligen uplöst, då man låter den flytande Twålen löpa igenom en hårdukssil eller påse. Man gör kärlet hwari kokningen skett, rent, och häller Twålen tilbakars deri, för at koka den til lagom fasthet.

Will man nyttja sådant Laf-Gummi til Skrif-Bläck, til måladt eller färgadt papper, til styfning af Siden, Flor o. s. w. tillägges under kokningen intet salt, men kokningen fortsättes då längre.

Utan all twifwel wore en sådan tilwerkning af Gummi en sann besparing til hwarjehanda behof, som förmodeligen kunde än widare begagnas, om icke den swårigheten wore at det måste snart förbrukas, som wid Fabriker och Manufakturer låter göra sig; men länge kan det icke förwaras i flytande tilstånd, utan at fördärfwas. Man bör likwist äfwen kunna förebygga sådant. Om det först afdunstas så långt man kan öfwer wattengrytan, och sedan hälles på flata Tennfat eller Tallrickar eller Postelinskärl som ställas på en Kakelugn, då man efter hand så fort det afdunstar, kan tilslå mera, kan det aldeles torrkas til en hård massa, som i Papperspåsar uphängd på torrt ställe kan förwaras så länge man behagar, för at när det skall brukas, i kokande watten uplösas.

Tillägg.

APIUM *graveolens*. Selleri. Sid. 60.

I åtskillige Beskrifningar om Sjöresor säges, at de sjöfarande på Öar och Hafskuster träffat ömnigt Wildt Selleri och njutit mycket deraf til mat såsom en sund föda och förträffeligt skörbjuggsmedel; men utan twifwel har det warit en helt annan wäxt, och förmodeligen den som J. R. FORSTER kallar *Apium decumbens* BANKS: fast G. FORSTER kallat den *Apium graveolens*,

BERBERIS *vulgaris*. Berberitser. Sid. 101

Ytterligare rön af Baron MONTETON med flere, och de myaste af Prof. WILLDENOW (*) bewisa fullkomligen, icke allenat Berberisbuskens skadelighet i granskap af åkrar, utan ock at det er egentligen den gula Rosten på Berberislöfwen som smittar närgränsande Hwete och Råg, och fördärfwar grödan. Så nyttig derföre denna Busken är i andra hänseende, så angelägit är det at aflägsna den ifrån åkergärden, och så skadelig är den at anwända i lefwande häckar omkring eller nära wid Sädesfält. Om den har samma fördärfweliga inflytande på Korn och Hafre, är wäl icke anmärckt; men det tycks kunna anses såsom säkert.

BROMUS *secalinus*. Råg-Losta. Sid. 131.

Danske Sundhets-Kollegium anser fröet äfwen til hälften blandadt med Råg, om det är starkt torrkadt, för oskadeligt i bröd, men tillägger: at det bästa bruk man deraf kan göra är at mälta Gassen til föda för husdjuren, i synnerhet för Hästar och Swin, som må wäl deraf. Äfwen berättas, at den skall gifwa en tredjedel Bränwin mot Råg.

---

* WERBERS & MOHRS Beiträge zur Naturkunde, L.B. p. 135.

Försök

til en

FLORA OECONOMICA SVECIÆ

Eller

Swenska Wäxters

Nytta och skada

i

Hushållningen

af

ANDERS JAHAN RETZIUS

Professor i Natural-Historien, Oeconomien och Chemien m. m.

Första Delen

LUND 1806.

Tryckt hos Professorn, Dokt. Joh. LUNDBLAD,
på författarens bekostnad.

Exemplaret kostar oinbundit Fyratio skill. Banco,
och bör af Bokbindaren wäl planeras.

LIGUSTICUM *Levisticum*. Prodr. Flor. Scand. 340.
Sv. Bot

Libbsticka. Losticka.

Är wäl, så mycket jag har mig bekant, ingenstädes funnen wild i Riket; men då de fläste Bönder och Landtmän hafwa gemenligen några stånd i sina hagar och täppor, och den mycket af allmogen nyttjas, kan den anses såsom inhemsk, halft den gärna på sådane ställen sör sig sjelf, om det tillåtes. Färska bladen ätas af Koen, men skall gifwa både mjölk och kött en obehagelig smak. Det ankommet likwäl säkerligen på en större myckenhet och längre tid som de få äta deraf, ty ändskönt mina Kor flere gånger fått så wäl färska blad som rot, har aldrig märkes något sådant. Norrska bonden brukar at gifwa Ror och Får färska bladen småskurne med salt såsom förwaringsmedel. Annars anser man Libbstickeroten så wäl färsk som torr småskuren, den senare til twå lod, den förra til fyra eller mera, såsom et

hufwudsakeligt medel får Kor, at hjelpa minskad matlust; och öka mjölken, då den gifwes med eller utan salt en gång om dagen, och Koen lämnas derefter en timma utan foder. Torra roten nyttjas äfwen af ålderstiget bondfolk at tugga för Moderpassion och Kolik på samma sätt som Angelika, äfwen som de spädare stjelkar skalade af några ätas.

LIGUSTICUM *Scoticum*. Prodr. Fl. Scand. 341. Flor. Svec. 344. Sv. Bot.

Skottsk Libbsticka.

Wäxer icke til öfwerflöd på wästra kusterne af Sverige, äfwen som på Norra Lappska kusten. Gröna örten ätes af Hästen, Fåret och Geten, men skall ratas af Koen, som likwäl äter wanliga Libbstickan. När Norrska bonden ej har den förra, nyttjar han denna såsom förwaringsmedel för sin Boskap på samma sätt. Skottarne slå kokhet wassla på sönderskurna färska Örten, och gifwa det, sedan det kallnadt, åt Kalfwar, at purgera dem, Skottarne äta äfwen Örten rå såsom Sallat, och liksom Färoboarne kokad på Soppor, i Kål. Torra roten brukas äfwen af Skottskt Sjöfolk i kolik, på samma sätt som den förra.

LIGUSTRUM *vulgare*. Prodr. Fl. Scand. 7. Flor. Svec. 5. Sv. Bot.

Liguster.

Wild finnes den på en del Öar i Bohusländske skärgården, i synnerhet på Orost. I Trägårdar har den tilförne warit mycket nyttjad til Brösthäckar. Dertil är den ock så mycket beqwämare, som den wäxer i all slags jordmån, dock hälst i fucktig något lerblandad mylla, där den ock säkrast gifwer frön; men den fortplantas wigast genom afskurne qwistar, som kunna nedsättas til en godt qwarters

djup antingen sena hösten eller tidigt om wåren. Näppeligen kan ock någon buske wara tåligare för sax än Ligustern. Får den wäxa sig sjelf lämnad eller til stam updragen, hinner den en högd af sex alnar och deröfwer, samt får en stam af tre til fyra tums twärlinie. Trädet är fint, hwitt, hårdt och segt, arbetas och gärna af Swarfware, och Skomakare nyttja det til pinnar. De unga qwistarne tjena både skalade och oskalade til at deraf fläta korgar, och löfwen ätas af Koen, Fåret och Geten. Riset gifwer en god Aska. Bären som mogna i October nyttjas af Winförfalskare at dermed göra Win rödt, och saften nyttjas af Kort-makare til en mörk fiolettfärg. Blandas saften med Mineralsyror blir färgen swart? Men tilblandar man Glauberssalt, Urin och Salmiak blir den purpur, af Järnwitriol grönacktig; men ingen af dessa färgor är beständig, och fläckar lätt, efter som den blå färgen man ärhåller af dessa Bär med hwit Pottaska och osläckt Kalk.

Man har en förändring af Liguster som i de warmare Länder behåller sina löf öfwer wintern; men hos oss fäller den dem.

LILIUM *bulbiferum* Prodr. Fl. Scand. 395. Faun. Svec. 557 Sv. Bot.

Brandgula liljor.

På Aspön i Mälaren i en skogsbacke wäxer den ömnigt wild, utan twifwel för längre tid sedan kommen från en Trägård, hwar wäxten annars odlas för sina wackra blommor. Hos oss nyttjas den til intet annat, men Ryssar, Tartarer, Tunguser, Buräter och Jakuter äta rotlökarne kokte i mjölk eller stekte i het aska, och hafwa deraf en god, ingalunda osund föda. De kalla wäxten likasom den följande Saxana.

LILIUM *markagon*. Prodr. Fl. Scand. 396. Sv. Bot.

Kroll-Liljor.

Är funnen wildt wäxande af DEM. AFZELIUS. Om denna gäller det samma, som den föregående.

LIMOSELLA *aquatica*. Prodr. Fl. Scand. 772. Flor. Svec. 53. Sv. Bot.

En ganska liten och oansenlig wäxt, som man finner wid åbräddar, där sand är, som wid högre flod står under watten. Man känner ingen nytta deraf.

LINNEA *borealis*. Prodr. Fl. Scand. 771. Flor. Svec. 562. Sv. Bot. 1.

LINNÆI-Ört. Benwärksgräs. Torrwärksgräs. Windgräs. Klågräs. Jordkroner. Drefettergräs. Myrtåger. Tåger.

Är allmän i äldre Barrskogar, i synnerhet i öfre delen af Swerige. I Skåne finnes den på få ställen. Örten ätes af Fåret och Geten, men ratas af Koen och Hästen. At Skarlakansfebern botas i Norrige, då man rökar med Örten, och Skabb därstädes med afkok deraf berättas wäl, men är wisserligen ibland de osäkra kurer. Säkrare, är det bruk Österbottningen gör deraf, då han kokar et omslag deraf at bota swullna ben hos Fåren. Men Örten har uti swår Höft- och Lårwärk flere gånger wisat sig werksam, såwäl som i annan Flussgickt. Den drickes då såsom et starkt Thee med mjölk morgon och afton, til et qwarter i sänder, är wärken mycket swår, kan man äfwen efter Doctor LUNDMARKS råd göra et kalt omslag på stället af friska Ör-

ten, som stötes med litet Ätticka til en god gröt. Många som warit beswärade af mindre häftiga anstötar af Flussgickt eller så kallad flygande wärk af förkylningar hafwa nyttjat et mindre starkt Thee på torra Örten til dageligt bruk en längre tid, dock med mjölk, med förmån; och kan Örten i detta hänseende anses såsom en god husmedicin.

LINUM *catharticum*. Prodr. Fl. Scand. 382. Flor. Svec. 271. Sv. Bot.

Wildhör.

Wäxer i lågländta ängar och betesmarker tämmeligen allmänt; men synes knapt ibland gräset för dess finhet, utan at man noga gifwer ackt. Den ätes wäl af Hästen, Fåret och Geten, men förslår så ganska litet. Den är wäl beswärlig at insamla, då den är så fin och står gömd i gräset; men på landet där man icke har tilgång på Läkemedel när man will, kan det ofta wara nyttigt hafwa något förråd af den torrkade Wildhören. Man samlar den när den står i blommor, binder den i små knippen, uphänger den at torrka, och förwarar den i kalt och torrt rum. Et halflod til 3 qwintin häraf småskuren öfwergjuter man med et halft qwarter kokhett watten eller wassla, och låter det wäl tiltäpt stå til det kallnat, då det silas genom linne, och utdrickes med eller utan något sött, då det plägar utan beswär laxera, när sådant behöfwes.

LINUM *Radiola*. Prodr. Fl. Scand. 383. Flor. Svec. 272. Sv. Bot.

Är wäl icke sällsynt på flere ställen där sandbotten är, i synnerhet där regnwatten stannar; men så liten at man icke gifwer ackt derpå. Den afgnages wäl af Får och Get, men är för öfrigt icke känd såsom nyttig i hushållningen.

LITHOSPERMUM *arvense*. Prodr. Fl. Scand. 226. Flor. Svec. 160. Sv. Bot.

Hoorletta. Sminkrot.

Är på många fallen et ogräs i säden, hwilket såsom årigt genom rent utsäde och sommarkörning lätt utrotas. Späda wäxten ätes wäl af Fåret, Geten och Swinet, när de komma på Trädesåkrarne, men när den får skutit stjelk röres den icke. Roten har under yttersta tunna huden en röd färg, med hwilken Bondpigorne i norra delen af riket sminka sig helgedagarne. DAMBOURNEY har försökt at färga med färska Örten; et starkt afkok deraf gaf Ylle betadt, i Tennuplösning och afskölgt, efter en fjerdedels timmas kokning deri, en Citrongul på grönt stötande färg.

LITHOSPERMUM *officinale*. Prodr. Fl. Scand. 225. Flor. Svec. 159. Sv. Bot. 177.

Stenfrö.

Är mångårig, och wäxer mycket på Gottland och Öland, mindre allmän annorstädes i grusig jordmån. Dess rot nyttjas af Ryska qwinfolken på samma sätt som den förras, och som den synes färgrikare, torde den tunna tjena äfwen til färgning, men den lärer icke wara försökt. Dess frö äro rike både på mjölämne och olja, så at de i det hänseendet gärna skulle kunna anwändas til föda, men dels äro frön nog små, och swårt at deraf få något förråd, dels torde ock wara lika på swårt at afsöndra det hårda kalkhaltiga skalet, utan at tillika krossa kärnan. At nyttja den til Oljeslageri torde wara förmånligare, och til Mandelmjölk kunna de gärna nyttjas medan de äro friske.

LITTORELLA *lacustris*. Prodr.Fl. Scand. 1182.
Plantago uniflora. Flor. Svec. 135.
Sv. Bot.

Wäxer wid en del sjöstränder på sandbotten. Är nog sällsynt, men ock ganska liten, och okänd för någon nytta.

LOBELIA *Dortmanna*. Prodr. Fl. Scand. 1062. Flor. Svec. 783. Sv. Bot.

Notgräs.

Wäxer på sandbotten i lugnwatten wid en del åbräddar, mera sällan i gölar. Den är wäl icke känd för något bruk, twärtom tycka Fiskare ej om wäxten, derföre at hwar den wäxer något ömnigt, fyller den ofta Noten för dem; men wäxt och blomma är så egen och wacker, at uti Lustparker hwar watten finnes, den förtjenar planteras.

LOLIUM *perenne*. Prodr. Fl. Scand. 160. Flor. Svec. Sv. Bot. 71.

Ren Repe. Repe. Raygräs.

Et allmänt flerårigt, men icke mångårigt gräs, som man finner allestädes wid åkerrenar, stigar, gärdesgårdar, i Trägårdshäckar, hälst på sådane ställen, där jordmånen består af en frucktbar lera. Gräset är smakeligt och begärligt för Hästar och Boskap. Det anbefalles til odling på det högsta af några, förkastas deremot af andra. Det som är säkert är, at til konstig äng är det icke förmånligt, ty det will hafwa et lågländt men icke sumpigt eller wattensjukt ställe, där bottnen är frucktbar och håller sig jämt fucktig; det kräfwer en stor mängd frö, emedan dess rötter icke spri-

da sig; det kan blott med fördel sås en gång om året och warar få år. Engelsmän, som odla det ganska mycket, så det antingen ensamt för at hafwa et tidigt och godt bete, eller i blandning med klöfwer, då de första skörden om året få mäst Repehö, och de följande mäst Klöfwerhö, och i bägge händelser hålles åkerjorden lösare, och ren för qwickrot. Det lönar aldeles icke at slå, förrän det gått i blommor, och då blir höet groft; men oacktat kreaturen endast af nöd tilgripa de wäxande strån, skall det höet lika wäl wara begärligt, och några wilja påstå: mera och bättre mjölkgifwande än det bästa Klöfwerhö. Hwar man sjelf kan alstra fröet, och begagna sig af omgångssäde, torde det icke wara utan fördel. Sås det ensamt, och som bäst är med kornet, fordrar et Swenskt Tunneland hela 125 sk:pd frö, hwilket bäst sås sedan kornet är upkommit och färdigt at trumla, ty Repefröet bör icke nedharfwas. Sås det med Klöfwer bör man på Tunnelandet så 10 til 12 sk:pd Klöfwerfrö och 50 til 60 af Repet. Repet gifwer både litet och swagt efterhö, hwarföre och det är förmånligare at låta afbeta det, än slå andra gången, när man finner nödigt at begagna sig deraf.

Fröet, när det er fullmoget, sitter så löst i axen, at det lätt utfaller, derföre får man icke länge dröja med dess aftagande, som kan ske då det fullwäxte fröet kännes fast imellan fingrarne. Bättre är at genast då det är slagit, binda det i knippen, hwilka så snart de fått behöflig torrka på stället med mindre spillning af fröet kunna lässas på wagn, än när det med räfsa skall hopsamlas. Rådeligast är och at ju förr dess häldre uttröska och rensa det, för at på torrt ställe sedan förwara.

LOLIUM *temulentum*. Prodr. Fl. Scand. 161. Flor. Svec. 109. Sv. Bot. 192.

LOLIUM.

Dår-Repe. Skäde. Wild-Pesa. Läsme.

Dår-Repet är årigt, liknar mycket det förra, men är finare, och har wanligen snärp på agnen. I Skåne är det icke ömnigt, mera på en de andra ställen, i synnerhet Gottland. Det finnes i wårsädet såsom Korn och Lin, och wäxer i synnerhet frodigt i sådane åkrar, som hafwa fucktig botten, och icke genom diken hållas torra. Detta ogräs war wäl kändt af de gamle, och det samma utan twifwel som VIRGILIUS omtalar under namn af *infelix Lolium*. Det utrotas ur åkrarne på samma sätt som Flyghafren. Frön sitta fastare i axen på denna, än på Ren-Repet, hwarföre de ock med Säden införas i ladan, och med Säden uttröskas. Dessa frö äro nogsamt kände för sit skadeliga inflytande på menniskans hälsa ej mindre än på djurens. Det will lilwäl påstås at Swin och Höns skola kunna småningom wänjas derwid, så at det sluteligen icke bekommer dem illa. Man finner hos Läkare på många ställen anmärkt, at det både i bröd och dricka förorsakat hos menniskor yrhet, swår hufwudwärk, swindel, ängslan, konwulsioner som ej sällan slutats med döden. Uti *Saturæ Medicor. Silesiacor.* berättas at man haft exempel at Gäss, Hästar m. fl. deraf dödt. Om och icke alla dessa berättelser hafwa fullkomlig grund, har man likwist alt skäl taga sig til wara derföre, hälst när man tillika erindrar sig, at hwad som hos ena menniskan aflöper med mindre synbar skada, kan blifwa dödande för en annan. På Gottland will man hafwa den säkra ärfarenheten, at af Öl bryggt af malt hwari Dår-Repe fins, blir Drickaren icke allenast yr och galen, utan under påstående rus blind. I bröd är det wisserligen osundt; och i synnerhet, om bröd hwari det finnes, ätes warmt. Bränwin skall äfwen blifwa mera rusgifwande af sådan Säd. Owist är ock i denna stund, om och huru mycken del Dår-Repet har uti den grufweliga Krampsjukan, åtminstone tror jag

mig hafwa starka skäl misstänka det derföre. Af hwad wigt är det då icke för Landtmannen, at känna och kunna utskilja wäxter?

LONICERA *coerulea*. Prodr. Fl. Scand. 370. Sv. Bot.

Wäxer wild i Nerike. Busken hinner sällan öfwer twå til halftredje alns högd, tjenar icke wäl til häckar och planteras allenast för wariation uti större Lustanläggningar. Bären förtäras af större skogsfogel. Uti hushållningen känner man ingen nytta för öfrigt.

LONICERA *Periclymenum*. Prodr. Fl. Scand. 268. Flor. Svec. 193. Sv. Bot. 140.

Swensk *Caprifolium*. Matledsträd.

Finnes i skogar och skogslundar į Skåne, Bohuslän och Wästergötland. Busken såsom rankig och med mycket smal stam behöfwer stöd, och slingrar sig gärna om andra buskar, häckar och gärdsle. Nyttjas endast til löfhyddor eller at betäcka wäggar, hälst den med sina wackra, och i synnerhet om aftnarne wällucktande blommor så wäl pryder sitt ställe. Bien besöka flitigt blommorne. Wanligen planteras den af delade rötter, men kan ock förökas så wäl genom sättqwistar, hwilka tidigt om wåren på et skuggrikt ställe nedsättas, och först efter twänne år omplanteras, som genom bären, hwilka sås samma höst de mognat, och gemenligen ligga et år i jorden innan de gå up. Koen och Geten äro de ende af hemdjuren, som äta af löfwen.

LONICERA *Xylosteum*. Prodr. Fl. Scand. 269. Flor. Svec. 194. Sv. Bot.

Try. Tryg. Hårdwed. Benwed.

Wäxer i skogsängar bland andra buskar i Skåne, Upland, Österbotten m. m. Busken blir sitt wilda tilstånd sällan tre alnar hög, men i Trägårdar kan den updragas til dubbla högden. Til lefwande häckar är den wäl god, derföre at den tåler aga, och icke kryper med roten, men blommorne som äro små göra ingen prydnad, och löfwens gråmulna färg är icke heller behagelig för ögat. Men trädet är för sin hårdhet och seghet ganska nyttigt til hwarjehanda smått arbete, och Landtmannen nyttjar det gärna til pinnar i Räfsor, til Wäfskedar och dylikt mera, äfwen som dess raka rotskott gifwa goda pipskaft, spatser-käppar och dylikt.

LOTUS *corniculata*. Prodr. Fl. Scand. 925, Flor. Svec. 675. Sv. Bot.

Gulhane. Käringtänder. Kattklor. Björnklor. Göksmör.

Är allmän i alla ängar och Betesmarker, fast den på dessa senare sällan eller aldrig får blomstra, utan afbites dessförinnan. Den ätes gärna af husdjuren både frisk och torr. Gåfwe den så wist rik afkastning, som den wore derföre en förträffelig foderwäxt; men til konstige ängar är den ensam icke lönande, ehuru hwar Landtman bör gärna se den i sina ängar. Som den trifwes, ehuru sämre och bättre, snart i all jordmån och äfwen i sand, är det nyttigt, när man will förwandla sådane fält til äng, at äfwen ibland de arter som sås inblanda Gulhanen.

LOTUS *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 924. Flor. Svec. 676. Sv. Bot.

Wäxer i hwita sanden på hafsstränderne på Ölands norra udde, på Gottland, på en Ö Stålhandske wid Runnaby, på Hwen m. m. Wäxtens sällsynthet wåller, at man icke gjort några försök med den i hushållswägen. At den kan odlas och wäxa äfwen i Lermylla, är säkert, men med hwad fördel, kan jag icke säga.

LUNARIA *annua*. Prodr. Fl. Scand. 801. Flor. Svec. 583. Sv. Bot.

Wäxer wild wid Kinnekulle. Man har den i Trägårdar för blommornes skull, som luckta angenämt mot aftonen. Den sår sig gärna sjelf, och är twåårig.

LUNARIA *rediviva*. Prodr. Fl. Scand. 800. Sv. Bot.

Månfioler.

Wäxer i några skogslundar i Skåne, såsom wid Krageholm, Öfwedskloster samt imellan Hurfwa och Hörby Gästgifwaregårdar. Denne är mångårig, och har än angenämare och starkare lukt om aftnarne, hwarföre den och förtjenar et rum i Lustpartier och större Trägårdar; men måste fortplantas antingen genom rötter, eller skola frön så snart efter de om hösten blifwit aftagne, ty förwaras de än så wäl til wåren, gå de icke up.

LYCHNIS *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 574. Flor. Svec. 410. Sv. Bot.

LYCHNIS *apetala*. Prodr. Fl. Scand. 576. Flor. Svec. 412. Sv. Bot.

Äro bägge Lappska wäxter, af hwilka ingen nytta i hushållningen är bekant.

LYCHNIS *dioica*. Prodr. Fl. Scand. 575. Flor. Svec. 411. Sv. Bot.

Wäxer här och där i alla Landskaperne, allmännast i Lappmarken. LINNÉ anförer härunder twänne förändringar den hwita och röda, hwilka likwist icke blott äro til färgen åtskilgde., Den hwita är allmännare, och förekommer äfwen ofta i ängar, där den röda åtminstone långt sällsyntare träffas, utan mera wid gärdesgårdar i skogsbygderne, där jordmånen är fucktig. Ingendera är känd för någon hushållsnytta, men man har dem med fylda blommor, då de för utseendet odlas i Trägårdar. Innan de skutit stjelk afbitas de af Hästen och Boskapen.

LYCHNIS *Flos Cuculi*. Prodr. Fl. Scand. 572. Flor. Svec. 408, Sv. Bot.

Är allmän i fucktiga ängar. Ätes af Hästen, Fåret och Geten.

LYCHNIS *Viscaria*. Prodr. Fl. Scand. 573. Flor. Svec. 409. Sv. Bot.

Tjärblomster. Beckblomster.

Är allmän wid wägar, renar och backar, i synnerhet på sandbotten, ofta i bara sanden. Som den är flerårig och

ätes af Hästen och Fåret bör den sås på sådane sandfält; dem man will hafwa gräswuxne. af både denna och den föregående har man fyllda förändringar, som tjena til prydonad i Trägårdar.

LYCOPERDON.

Af detta Swampslägte förekomma wid pass 20 arter, hwilka til en del äro mycket små, andra äro mycket sällsynta, och ingendera af någon wigt för hushållare at känna, när Bladrost, Hwitkålsswampen, Blindswampen och Tryffeln undantagas.

LYCOPERDON *Bovista*. Prodr. Fl. Scand. 1985. Flor. Svec, 1280. Sv. Bot.

Blindswamp. Bofist. Käringfis. Fes-sopp.

Är allmän på betesmarker, backar, i skogar m.m. Wanligast är den af en Walnöts storlek, men man har ock funnit den af två alnars omkrets. Innan den inre delen af Swampen gulnar, ätes den på en del utrikes orter, då skinnet aftages, swampen skäres i stycken och stekes, samt ätes med Olja, Salt och Peppar. När swampen är fullwäxt och färdig at öpna sig, är det som den egentligen brukas at stilla förblödningar, men bör aldrig nyttjas utan där man kan wäl med den samma åtkomma öpningen af afskurne ådern. Man skärer då af en passande bit, hwilken lägges omedelbarligen öfwer ådern eller rättare för åderns ända, lägger deröfwer en något större bit af samma swamp, och deröfwer en passande kompress, och förbinder såret med lagom hårdt åtdragen bindel. Deremot bör man noga taga sig til wara at hwarken med swampen i nämde tilstånd el-

ler än mognare, då den nemligen är torr och dammar, förbinda sådane afskurne blodkärl dem man icke kan åtkomma, utan i sådan händelse med, blott lagom hård förbindning uppehålla förbindningen, och genast söka den som förstår at anwända tjenliga medel; annars kan man åstadkomma wärre skada, som Qwacksalfware ej sällan göra. En dylik Landstrykare som skulle öpna åder på armen på en ung bonde wid Wedsköfle, afhögg den under ådern liggande Pulsådern, kunde icke stadna det utfrusande blodet med annat än med Bofist som han bar hos sig, och hård förbindning. Det lyckades honom, och han förswann, men innom et dygn war hela armen, från axelleden til fingerändarne blå uplupen, och innan den skadade andre dagen hunnit til Christianstad war wida öfwer en aln i omkrets. Frågan war at aftaga armen, som trenne snälle Fältskärer ansågo för enda räddningsmedlet; den fjerde af samma tanka lät likwäl af Ortens Läkare öfwertala sig at försöka underbindning, medan skadan än war ny och patienten stark. Det lyckades ock, emot alla fältskärernes öfwertygelse, men faran, plågorne och kostnaden hade bonden, för det han anförtrott sig åt en klåpare. Måtte denne och flere sådane kände händelser lända til warning, at icke befatta sig med dylika.

När swampen är fullmogen och torr dammar den starkt, och man är allmänneligen af den tankan, at den som får af detta dam i ögonen blir deraf blind. Hälsosamt eller nyttigt för ögonen kan det icke wara, men näppeligen är det så farligt. Skulle imedlertid någon få sådant ögonen, och befara någon skada deraf, kan han bada ögat köldslagen söt mjölk.

GADD berättar at man i Satagunda härad botar kalfwar för löst lif, med detta Blindswampsmjöl blandadt i mjölk.

LYCOPERDON *Semen*. Prodr. Fl. Scand. 1984. Sv. Bot.

Hwitkåls Swampen.

När man om wåren öpnar Kålgropar, finner man ofta, i synnerhet på de yttre bladen, små runda bruna eller swarta korn, hwilka til storlek och utseende likna Hwitkålsfrö, dem okunnige trott och tro wara så, men äro i sjelfwa werket icke annat än små swampar af *Lycoperdi*-slägte. Någon nytta af denna swampen känner man icke, men då det kan wara nyttigt för en hushållare at weta hwad det är, för at icke bedraga sig, är den här särskild nämd.

LYCOPERDON *Tuber*. Prodr. Fl. Scand. 1983. Flor. Svec. 1281. Sv.Bot.

Tryffel. Haräpple.

Wäxer under jorden utan någon märkelig rot, och finnes nog sparsamt wid gräfning i skogar, stora som små Walnötter, runda och skråfliga, om hösten bruna. I Swerige känner man dem icke wid matredning; men i södra Europa komma de såsom läckerhet på de förnämares bord. De upgräfwas af de derwid wande personer, hwilka hafwa i följe med sig dertil inrättade Hundar eller Swin, som med lukten spåra ställen hwar de i jorden ligga gömde, och med rotande gifwa sådant tilkänna. De tilredas både friske, torrkade, och i Olja inlagde. Äfwen stöter man dem til Pulwer, som man nyttjar i Ragusåser o. s. w.

LYCOPERDON *epiphyllum*. Prodr. Fl. Scand. 2002. Flor. Svec. 1278. Sv. Bot.

Rost. Bladrost.

Wisar sig som et gult mer och mindre åt rödt stötande rostlikt pulwer i fläckar på en del löf och blad, i synnerhet på Hästhofwen, Reps, Krusbärs och Berberisbusken äfwen som på sjelfwa Krus- och Winbären. Den har wäl något olika utseende både fins imellan efter de olika arter blad och löf den wäxer på, och är än olikart när den finnes på blad och frö på Gräs och Säd; men är efter all sannolikhet en och samma Swamp. Man har icke widare gifwit ackt derpå i hushållningen, förrän man i senaste tider anmärkt, at i granskap af Berberisbuskar Säden till något afstånd ifrån dessa buskar blifwit angripen af så kallad Rost, samt i och med det samma gifwit hwita och tomma ax. Man har sedermera funnit, at detta härrörer af detta rostlika mjöl, som af winden föres från löfwen, fastnar på Sädesstrån, wäxer där, och fördärfwar Säden. Det är således wigtigt at icke nära Sädesgärden hafwa Berberisbusken. Om icke granskap af Hästhofwen och Krusbärsbusken wisat lika iewrkan, härrörer det twifwelsutan deraf, at dessa äro så låga, at blåsten icke träffar dem, och Swampmjölet således icke åtminstone till någon märkelig mängd, af winden kan kringföras.

LYCOPODIUM *annotinum*. Prodr. Fl. Scand. 1309. Flor. Svec. 956. Sv. Bot.

Refgräs. Gran-Lummer.

Finnes i en del Barrskogar. På en del ställen i Tyskland brukar man, när Kalfwar om wintern få ohyra, at koka färskt Refgräs i watten, och dermed twätta dem. Hela slägtet har en märkelig skarphet. På några ställen i Tysk-

land och Skottland brukas så wäl denna arten som Luslummern i afkok inwärtes; men dess bruk är med mycken fara förbundit, ty man både spyr och laxerar deraf med en sådan häftighet, at conwulsioner och swindel derwid ej sällan infinna sig. Den kan äfwen på samma sätt som Små-Lummer brukas til färg.

LYCOPODIUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 1310. Flor. Svec. 957. Sv. Bot.

Är endast funnen i Lappland, och icke känd för någon nytta förrän Lif-Med. WESTRING genom försök ådagalagt, at den är lika så god til blå färg som nedan anförde Jämna.

LYCOPODIUM *clavatum*. Prodr. Fl. Scand. 1305. Flor. Svec. 952. Sv. Bot. 59.

Mattlummer. Mattgräs. Kalfrefwor. Kalfmossa. Wispmossa.

Wäxer i de flesta skogar, i Enebackar och på Ljunghedar. Allmännaste bruket af Mattlummern är at deraf fläta smärre Mattor, tjenlige at lägga wid dörrar, för at på dem afstryka smutsiga skor. Äfwen brukas den til skurwiskor til kärls rengörning. Til inpackning af wissa saker, som skola försändas, kan den torr med fördel nyttjas. Hwad som efter SCHWENKFELD berättas, at en liten qwast deraf hängd i fatet, när win kommer i arbete, skall sätta detta, torde wara mindre säkert. Et wigtigare bruk af denna Lummer hafwe wi at tacka Lif-Medicus WESTRING före, som uptäckt at den lika så wäl som Jämnan tjenar til Blåfärg på Ylle, äfwen

som den likasom Jämnan tjenar til Betning för gula och röda färgor. Den skillnad blir allenast at Matt-Lummern gifwer mörkare färg, och den man kallar stålblå, *Bleu d'Enser*. Så wäl de blå som grå färgor som sättas på med Lummerarter och Bresilja tåla Såpwatten, men få fläckar af syror, hwilka fläckar likwäl af en swag lut lätteligen förswinna. Se ny Journal uti Hushålln. Mars och April 1803. Dels på Apotheken, dels ock til Fyrwerkerie nyttjas Fröet af denna art Lummer. Nu för tiden wet jag icke at man i Swerige samlar det, utan det förskrifwes från Tyskland. G. W. WEDELIUS berättar i en Disputation tryckt 1702, at när en VON EBERSTÄTT fordom förde det med sig från Swerige til ERNESTI PII hof i Gotha, war det där okändt. Häraf är anledning tro, at man i 17de århundradet samlade deraf, men sedan underlåtit sådant. Et sk:pd kostade den tiden en Rensk Gulden, som war et högt pris för ethundrade år sedan. Säkerligen skulle man kunna i Swenska skogar insamla tilräckeligt för inrikes behof om icke mera. De frucktbärande ståndén af Matt-Lummer hafwa rätt upstående frucktstjelkar, och desse slutas hwardera med twå trinda ax. Augusti eller September månad efterser man de små gula frögömmen som sitta i dessa ax, och när man finner at de äro wäl fulle af et swafwelgult mjöl, afskäras de, utbredas på et slätt bord, at torrkas. När de äro torre så at de, då de litet med handen handteras, släppa mjölet, fyller man dermed en någorlunda stor och af sämskadt skinn wäl tät sydd påse, knyter wäl til öpningen, och med en käpp eller litet klappträd bultar påsen på alla sidor. Man låter derefter påsen ligga orörd en fjerdedels timma, at det stöfwande fröet wäl få sätta sig; derefter öpnas påsen warsamt och altsammans tömmes i en hårsigt, och mjölet frånsigtas med warsamhet, och förwaras. På samma sätt fortfares. Detta mjöl kan i torra glas förwaras om det wore aldrig så längre. Det är detta som man för likhetens skull, under

namn af Maskmjöl nyttjar at pudra hudlösa ställen på späda Barn; men man bör taga sig til wara, af icke af denna likheten låta förleda sig at dertil bruka sannskyldigt Maskmjöl af gamla trädwaror, som kan öka sårheten i stället at läka den.

LYCOPODIUM *complanatum*. Prodr. Fl. Scand. 1311. Flor. Svec. 958. Sv. Bot. 95

Jämna. Färg-Lummer.

Wäxer i skogar, skogrika betesmarker, på ljunghedar med mobotten. Jämnan är en på många ställen brukelig färgwäxt. LINNÉ säger wäl, at man dermed i Småland färgar gult, men anförer icke sättet. På några ställen i Tyskland färgar man dermed så at man samlar Jämnan straxt om wåren, när Snön gått bort, torrkar den wäl, och gnuggar den sönder imellan händerne, och nedlägger i en kättel et lag häraf, och et lag i Alun betadt garn, så Jämna, derpå garn och så widare, men öfwerst Jämna, slår derpå watten och låter det stå, at det blir surt, hwarefter man låter det en fjerdedels timma koka. Sedan det kallnat, sköljes tyget och skall då wara Brandgult. LINDER föreskrifwer at koka på torra Jämnan et starkt spad, lägga dertil Alun, och derefter ilägga garnet och låta det upkoka. I Ryssland och Sibirien nyttjas den til betning för de flästa färgor på Ylle. Den torrkade Jämnan stötes til pulwer, och blandas med rätt sur qwas (*). Garnet som skall färgas lägges deruti et eller flere dygn, hwarefter det uptages, sköljes och torrkas.

* Qwas är den fattigare Ryska allmogens dryck. Mjöl röres i upkokt watten, och ställes på et warmt ställe at jäsa. När det fått en wiss grad af syra, drickes det, blir det surare upspädes det med watten.

Då har det en gulacktig färg, och andra färgor fastna bättre. Morduaner, Tschuwascher och Tatarer bruka örten af *Adonis Vernalis* eller Malört med litet Prengräs i stället för Jämnan, men hälst *Carduus heterophyllus*. Det således betade garnet färga de sedan med nämde *Carduus heterophyllus*, med *Genista*, med *Anthemis tinctoria*, med Ängskära, med *Bidens tripartita*, hwilken sista i synnerhet blir höggul, och än lifligare af litet tillagd Färgmadra. Äfwen beta de med Jämnan alt det Ylle som de wilja färga rödt.

Et hos Landsboar öfligt sätt at färga ylle blått med Jämna är, at man lägger torra Jämnan och Ullgarnet i floar i en kättel, och med friskt Åwatten kokar det en timma, hwarefter det uptages och torrkas. Imedlertid har man satt i blöt för hwar mark garn twå lod Brun Bresilja i litet Åwatten. Derefter påsättes åwatten i oförtent Kopparkättel, så mycket som kan behöfwas at wäl handtera garnet uti. När detta kokar tilslås den blötade Bresljan, och kokas litet, hwarefter garnet ilägges och kokas en half timma. Men efter denna föreskrift är man mera utsatt för at få olika färg, då mängden af Jämna icke altid kan blifwa lika. Bättre är derföre efter WESTRINGS sätt wäga den, och af torrkad och småhackad Jämna taga inemot dubbelt mot garnet, det will säga wid pass en och trefjerdedels marker til en mark garn. Men då den hackade Jämnan när den flolägges och kokas med garnet måste fastna deri, och göra det äfwen oredigt, bör försökas, om icke färgningen går lika wäl för sig om man först kokar Jämnan med lagom watten wid sackta eld, en eller twå timmar, frånsilar spadet, och kokar godset deruti en timma, innan den likaledes kokade och frånsilade Bresiljan tilslås, då garnet måste wara uptagit, men derefter iläggas och kokas åter sackta efter behof. Som WESTRING derjämte anmärkt at färgens mörkhet icke blott beror af myckenheten af Bresilja (för mycket gör at färgen stöter åt fiolett) utan äfwen af kokningens

längd, så at en längre kokning gör färgen mörkare, bör också derpå hafwas afseende. Det är ock wid dess försök märkwärdigt at Ylle kokadt i Jämna och sedan färgadt gult med Poppelqwistar blef blått af Bresiljan, men med wissa Lafarter Swartgrönt. Det återstår lika så at försöka hwad werkan Bresiljan har på garn betadt efter Ryska sättet med Jämna och sur Qwas. Det har WESTRING anmärkt at färgen icke tåler tilsats af de wanliga Betningssalten, Galläple och dylikt.

LYCOPODIUM *inundatum*. Prodr. Fl. Scand. 1307. Flor. Svec. 954. Sv. Bot.

Strand-Lummer.

Är endast hittils funnen wid Möckens strand i Småland af LINNÉ och wid Ystad af EHRHART. Den är liten, finnes sparsamt, och okänd för någon nytta.

LYCOPODIUM *Selaginoides*. Prodr. Flor. Scand. 1306. Flor. Svec. 953. Sv. Bot.

Små-Lummer.

Wäxer i stora skogskärr, fast icke allmänt.

LYCOPODIUM *Selago*. Prodr. Fl. Scand. 1308. Flor. Svec. 955. Sv. Bot. 119.

Lus-Lummer. Lummik. Lusgräs. Loppgräs.

Är mera allmän i gamla Barrskogar, understundom

äfwen i En- och Ljungbackar. Bägge desse kunna på samma sätt som Jämnan anwändas til färgning, med Brun Bresilja, men gifwa den förre en grå fiolett, den senare en wacker blågrå färg på Ylle. Lus-Lummern nyttjas ock at koka et starkt spad af, och dermed twätta boskap och Swin för Lus.

LYCOPSIS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 234. Flor. Svec. 167. Sv. Bot.

Åker-Rast.

Wäxer ibland Säden och äfwen i Trägårdar. Örten ätes wäl af husdjuren, äfwen som Bien understundom söka dess små blommor, men til odling är den icke lönande, hälst den är årig. Färska Örten kokad, och Ylle betadt i Tennuplösning samt kokadt länge i spadet, får en ljus Nankinsfärg.

LYCOPUS *Europæus*. Prodr. Fl. Scand. 39. Flor. Svec. 31. Sv. Bot.

Wäxer wid åbräddar, bäckar, gärden på sumpig sandbotten. Fåret och Geten äta den, de öfrige rata wäxten. Alla omtala den såsom et förträffeligt ämne at nyttja jämte Witriol til Swart färg både på Ylle, Linne och Silke, hwilken skall wara beständig; men icke har jag träffat någon som gjort sjelf försök med wäxten, mer än DAMBOURNEY som med spadet på friska Örten fått på Ylle betadt i Tenn eller Wissmutuplösning efter lång kokning en medelmåttig på Oliw-stötande *merd d'oie*. Imedlertid förtjenar den widare undersökas, hälst man, jag wet ej på hwad grund, påstår at swärtans förträffelighet på de Franska tygerne, skulle härröra af denna wäxten. Landstrykare, som wilja passera för Zigenare skola med saften af denna Örten färga huden i ansigte och på händer.

LYSIMACHIA *nemorum*. Prodr. Fl. Scand. 247. Sv. Bot.

En ganska sällsynt wäxt, af hwilken man ingen nytta känner, om den icke på höglängte ställen kunde brukas på samma sätt som följande.

LYSIMACHIA *Nummularia*. Prodr. Fl. Scand. 248. Flor. Svec. 177. Sv. Bot.

Penningört.

Wäxer på några ställen i fucktiga ängar i Skåne, samt i Kongsängen wid Upsala. Koen, Fåret och Geten äta den och Bien besöka dess blommor. Örten ligger med sina grenar ner åt jorden, och tjenar derföre at betäcka i synnerhet fucktiga platsar i stället för annat grönt eller i blanning med gräs. Detta platsar uplysas en god del af sommaren af Penningörtens gula stjernlika blommor.

LYSIMACHIA *thyrsiflora*. Prodr. Fl. Scand. 245. Flor. Svec. 176. Sv. Bot.

Wid bäckar, ränlar, åbräddar, understundom också i sumpiga ängar på dybotten wäxer den. Den ätes af Geten, något af Koen och Fåret, fast den näppeligen hörer bland de för de senare sunde wäxter. Bien söka blommorne.

LYSIMACHIA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 244. Flor. Svec. 175. Sv. Bot.

Widegräs.

Wäxer på sådane ställen som den förra, ofta blandade, men mera allmän. Medan den än är späd ätes Örten af Hästen, Koen och Geten. Allmänneligen räknas den til de gultfärgande Örter, och anföres redan af LINDER ibland dem. Men om den bör kokas ensam eller med Alun eller Lut har jag icke fått reda på eller haft tilfälle utröna. Spadet på färska och blommande Örten gaf DAMBOURNEY efter två timmars kokning en grå åt gult stötande färg på Ylle betat i Wissmutuplösning. Deremot fick den straxt i et spad af Widegräsroten en mörk och fast Muskusfärg.

LYTHRUM *Salicaria*. Prodr. Fl. Scand. 588. Flor. Svec. 422. Sv. Bot.

Sadelblomma. Kattrumpa.

Wäxer wid åbräddar och sjökanter, äfwen som i sumpige ängar. Örten ätes af Hästen, Koen och Geten, men är i synnerhet begärlig för Fåren. Bien söka ock flitigt dess blommor. GLEDITSCH har berömt Örten såsom ganska tjenlig til Läderberedning, och det är wäl utan twifwel at den så är, men det skulle wara nog swårt, at få så mycket deraf, som dertil skulle förslå, och at til sådant ändamål plantera den skulle wisserligen icke löna. Såsom färgwäxt har DAMBOURNEY försökt den. Sex lod af friska Örten med blommor och alt kokade med halftannat qwarter watten en timma gaf et spad, hwaruti Wissmutbetadt Ylle efter fyra timmars kokning fick en fast och wacker brun färg.

MALVA *Alcea*. Prodr. Fl. Scand. 855. Flor. Svec. 628. Sv. Bot.

Blek Kattost.

På Öland och i Skånska skogsbygden i ängar bland

buskar och stenar wäxer denna wackra och mångåriga Ört; som pryder sit ställe i Trägårdar. Den ätes af Hästen ock Boskapen, kan och nyttjas såsom Läkemedel i stället för nedannämde arter, men anses sämre såsom mindre slemägande.

MALVA *Moschata*. Prodr. Fl. Scand. 856. Flor. Svec. 629. Sv. Bot.

Däsmer Rosor.

Denna, som är flerårig, är nog sällsynt. Finnes dock på et par ställen i Skåne, i Bohuslän, Wässmanland och Östergötland. Ätes af Hästen och Boskapen såsom den förra. I Trägårdar har man den för sina af Däsman lucktande blommor, som behaga många.

MALVA *rotundifolia*. Prodr. Fl. Scand. 853. Flor. Svec. 626. Sv. Bot. 142.

Kattost. Liten Kattost.

Denna är årig, wäxer wid gator, wägar, hus. Ligger tät åt marken. Ätes af Fåret och Swinet, något af Koen, ratas af de andra. Denne nyttjas i Swerige, utom Skåne, på Apotheken.

MALVA *sylvestris*. Prodr. Fl. Scand. 854. Flor. Svec. 627. Sv. Bot.

Röd Kattost.

Är twåårig. Finnes något på Gottland, i Halland och Bohuslän, men allmän i Skåne på jordwallar, i kåltäppor, ofta i åkrarne. Den ätes af Kreaturen. Dock går Swinet den oftast förbi. Utrikes och i Skåne samlas denna på Apotheken. De gamle Romare åto Malva stufwad,

såsom wi Spenat, fast på annat sätt tilredd med Olja, Ättika och Krydder, som wisserligen icke skulle behaga denna tidens gomar. De ansågo den så mycket hälsosammare som den efter deras ärfarenhet bidrog til öppet lif. Denna rätt war en sådan läckerhet hos dem, at CICERO som på et Gästabud icke lät reta sig af de andre läckerheterna, åt sig sjuk af Kattost. Hwilka Kattostarter de egenteligen nyttjade på sina Bord, hafwa wi wäl ingen säkerhet om, troligen war dock Röda Kattosten ibland dem. Alla Kattostarterne innehålla i alla deras delar mer och mindre af et slemacktigt wäsensde, dock nyttjas gemenligen bladen til utwärtes och roten til inwärtes bruk. Friska eller torra bladen sönderskurne och kokade med watten, ensamme eller med blanning af andre lenande wäxter, såsom Fläderblommor, krossadt Linfrö &c, ock lagom warmt, något mer än ljumt såsom omslag pålagdt, afgifwer et lenande, mjuknande och lindrande omslag, då sådant behöfwes, hwarwid likwäl märkes at på Bölder och andra tilfällen där inflammation är, må omslaget icke wara mer än wäl ljumt. Et någorlunda starkt afkok af Örten är ock tjenligt til Klystir i Kolik. Såsom et starkt Thee kunna bladen äfwen brukas, ehuru man wanligen dertil nyttjar torrkade Roten, för sweda i Bröstet, i Stranguri, i Stenkolik, äfwen som om man af Spanska Flugors bruk känner beswärlighet wid wattnets afgång. Et afkok af roten så starkt at det kännes något simmigt är dock bättre än Theet. Will man med et sådant afkok i stället för watten tilreda en Mandelmjölk med söta Mandlar eller hwitt Walmogefrö, och Socker, blir det så mycket werksammare icke blott i Stenkolik, utan äfwen i Stenplågor i allmänhet.

Stjelkarne af alla Kattostarter gifwa genom rötning en art tågor, hwilka äro såsom en medelsort, imellan Lin och Hampa, lilla Kattosten gifwer dem dock mycket fina, fast korta. Stjelkarne läggas i watten, och wändas då och då, til dess, när man klämmer dem med fingren, de gifwa et

slem, som man afstryker. Sedan torrkas de, men icke hårdt; och gnuggas imellan händerne, at alla sådor affalla, hwarefter de bultas med et klappträd och häcklas. Hwar de större Kattostarter wäxa til myckenhet, kan denna beredninng wara lönande, men näppeligen, at til sådant bruk odla dem. HOLMB.

MARCHANTIA.

Et slägte bland Bladmossor, som likwäl är lika på närbeslägtade med Lafarterne. Det wäxer på fucktiga och skuggrika ställen, och begagnas icke til något.

MARRUBIUM *vulgare*. Prodr. Fl. Scand. 733. Flor. Svec. 531. Sv. Bot.

Andorn.

Wäxer wid gator, wägar, murar och gärden, i synnerhet på lerbotten. Den ätes af intet Kreatur. Dess Frökransar wilja gärna, när de äro mogne, fastna wid Fårens ull och yllna kläder. Et starkt spad på friska örten med blommor och allt kokadt länge med ull, gifwer en fast gul åt Oliwstötande färg, *Ventre de Crapaud*. DAMBOURNEY. Örten är mycket bitter och rätt anwänd ganska nyttig. Uti en enwis och swår hesa, som härrörde af en plötslig förkylning, och war beledsagad med sweda, har jag sett torra bladen brukade såsom Thee med Isop och Latritsrot, til lika delar småskurne och blandade, samt drucket morgon och afton, göra ganska god werkan. Samma Thee är ock et ibland de oskyldigaste medel, at nyttja för unga Fruntimmer som hafwa trög Månadsrening.

MATRICARIA *Chamomilla*. Prodr. Fl. Scand. 1042. Flor. Svec. 764. Sv. Bot. 50.

Kamillblommor. Kommenteblommor. Gökört. Sötblomster. Söttupper. Hwitkullor. Hwitört. Hwita Krydder. Hwita Pigor. Gårdblomster.

Är allmän i Rågåkrar, understundon wid hus. Likheten med *Anthemis arvensis* och *Cotula* kan lätt förleda den okunnige eller oacktsamme til misstag, men de skiljas lätt medelst luckten; Kamillblomman har sin egen kända luckt, *Anthemis arvensis* nästan ingen och *Cotula* en elakt stinckande. Wanligaste sättet at insamla dem i hushållen är, at man binder de hela aftagne ståndеn i knippen, och uphänger dem i något rum, til dess de behöwas; men detta är ganska felacktigt, ty utom dam och spindelwäf som deri samlas, affalla och ofta af minsta widrörande, de små gula delar af blomman, som utgöra det kraftiga i dem. Man bör derföre samla dem i wackert och torrt wäder, genast afrepa blomstren och utbreda dem tunt, at de snart torrkas, och under torrkningen waksamt röra i dem. Sedan de blifwit wäl torre, om de nedläggas något hårdt i stora glasburkar eller goda stenkärl, och wäl tiltäppas, kunna de et par år förwaras utan at förlora något af sin godhet, allenast de icke hållas på warmt eller fucktigt ställe. Allmänneligen brukas de i fotwatten, där de näppeligen göra någon nytta; men dels i torra, dels i grötlika warma omslag i halsflussar, swullnader, kolik m. m. Hwar frågan är om lindrigt fördelande saker, göra de ofta god nytta. En hand full af torra blommorne upkokte i halftannat qwarter watten eller tunn Hafresoppa, som sedan silas, lindrar ofta ensamt i Kramp-

och Wäderkolik, om det anwändes såsom Klistir, och kunna sådane Klistirer nyttjas hwar half eller hel timma om så behöfwes, tils de skaffa lindring, allenast de icke anwändas warmare än mjölkwarma. Blandar man til et sådant Klistir med Kamillblommorne et halft matskedblad stött Kummin, blir det i Wäderkolik mera werksamt. Et starkt Thee på blommorne är wid samma tilfällen ganska tjenligt. Om man uti en färdig kokad Hafregryns gröt inblandar et par goda händer fulla af dessa blomster något stötte i en Mortel, får man et godt omslag at lägga warmt öfwer magen i Kolik, i synnerhet Krampkolik, äfwen som man til et sådant omslag kan lägga et par händer fulla stötte Enebär. I urinstämma och Stenkolik, i utgångit Bråk som icke är inflammerat, kan det äfwen påläggas, allenast man iackttager, at i sista fallet det icke är mer än blodwarmt. I Finland skola blommorne brukas som Thee för lungsicktige, med hwad nytta wet jag wäl icke, men skada kan det icke göra. Uti lindriga Wåtfrossor har jag sett at stötte och finsicktade Kamillblommor gjorde til et Mos med Flädersaft och deraf en struken matsked intagen tre til fyra gånger om dagen, gjort god werkan.

Jag har äfwen anledning at tro dessa blomster kunna nyttjas til gul färg på Ylle och Linne, men afgörande försök felas än.

MATRICARIA *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 1040. Sv. Bot.

Wäxer ganska sparsamt på klippor och imellan stenar wid Skånska hafsstränder, och är icke känd för någon nytta.

MATRICARIA *Parthenium*. Prodr. Fl. Scand. 1039. Sv. Bot.

Mattram.

Finnes på några ställen i Städer och Byar, wid hus, gärden och i kåltäppor wildt wäxande, utan twifwel kommen til en början ur Trägårdar. Man har deraf en art med fyllda pipiga blommor, som för sitt wackra utseende får rum i Blomsterqwarter, fast man gärna skyr dess stinkande luckt. Blommorne så wäl som bladen af Mattram hafwa en stark och för de flästa obehagelig både luckt och smak; men det är ock i grund af denna som den warit brukad af åtskillige emot Moderkolik, dels såsom et Kryddthee, dels stött til pulwer, en fingerbår i sänder. Allmogen i Brunswig nyttjar pulweret mot Magplåga, men tager det wanligen i Bränwin, hwarföre likwäl klena personer böra ackta sig, ty så nyttigt som pulwret för sig kan wara at lindra Magplågor, så skadeligt kan det wara wid flere tilfällen at taga det och andra Läkemedel i Bränwin, äfwen får dem som äro wande wid denna dryck.

MATRICARIA *suaveolens*. Prodr. Fl. Scand. 1041. Flor. Svec. 766. Sv. Bot.

Finnes wid Stenbrohult i Småland och Flaberg i Westergötland, på några ställen i Skåne, förmodeligen ock på flera ställen. Liknar aldeles Kamillblomman, men lucktar angenämare, och de hwita blombladen som på Kamillblomman äro jämt utbredde, äro på denna nedbögde. Hwar den fins til nog myckenhet, kan den nyttjas til samma bruk som Kamillblomman.

MEDICAGO *falcata*. Prodr. Fl. Scand. 926. Flor. Svec. 677. Sv. Bot.

LINNEI Höfrö. Refwagräs.

Den wäxer på åkerrenar, jordwallar, grusbackar och sandfält, allmän i Skåne, dock minst i skogsbygden, mera sällsynt i Upland, på Gottland &c. Blad och blommor af denna wäxten är en smakelig och födande spis för Häst och Boskap, och Bien hålla sig mycket på blommorne. Desse omständigheter jämte den frodighet hwarmed man ser den wäxa på åkerrenar, på strängaste lera och i blotta sanden, hopalagdt med dess myckna likhet med Luzernen war wäl utan twifwel det som föranledde VON LINNÉ at anbefalla denna wäxt til odling. Men flere swårigheter hafwa mött, än man förestälde sig. I ängar duger den intet, den will wäxa mera fritt, den gifwer icke så ömnigt som man förmodade och stjelkarne äro mycket sega. Dess stora, grofwa och ej sällan en arm tjocka til twå alnar och deröfwer långa rötter, äro ganska swåra at med den skarpaste plog afskära, och nödgar ofta at bruka spadan och yxan för at afhugga dem; men den största swårigheten är at så frö, ty det mognar sent, och åtminstone hos oss, långt ifrån til den ömnighet, som man af blommornes mängd skulle wänta. Jag har mig ock icke bekant at dess odling blifwit något i stort försökt. Men will man gifwa sig möda, at insamla frö, anser jag likwäl wäxten af mycken nytta, at så mycket man någonsin kan föröka på sandfält, som icke kunna förwandlas til bördiga ängar, emedan rötterne binda, och wäxten, som buskar sig starkt, täcket sanden, hwarigenom man både winner en del godt foder, och gifwer lugn åt andra wäxter at rota sig. Men sådane ställen böra icke få betas, åtminstone sparsamt, och blott af större Hornboskapen, om det är oumgängeligen nödigt. Hwar den will wäxa på jordwallar binder den jorden med sina långa och sega rötter förträffeligen. Den kan äfwen på sådane ställen afslås och bergas, men bäst är den i alla fall at låta förtära grön, emedan stjelkarne genom torrkning blifwa för sega.

MEDICAGO *lupulina*. Prodr. Fl. Scand. 927. Flor. Svec. 678. Sv. Bot.

Humleklöfwer.

Är allmän i ängar, på en del ställen äfwen i åkrar bland Säden. Örten ätes så wäl färsk som torr begärligen af Hästen och Boskapen; den är i sit wilda tilstånd nog liten, men sådd i bördig jord, blir större och frodigare. Den berömmes såsom en god, fast icke rä**n**telig foderwäxt, hwarföre den ock sällan odlas annorlunda, än at nitiske hushållare så den med andra gräsfrö på sine ängar. Men som wäxten egenteligen är twåårig, och det således är nödwändigt, at den får kasta sina frö, tjenar dess sående föga i andra ängar, än sådane som sent blifwa slagne, så framt man icke har tilfälle, at hwart tredje år wid pass utströ nytt frö öfwer sina ängar. Sås den för at ensam skörda til hö eller grönt foder, eller ock bete, bör den sås om wåren då sista grödan antingen det är Råg eller Korn, för at följande **xxxxx** trädesåret begagnas

MELAMPYRUM *arvense*. Prodr. Fl. Scand. 749. Flor. Svec. 546. Sv. Bot.

Pukhwete. Kråkhwete.

Et tämmeligen allmänt ogräs i åkrarne i Skåne, på Öland och Gottland, äfwen annorstädes. Frön mogna til en del med Rågen och äro föga mindre. De uttröskas med Säden och som de swårligen utan genom plockning kunna afsöndras, en möda som allmogen wisserligen icke gör sig, malas de med Säden til mjöl, och göra brödet som deraf bakas swart, man påstår ock något bäskt; men någon elak werkan har man i Skåne aldrig märkt deraf. Icke dess mindre, då flere påstå at detta frö angriper hufwudet för

de owande, och Gref MATTUSCHKA säger at Öl hwartil Maltet warit Pukhwete frön, wåller hufwudwärk, fordrar saken närmare och säkrare försök. Hwad som berättas, at om fröet kommer i mäskningen skall under bränningen hatten lätt slås af pannan, torde förtjena mindre upmärksamhet. Ware sig härmed huru det will, bör en omtänksam hushållare söka til at freda och rena sina åkrar från Pukhwete såsom et ogräs, hwilket delar åkrens bärande kraft med Säden. Genom et riktigt bruk, och rent utsäde är det icke heller swårt. VON LINNÉ säger i Skånska Resan at han sett Pukhwetets frö ligga twå år i jorden innan de grodde, och i *Flora Svecica* säger han at fröet ligger et år i jorden. Förwaras fröet til wåren och då först sås, äro flere wäxter, hwars frö ligga til nästa år, och komma de djupt til andra året. Gröna wäxten ätes af Koen, Fåret och Geten, fröet begärligen af Swinet. Hela slägtet har den egenskapen, at under torrkning gärna swartna. CRONSTEDT har upgifwit (*) några försök, som gifwa anledning at af Pukhwetet ärhålla en blåfärg. Försöken äro icke nog fullföljde, men tyckas förtjäna det, och då böra de enligt CRONSTEDTS rön göras med det fullmogna Pukhwetet.

MELAMPYRUM *cristatum*. Prodr. Fl. Scand. 748. Flor. Svec. 545. Sv. Bot.

Änggubbar. Korsört.

Allmän i magra ängar i skogstrakterna. Ätes af samma djur som det förra, men gifwer dåligt hö.

MELAMPYRUM *nemorosum*. Prodr. Fl. Scand. 750. Flor. Svec. 547. Sv. Bot.

* K. Sw. Wet. Acad. Hand. 1757.

Natt och Dag. Landsknecktar.

Wäxer i skuggrika ängar och skogslundar i Upland, Skåne &c. Denne ätes äfwen af Hästen, men pryder mer än gagnar i ängarne.

MELAMPYRUM *pratense*. Prodr. Fl. Scand. 751. Flor. Svec. 548. Sv. Bot.

Kohwete, Kowall, Mjölkwall. Orregräs. Ekört. Holtemiella. Skepling.

Är tämmeligen allmän i ängar i skogstrackter. Ätes frisk af Fåret och Geten, Hästen ratar den, och Koen äter den gärna, och man will påstå, at hwar Korne få äta ömnigt deraf, skal smöret blifwa mycket godt och gult. Swinet älskar dess frö.

MELAMPYRUM *sylvaticum*. Prodr. Fl. Scand. 752. Flor. Svec. 549. Sv. Bot.

Är allmän i skogar och skogsängar. Ätes af Boskapen.

MELICA *ciliata*. Prodr. Fl. Scand. 105. Flor. Svec. 77. Sv. Bot.

Grusslok.

Wäxer på torra backar på Öland och Gottland. I Skåne är det endast funnit wid Forssakärr wid Widsköfle. Är et mångårigt gräs, som för sitt wackra utseende under blomningen äfwen förtjenar rum i större Lustträgårdar.

Kreaturen äta det wäl, men i sitt wilda tilstånd är det föga lönande, och näppeligen lärer det med fördel såsom foderwäxt kunna odlas. Strån tjena til flätadt arbete, och af de nyss utblommade wippor kunna snygga Damwiskor bindas.

MELICA *coerula*. Prodr. Fl. Scand. 108. Flor. Svec. 67. Sv. Bot.

Blåslok. Blå-Tåtel.

Man finner det i magra och sumpiga ängar uti små tufwor, äfwen hwar flygsand spridt sig öfwer kärracktig botten. Det ätes begärligt af husdjuren, hwarföre det ock kan löna mödan, at på sådane ställen utströ deraf frö om sena hösten. At någon försökt på annat sätt odla det, är mig icke bekant.

MELICA *nutans*. Prodr. Fl. Scand. 106. Flor. Svec. 76. Sv. Bot.

Bergslok, och

MELICA *uniflora*. Prodr. Fl. Scand. 107. Sv. Bot.

Lundslok.

Wäxa bägge i skogslundar, den förra äfwen i bergsskrefwor i skogarne. Gräset är wäl smakeligt för Kreaturen, men lönar alsintet odling.

MENTHA *aquatica*. Prodr. Fl. Scand. 714. Flor. Sv. 517. Sv. Bot.

Watten-Mynta.

Wäxer wid åbräddar och wattenränlar nog sparsamt. Ätes af Hästen och Boskapen.

MENTHA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 717. Flor. Svec. 516. Sv. Bot.

Åker-Mynta. Kors-Mynta.

Är allmän i åkrar, i synnerhet, fucktiga, äfwen i en del ängar. Ätes af Hästen, Koen, Geten, men ratas af Fåret, som är underligt nog, då detta djur annars älskar kryddade wäxter.

MENTHA *gentilis*. Prodr. Fl. Scand. 716. Sv. Bot.

Röd-Mynta.

Lärer wara nog sällsynt, om den rätta Röd-Myntan finnes wild i Swerige, som en och annan upgifwit. Är för öfrigt nog lik den föregående, men större och har angenämare luckt.

MENTHA *hirsuta*. Prodr. Fl. Scand. 713. Sv. Bot.

Wäxer på enahanda ställen med Watten-Myntan, och är knapt derifrån skiljd.

MENTHA *sylvestris*. Prodr. Fl. Scand. 711. Sv. Bot.

Skogs-Mynta.

Wäxer äfwen på sumpiga ställen, ingalunda allmänt.

MENTHA *viridis*. Prodr. Fl. Scand. 712. Sv. Bot.

Spir-Mynta.

Är funnen wild af Demonstrator AFZELIUS. Man får annars under tiden se den i Apothekare Trägårdar för Peppar-Myntan, hwarifrån den likwist är mycket skild. Denna är den enda, som af Swenska Myntor kan med fördel nyttjas i stället för Krusmynta, utwärtes til omslag öfwer magen i Kolik och Diarrhe, då den wanligen sys i Kryddpåse, hwilken antingen pålägges torr eller doppas i warmt Win och något utkrammas. I brist af Win kan man äfwen bruka warmt watten med en fjerdedel Ätticka. På Bränwin när man icke lägger för mycket deraf i distillerpannan, wid pass et halft stålpund torr til et Ankare Bränwin, är den wäl så god som Kummin.

Ända från Grekernes tid har man tillagt Myntarterne den egenskapen at hindra mjölkens ystning. Det är af denna grund som Läkare råda, at öfwer Brösten på dem som icke skola gifwa di, för at hindra mjölkens stockning, lägga omslag af Krusmynta. Säkrare lärer dock wara linneklutar, doppade i ljum lut af hwit Pottaska. Man finner ock hos många anmärkt, at när Kor få äta Mynta, äfwen Åkermynta, skall mjölken icke kunna gifwa Ost; men man känner intet enda säkert Rön, ty LEWIS upgift säger blott, at mjölk hwaruti blad af Krusmynta legat, gifwer med större swårighet Ost. Det förtjente at gifwa en Ko flere dagar å rad en portion åkermynta af minst et par skålpund och försöka den mjölk hon efter första dagen gåfwe til ystning. Det wet man, at när en Ko fått äta något ömnigt mynta, får mjölken deraf smak. HOLCH tillägger äfwen at Mynta, äten af Kor, hindrar Smörets afsöndring, och således äfwen i sådant afseende är skadelig. Men til alle sådane upgifter, som icke äro stadfästade genom säkre rön, bör man hafwa misstroende. Huru länge war det icke en afgiord sanning, at om litet Socker kom i gräddan, skulle den ej gifwa Smör, och likwäl är det falskt. När Korne om hösten komma på trädesåkrarne, få de tilfälle förtära

mycken Åkermynta; men jag har icke hört Landthushållare klaga öfwer förlust af Smör. Dock böra med upmärksamhet gjorde försök afgöra frågan, innan hwarken det ena eller andra antages.

MENYANTHES *trifoliata*. Prodr. Fl. Scand. 242. Flor. Svec. 173. Sv. Bot. 22.

Watten-Klöfwer. Bockeblad. Wattenwäpling. Klöfwing. Getklöwing. Bläcken. Korsbläcker. Torskblad. Kråkfot. Måss. Missne. Munkkål. Getkål.

Wäxer både allmänt och ömnigt öfwer hela Riket i kärrängar, kärr, måssar, torfgrafwar, wid åbräddar m. fl. st. Färska Örten är icke begärlig för någon mer är Geten. Fåret äter något och Hästen, men Koen lyckligtwis ej, ty den skulle gifwa mjölken en ganska elak smak. I torrt foder ratas den gemenligen af Hästen, och är icke heller just begärlig för de andre, ehuru det är för dem et hälsosamt foder. Roten twättad, torrkad, hackad och malen nyttjas wäl i blanning med Sädesmjöl af Lappnybyggare til nödbröd, men det är bittert och elakt, näppeligen sundt för utswultne menniskor. I Westerbotten samla de i foderbrist rötterne, och gifwa dem åt Boskapen. Man har berömt Bockbladen i äldre tider såsom et godt medel mot Trånsjuka hos Får, men senare tider känner man ingen säker ärfarenhet i detta fall. Torra bladen berömmas imedlertid såsom en förtreffelig foderwäxt för Fåren i synnerhet. Det är utrönt, at den såsom magstärkande öker lusten at äta, och derföre gifwer man ock i Dannemark 5 til 6 lod pulwer af bladen, gjordt til et mos med Honung eller Flädermos, om dagen til de större Kreaturen, när de förlorat ätlusten,

då nemligen ingen Feber är med. I Westergötland hafwa de fattigare i långliga tider brukat torra bladen i stället för Humle på dricka, och det är i detta hänseende som Örten, såsom hushållswäxt, i synnerhet förtjenar upmärksamhet. Af alla i stället för Humle til Ölbryggd anwände wäxter, är ingen, utom *Qvassia*, som gifwer så ren bätskhet som Bockbladen. I England har man länge nyttjat den, men hos oss icke öfwer 20 år, dock knapt tror jag wid andra tilfällen, än då man wille imitera Engelsk Porter. En och annan Bryggare i Stockholm har ock dermed gjort lyckelige försök, men hållit det hemligt, År 1784 drack jag Porter i Stockholm där bryggt med Bockeblad och Humle tilsammans. År 1787 lät jag här i Lund tilställa en Ölbryggd med Bockblad utan Humle, och blef ganska godt när det legat någon tid. At det fordrade längre tid innan det blef godt, tilskrifwer jag at Bockbladen icke blefwo kokade, utan blott lagde hela i det fatade Ölet. Man tror nu at til både Porter och Ale (Öl) i England Bockeblad ensamt brukas, som dock förmodeligen ar oricktigt. Jag will derföre icke neka, at til större delen så kan wara, men säkerligen brukas af många Humle tillika. Will man ingen Humle bruka, utan endast Bockeblad, så tager man för hwar mark Humle, man är wand at anwända til en bryggd 4 lod torra Bockeblad, som icke skållas, utan kokas med watten en åttondelstimma och skummas, sedan frånsilas bladen, och sådet kokat med wäxten. Will man på hwar half tunna, när drickat är fatadt, lägga antingen 10 a 12 blad af Salwia, eller lika så många skifwor torr Pommeransskal, eller et qwintin krossat och i en linneklut löst inbundit Morotfrö, blir drickat deraf ganska godt, fast den ena tycker bättre om et, en annan om et annat af dessa tillägg, Will man åter nyttja. t. ex. hälften så mycken Humle, som man annars är wand, tages och blott hälften af den föreskrifne mängd Bockeblad til bryggden, och då behöfwas de sistnämde Kryd-

der icke, om man så will. Bockebladen kunna kokas med Humlen. Den föreskrifne mängd af Bockeblad kan ökas eller minskas, alt som man älskar mer eller mindre bäskt dricka. Öl kräfwer mera, men at Öl af Bockebladen skulle blifwa mera rusgifwande än af Humle är ganska falskt. Mängd af Spirituöst wäsende gör det förnämsta, och detta ökes af det lucktande ämnet, som Humlen innehåller, hwilket angriper hufwud och nerwer. Det er derföre at en stark Humle gifwer det rusrikaste Ölet, ju mindre den skållas ock kokas, och lägges den aldeles rå på Ölet, blir werkan än häftigare.

Såsom Läkemedel äro Bockebladen äfwen för Landtmannen nyttige. Den är et ganska godt magemedel, om torra Örten til et halft eller helt lod sönderskäres och derpå slås tre qwarter kokhet watten i et tiltäpt stenkärl, och lämnas til det kalnar. Häraf twå til tre gånger om dagen druckit et spetsglas til et godt dricksglas i sänder, och därmed längre tid fortfarit, befordrar det wanligen lindrigt stolgången, hjelper matlusten, dödar och afför maskar, är förträffeligt i maghosta, som när den är swår, oftast slutas med kräkning, då klar slem och watten upkommer. Det hielper ej sällan ensamt i lindrigare wårfrossor, men bör då wara starkare. Mot elakartade sår på benen, som icke äro Rosartade, är et sådant pågjute äfwen nyttigt, i synnerhet om man tillika med det samme et par gånger om dagen twättar såret. Uti gickt som icke är gammal, har man sett härlig werkan hos en tio årig Poike som deraf war aldeles krumpen. Man tog en god hand full friska blad, som skars sönder, krossades imellan et par rena stenar, och derpå slogs et halft stop mjölkwassla, eller i brist deraf Ölostwassla, kokhet. Kärlet lämnades täckt tils det kallnat, då det silades. En sådan sats dracks om dagen, och han blef efter flera weckors bruk frisk. Jag har känt en man, som under en stillasittande lefnad fördärfwat sin Hälsa med för många Bränwins-

supar om dagen, utan at derföre hafwa något synbart rus. Han indrog Bränwinssuparne til twå a tre och drack hwar dag en kanna pågjute af Bockeblad, hwilket han sålunda tilredde, at han om aftonen i en stenkruka lade wid pass et halft lod torra Blad, slog derpå en kanna kalt watten, lät det stå tiltäckt öfwer natten, silade det om morgonen, och drack en sådan sats dageligen, utan at njuta något annat wått. Han fortfor dermed i många år, hade sluppit sin beständiga hosta, njöt god matlust, hade god färg och war rörig och fri för sina gicktkänningar in på sena ålderdomen. För dem som hafwa swagt bröst tror man Bockeblad icke wara tjenlige såsom Läkemedel at nyttja. Et til twå tredjedels qwintin af bladen stötte och sicktade til pulwer och et afkok af bladen tillika druckit til et halft qwarter om dagen, har ofta wisat god werkan mot mask hos barn. Det händer at under dess bruk barnet känner ref, men man fortfar likwäl, då det sällan slår felt at göra werckan, ehuru det är et osmakeligt medel.

At färska Örten kokad med Alun gifwer grön färg åt Ylle berättas, andra säga at det gifwer en slätt färg.

MERCURIALIS *perennis*. Prodr. Fl. Scand. 1243. Flor. Svec. 913. Sv. Bot.

Bingel.

Är allmän i skogslundar i Skåne, Westergötland, Södermanland, wid Mälaren, på Öland och Gottland. Det står ännu at utreda huru med denna wäxten rätteligen hänger tilsammans. Uti *Pan Svecicus* är den tecknad såsom den, hwilken ätes af Får och ratas af Kor. Uti *Flora Svecica* säges den wara skadelig för Får. Det är wäl ingen motsägelse at Får som andra Kreatur kunna äta det som är dem skadeligt; men man har rätt at wänta det de i *Pan Svecicus* anförde skola icke wara skadelige. VON LINNÉ anförer äf-

wen af RAY; at wäxten är giftig för menniskan. Det samma säger LIGHTFOOT, förmodeligen af samma källa eller ock efter SLOANE, utur hwilken HALLER berättar det samma. Senare försök känna wi intet. Men något häftigt gift lärer den icke wara, då det är ganska säkert, at den tiden *Mercurialis* förordnades på wåra Apothek, fants där ingen annan än denna. Jag förbigår den omständigheten, at den af andra räknas bland de Örter, som kunna nyttjas til Grönkål, som är i denna owissheten icke rådeligt. Af den torra, som ej så sällan är blandad i hö af skogsängar, har jag wäl icke hört någon skada omtalas, men derföre kan den färske njuten wara skadelig. Man hoppas at wid någon offentelig *Veterinaire*-anstalt försök i sådant hänseende framdeles anställas.

De torrkade rötterne af Bingeln meddela watten, som kokhett pågjutes, eller ock dermed kokas wacker färg, men meddelar den högst obetydeligt åt både Ylle och Linne.

MESPILUS *Cotoneaster*. Prodr. Fl. Scand. 610. Flor. Svec. 438. Sv. Bot.

Oxbär.

En liten låg buske, som wäxer i en del bergiga trackter af Upland, Småland, på Öland &c. I Skåne wet jag den icke wara funnen. Låg med slokande äfwen liggande grenar, och då löfwen så af Hästen som Boskapen afbitas, hinner den sällan i sit wilda tilstånd öfwer en aln. I Trägårdar blir den högre, men duger icke til häckar, om icke at blanda in i andra såsom fyllning. Trädsorten är wäl hård och seg, men som stammen sällan hinner öfwer en liten fingers tjocklek, och de swaga slanka grenarne blifwa som spön, tjenar den icke utan til sopqwastar. Hwar den finnes til myckenhet kan den nyttjas såsom annat ris til bränsle. Fruckten som är mjölig och kärf, ätes blott af fo-

glar. Om man kunde få den at wäxa i sand; torde den tjena til dess bindande, emedan den går på djupet med rötterne.

MILIUM *effusum*. Prodr. Fl. Scand. 87. Flor. Svec. 61. Sv. Bot. 162.

Amur. Myskegräs. Lucktgräs. Hässlebrodd.

Wäxer i täta skuggrike skogar i swartmylla, och gifter wäl långa blad och strå, de senare ända til tre alnars högd, men så glest, at större fläckar behöfwas för at få en handfull, hwarföre det ock icke blir lönande at föröka, hälst det icke will synnerligen fort, utan under Träd och Buskar. Kreaturen äta det wäl begärligt, och när det kommer i skogshö, får detta deraf en behagelig luckt, som liknar meliloten. Stråen äro för sin längd och jämnhet i synnerhet tjenlige til flätadt arbete. At gräset, lagdt ibland kläder, skulle fördrifwa mal, är aldeles ogrundadt. Småfoglar äro begärlige efter frön, men at samla dem til mjöl, blir aldrig lönande.

MNIUM. Stjernmossa.

Et talrikt slägte af bladmossor, hwars flästa arter hafwa sit hemwist på sumpige, wåte, åtminstone fucktige ställen, men af hwilka man i enskilda hushållningen icke känper någon annan nytta än at man af de flästas närwaro kan sluta til jordmånens tilstånd. Hwar *Mnium fontanum* wäxer frodigt har man anledning at söka källåder, och det samma torde gälla om *Mnium serpyllifolium*. Uti Naturens stora hushållning hafwa de utan twifwel sin nytta, fast wi föga länna den. Hwad wi weta är, at de som andra Mossarter tjena, at småningom höja den jordfläck de wäxa på,

och öka myllan, hwarigenom sådane ställen bereda plats för andra wäxter.

MONOTROPA *Hypopithys*. Prodr. Fl. Scand. 491. Flor. Svec. 351. Sv. Bot. 97.

Lungört.

Är nog sällsynt i skogar och skogslundar, altid under Träd eller Buskar, emedan dess rot sitter fast wid roten på något träd eller buske. Det är utan twifwel äfwen derföre at den är så sällsynt. Örten har ock det oallmänna, at den icke är grön, utan blekgul. Upländske bonden samlar, torrkar och förwarar Örten för at gifwa Boskapen för torr hosta, och det er det enda bruk man deraf känner.

MONTIA *fontana*. Prodr. Fl. Scand. 169. Flor. Svec. 115. Sv. Bot.

Wäxer wid källsprång, åbräddar, understundom äfwen på sådane ställen hwar regnwatten stadnar. Är icke känd för någon nytta.

MUCOR. Mögel.

Detta i Naturen likså nödwändiga som för hushållare och hushållerskor förtretliga wäsende räknas til Swampordningen, och så framt det werkeligen hörer til Wäxtriket, kan det icke räknas til någon annan flock. Efter LICHTENBERGS tanka höra de til Djurriket och Luftzoophyter, andra tro sig hafwa skäl anse dem för Krystallisationer, härrörande af organiske ämnen, som blifwit satte utur sin naturliga förening. Så olika begrep om Möglet wisar at huru allmänt det ock är, känna wi icke dess ursprung. Wi

se blott at i wissa händelser upkommer det hastigt, föröker sig lika så, förfallnar snabbt, och medförer altid et mer eller mindre märkeligt fördärf, ofta en stinkande förrutnelse hos de ämnen ur Djur och Wäxtriket, som möglet fäst sig på. Imedlertid synes af SPALLANZANIS försök, som man wore berättigad, at anse wissa arter mögel för werkeliga wäxter, begåfwade med frö, och at desse frö, hwilkas finhet öfwergår all föreställning, äro så lätta, at de gärna kunna simma i luftkretsen, at de kunna långliga tider bibehålla sin groende förmåga, och at denna äfwen af kokhetta icke förstöres. Men de kräfwa et tjenligt ämne at wara på, en wiss grad af fucktighet, en passande grad af wärma, och ju stillare, mindre rörd luften är det säkrare och snabbare wäxer möglet. Tjenliga ämnen för möglet at wäxa på, är alt som Djur och Wäxtrket gifwer, och så beskaffadt at det kan undergå röta. Efter hwad man känner, är wärma imellan 16 och 20 grader den tjenligaste, ehuru ämnen mögla äfwen i mindre märkelig wärma. Under watten möglar intet, men wäl på wattenytan. I fria luften hwar drag eller blåst är, möglar icke något, men wäl i slutna rum och kärl. Köld hindrar äfwen möglande. Hastigast mögla saker, om de ännu mer eller mindre warma tiltäppas eller öfwerhöljas, hwadan man ock gör försicktigt at låta alt sådant wäl kallna innan det betäckes, öfwerbindes eller nedlägges. Möglets hastiga tilwäxt och mognad samt dess otaliga mängd frö uplyser, hwarföre mögel understundom så fort sprider sig öfwer hela ytan på en kropp, så at då man ena dagen sett en enda mögel fläck, kan man den följande få se hela kroppen dermed öfwerwäxt. Det är förut anmärkdt at mögel altid medförer et mer eller mindre märkeligt fördärf för det ställe hwarpå det wäxer, och ej sällan en stinkande förrutnelse; men antingen möglet förorsakar eller befordrar detta, eller en påbegynt röta befordrar möglet, eller de werka ömsom, är icke utredt. At imedlertid möglande i

i synnerhet förmår förstöra det hopdragande ämnet *(principium adstringens, stypticum)* i Wäxtriket, äfwen utan någon synbar förrutnelse, eller ens märkeligen påbegynt, bewisa t. ex. Hästkastanier. Om dessa friska skalas, torrkas och stötas til mjöl, kunna de wäl nyttjas til twätt såsom Mandelkli, men detta mjöl är starkt hopdragande, som lätteligen märkes på huden när man twättat sig dermed. Låter man dem nyss skalade ligga tilhopa i en kruka en weckas tid, at de blifwa möglade, torrkar dem hastigt då, aftwättar möglet med watten, torrkar dem åter, och stöter dem, får man et lent mjöl, mycket lenare än Mandelkli, som förlorat all hopdragande kraft. Om swärtadt Läder möglar, wet man at swärtan förswinner på de möglade fläckarne. Undersökas dessa, så finner man icke blott föreningen imellan Garfämnet och det *Gelée*-artade wäsendet i lädret wara förstört, utan äfwen både Garfämne och Galläplesyran, följackteligen äfwen föreningen mellan desse ämnen och järnet, hwarföre den swarta färgen måste förswinna äfwen som lädrets styrka på dessa ställen. Man måste derföre icke allenast wäl förwara Läderwaror för möglande utan äfwen Ekebarken eller de ämnen, som i dess ställe nyttjas til Läderberedning, medan de derigenom förlora i sin garfwande egenskap.

Til mögelslägtet räknas äfwen en art, som synes nog skilgd derifrån, nemligen

MUCOR *septicus*. Prodr. Fl. Scand. 2014. Flor. Svec. 1282.

Trollsmör. Swamp i hus.

Om den som man i barkbänkar finner om sommaren, och den som gör så mycken skada i hus äro aldeles en art, är jag osäker om. Den senare synes i synnerhet wara all-

män i Norden, då den så litet omnämnes af utländske Örtkännare. I Swerige gör den, som bekant är, mycken skada på Timmer i byggnader, hwilket den ganska hastigt fördärfwar. Hushållare hafwa warit nog omtänksamme at utröna så wäl orsakerne dertil, som botemedel deremot, men det har föga bättre dermed lyckats, än med undersökningarne om Brand i Säd. Af alt hwad jag kunnat röna i detta ämne, synes mig intet sannolikare, än at när Timmer hugget i otid, det är för bittida om wintern, eller försent mot wåren, som är denna swampens egenteliga säte. Är detta säkert, som jag likwäl icke wågar påstå såsom något afgjordt, kan swamp i hus förebyggas derigenom, at man icke anwänder annat Träd, än det som är hugget om wintern, eller om man icke kan undwika at bruka i otid fällde träd, at de straxt efter fällningen afbarkas eller groft tilhuggas, och genast kastas i watten, hälst rinnande, och så där ligga flere weckor nedsänkte; men ock få fullkomlig torrka innan de anwändas. Härigenom utdrages den saft, som gör det benägit at åstadkomma Swamp. Det är med Trollsmöret som med mögel, at det kräfwer fucktighet, stängd luft, och en wiss grad af wärma. Det är derföre man icke ser det begynna utwändigt, icke högt uppe, utan inne i hus och ned wid grunden, icke hwar winden får spela, och i synnerhet om wåren eller höstetiden. Et stycke träd kan länge sitta i et hus, utan at alstra Swamp; men när omständigheter inträffa, såsom fucktighet på stället med ljum och qwäfd luft, infinner den sig. Många försök äro gjorde och många förslag gifne til dess utrotande, men intet annat säkert är kändt, än at uttaga det angripne timmer, och insätta annat godt. Det enda jag annars sedt hjelpa, har warit, at så snart man spordt Swampen i et fotträd, undanrödja jorden, och kringlägga det med Osläckt Kalk. At öfwerstryka med Tjära gör intet gagn, knapt för en liten tid. Bättre är at flere gånger öfwerstryka Trädet med Witriol eller Alun

i watten uplöst. Sallaka gör wäl straxt god werkan, men snarare öker än minskar fucktigheten. At öfwerstryka dylike ställen med oljefärg är et rent fördärf, ty derigenom befordras rötan, emedan Oljefärgen hindrar fucktighetens utdunstning. Af egen ärfarenhet afråder jag hwar och en at, hwar jordmånen är fucktig, måla sina golf på nedre bottnen.

Denna art Swamp i hus är skilgd ifrån en annan, som gör samma skada, och ofta finnes på samma timmer, som blifwit anstuckit af Trollsmöret. Jag har wäl ofta sett den men ingen gång träffat den så fullkomlig, at jag kunnat med wisshet urskilja, om den hörer til *Boleti* eller *Hydni*-slägte, förmodar dock den är en *Hydnum* och den som VON LINNÉ kallar *parasiticum*, åtminstone den närmast. Hwar den ensam wisar sig, sprider den sig wäl långsammare och förderfwet går senare, men är lika säkert. De bidragande orsakerne äro de samma och botemedlet äfwen.

MYAGRUM *paniculatum*. Prodr. Fl. Scand. 775. Flor. Svec. 565. Sv. Bot.

Et årigt ogräs Skånska åkrar, äfwen, ehuru mera sällsynt, i andra Prowincer. Är ibland de lättare at utrota, och finnes näppeligen hwar sommarkörning nyttjas, Gröna Örten ätes gärna af Kreaturen.

MYAGRUM *sativum*. Prodr. Fl. Scand. 774. Flor. Svec. 564. Sv. Bot.

Dodra. Döre. Dåde. Lindodra. Hörkärring. Will-Lin.

Äfwen et årigt ogräs i åkrar, i synnerhet Linåkrar. Liksom den förra ätes den gärna grön af Boskapen och

Hästen. Men märkeligare nytta drager man af den på en del ställen i Tyskland, Italien o. s. w. där den enkom sås til Oljeslageri. Så snart fröhusen gulna uptages hela wäxten, utbredes warsamt at torrka, inköres med underlagde dukar, uttröskes, och fröen afsöndras med passande såll. Af wäl mogne frön får man wanligen af tolf kappar åtta til nio stop Olja, hwilken så länge den är frisk, är en ganska god matolja, men kan för öfrigt nyttjas til samma behof som Bomolja; den osar mindre och brinner längre än Rofolja. Will man hafwa Matolja, bör frön först prässas kallt, kakorne sedan stötas om igen, wärmas och prässas andra gången, då man får Bränolja. Oljan af Dodran stelnar icke i köld, hwarföre den är så mycket bättre til Lampor. Oljekakorne äro lika nyttige somt de hwilka fås af Rapsaten. Dess odling har det framför Rapsatens, at fröet sås om wåren (eller hösten, om man behagar), och skördas om hösten. Den är således beqwämare i omgångsbruk.

MYOSOTIS *Lappula*. Prodr. Fl. Scand. 224. Flor. Svec. 158. Sv. Bot.

Wäxer wid wägar, gärden, gator, hwar torr och grussig jord är. Geten är enda Kreaturet, som något äter den, och för öfrigt är den icke känd för någon hushållsnytta.

MYOSOTIS *Scorpioides*. Prodr. Fl. Scand. 123. Flor. Svec. 157. Sv. Bot. 22.

Förgät mig ej.

Egenteligen innefattar denna arten tre särskilte arter, hwaraf den ena wäxer på wåta och fucktiga ställen, den andra i skogstrackter på mindre fucktige, men skuggrika ställen, och den tredje som är mindre och årig i åkrar och på betesmarker; men då de, så mycket man wet, hafwa lika

egenskaper och äro lika litet nyttige, kan denna förblandning för Landthushållaren wara likgällande. De två första hafwa störste och wackraste blommorne, hwarföre de och understundom få rum i Trägårdar. Den första i synnerhet har warit ansedd såsom skadelig, ja dödande för Får; men de försök, som blifwit gjorde på *Veterinair*-skolan i Köpenhamn, tyckas med alt skäl fritaga wäxten från denna beskyllning. En annan sak är, at wått och surt bete, där denna wäxer, är skadeligt för Fåren. Det är sällan man får se wäxten rörd af Kreaturen, och man känner intet exempel, at Hästar deraf blifwit skadade.

MYOSURUS *minimus*. Prodr. Fl. Scand. 388. Flor. Svec. 276. Sv. Bot.

Musrumpa.

Wäxer på torra backar, jordwallar o. s. w. I Skåne, Upland &c. Man känner ingen nytta deraf, utom at den i brist af bättre afbites af Kreaturen.

MYRICA *Gale*. Prodr. Fl. Scand. 1236. Flor. Svec. 907. Sv. Bot. 76.

Pors.

En liten alns hög buske, som hör egenteligen hemma i kärr på dybotten, men man finner den äfwen på Lerbotten, såsom wid Christianstad, och i rena sanden, såsom imellan Glumslöf och Helsingborg, allenast bottnen er nog wåt. Dess starka luckt är bekant, och at den beswärar många, så at de deraf få hufwudwärk. I äldre tider war den mycket brukad i stället för Humle på Öl. Det får deraf en för de fleste angenäm smak; men är icke blott starckt berusande, utan förorsakar i synnerhet för de owande, äfwen i mindre

myckenhet på Öl eller dricka lagd, swår hufwudwärk och wanmagt i knän. Den är ock derföre härtil nu mera utur bruk, om icke någon Krögare i smyg nyttjar den; men i Norra Skottland och Norrige skall det mera brukas. Kan hända en långwarigare kokning och skumning mildrar denna werkan. At uphänga den öfwer sängen, eller lägga under Hufwudkudden för at befordra sömn är skadeligt i flere hänseende. At lägga torr Pors i kläder mot mal, är et fåfängt företagande. FABRICIUS berättar at Norrske Bonden understundom lägger torra bladen bland Röktobak, som deraf ej skall bli oangenäm. Med färska bladen kokade i watten färgas Ylle, som förut warit betadt i Alun, gult, men betadt i Wissmut eller Tennuplösning får ingen wacker färg. Kokar man Porshängen i watten, afsöndras wäl et slags Wax, som kan nyttjas til de fläste behof såsom annat Wax, men gifwer så litet, at det wisserligen icke lönar mödan. En märkelig nytta af Porssen har man i Dannemark uptäckt. RAFN berättar at den såsom pågjute är förträffelig til insprutning i elakartade sår, där den befordrar wargörningen snabbare än något annat medel. Äfwen på menniskor har detta medel mot farlige sår warit nyttjat med stor förmån. Man tillagar det då af friska eller torra bladen såsom et starkt Thee, och därmed twättar och förbinder såret. Inwärtes nyttjad för Kor, befordrar den födans smältning, är uplifwande och styrkande. Stjelkar och blad berömmas äfwen at nyttja i stället för bark til beredning af tunnare skinn. Friska stjelkarne med löfwen något krossade och lagde i sängar bland kläderne berättar MOEHRING wara et säkert sätt at fördrifwa loppor, men luckten måste wara beswärande och osund.

MYRIOPHYLLUM *spicatum*. Prodr. Fl. Scand. 1193. Flor. Svec. 867. Sv. Bot.

MYRIOPHYLLUM *verticillatum*. Prodr. Fl. Scand. 1194. Flor. Svec. 868. Sv. Bot.

Wäxa bägge i watten, dels i åar wid bräddarne, dels i sjöar, större wattenpussar o. s. w. den senare arten mera sällsynt. Hwar man är angelägen at bibehålla wattnets djup, och förekomma bottnens högning, bör denna wäxten icke tålas, utan rötterne med järnkrokar uptagas. De samla en otrolig mängd mudder. I Torfgrafwar åter är den en nyttig wäxt, såsom bidragande til Torfwens återwäxt.

NAJAS *marina*. Prodr. Fl. Scand. 1204. Flor. Svec. 877. Sv. Bot.

Förekommer mycket sällan wid Östersjöns stränder i sjelfwa wattnet, och är okänd til något bruk i hushållningen.

NARDUS *stricta*. Prodr. Fl. Scand. 70. Flor. Svec. 52. Sv. Bot. 174.

Stålgräs. Ängborst. Elgborst. Swinborst. Finnskägg. Lapphår. Kaffskägg. Håra. Stagg.

Wäxer nog allmänt på de torraste och magraste ängar och fält, hälst hwar sandbotten är. Det är kändt för sin hårdhet, förmedelst hwilken den genast slögnar Lian, och sedan wiker undan för den. Gräset röres inte gärna af Kreaturen, och i hö är det styft så at det icke utan i nödfall widröres. Som det wäxer i sand, och är så godt som fredat för Djuren, skulle det synas nyttigt at dermed beså sådane sandfält, hwilka man sedan ärnade beså med andra

wäxter eller Trädfrön, men näppeligen blir det lönande, ty ståndén buska och tofwa sig, utan at formera någon torfwa, och rötterne binda föga. Dessutom har man swårt at blifwa det sedermera qwitt, när man fått andra gräs och Örter at wäxa. Ofta ser man på hela sandfälten Stålgräs tofworne upryckte ligga kringströdde. VON LINNÉ anförer uti Skånska Resan, at det är Kråkorne som uprycker dem för at under rötterne söka larwer af Harkranckar. Detta nekas af MOHR af den grund, at han på Island, där inga Kråkor finnas, sett Stålgräs, tofworne ligga på samma sätt. Om Korparne där förrätta sådant, är mig wäl obekant, men at se Kråkorne i denna förrättning på Skånska sandfälten, är icke sällsynt, när man öfwerreser dem med någon upmärksamhet,

NEPETA *Cataria*. Prodr. Fl. Scand. 710. Flor. Svec. 514. Sv. Bot.

Kattmynta. Tusengodt. Lössegräs.

Wäxer wid hus, gärden, wägar i Skåne, Westergötland, Halland, Bohuslän, Upland &c. Fåret är det enda af husdjuren som äter denna wäxten, och Kattor älska den efter allmän berättelse. Bönderne gnida nya Bikupor med färska Örten för at locka Biswärmen sätta sig deri, och Bien söka blommorne flitigt. Et starkt spad af färska Örten gifwer Ylle, betadt i Wissmutuplösning, kokadt med spadet tre timmar, en god *Vigogne d'orce* färg. DAMB.

NYMPHÆA *alba*. Prodr. Fl. Scand. 656. Flor. Svec. 470. Sv. Bot. 92.

Hwit Näckros. Hwit Åkanna. Kiärnrosor.

Wäxer i åar, sjöar, floder, större fiskdammar.. Så wacker den är, så oangenäm är den i watten som man önskar bibehålla wid sitt djup, ty den bidrager med sina stora och widlyftige rötter til snar igenwäxxt; hwarföre och på sådane ställen de flitigt böra updragas med Järnkrokar på långa skaft eller annan beqwämlig Mudderanstalt. På en annan sida betracktad är wäxten nyttig, derigenom at under, omkring och på Näckrosens stjelkar och blad uppehålla sig en stor mängd watteninsekter och maskar, små snäckor, som tjena fisken til föda, och då den tillika hindrar noten at gå til botten, så befordrar den fiskens trefnad och fredar den; men då den tillika minskar wattnets djup, skadar den likwäl i längden. Hästen, Koen och Fåret äta icke bladen, Geten understundom, men Swinet äter dem gärna, och i synnerhet rötterne. I dyr tid har man af de torrkade, och malne rötterne med litet mjöl af säd bakadt nödbröd, och LINDERSTOLPE berättar, at Sjöskärsboarne wid Narwa i blandning med Tallbark deraf bakadt nödbröd. Det föregifwes at färska roten, blötad i mjölk, förgifwer Syror och Torrakor, men om så är wet jag ingen säker ärfarenhet på. At nyttja rötterne til Skinn- och Läderberedning som några föreslagit, lärer näppeligen wara lönande..

NYMPHÆA *lutea*. Prodr. Fl. Scand. 655. Flor. Svec. 469. Sv. Bot.

Gul Näckros. Gul Åkanna

Wäxer på enahanda ställen med den förra, och är allmännare. Både nytta och skada är äfwen wäl den samma.

OENANTHE *crocata*. Prodr. Fl Scand. 351. Flor. Svec. 251. Sv. Bot.

Är i förra tider funnen wid Lund wildtwäxande af Professor LECHE, men har i senare tider förswunnit. Om den fins annorstädes är mig obekant. Dess ställe at wäxa är wid wattenränlar. Den anses för giftig, och i det hänseende är dess förswinnande ingen förlust.

OENANTHE *fistulosa*. Prodr. Fl. Scand. 350. Flor. Svec. 250. Sv. Bot.

Wäxer tid åbräddar och i rännlar och bäckar som löpa til åar och sjöar i Skåne. Den räknas, äfwen bland de giftige wäxter. SCHREBER den äldre påstår at Boskapen icke rörer den, men LINNÉS försök wisa at gröna Örten åtminstone icke är giftig för Kor, och Rafn påstår at den äfwen i större mängd ingifwen är för Kor aldeles oskadelig. LINNE säger at Hästar äfwen äta den. Dess rot har ofta små knölar i synnerhet hwar den wäxer på mindre wåt botten, och at desse äro för menniskan et gift, bewises af det som VACHER berättar (*) at af 17 Soldater på Corsica, som åto af dessa knölar dogo trenne, och de öfrige räddades genom Kräkmedel. Sannolikt äro desse äfwen skadelige för Kreaturen.

OENOTHERA *biennis*. Prodr. Fl. Scand. 456. Sv. Bot.

Fransk Rapunzel. Gul Rapunzel.

Där den egenteligen wäxer wild, er det på sjöstränder i sand. Hos oss har den på en del ställen kommit utur Trägårdar, och sår sig gärna sjelf om den får lof. Den warar blott twå år. Örten ätes af Kor. På sandfält borde man försöka, at utströ dess frö, i synnerhet hwar san-

* Act, Helvet, Phys, Math. Vol. IV.

den håller sig fucktig. När Örten wäxer i bördig jord, är roten, om den sent om hösten, eller tidigt om wåren innan den fått skjuta stjelk uptages, ätelig på soppor, äfwen stufwad, ätes ock på många ställen så wäl rå som kokad och skuren i skifwor såsom Sallat om wintern med Olja och Ätticka.

ONONIS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 872. Flor. Svec. 637.α. Sv. Bot:

Räfblommor. Karbas.

Wid åkerrenar och wägar, äfwen i ängar i Skåne är denna allmän. Förmodeligen är det densamma som fins i Upland, Bohuslän och Wästergötland. När wäxten blommar är den så prydelig at den förtjenar rum i Trägårdar ock Lustpartier. Oacktadt dess sträfwa luckt ätes den gärna af Koen och Geten, men i synnerhet af Fåret. I hö är dess stjelkar för hårda.

ONONIS *spinosa*. Prodr. Fl. Scand. 873. Flor. Svec. 637. β. Sv. Bot.

Puktörne. Ljungpinnar. Wargbasse ?

Wäxer på betesmarker och illa häfdade åkrar i Skåne, på Gottland, o. s. w. Onekeligen är den beswärlig i åkrar, men det är likwist icke denna, som utgör de elaka allmänneligen så kallade Ljungpinnar, under hwilket namn Skånska bonden förstår alla starka rötter, för hwilka plogen häftar, och i synnerhet *Rubus cæfius* och *Medicago falcata*. Puktörnets rötter krypa icke, åtminstone har den under flere års odling i Academie-Trägården icke wisat sig krypande. När den först framkommer om wåren, äro dess piggar mjuka som stjelken,

och då ätes den Koen, Fåret och Geten, men så snart mot sommaren de blifwa styfwe och stickande, lämnas wäxten i fred. Rötterne, som förwaras i Apotheken skulle egenteligen wara af Puktörnet, men tagas äfwen af den föregående. Et afkok af rot och wäxt nyttjas i Tyskland, mot Urinstämma hos Hästar.

ONOPORDUM *Acanthium*. Prodr. Fl. Scand. 988. Flor. Svec. 724. Sv. Bot. 227.

Sempertin.

Wid Byar och Städer i Upland och Skåne, i synnerhet ömnig wid Fästningswallar i Malmö, Landscrona, Christianstad. Örten röres icke af Kreaturen. Dess stjelkar kunna medan de äro späda skalas, kokas och ätas som Cardon-stjelkar, ej som Sparris, och de än outslagne Blomhufwuden ätas såsom Kronärtskockor, ehuru de äro mycket mindre. Äfwen skola de tjena at ysta mjölk. Frön, när de äro wäl mogne, gifwa genom prässning en fjerdedel af sin wigt Olja, som är lika god med Bomolja til Lampor. Om de torra Bladen stötas i en Trämortel eller bultas i skinnpåssar, får man en art tunder af luddet, som bekläder dem. Man har föreslagit at nyttja Fröfjunet til Papper, spånad m. m, men det torde knapt löna mödan. Det berättas at man i Rom äter rötterne, förmodeligen stufwade.

OPMIOGLOSSUM *vulgatum*. Prodr. Fl. Scand. 1273. Flor. Svec. 932. Sv. Bot.

Läketunga.

Uti en del skogar, där bottnen är fucktig, utan at wa-

ra sur, finnes denna lilla Ormbunke sparsamt. Den ätes wäl af Boskapen, men sparsamheten gör at man icke har något afseende derpå. VON LINNÉ berättar wäl at på Öland tilreder man af denna Ormbunken en läkande Salwa, nämner dock icke huru den tilredes; men man har icke stor anledning at wänta någon egen werkan deraf.

OPHRYS.

Et slägte hwaraf wår Swenska Flora äger ellofwa arter. Dels äro de små, när *Ophrys Ovata* och Flugblomman *Ophrys Myodes* undantagas; dels äro de ock nog sällsynte, när Honungsblomman eller Dässmansknoppen *Ophrys Monorchis* undantages, som er nog allmän i kärrängar; därtil kommer at ingen af dem är känd för någon annan hushållsnytta, än at de afbitas af Kreaturen och deras små blommor besökas af Bien; men i intetdera hänseende äro de för sin sparsamhet wigtige. Swårligen låta de odla sig utom *Ophrys Ovata*, som för sit egna utseende förtjenar et rum i Lustpartier under Träden. Den bör då ditflyttas med klimp, och har sålunda planterad i mer än tjugu år blommat under et Kastanjeträd i Botaniska Trägården.

ORCHIS. Nosserot.

Af dess arter, som äro nära beslägtade med föregående, räknas tretton Swenske när *hyperborea*, som endast finnes i Lappmarken, tilräknas. När den sistnämde undantages hafwa de alla antingen twänne mer eller mindre aflångt klotformige, eller twänne handlike rötter, af hwilka den ene är från förra året, skrumpen, swampig och mörk, den andra fast och hwit. De fleste arter wäxa i ängar som äro lågländte, den förste eller Nattfiolen likwäl så på skarpa ängar som ofta i skogar, och några arter wanligast imellan smärre buskwerk. Wäxten i blomma är prydelig; men låter

swårligen odla sig i Trägårdar, och jag har anledning tro dess rot icke tåla gödning. Äfwen då jag med all försigtighet uptagit dem med klimp, har jag icke kunnat bibehålla dem mer än et år eller par. Dess frö will förmodeligen gå up imellan gräs, som skyddar de späda plantorne; på Trägårdsjord har jag aldrig fått dem at gå up. Alla arter som hafwa runda rötter såsom

ORCHIS *bifolia*. Prodr. Fl. Scand. 1072. Flor. Svec. 793. Sv. Bot.

Ståndpers. Yxnagräs. Nattfioler.

ORCHIS *pyramidalis*. Prodr. Fl. Scand. 1073. Flor. Svec. 798. Sv. Bot.

ORCHIS *Morio*. Prodr. Fl. Scand. 1074. Flor. Svec. 794. Sv. Bot. 233.

ORCHIS *Mascula*. Prodr. Fl. Scand. 1075. Flor. Svec. 795. Sv. Bot. 220.

ORCHIS *ustulata*. Prodr. Fl. Scand. 1076. Flor. Svec. 797. Sv. Bot.

Krutbrännare.

ORCHIS *militaris*. Prodr. Fl. Scand. 1077. Flor. Svec. 796. Sv. Bot.

Johannis Nycklar. Gulltuppor.

ORCHIS *pallens*. Prodr. Fl Scand. 1078. Sv. Bot.

Äro tjenlige at bereda Salep af, men man nyttjar egenteligen *Orchis Morio* och *Mascula* såsom allmännast förekommande, och ömnigast. Jag har tilrett dem således. Rötterne upgräfwas, bästa tiden är när de kastat frö eller än senare, fast ju senare dess swårare bli de at finna, den skrumpne och mörka roten af hwar planta bortkastas. De goda läggas i rent watten, at yttre huden må lossna och aftagas, sedan trädas se up på trådar och doppas några minuter, högst en fjerdedels timma, i sjudande watten, och hängas sedan up at torrka i Solskinet, då de blifwa klara och genomskinliga. Andra lägga rötterne, sedan de äro twättade och huden aftagen, på Järnplåtar, som sättas 5 til 6 minuter i en het ugn t. ex. en upeldad Bakugn, at de blifwa klara, uttaga och torrka dem widare i Solen. Det förra anser jag likwäl bättre, emedan man ej befarar bränna dem derwid. Sålunda beredd kan Salep förwaras i många år, allenast den icke får mögla eller mask komma åt den. Den är et förträffeligt tjenande medel wid många tilfällen, såsom i Diarrhe med knep och ref, både för dem som icke hafwa och dem som hafwa feber, i flusshosta med sår hals, i Magetorsk, Kolik med ref, Stenkolik, Sweda wid Urinens släppande m. m. Man pulweriserar då roten wäl fin, slår på et qwintin pulwer tre Jungfrur sjudande å- eller regnwatten i en liten panna, den man sätter öfwer elden, utan at låta det koka, men rörer jämt deruti tils pulwret är smält, då det ännu hett, silas och prässas igenom något wäl glest linne. Detta *gelée* har alsingen smak, men kan alt efter omständigheterne göras smakeligt med socker, litet Renskt Win, Citronsaft, Citronsocker, o. s. w. Man kan deraf taga en, twå, tre matskedar i timman eller hwar annan timma efter krämpornes häftighet och den sjukas ålder. Efter

swåra Blodstörtningar, och för swaga Lungsicktige, som ofta ingen annan föda tåla, kan detta *gelée* njutas såsom en lätt och styrkande föda, och kan då tilredas med hälften watten och hälften mjölk, äfwen som man för dem som af andra sjukdommar äro swårt medtagne efter sjelfwa sjukdommens häfwande, kan uti sådant *gelée* uplösa god Choccolade.

Will man icke göra sig möda at aftaga skinnet af rötterne, kan man blott twätta dem wäl, upträda dem på trådar, och koka dem en fjerdedels timma innan de uphängas at torrka. Hela skillnaden blir, at man får taga litet mer af pulfwret, och at *geléet* blir ej få klart. Det samma inträffar, om man blandat de swampige och kött**xxxx**e rötterne wid beredningen. Jag har ock den öfwertygelsen at de Nossearter som hafwa handlika rötter, och af Allmogen kallas Herrans Hand, Jungfru Marie Hand m. m. äro til alla delar få gode til samma bruk, om de på samma sätt tilredas, fast *geléet* icke blir rätt klart; emedan man icke kan taga skinnet af dem.

Om det är rotens fräna luckt, hwilken tid beredningen förswinner, eller rötternes form, eller bägge, som gifwit anledning at gifwa de runda rötterne färska åt modstulne Tjurar och Kor som ej wilja söka Tjur, wet jag intet, men anser det för ganska fåfängt medel. Det är i synnerhet första arten eller Nattfiolerne, som härtil warit anwänd. Denna artens blommor sprida om aftnar och nätter en stark luckt, som aldeles liknar Waniljen; men man bör warsamt umgås med denna luckten; jag har sjelf ärfarit, at en hand full blommor deraf, satte i et wattenglas i fenstret i et stort rum, gaf alla i Sälskapet innom en fjerdedels timma en swår Hufwudwärk. Man bör således minst tåla dem i Sofkamrar.

Hwad som berättas, at när Kor få äta *Orchides* skall mjölken bli Saffransgul, få en Löksmak, och blifwa otjenlig til Ost och Smör, har man mig wetterligen icke i Swerige ärfarit.

ORIGANUM *vulgare*. Prodr. Fl. Scand. 736. Flor. Svec. 534. Sv. Bot. 188.

Dosta. Koning. Konungagräs. Mårmynta.

Wäxer i bergiga och steniga trackter, på busklupna backar. Den ätes af Hästen, Fåret och Geten. Bladen hastigt skållade med sjudhett watten, upkramade, torrkade på Järn eller Kopparplåt öfwer sackta eld, och om man behagar under det samma, imellan händerne hoprullade, och någon tid förwarade; gifwa af Swenska wäxter som jag til den ändan försökt, det Thee som närmast liknar brunt Thee. På mat gifwer den icke god smak. Dess förnämsta nytta är til färgning. LINDER uti sin Swenska Färgkonst beskrifwer twänne sätt at färga rödt med Koningen, men bägge beskrifningarne äro icke nog rediga. PALLAS beskrifwer Ryska sättet: Örten samlas blommande, torrkas (warsamt) i ugn, och stötes til pulwer. Om wåren samlar man späda Äpplelöf, som på samma sätt handteras. af bägge tar man lika delar, eller en del Äpplelöf och twå delar Dosta, samt en fjerdedel utlakadt Malt, slår härpå watten och tilsätter litet jäst, samt ställer blanningen at jäsa. När den är sur, prässas den ut, och gröten, som blir qwar i klädet, torrkas wäl. Detta kokas sedan i friskt watten, och deri färgas Ylle, som förut är med Jämna och Qwas tilredt, då tyget får en skön röd färg. Andra koka endast pulwret af Dostan och Äpplelöfen med litet Alun, men färgen blir icke så wacker. Swart färgas med Dostan äfwen, då den kokas i Skedwatten; men dertil är Albarken wäl så god.

Man brukar ock med pulwret af bladen beströ hudlösa ställen.

Bien söka begärligen blommorne.

ORNITHOGALUM *luteum*. Prodr. Fl. Scand. 399. Flor. Svec. 285. Sv. Bot.

Wåfferdagslök, och

ORNITHOGALUM *minimum*. Prodr. Fl. Scand. 400. Flor. Svec. 286. Sv. Bot.

Bägge wäxa i Skogslundar, Kåltäppor, Trägårdar under Träd och Buskar, ofta tilsammans, men den senare är mera sällsynt och mindre. De äro af de första som blomma, och förswinna snart aldeles. De ratas af Koen, men Hästen, Fåret och Geten afbita dem, och Bien söka Blommorne. Deras små lökar hafwa en obehagelig smak, kunna dock kokade eller stekte i Aska ätas, fast de äro så små, at knapt någon gör sig möda samla dem, i synnerhet den senare arten.

ORNITHOGALUM *nutans*. Prodr. Fl. Scand. 402. Sv. Bot.

Hwita Dufwor.

Har på många ställen kommit ur Trägårdar och blifwit wild. Den pryder sit ställe i en Trägård, men är et förtretligt ogräs, som knapt står at utrota. De större lökarne kunna kokade eller stekte njutas, och äro onekeligen mycket födande, fast ensamme utan smak, och behöfwa derföre något kryddas.

ORNITHOGALUM *umbellatum*. Prodr. Fl. Scand. 401. Sv. Bot.

Har på samma sätt som den förra blifwit wild på en del ställen. LINNÉ menar at Dufwoträck, som säges i berättelsen om Jerusalems belägring warit så dyrt betaldt, warit roten af denna. Den är liksom den förra ätelig, men mindre til storleken, och bägge arterne tarfwa något, som sätter smak på dem.

OROBANCHE *major*. Prodr. Fl. Scand. 773. Flor. Svec. 561. Sv. Bot.

Är hittils endast funnen wid Rå nära Helsingborg, wid Esperöd i Albohärad i Skåne och på Åland. Jag har icke kunnat uptäcka, hwad som gifwit en VON LINNÉ anledning at tro denna wara den wäxt, som Lagen under namn af Stärffrö wid straff förbjuder at så i annan mans åker, då han så wäl kände dess art at wäxa på andra mångårige wäxters rötter. Jämför *Thlaspi arvense*. Säkerligen har han utan öfwerwägande anfört det efter någon äldre Auctor.

OROBUS *niger*. Prodr. Fl. Scand. 879. Flor. Svec. 643. Sv. Bot.

Wippärter.

Wäxer i Skogs och Bergsängar, torra beteshagar o. s. w. Är wacker medan den blommar, men swartnar aldeles när den torrkat. Ätes gärna af Hästen och Boskapen. Roten är söt, och skulle kunna nyttjas såsom Lakritsroten, fast den är mindre, och lönar icke odling.

OROBUS *tuberosus*. Prodr. Fl. Scand. 878. Flor. Svec. 642. Sv. Bot.

Gökmat.

Är allmän i skarpa ängar. Örten ätes af Hästen och Boskapen. Rötterne äro knölige, och wärderas mycket af Skottske Högländarne. De tugga dem torra; de påstå dem icke allenast wara hälsosamme för bröstet, utan at de äfwen med dem länge kunna stilla hunger och törst. På en del ställen krossa de dem färska, slå watten på, låta jäsa, och få deraf en begärlig dryck. De hafwa en söt, icke obehagelig smak, och blifwa genom kokning än smakeligare. Det är skada, at de äro så små, och jag wet icke at man genom odling försökt förbättra dem.

OROBUS *vernus*. Prodr. Fl. Scand. 877. Flor. Svec. 641. Sv. Bot.

Kråkärter.

Wäxer allmänt i Lundar och skogsängar, och ätes af samma djur, som de förra.

OSMUNDA *cripsa*. Prodr. Fl. Scand. 1278. Sv. Bot.

Wäxer på fjällen i Lappmarken och Jämteland. Är icke heller känd för någon nytta.

OSMUNDA *Lenaria*. Prodr. Fl. Scand. 1274. Flor. Svec. 934. Sv. Bot.

Låsgräs.

Wäxer i Skogar och skogsängar. Är icke känd för någon nytta i hushållningen. Fröredningens något nära likhet med wissa slags nycklar, har utan twifwel gifwit anledning til Swenska namnet.

OSMUNDA *regalis*. Prodr. Fl. Scand. 1275. Flor. Svec. 933. Sv. Bot.

Saffabuske.

Wäxer på få ställen, gemenligen wid å- och strandbräddar; men hwar den wäxer, plägar den finnas ömnigt. Til strö under Boskapen är den torr ganska god, och det afrepade fanet tjenar til stoppning i sämre sängkläder. Til sörpe för Boskapen är den wäl icke försökt; men torde kunna nyttjas.

OSMUNDA *Spicant*. Prodr. Fl. Scand. 1277. Flor. Svec. 936. Sv. Bot.

Finnes på några få ställen i Skåne, såsom wid Bosarups Stenkolsbrott, wid Simontorp, i Halland tid Stjernarp, i Småland wid Ingaryd. Är icke känd för någon hushållsnytta.

OSMUNDA *Struthiopteris*. Prodr. Fl. Scand. 1276. Flor. Svec. 935. Sv. Bot.

Foder-Bräkne.

Wäxer på åtskillige ställen i Rikets skogstrackter på skuggrike och fucktige ställen. Den är ibland de största Ormbunkar hos oss, och kännelig af sitt sätt at wäxa, då alla bladen stå i en krets och utgöra såsom en stor strut eller tratt. Fanet eller bladen af denna, ej sällan twå alnar höga Ormbunke, afskäres om Sommaren straxt efter Midsommar, så at blomstänglarne ej skadas, bindes i små knippen, och uphängas i skugga at torrka. Det er en god sak, at hälst i swåra foderår, wara dermed rikeligen försedd, emedan den kokade lagen häraf gifwer et godt sörpe för Kor, Oxar,

Får och Getter, och det kokade eller blötade fanet ätes icke mindre begärligt, och bekommer dem wäl, samt ökar mjölken hos Kor. Rötterne, dem man wäl, om icke nöden alt för hårdt tränger, bör skona, afskölgde och skurne eller hackade ätas gärna af Kreaturen friske, äfwen som de torrkade och något kokade; men man bör icke gifwa för mycket deraf i sänder. I Norrige hafwa många dermed i foderbrist framfödt wäl sin Boskap. De späda skotten, som snålt afbitas af Fåret och Geten, afskär man i Norrige tidigt om wåren, kokar och äter dem. Det är således med alt skäl som Canc. Råd VON ENGESTRÖM råder at plantera (*) denna Ormbunke. Den Landtman, som äger skogstrackt, har gemenligen något ställe, som icke bättre kan anwändas. Skogshällor, som äro stenige och hafwa fucktig botten, stupande, med smärre Träd och Buskar bewäxte åbräddar äro i synnerhet tjenlige. Planteringen bör ske om wåren, när Ormbunken först wisar sig, och roten uptagas med klimp. Om det går an at dela roten, har jag icke försökt, men den fortplantar sig sjelf, om den får njuta fred.

OXALIS *Acetosella*. Prodr. Flor. Scand. 569. Flor. Svec. 406. Sv. Bot. 10.

Harsyra. Harwäpling. Gökmat. Göksyra. Wårhane.

Wäxer i Skogar, Lundar, under Enbuskar, wid gärdesgårdar, altid i någon skugga och fucktighet. Örten ätes af Koen, Fåret, Geten och Swinet, sällan af Hästen. De färska bladen hafwa en angenäm syra, och äro tuggade lösande, något för hårde at stufwa. Det är af denna wäxten, som Sweitserske Landtmannen tilreder det bekanta *Acetosolle*-salt, som nyttjas i Medicin, men i hushållningen i

* Physiogr. Sällsk. Handl. 1 B. s. 115

synnerhet nyttjas at dermed uttaga Bläckfläckar och rost af linne. Man fördärfwar dock gemenligen mer än man hjelper sådant dermed, ty utom det, at fläcken, om den är något gammal, wanligen förorsakar skörhet på stället, gör gnuggandet med det finrifna, ofta ej nog fina Saltet, om ej altid hål genast, dock fläcken wanstarkare. At förekomma sådant, bör man på et Theefat eller kopp slå litet sjudhett watten, doppa fläcken deruti, beströ den med tilräckeligt pulwer af Saltet, hopwickla tyget något, och nedlägga den beströdde delen i det hete watten en timma eller något mera, och när man ser fläcken wara uttagen, warsamt skölja i nytt watten. Wanligen begår man det felet, at man genast will twätta ut fläcken, som och låter sig göra, om den är aldeles ny och än wåt, men bäst gör man at låta den ligga någon tid i syran, och dertil kan man med lika fördel nyttja Witriolsyra, som är så upspädd, at den ej är surare än en wäl stark Ätticka, och är fläcken ej för gammal, är gemenligen stark Ätticka i synnerhet warm, tilräckelig.

PANICUM *Crus Galli* Prodr. Fl. Scand. 77. Flor. Svec. 55. Sv. Bot.

Höns-Hirs.

Är et åker-ogräs som tid efter annan alt mera spridt sig ibland Säden i Skåne. I stark lera synes det icke wilja så fort som på lätt jord, hälst när den håller sig något fucktig. Frön äro ganska mjölrike, och kunna derföre, om de genom harpa afskiljas från Säden, med fördel anwändas til Höns och Swin, när man en gång har fått dem i sin åker. De kunna och ganska wäl af menniskor njutas, om de malas til mjöl, men de böra först skrädas på qwarnen, at hylsor och åtminstone en del af skalarne må afsöndras. Om det skulle löna odling är icke försökt.

PANICUM *sangvinale*. Prodr. Fl. Scand. 78. Sv. Bot.

Blod Hirs.

Har likaledes begynt blifwa et ogräs i Hallands åkrar, I äldre tider såddes detta mycket i Böhmen, Tyskland m. fl. st. och af frön gjordes gryn på samma sätt som af Mannagräset, men sedan detta kommit i acktning, har Blodhirsens odling kommit ur bruk. Frön äro wäl små, men mjölrike och smakelige, och wäxten trifwes wäl i sand.

PANICUM *verticillatum*. Prodr. Fl. Scand. 74. Sv. Bot.

Finnes på en del ställen i Trägårdar, förmodeligen ditkommit med utländske Trägårdsfrö. Fröet ätes gärna af små fogel, men lönar icke odling, om icke för Sångfoglar, äfwen så förhåller det sig med

PANICUM *viride*. Prodr. Fl. Scand. 76, Sv. Bot.

Som man finner, fast nog smått, på en del flygsands-fält och sandåkrar. Genom odling torde det wäl blifwa större, men näppeligen lönande.

PAPAVER. Wallmoge.

Häraf hafwa wi tre arter til storlek och utseende mycket lika, som wäxa bland säden i åkrarne, och derföre af Skånska bonden fått namn af Åkersilke. De finnas och i Skåne ofta på jordwallar. Wäl ätes wäxten af Kor, Får och Getter, men är för öfrigt icke känd för någon nytta i hushållet widare, än at de nyss utslagne blommorne i Holland anwändas at dermed sätta den röda färgen på Ost.

Det sker således, at på halfannat sk:pd af friska blombladen slås uti et oglaseradt stenkärl en tredjedels kanna Ätticka och lika så mycket urin. Detta sättes öfwer elden och får et eller annat sackta upkok; när det derefter kallnat, prässas det genom linne, och förwaras på flaskor. Härmed öfwerstrykas de lagom torra Ostar. De mörkröda Stockrosor kunna på samma sätt nyttjas. af twänne arter har man wackra förändringar i Trägårdar, förutan den stora Trägårdswallmogen. Denna senare eller *Papaver somniferum* är icke wild någorstädes i Swerige, men desto allmännare i Trägårdar, hwar man har snart otalige förändringar til färg, fyllighet m. m. men man åtskiljer wanligast twänne hufwudförändringar efter fröets färg, nemligen hwit och swart. Af den swarta har man åter twänne märkelige förändringar, en med öpna och en med slutne fröhus. Fröhusen äro wäl på dem alla slutne, men när de blifwa fullmogne öpna sig små hål tätt under det stora stjernlika märket, genom hwilka frön utfalla, när stjelken skakas. På den sistnämde förändringen, som är nog sällsynt, öpna sig inga sådane hål, hwarföre icke heller frön utfalla. Denna anses af flere för den förmånligaste til Oljeslageri. Hela wäxten har en obehagelig luckt, och af sjelfwa Wallmogehufwuden eller fröhusen fås ock det illalucktande och illasmakande sömngifwande *Opium*. Men sjelfwa frön, hafwa icke denna luckt och smak, utan äro, twärtom, i synnerhet de hwita, wälsmakande, och brukas mycket til matredning, och til Mandelmjölk. Man bakar deraf kakor på flere sätt, men dess förnämsta bruk är til Oljeslageri. I de Europeiske länder som bebos af Katholiker har deras fasta nödgat dem at försöka flere slags wäxter til Oljeslageri. I Swerige åter, hwar litet Olja förtäres, föga i förhållande mot andra länder brännes, och det mästa åtgår til Såpsjuderi och Målning, åtnöjer man sig med Nederländsk Bomolja, Rof- Lin- och Hampolja samt Silltran, och inga andra Oljewäxter odlas

i egentelig bemärkelse än Rapsaten, och denne alt för litet. Af alla som, Oliwträdet undantagit, i Europa odlas til Oljeslageri, gifwer ingen så god och smakelig Olja, som Wallmogen. En wiss Tysk Auctor yttrar sig, at det är ganska osäkert, om icke Tyskarne under namn af Bomolja återköpa mycken af den Wallmogolja de sjelfwe sålt til utlänningen. Det kan wara likaså möjeligt, som det är wist, at wi af Holländare och Tyskar köpa wåra egna Gåspennor åter under namn af Holländska. Wallmogeoljan prässas i Frankrike til den myckenhet och säljes under namn af *huile d'oeillet*, at Handlande i Paris funne sin räkning wid, at sälja den dels oblandad dels blandad för Matolja, et i sig sjelf wäl olofligt, men icke skadeligt bedrägeri, men som förmådde Regeringen til den författning, at all Wallmogolja, som infördes til Paris skulle i Tullarne upblandas med en wiss myckenhet Spikolja, hwarigenom den icke blef obrukbar til målning och Lampor, men wäl til matredning. Werkan deraf war, at matoljan blef för den fattigare hopen dyrare. Jag är mycket benägen at tro, at wi äfwen ofta få Wallmogolja i stället för fin Matolja, och njuta den med smak. När då Wallmogen gärna hos oss wäxer, när man på et Tunneland kan skörda fyra tunnor frö, och af dem är-hålla til och med 48 kannor Olja, och derjämte få en myckenhet både för menniskor och kreatur nyttige Oljekakor, synes det icke wara owigtigt, at försöka, ändskönt man icke straxt utbredde sig til Tunneland. Man får på samma jord äfwen en skörd Morötter. Har man för afsigt at få en fin Matolja, wäljer man den hwita Wallmogen, äfwen som frö och kakor deraf se snyggast ut til matredning, ehuru den swarta näppeligen är sämre. Jorden i hwilken Wallmogefröet sås, bör wara fet och lös, fast icke nygödd, och nog djupt körd. Såningen sker så tidigt, som man kan handtera jorden wäl. På sex kappeland sår man nio til tio lod Wallemogefrö, sår man tätare, blifwa hufwuden små, och detta

frö kan man blanda med et halft skålpund Morotfrö, eller så hwart för sig, och med en kratta nedmylla det. När plantorne äro twå til tre tum höga, böra de efterses, och om det behöfwes, rensas från ogräs, samt alla för tätt stående plantor upryckas, så at man icke lämnar några närmare hwarannan än et godt spann, annars hindra de hwarandra i wäxten. Har man hwit Wallmoge eller swart med öpna hufwuden, är intet annat råd, än at så snart desse mogna och öpna sig, efter hand afbryta dem öfwer täta korgar och lägga dem i stora såll eller annars utbredde at torrka. Har man af den swarta och täta arten, kan man uptaga hela fältet på en gång således, at man updrager stånden, och binder dem jämt i små knippen, låter dem torrka på åkrar, upreste såsom Sädesskylar, och sedan hemförer dem at widare torrka. När desse äro torre, kan man i en Hackelsekista skära dem sönder, då frön utfalla och genom et fint såll frånskiljas samt med tråg widare dryftas, och sedan något tunt utspridas på torrt ställe, hwarest man då och då omrörer dem, at de ej må taga mögel. De afbrutne Hufwuden åter måste wara wäl torre, och på något sätt försicktigt krossas, at icke fröen äfwen gå sönder, sedan renas. Qwarnen på hwilken fröen malas, måste wara aldeles ren, och hälst nya påsar nyttjas til prässningen, äfwen som första prässningen sker kall. Sedan hela mängden är kallprässad til bästa Matoljan, kunna kakorne stötas, försicktigt wärmas äfwen som prässplåtarne, och en sämre Olja ärhållas. De derefter blefne kakor torrkas och stötas något, då mjölet deraf lätt löses i kokande mjölk, til en både smakelig och födande wälling, eller med hälften watten och hälften mjölk til gröt. De kunna äfwen torrkas något hårdare och stötas til et finare mjöl, som tjenar til Pannkakor, äfwen som ibland annat mjöl til gröt. Men will man ock icke anwända dem til egen föda, kunna de med mycken förmån nyttjas, som andra Oljekakor til Kreaturen. Ju äldre

Oljan blir, nemligen den kallprässade, dess klarare och bättre blir den, så länge den kan förwaras för härsknad. I Pfalts blandar man fröet med en femtedel småskurne Borsdorffer-äpplen före prässningen, och den ärhållne kallprässade Oljan blir efter et år en förträffelig matolja. Den sämre Oljan nyttjas i Lampor, äfwen til målning (*).

PARIS *quadrifolia*. Prodr. Fl. Scand. 485. Flor. Svec. 346. Sv. Bot. 6.

Trollbär. Dembär. Hållbär. Solögon.

Finnes i de flesta Skogar och Lundar. Den ätes af Fåret och Geten, men ratas af de öfrige. Wäxten, i synnerhet Bären äro allmänneligen misstänkte, ehuru en del upsgifter om dem äro stridige t. ex. GESNER berättar at Bären döda Höns, HOLMBERGER har sett Höns äta dem, utan at deraf dö. Oskyldige kunna de dock ej wara, ty BURCHARD har sett dem wålla *Cardialgie* och Kräkning hos menniskor, och KROCKER har af en trowärdig man fått den berättelse, at af twänne Barn, som ätit af dess Bär det ena dödde, och det andra med möda räddades. Man bör derföre ackta Barn för de ställen, hwar den wäxer, i synnerhet den tiden Bären äro mogne. Det torde wäl wara, at Bären genom torrkning förlorar något af sitt skadeliga; men det blir imedlertid altid rådeligare at icke följa Gräsöboarnes exempel, som taga in pulweriserade Bären mot håll och styng, och om en FRICCIUS funnit saften och bären nyttig i någon wiss

* Denna Artikel kunde såsom icke egenteligen hörande til Werkets plan, warit borta; men om man genom dess införande här kan upmuntra en så nyttig sak, som denna i sig sjelf är, förmodar jag åtminstone icke förtjena otack, hälst så af mine Landsmän lära gjort sig begrep om Wallmogens nytta.

ögonsjukdom, råder jag ingen utan säkrare anledning försöka det. LINDER säger at Örten, uptagen förrän den blommar, gifwer röd färg, om Tyg. (förmodeligen Ylle) förut betadt i Alun och torrkadt, lägges i et spad af wäxten, får dermed et upkok, och blifwer sedan liggande någon tid deri.

PARNASSIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 379. Flor. Svec. 268. Sv. Bot. 172.

Slåtterblomma. Hårnackar. Flenört. Hwit Wisil. Hjertblad.

Är allmän i fucktiga ängar. Geten äter den gärna, Fåret och Hästen mindre, Koen ratar den. Bien söka blomman. Slåtterblomma kallas hon derföre, at man anser för et märke, at tid är at slå Höet, när denna öpnar sina blommor. At Örten, kokad i dricka, skulle bota Kolik eller Flen, är knapt troligt; warma drickat, som njutes torde göra det hufwudsakeliga.

PASTINACA *sativa*. Prodr. Fl. Scand. 366. Flor. Svec. 259. Sv. Bot.

Palsternack.

Wid Städer och Byar på en del staden i Skåne, ömnigast på Fästningswallarne i Malmö. Hwadan den falska tankan, at den wilda Palsternackan skulle wara giftig, härrörer, har jag wid Bolmörten *Hyoscyamus* anmärkt. Roten är liten, mera torr, skarp och oangenäm; och har nästan ingen sötma. Derjämte blifwa de hårde, så at knapt någon kan frestas begagna sig af dem. En magrare och hårdare jordmån är härtil wållande. Den gröna Örten lämnas i fred af Kreaturen. Den får en egen skärpa, som hos en

del menniskor har den werkan, at när de mycket handteras, i synnerhet om morgonen, när daggen ligger, få de blåsor på händer och armar, så långt som bladen kommit, och detta händer äfwen med Trägårds-Palsternackan. Häruti komma de nära öfwerens med *Heracleum*. De i Trägårdar odlade rötternes anwändande i Köken wid matredning är allmänt kändt. Man träffar wäl en och annan person, som icke tåler Palsternackroten, men deraf kan man så mycket mindre sluta til dess otjenlighet eller skadelighet såsom föda, som det samma händer med ganska många wäxter, men med Palsternackan är det dock märkeligt, at sådant i synnerhet händer med sådane rötter, som stått öfwer wintern i jorden. Jag har mig likwäl icke bekant, at sådant händt i Swerige, hwartil orsaken torde ligga deruti, at i de blidare Klimater, där winterkölden icke såsom hos oss afbryter all saftens rörelse och Wegetation, saften undergår någon förändring. Wist är det likwäl, at de Palsternackrötter, som öfwerwintrat i jorden, och uptagas bittida om wåren, äro sämre til smaken, än de som om sena hösten uptagits, i synnerhet om de fått begynna at gro. Man bör ock i allmänhet, om ej för annat, för det möjeliga misstag, som kan hända med Bolmroten, aldrig låta de til Köket ärnade Palsternackrötter öfwerwintra i jorden. RAFN berättar, at i norra Irland nyttjar man Palsternackrötterne i stället för Malt at deraf brygga dricka, som rätteligen humlade blir angenämt. Man kokar då et lagom starkt spad af rötterne, som med jäst tilsättes.

Til foderwäxt har Palsternackroten äfwen warit försökt. Den är i synnerhet för Kor en ganska god och mjölkgifwande föda, om den gifwes dem kokad. Får och Swin äta den äfwen gärna. Men tämmeligen säkra rön tyckas wisa, at den icke är så lönande som Morötterne. De gifwa wäl så mycket i tunnetalet, och ej sällan mera, men de äro mindre wigtige, ej så allmänt nyttige, och näppeligen så starkt fö-

dande. För Hästar wet jag dem icke wara försökte. Blefwo de icke genom öfwerwintrandet i åkrar försämrade, och man kunde altid nog tidigt om wåren komma åt at uptaga dem, blefwo de icke dess mindre ganska fördelacktige at odla dels derföre at denna årstiden är gemenligen swårast efter tilgång på föda för boskapen, dels derföre at man derigenom undsluppe beswärligheten at öfwer wintern för frost bewara en så betydelig det af Wårfödan; men wåra Swenska wårars wansklighet lägga hinder i wägen. Palsternackan fordrar samma slags jordmån och odling som Moroten; dock då man allmänt nyttjar den långa arten, hwars rötter äro längre än Morotens,.bör man köra djupare.

Lindrige Wårfrossor botas ofta med et litet skedblad stött Palsternackfrö, intagit om morgonen den goda dagen, eller i hwardags frossa fem til sex timmar för frossans ankomst, sedan man likwäl först nyttjat et afförande medel.

DAMBOURNEY har försökt at färga med de blommande stjelkarne. Sex lod deraf sönderhackade kokades med et godt half stop watten en timma, sedan kokades deri et qwintin uti Wissmutuplösning betad Ull, som fick en dunkel Citronfärg, men efter tre timmars kokning en wacker *Vigogoe d'orée.*

PEDICULARIS.

Sex arter at detta slägte äro Swenske, men trenne af dem hafwa sit hemwist i Lappmarken, nemligen *Pedicularis flammea*, *hirsuta* och *lapponica*, dock finnas de twänne första äfwen i Dalarne. En art, nemligen *P. Sceptrum Garolsnum*, Kongsspira, Myrkong den största af slägtet, så wäl i Lappmarken som Dalarne, Österbotten, Upland, Öster- och Wästergötland, ehuru på de senare ställen mera sällsynt, altid i Skogsmyror. Den är wäl icke känd för någon hushållsnytta, men wäcker upmärksamhet med sit förträffeliga

utseende, och skulle utgöra en pracktört i Trägårdar, om den kunde odlas. Den fjerde arten, nemligen

PEDICULARIS *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 754. Flor. Svec. 551. Sv. Bot.

Liewarg. Källgräs. Ledgräs. Skomakareskägg. Studenter.

Är allmän i alla kärr och kärracktige, sumpige ängar. Den är en förtretlig wäxt på sådane ställen, ty dels gör den Lian stump, hwadan namnet Lietwarg, dels äro dess stjelkar i höet så hårda, at Kreaturen ej tunna tugga dem. Färsk har den en obehagelig och elak skärpa, hwarföre Kreaturen utom Fåret, som wäl äter den något. men aldrig bör få beta där den wäxer, och Swinet som äfwen säges äta den, gå den förbi. Man tror at äfwen denna, någon gång äten af snål och främmande Boskap, skall wålla Blodpiss, hwarföre icke heller försigtige hushållare släppa från främmande orter kommen Boskap på ställen, där den wäxer. Kreaturen, som äro wande wid orten eller upfödde på stället eller ställen där den finnes, röra den icke, om icke kalfwar, och när hos dem wisar sig Blodpiss, gifwer man dem straxt Tormentillrot, och har man icke den til hands, en wälling med krossadt Linfrö och litet Alun stort, som en Hasselnöt uti. Utrotas kan den icke, utan at utdika de ställen där den wäxer, då den efter hand dör bort.

PEDICULARIS *sylvatica*. Prodr. Fl. Scand. 755. Flor. Svec. 552. Sv. Bot.

Granört. Grangräs.

Wäxer på enahanda ställen med den förra, men endast i skogstrackter, och mera sällsynt. Den är känd för samma elaka egenskaper, som Liewargen,

PEPLIS *Portula*. Prodr. Fl. Scand. 439. Flor. Svec. 12. Sv. Bot.

En liten oansenlig art, som wäxer på sådane ställen, hwar winterwatten stannar, och om sommaren merändels uttorrka. Man känner intet bruk deraf.

PEZIZA.

Et slägte ibland Swampar, hwaraf *Prodromus Floræ Scandinaviæ* upräknar nio arter såsom kände för Swenske, men bland hwilka ingendera är känd för någon nytta eller skada i hushållningen. En art af dem nemligen

PEZIZA *Auricula*. Prodr. Fl. Scand. 1981.
Tremella Auricula. Flor. Svec. 1137. Sv. Bot.
Judas-Öron.

som understundom finnes på rutna träd, har man nyttjat såsom Ögonmedel. Man slår allmännast Rosenwatten på torra Swampen i en Thekopp, ode sätter den öfwertäckt på et warmt ställe en timmas tid. Med detta rödlätta och slemmiga watten twättar man röda och swidande ögon flere gånger om dagen. Några Qwittenkärnar blötade i Rosenwatten gör samma nytta.

PHACA *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 901. Flor. Svec. 657. Sv. Bot.

Wäxer på några ställen i Lappmarken, och är där wid pass en half aln hög, men blir i södre orterne tre gånger så hög. Troligen skulle den smaka husdjuren, om den lönade at odla, som icke är försökt något i stort.

PHALARIS *arundinacea*. Prodr. Fl. Scand. 73. Flor. Svec. 53. Sv. Bot. 107.

Rör-Flen. Fläck.

Wäxer wid åbräddar, bäckar som löpa genom ängar, i dammar, wid strömwikar o. s. w. Är et groft och stridt gräs, men afslås det twå til tre gånger om året, gifwer det et skäligen godt hö. Ätes ock innan det blir för groft färskt af Boskapen både den större och mindre, så wäl som Hästen, hwarföre det ock på sådane ställen, som äro wattensjuke, och icke genom dikning kunna uttorrkas, lönar mödan at så. Fläcken utgör på flere ställen i Lappmarkerne det mästa och bästa gräset, som på Elfstränder och Sjökanter bergas til hö. Stråen eller Halmen äro wida bättre än Halm af Säd til taktäckning, emedan de äro segare och waracktigare. På inhägnade ställen wid Hafsstränder, äfwen i flygsanden lönar det at så, fast det på senare stället blir mindre.

Man har en förändring häraf med bredare och hwit- eller gulrandige blad, som under namn af Spanskt eller måladt gräs odlas i Trägårdar för utseendet skull.

PHALARIS *phleoides*. Prodr. Fl. Scand. 72. Flor. Svec. 54. Sv. Bot.

Roll-Flen.

Wäxer på torra renar, mera sällan i ängar. Ehuru både torrt och segt ätes det gärna af Kreaturen, men lönar

såsom hwarken ömnigt gifwande eller stort, icke odling, undantagande på Flygsand, där det hälst i blandning med andra wäxter förtjenar at sås och trifwes där wäl.

PHALLUS *esculentus*. Prodr. Fl. Scand. 1920. Flor. Svec. 1262. Sv. Bot.

Murkla. Morkla.

Wäxer i gamla skogar; i Skåne förekomma de ganska sällan och sparsamt, i Calmarelän allmännare. BOCK säger at de i synnerhet gärna wäxa på sådane ställen, där sågspån af Ek fått ruttna. De samlas om wåren, tagas af Stjelkarne, upträdas på trådar och torrkas. De äro beswärlige at förwara, emedan de draga fucktighet ur luften, och deraf lätteligen mögla, äro derjämte mycket blottställde för Or. En del bruka derföre at på torrt ställe uphänga dem i Papperspåse, hwilken esomoftast wäl skakas, och dessimellan hänges påsen en eller annan timma i rök, som wäl dödar Oret, men ock gifwer Murklorne smak. Säkrast förwaras de, om de torrkade doppas ned i kokhett watten, torrkas derefter wäl, och nedläggas sådane i wäl torra och tilslutne Glas eller Postelinskärl. Deras bruk i köket är bekant. På en del utrikes Orter tillagas de färska på samma sätt som Stenmurklan *Helvella Mitra*, men i Swerige är det mig wetterligen icke i bruk. När de nyligen äro torrkade, och warit wäl förwarade, är icke utan at de hafwa någon smak, men fördom har äfwen häri sin goda del. Såsom föda äro de af föga wärde.

PHALLUS impudicus. Prodr. Fl. Scand. 1921. Flor. Svec. 1261. Sv. Bot.

As Murkla.

Förekommer högst sällan i skogar under träd, där man på flere famnars afstånd märker den af sin starka Asluckt. Den nyttjas icke til något bekant bruk, och dess ohyggelige stank betager säkerligen all håg at försöka den.

PHASCUM.

En liten ganska osynlig Bladmossa, som på en det ställen infinner sig, hwar man afskurit grässwålen, och jordmånen är fucktig, och där gifwer lugn för smärre gräsfrö at gro, som med tiden intaga dess ställe.

PHELLANDRIUM *aquaticum*. Prodr. Fl. Scand. 353. Flor. Svec. 252. Sv. Bot. 155.

Stäkra. Karstäkra.

En twåårig mårt, som har sit hemwist i och wid watten, såsom wid åbräddar, dammar, grafwar, rännilar o. s. w. Den har ganska oskyldigt blifwit räknad ibland giftige wäxter, då Hästen, Koen och Geten äta den utan någon elak werkan, och en del rätt gärna. Några påstå at äfwen Fåret äter den gärna, hwaremot RAFN säger at Fåret ratar den, och S. G. GMELIN berättar at den är alla tider på året dödande för Får. Dessa stridige upgifter kunna icke wäl utredas med säkerhet utan flere och granlaga försök, dem enskilte hushållare icke gärna företaga. Hästar blifwa understundom lama i bakdelen af kroppen, och som en gammal sägen skutit orsaken til denna oboteliga sjukdom på Stäkran, så har ock sjäfwa sjukdommen på en del ställen fått namn af Stäkra. Et Insekt, *Curculio paraplecticus* kalladt, som finnes i en del Landsorter, ligger icke allenast sina ägg på Stäkran, utan dessa utkläckas där, och Larwen tager sin boning inuti stjelken, där den ock förwandlas til

Linding, och derifrån til fullkomligt Insekt. FORNANDER som uptäckte Insektets warelse i Stäkre-stjelken, tog för afgjort, at Larwen regelbundit flyttade sig nedifrån upåt stjelken, och dess öfre ända undergick förwandlingen til Linding, och blef såsom sådan där qwar til nästa år. At icke aldeles så förhåller sig, har DE GEERS undersökningar bewist. Imedlertid tog LINNÉ sig häraf anledning til den slutsatsen, hwilken han i Skånska Resan sid. 182 och w. omständeligen anförer, at nemligen när Hästen råkat afbita en Stäkre-stjelk, som innehöll Larwen, skulle denne af sin instinct drifwen, söka högden, följackteligen genombåra magen, och ändteligen skada sjelfwa Ryggmärgen, hwarpå likwäl DE GEER med mycken grund twiflar. Fröet af Stäkran har länge warit i wissa Hästsjukdomar så berömdt i Tyskland, at det fått namn af Pferdesaat, Persaat, och i Qwarka skall det, til flere lod om dagen ingifwit, wara et godt medel, hwaremot det i Rots eller Snip uträttar intet. Man har äfwen så i äldre som nyare tider nyttjat dess frö på samma sätt som Palsternackfröet emot Wårfrossor, och äfwen i Bröstsjukdomar för menniskor, såsom i början af Lungsot äfwen med blodhostning, då man gifwit fröet pulweriseradt från et halft til et helt qwintin i sänder twå gånger om dagen; man will och hafwa ärfarit at det, på samma sätt nyttjadt, wisat härlig werkan när huggne, slitne, genom krossning tilkomne sår icke gifwa godt wahr. De rön, som ERNSTING och LANGE anföra, tydas stadfästa dess nytta wid sådane tilfällen. At wäxten lagd imellan sängkläder skulle fördrifwa Wägglus, är aldeles ogrundadt.

PHLEUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 81. Flor. Svec. 58. Sv. Bot.

Fjällkampe.

Wäxer allmänt i Lappska Fjällen, där det förmodeligen tjenar til Renens föda.

PHLEUM *arenarium*. Prodr. Fl. Scand. 82. Flor. Svec. 59. Sv. Bot.

Sandkampe.

Et årigt litet gräs, som wäxer egenteligen på Trädesåkrar, som bestå af hwit flygsand wid Christianstadstrackten. Det kan gärna äfwen wäxa på andra flygsandsfält, men som dessa ligga altid blottställde för Kreaturen, som afbita det så snart det framkommer, då gemenligen tillika roten upryckes, kan det icke komma fort, och lönar icke heller mödan så på sådane ställen.

PHLEUM *nodosum*. Prodr. Fl. Scand. 80. Sv. Bot.

Knylkampe.

Wäxer wid Landswägar, renar, stigar, i ängar. Många hålla det allenast för en artförändring af Ängkampen, och påstå, at den genom odling blir aldeles lik den. Men jag frucktar at derunder ligger någon irring. Jag har i flere år odlat bägge bredewid hwarandra på en och samma säng, så at jordmån och läge icke kunde wålla någon olikhet, och Knylkampen höll sig beständigt mindre, lägre, med kortare och smalare ax. Det är imedlertid wist, at ofta uti en fetare jord det knöliga på rötterne förswinner på Knylkampen, men at blomagnen ändrat skapnad, har jag icke märkt, hwilket dock wore nödwändigt. Gräset ätes begärligen af Hästar, och Swin äro snåle efter rötterne. Koen äter det äfwen, fast icke så begärligt; at Fåret ratar det berättas wäl af en och annan; men torde tarfwa stadfästelse. Som gräset wäxer äfwen på sand, förtjenar det at där odlas.

PHLEUM *pratense*. Prodr. Fl. Scand. 79. Flor. Svec. 56. Sv. Bot. 33.

Ängkampe. Timotheigräs.

Finnes mera allmänt än det föregående, äfwen i ängar och på betesmarker, men är större. Samma Kreatur, som gärna äta det förra, hafwa ock smak i detta, utom Swinet som icke frågar efter Ängkampens rötter. Ängkampen är mycket tätt i bottnen, men gifter icke så högt gräs, när man undantager stråen, som hos alla gräs gifwa et magert hö, derföre är den ock förmånligare til bete uti hagar, än til konstiga ängar, som ofta ränta nog litet för Lian, så framt icke jordmånen är dess bättre. Den fordrar en god och något fucktig mylla, om den skall frodas, på en stark lera blir gräset korrt, derföre blir det icke så allmänt förmånligt at af detta gräs ensamt anlägga äng, huru mycket beröm af en del Engelsmän och andra, som blindwis följt dem, warit skrifwit. At en TIMOTHEUS deraf gjorde wäsende, när han fann det i Norra Amerika, där mångårige gräsens antal är så litet, war icke at undra öfwer; men man behöfwer nog liten ärfarenhet, för at winna öfwertygelse om hwad jag här anfört.

PICRIS *Echioides*. Prodr. Fl. Scand. 939. Sv. Bot.

Snok-Tistel.

Wäxer här och där i Sädesåkrar, är årig, och ätes grön af Boskapen. I England, där den är mera allmän, stufwas bladen såsom annat grönt, och man tror, at dess njutande befordrar öpning.

PICRIS *Hieracioides*. Prodr. Fl. Scand. 940. Flor. Svec. 686. Sv. Bot.

Är äfwen årig, och finnes mera allmänt än den förra i Skånes åkrar, hwar jordmånen är sandig. Ätes äfwen grön af Boskapen. Förmodeligen kan den äfwen som den förra nyttjas til mat.

PILULARIA *globulifera*. Prodr. Fl. Scand. 1303. Flor. Svec. 950. Sv. Bot.

Wäxer wid åbräddar och insjökanter, där wattnet om sommaren står mycket lågt, men icke aldeles förswinner, i Skåne och Halland. Man känner intet bruk af den.

PIMPINELLA *dissecta*. Prodr. Fl. Scand. 369. Sv. Bot.

PIMPINELLA *Saxifraga*. Prodr. Fl. Scand. 368. Flor. Svec. 261. Sv. Bot. 160.

Pimpinell. Bockrot.

Emedan desse bägge til ställe at wäxa, til luckt, smak och werkan äro lika, tagas de til samman. Torra betesmarker, renar wid Landswägar och åkrar, backar m. m. äfwen som sandfält äro de platsar man träffar Pimpinellan ömnigt på. Om den så kallade Swarta Pimpinellan werkeligen är et särskildt slag, eller blott en förändring af jordmånen, wågar jag icke påstå; men wid Malmö wäxer en Pimpinell, hwars rötter gifwa en blå saft, och den är för

öfrigt aldeles lik den allmänna, som snart i det oändelige warierar. Gröna Örten ätes gärna af Kreaturen, men man måste icke förblanda den med Trägårds Pimpinellan, *Poterium Sangvisorba* som är et helt annat slägte, och af Engelsmänner i synnerhet sås til bete, och utom dess nyttjas til grön Sallat, ty wår Pimpinell lönar aldeles icke at odla i sådant afseende, om icke at så på sandfält, där den gärna wäxer, och med sine tämmeligen djupt gående rötter binder sanden. Det är ock den i sanden wäxande roten, som är kraftigast såsom Läkemedel. Bästa tiden at uptagą den är, innan den gått i blomma. Rötterne afsköljas hastigt i watten, och när de wattenrunnit, utbredas tunt på et luftigt ställe at torrka. Om man til twå lod af denna torrkade och småskurne roten blandar lika så mycket småskuren Lakritsrot, och dubbelt så mycket torrkad och sönderskuren Isop, får man et Kryddethee, som med fördel kan drickas i flusshosta med hesa utan feber, och samma Thee wäl starkt med en tolftedel eller något mindre destilleradt Bränwin och något Honung, är et nyttigt Gurgelwatten i slemmig halsfluss, i synnerhet om litet Saltpetter tillägges.

PINGUICULA *alpina* och *villosa*. Prodr. Fl. Scand. 34.35. Flor. Svec. 26. 27.

Förekomma endast i Lappland, och äro icke kände för någon nytta; men

PINGUICULA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 33. Flor. Svec, 25. Sv. Bot. 36.

Tätört. Sättört. Fetört. Tätnacke, Kråkört.

Är allmän i sumpige ängar, kärr och måssar i Swerige, och lätt känd af sina ljusa gulgröna blad, som breda sig tätt åt marken, och äro med en seg wätska såsom daggdroppar beströdde. Den röres icke af Hästen eller Koen, men antingen detta i allmänhet härrörer deraf, at de ej komma åt de plattliggande bladen, eller de werkeligen sky den, kan jag icke säga; wore det senare allmänt för alla husdjuren, wet jag icke på hwad skäl man kunnat föregifwa den wara skadelig för Får, och wålla dem Lefwerickter. Detta senare är wäl i alla hänseenden ogrundadt, då det nu mera är en känd sak, at sådant följer af det sumpiga betet, och icke af någon särskild wäxt, men om icke Fåren afgnagade den, wore intet skäl at anse den för skadelig för dem. Det säkra är, at Får aldrig böra få beta hwar Tätört wäxer, emedan et sådant bete äfwen utom Tätört, är dem otjenligt. När Spenarne på Kor spricka och sårna, skola herdarne på Alperne bruka at smörja dem med den sega wätska, som betäcker bladen. Bergsboarne i Piemont inlägga bladen i Olja på samma sätt, som man wanligen inlägger blombladen af hwita Liljor, och nyttja dem på samma sätt. I Finland kokar man bladen med Linolja, för at lägga på gamla sår; men bättre medel gifwas. LINNÉ berättar, at man på Gottland kokar Örten i watten, och dermed twättar barn i hufwudet för ohyra, hwilket äfwen i Norrige brukas; men medlet är wisserligen icke säkert.

Dess förnämsta bruk är til Tätmjölk, hwartil den i Lappmarken, Norrland, Norrige och Island anwändes. Man lägger några nysstagne blad af Tätörten i silen, hwarigenom spenwarma mjölken silas i bunkarne; andra lägga dem i sjelfwa bunkarne. När mjölken då löpnar, gifwer den wäl mindre grädda, men blir sjelf fastare och utan wassla, hwilken först wisar sig, om man låter den tätnade mjölken stå flere dagar. När man sedermera tager af den med Tätörten löpnade mjölken en half matsked, och utbreder i en

annan bunke eller flera, och silar mjölk deruti, blir deraf åter Tätmjölk, och på samma sätt kan man hafwa Tätmjölk hela sommaren öfwer. Man berättar at den blir fastare af redan färdig Tätmjölk, än efter sjelfwa Tätörten. Många finna mera smak i denna Tätmjölk än i wanlig Filbunka, andra tycka annorlunda. GUNNERUS säger at om söta mjölken upkokas, när den är kall och skinnet blifwit aftagit Tätgräs tidlägges, blir mjölken fastare, och behagelig at förtära. Han tillägger, at denna kan förwaras år och dag äfwen längre, utan at fördärfwas, och recommenderar den i synnerhet för sjöfarande at på sina sjöresor nyttja. Den är hwad Normannen kallar Sättmjölk.

PINUS *Abies*. Prodr. Fl. Scand. 1202. Flor. Svec. 875. Sv. Bot. 217.

Gran.

Är allmän ifrån Lappska Fjällen ned til öfre delen af Skåne. Den trifwes i den sämsta jord som är Mo, men wäxer äfwen i hwad jord som hälst, äfwen sumpig, och förlikes på många ställen wäl ihop med Björken. Dess rötter gå icke på djupet, utan ligga mäst platte i brynet, hwarföre ock när stormar rasa, Granarne så ofta med rot upryckas, men räcker den så kallade Hjertroten imellan stenar, kan det wäl hända, at den drager på djupet. Af Granen har man lika så många förändringar som af Furen, af hwilka de märkwärdigaste äro Gårgran, Häng eller Tunnbindare-Gran, Slok-Gran, Myr-Gran och Granbuske. Af dessa är Slok-Granen den sällsyntaste, som med sina hela fyra alnar långa och som en Swanpenna tjocka grenar, hwilka endast mot ändarne hafwa barr, utmärker sig. Den är beskrifwen och afritad i K. Sw. Wet. Acad. Handl. för år 1777. Myr-Granen blir icke så stor som de förre, och har grå bark, men är större än Granbusken

som i Norrige heter Myrgran. Det lärer wara den samma som GLEDITSCHS Zwerg-Fichte, hwilken hörer til Fjälltrackter. Denna skall wara så hård, at Norrska Bonden dermed skor sina Slädmedar, och Lapparne deraf göra sina skid.

Til Snickare arbete så wäl som til Byggnadstimmer under tak, och där sådant icke är utsatt för ombyte af wäta och torrka, låter mager Gran wäl bruka sig, dock står den i alla fall efter god Furu, undantagande til sådane kärl och förwarings anstalter såsom Skänkar, Skåp och Draglådor, uti hwilka födwaror eller annat lätt smittas af Furu både med luckt och smak; äfwen som til en del Musikaliska Instrumenter Gran är bättre än Furu. Lappen gör af Granen sina lätta Båtar, så rymlige at de kunna härbergera fyra personer, och likwäl så lätta at en karl kan bära dem på hufwudet öfwer en timmas wäg. Dels för lättheten skull, dels af brist på Järn hopfogas de hwarken med spik eller naglar, utan bindas samman med beredde Granrötter. En sådan Båt kan likwist ej wara länge, utan tager snart röta; men så kostar ock wirket intet til en ny. Til Pålwerk under byggnader skall Granen wara förträffelig. Man berättar at största delen af Amsterdams Stad skall wara byggd på Swenska Granpålar, och endast under Rådhuset wara nedsatte 13659 stycken. Stor Gran utur tåt skog är bättre til wirke än utur glesa skogar, har mindre hwitt träd och tätare safringar, Det har mera spänstighet och är hårdare samt waracktigare.

En otalig många Granar åtgå til stängsel, utom hwad som genom swedjande förstöres, och til Eldbrand anwändes. Dess egenskap at under förbränningen spraka och spritta, gör den på öpna spisar i synnerhet både obeqwäm och farlig, likwäl har man på många ställen ingen annan brännwed.

En god del Gran kolas äfwen, och kolen nyttjas dels i hushållningen dels wid bruken. At den än rå och färska

Granweden gifwer både mindre och sämre kol, är af ärfarenheten kändt; men man gör i detta som i många andra mål ofta twärtemot bättre wetande. I stöd af de försök Herr HJELM infört uti Sw. Wet. Acad. Nya Handl. 1781 tyckas Grankolen i åtskillige hänseende hafwa företräde för Furukolen, men i andra stå efter dem, dock kräfwas flera och mera i stort gjorde försök, för at winna nog säkerhet.

Granen är wäl ganska rik på kåda, men dem är icke tjenlig til Tjära, och Becket, som deraf kan kokas, får aldrig den seghet, som af Furu. Förmodeligen är dertil orsak at Grankådan är mindre Oljerik; men det misstänkes äfwen at Tallkådan har i sin blandning någon del fet Olja, hwilken ock kan bidraga til en mindre grad af sprödhet. Af Granen får man deremot mera, och til wissa behofwer tjenligare Harts, som dels sjelfmant dels med hjelp af wäckning utrinner. Huru detta med fördel samlas, renas, och af orenligheterne Kimrök beredes, har Herr FUNCK i K. Swenska Wet. Acad. Handl. för år 1754 omständeligen beskrifwit, och med teckningar uplyst. GUNNERUS säger at Norrmännerne indela Grankådan i Ickorne- eller Sötkåda som de kalla den, hwilken i synnerhet om wåren utsipprar liksom i klara droppar, och som gärna afslekas af Ickorrar, Getter, Får och ofta af Barn. Gårkåda kalla de den som flyter efter wäckning; den är bitter, och skall efter berättelse endast slekas af Getter. Med denna och Blånor omhwefwa de hornen på ungnöt, at de icke med dem må göra skada. Lönkåda kalla de den som sitter under Barken. Denna nyttja de såwäl in- som utwärtes i synnerhet at dermed förbinda sår. Den renade kådan är den wi egenteligen kalsla Harts, och som kokad til den blir brun, samt å nyo silad, får namn af Konfonium. Sötkådan samlar Lappen och Norrlänningen, tuggar den tils alt bittert är utdragit, förwarar den sedermera under namn af Tuggkåda at tugga, såsom andra tugga Tobak.

På spetsarne af Granqwistarne förekmma understundom små wäxter, af insekter förorsakade, hwilka likna til skapnaden något nära Smultron, och innehålla et mjöl, samt ätas af Lapparne.

Af rötterne göra Lapparne band och tåg. De utsöka de långa rötterne, som derjämte äro smala, och skafwa dem medan de än äro friske med en knifsbak mot låret, så at barken går af. Sedan klyfwa de dem i fyra eller fem delar, wrida dem i kransar, som kokas i stark Asklut. Då de uptagas och medan de äro warma upwecklas kransarne och skafwas åter några gångor såsom förut. Häraf sno de rep och tåg. Af finare oklufne, men för öfrigt på samma sätt handterade, fläta de både wackre och starke korgar.

Späda Granqwistar, lagom små hackade, nyttjas i Norden såsom Enris annorstädes, at beströ golf med, som gifwer en god luckt, och hos sjuke äfwen förfriskande, när det beströs först med god Ättika. Den färska och späda Granbarren, hackad och wäl bultad samt med Kli eller Mjöl beströdd, får ofta i foderbrist tjena Hästar til uppehälle. De bli wäl icke feta deraf, men bibehålla åtminstone för en tid tämmeligen krafterne. Dylike fodersäckar såg jag på alla Gästgifwaregårdar från Stockholm ända til Skånska gränsen 1772 i April månad. Fåret och Geten håller äfwen til godo denna föda, och den senare i synnerhet gnagar gärna den unga barken. At de snålt afbita de unga Granplantor, och äro likså wäl som Haren en pest för den unga Granskogen, känner Skogsboen rätt wäl.

Uti Norra Amerika brygges dricka af *Pinus Canadensis*. MILLER säger at man i Tyskland brygger af Granen. KALM och WANGENHEIM med flere säga det wara både godt, hälsosamt och stå längre mot syra om sommaren. Til et ankarę dricka tager man wid pass et stop hackadt Granris, som kokas en timma med tilräckeligt watten, derefter silas det i et trädkärl, et skålpund Socker tillägges, och när det blif-

wit lagom swalt tilsättes Jäst, och jäser som annat dricka. Efter jäsningen fylles det på kärl, eller som bättre är, på flaskor. KALM beskrifwer äfwen en annan method utan Socker, men med litet bränd Säd, något starkt halstradt Bröd och Sirap efter smak. Förmodeligen skulle den lilla kådsmaken, som KALM säger det hafwa, förswinna, om man toge ren Barr utan qwistar. Den såsom Kaffebönor brända Säden, Hwete, Råg eller Korn, så wäl som det starkt halstrade Brödet tilsättes dels för färgen, dels för at göra det något mer födande. WANGENHEIM säger: man tillreder (af hwita Granen) sålunda, at man om wåren kokar af de unga skotten och barren et starkt, klibbigt, resineust och wälucktande Extract. Utan twifwel inkokas eller bättre afdunstas et starkt och siladt afkok, at det blir tjockt som en tunn Sirap, som ganska länge kan förwaras i krukor och på flaskor. När de wilja brygga, upkokar man watten, och uti tjugu stop deraf uplöser man en matsked af Extractet. När det något swalnat, tilblandar man Sirap efter behag (dertil skulle Morot-Sirap wara ganska tjenlig), fylles så på kärl, där jäsningen snart går för sig; men han nämner icke om någon tilsättning af jäst. Med Honung i stället för Socker och Sirap kan man brygga et hälsosamt Läskmjöd af Granbarren, då tre skålpund Honung taget til hwart halfankar.

Ammiralitets Medicus FAXE den äldre har försökt Grandricka, men då han ej fann det godt försökte han Tallen. Han tog späda Tallqwistar, bortkastade yttersta ändarne såsom mera kådfulle. Sexton kannor sådane sönderhackade qwistar kokades med Nittio sex kannor watten. Qwistarne uptogos, lades på roste, och när afkoket lupit några gånger igenom, (*) silades det och koktes åter i twå timmar, under hwilken

* Detta tyckes wara öfwerflödigt, ty kokningen utdrager alt hwad som kan utdragas, men andra kokningen och afskummandet är nödigt.

tid det flitigt skummades. Tre stop brun Sirap tillades; det kokades åter en timma, och under kokningen tilspäddes något watten. Lagen upöstes i et bryggkar, och när det war lagom afkylt, tilsattes jäst, och efter jäsningen tunnades det. Detta dricka blef ganska godt och lättdruckit. Några fat häraf inlades i et stort rum i nedre wåningen af Ammiralitets sjukhuset, där Solen låg på, och drickat höll sig lika godt från April til Augusti månads slut. Man kan til et sådant dricka nyttja både Pudersocker och Honung. Men tager man en tredjedel Malt mot wanlig bryggd, och på rosten låter lagen löpa igenom, behöfwes hwarken Sirap eller Socker, och drickat blir smakeligare; men man kan ock nyttja samma mängd omältadt Korn.

Af Tallqwistar tillagades äfwen et förråds-Extract således, at en stor kättil fylldes mäst til hälften med hackade Tallqwistar, hwartil slogs så mycket watten, at kättilen blef full, och kokades tils barren begynte lossna från qwistarne, då de uttogos och afkoket silades. Afkoket eller spadet inkokades (samt derunder skummades) at det blef tjockt som en brun Sirap, och denna kallnad fylldes på flaskor med något wid hals, som korkades och förbundos wäl. Et sådant Extract kan i flere år förwaras. När två kannor häraf kokas med Sjuttio två kannor watten uti två timmar, och för öfrigt handteras med jäsning såsom annat dricka, winner man både i tid och wedbesparing. På Sjö-Expeditionen under tre år bryggdes om bord af sextio sju kannor Extract trettio tre fat dricka, och ändskönt man icke hade Jäst, dracks drickat mycket begärligt af manskapet. FAXE berättar äfmen at et qwarter af Tall-Extractet, blandadt i et ankare Maltdricka, förwarade det senare hela tre månader aldeles fritt för syra under mästa sommarhettan.

Huru man af Granbarr och Råg kan bränna et Bränwin, som til luckten något nalkas Ungerskt watten, beskrifwer LINNÉ efter Baron LIEWENS upgift. Man gör tilsätt-

ningen af en Tunna späda Granqwistar med en tredjedels tunna Råg och sex kappar Malt, bägge gröpte, som bränes, klaras, och distilleras med tre göpnar Granqwistar med barr. Men luckt och smak af Säden bibehåller det.

Med unga Grankottar bruka de i Norrige at färga så wäl ull, som i synnerhet sina Fisknät röda. Förmodeligen skulle denna färg på Ylle blifwa både wackrare och fastare, om det Yllna förut betas i Wissmut- eller Tennuplösning. DAMBOURNEY har i et starkt afkok af färska grenändar och barr färgat Wissmutbetad Ull wackert brun (*marron-musc.*) Granstrunten något stekt och söndergniden brukar Norrska Bonden mot bränsår. Granstrunten kan för öfrigt nyttjas på samma sätt som Tallstrunten.

Barken brukas mycket dels til Beckbarkar och dylikt, dels at binda öfwer lass och foror, för at bewara saker för regn, hwartil den är tjenligare än någon annan bark. Til hudars beredning kan den äfwen nyttjas. Skinn dermed beredde skola i stark köld icke ens blifwa styfwe, såsom det berättas.

Granen är kinkigare at plantera än Tallen, så framt plantorne icke äro updragne efter BURGSDORFFske methoden, hwarom frambättre under Tall. I allmänhet gäller i synnerhet wid Barrträds plantering, at sedan plantorne blifwit uptagne, på det nogaste ackta, at icke winden får werka på de fina rötterne, hwarigenom de genast torrka, och plantan förlorar sin groningsförmögenhet, och deraf härrörer, at så få plantor af Gran och Fur, dem man transporterar något stycke wäg, wilja wäxa. Skola plantor derföre transporteras, måste hwarje plantas rötter, så fort de uptagas, beläggas wäl med fucktig mossa. Annars låter det ock göra sig, om man om hösten gräfwer en grop där plantan skall stå, och emot wåren, då kälen än är qwar, eller ock förr om wintern låter taga up Granplantan med klimp så tilfrusen den är, och flyttar den sådan i gro-

pen. Men detta är et ganska beswärligt sätt, ty den frusna jorden kan icke utan med Yxa åtkommas, och när tiden kommer at jorden uptör, måste man noga se til, at uptinad jord fylles under och på sidorne, så at den som medföljt plantans rötter icke faller ifrån. Granen både tål och behöfwer mera watten än Furu tils den begynner wäxa.

Granhäckar äro nog wackra medan de äro unge, men förblifma det ej länge, medan de nedre grenarne dö bort. De böra updragas af frö på stället, där häcken skall stå, ty genom omplantering blifwa de straxt ojämt täte wid jorden.

Med Frösamling och såning, så wäl som planternes wård förhåller sig Granen som Furu.

En Dr. LÖFFLER har recommenderat småhackade Gran- och Furu-grenar såsom et godt gödningsmedel på åkrar, at dermed beströ dem före såningen, men utom det, at sådant icke låter sig göra utan i smått, har man intet skäl, at deraf wänta något synnerligt gagn.

PINUS *sylvestris*. Prodr. Fl. Scand. 1201. Flor. Svec. 874. Sv. Bot. 91.

Tall. Furu. Fur.

Wäxer ända från Skånska gränsen til högt up i Lappmarken. Allmännast anser man wäl Tall och Furu för lika gällande namn; men några anse dem såsom olika betydande. LINNÉ kallar den allmänna, som wäxer i täta skogar, rak utan Krona, med täta safringar, Tall, och den glest eller strödt wäxande med yfwig eller utbredd Krona, hwars träd altid har glesare safringar, och följackteligen lösare wed, Fur. Några kalla den senare Fra-Fur. POLHEM (*) har en annan tanka om skillnaden imellan Tall och Furu. Han säger ”Tall och Furu äro enahanda, och skiljas i anseende til åldren såsom Barn, ungdom och ålder.

* K. Sw. Wet. Acad. Handl. 1740. P. 344.

Så snart en Tall blifwit så mogen, at ytan, det är Splinten är mindre än kärnan, begynner man kalla den Furu." Korteligen, man har med skillnaden imellan Tall och Furu intet redigt och bestämt begrep, utan brukar dessa namn ömsom, och i Skåne heter den öfwer hufwud Furu, eller hos Bonden Fere. Skillnaden har willkorlig grund; men är icke dess mindre af wigt i hushållningen. För öfrigt är det et och samma träd til alla delar. Man har ock Gårtall. Denne wäxer icke til någon synnerlig högd, har krokig stam, och timrets godhet härrörer af jordmånen. Martall, som den kallas, är låg, ofta utan stam, ty den får grenar straxt öfwer jorden, är förmodeligen hwad Tyskarne kalla Krumholtz, åtminstone anser DU ROI sjelf den så, och gör deraf en särskilt art, som han med MILLER kallar *Pinus montana*. Den wäxer på mycket höga, kalla och tillika sumpiga Orter, där Tallen icke kan annorlunda wäxa. Den så kallade Skottske Furen, hwaraf MILLER, BURGSDORFF m. fl. göra en särskild art, finnes ock i wåra skogar. Den utmärker sig genom korrtare och mera blåacktig Barr, samt smalare och spitsigare kottar, äfwen som den så kallade Tallstrunten eller de späda wårskotten därpå är mera mörkröd.

Trädet wäxer wäl nästan i hwad jordmån som hälst, men blir til skapnad, frodighet och inwärtes godhet mycket olika. En kännare dömmer, när han ser trädet wäxa, andra måste se det fällt och tilhuggit. Sandmo utan sumpighet är den allmännaste jordarten, och när trädet på sådane ställen får wäxa i tåt skog, gifwer det i allmänhet bästa timret. Ju mera Lera Moen innehåller, dess bättre trifwes Furen, men den trifwes äfwen i rena Sanden, allenast icke stränga Hafswindar få i början twinga den, och at den då är gles. Torde hända at den skillnad, man blir warse på Furuskog i ren sandbotten, äfwen bör sökas i Alfwen; men sådant har hittils icke bekymrat wår Skogsbetjening.

At upräkna alt, hwartil Furu så i Stads- som Landtmanna hushållning är gagnelig, och dess wigt och wärde i Handelswägen, wore öfwerflödigt. Man wet, at Master, Timmer, Bräder, Tjära och Beck jämte Järn, Koppar och Sill äro Rikets hufwudsakeliga, snart enda producter, som något betyda. Alt detta gifwer eller beror på skogen. När wi besinna, at där Byggnadstimmer andra Trädsorter gifwa, betyder intet mot Furuskogens beskattning; när wi eftertänka den obeskrifweliga mängd Bjelkar, Sparrar, små Träd, Bräder, Läckten, Lägder som årligen medtagas til byggnad, utom alt annat, hwartil Furu-Bräder åtgå, den outräkneliga mängd som til Eldbrand, Hushålls- och Smedkol, til masugnar och hyttor, til gärden och swedjande m. m. årligen, ja dageligen åtgår och utan någon hushållsgrund medtages, hwad böra wi wäl wänta för en framtid? Wisar sådant icke yttersta nödwändigheten af et Wetenskapeligt Forskwäsende? I Norra delen af Skåne eller rättare Skånska skogsbygden läcktar man sina Halmtak med stänger af Lind, Ahl, Ask, och hwad trädslag nästan man har tilgång til, men flere 1000 tolfter Furuläcktten anwändas årligen dertil på slätten; hwilken grufwelig skogsöda är icke blott denna? Men det är icke nog, at så många tre til fyra tums tjocka raka och tolf til femton alnar höga telningar dertil utgallras, utan den derigenom gles blefne skogen fördärfwas derjämte.

De största Furuträden skola finnas i Lappmarken, hwartil orsaken icke får sökas i Klimatets benägenhet, eller Fjällbygdens större förmånlighet för Trädslaget, hälst HALLER berättar at i Schweitz finnas inga rätt stora Tallar, utan den fred de njuta för Yxan. Lappen behöfwer dem icke, och andra åtkomma dem icke af brist på wägar. Men det är derwid besynnerligt hwad LINNÉ berättar, at alla de stora stammarne äro wresige i trädet, och kunna ej klyfwas rätt, derföre at gårorne äro wridne, och det mot Solen.

Orsaken härtil wore wäl wärd at utröna. Af Martallen, den de kalla Körn, såsom hårdast, göra de sina Skid, äfwen som bågar til Ickornars fällande. Om Furuträdet afbarkas på rot, och twå månader derefter fälles, blir trädet efter WALKERS berättelse, så hårdt, at wanliga Instrumenter ej stå moi.

Man begagnar sig af Furuträd til Ljuswekar på några ställen i Tyskland med mycken fördel, och Kammarherren SCHUMACHER har infört det i Dannemark. RAFNS Biblioth. B. 13. p. 89. Man wäljer fett och rättklufwit Furuträd, deraf sågas pinnar så långa som ljusen skola blifwa, och så tjocka som et tjockt hwetestrå. De omwecklas med kardad Bomull, at de blifwa tjocke som en (Holländsk) pipsjelk: de sättas då i formar, och dessa stöpas fulla med Talg på wanligt sätt; men man lämnar weken så lång, at man kan fatta i den, för at uttaga ljuset ur formen. De brinna långt stadigare än andra ljus, och när et annat Talgljus lika stort brinner fem, så brinna dessa i åtta timmar. Något beswärligare äro de at tända; men de osa mindre, och kosta mindre. RIEM har i Neue Saml. Vermischt. Oekon. Schrift. 9. B. gifwit figur på et Instrument, med hwilket pinnarne kunna göras runda; men man kan ock undwara det, och hjelpa sig at skrapa dem med glas,

Furuträdet gifwer en myckenhet Harts, dels som utan hjelp utsipprar, dels med hjelp. Hugger, bårar eller wäcker man trädet om wåren, så utrinner detta Harts såsom en Honung. Samlas den straxt, och förwaras i källare, bibehåller den i många år sin sega flytacktighet, och är en sämre sort Terpentin, hwilken likwäl til plåster, Ympwax, Waxstaplar m. m. kan nyttjas, äfwen som at deraf distillera Terpentinolja. Insamlas den icke genast, utan får blifwa på trädet, bårdnar den til et fast Harts, som kan nyttjas likasom Grankådan til många behof; men först bör den wid ganska lindrig wärma smältas, och silas genom

blånor, som läggas öfwer hopbunden halm, därest man inte har så stor mängd, at det lönar inrätta präss.

At och huru af de fetaste Tallar och gamla Fururötter Tjära brännes, är en nogsamt känd sak. Jag will härwid allenast erindra, at då egen omtanka icke kan bringa Tjärubrännaren derhän, at aflägga all bränning i gropar, det wore önskeligt några sådane mått widtogos af Höga wederbörande, at denna fördärfweliga oskick förswunne. Man förlorar otroligen derwid i Tjärans mängd, och än mera i Tjärans godhet. Wäl inrättade Tjärugnar äro så mycket förmånligare, som de gifwa mera, bättre, renare Tjära. och tillika kunna de gifwa Beckolja och Tjärwatten, hwartil sit bruk ganska nyttiga. Äfwen borde wid alla Beckkokerier inrättningarne så göras, at man tillika ärhölle den til flere bruk så nyttiga Beckoljan, som nu går i luften. Man tjärar Hus, Tak, Planck, Stacket, Rännor, Pumpstockar m. m. för at förwara dem mot röta. Äfwen derwid förfarer man tämmeligen allmänt ganska illa. Man wäljer icke allenast tjock och oren Tjära, den kokar man, oftast med glödande Järnkulor, tilblandar wäl Beck, och änteligen rödfärga, och öfwersmetar dermed trädet. Deraf drager sig intet in i trädet, utan en skårpa blir utan på, som snart nog spricker och skalas af. Man bör bruka den tunnaste och resnaste Tjära, och om den är något tjock, upspäda den med Beckolja, wärma den warsamt öfwer glödeld, at den icke får koka, utan endast wäl het, blanda deruti, ju finare sicktadt den bättre, kolstybbe, at det blir som en tunn Oljefärg, och dermed warmt bestryka trädet et par gånger, hälst när det af wind och Sol är wäl torrt. Äfwen Järnplåtar kunna dermed med fördel öfwerstrykas i Solbaddet; men då bör färgen wara något tjockare, och jag är öftertygad, at wäl lagde Tegeltak, härmed et par gångor wäl öfwerstrukne, skulle wara mångfaldt längre.

Rena Furukådan smält och prässad genom silpåsar kallas Hwitt Beck, Burgundiskt Beck, *Poix de Bourgogne*. Hwad som qwarblifwer efter silningen, nyttjas at deraf bränna Kimrök, hwartil äfwen barkar och orenligheter, som qwarblifwa wid Beckkokerierne, med fördel kunna anwändas, i stället at de wanligen bortkastas.

Icke blott uti en tryckande hungersnöd, utan i de spannemålslösa Landskaperne, nödgas många beständigt eller åtminstone ofta gripa til Furen för at skaffa sig Bröd. Om wåren, när safwan är i trädet, utsöka de, de renaste och qwistfriaste stammar. Nedersta delen deraf, som har tjockaste barken lämnas; deröfwer afskafwa de yttre barken. Den inre afslå de i så stora stycken de kunna, och skafwa sedermera än ytterligare det grofwaste, så at den inre saftfulle blir qwar, af hwilken de bortskära de kådfulle ställen. Den renade och utsökte koka de derpå i watten, at den blir nog mjuk, hwarefter den med trädklubbor bultas til den begynner blifwa trådig, och derpå torrkas den först i Solen, sedan i ugn eller öfwer eld, at den blir wäl brun, pöser och gifwer sig up, och det mästa af Oljan må afryka. Sedan hackas den små och males til mjöl, Detta mjöl fucktas med watten, och lägges på halm i et rostkar, och hett watten påslås, för at utlaka den fräna smaken, och derefter afsköljes det med kalt watten, då det är färdigt. Mången har då ej råd at tilblanda annat mjöl, utan bakar endast deraf sit bröd. Är den tiden inne, at bär kunna fås, i-blandas något deraf, andra samla Syror, Nässlor, Tistlar, hacka och röra dermed samman. Hafwa de något mjöl, göra de först deraf deg, och tilblanda sedan det än wåta Barkmjölet, och somlige syra det, andra icke, utan baka deraf flatbröd. En usel föda, hwarmed de knapt kunna uppehålla lifwet, och hwaraf de altid, när de någon tid deraf lefwat, få en upblåst kropp, blek eller swartblå hy, stora och hårda magar, förstoppning och til slut wattensot, som ändar

eländet. Man bör hoppas at et allmännare införande af den förträffeliga Potatoes afwelen, af en ömsint underwisning om Islandslafwens och andra sundare samt i sig sjelf med mindre beswär förknippade och här i boken på flere ställen upräknade wäxters bruk, detta menniskor förödande nödbröd må förswinna, och efterkommande knapt weta at berätta, at deras olyckelige förfäder nödgats förtära sådant. I Norrige baka en del sådant bröd til Hästar, Kalfwar och Swin, hwilka deraf i synnerhet skola må wäl. Sundare är Tallbarren til dricka, hwarom se Gran.

Den på kallade Tallstrunten samlas tidigt om wåren, hwarwid man bör taga i ackt, at samla den nog tidigt, och icke plocka af de öfwerste grenarne, än mindre af toppen, hwarigenom trädet skadas. Den torrkas i skugga och brukas at derpå distillera Tallstrunt-bränwin, som är lika så litet sundt som Enebärs-bränwin, i hänseende til dess hettande och Urindrifwande kraft, hwilken härrörer af det i friska Tallstrunten warande Harts och den Terpentinolja det innehåller. Man inbillar sig, at, emedan Tallstrunten på annat sätt brukad är nyttig såsom läkemedel, skall den ock wara det på Bränwin. Huru falsk denna fördom är, känner hwar kunnig och tänkande Läkare. Jag går förbi smaken, den blott en sådan sundhets fördom kan göra drägelig. Deremot är Tallstrunten, rätteligen anwänd, et godt läkemedel. Bäst är wäl Tallstrunten, när den kan nyttjas färsk, men oftast förbjuder årstid och läge at ärhålla den; man får då åtnöja sig med torr, som ganska ofta wisat god werkan. Uti Skjörbjugg, uti Bleksot som härrörer af Månadsreningens uteblifwande, hwarmed i synnerhet hos den arbetande hopen ofta äro förbundne elaka sår på benen, har jag funnit den ganska nyttig, antingen man om aftonen på tre lod färsk eller et lod torr Tallstrunt i en ren Lerkruka slår et halft stop sjudande watten, tiltäpper krukan, och låter den stå öfwer natten, om morgonen silar drycken, och

hwarje förmiddag utdricker en sådan sats, eller, som i synnerhet när det nyttjas för sist nämde tilfälle, man til nämde mängd Tallstrunt lägger et halft lod torr och småskuren Rot af Wattenskärpan, *Rumex aquaticus* eller *Hydrolapathum*. Uti lindrig Gulsot får man ock en passande dryck, om man til den nämde mängd Tallstrunt ligger fyra lod nyss uptagne, skölgde och småskurne färska rötter af Skallnacken. Men altid bör man tilse, at det Harts, som af heta wattnet utsmältes, blir wäl frånsiladt.

De Hartsfulle Rötterne brukas hwar de kunna fås, ganska mycket, dels at uptända eld med, dels ock tunnt klufne til stickor i stället för ljus af allmogen, som derwid förrättar sit morgon- och afton arbete öfwer wintern. Under namn af Töre, anwändas i synnerhet til första bruket gamla Fururötter, hwilka utur Torfmåsar och gamla sjöbottnar upgräfwas. På många ställen i Skottland göre Fiskare deraf rep, såsom före är sagt om Granrötterne.

Kottarne utplåckas af Korsnäbben, som dertil fått et särskilt danadt näbb, och Ickornen tullar dem äfwen. Man kan ock af dem så wäl distillera en sämre Terpentinolja, som anwända dem til Kimröksbränning.

Furen kan blifwa ganska gammal; man talar om fyrahundrade år; men utom det at sådant är nu mera högst sällsynt, skola sådane Träd icke wara de bästa. Det är icke dess mindre troligt, at ju äldre Furen är, blott den icke tagit skada, dess waracktigare wirke och timmer bör den gifwa. Hwar så gammal Furuskog finnes, at den årligen bär kottar, behöfwer man allenast freda marken, och om den är så starkt Ljung- eller mosslupen, at frön icke kunna tränga imellan, om hösten i wackert och stilla wäder försicktigt sweda den, eller om det är blott mossa, med en god Järnharf flere gånger öfwerfara den. Är marken naken sand, kunna frön swårligen taga fäste, om man icke på sena hösten, när sanden är wåt, med et litet dertil inrättadt årder el-

ler plog lägger den i små fårar, eller som bättre är, besår fältet först med mogna Enebär, eller lägger Sand-Elms ax. Ifrån blomningstiden til dess frön i kottarne äro mogne, åtgå mäst två år, derföre är det icke heller sällsynt at se på en gång kottar af trenne åldrar på et och samma träd, de gröna, de mognande, och sådant som redan fällt sina frö, som ofta qwarsitta länge innan de affalla. I Mars eller April öpna de sig, när frost om nätterne och Solwärma om dagarne werka på den. De uppassas då flitigt af småfoglar, som förtära de affallande frön. Will man hafwa frö til utsäde, bör man imellan Jul och Mars månad låta afbryta de mogne kottar, breda dem på en wind, som er fri för möss, för at sedan i beqwämlighet kunna uttaga frön, som sker så, at man lägger kottarne ej för tjockt i såll, hwilka upsättas på stänger under taket i warmt rum. Hwarannan dag stänkas de nätt med watten, då de efter hand öpna sig, och i sållen utsläppa sine frö, som mellanåt fråntagas, och förwaras i kölden. Af sådant frö behöfwes wid pass fem kappar til et Tunneland jord, om den rätteligen skal besås. Stället bör hösten förut wara kördt och harfwadt, då man så tidigt görligt är om wåren utsår fröet blandadt med fucktig sågspån, sämre är at blanda det med sand, jord eller afsa. Derefter antingen öfwergås fältet med en Trumla eller en lätt Harf, imellan hwars pinnar man satt Törne. Man har ock et så wäl mindre beswärligt som mindre kostsamt sätt at så Furu. I Februarii månad låter man afskära tilräckelig mängd med mogna kottar wäl besatte Furuqwistar til en alns längd eller något mera. Man förwarar dem på et ställe, at de icke få torrka. Så snart man om wåren kan röra sig för frost, körer man öfwer fältet med en wäl tung harf, och derefter nedsticker man grenarne så djupt, at de få wäl fäste til sex qwarters afstånd i förband. Man fredar fältet, och lämnar det öfriga åt Naturen. At äfwen de klokaste hushållare, och som hufwudsakeligen häm-

tat sin kunskap af ärfarenhet, kunna hysa skadande fördomar, wisar den acktningswärde BRAUNER, då han will öfwertala folk at tro, det wara et fåfängt företagande, genom såning åstadkomma Barrskog i stort. Tyskland har flere bewis på det motsatta. Mera om Furuskog plantering, och wåra ofantliga sandfälts förädling kan man låsa i min afhandling om Flygsands-Plantering tryckt i Lund 1802.

Furen som alla Barrträd är icke den lättaste at omplantera. Har den ostört fått wåra til 7 el. 8 år och deröfwer, går det swårligen an, utan med samma försicktighet som är nämd wid Granen. Men den af BURGSDORFF angifne methoden at handtera dem har för mig lyckats förträffeligen. Man tager för gifwit at fröet warit sått på säng i fårar, utan annan betäckning än litet mossa. När plantorne där äro tre år gamla, eller stå tredje hösten på sånings stället, tager man en wäl skarp spada och med den sticker på bägge sidorne af plantraderne til nio tums afstånd ifrån plantorne, hwarigenom de längre sidorötterne afskäras; derefter sätter man spadan, på den sidan man bäst kan åtkomna, snedt under plantan, och afstöter hjertroten, hwarefter man på nio tums afstånd åter sticker ned imellan plantorne, och sålunda låter man alt wara til wåren. Detta arbete bör göras så sent om hösten som möjeligt är, och just wid winterns början; derföre skadar det icke, om det sker sedan frosten begynt. Wåren derpå uptagas dessa plantor fått med klimp, och omplanteras i lagom djupa fårar til tre qwarter ifrån hwarandra, men man måste då hafwa så många planterare, at en planta i sänder uptages, så at man sätter spadan i gamla märket, uplyfter den warsamt, och samma karl sätter plantan på sit ställe, då omsättningen sällan slår felt. Men man gör ock i min tanka wäl, om man om wåren, så snart snön går bort, men innan kälan hunnit uptina, lägger omkring plantorne Löf, Mossa, Barr eller dylikt, som bewarar kälan til omplanteringen skall ske. När plan-

torne på detta stället wäxt några år, kunna de med säkerhet omflyttas; men altid gör man wäl at bewara så mycken jord wid plantan, som möjeligt är, och ganska wäl förwara rötterne för wind och Sol. Sådane plantor både af Fur och Gran, som stått hela tio år och deröfwer i plantskolan, har jag flere gånger låtit med god utgång flytta, och äfwen försända flere mil.

At de på ena sidan tätare safringar i et Furuträd altid skulle utwisa Norden, är icke ricktigt. Det wäderstrek som på hwart ställe är det strängaste utwisas allmännast derigenom.

PISUM *arvense*. Prodr. Fl. Scand. 875. Flor. Svec. 639. Sv. Bot.

Willärter.

Finnes sparsamt ibland säden i Westergötland. Den är så litet skilgd från allmänna åkerärter, at man ej utan skäl anser dem wara en artförändring deraf, som icke lönar odling.

PISUM *maritimum*. Prodr. Fl. Scand. 876. Flor. Svec. 640. Sv. Bot.

Strandärter. Hafsärter.

Wäxer på Hafsstranden i sand i Österbotten, Bohusländske Holmar och Öar, på Hwen, wid Landsort o. s. w. Som den gärna ätes af Husdjuren, och kryper widt omkring med sina rötter, tyckes den böra wara bland de wäxter, som förtjäna at planteras i flygsand, hwarwid likwäl är at märka, det sanden hwari den skall wäxa, får ej wara torr, utan fucktig straxt under ytan, annars trifwes wäxten icke, och fältet bör icke alla år få betas, ty ehuru

roten är flerårig och krypande, plägar den efter 8 til 10 år gå bort, och får imedlertid Örten icke så sig, går den förlorad. At plantera den af rötter är wäl icke omöjeligt, men för beswärligt, bäst sker det genom Ärternes läggande i et tums eller halftannat tums djupa fårar. Sjelfwa Ärterne äro äfwen matnyttige. GESNER berättar at i hungersnöden som år 1555 plågade Engeland, förtärde inwånarne i Oxfordshire en myckenhet af dem.

PLANTAGO *Coronopus*. Prodr. Fl. Scand. 196. Flor. Svec. 134. Sv. Bot.

Wäxer på Skånska Hafsstränder, på gator och wallar wid Landscrona. I förra tider odlades den i Trägårdar til Sallat. Nu nyttjas den föga dertil utan på Island, där man äfwen blandar den med andra grönsaker til kål. Wid et tilfälle som Gräshoppor hade på Minorca förtärt alt hwad på åkrarne fants, woro inwånarne glade at hafwa tilgång på denna wäxten med så flere.

PLANTAGO *lanceolata*. Prodr. Fl. Scand. 193. Flor. Svec. 131. Sv. Bot.

Kämpar.

Allmän i ängar, wid wägar, stigar, gator o. s. w. Det är i synnerhet Blomstjelkarne med blomhufwuden som begärligt ätas af Fåret och Geten, annars hålla de ock til godo bladen äfwen som Hästen; men Koen går den gärna förbi. Bland andra har man äfwen försökt denna til konstig äng; men den är icke nog lönande. Hwar man har ondt efter bete för Hästar och Får, sår man bättre jord om hösten med Råg eller wåren med Korn fröet af Kämpar; men et sådant bete är blott lönande för et år. På lätt och sandig jordmån blandar man det med lika delar frö af Trä-

gårds-Pimpinella och Hwit Klöfwer, och sår denna blandning på samma sätt; den gifwer något waracktigare bete. Men i Swerige blir ingendera lönande, så länge man icke får köpa dessa Frösorter til billiga priser. Afkoket af bladen har gifwit Ull, betad Tennuplösning, en fast gråbrun färg. DAMB.

PLANTAGO *major*. Prodr. Fl. Scand. 191. Flor. Svec. 129. Sv. Bot. 93.

Groblad. Wägbreda. Webreblad. Läkeblad. Läkebläcker.

Wäxer öfwer alt wid wägar, gångstigar, renar, mindre allmänt i ängar, äfwen såsom ogräs i Trägårdar. Den ätes af Fåret och Geten, men ratas af de andre. Hwar den wäxer til någon ömnighet, kan man deraf insamla med lätthet flere skålpund frö til winterföda för Sångfoglar, som deraf må wäl, hälst när det gifwes blandadt med andra frösorter. Allmogen brukar bladen at lägga öfwer sår, som ej äro mycket djupa, och hwar en god natur är, behöfwes ofta ej annat Läkemedel. Man kan äfwen nyttja dessa blad, at dermed förbinda Spanska Flugor. Den har ock warit anbefaldt til Läderberedning, men lärer icke synnerligen swara til ändamålet.

PLANTAGO *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 194. Flor. Svec. 133. Sv. Bot.

Sutt.

På hafsstränderne är denna liten hos oss, och fins ofta med wridne blad, smala som grof tråd, men längre ifrån hafwet til en fjerdingswäg och deröfwer, i sjelfwa sanden, hälst wid Landswägar, mycket större och med räta ända til

et spann långa blad. Det håller således icke streck hwad ANDERSSEN anförer (*) at den icke kan undwara saltwatten öfwer 10 til 12 timmar, och at den icke will wäxa i sand. Dess egen Landsman RAFN säger, at den finnes wid sandiga wägar midt igenom Jutland och Sleswig. I synnerhet den på stränderne wäxande ätes begärligen, förmodeligen för dess sälta af Koen, Hästen, Fåret och Geten. At den odlas i England i förening med Klöfwer, berättar RAFN; men det måste då wara til bete, ty til hö är den dels icke nog lönande, dels swårare än Klöfwern at torrka. Isländaren och Norrmannen så wäl som de fattigare på wissa trackter af Jutland äta den i Grönkål. Det gagn, som Nordwästra Jutlands inbyggare göra sig af Sutten, at bewara strandbräddarne från afsköljning, kunna wi icke göra oss, som ej hafwa sådan belägenhet, men at Örten på flygsand, hwars botten är något fucktig, skulle med fördel tunna sås, synes ganska sannolikt af det förut nämde. På Jutland ätes denna wäxten icke allenast som nyss sades i Grönkål, utan bladen kokas hela, stufwas som annat grönt med Smör, och utgör en smakelig rätt både på den fattigas och rikares bord, och den nordwästre Juten tror sig icke fägna sina gäster wäl, om har icke bland flere rätter har stufwad Sutt.

PLANTAGO *media*. Prodr. Fl. Scand. 192. Flor. Svec. 130. Sv. Bot.

Ludna Groblad. Kämpar.

Är allmän i Skånes, Östergötlands och Uplands m. fl. leracktige ängar och betesmarker. Hushållsnyttan är den samma som af Grobladen, men til sår brukas den icke för luddet, hwarmed bladen äro öfwerdragne.

* Physical. Oecon. **xx** Med. Chir. Bibl. 9 Band, sid. **x**

PLANTAGO *Serraria*. Prodr. Fl Scand. 195. Sv. Bot.

Är så sällsynt, at man icke känner nyttan deraf.

POA *alpina*. Prodr. Fl. Svec. Sv. Bot.

Fjäll-Gröe.

I Lappska fjällen finner man Fjällgröen, fast icke allmän. Det är et litet gräs, hwaraf man icke finner någon enskild nytta.

POA *angustifolia*. Prodr. Fl. Scand. 112. Flor. Svec. 81. Sv. Bot.

Ängs-Gröe. Äng. Birdgrass.

POA *pratensis*. Prodr. Fl. Scand. 113. Flor. Svec. 82. Sv. Bot. 88.

Slåtter-Gröe.

POA *trivialis*. *Prodr*. Fl. Scand. 111. Flor. Svec. 80. Sv. Bot. 88.

Betes-Gröe.

Desse tre gräsarter, som äro allmänne i ängar, betes-hagar och marker, äro hwarannan så like, at de icke utan möda af de ärfarnaste Örtkännare skiljas, och då de för öfrigt komma med hwarannan öfwerens, kunna de gärna tagas under et. De afgifwa et smakeligt, lent och saftigt be-

te för Hästen, Koen, Fåret och Geten, och et godt, tämmeligen ömnigt hö på tjenlig ängsbotten. De utgöra ock i blandring med *Festuca elatior, Alopecurus pratensis* och *Aira cæspitosa* wåra bästa och bördigaste ängar. Desse Gröearter äro och derföre förmånlige, at som de blomma tidigt, hinna de ock gemenligen at kasta sina frö, innan höet bergas, hwarföre sådane ängar, så framt de för öfrigt rätteligen handteras, långt bibehålla sig. Mindre beqwäme äro wäl desse Gröearter, at samla frö af, derföre at de mogne så lätt affalla, och insamlingen medförer gräsets nedtrampning, men et litet hörn i en Trägård eller annan inhägnad, som man först besår med några händer fulla frö, kunna sedermera i många år tjena til Fröskola, för at efter hand beströ sina ängar med. Et arbete som ingen Landthushållare ångrar, sedan han någon tid dermed syslosatt sig, och funnit hwad gagn det gör. Lågländte ängar med god mullbotten, som derföre icke är sumpig, trifwas de bäst uti.

POA *annua*. Prodr. Fl. Scand. 114. Flor. Svec. 83. Sv. Bot. 126.

Hwit Gröe.

På alla besådda ställen, wid wägar, stigar, gångar, på torftak, i ängar m.m. är detta lilla för Kreaturen smakeliga gräs allmänt. Det är för korrt at tjena til någon förmånlig äng, men deremot mycket tjenligt och wackert til så kallade *Boulingrins* i Trägårdar. Man finner det blommande hela året öfwer utom wintern, och dess frö tjenar til föda för de smärre foglar i deras wilda tilstånd.

POA *aquatica*. Prodr. Fl. Scand. 109. Flor. Svec. 78. Sv. Bot. 30.

Jätte-Gröe. Kassewia.

Är det största af de Swenska egenteligen så kallade gräsen, och wäxer i Skåne, Småland, Westergötland m. fl. st. wid åbräddar, och rännlar, dammar o. s. w. Ungt ätes det gerna så wäl af Boskapen som Hästen; men äldre låta de det stå. Det lönar ock mödan at slå til hö, hwar det finnes til någon mängd, och torde äfwen wara lönande at så eller plantera på sådane sumpige och wattensjuke ställen, som antingen icke kunna, eller man för andra orsaker icke will utdika. På god och tämmeligen fucktig, men icke wåt Ängbotten har jag försökt Kassewian. Den tycktes några år trifwas wäl, men blef alt mer och mer tufwig, aftynade och gick bort. Häraf är anledning sluta, at det icke lönar odling, utan hwar det kan wara i watten. Uti Schlesien kallas det Böser Minsch, och berättas af LEOPOLD wara dödande för Kor (*). MÜTZSCHEFAHL har nogare undersökt detta, och säger at Kassewian understundom får en sjukdom, som märkes af de affärgade strimmor, som bladen få, och i detta tilstånd skall den döda Boskapen hastigt, då den ätes grön, om den icke snart botas för Wädersoten, som wisar sig. Han föreslår såsom botemedel antingen sidosticket eller twå skedblad Honung i et halft stop söt mjölk. Näppeligen lärer dock det senare wara säkert at anwända, om icke straxt i början sjukdomen wisar sig.

I fiskdammar är gräset förtretligt, ty det ökar sig där starkt, hwaraf dammarne hastigt gro igen.

POA *arenaria*. Prodr. Fl. Scand. 120. Sv. Bot.

Sand Gröe.

Det är i synnerhet på några sandfält och wid Lands-

* Schles. Neue Nachricht: 2 B. 4 sid.

wägar i Halland som jag funnit detta gräs. Då det afgifwer för Hästar, Kor och Får et både smakeligt och sundt bete, samt et godt hö, förtjente det wäl at på sandfält, i synnerhet på Hafskusterne fortplantas; om det äfwen på wanlig ängbotten skulle wäl trifwas, är mig wetterligen icke försökt. Ehuru flere tilfällen hos oss gåfwos, at, liksom ända från Skagern til Holland, af de grunda kusterne smånigom inhägna land, och förwandla til bärande fält, synes det icke wara påtänkt. Genom hägnaden förhindras wäl icke allestädes hafswattnet, at wissa tider betäcka sådane fält, men lugnet för wågorne som derigenom förorsakas, wåller at hafswattnet medförer och afsätter efter hand en myckenhet bördig gyttja, som man i Markländerne kallar Kleeg, Schlick, hwilken efter hand bildar en bärande botten, och det är på sådane ställen, där den förut anförde Slutt och Sand Gröen tillkapa härliga fält, hwars bördighet mycket beror af at understundom betäckas af Hafswatten. Sand-Gröen, som de wid Nordsjön kala Wandel gifwer där både rikt bete och förträffeligt hö, hwilket för sin godhet betales dyrt, och inbringar ängarne betydelig intomst.

POA *bulbosa*. Prodr. Fl. Scand. 119. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Knyl-Gröe.

Är funnen wid Nyköping. Dess sällsynthet wåller at man icke känner, huruwida det har någon märkelig nytta i hushållningen.

POA *compressa*. Prodr. Fl. Scand. 117. Flor. Svec. 84. Sv. Bot.

Berg-Gröe.

Wäxer på torra och sandiga ställen, och då den ätes så

wäl af Hästen som Koen, Fåret och Geten, förtjenar den wäl at så på sådane fält, fast den icke är lönande till slåtter.

POA *cristata*. Prodr. Fl. Scand. 121. Sv. Bot.

Är funnen i Skånska skogsbygden på torra och högländta ställen, äfwen i hwilande flygsandsåkrar. Man känner icke dess hushållsnytta.

POA *nemoralis*. Prodr. Fl. Scand. 118. Flor. Svec. 85. Sv. Bot.

Lund-Gröe.

På skuggrika ställen i skogslundar, stora Trägårdar m. fl. s. finner man detta fina gräs. Det är nog smakeligt för Kreaturen, men förslår så ganska litet, för at wäcka hushållares upmärksamhet.

POLEMONIUM *coeruleum*. Prodr. Fl. Scand. 254. Flor. Svec. 193. Sv. Bot.

Wäxer wild i Lappmarken, Österbotten, Karelen, Medelpad och Jämteland. I den öfriga delen af Riket har man den såsom en wacker wäxt i Trägårdar. Koen, Geten och Fåret äta Örten, men Hästen ratar den enligt RAFN. Om den skulle löna at så såsom foderwäxt är icke utrönt.

POLYGALA *amara*. Prodr. Fl. Scand. 863. Sv. Bot.

Bitter Fogelört.

POLYGALA *major*. Prodr. Fl. Scand. 865. Flor. Svec. 632. **x.** Sv. Bot.

POLYGALA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 864. Flor. Svec. 632. Sv. Bot.

Fogelört. Jungfru Maria Lin. Jungfru M. Hör.

Dessa tre äro hwarannan så like, at de med swårighet urskiljas. Olikheten på bladen hos *amara* och *vulgaris* är oftast ingen, smaken måste urskilja, eller åtminstone leda til urskillningen; det är storleken som utmärker *P. Major*, den jag på et och annat ställe i Skåne funnit half aln hög. *Polygala vulgaris* är allmän på torra och högländta ängar och beten, de andra bägge äro sällsynte. Den allmänna Fogelörten finnes wanligen med blå, men äfwen med ljusröda och hwita blommor. Utom af Swinet som ratar den, ätes wäxten gärna af husdjuren, och man will påstå, at den mycket öker mjölken hos Kor; huru man likwäl kommit i ärfarenhet häraf är swårt at finna, då Örten wanligen är så liten, och utom dess ligga dess fingers långa stjelkar så åt marken, at Koen föga kommer åt dem. Roten tuggad har en tämmeligen skarp, icke obehagelig Kryddsmak, nog lik Senekarotens. Den senare anses i Norra Amerika såsom et säkert Läkemedel mot Skallerormens bet, och slägtskapen imellan bägge desse wäxter jämte likheten i smak har gifwit en och annan hos oss anledning at nyttja Fogelörten emot Ormbett, ja en hederlig Landtman försäkrade mig en gång, at han med en hand full af sjelfwa Örten med stjelkar och alt sönderhackadt och förtärdt, botat en Ormbiten menniska. Jag lämnar detta i sit sanna wärde, men då jag för min del har den öfwertygelse, at wåra Swenska Ormar,

åtminstone den allmänna Huggormen VON LINNÉS *Colubes Berus*, den enda af de giftige Ormar, som jag wet i Skåne finnas, icke är nog giftig at döda en menniska, om icke et litet Barn, en hafwande Hustru eller en som har de mäst fördärfwade wätskor, finnes lätt hwad man kan tänka om sådane botemedel. Jag har sett en och annan Ormbiten menniska; men inga farliga följder, och de hafwa blifwit endast med Wenedisk Theriak och warm Ölostwassla botade, jämte et fördelande warmt omslag på den af bettet swulne delen. J. C. FABRICIUS har dock sett swårare följder. Han säger den bitnes kropp blef blek med mörkare fläckar här och där betäckt, den bitne blinkade med ögnelocken, och såg föremålen dubbelt. Ändteligen upstod hetta, rysningar med kall swett, wärk i ryggen, kolik, löst lif med någon kräkning, derefter följde matthet och slummer. Efter upwaknandet infunno sig några ryckningar. Imedlertid dog ingen, utan de blefwe snart genom in- och utwärtes bruk af Bomolja botade, och då han anförer detta af egen ärfarenhet, är det utan minsta trifwel. Så olika werkningar af Huggormens bett kan härröra 1:o af olika årstider, ju hetare, dess farligare, 2:o om Ormen längre eller kortare förut har bitit, och således har mer eller mindre gift i förråd, 3:o af den bitnes ålder, kropps och sinnesstyrka, hälsas tilstånd m. m. som nyss förut är nämnt, kan hända flere omständigheter kunna wara med- eller motwerkande dem man icke gifwit ackt på. När farlige följder wisa sig, kan hwarken Askelöf eller Fogelört hjelpa, snarare Bomoljans bruk widtagas, men det bör wara god Bomolja eller så kallad Matolja, och deraf måste nyttjas flere matskedar i sänder inwärtes, samt samma slags Olja upwärmd gnidas in i den bitne lemmen, så långt swullnad wisar sig. När åter tilfällen antingen äro på godt som inga eller så swaga, at man icke befarar någon elak följd, kan man, för at tilfridsställa den sjuke, anwända Askelöf m. m. s. Om farligheten af Bosens och Äspingens bett kan jag af ärfarenhet icke tala. Jämför för öfrigt hwad wid Askträdet är anfört.

POLYGONUM *amphibium*. Prodr. Fl. Scand. 478. Flor. Svec. 341. Sv. Bot.

Pihlört.

Man har häraf twänne förändringar, som tyckas wara nog olika, men öfwergå i hwarannan när jordmån ömsas. Den ena wäxer i watten med flytande bredare blad, den andra på torra ställen. Koen ratar den, men de andre husdjuren äta Örten, fast icke begärligt. I åkrar, i synnerhet hwar bottnen är fucktig, är Pihlörten et beswärligt, och ofta ganska elakt ogräs jämte flere arter af detta slägte, i synnerhet Röknefwan, hwilka öfwerhufroud få namn af Pihlört af bladens likhet med wissa Pihlsorter. Som Pihlörten wäxer allmänt wid åbräddar, rännlar, gropar, hålor, dammar, diken, så är ock den gyttja och dy som deraf upkastas gemenligen ömnigt blandad med Pihlörtens frö, och när en sådan gyttja, innan den fått ligga längre tid, wäl några år i öpna luften, och äfwen blifwit omkastad, föres på åkern, smittar man sjelf sina åkrar med sådant ogräs. Men det är icke nog dermed, man uracktlåter allmänneligen at låta uprycka eller åtminstone afslå det ogräs, som på sådanę dysamlingar, gödsel- och jordhögar upwäxer; hwarigenom det får tilfälle ömnigt kasta frö, och öka ogräset, hwilket man sedermera på åkrar, i hagar och Trägårdar rikeligen införer.

De mogne fröen af Pihlörten, som njutas af småfoglar, skulle gärna kunna nyttjas malne til nödbröd, om man gjorde sig möda at samla dem.

POLYGONUM *aviculare*. Prodr. Fl. Scand. 481. Flor. Svec. 339. Sv. Bot.

Trampgräs. Gårgräs.

Wäxer och blommar hela sommaren öfwer, på wägar, stigar, gator, gårdsplatsar, stränder, ofta i åkrar. Dess utseende är nog olika efter jordmånen. Det ätes gärna af husdjuren; wäl will det föregifwas, at det skulle wara mindre tjenligt för Får, men man har derpå ingen slags ärfarenhet. Frön utgöra til en stor del småfoglarnes föda, hwarföre ock LINNÉ kallar de ställen, hwar det ömnigt wäxer, Tättingarnes åker. Ehuru små Trampgräsets frö äro, hafwa dock inwånarne i flere Finska Socknar försökt at samla deraf, för at mala til mjöl och anwända til bröd, som ehuru beswärligt, ganska wäl låter sig göra.

Färska Örten hackad, stött och kokad med lagom watten tre fjerdedels timma, och med Wissmutbetadt Ull länge kokad, gaf en god och fast *Vigogne*-färg, det i Tennuplösning betade och sedan skölgde Ylletyget fick efter en långwarig kokning deruti en åt rödt stötande wacker och fast Nankinsfärg. DAMBOURNEY.

POLYGONUM *Bistorta*. Prodr. Fl. Scand. 476. Sv. Bot.

Ormrot.

Lärer wara nog sällsynt såsom Swensk. Örten ätes gärna färsk af Koen, Fåret och Geten, och är i god jord wäl bladrik, gifwer ock derföre nog ömnig skörd i höet. Blommorne sökas begärligen af Bien. Roten, som i synnerhet i Boskapsmedicin med fördel nyttjas i Utsot såsom pulwer til twå lod i sänder för et fullwäxt Kreatur, och mindre i förhållande för en Kalf, och såsom afkok på sex til åtta lod i sänder mot Blodpiss, kan och nyttjas i nödfall til föda för menniskor; men då bör den torrkade och malne roten eller dess mjöl först i kallt watten aftwättas, at det hopdragande ämnet må til det mästa frånskiljas. Likaledes kan det torrkade, rengjorde och malne fröet nyttjas til bröd.

Hwar man har stor myckenhet af roten, kan den til tunnare skins beredning wäl nyttjas, men til större och tjockare hudar torde wara swårt få så stor myckenhet som behöfwes, om den ock skulle mara nog tjenlig dertil. At til sådant behof insamla den med blad och stjelkar, öker wäl myckenheten, men är utan annan märkelig nytta.

Som örtens rätta hemwist är fucktiga, dock ej wattensjuka ängar, behöfwer man blott om sena hösten utströ fröet på sådane ställen af ängen, där intet winterwatten stadnar.

Friska roten, krossad och kokad med lagom watten til et starkt spad, gaf Ylle betadt i Wissmutuplösning efter tre til fyra timmars kokning en fullkomlig Kastorfärg. DAMB.

POLYGONUM *Convolvulus*. Prodr. Fl. Scand. 483. Flor. Svec. 344. Sv. Bot.

Binda. Löfbinda.

POLYGONUM *dumetorum*. Prodr. Fl. Scand. 484. Sv. Bot.

Bägge äro hwarannan mycket lika, den senare hos oss dock sällsynt, wäxer i skogar och har mindre frö. Löfbindan är deremot allmän i åkrar, Trägårdar, Täppor, i skogsängar bland buskarne, wid gärdesgårdar o. s. w. Grön ätes den af Koen och Geten, de andra lämna den merendels. Frön likna, Bohwetets både til utseende och smak, hwarföre och PALLAS tror, at den med så mycket större fördel skulle på åkern kunna odlas, som den icke är så kinkig för köld som Bohweten, men då det icke kan ske utan at dess swaga och klängande stjelkar blifwa stödde af käppar eller ris, blefwe odlingen både kostbar och beswärlig, Nu få småfoglar i fred njuta frön. Finnes wäxten någonstäds til

myckenhet, kunna de samlas, och på samma sätt begagnas som Bohwete.

Torra wäxten, kokad til et starkt spad, gaf Ull betad i Tennuplösning efter en half timma utan kokning en wacker Citrongul färg, men blef den dermed kokad två timmar blef färgen wackert gulbrun. DAMB.

POLYGONUM *Fagopyrum*. Prodr. Fl. Scand. 482. Flor. Svec. 345. Sv.Bot.

Bohwete.

Är icke längre inhemskt, än sedan det begynt odlas på åtrar i de sydligare trackter. Man finner det understundom bland annan säd i åkrarne. Den odlas föga öfwer Skåne för dess ömtålighet för Nattfroster, och tager ofta skada äfwen i Skåne så wäl deraf, som af starck torrka. Detta senare kommer mycket deraf, at man allmännast sår den på torra sandfält. Bohweten trifwes wäl på lätt och sandig jord; men på ren och torr sand bör man ingen gröda wänta. Den trifwes för öfrigt ganska wäl i lermylla, äfwen som där bottnen är mäst swartmylla, och betalar sig gemenligen wäl på god jord. För Nattfrostens skull bör den sås sent, wid lika tid med Kornet. Blomningen går icke för sig såsom hos de andra Sädesarter, utan efter wissa mellantider. I Skåne räknar man trenne Blomningsperioder eller så kallade Sätt. Efter det första affalla gärna frön, och efter det sista hinna de icke hos oss at mogna; det är det medlersta eller andra, hwilket ock wanligen är det ömnigaste, som gifwer skörd.

Som nyss förut är sagt, på torra sandhedar bör man icke wänta någon förmånlig Bohwete skörd; som de äro flackländige och utan skygd, skadas den nyss upkomne plan-

tan där lättast af de strykande Nattfroster, och infaller torrka, blir den hwita sanden så het, at grödan förbrännes. I wåta somrar händer wäl, at man på sådane fält får en tämmelig gröda, men aldrig rik. Deremot wäxer Bohweten wäl på afbrände Ljungfält. Hwar man ser at grödan deraf ej will blifwa lönande, bör den i blomningen först gås öfwer med wälten och genast derpå nedköras, för at om hösten deri så wintersäd, som wäl lönar sig. I England sås ofta hela fälten med Bohwete endast för at nedplöja, då man icke dessutom har tilräckelig gödsel, likasom på andra ställen Ärter til samma ändamål sås. I England sås den ock mera til Boskapsfoder, både utan och med Klöfwer. Det kan gifwas både grönt, då det märkeligen öker mjölken hos Kor, och slås til hö, när det går i blomma, och knapt kan man bättre träda sin åker. Kreaturen äta friska Örten gärna, i synnerhet Kor. Gröpt Bohwete i blandning med Hafre brukas i England mycket för Hästar. Ogröpt bör Hästen icke få det, ty det går då mäst helt igenom honom. Gäss blifwa äfwen som Höns och Kalkoner hastigt feta af Bohwetet, äfwen som det är mycket godt at göda Swin. Man räknar något öfwer halfannan Tunna Bohwete mot en Tunna Ärter. Men hufwudsakeligen sås Bohwete i Skåne för at deraf mala gryn, som gifwa en likaså lätt som sund föda, i synnerhet för dem som hålla på at wederfås efter sjukdommar, och endast tåla lätt föda, fast Skånska Slättboen, som will hafwa swårsmält mat, som länge kännes, icke älskar Bohwetet. Goda Bohwetegryn hafwa ock den förtjenst i hushållningen, at de af alla äro de lättkoktaste, och bespara följackteligen eldbrand, som Skånska Korngrynsgrytan så rikeligen förtärer. En kappe goda Bohwetegryn wäger sex och halft skålpund, de swälla märkeligen under kokningen, och äro följackteligen dryga. Sällan maler man Bohwetet til mjöl, men det mjöl, som fås wid grynmalningen, är ganska tjenligt til Brödbak, Pannkakor,

Mjölwällng. Af gröpt Bohwete kan man med fördel bränna Bränwin, och äfwen brygga bricka, ehuru det sällan odlas hos oss til den myckenhet, at man icke med mera fördel anwänder det til gryn. Skalarne, som wid grynmalningen falla, äro blötade nyttig. Swinföda, de kunna och wäl renade nyttjas til fyllning imellan gråstensmurar och panelning i husrum, at inpacka glas, postelin o. s. w.

Bohweteblomman gifwer en rikt föda för Bi; men Honingen blir icke synnerligen god. Halmen ätes af Koen, ratas af Hästen, och skall icke wara sund för Fåret. Genom VAUQUELINS rön weta wi at Askan af Bohwetehalm gifwer inemot en tredjedel Lutsalt, som är mer än någon annan känd Aska. Men huruwida det likwäl kan wara hushållning at bränna sin Bohmetehalm, ankommer på närmare uträkning huru mycken Aska halmen gifwer. DAMBOURNEY sätter mycket wärde på Bohwetehalmen såsom Färgwäxt. Et starkt och länge (twå timmar) kokadt spad på de rödbruna torrkade stjelkarne gaf intet synnerligen wacker färg på Wissmutbetad Ull, men om det Yllna war betadt i Tennuplösning (*), fick det en wacker gul färg, hwilken blef än wackrare när man til spadet, sedan Bohwetestjelkarne kokat tre fjerdedels timmar, lade en fjerdedel torrkade och hackade qwistar af Italiensk Poppel och en tredjedel torra bär af Brakwed; om något mindre Brakwedsbär och wid pass en sextiofjerdedel Krapp tillades, gaf denna soppa Wissmutbetadt Ylle en ljus Karmelit. War Wissmutbetningen tilredd utan kokning blef färgen *Aventurine*.

Sibiriska Bohwetet som aldeles liknar det allmänna utom det at det är större, och dess frö äro i kanterne litet inskurne, odlas icke hos oss, ehuru lönande det är. Det är som sades, större, wigtigare, icke ömtåligt för nattfroster, och grynen skola wara nästan dubbelt så dryga. En obe-

* Som bestod af 12 delar Saltpetersyra 4 delar Koksaltsyra och en del Tenn, uplöst med tilhjelp af wärma.

qwämlighet medföljer, den nemligen at wid malningen skalarne icke så lätt afgå, hwarföre, om det handteras såsom allmänna Bohwetet, man får mindre gryn och mera mjöl. Derföre hafwa Tartarne hittat på et eget sätt, det samma nästan som brukas wid Hafregryns malning. Fröen läggas i et stor kar, derpå slås watten och alt omröres wäl, at de omogna och tomma frön må upflyta. Dessa aftagas och wattnet afhälles, hwarefter de renade Kornen slås så wåta de äro i säck, och lämnas där 10 til 12 timmar, under hwilken tid de något swälla. Derefter torrkas de i järnpannor under ständigt omrörande så länge, tils de under tänderne kännas något spröda, dock måste de icke bli aldeles torra, emedan de annars under stötningen bli til mjöl. Genom denna torrkning blifwa skalarne så spröda, at de under stampningen, hwilken sker i et såsom en Mortel utgröpt trädstycke, afgå, och sedan lätt dels med händerne dels genom dryftning frånskiljas. Men de blötade frön kunna äfwen wid lagom wärma i Bakugn torrkas, och på handqwarn malas. Genom denna handtering få grynen et något genomskinligt och gulacktigt utseende (*).

Det wore wäl mödan wärdt, at införa denna wäxtens odling i de öfwer Skåne belägne trackter. När Tatarerne så det et år, pläga de efter PALLAS berättelse, skörda några år å rad af det som sår sig sjelf. Denna omständighet kan endast afhålla sådane jordbrukare från dess odling, som befara at få Bohwetet såsom ogräs i sina åkrar, men för bonden, som det icke så noga gäller, at få något Bohwete i sin säd, kan det icke skada, hälst det duger både til bröd och dricka.

POLYGONUM *Hydropiper*. Prodr. Fl. Scand. 479. Flor. Svec. 344. Sv. Bot.

* PALLAS Reise 3 Th. p. 351. 334.

Jungfrutwål. Bitterblad.

Är allmän på fucktige ställen, där winterwatten står; äfwen ofta i åkrar. Är skarp och brännande, hwarföre den ock ratas af alla Kreaturen, om icke Geten någon gång rörer den, och denna skärpa gör at friska Örten krossad drager blåsor på huden, i synnerhet blommande axet, hwarföre man ock brukar den understundom i stället för Ältgräset. På Dal brukar man at för Mundskålla tugga friska Örten, men man acktar sig wäl at nedswälja spotten. Torra Örten, pulweriserad och blandad med litet Salmiak, nyttjas i elaka sår hos Kreatur, och man har äfwen på menniskor brukat färska saften, hwari litet Salt warit uplöst, mot dödtkött i sår; men bruket är både granlaga och pinsamt.

Betas Ylle för hwart sk:pd med åtta lod Alun och twå lob Winsten, och man särskilt kokar friska blommade Örten i watten twå timmar til et starkt spad, och sedan kokar tyget hårt likaså länge, får det en stark Oliwegul färg, som sedan kan göras mörkare efter behag, om Järnwitriol i färgsoppan tillägges från et til sex lod, och tyget deri utan kokning handteras, kokar man åter tyget med färska wäxten och endast Alun, blir det gult. RAFN,

POLYGONUM *Persicaria*. Prodr. Fl. Scand. 480. Flor. Svec. 342. Sv. Bot.

Röknefwa.

Wäxer allmänt wid hus, gärden, gator, gödselstäder, äfwen i åkrar, hälst på fucktiga ställen. Häraf äro flere förändringar, som af en del anses såsom särskilte arter. Denna är knapt märkeligen skarp, hwarföre och Hästen, Fåret och Geten äta, men Koen och Swinet rata den. Liksom den förra gifwer den åt Ylle gul färg, om den an-

tingen med Alun kokas til et starkt spad, hwaruti tyget sedan kokas, eller man lägger skiftewis flo af färska blommande Örten och godset. Uti et dylikt spad utan Alun, antog Ullen, som warit betad i Wissmutplösning utan kokning, en slags Oliwfärg. DAMB.

POLYGONUM *viviparum*. Prodr. Fl. Scand. 477. Flor. Svec. 340. Sv. Bot.

Mortog. Swingräs.

Wäxer föga längre ned i Swerige än wid Stockholm, uti ängar som äro något fucktige. Örten ätes begärligen af Koen och Geten, något af Fåret, men Swinet älskar roten. Denna senare, af en Hasselnöts storlek utgör enda brödet för Samojeden, hwars föda för öfrigt hufwudsakeligast består i Renkött och wildt. De upgräfwa dem under deras korta sommar, och flere slags möss insamla äfwen deraf winterförråd, dem Inbyggarne flitigt efterspana ock plundra. Jakuter, Tunguser och andra nordliga Ryska folkslag samla likaledes Mortogsrötterne, torrka och stampa dem til mjöl, göra deraf bröd, koka gröt och wälling. Inwånarne i Norrige nyttja dem äfwenså til nödbröd, som skall wara både smakeligt och sundt. Frön och de små knölarne i fröaxet samlas af Opdalsboarne, kokas i mjölk och njutas under namn af Raapesoll, Poikar i Norrige gräfwa ofta up rötterne utan behof, endast af smak, at äta dem rå.

POLYPODIUM

Af tolf arter hwilka man wet wäxa wildt i Riket känner man endast såsom i Hushållningen nyttige följande.

POLYPODIUM *Filix Foemina*. Prodr. M. Scand. 1297. Flor. Svec. 947. Sv. Bot.

Är allmän i skogar. Den röres af intet Kreatur, men at den derföre skulle wara skadelig, eller giftig, som man i Norrige tror, lärer wara utan säker anledning. Til bränsle är den för fattigt folk brukbar, och til strö under Kreaturen likaledes.

POLYPODIUM *Filix Mas*. Prodr. Fl. Scand. 1294. Flor. Svec. 946. Sv. Bot. 51

Träjon.

Wäxer äfwen som den förra allmänt i skogar och steniga backar. Färsk ätes den något af Geten. Den tjenar annars til samma bruk som Foderbräknet. Norrmännerne taga hälst rötterne, och gifwa deraf större portion åt Getter, Får, Kalfwar och Oxar, äfwen til Hästar, som må wäl deraf. De späda wårskotten ätas också af fattigt folk, och de nyssnämde rötterne anwändas likaledes af fattigt folk i blandning med dubbelt så mycket malt til dricka. På en del ställen i Norrige färgas brunt med rötterne på Ylle. Til bränsle är den äfwen så nyttig som Bräknet, och nyttjas dertil ömsom. LIGHTFOOT berättar at den lilla Öen Jura utförer Aska deraf för trehundra Ducater om året. Denna Aska nyttjas så wäl wid twätt i husen, som til Blekerier och wid Glasbruk.

POLYPODIUM *vulgare*. Prodr. Flor. Scand. 1288. Flor. Svec. 944. Sv. Bot. 37.

Stensöta.

Wäxer i mossdynor på stenar och klippor, ofta i springorne, wid foten af gamla träd o. s. w. Geten äter något färska Örten, de andre husdjuren lämna den orörd. Det är ganska troligt at rötterne kokade skulle ätas af Kreaturen, i synnerhet litet påströdde, och äfwen bekomma dem wäl. Den krossade färska roten, kokad tils afkoket får en luckt af härskt Smör och Ylle betadt uti Tennuplösning deri länge kokadt, får en wacker ljusbrun färg. DAMB.

POLYTRICUM *commune*. Prodr. Fl. Scand. 1331. Flor. Svec. 966. Sv. Bot. 101.

Björnmossa. Gucku-Lin. Sopmossa. Gök-Råg. Gucku-Råg. Duf-Råg. Kråke-Korn. Kråkehwete.

Allmän i måssar, kärr, sumpiga skogar m. fl. st. Har fått sitt namn Björnmossa deraf, at Björnen, hufwudsakeligen af denna mossa skall bädda sit winterläger. På en del ställen gör man deraf en art klädesborstar, i Westergötland binder man deraf sopqwastar til Bakugnar. Fattigt folk fyller dermed dynor, som äro wida bättre at ligga på än Halm- eller Hödynor. Lappen bäddar på resor af Björnmossan sin säng. Han utsöker et ställe hwar den så kallade Honwäxten wäxer tätt och jämt, skär igenom mossan med en skarp knif twå fyrkanter, hwardera af en famns längd och bredd, uptager dem, skakar af Barr och annat smolk, lägger den ena sådane madrassen under och den andra öfwer sig, och ligger deri både mjukt och warmt.

På en del ställen är denna mossa ganska förtretlig i ängar. Hwar den blott finnes såsom strödde tufwor, kun-

na desse uptagas med en krokig Järngaffel, hwarefter man på stället bör sprida något gödsel. Men äro större ställen dermed öfwerdragne, bör man gå öfwer dem flere gånger med en passande Järnharf, och derefter sprida gödsel eller wattna stället med gödselwatten. För trädfröns sjelfsåning är Björnmossan ofta mycket hinderlig; och då sådane ställen swårligen åtkommas at rensa med Järnharfwen, lärer knapt gifwas någon annan utwäg, än at i tjenligt wäder afbränna den, och derefter med handhackor lossna jordskorpan derunder.

Björnmossan bidrager wäl på en del ställen til Torfwens formerande och tilwäxt, men gör likasom Hwitmossan en sämre, lätt torf, som hastigt afbrinner utan at gifwa någon synnerlig hetta.

De öfrige arter *Polytrichum* hafwa ingen bekant nytta i Hushållningen.

POPULUS *alba*. Prodr. Fl. Scand. 1239. Flor. Svec. 911. Sv. Bot.

Poppel. Hwit Poppel.

Är et i Swerige tämmeligen rart träd, Wid Malmö och Götheborg finnes det från längre tider, förmodeligen til en början planteradt. Den är ibland de snabbwäxtare träd, som i tjenlig jordmån på en tid af sexton til tjugu år blir stort, och wid trettio gemenligen har nått sin fullkomlighet. Det har en wacker både stam och krona, hwilken senare har et eget grått utseende. Det tåler alla windar, och är derföre nyttige til lugnträd; men det har den oarten at krypa widt och flackt med sina rötter, hwarföre det icke gärna planteras nära wid hus eller murar, åkrar eller trägårdar. Til Alleer passar det wäl, och i sådane ängar där lugn behöfwes, och man behöfwer icke på sådane

ställen där de unga rotskotten årligen antingen afslås eller afbitas, befara dess förökning. Både Hästen, Koen, Fåret och Geten afklippa de späda telningar, och torra löfwen, i rätt tid samlade, äro en tjenlig föda för Fåret och Geten.

At updraga Trädet af frö, låter sig wäl göra, men har mera beswärlighet med sig, än at det lönar, hälst det så lätt af sättqwistar och störar förökes liksom Pihl, och utom dess af rotskotten, hwilka tidigt om wåren fråntagas och utplanteras. Sätter man qwistar i plantskola, får man icke låta dem wäxa där öfwer tre, högst fyra år, emedan de äldre swårligen tåla omsättning. Bäst är när man kan sätta qwistarne på de ställen de skola blifwa. Stark lera är icke Poppelns jordmån, utan lätt jord, och sjelfwa sanden, allenast den är fucktig i bottnen.

Til eldbrand är trädet ibland de sämre, föga bättre än Pihl, ty det brinner hastigt, gifwer ej mycken hetta och släta kohl; men hwad man icke wäntar, dess aska är rikare på lutsalt än Ekens, och således trädet nyttigare til Pottaskebränneri. PISSIS har genom granlaga försök bewisat sådant. Trädet är mjukt och lätt, bör derföre icke anwändas til sådant som är utsatt för stötar och nötning; men til panelning i torra rum är det nyttigt, och angripes icke gärna af möss, emedan trådarne beswära deras tänder, det har ock den förmån, at det ej gerna spricker eller slår sig. Månne det icke derföre, så wäl som för dess lätthet, wore tjenligt til dörrar innom hus? Trädet af gamla stammar är swårt at hyfla slätt, och än swårare at klyfwa, men kan sågas ganska tunnt, då det är tjenligt til Askar, Sicktstommar, Skäppor o. s. w. Til Bjelkar i mindre hus kan det gerna anwändas, och de smalare stammar til Humlestörar. Bildhuggare och Möbelmakare nyttja trädet gerna. Det emottager wäl betsning, i synnerhet swart. Roten och Rotändan af gamla stammar är oftast wackert masurerad, och nyttjas til

inläggning. Om trädet fälles om sommaren, genast afbarkas, och torrkas i Solen, får det mera hårdhet.

Barken kan brukas med eller utan blandning af andra barksorter til garfning, ehuru den är nog swag.

En förändring häraf, eller kanske särskilt art är Abelen, Snö-Poppelen, *Populus nivea*, hwilken har större, mycket hwitare löf, som gifwa den et ganska wackert utseende. Den förökes på samma sätt som hwita Poppeln.

Frödunet af hwita Poppeln har man föreslagit til stoppning, til Hattar, Strumpor, Wantar o. s. w. Hos oss hafwa wi hwarken nog mängd deraf, eller nog lediga händer at insamla det. Dessutom har det icke någon spänstighet, hwarföre det snart klimpar sig, och är så torrt, at hwad deraf tilwerkas, fast lätt och wackert, blir wanstarkt, hwarföre det näppeligen will löna mödan syslosätta sig dermed.

POPULUS *nigra*. Prodr. Fl. Scand. 1241. Flor. Svec. 910. Sv. Bot.

Swart Poppel. Poppel Pihl. Flugträd.

Är mindre allmän utom Skåne och wid Götheborg, dit den från Skåne blifwit förd i senare tider; men äfwen i Skåne långt mindre allmän, än den borde wara. För sin snabba wäxt, wackra krona och märkeliga nytta i allmänna slättbo-hushållningen förtjenar detta Träd största upmärksamhet, hälst det så wäl trifwes i Lerjorden, och blir större än någon af wåra Pihlsorter. Träd, som för femtio år sedan af en smal arms tjocka störar blifwit planterade, äro halfannan aln ifrån roten nio fot i omkrets, och twå alnar högre up ellefwa tum widare. Trädet tyckes hafwa diet egna, at det från rotändan tiltager smånigom mot kronan i tjocklek. Det står förträffeligen emot stormar, och

hinner til en betydelig högd; men will man egenteligen deraf hafwa stormträd, böra störarne, hwaraf det sättes wara minst fyra alnar långa. Ehuru roten löper lika så mycket i ytan som föregående artens, är Poppelpilen icke så benägen at gifwa rotskott. Dess plantering är för öfrigt den samma som den förras. Men til höga häckar, som gifwa lugn, är den beqwämare än de andra Poppelarter. Trädet är wäl icke bättre til bränsle än det förra, och dess Aska håller mycket mindre lutsalt, men dess hurtiga wäxt ärsätter dessa brister. Stora Träd kunna nästan intet klyfwas, utan den ena wiggen går in efter den andra; måste derföre til all slögdning sågas. Det kan nyttjas til samma bruk som i det förra, och utom dess gifwer det Tunnband, Ärtkäppar, Takkäppar, Takband och Widjor. Til stolpar innom hus låter det wäl i sämre byggnader bruka sig. GERMERSHAUNES berättar at man wid Potsdam ärfarit, at om det i sit friska tilstånd fälles, och genast tilhugges, ärhåller det en hårdhet som Eken. Til Bössestockar berömmes det för sin lätthet och seghet. Man kan icke bättre fästa jordwallar, än om man öfweralt uti dem på sidorne insticker tidigt om wåren qwistar, tjocka som lillfingret, så at de komma en half aln in i jorden. När dessa slå ut, betäcka de hela wallen såsom en grön häck, hwilken, i Julii eller Augusti månader hwart annat eller tredje år huggas med swärd eller lia, så wäl i toppen som på sidorne, då man tillika får en myckenhet löf, hwilka wäl torrkade antingen kunna gifwas åt **xxxxxx** om wintern, eller nyttjas til sörpe för Kor. Skall **xxxxxx** wäxa frodigt, bör den hafwa Lera, Ler- eller Swartmylla. Sådant finnes på alla Bygator på Skånska slätten. De Poppelpihlar man will begagna til stamträd eller stormträd böra icke kappas, förrän de hunnit öfwer tjugu års ålder, och då aldrig närmare, än fyra til sex alnar, från stammens ända, annars tager den lätt röta. Den som derföre will anlägga plantering bör hafwa sär-

skildte träd til kappning, och dessa gifwa beqwämt hwart tredje år sättqwistar.

På högländt och torr mark så wäl som på sand lönar det icke mödan at plantera Poppelpihlen.

At Poppelpihlsbarken nyttjas til bröd af Kamtschadaterne berättar en anonyme Fransos; men en högst usel föda är det, och GMELIN nämner intet derom; efter hans berättelse bruka Ryssarne den röda och lättaste delen deraf til Flaskkorkar, och af stammen urholka de Ökstockar.

Blommorne besökas flitigt af Bien, hwilka äfwen samsla af den ömniga och wällucktande kådan, hwarmed knopparae äro öfwerdragne. At af desse feta och klibbige knoppar, då de i rättan tid insamlas, stötas och upmjukas i kokhett watten, samt i starka och täta påsar, med tilhjelp af warma prässplåtar, kan fås et wax, som genom blekning kan göras hwitt, och tjena til waxljus, berättas; men hos oss blir det icke lönande. Gjuter man på dessa knoppat starkt Bränwin, får man deraf en art wällucktande Balsam, som kan nyttjas at förbinda små färska sår utan inflammation.

Man har och försökt at gagna Poppelpihlens frödun på samma sätt som den förras, äfwen til Papper, men det är icke lönande.

De späda årsskotten så wäl friska som torra, wäl småhackade och kokade, gifwa Ylle, både det i Wissmut och Tennuplösning betade, wackra och fasta gula färgor, och tjena äfwen til grund för andra färger med tjenliga tilsatser.

Det torde ej wara utur wägen at **beskrifwa det** sätt som DAMBOURNEY nyttjat at anwända **Wissmutupl**ösning**e**n til betning, då boken hwari det finnes beskrifwit, icke är på Swenska öfwersatt.

Uti en flaska eller kolb med lång och wid hals, hwartil man har en passande kork, gjuter man fyra skålpund ordinärt Skedwatten. Kärlet sättes i et fat; som mäst är

fyllt med **het** aska, och detta ställes, under en skorsten. Häri lägger man efter hand et skålpund Wissmut, som blifwit stött til et groft pulwer, en njupa i sänder, och tiltäpper genast med korken, at icke de röda ångorne må undslippa, och man acktar sig til at insupa dem med andedrägten. Man lägger icke nytt til, förrän det förut tillagde är uplöst. Är uplösningen wäl gjord, bör den wara klar och sjögrön til färgen, samt icke hafwa mycken swart bottensats, och icke heller afsätta några hwita krystaller. Den förwaras wäl korkad, och brukas icke förr än dagen efter och senast fjerde dagen, sedan den är gjord, emedan den lätt förlorar sin dugelighet.

För at bereda sextio marker Ull, ämnad til kläde, tager man fem skålpund ren Winsten nyss stött och sicktad genom hårsickt, och tio skålpund Saltlaka gjord med kalt eller ljumt watten (*).

Man upkokar watten i en kättil, ärnad at färga Ullen uti, men den måste wara endast til hälften fylld. När det sjuder, lägger man Winstenen deruti, ej öfwer et fjerdedels sk:pd i sänder, för at undwika, at fräsningen icke må wålla at det går öfwer, hwilket skulle hände, om för mycket Winsten lades uti i sänder (**). Änteligen slår man til på en gång Wissmutuplösningen och Saltlakan; man rörer wäl om, och lägger deri den wäl twättade, skölgde och wattenrunne Ullen, arbetar den wäl deruti med kroken jämt och fort, at den må bli wäl och jämt genomdragen af beten. Man öker **xxxxx** under det samma, at det kommer i kokning, och lå**xxxxx** sackta koka en half timma under jämt

---

* DAMBOURNEY föreskrifter at denna Saltlaka skall ej wara starkare än til fyra grader på Såpsjudareprofwaren, men huru denna swarar emot andra Salt- eller Wattenprofware, har jag icke kunnat finna.

** Enligt DAMBOURNEYS upgift. Jag ser icke hwadan fräsningen skall komma.

arbetande med kroken. Därefter uptages Ullen och lägges på något dertil tjenligt at afrinna. Imedlertid tilreder man Färgsoppan, hwaruti Ullen på wanligt sätt färgas.

Samma sätt brukas med de öfrige Metalliske uplösningar.

Det är wäl egenteligen med den sä kallade Italienske eller Pyramidal-Poppelen som DAMBOURNEY gjort sine försök, men han säger tillika at Poppelpihlen gör samma nytta. Pyramidal-Poppelen wäxer wäl hos oss, men alla de försök jag dermed gjort och sett andra göra, hafwa öfwertygat mig, at den icke wäxer med trefnad, åtminstone icke på Lerbotten.

POPULUS *tremula*. Prodr. Fl. Scand. 1240. Flor. Svec. 910. Sv. Bot. 103.

Asp.

Utgör gemenligen egna små lundar på torra ställen, eller fins den wid Byar och hus, mera sällan träffar man den blandad med andra Trädslag i skogar. Den håller til godo hwad jordmån som hälst, om det och wore torr sand; men får då swag wäxt och små löf. Trädet har nog så snabb wäxt som sine slägtingar, men blir icke så stort, gemenligen fullbordar det sin wäxt på trettio år eller något deröfwer. Det wäxer med enklare och rakare stam, och tåler icke wäl kappning. Understundom händer at Aspen, som är både swår och beswärlig at utrota när man så will, på en gång både hufwudstam och rotskott, utan at man kan dertil finna orsaken, dö bort. Den slår äfwen som de förra sine rötter åt alla sidor widt omkring, och desse gifwa en mängd rotskott, så at man af en enda fredad Asp kan få en hel lund, och genom sådane rotskott fortplantas den aldrahälst. Den kan annars äfwen af sättqwistar fortplantas, allenast de nedsättas tidigt nog om wåren, och man passar

up dem med watten, när så behöfwes. Hwar Aspar af bägge könen wäxa hwarannan något nära, pläga fröplantor ofta til förtret löpa up. Där Aspen skall nyttjas til löfbrott, bör den icke qwistas, men hwar man tanter hafwa gagn af trädet, böra de upqwistas unga, för at få längre och raka stammar.

Trädet är lätt och mjukt, hwitt och låter skäligen wäl arbeta sig, är derjämte segt; men nog benägit at slå sig. Bildhuggare nyttja det gerna, äfwen Skatullmakare til sådant arbete som skal förgyllas eller lackeras. Til Askar, Lådor, Dosor, Sadelbommar, Dryckeskärl, Skålar, Mjölkbyttor, Skobottnar och Klackar m. m. DAMBOURNEY föredrager Aspträd til sådane kärl, hwari Siden som skall färgas, först betas i Tennuplösning. Til smärre bjelkar i hus kan det gerna nyttjas, men til utwändigt timmer duger det icke. Fällt i saftiden, genast båradt och än grönt nedlagdt i jorden til wattenledningar, skal det länge stå bi. Äfwen Aspen skall winna i hårdhet, om den afbarkas på roten, och lämnas sommaren öfwer sådan. Aspträdet brukas i Frankrike wanligen til Swafwelstickor. Det sågas först i lika långa stycken, som torrkas i ugn och klyfwes med en tunn klinga, som med ena ändan löper på en nagel, och i andra har et skaft, ungefär såsom knifwen, hwarmed Apothekare skära torra rötter.

Barken af Asp är Bäfwerns förnämsta föda, och det förfäktas, at man tydeligen kan märka på Bäfwergället, om Bäfwern lefwat af Aspebark, eller warit nödsakad wara den förutan. Stampad til Mjöl gifwes den åt Hästar til föda, som skola må wäl deraf.

Färska löfwen ätas gärna af all Boskap, äfwen af Renen; torra gifwas de åt Getter och Får, och räknas för de tjenligaste löf för dem. Gör man deraf sörpe, kan det ock gifwas åt Kor och Kalfwar, hwartil den stampade barken äfwen kan nyttjas.

De mindre, fingerstjocke och färske oskalade Asprötterne, småskurne, et sk:pd kokade en half timma i lyckt kärl med en kanna swagdricka, som sedan silas och förwaras på flaskor, och deraf druckit et godt Ölglas hwar morgon, utgifwes för et godt medel i flussgickt. Flere hafwa tyckt sig må wäl deraf, hos andra har det ingen ting uträttat. Uti detta afkok, som altid är oklart, finnas oftast små bitar, som til utseende likna Talg; men deras natur är icke undersökt.

Til eldbrand är Aspen föga bättre än Pihl, och den gifwer släta kohl. Man föregifwer at Aspekohl äro farlige til Krut, eller rättare Krut af Aspekohl är farligt derföre, at det ofta afbrinner så sent, at man tror det icke fattat eld och derigenom kan åstadkomma olyckor.

Den spädare barken, så wäl som årsqwistarne i afkok, gifwa utan kokning Ylle i Wissmut eller Tennuplösning betadt, wackra och fasta gula färgor. Trädet hackadt eller raspadt och länge kokadt gifwer samma Ylle åtskilliga bruna färgor, alt som det dermed kortare eller längre kokas, och afkoket är mer eller mindre starckt. DAMB.

POTAMOGETON. Nate.

Nio arter Nate, alla wattenwäxter, äro antecknade såsom Swenska; men ingen af dem är just särskilt känd för någon nytta i hushållningen. De hafwa det samfält at de bidraga mycket, hwar de få wäxa ostörde, at öka slammen i wikar, sackta flytande åar, och dammar, och således äfwen til sådane ställens igenwäxande, hwar derföre sådant måste förekommas, är säkrast at när Naten öfwer wattenbrynet wisar sina blomax, med krokige järngafflar updraga, om möjeligt är, äfwen sjelfwa rötterne. Detta har utom dess den nytta med sig, at man dermed kan öka sin Gödselhög, utan at befara derigenom föra ogräs på åkern, ty hwarken rötter eller frö af Naten gro där. Under Naten samlas

gerna Fisken wid Lektiden, och söker lugn för Romläggningen; man ser och derföre gerna på sådane ställen flere slags änder hålla sig där, äfwen som under Naten en myckenhet watteninsekter och Larwer wistas, som tjena små Fisken til föda. Om man derföre i åbräddar och mynningar will uprifwa Naten är det oförsigtigt göra sådant öfwer alt på en gång, utan något hwart år, man skulle annars kunna skada fisket wid sin strand. Både tamma och wilda änder njuta äfwen fröet af Naten. Af

POTAMOGETON *natans*. Prodr. Fl. Scand. 210. Flor. Svec. 145. Sv. Bot.

Bläcken. Abborgräs. Narf. Gädd Nate.

äter Swinet färska bladen, och GEORGI berättar att i Sibirien wid Jaik samla inwånarne rötterne til föda.

POTENTILLA *Anserina*. Prodr. Fl. Scand. 632. Flor. Svec. 435. Sv. Bot. 152.

Gåsört. Silfwerört.

Wäxer allmänt på betesmarker, wid wägar på jordwallar, mycket i åkrar, altid där bottnen är fucktig. Hwar man finner den på sand, kan man wara säker at den under ytan är fucktig, och hwar bladen på undra sidan äro silfwerhwita, är man säker at jorden är en wattensjuk lera. Hwarken Hästen eller Koen äter den; den ena säger at Geten, den andra at Fåret äter bladen; men Swinet bökar up roten. Jakuterne, Söndmörsboarne i Norrige och Skottarne äta roten så wäl kokad som stekt. På Öarne Tirsey och Eol hafwa rötterne mycket wärde, och Inbyggarne där haf-

wa ofta i brist af Säd uppehållit sig dermed hela månader. De upköra då marken, där den wäxer ömnigt, för at lättare kunna samla den. Oxen äter ock roten. Med rot och blad har GLEDITSCH försökt at bereda skinn, som lyckats wäl. I et afkok af bladen har DAMBOURNEY genom halffjerde timmmes kokning färgat Wissmutbetadt Ylle *mor d'orée*.

POTENTILLA *argentea*. Prodr. Fl. Scand. 635. Flor. Svec. 454. Sv. Bot.

Femfinger-Ört.

Wäxer allmänt wid wägar, på jordwallar, på torra marker, torftak o. s. w. Geten och Swinet äta något af Örten, de andra rata den. VOGLER har med denna färgat swart sålunda: Han betade tyget, (Ylle, Linne, Bomull och Siden) uti et halft lod Gummi, Stärkelse eller Hornlim och lika på mycket Witriol twänne gånger, men innan det skedde andra gången, uplöste han i beten litet koksalt, och derefter kokade det några minuter i et afkok af torra blad af femfinger-örten. Sedermera göres det swart med Witriol.

POTENTILLA *aurea*. Prodr. Fl. Scand. 638. Sv. Bot.

Är icke känd för någon nytta, icke heller dess närmaste anförwandt.

POTENTILLA *verna*. Prodr. Fl. Scand. 637. Flor. Svec. 455. Sv. Bot.

som blommar tidigt om wåren på alla backar.

POTENTILLA *fruticosa*. Prodr. Fl. Scand. 631. Flor. Svec. 451. Sv. Bot.

Tok.

Är icke funnen wild utan på södra Öland på fucktiga ställen, och där winterwatten stadnar. Så wäl Hästen som Koen, Fåret och Geten äta den grön. Til häckar är den just icke tjenlig, men wäl pryder denna lilla buske sin plats i Lustparker med sina många gula blommor. Den kan så wäl sås af frö, som fortplantas af rottelningar. Ölänningen nyttjar torra Busken til qwastar.

POTENTILLA *Norwegica*. Prodr. Fl. Scand. 640. Flor. Svec. 457. Sv. Bot.

Wäxer ömnigt i Dalarne, mera sällsynt i Upland. Ätes så begärligt af Hästen och större och mindre Boskapen, at GUNNERUS råder til dess odling. Det är wäl försök, som egenteligen böra afgöra, huruwida den skulle wara lönande, och sådane äro icke gjorde; men jag har anledning twifla derpå, ja mycket mer som wäxten är årig.

POTENTILLA *reptans*. Prodr. Fla Scand. 635. Flor. Svec. 456. Sv. Bot.

POTENTILLA *rupestris*. Prodr. Fl. Scand. 633. Flor. Svec 453. Sv. Bot.

Den senare finnes i Westergötland på Billingen, Mösseberg, Olleberg m. fl. st., och mera sällsynt i Småland, den förra är allmän på lerbotten, i synnerhet i Skåne, hälst wid wägar, renar o. s. w. Bägge ätas gärna af Hästen, Koen, Fåret och Geten, men löna icke odling.

PRENANTHES *muralis*. Prodr. Fl. Scand. 953. Flor. Svec. 692. Sv. Bot.

Wäxer här och där i skogar, men så sparsamt, at man derpå intet afseende kan hafwa, fast den gerna ätes af Boskapen och Hästen, och i synnerhet af Fåret.

PRIMULA *farinosa*. Prodr. Fl. Scand. 237. Flor. Svec. 172. Sv. Bot.

Majer. Majblomster. Majblomster. Lärkblomster. Swalblomster. Mjölblomma. Mariäblomma.

Wäxer i sumpiga ängar och på torfbotten. Geten och Hästen afgnaga den, de öfrige rata Örten. I Trägårdar wore den wacker, men fordrar en jordmån, som man där icke älskar.

PRIMULA *Veris*. Prodr. Fl. Scand. 238. Flor. Svec. 171. Sv. Bot. 5.

Oxlägg. Maria-Nycklar. Nyckelblomster. Gökblomma. Käringtänder. Gulhwifwa. Yxlägg. Sempertupp. Hanekam.

Är allmän i alla ängar och öpna skogsparker. Bladen

ätas wäl, men utan begär af Geten, Fåret och Hästen. De hafwa för detta warit mycket anwände til föda för menniskor, och njutits dels i Grönkål, dels stufwade, dels til Sallat, och man har äfwen bakat dem in i Pannkakor; men detta bruk har gifwit wika, för andra grönsaker. Roten har en tämmeligen stark smak af Anis, och man har nyttjat den färsk at lägga i drickstunnor, för at gifwa drickat en behagelig smak, men at den skulle förwara drickat för surnad, är oricktigt. De utur sina Blomhylster uttagne och torrkade Blommor, har man nyttjat såsom The, dels ensamme, dels i blandning med andra Örter, i synnerhet för dem som dragas med Flussgickt. Såsom botemedel i denna sjukdom, förtjenar det dock icke rekommenderas, fast det oskyldigt kan nyttjas, och är i synnerhet i blandning med torr Citronmeliss et icke obehageligt Thee, och mycket gagneligare än det gröna Ostindiska. Det så kallade Oxläggwinet, som af dessa beredes, är en angenäm, läskande och sund dryck. Det beredes på flere sätt med och utan Win. Fyra kannor godt Källwatten kokas en half timma med fyra sk:pd Socker och skummas, tages sedan af elden, och när det blifwit så swalt at det är blodwarmt, tillägges en kanna rensade Oxläggblommor, dem man i en stenmortel krossat, twå til fyra sönderskurne Citroner samt fyra skedblad god jäst, och sättas at jäsa. Efter tre dagars jäsning eller mindre, alt som wärman är i luften, frånsilas och blommorne prässas lindrigt. Wätskan fylles på et ankare, hwart jäsningsrum lämnas, och för öfrigt tilkorkas och hartzas wäl. När det legat fyra weckor, aftappas det på bouteiller, bäst på stenkrukor, korkas och hartzas wäl. En del lägga en bit socker, andra några utwalde Russin i hwar flaska. Andra tillägga innan första jäsningen et qwintin *Cremor Tartari* eller finrifwen hwit Winsten, låta det jäsa i en stenkruka allenast tjugufyra timmar, och sedan det blifwit siladt, tilblanda et til halfannat stop godt franskt Win. Et an-

nat, men ock kostbarare Oxläggwin nyttja de **xxxxxxare** i Tyskland. Uti tre och en half kanna kokande Källwatten uplösa de tio sk:pd hwitt Socker, och när det blifwit uplöst, klara det med twå eller tre Ägghwitor. Sedan det blifwit swalt, tillägges en god kanna rensade och småhackade friska Oxläggblommor, twå eller tre sönderskurne Citroner utan kärnar, samt fyra matskedar god jäst; man fyller altsammans i et träkärl, och wäl tilsprundadt, låter det ligga fyra weckor i källaren. Derefter uptages det, silas, och slås åter på Träkärl tillika med tre stop rätt godt Renskt Win, tilsprundas wäl, och, man låter det åter ligga fyra weckor i källaren, innan det aftappas på flaskor. Anwänder man första sättet, men nyttjar god Honung i stället för Socker, får man et läckert Oxläggmjöd.

PRUNELLA *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 743. Flor. Svec. 540. Sv. Bot.

Käring-Rock. Skogshumle.

Är allmän i alla ängar och Betesmarker. Bien söka blommorne, och Koen, Fåret och Geten äta Örten, men Hästen ratar den så wäl som Swinet. Allmogen nyttjar den på en del ställen färsk krossad at lägga på sår, med hwad nytta känner jag icke.

PRUNUS *Avium*. Prodr. Fl. Scand. 600. Flor. Svec. 429. Sv. Bot. 205.

Fogelkersbär. Fogelbär.

Wäxer wildt på Kinnekulle, wid Heckeberga i Skåne wid Österö i Halland, och förmodeligen på flere ställen, genom foglar planteradt utur Trägårdar. I flere hänseende

förtjente detta Träd, at ömnigare planteras wid jordwallar och gärdesgårdar, ja hela små skogar deraf anläggas. Det håller til godo nästan hwad botten det får, allenast den icke är sur. I sandbotten blir det wäl icke få stort och frodigt; men trädet blir fastare. I en något fucktig Lermylla, äfwen som i god Sandmylla, blir det tämmeligen stort, så at man deraf kan såga bräder til möbler. Til at Ympa, Oculera och afsuga söta Kersbärs arter uti, är det det tjenligaste. Som stammarne qwista sig sjelf i ungdomen, och arten är benägen at wäxa rak och lång, blir trädet knastfritt, hwilket sammanlagdt med dess wackra rödgula färg, lätthet at arbeta och polera, och medelmåttiga hårdhet, gör det tjenligt til allehanda både större och mindre Snickare- och Swarfware-arbete, äfwen som til Musikaliske Instrumenter.

Trädet gifwer ock i god och fet jordmån, i synnerhet om det skäres, mycken kåda, som är lika god med Arabisk Gummi, men icke til Skrifbläck, som deraf blir så tjockt efter någon tid, at det icke flyter ur pennan, dock hwar man har afseende på waracktige träd och godt wirke, bör man icke såra dessa träd.

Bären af den röda sorten så wäl som den med små swarta Bär, äro icke de bästa til torrkning; men den större swarta sorten är dertil tjenlig. Deraf göres ock det bästa Kersbärswinet. I Schweitz, hwar de hafwa mängd af dessa Bär, krossa de dem med stenar och alt, sätta det i jäsning, och bränna deraf et begärligt Bränwin.

Bären böra sås, när de äro wäl mogne, i fårar, och knapt betäckas med en fjerdedels tum jord. De ligga öfwer et år i jorden, och böra icke förrän tre år gamla sättas i plantskolan, där de kunna stå i några år. Utsättas de för Bärens skull, böra de hafwa minst tolf alnars afstånd, annars kan åtta til nio wara nog, Kersbärsstenarnes såning, jämför Plommon.

Tama Orrar bör man ackta för Bären, äfwenså Höns och Kalkoner, som lätt dö af stenarne.

Med et starkt afkok af småhackadt Fogelbärsträd har DAMBOURNEY fått på Wissmutbetadt Ylle en stark och fast gulbrun Kanelfärg.

PRUNUS *Cerasus*. Prodr. Fl. Scand. 599. Sv. Bot.

Swarta Kersbär.

Tillförene har denna arten funnits på flere ställen wild, utan twifwel äfwen genom foglar förd utur Trägårdar. Nu är den på de fläste ställen förswunnen eller utrotad. I hänseende til Bären er dermed ingen synnerlig förlust, ty desse wilda swarta Kersbär äro både små, sura och sträfwa, men trädet, ehuru det sällan hinner öfwer en medelmåttig arms tjocklek, är dock både nyttigt och wackert til allehanda smärre Snickare och Swarfware arbete, och derjämte hårdare än föregående art. Som det gärna wäxer i steniga backar, i synnerhet om dessa mot Norden och Nordwäst hafwa något lugn, kan man näppeligen bättre anwända sådane ställen. Til torrkning äro de wilda Bären för sura, men til Kersbärswin äro de brukbare, äfwen som at deraf bränna Bränwin, eller göra Ätticka.

PRUNUS *domestica*. Prodr. Fl. Scand. 601. Flor. Svec. 430. Sv. Bot. 193.

Plommon.

Skall wäxa wild på Kinnekulle, säkerligen genom händelse kommit ur Trägård. Jag har mig icke bekant hwilken sort det är som därstädes wäxer, förmodeligen äro de som alla Plommonsorter, hwilka wäxa i sämre och obrukad jord,

och förökt sig af rottskott, små. Fruckten af sådane tjenar föga, utan när warma somrar infalla, at de bli wäl mogne, at äta rå, ty torrkade blifwa de så sura, at de kräfwa mera sött för at kunna njutas, än som lönar kostnaden. Til Ätticka kunna de anwändas, äfwen kan man af wäl mogne Plommon med mycken förmån bränna et godt Bränwin, eller om man ej har nog dertil, åtminstone nyttja dem såsom tilsättning wid Bränwinsbränning. Plommonträdet sjelf är til större häckar på jordwallar nyttigt, men då bör man ock, när stammarne hunnit tolf til sexton års ålder afsåga dem en half aln öfwer jorden, då en myckenhet rotskott upslå, binda wallen, och hägna. En ärfaren hushållare brukade at på sängar utströ Plommonstenarne, lät dem där ligga til dess han blef warse, at de spruckit, då han efter hand nedstack dem en tum i jorden, och försäkrade det wara säkraste sätt at updraga Plommonplantor, äfwen som Kersbärsträd af stenar. Trädet af gamla stammar är hårdt, fint, mörkbrunt, och ganske wackert til smärre saker för Swarfware, Skatullmakare och Snickare.

Med Plommonbark och Alun färgar Landtmannen gult både Ylle och Linne.

PRUNUS *insititia*. Prodr. Fl. Scand. 602. Sv. Bot.

Krikon. Tyska Slån.

Finnes wild på några ställen i skogstrackterne, men nog sällsynt. I Trägårdstäppor hos bönder finner man det oftare, sällan i bättre Trägårdar. Hwar det har utrymme wäxer trädet både fortare och större än föregående art, och är til alla delar så godt, som Plommonträdet til slögdning, fast det icke gerna blir så jämt rödbrunt. Fruckten, som är liten, kan näppeligen ätas förrän den fått frost, och nyttjas

hufwudsakeligen at lägga in med Ätticka och Socker eller Honung, för at nyttja som Sallat til stek. Det föröker sig starkt af rotskott, och kan til jordwallars befästande nyttjas som föregående art.

PRUNUS *Padus*. Prodr. Fl. Scand. 598. Flor. Svec. 431. Sv. Bot. 121.

Hägg.

Man finner Häggen i skogstrackter wid gärdesgårdar, täppor, i skoglupne ängar o. s. w. Om wår Hägg är samma träd som Fransoserne. kalla *Bois de St. Lucie*, måste den blifwa ansenligen större i södra Europa. Hos oss är den et litet tid, hwars stam ej hinner til någon märkelig tjocklek. Den wäxer i hwarjehanda slags jordmån, men mycket torr älskar den icke, ej heller öpna fält. Löfwen ätas af Koen, Fåret och Geten, och kunna därföre tjena til löfsamling för de bägge senare. GADD påstår likwäl at Geten skyr Häggen, i synnerhet då den blommar. Hästen ratar den icke allenast, utan skall hafwa sådan afsky för Häggen, at några pinnar deraf i höet göra, at Hästen ej rörer det. När blommorne wid Pingsttiden äro utslagne, brukar bondfolket i Skåne, kanske ock annorstädes, at med de blomrika qwistarne pryda sina stugor, och äfwen Kyrkorne, om de få lof.

Bären finna somlige smakelige. Man brukar at krosa dem med stenarne och lägga i distillerpannan, för at gifwa Bränwinet en Kärnsmak. Wissa år händer det at späda Bären stingas af en insekt, som deri lägger sina ägg, och Bären blifwa utan stenar, aflånga och spetsiga, så at man snart skulle misskänna trädet. Sådant sågo alla Häggar ut på Åkerö säteri i Södermanland korrt före midsommar 1776, men på resan stadd kunde jag icke utröna, hwilken insekt det war, som så wanskapat dem.

De unga ranka skotten gifwa Pipskaft och Spatserkäppar, de större goda band til mindre kärl. Trädet är wackert, i synnerhet kärnan, tämmeligen hårdt, segt, och låter wäl arbeta sig til prydeligt Snickarearbete.

Det förökes lätt genom Bären, som sås om hösten, när de äro wäl mogne. Til häckar wore Häggen nog brukbar, om icke dess löf så ofta upfrättes af Skråpukar, som tillika öfwerdraga qwistarne med sin wäf.

PRUNUS *spinosa*. Prodr. Fl. Scand. 603. Flor. Svec. 432. Sv. Bot. 151.

Slån. Stärkebär. Slär. Körne.

Wäxer allmänt i skogsbygderne wid wägar, renar, gärden, i stenrör o. s. w. I god jord och lugn kan denna buske updragas til fem eller sex alnars högd, men allmännast är den imellan sex qwarter och twå alnar. Stammen hinner sällan til den styrka, at den kan nyttjas till något om i icke til dubbar, krokar och dylikt. Mycket hårdt och segt är trädet, men swårt at arbeta med höfwel; bättre låter det af Swarfware arbeta sig. Allmännast nyttjas det at belägga gärdesgårdar och annan stängsel med, för at freda, då dess styfwa och stickande taggar afhålla åtminstone Kreaturen. Riset brukas i myckenhet wid Grader- eller Läckwerk wid Saltkällor, til lefwande häckar, endast såsom fredande betracktade, wore det förträffeligt, om det icke hade det lynne at med sina rötter krypa så starkt, men ock derföre är det tjenligt at plantera på jordwallar. Det planteras lätt af rötter, långsammare af wäl mogne Bären, som handteras såsom Fogelbär, med den skillnad, at när plantorne i Fröskolan äro tre år gamle, kunna de genast planteras där de skola förblifwa. Löfwen ätas wäl af Hästen, Koen, och begärligen af Fåret och Geten; men då de för taggarne kun-

na åtkomma så litet deraf, betyder denna föda ringa, och hwar Slånbuskar wäxa, bör man wäl wackta Fåren från dem, emedan de derpå tappa mycken ull. Både watten och Bränwin, distillerade öfwer friska Slånblomster, får en ej oangenäm Mandel- eller Kärnsmak. Torrkade blommorne i blandning med Citronmeliss och dylikt gifwa et Thee, som ej smakar obehageligt, men de färga Theewattnet rödt. Späda löfwen, skållade med sjudande watten och sedan torrkade, berömmas såsom et skönt Thee, men efter min ärfarenhet har det både en obehagelig bismak, och är för starkt stoppande. Bären mogna icke förrän så sent, at de redan äro frostbitne, och sitta mäst hela wintern qwar, samt smaka då mången Jägare och Fogelfängare förträffeligen. Plockas de korrt förrän frosten kommer, inläggas de af somlige på samma sätt som Krikon til Sallat. Sedan de fått en eller par lindriga nattfroster, om de aftagas, och krossas i stenmortel med kärnarne, samt läggas på franskt Win, får detta efter et par månader en behagelig både färg och smak.

Slånbarken kokad med lut gifwer en röd färg åt Ylle. Saften af Bären försäkras af LEWIS gifwa et godt Bläck. Rötterne hackade och deraf gjordt et starkt afkok färgade Wissmutbetad Ull efter tre timmars kokning med en brunacktig färg, som DAMBOURNEY kallar *Noisette canelle rosée*. Et starkt afkok af mogna Bären gaf Ull, betad i Alun och Winsten, efter twå timmars kokning en wacker pucefärg. Betningen sker sålunda, at för hwart sk:pd rentwättad Ull tages fem och et tredjedels qwintin stött Winsten, som lägges efter hand i sexton kannor sjudande watten. När den är uplöst, afstadnas kokningen, och fyra lod Romersk Alun pulweriserad uplöses deruti. Detta hålles hett, men icke sjudande, en timma, och under den tiden arbetas Ullen deruti, hwarefter man låter det sjuda tre eller fyra minuter, och derefter uptager man Ullen.

PTERIS *aquilina*. Prodr. Fl. Scand. 1282. Flor. Svec. 940. Sv. Bot. 90.

Bräkne. Bräken. Ormric. Ormkage. Getranis. Enestabb. Fräkne. Ormbunke.

Wäxer allmänt i magra Skogsbackar, Ljunghedar, i Swedjeland, där roten ligger hela qwarteret djupt och mera, så at den af swedjandet icke tager skada, och är äfwen derföre swår at utrota. Denna Ormbunke får hos oss gemenligen sköta sig sjelf, och nyttjas på intet sätt, då man på andra ställen drager mycken nytta deraf. Den anwändes til stor myckenhet til eldbrand, i synnerhet wid bakning, bryggd, äfwen til Kalk och Tegelbränning, och gifwer starkare hetta än en del lösa trädsorter. Huruwida likwäl Kalk dermed bränd blir god, i anseende til den saltrika askan, är wäl at draga i twifwelsmål, dock böra försök, med noggranhet gjorde, afgöra det. Den anwändes til strö under Boskapen, lägges i stället för gammal unken Halm under Säden i lador och stackar, under höstackar o s. w. I England skall det ej wara sällsynt at se Landtmän sälja all den wed de kunna, och sjelfwe i sine hushåll bränna Bräkne, Det sker med flerfald förmån, ty dels bespara de derigenom weden, och Bräknet har det hushållswärde, at et lass deraf betales dubbelt mot et lika stort lass godt hö; dels nyttja de den saltrika askan både sjelfwe, då de med watten göra deraf en stadig deg, af denna lagom stora bollar, så at de beqwämt kunna hållas i handen, torrka dem i Solen på bräden, och nyttja dem sådane til twätt i stället för Såpa, hwilken både i hänseende til den dryga Accisen är dyr, och gifwer de dermed twättade kläder en obehagelig luckt. Dels sälja de den med förmån, at nyttjas wid Glasbruken och wid Såpsjuderier. Den är så mycket förmånligare, som den är mer än dubbelt så saltrik, som den rikaste kända Trädaska.

På en del ställen i Skottland täcka de sina tak med de afrepade stjelkarne, dem de med rep fastbinda; men sannolikt är, at deraf blifwa dålige tak, ehuru de äro waracktigare, än **när** de bindas af det orepade Bräknet. Repen därtil snos af Björkbark (förmodeligen Näfwer,) eller Ljung. Försök hafwa warit gjorde at med Bräkne bereda Get- och Rådjurskinn, som lyckats ganska wäl. Det skall ock wara en förträffelig gödning för Potatoes, om Bräknet nedgräfwes under rötterne. Wist är det, at man kan icke allenast föröka, utan ansenligen förbättra sin gödselhög, om man blandar mycken Bräkne deruti, men dubbelt gagn har man, om det nyttjas til strö.

Både LIGHTFOOT och TURNER berömma Bräknerötterne såsom en föreräffelig Swinföda, och den senare säger at den göder dem. Men TURNER säger ock, at sedan de skjutit stjelk, skola de ej wara så goda, han tillägger dock at de afrepade stjelkarne, skållade med hett watten eller förwällde, äro äfwen nyttig Swinmat. I Sibirien skall fattigt folk nyttja rötterne, blandade med dubbelt Malt, at brygga dricka af. I Frankrike har man sett fattigt folk torrka och mala dom, för at med tilsats af mjöl baka bröd, och under HENRIC den sjettes tid i femtonde århundradet wet man, at fattigt folk beredde sig bröd af Bräknerötter i en stor hungersnöd, som då öfwergick landet.

I åkrar är Bräknet swårt at utrota, derföre at man icke komma så djupt med plogen, som den krypande roten går. Djup plöjning och wäl gödsel, men i synnerhet urin, är det bästa medel. Hwar swedjande är oumgängeligt, är Bräkneland det bästa, då det icke bränner jorden djupt, och lämnar saltrik aska, som genast måste nedköras.

I Dannemark har jag sett Bräkne anwändas i Saltpetterlador at lägga imellan jordhwarfwen, men med hwad fördel har jag icke säker underrättelse om. Nyttigare än Halm måste det wara.

PULMONARIA *angustifolia*. Prodt. Fl. Scand. 230. Flor. Svec. 164. Sv. Bot.

Torde wäl finnas på flere ställen, men hittils är den allenast funnen i Djurgården wid Skara samt på en kal ängsbacke imellan Lund och Salarp. Så sällsynt, finner man ingen hushållsnytta af wäxten.

PULMONARIA *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 231. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Wäxer på Hafsstranden i Halland och Bohuslän. Både bladens färg och blommans utseende är wackert nog at förskaffa wäxten et rum i Trägårdar; om den där wille trifwas. Man känner icke något bruk af denne i hushållningen widare, än at GUNNERUS säger den gerna ätas af Hästen, Koen, Fåret och Geten, och föreslår derföre at plantera den på Hafsstränder.

PULMONARIA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 229. Flor. Svec. 163. Sv. Bot. 135:

Lungört.

Allmän under buskar och träd i ängar. Ätes af Hornboskapen. I grönkål låter den äta sig, och på några ställen bakar man den i Pannkakor.

PYROLA.

Fem arter af detta slägte äro Europeiske, och de finnas alla i Swerige. Deras hemwist är i stora skogar, men

wäxa knapt någorstädes til ömnighet. De ätas alla af Koen och Geten, men ratas af Hästen och Fåret. Uti hushållningen äro de för öfrigt icke kände för någon nytta; men såsom husmedel anföras:

PYROLA *umbellata*. Prodr. Fl. Scand. 504. Flor. Svec. 363. Sv. Bot. 27.

Ryhlört.

Hwaraf Assessor ZETZELL har berömt Decoctets werkan i Höftwärk. Förmodeligen är det Örtens sällsynthet som wåller, at man icke wet den wara widare stadfästad, och sättet at nyttja decocktet är icke upgifwit.

PYROLA *uniflora*. Prodr. Fl. Scand. 505. Flor. Svec. 364. Sv. Bot. 176.

Ögonsjukegräs.

VON LINNÉ berättar at i Norrland och Norrige brukar man at tugga denna Örten, och lägga på rinnande så wäl som röda ögon, eller ock tilreda deraf et pågjute at dermed bada ögonen i samma tilfälle. Intetdera har jag försökt, men råder at dermed warsamt umgås af den grund, at jag sett nyss plockade Örten upwäcka blåsor på späd hud, ock samma ärfarenhet har Commercesrådet SKÖLDEBRAND haft.

PYRUS communis. Prodr. Fl. Scand. 611. Flor. Svec. 436. Sv. Bot.

Wild-Päron. Skogs-Päron. Sten-Päron.

Är nog sällsynt utom i en del gamla täppor wid bondgårdar. Den rätta wilda sorten har piggar på qwistarne, mycket små och hård fruckt, som ehuru mogen, icke är ätelig

rå, men kokad nyttjas af allmogen i wälling. Den ätes begärligen af Swin, och gifwer dem en sund föda, hwarföre ock GLEDITSCH tilstyrker at plantera den mycket, hälst fruckten i det närmaste skall ärsätta brist på Ollon, och spara mycken säd. Wäl mogen och krossad kan den ock med fördel anwändas til Bränwinsbränning. Löfwen ehuru hårda, ätas dock af Boskapen och Hästen. Men trädet, som blir gammalt och stort, så at det täflar med Eken, förtjenar i synnerhet upmärksamhet. Dess hårdhet, finhet, färg, lätthet at arbeta och benägenhet at mottaga polering och betsning går, at det är förträffeligt til hwarjehanda arbeten för Snickare och Swarfware til allahanda Instrumenter, til skaft och handtag, smärre bord och lådor, ramar, modeller, linealer, til kuggar och dref wid Qwarnwerk m.m. s. I synnerhet är det begärligt för Formskärare. Antingen Will Päronträdet är Stammoder för Trägårds-Päron med dess mångfaldige sorter, eller är en förändring af dessa i et sämre klimat och jordmån, är swårt at säga. Det senare är nog så troligt. Will man genom såning updraga Willpäron, böra icke kärnarne uttagas, utan man bör låta Päronen bli rutne, och sådane så dem. At utur skogen intaga Päronтelningar för at deruti ympa goda sorter, är en slät hushållning. Men om detta och mera, rörande Päronträds odling, får jag hänwisa til min Afhandling om Äpple och Päronträds skötsel.

PYRUS *Malus*. Prodr. Fl. Scand. 612. Flor. Svec. 437. Sv. Bot. 229.

Wild-Appel. Skogs Appel.

Är mera allmän i skogar än Wild-Päronet, men har ock i senare tider genom rödjande och skogarnes uthuggning mycket förswunnit. Dess fruckt, som man i Skåne kallar

Skogskrabbor, äfwen Surkrabbor, blir aldrig ätelig, icke ens sedan den blifwit frostbiten, utan lämnas åt Swinen, eller stampas til Ättickebryggd, äfwen som den understundom sättes til mäskning, men til senare bruket är den i sig sjelf onyttig, och gifwer antingen intet eller så litet Bränwin, at det icke lönar stampningen, långt mindre wedbranden. At saften af Skogsäpplen warit nyttjad wid Kattuntryckerier är bekant, men hos oss är icke nog tilgång. Wild-Appelen blir långt ifrån så stort träd, som Wild-Päronet, och ehuru ganska nyttigt slögdeträd til samma bruk som det föregående, och i synnerhet begärligt för Wagnmakare til bussningar i hjul, och af Blockmakare til trissor och rullar, är det til en del finare arbeten icke så wackert, som Wild-Päronträdet.

Blommorne besökas af Bien ganska ifrigt, och man will hafwa anmärkt, at den Honung, de af Äppelblomman samla, gifwer dem mera mod och styrka; en omständighet, som af upmärksamme Biskötare wäl förtjente at närmare undersökas.

Löfwen ätas af Hästen och Boskapen. De spädare nyttjas och i Ryssland torrkade och stötte til pulwer wid färgning, hwarom på flere ställen är talt.

Wildappelbarken, kokad med Alun, färgar Ylle gult. andra koka barken med lut, och färga deri både Linne och Ylle, men det senare bör icke koka med lutfärgen. Man brukar äfwen at några dagar i et nät uphänga den färska Appelbarken i rök, då den sedermera nyttjas til brun färg.

Et starkt afkok af sjelfwa trädet, raspadt eller småskurit, gifwer Wissmutbetad Ull en ljus och fast Kastaniebrun färg. DAMB.

QVERCUS *Robur*. Prodr. Fl. Scand. 1197. Flor. Svec. 870. Sv. Bot. 73.

Ek.

Wäxer öfwer hela Svea och Göta-Rike til Gestrikeland. Högre up lärer det icke finnas, ehuru det äfwen något längre mot Norr borde kunna wäxa, då det wäxer wid Björneborg, som ligger längre mot Norr än Söderhamn.

Detta så allmänna som högst angelägna träd lämnar oss de mäst öfwertygande prof af, hwad okunnighet i de til Skogswetenskapen hörande delar af andra Wetenskaper hos dem, som skola besörja skogarnes wård, länder til flerhanda skada och förfång. Trädets oumgängelighet och wärde så til Skeppsbyggeri, som andra nödwändiga behof, och det sjelfswåld, hwarmed det för detta warit, och kan hända än på en del ställen blifwit medtagit, då man upförde de sämsta byggnader af Ek: förswarswerkets förändrande och mångfaldiga behof wid en så märkeligen minskad tilgång, har satt Lagskiftande och lagskipande mackten i nödwändighet, at sätta sig i ägo af all den Ek, som fins på sådane marker, dem ej särskilte priwilegier fritaga. Då de, som föreslå och stadga sådane författningar, icke hafwa nog handräckning och uplysning af dem, som borde i sådane fall kunna gå dem til handa, eller dessa brista sjelfwe i kunskaper, är en naturlig följd, at misstag hända, som blifwa mera til last än fromma. Jag will allenast nämna den myckenhet af odugeliga Ekar, som finnas på många ställen i Landtmannens åkrar och ängar, där taga bort plats och Sol, qwarhålla syra, emedan de hindra fältens rätta odling och dikning, med sina löf förbränna gräset, och sjelfwe duga til intet, utan til en dålig eldbrand; ty fast jordbrukaren icke får fälla sådane träd, tillåtes honom eller smyger han sig til at efter hand afhugga alla grenar ända til toppen, hwaraf stammen gemenligen krokig och illa wäxt, tager röta, dör ut, har imedlertid för lång tid fördärfwat stället. Ekskog bör på et helt annat sätt, och med första upmärksam-

het anläggas, underhållas och wårdas, såsom en kostbar egendom för Riket. På alla de ställen, där det utan jordbrukarens werkeliga skada kan ske, bör Ekskogen noga wårdas, ny anläggas m. m. men alla strö-Ekar borde af Hemmansägare eller brukare få borttagas ur åkrar, ängar och gärden, såsom mera skadande än gagnande.

Hos oss skiljer man icke imellan Sommar-Ek och Winter-Ek. De äro likwäl märkeligen skilgde, och de fläste Örtkännare anse dem såsom särskilte arter, så mycket mer, som man ifrån längre tider tilbaka icke har anmärkt den ena öfwergå i den andra.

De hufwudsakeligaste skillnader äro:

Sommar-Eken.	Winter-Eken.
Bladen slå något tidigare ut, hafwa korrta Bladstjelkar; sitta mäst på änderne af qwistarne.	Bladen slå senare ut, hafwa längre Bladstjelkar, öfwer en half tum, äro bredare mot ändan, sitta oftast på öfwer wintern, fast wissnade.
Ollonen äro längre än Winter-Ekens, sitta ensamme, eller twå til tre på halftannat tum långa stjelkar.	Ollonen något korrtare, sitta mera klastals från fyra til tolf på helt torrka stjelkar.

Då enligt flere tiders ärfarenhet man wet at Sommar-Ekens träd är hårdare, waracktigare och följackteligen bättre, är det ock af wigt, i synnerhet för dem, som wilja anlägga plantering, at gifwa ackt på denna skillnad, LINNÉ anförer blott Hunneberg, såsom det ställe hwar Winter-Eken wäxer, men den finnes säkerligen på flere ställen.

Eken wäxer långsamt, men hinner ock bland Swenska Trädarter högsta åldern. Man will hafwa sett Ekar, som warit öfwer femhundrade år gamla. Men icke skulle alla

hinna sådan ålder, om de ock fingo stå orörde, ty sådant ankommer på jordmånen, hwari de wäxa. Är denna mycket sur, mager, är alfwen stenig, så at hjertroten, oacktadt god jordmån, icke får gå på djupet, så hinna de icke fjerdedelen den ålder förrän de rutna, än mindre om grenar eller topp afhuggas. En något lågländ, ej wattensjuk, djup lerblandad botten, i synnerhet om den är något mullblandad, at den tjenligaste för Eken, deremot en sur, morasig, äfwensom en mycket högländ och stenig, eller en styf lera är otjenlig, ty bägge gifwa et slätt wirke. En fucktig, men ej wattensjuk jordmån gifwer mera Ollon. Är den något stenig i ytan, det hindrar intet. At updraga Ekar i plantskola, låter wäl göra sig, men är mindre nyttige til widare utplantering i skog, derföre at den långa och starka hjertroten så lätt dermed skadas, hwaraf händer at man får sämre stammar, äfwen som om hjertroten kommer at stöta på en sten, hwilken den ej beqwämligen kan komma förbi at gå på djupet. Dock om man så will eller omständigheterne icke tillåta annat planteringssätt, böra plantorne dertil icke wara äldre än tre år, högst fyra, och då får man likwäl afskära et eller twå tum af hjertroten, emedan den hwad häldre är, går förlorad. Will man af Ollon anlägga Ekskog, som är det minst beswärliga och säkraste, så har man tränne sätt at wälja imellan. Antingen plöjer man up stället om Sommaren nog djupt, och harfwar wäl, at klimpar och dylikt icke finnes, hwarföre ock, om man finner det behöfwas, jorden köres andra gången mot hösten. När ollonen äro mogne och til hands, körer man med årder fåror til tre qwarters högst en alns afstånd, och uti dem lägger en annan, som går efter, til samma afstånd fyra til fem Ollon. Den tredje går efter och med en kratta stjelper öfwer dem twå til tre tum jord. Will man ej göra sig den möda, at således låta lägga dem, köres med årdret såsom til säd, och Ollonen utströs, så at de komma wid pass et spann ifrån

hwarandra, och man harfwar dem ned. Detta är **fallet** beqwämligare, men fordrar mera Ollon, och en stor del gå förlorade, emedan de komma at ligga för högt i dagen, en del blifwa äfwen af Hästarne söndertrampade. Andra sättet är det, at man om sommaren låter, uti rader, tre qwarter från hwarandra, til halftannat qwarters bredd wäl djupt uphacka jorden, och om hösten, när tid är at så, med et smalt årder köra up dessa rader, så at midt uti blir en fåra, hwari Ollonen läggas på förenämde sätt, och nedkrattas. Skulle Ollonen så sent om hösten mogna, at såning icke genast kan ske, måste de öfwer wintern på torrt, men ej warmt ställe i torr sand förwaras för mögel, röta och möss, och om wåren tidigt utsås. At så dem med säd, för at första året draga nytta af landet, kunde wara wäl nog, men är derföre otjenligt, at de späda plantorne wid sädens bergning nödwändigt skadas,, och om en del derefter likwäl skulle hämta sig, blir icke annat än krymplingar at wänta. Sås Ollonen om hösten, så händer wäl, om snö faller på ofrusen mark, at möss och råttor under snön skada dem; men då detta sällan händer, och wid höstsåden plantornes tidigare och säkrare upgående winnes, då Ollonen äro wanskelige at förwara öfwer wintern, och många derwid förlora aldeles sin groningsförmåga, är det bättre. At förwara dem utan sand i högar, gifwes lätt anledning, at de taga hetta, och ligga de utbredde, torrka de lätt för hårdt.

Ekar, hwarken unga eller gamla böra putsas eller agas, ty derwid lida de altid. Något kunna de med knif qwistas medan de äro mycket unga, för at formera stammen, allenast det sker i rätt tid, at såret snart kan läkas. Är trädet något til ålder tager det lätt röta deraf. Om Eken wäxer up något tätt, får den wacker stam, och behöfwer icke sedan qwistas; men i samma mån, som den winner i stammens längd, när träden stå tätt, i samma mån blifwer stammens tjocklek efter. Det blifwer derföre anlägit, at sedan en plan-

tering, hunnit en ålder af högst tjugu år, gallra ut de för tätt wäxande.

BUSCHENDORFS anmärkningar wid Ekens wäxt förtjäna all upmärksamhet, för at med än mera wisshet stadfästas. 1. Det är sidorötterne, som bidrage det mästa, och nästan ensamme til trädets wäxt på tjockleken, hwaremot hjertroten ensam försörjer toppen. Derföre kan en Ek, hwars hjertrot på ringa djup träffar den döda sanden eller en stenig grund, ej hinna någon högd. Derföre böra Ekar på grund botten hafwa mycket rum, at sidorötterne kunna utbreda sig. Derföre kan man ock endast upamma höga Ekar, där bottnen är djup, och kan medgifwa en djuptgående hjertrot.

2. Blottade sidorötter, gifwa den delen af stammen, som de skola nära, en karg föda, och trädet blir på dessa sidor, hwar det får en tunnare års tilwäxt, tilbakars, och tilrundas icke så, som det efter naturens ordning borde. Hwaremot sidorötter, som äro tilräckeligen öfwerhölgde med god och bördig jord, och draga åt något ställe, där watten, dy och rutnade wäxtämnen finnas, tilföra den sidan af trädet, til hwilken de höra, rik näring, åstadkomma utwidgade safringar, och där öfwerskrider trädet sin rundning.

3. En lång, warm och Åskrik sommar befordrar ogement Ekens tilwäxt. På ganska många wid en tid fällde, halftannat hundrade år och deröfwer gamla Ekar wisade sig bland de tätare safringarne äfwen bredare, hwilka räknade från ytan inföllo på lika årtal, och det sådant som likmätigt gamla berättelser warit mycket warma, lånqwariga och Åskrika. Hos alla dessa träden utmärkte sig i synnerhet 1788 års sommar, hwilken efter den stränga wintern, än (1800) är i friskt minne, för öfrigt woro alla safringarne på dessa träden starkast och störst på den sidan, där Solen hade fått mäst obehindradt och längst werka på stammarne.

4. Eken begynner först efter en wiss ålder, hwilken infaller imellan femton och tjuge år, at rätt wäxa. Före

dessa åren äro safringarne, de aldraförsta undantagne, tämmeligen små, och då först, när rötterne hafwa wäl tagit fäste, utbredt och fördelt sig i jorden; begynner den at sätta starka safringar. På en 170 årig Ek gick den starka wäxten fort til 163:de året. Derefter begynte den aftaga.

5. Årliga tilwäxtens förökande är öfwer hufwud tagen en fjerdedel, så at et fullwäxt träd i dess bästa ålder, från tjugu til femtio, hwart år ökes med en och en fjerdedel så mycket träd som förra året, hwilket i hundrade år gör 125 gånger så mycket. Häraf följer tydeligen, at man icke utan i nödfall bör fälla träden i sin bästa ålder, då man härigenom betager sig en sålunda proportionerad tilökning m. m. som omständeligare kan läsas i Anzeigen Leipziger Oekonom. Societät Ofterm. 1800.

Til de fläste behof will man gerna hafwa rakt timmer; men knapt är något Ekstycke så krokigt, at det icke til något bruk kan wid Skeppsbyggeri anwändas, och ofta måste man, för at få en behöfwelig skapnad, borthugga flere kubikfot af timret. Man har derföre föreslagit at gifwa de unga telningarne genom bindande hwad krokig form man finner nödigt, och såsom skäl härtil anfört den grundade fattning, at et krokigt wäxt träd är starkare än et krokigt huggit. Men om sådant någorstädes är i stort werkställdt, har jag mig icke bekant.

Eketrädets nytta såsom timmer och slögeträd är nogsamt bekant, för at widare behöfwa nämnas. Det är ock bekant at Eken ganska sent torrkar, och fordrar många år innan den blir så torr, at deraf något påliteligt arbete kan göras, i synnerhet til möbler. Mycket kan sådant hjelpas, och Eketrädet långt fortare, än annars sker, torrkas. Den bör, som alt annat gagnewirke, fällas i December, Januarii eller Februarii månader, hwarken förr eller senare. Sedan deraf blifwit skurne plankor, stockar eller annars rått tilhuggne stycken efter behof, kastas detta i friskt watten för sex

til åtta weckor; och derefter torrkas det luften. Lägger man sådant friskt Ekwirke i Ahlkärr, som hysa järnigt watten, och det deruti nedsänkes aldeles under ytan et års tid, blir det swart som Ebenholtz och får tillika en spröd hårdhet som detta. Eken bör, som andra löfträd, genast efter fällningen afbarkas, tilhuggas och under skjul upläggas at torrka, men icke tätt på hwartannat, utan med mellanläggande af andra träd, på det at luften fritt må få spela mellan trädet på alla sidor, hwarigenom mask och röta förebygges. För at förekomma så många Ekars fällning safwetiden för Barkens skull, har fråga warit wäckt, huruwida det wore förmånligare at barka träden på rot. En del försök har til utrönande häraf blifwit gjorde, men desse äro långt ifrån tilräckelige, at afgöra en så wigtig fråga. Det enda som synes wara en säker i följd af de til den ändan gjorde undersökningar är, at trädet torrkar förr, om det afbarkas ena wåren, och fälles den följande. Men huruwida trädet derwid winner eller förlorar i styrka, hårdhet och waracktighet, är än lika osäkert, hälst utslagen af de i detta hänseende otilräckelige försök tala så mycket mot som med. Icke dessmindre approberar NICHOLS (*) at afbarka den hela tre år, innan de fällas.

Eketräd, som är utsatt för ombyte af wäta och torrka, är högst benägit at slå eller kasta sig, få framt det icke af någon motswarande kraft twingas at bibehålla sin räthet, derföre är det också otjenligt til Fönsterposter och dylikt. Man ser likwäl uti mycket gamla hus och byggnader Ekeposter, som rätt wäl bibehållit sig. Antingen sådant härrörer deraf, at man i äldre tider icke behöfde wara så hushållsacktig, utan kunde bättre wälja kärntimmer, eller de brukade til sådane behof wattenlegadt, wet man icke; men det Eketimmer, som nu fås, åtminstone i Skåne, är icke war-

* RAFN S Bibliot. **x. 7. x xxx**

acktigt nog på sådane ställen; under tak är det waracktigare och bättre mot mask förwaradt, än wåra andra löfträd.

Eketräd deremot, som til Pålwerk under watten skall anwändas, måste huggas i saften, och ju förr dess häldre nedsänkas.

Til Bränwed är Ek ibland de sämre trädslag, ty ändskönt wäl torrt, gifwer det ingen frisk låga, men mycken rök, och dess glöder slockna hastigt, så framt draget icke är desto starkare. I Ryssland brännes dock mycken Pottaska af Ek, hwilken likwäl til flere behof ratas. Så wida KIRWANS upgift (*) är rigtig, hwarom icke bör twiflas, at nemligen 1000 sk:pd Ekträd gifwa 13½ sk:pd Aska, och denna blott et och et halft sk:pd Salt, finner man lätt hwilken förlust det är at bränna Eken til Pottaska, och huru swag denna Aska är. När man tillika gifter ackt på, at Ekträdet werkeligen innehåller Swafwel, at detta under förbränningen syras, at denna Swafwelsyra förenar sig med en del af lutsaltet til et neutralsalt, och derigenom minskar lutsaltets myckenhet, ser man huru litet wärde denna Pottaska hafwer. Swaflets närwaro i Ekträdet är af flere omständigheter bewislig; jag will dock blott anföra den ärfarenhet, at jag af Ekeplankor, hwilka sutit i en gammal byggning, som af eldswåda blef förstörd, lät göra et skåp, uti hwilket ännu, sedan skåpet, som står i warmt rum, är hos mig sexton år gammalt, när poleradt Silfwer inneslutes, det innan korrt anlöper öfwer alt, hwilket icke händer, när det lika lång tid får stå på öppet ställe i rummet.

Ekelöf brukas af wåra hushållerskor til så kallade Win eller Gäsgurkors inläggning. Man gör af Eken Löfbrott, och flere hushållare anse Ekelöfwen ganske nyttige för Får, när de om hösten först intagas af betet. Färska ätas de, när de äro något späda, af Koen, Fåret, Geten och Hästen. SALIS har dock welat märka, at, i synnerhet

* Annal. de Chemie T. **xx**, p. 205

yngre Oxar, sällan Kor, då de om wåren få äta späda Ekelöf, få Blodpiss, hwilket han botar dermed, at Kreaturet får intet watten, utan tre til fyra gånger om dagen mjölkwassla, och derjämte tre til fyra dagar å rad morgon och afton tre äggulor med fyra til fem glas god grädda, och gifwer kreaturet tillika mycket *Thlaspi Bursa Pastoris* at äta (*). Man har försökt at garwra läder med Ellöf, så wäl som med sågspån af trädet, som och lyckats; men bäst med löfwen. Trettio sk:pd torra löf göra derwid samma gagn, som Ethundrade sk:pd bark. De insamlas härtil bäst i October månad, dels derföre at de då äro tjenligast, dels ock för det at då lida träden derwid intet, om samlingen sker med tilbörlig warsamhet. De måste wäl torrkas, innan de til förråd inläggas, på det de icke må mägla, ty mögel skadar märkeligen alla Garfämnen.

När Eken spricker ut sår Norfolkaren sit Korn. THAER.

Ollonens bruk til Swinens föda och gödande är bekant, och hållas de bättre än Bokollon derföre, at de gifwa et fastare och drygare Fläsk. Torrkas de wäl, malas och sicktas, kan det finare nyttjas til Kor, som må mycket wäl deraf. Det gröfre gifwes at Swinen. VIBORG påstår, at Ollonen mältade gifwa starkaste födan. Man gräfwer en grop i jorden, lägger Ollonen deruti, bestänker dem med watten, hwaruti man uplöst litet salt, öfwerhöljer dem med jord, och låter dem så ligga, tils de skutit wisar. De tagas då up och, utan at brännas, torrkas, hwarefter de grofmalas eller gröpas. Sådane kunna de förwaras från ena året til det andra, och blötas något i watten, när de gifwas åt Swinen. Will man dermed göda, bör man gifwa sparsamt i början. De kunna äfwen gifwas åt Kalkoner, men böra då krossas, annars dö de lätt af dem. Man har ock i nöden försökt at af dem baka bröd, men utan föregående beredning är det gräseligen bittert,

* KRUNITZ Encycl. 6. B. p. 25.

stoppande och osunde. Kokar man de skalade Ollonen först i watten, torrkar och maler dem til mjöl, hwilket mjöl man åter et par gånger öfwergjuter med friskt watten, som man åter aftappar, får man et mjöl, som med hälften til twå tredjedelar Sädesmjöl gifwer et smakeligt bröd. Kokar man de skalade Ollonen i het ånga på samma sätt, som Potatoes, skola de blifwa så milda, at de torrkade och malne gifwa et mycket godt mjöl til bröd. At af skalade och brände Ekollon tilreda et slags Kaffe, med och utan tilsats af Kaffebönor, är bekant. Huru nyttigt det kan wara, lämnar jag derhän, men wisserligen är det icke så skadeligt för många personers hälsa, som Kaffe är.

Skålarne, hwaruti ollonen sitta, göra samma gagn wid garfning som barken, och kunna äfwen nyttjas til swart färg i stället för Galläpplen, fast man måste taga tre til fyra dubbelt deraf. På en del utrikes orter blifwa på sjelfwa skålarne en sort Galläpplen, hwilka de kalla Knoppern, som til garfning äro förmånligare än barken, då mycket mindre åtgår, och trädet lider ej af insamlingen. De samlas derföre til stor myckenhet. Det förtjente wäl at äfwen i wåra skogar efterse om de finnas. LINNÉ anförer i *Fauna Svecica* en *Cynips Quercus baccarum* och en annan *Quercus pedunculi*, om det kan wara någon af dem, som förorsakar dessa Knoppern. Et starkt afkok af skålarne gaf DAMBOURNEY på Wissmutbetad Ull en wacker och fast gråbrun färg.

Barken är snart det enda och allmänna ämne, som wid Swenska Garfewerier anwänder til all slags Läderberedning. När man eftersinnar hwad deraf wid Garfwerier, och af alla dem, som utom dess befatta sig med Läderberedning, upbrukas, är det snart obegripeligt, at den kan räcka til. I Skåne, där intet annat än Ekebark nyttjas, då den högst obetydeliga del af Björkbark, som understundom tilsättes är at anse som et intet, måste den snart nog blifwa

en kostbar wara, hälst ingen hushållning dermed påtänkes. Garfwarne tro, at intet annat duger än Ekebark, men det som är wärre, de wilja ingen annan öfwertygelse hafwa, och äro enwise i den fördom, at de och ingen annan förstå sådant. När tilgången uphörer, blir det oundwikeligen nödigt ändra tankesätt. Allmänheten förstår så litet eller intet at göra urwal af bark, at den anser all bark, blott den är af Ek, lika god; men huru mycket den är skilgd i hänseende til kraften at werka på lädret, wisa HIGGINS försök. Ekebark, tagen om wintern, är fyra gånger swagare än den, som tages om wåren, och med denne senare kommer den unga släta barken närmast öfwerens. Björkbark är dubbelt så god som Ekebark, tagen om wintern. Bark af Poppel, wissa Pilsorter och Ask är wid pass lika god med god Ekebark. Den wid Garfwerier nyttjade och således redan utlakade barken nyttjas at dermed belägga Trägårdsgångar, som wäl håller dem rena för ogräs, men har och den obeqwämligheten, at med sitt damm om sommaren i torrwäder beswära. Den nyttjas äfwen i drifbänkar och drifhus at underhålla en jämn wärma kring wäxternes rötter. Man fucktar den med watten och får deraf en art Torf, som torrkad nyttjas at elda med af fattigt folk. En Fabriqueur LOSCHGE i Burgthan nära Närnberg gör af den utlakade Ekebarken med tilsats af Lumpor Pack och Sugpapper, och Riset i stort format kostar tre fjerdedels Rd. i smått, en half Rd. Banco, Bokbindarepapp deraf är mycket godt. (*). Outlakad Ekebark nyttjas ock, hälst i blandning med Ahlbark til swart färg, hwartil likwäl hälst den yngre och spädare anwändes. Ensam gifwer den senare åt Wissmutbetadt Ylle en god brun färg.

De Galläpplen, som wissa år finnas ömnigt på Ekelöfwen, kunna wäl ock i starkt afkok nyttjas til swart färg;

* Om tilwerkningen kan man widare se BÜSCHS Alman, der Fortschritte 8 Band, s. 498.

men de försök, som i det afseende blifwit gjorde, hafwa icke gifwit hwarken någon wacker eller nog fast swärta, troligen skulle de wara tjenligare til det för andra färgor, om de på samma sätt anwändas, såsom de österländske Galläpplen, fast i mycket större proportion.

RANUNCULUS. Solögon. Ranunkel.

Slägtet är talrikt, och man finner i *Prodromo Floræ Scandinaviæ* 19 arter uptagne såsom Swenska, men will man med en del Örtkännare anse de under *Ranunculus aquatilis* uptagne förändringar för så många arter, blir deras antal 22. Ibland desse äro några re endast hemma i Lappska Fjällen, och aldeles icke kände til sine egenskaper, nytta eller skada, såsom *R aconitifolius, glacialis, nivalis, lapponicus, hyperboreus. R. hederaceus* är både så sällsynt och liten, at den icke i sådant hänseende wäckt någons upmärksamhet, man kan således gerna undgå, at widare här anföra dem. De öfrige äro:

RANUNCULUS *acris*. Prodr. Fl. Scand. 696. Flor. Svec. 507. Sv. Bot.

Smörblomster. Solögon. Somöjor, Gullskålar. Midsommarsblomster. Majblomster.

Wäxer allmänt i ängar och på betesmarker. Namnet Smörblomster gifwer allmogen åt alla arter af slägtet, som hafwa gula blommor. Denne är en ibland de skarpare arter, hwarföre den ock både af Hästen och Hornboskapen ratas. SCOPOLI påstår, at om Oxar någon gång händelsewis njuta den, få de bölder under huden. Det är derföre man ser på de annars afbetade marker denna obehindrad blomma. Alla wäxtens delar hafwa den bitande skärpan, men frö

knapparne starkast. Denna skärpa är likwäl så fucktig, at den under torrkningen mäst förswinner, och sedan Örten någon tid warit torr, är aldeles borta, och derföre ätes den i höet af husdjuren. Dess skärpa har gifwit anledning, at krossad lägga den på huden såsom et blåsedragande medel i stället för Spanska Flugor, och det föregifwes wäl, at det icke skall förorsaka sweda; men sådant är ogrundadt, och man måste försicktigt dermed umgås. I Norrige lägger man krossade bladen på Reformar och sådane medfödde fläckar, dem allmogen kallar Lyten; men tager man sig icke derwid til wara, kan man lätteligen åstadkomma elaka sår.

Jag har sett fruntimmer, som esomoftast beswärade af hufwudwärk, med nära mogna Fröknapparne kittla sig i Näsan, tils den blödde, och derigenom häfwa plågan; men at mycket nyttja denna kur, kan hafwa beswäriga följder; man gör derföre bäst at antingen underlåta, eller åtminstone sparsamt nyttja kuren.

Med et afkok af den färska, blommande och krossade Örten, färgade DAMBOURNEY Wissmutbetad Ull på Oliwstötande Muskus.

RANUNCULUS *aquatilis*. Prodr. Fl. Scand. 700. Flor. Svec. 509. Sv. Bot.

Åhlnate. Watten-Ranunkel.

Wäxer i åar, sjöar, dammar och wattenhålor. Af denna gifwas fyra förändringar, hwilka af en del Örtkännare anses för så många särskilte arter.

1. som har endast runda blad, inga hårlikt delade.
2. som har de öfre bladen runda, de nedre hårlitt delade.
3. alla bladen hårlikt delade, med stretande långa flikar.

4. alla bladen hårlikt delade med jämbreda, merendels något klufne flikar.

Några tillägga den femte förändringen med bladen hårlikt delade, flikarne korrta och stretande.

Af dessa äro den första och andra som man egenteligast känner i stillastående watten, och på sådane ställen, som om sommaren torrka ut, skarpa, och ratas af Kreaturen, undantagande Swinet. De senare bägge deremot hysa knapt märkelig skärpa utom blomman och fröet, som hafwa någon. Denne ätes begärligen af Koen och Oxen, mindre begärligen af Fåret, Geten, Hästen och Swinet. MAPPI berättar at man i Gisas samlar af denna och torrkar til winterföda för Kreaturen, i synnerhet för Swinen. Färsk skall den bekomma Korne wäl och öka mjölken, samt gifwa et synnerligen godt smör, hwilket under namn af Lool eller Locksmör betales dyrare än annat smör. I Hannower samlas den under namn af Säme; lägges i stora hopar, tils den något gulnat, och då först gifwes den åt Kor. Wid Ring**xxxxx** föda inwånarne sina Kor och Hästar til största delen med denna Örten, som kan hafwas grön hela året, undantagande när Elfwen Awon är frusen, och ätes den så begärligen, at man icke ens låter dem få så mycket de wilja hafwa, icke öfwer 25 til 30 marker om dagen. På samma ställe föder man Swinen med denna wäxten äfwenledes.

RANUNCULUS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 698. Flor. Svec. 508. Sv. Bot.

Åker Ranunkel.

Är årig och fins:bland säden i åkrarne på Gottland och Skånska slätten. Denne er en af de skarpaste Arter, och skall wara så skadelig för Får, at fyra lod deraf dödar dem efter BRUGNONES upgift. I Sachsen har man anmärkt,

at när Fåren komma at äta deraf, få de Blodpiss. Såsom både förwarings och botemedel nyttjas Campher och Terpentin til lika delar blandade med salt och ingifne.

RANUNCULUS a*uricomus*. Prodr. Fl. Scand. 684. Flora Svec. 498. Sv. Bot.

Wäxer i fucktiga ängar och betesmarker. Den är ibland de milda, eller som hafwa är ingen synnerlig skärpa, och ätes något af Kreaturen, fast utan begär. I ängar är den och oskadelig. Bi söka begärligen blommorne.

RANUNCULUS *bulbosus*. Prodr. Fl. Scand. 692. Flor. Svec. 504. Sv. Bot.

Solhwifwor.

Är allmän i ängar först om wåren, mycket skarp, hwarföre den ock allmänneligen ratas af Kreaturen, om icke Geten något tager til gode deraf. Det samma gäller för öfrigt om denna som om *Ran. acris,* Et starkt afkok af den friska och krossade Örten gaf DAMBOURNEY efter tre timmars kokning en wacker och fast *Vigogne*-färg på Wissmutbetad Ull. Blommorne kokade med Alun gifwa Ylle en gul färg.

RANUNCULUS *Ficaria*. Prodr. Fl. Scand. 683. Flor. Svec. 496. Sv. Bot. 17.

Wäxer under buskar, häckar, wid gärdesgårdar, ofta i Trägårdar, och lider icke gerna andra wäxter ibland sig. Den är et förtretligt ogräs, när den kommer in i Trägårdar, och utrotas swårligen, emedan dess mycket små, tale-

ka, knöliga rötter mera kringspridas, när man gräfwer där de finnas. Blommorne äro ibland de första, som wisa sig om wåren, och besökas då af Bien. Roten har; i synnerhet innan wäxten blommar, en märkelig skärpa, så at den krossad och lagd på späd hud, drager blåsa, sedan blir den lindrigare, och genom kokning förloras skärpan aldeles. Om man derföre kokar dem först, sedan torrkar och maler dem, kan deraf i blandning med något Sädesmjöl nödbröd bakas. PARMENTIER har af rötterne gjort stärkelse, men föga lärer det wara lönande. Det har händt at starkt regn i wissa bergstrackter nedskölgt i dalarne en mängd af dessa blottade rötter, dem de enfaldigare trott wara nebragnad Gud, och kallat Himmelshwete, samt nyttjat på nyssnämde sätt. Bladen äro icke heller utan skärpa. De nyttjas dock på en del staden om wåren i Grönkål, men kokas den endast af dessa blad eller man tager mycket deraf, blir den från och obehagelig, något deraf blandadt med andra grönsaker märkes icke.

RANUNCULUS *Flammula*. Prodr. Fl. Scand. 680. Flor. Svec. 494. Sv. Bot. 117.

Ältgräs. Skregräs. Wärkört.

Wäxer i sumpiga ängar och marker öfweralt, äfwen wid bräddarne af dammar och gölar. Denna är ibland de starkaste Ranunklar, och så brännande at den innan korrt, om huden, hwarpå den lägges krossad, är något späd, drager blåsa, warföre ock tiggare i Schweitz bruka at dermed åstadkomma sårnader på sina barn, för at wäcka medlidande til gåfwor, likwäl skall den enligt TENGMALMS förbättrade *Pan* ätas begärligen af Hästen. Det är wäl sant at efter afblomningen äro bladen lindrigare, men frön desto skarpa-

re, och dem lärer Hästen swårligen kunna undwika. Troligare är hwad som anföres af andra, at den skadar lefren hos Hästar. At den färsk är et gift för Får, synes wara otwifelacktiget: torrkad förlorar den dock som hela slägtet alt mer och mer sin skarphet. At den brukas emot Ältan hos barn är bekant; den krossas då och bindes öfwer handlofwarne, där man låter den ligga, tils den dragit blåsa. Den hjelper icke altid, men förorsakar ej sällan sår, som äro både plågsamme för små barn, och swåre at läka. Försigtigt anwänd kan den på äldre folk, när Spansk Fluga behöfwes, och icke är at tilgå, nyttjas i dess ställe.

När Ältgräset blommar, så de sitt Korn på en del ställen i Skånska skogsbygden.

RANUNCULUS *illyricus*. Prodr. Fl. Scand. 887. Flor. Svec. 500. Sv. Bot.

Är endast funnen wild på Öland. Den hörer äfwen til de skarpa Ranunklar, och kan derföre, om den finnes på platsar där boskapen får beta, wara skadelig, om den ätes, när de om wåren komma ut; men den blommar bittida och wissnar derefter snart bort. Dess hwitgrå ludna blad och stora gullgula skinande blommor berättiga den ofta til en plats i Trägårdar. Dess aflångt knölige rötter öka sig fort.

RANUNCULUS *Lingva*. Prodr. Fl. Scand.. 682. Flor. Svec. 493. Sv. Bot.

Åmöja.

Wäxer i åar bland Säf och Wass wid kanterne, äfwen i större rännlar och dammar. Är ganska skarp och för Krea-

turen skadelig. Dess krossade blad draga blåsor likasom Ältgräset.

RANUNCULUS *Philonotis*. Prodr. Fl. Scand. 693. Sv. Bot.

Finnes mera sparsamt i lågländte ängar, i synnerhet på sandbotten. Rotbladen äro icke synnerligen skarpe, men stjelkbladen och fröen hafwa nog skärpa, icke dess mindre ätes den enligt VIBORGS anmärkning begärligt af Får och Get, mindre begärligt af Hästen, Koen och Swinet, men dock ej ogerna. Torkad kan den således icke skada.

RANUNCULUS *polyanthemos*. Prodr. Fl. Scand. 695. Flor. Svec. 506. Sv. Bot.

Är icke sällsynt i bördiga ängar. Om den gäller hwad som är sagt om *R. acris*. Enligt LINNÉS anmärkning skall denna under regn icke sluta igen sina blommor, utan luta dem undan, twärt mot den följande.

RANUNCULUS *repens*. Prodr. Fl. Scand. 694. Flor. Svec. 505. Sv. Bot.

Refjagräs. Watturotblomster.

Är allmän i all odlad jord, men den finnes ock i ängar, på betesmarker, jordwallar m. fl. st. Denna arten har ingen skärpa, hwarföre och den ätes af Kreaturen, i synnerhet när den är ung. Norrske bonden samlar den, då åkern om wåren köres, afsköljer jorden, och gifwer den åt Boskapen, som mår wäl deraf. GUNNARI anmärkning

i detta fall är således felacktig. I Trägårdar och planteringar är den et förtretligt ogräs, ty stamroten widgar sig icke allenast mycket, utan dess krypande grenar slå rötter, och blifwa til nya stamplantor, så at innan korrt et enda stånd kan intaga en wid plats. Bladen hafwa så litet spår til skärpa, at man på en del utrikes orter nyttjar dem i blandning med annat grönt til stufning och Grönkål.

Man har så wäl af *Ranunculus acris* och *polyanthemos* som af denna *repens* förändringar med fyllde blommor, af hwilka likwäl *repens* är wackrast både för färg och storlek. De hafwa derföre fått rum i Blomsterqwarter, men denne senare måste uppassas, annars widger den sig för starkt och dödar närwäxande Örter.

RANUNCULUS *reptans*. Prodr. Fl. Scand. 681. Flor. Svec. 495. Sv. Bot.

Wäxer wid åbräddar och stränder, äfwen wid gölar och understundom i wåta ängar. Den föregifwes wara lika så skarp som Ältgräset, icke dess mindre finnes i TENGMALMS förbättrade *Pan* antecknadt, at den ätes af Geten, Hästen och Swinet, och mycket gerna af det senare.

RANUNCULUS *sceleratus*. Prodr. Fl. Scand. 685. Flor. Svec. 499. Sv. Bot.

Tiggar-Ranunkel.

Wäxer wid watten, äfwen där wattnet om sommaren uttorrkar. Färsk är denna af de skarpaste, och swedan, som tuggade bladen förorsakar, warar mycket länge, och mildras hwarken genom Olja, Smör eller Mjölk. Det bästa är

ömnigt watten eller tuggade Syreblad. Den drager blåsor på huden, och om desse öpnas, bli swårläkte sår. Man berättar at i synnerhet Marknads-tiggare brukat dermed åstadkomma sårnader, för at wäcka medlidande. Intet djur äter den färsk, om icke Geten. Men dess skärpa är så flygtig, at den icke allenast förswinner wid torrkningen til hö, utan Morlackerne äta den kokad, och KRAPP berättar, at om twå händer fulla af den spädare Örten eller blommorne kokas twå timmar i et qwarter watten, ärhåller man et afkok, som är angenämare än af Lakritsroten, och botar en nyss åkommen förkylningshosta. Deremot är et pågjute deraf brännande skarpt, och bibehåller sådan skarphet flere dagar. Hwar man har tilgång på andra och säkrare medel, gör man likwäl bäst at lämna detta, åtminstone bör afkoket aldrig nyttjas, om man märker at det har minsta skärpa qwar, hälst exempel anföras at Örten dödat menniskor.

RAPHANUS *Raphanistrum*. Prodr. Fl. Scand. 834. Flor. Svec. 612. Sv. Bot.

Krampfrö. Åkerrätticka.

Landtmannen, som icke känner skillnaden imellan denna, åkerkålen och åkersenapen, förblandar dem oftast under namn af åkerkål. De kunna dock lätt skiljas;

Åker-Kålen, *Brassica campestis* har de nedre bladen wid roten skrynklige och hårige, de öfre hela, runda för ändan, släta, merendels såsom sjelfwa stjelken daggblå, och sitta utan bladskaft wid stjelken. Skidorne äro trinda, släta.

Åker-Senapen, *Sinapis arvensis* har alla bladen utskurne, hårige, sittande med korrta bladskaft på stjelken. Slidorne äro mångkantige, knölige, med en hälften kortare hoptryckt fyrkantig tom spets.

Åker-Rätticka har aflånga, trubbiga, wid stjelken gemenligen utskurne, småhårige blad. Skidorne äro trinde, liksom ledade, med en korrt spets, släte.

Denna är i wårsäden, och icke sällan i wintersäden et elakt ogräs, som underhålles medelst wårdslös körning och orent utsäde. Färsk ätes den gerne af Hästen, men Koen och Fåret rata den, om ej hunger nödga dem, och man påstår, at den betager mjölken hos Kor; om Örten är ung, ätes den dock äfwen af Fåret, men torr är den et godt foder. LINNÉ trodde at dess frö, som så ofta hos allmogen finnes ömnigt blandade med Säden, skulle förorsaka den grufweliga krampsjuka, som wissa år wid wintrens början yppar sig i en del skogstrackter, och gaf derföre sjukdomen namn af *Raphania*, och wäxten af Krampfrö. Men ehuru dess njutande i bröd hwarken kan wara smakeligt eller egenteligen sundt, torde det dock wara oskyldigt i Krampsjukan.

At man utur det från skidorne renade fröet kan prässa en Olja, som at bränna i Lampa är lika god med Rofolja, men til smaken bitter, är utan något twifwel, men man önskar åtminstone icke, at få så stor mängd deraf i sina åkrar; men har man ock mindre, kan dertil prässning blandas med Åkersenapen eller Rapsaten. Annars äta Swinen fröet gerna. De späda bladen kunna nyttjas i Grönkål.

RESEDA *Luteola*. Prodr. Fl. Scand. 590. Flor. Svec. 424. Sv. Bot. 82.

Wau.

Wäxer wild wid åtskillige Städer såsom Calmar, Lund, Malmö, Landscrona, Helsingborg, men i synnerhet ömnig på en sandbacke wid Gladsax i Skåne. Den trifwes i all jordmån, undantagande sumpig och sur. Då denna Örten ätes gerna af Får och äfwen af större Boskapen, som enligt

BOHADSCHS Boskapen mår wäl deraf, och då den utgör et godt färgämne, som til betydande: wärde förskrifwes utrikes ifrån, och då det så gerna wäxer i en jordmån, som är så litet förmånlig för andra wäxter, är det skamligt at derföre sända penningar åt Utlänningen, hälst då icke många tunneland behöfwas, at förse alla Swenska färgerier dermed, och den fordrar ingen konstig eller beswärlig tilredning, såsom Wejde och Krapp.

Den triwes i Swartmylla, i Lermylla, i Sandmylla, ja som nyss är sagdt i Sand. Den som wäxt i Sand eller Sandmylla anses för bättre til färgning, är mindre och finare. Jorden bör efter dess lynne wara wäl redd, och frön sås i slutet af Augusti eller först i September, samt mycket lätt nedharfwas. Man räknar fyra kappar frö til et tunneland jord, snarare mindre än mer. Frö af samma eller förra årets samling är wäl säkrast, men det kan ock tjena tre til fyra år gammalt, om det wäl förwaras. Året efter såningen tilser man, at ogräs icke får taga öfwerhand, eller plantorne någonstädes stå för tätt. Sådane updragas då. När de nederste bladen begynna at gulna och de öpna fröhusen få gul färg, är Örten färdig at uptaga. I torrt wäder updragas de med rot och alt, planta för planta, och den jord eller sand, som hänger wid roten, afskakas med warsamhet, at icke frön må onödigt spillas. Plantstånden läggas ordenteligen ut på marken några dagar, om tecken är til säkert torkwäder, annars under skjul, och när de wäl wissnat, läggas i icke för stora högar at taga någon wärma: men man måste härwid noga ackta, at Örten icke får brinna tilhopa, utan endast swettas. Derefter torrkas den genom utbredande och warsamt wändande samt wäl torr bindes i knippen. MILLER åter will, at Wauen skall uptagas så fort den begynner blomma, och genast torrkas, samt påstår at den då blir färgrikast. Til klara gula färgor skall efter andras påstående den mognade Wauen, i synnerhet

års gammal wara bäst, och den wid blomningens början uptagne wäl wara färgrikare, men gifwa en gulgrön färg, och således med mera förmån anwändas til grönt. Wanligen färgar man med torr Wau, men DAMBOURNEY har försökt den färska til fyra dubbel wigt emot torr, och dermed har han gifwit åt Wissmutbetadt Ylle en skön gul färg. Man kan annars äfwen beta Ullen blott med Alun och Winsten, åtta lod af det förra och två lod af det senare til hwart sk:pd Ull. Til färgsoppan tager man från tre til sex sk:pd torr Wau til et sk:pd gods, alt som man will hafwa färgen stark til, äfwen som färgen blir starkare och mörkare om man til färgsoppan sätter et par lod koksalt för hwart sk:pd gods. Bomull och Linne måste först betas i lut, derefter sköljas och torrkas, sedermera lägges det et dygn i en bet af åtta lod Alun til sk:pd. Härutur uptages det och torrkas utan at sköljas. Färgsoppan kokas af et och et fjerdedels sk:pd. torr Wau, och när denna är silad, lägger man tyget uti heta soppan, och låter ligga så länge tils det får den färg man will, hwarefter man lägger det ännu wått uti en uplösning i watten af åtta lod blå Witriol, som ej är mer än ljum. Deri låter man det ligga halfannan timma, då man har tilreds et kokhett twålwatten, som innehåller åtta lod twål, och sedan man en stund deri wäl arbetat det, låter man det koka en timma, uptager, sköljer och torrkar det. Betar man icke tyget förut i Alun, utan i dess ställe tilsätter litet Soda, och icke heller kokar det sedermera i Twålwatten, blir det Citrongult. Handterar man det på samma sätt, men tager til färgsoppan halftredje sk:pd. Wau och et fjerdedels lod rifwen Spanskgröna, blir färgen mörkgul, men i bägge händelserne tager det färgade fläckar af fura sakr,

RHAMNUS *Catharticus*. Prodr. Fl. Scand. 280. Flor. Svec.208. Sv. Bot.

Getappel. Werrentorn. Wigeltorn. Walbjörk. Walborgsbjörk. Getbark.

Et litet men ganska nyttigt träd, som icke finnes just til öfwerflöd i Swenska skogsängar och hagar, åtminstone icke til den myckenhet det förtjente. ömnigast skall det wara på Hunneberg.

Trädet blir ej stort, högre än sex til åtta alnar och fyra til fem tums tjocklek i stammen har det icke förekommit mig. Det älskar en god, lös och något fucktig, fast ej wåt jordmån, dock wäxer det äfwen på lera. I torr jordmån will det icke fort.

Trädet är hårdt, gulacktigt med rödlätt kärna, när det blir något gammalt. Det låter wäl arbeta sig, och tager en wacker glans. Det nyttjas derföre til inläggningar och hwarjehanda smärre arbeten, så af Snickare och Skatullmakare, som Swarfware, äfwen wäl roten af Trädet. Riset är god brännwed.

Barken nyttjas så wäl frisk som torr. När den aftages, bör den yttre frånskiljas och bortkastas. Kokas torra barken en timma i swag lut, uptages derefter, och man uti soppan uplöser en liten portion grön Witriol, hwarefter tyget lägges i heta soppan öfwer natten. Om morgonen uptages det och utbredes jämt i Solsken, i annat fall blir det liggande uti soppan så länge, ty färgen får det först i solskenet. Will man derföre hafwa bägge sidorne lika färgade, måste det wändas i Solen, så får man en wacker och beständig brun färg. Nyttjar man hälften Getappel och hälften Slånbark utan Witriol, blir färgen mera rödbrun. Hälften Getappelbark och hälften Tostebark med lut utan Witriol, blir färgen gulbrun.

Man har funnit ganska nyttigt at twätta sig mot skabb och fnatt med ett tämmeligen starkt afkok på barken, när man inwärtes tillika nyttjar Swafwelblomma.

De något mer än halfmogna Bären torrkade gifwa äfwen god färg. Kokar man dem med något Winsten, och dertil blandar Tennuplösning, antager Ylle deruti en wacker och beständig gul färg, hwarmed äfwen Saffian kan färgas. Man kan ock beta godset i en lagom utspädd Tennuplösning. Nyttjar man Alun i stället för Winsten, blir färgen saffransgul, och kan äfwen nyttjas på skinn, siden, papper. Af de mogne Bären tilredes Saftgrön *Vert de Vessie,* som när den är god, är en skön färg för ritare, Miniaturmålare, äfwen til skinn, papper, eftergjorde blomster m. m. Föreskrifterne äro likasom den i handel förekommande färgen, ganska olika. Den ena krossar dem, lägger ger dem sådane i en blank Kopparkättel, låter stå på swalt ställe, och omröres då och då, tils saften, utan at hafwa kommit i gäsning, får rätta färgen, då den filas och sackta intorkas på Postlinstallrickar. Andra föreskrifwa at koka de krossade Bären lindrigt i Kopparpanna med litet Ätticka och Alun, sila och torrka dem. Andra åter wilja at man skall krossa dem i stenmortel, låta dem stå stå på kallt ställe, prässa ut saften och afryka wid sackta eld i Kopparkärl under beständigt omrörande, tils den blir tjock som Honung, i då litet Alun tilsättes, och afdunstningen wid än lindrigare wärma fortsattes at massan blir torr, eller som bättre är, innan den blir fullkomligen torr, uplöses den på nytt i watten, prässas igenom Ylleduk, och afdunstas på nytt. Äro Bären rätteligen mogne, hwarpå det mycket ankommer, är bäst genast krossa och prässa dem, om så behöfwes kan man slå litet watten til, och genast wid lindrigaste wärma afdunsta saften tils den blir som en tjock Honung, då den hälldes i en torr blåsa och uphänges wid en warm Kakelugn at torrka. Under afdunstningen tillägges litet stött

Alun. Färgens godhet ankommer på bärens rätta mognad; at desse icke få ligga i hop at taga hetta, icke heller hwarken de krossade Bären eller Saften komma någon jäsning, och at afdunstningen sker wid sackta eld utan all widbränning. Den rätta *Stile de graine* göres af *Graines d'Avignon*, som är fruckten af en annan art *Rhamnus*, och är en gul färg, som nyttjas både i watten och olja, nu mindre än förr, emedan den förskjuter; men i Holland tilreder man en art deraf utaf mogne Getappelbären, som kokas med Alun, och det silade starka spadet eller saften slås öfwer en hwit finrifwen märgel. Låter man Bären sitta på til dess de få frost, och då först prässar saften af dem, gifwer den Ponsoröd färg til Skinn, Papper, Kort o. s. w.

Til lefwande häckar är Getappelen ganska nyttig, då den både tåler aga, och stänger wäl. Om hela Bären eller och de uttwättade frön sås i rader på en säng, kunna de twå til tre års gamla plantorne sedan utflyttas dit de skola blifwa stående. Äfwen kan den genom rotskott planteras. Emedan man finner stammar, som hafwa blott hanblommor, andre som hafwa honblommor, och åter andra twåkönige, är säkrast, hwar man will plantera Getappel för Bärens skuld, at man sätter flere plantor nära samman uti smärre hopar eller grupper.

RHAMNUS *Frangula*. Prodr. Fl. Scand. 281. Flor. Svec. 203. Sv. Bot. 109.

Brakwed. Toste. Tröske. Gulbark. Brågor. Sprakwed.

Et likaledes litet träd, som man finner i Skogsängar. I Haslelundar och i smärre Ahlskog hwar jordmånen är

god och fucktig, men som icke trifwes synnerligen på torr, eller höglandt jordmån.

Tosteträdet är icke större än det förra, men wäxer hastigare, och weden är lösare, men icke dess mindre wacker til smärre Snickare och Skatullmakare arbete. Understundom har det wackra röda ådror. Man har länge warit i den tankan, at dess Kohl skulle wara af de aldrabästa til Krut; men NAPIER påstår at hwarken Kohlen häraf eller af *Cornus sangvinea* äro bättre än andra Trädkohl.

Barken är mycket nyttig i färgerier. Med Alun kokad gifwer den friska barken gul, den torra brun färg. Med rökad bark blir färgen wackert rödbrun, och nästan samma färg gifwer torra barken kokad i lut.

Bären nyttjas på flere sätt til färgning. Man kokar både löfwen och bären i swag lut och färgar dermed. Ju mörkare man will hafwa färgen, dess starkare bör luten wara. Andra färga först garnet gult i Björkelöf, och sedan det blifwit torrkadt, färgas det grönt i en soppa af mogna bären. DAMBOURNEY sätter mycket wärde på bären i Färgkonsten. Han anbefaller dess plantering i synnerhet på sandig och torr jordmån, där Tostet blir til en buske, men bären bättre til färg. De fullwäxte, men än gröna och omogna bären, krossade och kokade i watten, gåfwo Wissmutbetad Ull, som låg en half timma i heta soppan, en skön och fast gul färg, och när i samma soppa Ull kokades, blef den mera rödgul. Mogna bären på samma sätt gåfwo Wissmutbetad Ull en färg, som war nästan *Prune*, och wäl tålte twål, men blef något fiolet af Ätticka. När härtil lades litet blå Witriol, ärhölls en fast *merd d'oie*, friska och mogne bären, krossade imellan händerne uti watten, lämnades tils denna saften kom i en winacktig jäsning, kokades derefter en half timma. Deruti arbetades Wissmutbetad Ull, som antog en egen, men wacker grön färg, som stod mot både syror och lutsalter. Mörk- eller ljusheten blef efter bärens

mängd. När blysaker kom til färgen, blef den äfwen wackert grön, och fast.

Torra Bären hafwa äfwen wisat mycken nytta i färgeri, men DAMBOURNEY, den enda som, så mycket man känner, gjort försök med dem, har mäst brukat dem i förening med andra ämnen, i synnerhet med Lombardiska Poppelen, Bohwetehalmen o. s. w.

Löfwet ätes gerna af Koen, Fåret, Geten. Hästen säges rata det, och Bien söka begärligen blommorne.

Med spånor af trädet sätta Swarfware gul färg på sina arbeten, genom gnidning.

Mogna bären prässade, och saften afdunstad til et mos, berömmes i Fårskabb, et til halftannat lod i sänder. Barken kokad i dricka berömmes äfwen såsom afförande för Oxar, som äro förstoppade, men man måste då minst taga et fjerdedels sk:pd. af barken,.och wäl dubbelt understundom. Det är icke utan, at man äfwen hos menniskor försökt samma medel, och så har man tagit et halft til helt lod allenast af barken, men då det understundom wåller kräkning, är medlet osäkert. RAFN berättar at en hand full bark, kokad i et stop söt mjölk, skall wara et förträffeligt medel mot fnatt och skabb; men brukningssättet känner jag icke.

RHEUM *Rhaponticum*. Prodr. Fl. Scand. 489. Sv. Bot.

Däckta Rhabarber. Sopp Rhabarber.

Är wäl egenteligen utlänning, men har enligt AFZELIE anmärkning på et och annat ställe fortplantat sig. I en del Trägårdar förekommer den under namn af Sopp-Rhabarber, emedan de spädare bladen dels nyttjas på Soppor, dels i Grönkål, dels ock stufwade. På soppor nyttjas äfwen bladstjelkarne, hwilka så godt som smälta bort under

kokningen; men hinnorne så wäl som bladen böra frånsilas. Man kokar ock de unga skotten om wåren och äter dem med en gräddsås.

Mycken anledning är at förmoda, det roten torrkad; ehuru flerdubbel mängd, hos Hästar och Boskap skulle wara afförande; men man har icke än gjort nog säkra rön, för at rätt känna dess werkan.

Til färgning kan denna roten med fördel nyttjas. At Kirgiserne dermed färga skinn gulbruna berättar PALLAS, skada är at underrättelsen är icke nog fullständig; då han anförer deras rätt at bereda Getskinn mjuka och wattentäta, heter det: Håret afklippes, skinnen fucktas, hoprullas och läggas på et warmt ställe, tils de begynna at stincka, och hårrötterne gå lätt af. Desse afskrapas då med en stump knif. Den renade huden torrkas litet, och lägges derpå i söt, eller om skinnet är mycket tjockt, i sur mjölk i fyra dagar, och garfwas deruti, och skrapas dageligen å nyo, at huden må dess bättre öpna sig. Änteligen torrkas de i skuggan, och arbetas med händer och fötter, at de bli wäl mjuke. Derefter rökas de, och arbetas redan åter igen. Sluteligen färgas de gulbruna med Rhabarberroten, kokad i Alun, hwilken färg ock blandas med Fårfett (*). När färgen är kall, bör den wara tjock som en gröt, och dermed bestrykas skinnen på ömse sidor några gånger, och torrkas imellanåt. Sluteligen arbetas de än en gång. Sådane skinn kunna ofta twättas, utan at förlora fin angenäma färg. Med samma rötter färga de Ull gul (**). Det är tydeligt at roten wid denna beredningen icke blott tjenar såsom färg, utan afgifwer det egenteligen garfwande ämnet, men om

* Kirgisiska Fåren hafwa i stället för Swans en oformlig fettklump, som på trefliga Får ofta wäger 30 til 40 marker, och kan gifwa 20 til 30 marker Talg, och denna är mera märglik än annan Talg.

** Dess Resa 3 Del. p. 389.

den härwid bör nyttjas färsk eller torr och pulweriserad, har PALLAS icke anfört.

TYCHSENS försök synas och uti denna roten lofwa et godt färgämne, i synnerhet på Ylle och Siden, som, betadt 24 timmar i Alun eller Winsten, äfwen med koksalt, och sedan kokadt i et afkok af roten, åtta lod, som med et stop watten kokades tils tredjedelen afdunstat, blef gult, Yllet höggult och Siden gullgult; men om tyget warit betadt i Tennuplösning, ärhöll det Yllna en lefwande brandgul och Siden en höggul färg. Betadt i Kopparwitriol blef Ylle ljus Kastaniebrunt, Siden gröngult, i Järnwitriol betadt fick tyget en wacker Oliwfärg, och dessa färgor äro beständige; de gula mörkna något af twålwatten, det Kastaniebruna blef wackrare i Solen, och ingendera af de gula färgorne bleknade, utan blefwo mörkare i Solen.

Barken trifwes wäl i Lermylla, äfwen om den är något sandig, men roten bör wara sex til tio år gammal, innan den uptages til bruk. Frön kunna sås både höst och wår, och plantorne böra hafwa minst sex qwarters afstånd ifrån hwarandra. Håller man jorden genom hackande eller gräfning lös imellan ståndеn, sår den sig ömnigt sjelf, sedan den en gång blifwit planterad. Sena hösten är bästa tiden at uptaga rötterne, hwilka, om de skola torrkas, bara twättas, skrapas, klyfwas och upträdas på trådar, för at antingen i friskt drag eller lagom warmt rum uphängas at torrkas.

RHINANTHUS *Crista Galli*. Prodr. Fl. Scand. 745. Flor. Svec. 542. Sv. Bot.

Skallergräs. Skaller. Skälla. Ängskallra. Penninggräs.

Man har häraf twänne förändringar, eller som andra wilja, twänne särskilta arter, en med glatta fröhus, som wäxer i torra ängar, den andra har hårige fröhus och fins i wåta ängar och icke sällan äfwen i sådane åkrar. Färsk ätes den af Fåret och Geten, mindre begärligt af Koen och Hästen; men i ängar, där den likwäl egenteligast finnes, är den icke förmånlig, emedan dess stjelkar gifwa et groft och så mycket sämre hö, som bonden sällan slår sin äng förrän Skallergräset är moget, då han just deraf hämtar märke til slåttertiden.

RHODIOLA *rosea*. Prodr. Fl. Scand. 1242. Flor. Svec. 912. Sv. Bot.

Rosenrot.

Wäxer wild i Lappska fjällen, och fyller ofta luften med en behagelig Rosenluckt, som roten i detta klimat äger. Den wäxer wäl äfwen i wåra Trägårdar, men rotens luckt är då långt swagare, och förswinner nästan aldeles under torrkning. Af färska roten kan man destillera så wäl et watten som en Olja, som har Rosenluckt; i synnerhet skulle det senare tyckas löna sig, om sådant werkställdes på något dertil tjenligt ställe i Lappmarken. Den utrikes ifrån kommande och ofta förfalskade, men likwäl ganska dyra Rosenoljan skulle derigenom ej allenast kunna undwaras, utan den Lappska troligen med fördel utföras. Boskapen äter gerna både färska Örten och roten. Det berätta wäl och at roten ätes af inwånarne på Grönland; men då den är starkt hopdragande, kan den icke wara hälsosam, så framt Grönländaren icke har något fått at först betaga den sin hopdragande kraft. Den är så starkt hopdragande, at den med fördel kan nyttjas til Läder och Skinnberedning, så Lädret eller Skinnet tillika får en wacker gul färg. Färska roten kokad med Alun skall gifwa en grön färg på Ylle. Rifwes

den fin på et refjärn och stötes sedan wäl i mortel med osaltadt Smör, fås deraf en Salfwa, som på Island, Grönland och Färöarne med fördel nyttjas i elaka sår. Rifwen, lagd i linne och wärmd öfwer glöder samt warm pålagd skall stilla rheumatisk wärk. Man kokar ock friska roten i watten, och lägger linneklutar doppade i spadet öfwer hufwudet i swår Hufwudwärk. Inwärtes nyttjad i hufwudwärk wåntar man wäl fåfängt nytta af den. Men at beströ elaka rötsår på benen med et fint sicktadt pulwer af torrkade roten, och tillika et par gånger om dagen twätta såren med et starkt spad, hälst af färska roten, samt sedan man å nyo beströtт såren med pulwret, förbinda dem med linneklutar, doppade i sådant spad, skulle säkerligen wara nyttigt.

RIBES *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 284. Flor. Svec. 206. Sv. Bot. 223.

Måbär. Kongsbär. Degbär. Kalfbär.

Finnes här och där i skogar. I Österbotten ömnigt. Man finner den understundom införd i Trägårdar under namn af Korintbuske. Löfwen ätas gerna af Koen, Fåret, Geten och Hästen. De små osmakelige röda bären nyttjas icke, men ätas af Foglar. Til smärre häckar är busken ganska tjenlig, ty den tåler wäl aga, och blir mycket tät. Den kan til sådant behof förökas af Bär, som wäl mogne sås i rader på en tilredd säng om hösten, men snabbare af sättqwistar, hwilka stickas om senaste hösten, när frostrisken nalkas, äfwen som af delade rötter. Trädet i denna lilla buske är hårdt och segt, och derföre tjenligt til wäfskedständer och räfspinnar.

RIBES *Grossularia*. Prodr. Fl. Scand. 287. Sv. Bot. 133.

RIBES *reclinatum*. Spec. Plant, 291. Sv. Bot.

RIBES *Uva crispa*. Prodr. Fl. Scand. 288. Flor. Svec. 208. Sv. Bot.

Krusbär. Stickelbär.

Alla tre desse, som af de fleste Örtkännare anses såsom särskilte arter, odlas under namn af Krusbär i wara Trägårdar; at de likwäl icke annat äro än artförändringar, kan jag så mycket wissare påstå, som jag sjelf af frö flere gånger updragit dem. De hafwa många artförändringar under sig, såsom hwitacktige, gula, gröna, röda, fläckiga, mer och mindre söta och sura, mer och mindre tunnskalige, mer och mindre ludna eller aldeles glatta, och äro lika så mycket olika til storleken, äfwen som olika förändringar mogna olika, så at man kan hafwa mogna Krusbär från Junii månads slut ända in i October.

I skogar och bergsbackar, finner man sällan andra än släta (*R. Uva crispa*) med små bär, som äro af föga wärde. Sjelfwa busken deremot är i synnerhet tjenlig at plantera på jordwallar, dels at fästa dem, dels at gifwa fred.

Bären af de odlade sorter, i synnerhet de sötare, äro icke blott för de fläste smakelige, utan äfwen sunde at njuta friska, allenast de hafwa sin fulla mognad, då en måttelig portion deraf befordrar stolgången Såsom Läkemedel anwändas de icke, men så mycket mera i hushållet.

De omogne och föga mer än halfwäxte Bären af de bättre sorter brukar man til Krusbärsgröt, Krusbärskaka, och at förwara til samma bruk öfwer wintern. Til denna ändan fyllas de rå, sedan man nätt aftagit stjelk och fluga, på halfstops flaskor, hwilka okorkade ställas på något hö eller linneklutar i en gryta med watten, hwilken sättes öfwer elden at koka wid pass en half timma, hwarefter grytan

tages af elden, och när flaskorne så mycket swalnat, at de kunna handteras, korkas de ganska wäl, och hartzas. Har man så stort förråd af flaskor, at man icke wäl kan rymma dem i gryta; kunna de efter bakning insättas warsamt i ugnen, och lämnas där til dess man ser at bären sjunkit en femte til en fjerdedel, då de uttagas, och ju förr dess bättre korkas. Genom omflyttning af flaskorne tilser man, at de alla få lika wärme. Är detta med noggranhet förrättadt, och man har en god källare at förwara flaskorne uti, kunna de bibehålla sig i flere år. Jag har öpnat en sådan flaska, som af förgätenhet blifwit qwarlämnad nio år i en källare, och de befunnos så friske, som hade de warit inlagde et par månader förut.

De stora Engelska röda ludna Krusbären äro de tjenligaste at torrka; de gifwa god smak på wattensoppor, såser och dylikt, och blifwa efter kokningen icke sega, som de tjockskaligare arter. De likna äfwen mera Russin til färgen, än de andre sorter. Huru de mogna Krusbären anwändas til sylt, til *Gelée*, til saft, är bekant. Til sylt äro de likwist i de flestas tycke sämst.

Til Krusbärswin äro de sötaste och saftfullaste de bästa, och böra wara wäl mogne. Det tilredes på flere sätt. Framlidne Prof. BERGIUS hwars, Krusbärswin war kändt såsom synnerligen godt, upgifwer tilredningen nog korrt och ofullständigt. Han säger allenast, at til 100 sk:pd. wäl mogne Bär tagas sex sk:pd. groft Socker (til äfwentyrs Pudersocker) som wäl stötte, och prässade med kallt watten, samt saften guten på et hel ankare at jäsa, gifwa et godt, hwitt, klart, på gult stötande Win, som har en angenäm luckt, litet kryddad smak, och som något nalkas Champagnewin. Bären böra wara, som sagdt är, wäl mogne, men ingalunda öfwermogna. De krossas i en stenmortel med trädstöt, i en Trädmortel, eller utgröpt ho, än bättre imellan sådan Wallspräss, som är beskrifwen och tecknad i BRAUNERS

Tankar och Försök om Åker och Äng Tab. III. Fig. 6., hwarwid man acktar at frön icke krossas. De sålunda krossade Bären blandas med en kanna eller något mera godt källwatten, som mycket wäl omröres. Man låter det stå et dygn öfwer, icke längre, i öppet kärl. Derefter prässas saften ifrån genom Tagel- eller Buldansposar, och sedan häller på ankare ej fullare än at jäsningsrum blifwer, och Socker (Puder- eller Maskowad Socker) tillägges i förutnämde proportion, wid pass 1 och et fjerdedels sk:pd. til hwart Lispund Bär, det omröres wäl, kärlet tilsprundas, och lägges på et lagom warmt ställe tre til fyra weckor at jäsa. Will man hafwa Winet qwarliggande på kärlet, öpnas det då, och fylles med saft, som man särskilt i wäl slutne kärl förwarat, sprundas, hartzas och lämnas åter några weckor innan deraf tappas. Will man gifwa det en smak af Moselwin, lägges samma gång en hand full späda löf af swarta Winbär på kärlet. Men will man genast fylla det på flaskor, nyttjar man ingen fyllningssaft, utan när det legat sin tid at jäsa, undersöker man genom aftappning när winet är klarnadt, och då genast aftappar det, korkar och hartzar det. Ju starkare man will hafwa winet, ju mera Socker tilsättes til saften öfwer den nämde mängden, och då bör det äfwen ligga längre på flaskorne innan det nyttjas, medan det med åldren winner alt mera styrka. Will man hafwa det fräsande såsom Champagnewin, bör det aftappas innan det blir fullkomligen klart.

En mycket god Ätticka får man äfwen af Krusbärssaften, om den utan Socker lämnas at jäsa i bytta eller fjerding, som man inuti smetat med något surdeg, och då kommer det ej så noga derpå an, at de äro fullmogne.

Äfwen kan man af Krusbären bränna et godt Bränwin, som knapt eftergifwer det bästa Franska; men dertil böra Bären wara wäl mogna. VON AKEN har efter BERGII berättelse af en Tunna sådane Bär fått nio kannor Brän-

Wanligen finner man Krusbärsbuskar i wåra Trägårdar planterade i låga häckar, hwilka med sax putsas och agas. Genom denna handtering gifwa de föga och äfwen smärre fruckt. När Krusbärsbusken blir 10 til 12 år gammal, och äfwen dessförinnan, alt som jordmånen är, finner man Bären mycket aftaga både i storlek, ömnighet och smak; buskarne äro ock wid den åldren föga tjenlige til omplantering, och at då nyttja bästa medlet til deras förnyande, at nemligen afskära dem til en hands bredd öfwer jorden, samt betäcka dem med gödsel, wanskapar Trägården. Man har derföre efter hand bortlagt dessa häckar, och planterar dem i buskar til twå alnars afstånd ifrån hwarandra, hwilket är det rätta, om man will hafwa ömnig och god fruckt. Men man bör ock se til at få goda sorter. Har man icke utwäg at få plantor, om hwilka man kan göra sig säker, at de äro af goda sorter, skaffar man sig wäl mogne Bär åtminstone af en känd god sort. Desse låter man ligga til de begynna at wilja ruttna, då man warsamt kramar dem sönder i watten, för at afskölja frön. Dessa torrkade sås i rännor på en säng af god och lös jord, och täckas med knapt et fjerdedels tum mylla. Nästa wår gå de up, hållas rena från ogräs, och wattnas i torrt wäder efter behof. Följande wår utplanteras de på god jord i en planskola en aln ifrån hwarandra, wattnas och hållas rena som förut. Där qwarlämnas de til dess de burit fruckt et eller än bättre twå år. Man finner då i sin plantskola flere sorter af mycket olika godhet. De sämre, som äfwen gemenligen röja sig med små glanslösa löf, antingen bortkastas, eller nyttjas at plantera til hägn på jordwallar o. s. w. De bästa omplanterar man på de ställen de skola blifwa, och det wäl twå alnars afstånd, i bördig och någorlunda lös jord, där de utan alt beskärande böra få wäxa. Den som sålunda will göra sig möda, at år efter annat så Krusbärsfrö af flere goda sorter, kan snart i det oändeliga föröka

sorterne. När man på sådant sätt skaffat sig goda sorter, bibehåller man dem genom sättqwistar, och tilser at man altid dymedelst har förråd af unga plantor at sätta i de gamlas ställe. Som nyss förut är sagde, finner man at Bären både til ömnighet och storlek aftaga, när busken blir 10 a 12 år, något mer eller mindre alt som jordmån och belägenhet är; man kan wäl då någorlunda förbättra det derigenom, at man om sena hösten låter afskära hela busken en twärhand öfwer jorden, och betäcka den öfwer wintern med gödsel; men äfwen detta sätt at förnya Krusbärsbuskar plägar icke länge göra werkan, utan bättre är at uptaga sådane, och sätta unga ur plantskolan dit igen. Man brukar wäl at genom afläggare föröka Krusbärsbuskar, och det låter sig göra; men medelst sättqwistar (dem man också kallar Snittlingar, Sticklingar) går det fortare och säkrare. Man bör derföre hwart år i förhållande mot planteringens storlek sätta et antal Sticklingar, för at altid hafwa unga plantor at sätta i de gamlas ställe. Detta sker så sent på året, som man kan komma i jorden för frost, ju senare dess bättre. Til sättqwistar wäljer man samma års skott, men skär dem så, at et eller twå tum af förra årets skott medföljer. Tagas de af äldre qwistar, så pläga de sällan slå an. Man wäljer et ställe, som har god jord, och skyggd för middags och eftermiddags Solen, det låter man gräfwa en half aln djupt en eller flere sängar efter behof; sängarne göras tre qwarter breda, och längs åt dem slår man efter snöre twänne rader et godt spann ifrån hwarandra. I dessa rader göras med en spetsad pinne et qwarter eller något mera djupa hål en half aln ifrån hwartannat, och det så af de komma i förband. Man har sättqwistarne til hands, och nedsticker dem så djupt, at af årsskottet åtminstone tre ögon komma under jorden. Man acktar noga wid nedsättningen at hwarken barken i ändan eller ögonen wid nedstickandet skadas, och med samma pinne, som man

gjort hålet, tiltrycker man jorden åt den nedsatte delen, och med handen tiltrycker man den wäl åt qwisten i jordbrynet. Det är lika mycket om den öfwer jorden warande qwisten är för ändan afskuren eller icke; men aldraminst bör den hafwa två ögon. Nästa wår ser man esomoftast til, at icke jorden får lossna ifrån qwistarne, och om wåren är torr, wattnas de. När de där stått til den andra derpå följande wåren, eller stått på stället två år, kunna de utplanteras hwar de skola blifwa stående. Hwar man har utrymme dertil och tjenlig jordmån, som är en bördig något Lerblandad mylla, icke torr, utan snarare något fucktig, gör man bäst at anlägga hela qwarter deraf, och det så at buskarne komma at stå i förband til två alnar imellan raderne, så at de hafwa fritt utrymme at breda sig, och man beqwämt kan åtkomma at hwart tredje eller fjerde år göda imellan buskarne, lönar det sig wäl, i synnerhet wid större städer, eller där man will anwända bären til Win, hälst det wid god skötsel sällan händer, at de icke årligen böra ömnigt. Will man för eget behof hafwa länge friska Krusbär, är det icke nog at man skaffar sig tidigare och senare arter, utan man wäljer och olika belägenhet, så at de som skola senast mogna få mindre Sol, och twärtom. De tidigaste jag känner äro de jag ärhållit under namn af Portugisiske, derföre at de först kommit til Carlshamn från Portugal. Buskarne äro låga, löfwen nog små, och falla bittida af, ej sällan medan bären in sitta på, och bären äro ljusgröna på hwitt stötande något ludne, och ofta fläckige. De tyckas mig hafwa den angenämaste sötman. De senaste jag känner är en art röda, släta, stora, som små Plommon, och förmodeligen de samma, som i England kallas *Hercules*, och hafwa widt utliggande grenar; men til smaken äro de wida under de förstnämde. En annan art gula, släta, med slokiga grenar, som mogna senare än de Portugisiske, men förrän *Hercules*, har wäl nog små bår, men de

hafwa en behagelig Kryddsmak, som stöter åt Hallon, och förtjenar för ombyte af planteras, fast de icke äro så rikt gifwande.

Sjelfwa weden af Krusbärsbusken tjenar föga til annat, än eldning i Bakugn.

När man i sin Krusbärs plantering blir warse Larwer eller Mask på löfwen, är det angelägit, at noggrant låta afplocka dem; ty få de undergå förwandling til Nattfly (*), paras och lägga ägg, blifwa de gemenligen följande år, om icke en för dem oblid wår förderfwar äggen, hundradefalt ömnigare, och kunna fördärfwa hela planteringen.

RIBES *nigrum*. Prodr. Fl. Scand. 286. Flor. Svec. 207. Sv. Bot. 169.

Swarta Winbär. Solbär. Distron. Tistron.

Wild är denna arten sällsynt i Rikets sydliga Landskaper, men i Roslagen och deröfwer ända up i Lappmarken ingalunda rar. Bären äro små och icke synnerligen smaklige. äfwen bären på den odlade busken smakar icke alla, och blotta luckten, som de hafwa gemensamt med löf och grenar, är för många wederwärdig. Bärens bruk til syltning och *Gelée* är nogsamt kändt. Mogna bären, kokade med en liten del godt Källewatten, under det de med en Trädstöt eller slef krossas, och prässade, gifwa en wacker mörkröd saft, som förwaras på wäl korkade små flaskor, at

* Flere slags Nattfly förtära wäl såsom Larwer löfwen på Krusbärs- och Winbärsbuskar, men den elackaste är *Phalæna Grossulariata*, kännelig af sina, utbredda hwita wingar med runda swarta fläckar, och på öfwerwingarne twänne brandgula twärband.

sätta färg på soppor, *Geléer, Creme* och dylikt. Om et qwarter sådan saft kokas med halftannat sk:pd. Socker till en Sirap, och denna kall blandas med en kanna mer eller mindre destilleradt och til wanlig styrka upspädt Bränwin, har man swart Winbärs *Ratafia*, som i hänseende til Krydder, hwarmed Bränwinet först destilleras, i anseende til mängd af Sirapen man tilblandar o. s. w. på flere sätt kan warieras. Men deras förnämsta bruk är til swart Winbärswin och Mjöd samt swart Winbärswatten. Det första tilredes på samma sätt, som Win af röda Winbär: se röda Winbär. Andra tilreda det på samma sätt, som nedanföre beskrefne Winbärswatten, men då tagas tre til tre och et halft Lispund eller något mera swarta Winbär och et halft Lispund Pudersocker til et helankare. Mjöd tilredes sålunda: Man kokar nio til tolf sk:pd god Honung med femton stop watten tils tolf stop äro qwar, och skummas. Derefter slås det på et halfankare, och när det kallnat; fås dertil sex stop wäl mogna och renplockade bär. Det sprundas löst och hålles i swalt rum fjorton dagar, under hwilken tid det hwar dag omröres, sedan sprundas det wäl och lägges i källaren, där man lämnar det orördt i fem til sex weckor, hwarefter det aftappas på flaskor, hwilka korkas och hartzas wäl. Det bör hafwa legat åtminstone et halft år på flaskor, innan det drickes. Några lägga äfwen en liten handful späda löf af swarta Winbär på ankaret. Swart Winbärswatten, som tjenar til en smakelig läskedryck om sommaren, at njuta med Socker, tilredes på följande sätt: Et Lispund wäl mogna och rensade bär läggas på et helankare, därpå slås så mycket kokadt och afswalnadt källwatten, at kärlet är i det närmaste fullt. Man låter det ligga några dagar löst tilsprundadt, och under den tid omrörer et par gånger om dagen, derefter tilblandas halftannat qwarter til et halfstop Franskt Bränwin och et par skedblad god Öljäst. När det är wäl tilblandadt, låter

man det jäsa en weckas tid, och derefter tappar det på flaskor, som korkas och hartzas wäl. Andra tillägga ingen jäst, utan när franska Bränwinet är tilslagit, sprunda kärlet wäl och lägga det i källaren sex weckor, innan det aftappas.

Om halftannat stop wäl mogne bär krossas och utan tilsats af watten, men med et sk:pd. waxfri Honung kokas öfwer lindrig eld uti oglaseradt stenkärl en half timma, och medan det än är hett, silas och prässas genom et durchslag, får man et mos, som är ganska nyttigt, at blanda uti Gurgelwatten i Halsflussar och Torsk.

De spädare löfwen med eller utan de ytterste ändar af stjelkarne, som än icke blifwit trädacktige; insamlade i torrt wäder, torrkade i skugga och förwarade i kallt, men ej fucktigt rum i papperspåsar, nyttjas ofta med fördel såsom Thee uti lindrigare anstötar af Flussgickt. Man njuter det då wanligen om morgonen på sängen, och afbidar derefter en ökad utdunstning.

Man brukar äfwen at insamla de späda löfwen, lägga dem i et kärl, hastigt deröfwer gjuta kokhett käll- eller regnwatten, genast upkrama dem, och uti lindrig wärma torrka dem, för at nyttja i stället för Ostindiskt Thee til dageligt bruk. De större löfwen nyttjas wid inläggning af Jäsgurkor.

Af odlade swarta Winbär känner jag blott twänne förändringar, de allmänna, hwars bär äro föga större än Enebär, och de stora så kallade Engelska, som hafwa storlek af de smärre swarta Fogelbären. Bägge kunna så wäl af frö som af rotens delning, afläggare och sättqwistar förökas.

Det sista är det förmånligaste. För öfrigt gäller om dess förökande och plantering, hwad som är anfördt om Krusbär.

RIBES *rubrum*. Prodr. Fl. Scand. 283. Flor. Svec. 205. Sv. Bot. 199.

Winbär. Reps. Risp.

Finnes likasom den förra nog sällan wild i södra Swerige, men ömnigt på en del ställen i Lappmarken och Österbotten, fast med små och sura bär. Af de odlade har man flere förändringar än af de swarta, men långt ifrån så många, som af Krusbär. De hufwudsakeligaste äro Röda, Bleka och Hwita. Hwad skillnad i storlek och syra angår, härrörer den mäst af jordmån och belägenhet. Ju bördigare jord, friare och warmare belägenhet, dess större och smakeligare blifwa bären, och den som önskar dem rätt goda, bör hafwa dem i Spalier. Sämst blir fruckten och minst gifwande i häckar, hafwa desse skyggd af Träd, försämras fruckten än mer. Winbärsbusken kan wid mera ålder än Krusbärsbusken gifwa ännu goda bär, men när en Winbärsbuske är 10 til 12 år gammal, bör den genom afskärande wid roten och gödning förnyas, eller som bättre är, utur Plantskolan ersättas. Kan man förskaffa sig af den större Holländska arten, så är bäst at genom sättqwistar både föröka och underhålla den. Genom såning af frön är det både långsammare och osäkrare. För öfrigt gäller om dessa Winbärens plantering och skötsel det, som är sagdt om Krusbär, undantagande som nyss förut är anmärkt, at om man åstundar dem synnerligen goda, böra de wid Spalierwerk updragas, och will man hafwa ömnighet af dem, kan man mot söder anlägga sådane Spalierwerk af tio qwarters högd och fem til sex alnars afstånd, wid hwilka buskarne planteras minst til tre alnars afstånd, på det grenarne kunna dragas horizontelt ut. När de i Spalier putsas, acktar man, at icke de små förra årets skott afskäras, emedan det äro dessa, som gifwa fruckt.

Så smakelige Winbären äro, då de fått in fulla mognad, i synnerhet då de ätas med Socker, så warsamt böra de njutas: af dem, som hafwa swag mage och oordentelig matsmältning.

At af röda Winbär tilreda sylt, *Gelée* och saft är en af Hushållerskor känd sak; men at tilreda *Gelée* deraf utan kokning är icke så allmänt kändt. Prof. BERGIUS föreskrifwer, at lika mycket silad saft och fint Socker blandas och wispas jämnt och sackta i tre timmar, hwarefter blandningen under tre dagars stillastående förändras til et *Gelée*. Äfwen beskrifwer han et sätt at af jäst-saft bereda en god Sirap sålunda, at man slår friska saften i en Postelins skål, hwilken man täcker med et papper, som man med en nål sticker många hål genom, ställer kärlet på et warmt ställe i Solen i fjorton dagar, eller tils saften wäl jäsit, då man med en sked wäl afskummar den och häller den i en wäl ren Malm- eller Mässingsgryta och tillägger nästan dubbelt så mycket fint Socker, som saften wäger, och tilser at det hastigt kommer i kok. Så snart Sockret är smält, tages kärlet af elden, och Sirapen afhälles genast, och när den kallnat, slås på små flaskor. Detta beredningssätt har den förmån, at Sirapen icke sedermera kommer i jäsning. Den kan anwändas såsom kylande och läskande både i febrar, när den blandas til wattensoppor, Tisaner m. m. äfwen för friska, då den slås i källwatten, såsom swalkande om sommaren.

På samma sätt, som wid swarta Winbär är sagdt, kan af de röda tilredas godt Mjöd.

Win af röda Winbär tilredes på flere sätt. När det är wäl tillagadt och äfwen wäl förwaras, kan det gömmas i flere år, och tiltager i styrka. Et sätt är anfördt i föregående Artikel om swarta Winbär, et annat anförer VON LINNE uti Skånska resan. De wäl mogne och afrepade bären wägas, och stötas uti et rent Trädkärl, med en Björk-

stöt. Godt Källe- eller Brunswatten (*) kokas till en tredjedel är inkokad; när detta är så kalnadt, at det är blott ljumt, slås det på de krossade bären, til den mängd, at för hwart sk:pd. bär tages nästan et haft stop. Det täckas wäl til med täcken och lämnas et dygn, hwarefter saften silas genom en hårdukspåse; det tjocka prässas sedan, och den derigenom wundne saften slås til den förra. För hwarje tre sk:pd. bär tages et sk:pd. Puder- eller Maskowad-Socker och blandas till saften. Sockrets uplösning underhjelpes medelst omrörande med en Björkkäpp. Sedermera fylles detta på wäl rena ankare, hälst sådane, hwarpå samma eller annat slags Win förut warit. De fyllas på en twärhand nära, och man lagar at man på särskilt kärl har så mycken saft, som framdeles tjenar at fylla ankaren med. Kärlen sprundas lätt. När efter åtta eller fjorton dagar jäsningen merändels är förbi, fyllas ankaren med fyllningssaften, sprundas och hartzas wäl samt läggas i källaren. Efter sex til åtta weckor aftappas winet på flaskor, uti hwilka man i hwarje har lagt en liten bit toppsocker, Dessa korkas och hartzas wäl.

Nyttjar man den här anförde mängd watten, får man et swagt Win. Will man derföre hafwa et Win af wanlig

* Om rent och kalkfritt Källewatten eller rent regnwatten nyttjas, är en sådan wattnets inkokning onyttig, tid- och wedspillande. Håller wattnet Kalk, är det otjenligt til Winer, om icke Kalken afsöndras. Det är icke så mycket en långwarig kokning tils en tredjedel bortkokt, som en hård och häftig kokning, som afskiljer Kalken. Om derföre sådant Brunswatten, som hwittnar när några droppar Pottaskelut droppas i et glas, kokas hastigt en fjerdedels timma, och derefter silas genom linne, er det nog. Men silas ock icke Kalken ifrån, så gagnar intet om det kokat aldrig så länge eller så starkt, emedan Bärsaften uplöser den åter.

styrka, tager man mindre watten, nemligen tre och en half til fyra och en half kanna watten til tre Lispund bär, och låter Winet ligga på ankaret minst tre månader innan det aftappas. Tager man til denna proportion bär och watten 24 sk:pd. Socker, fås et sött och starkt Win. Will man hafwa flera förändringar, kan man jämte röda Winbären taga swarta Winbär, Hallon, Krusbär o. s. w. Af röda Winbär ensamt eller röda Winbär och Hallon blir Winet ljusrödt, af hwita Winbär hwitt, de swarta gifwa det, alt efter tilsatsens mängd deraf, en mörkare röd färg. Har man så stor myckenhet af drägg, at det lönar mödan destillera, gifter den et förträffeligt Bränwin, annars kan den nyttjas til Ätticka.

Saft af hwita Winbär, som man i et glas eller postelinskärl öfwertäckt med genomstuckit papper, låtit i solwärma jäsa fjorton dagar, sedan silad och guten på smärre wäl korkade flaskor, kan man nyttja såsom Citronsaft til Mat, Punsch, äfwen at uttaga Bläckfläckar.

Löfwen af Winbär ätas af Koen, Fåret och Geten, men ratas gemenligen af Hästen. Riset duger knapt til annat än at bränna.

Wissa år fördärfwas en myckenhet röda Winbär likasom Krusbären af *Lycoperdon epiphyllum,*

RICCIA.

Är en mossart, hwaraf fyra arter äro kände såsom Swenske. De wäxa på fucktige och sumpige ställen, och äro icke kände för någon nytta i hushållningen.

ROSA. Wilda Rosor.

Af Rosenarter hafwa wi sju wilda. Alla äro Buskarter, hwilkas grenar äro med mer och mindre styfwa och stickande and taggar besatte, som sitta fast i barken. De pryda

alla sina ställen med sina wackra blommor, men odlas icke i Trägårdar, där man har flere arter dubbla, som fägna ögat med sit wackra utseende och näsan med sin luckt, men i Lustparker eller Engelska anläggningar förtjena desse så wäl som flere arter plats. De Swenska arterne äro

ROSA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 617. Sv. Bot.

Wäxer i ängsbackar nog sällsynt. Nyttjas icke i hushållningen.

ROSA *canina*. Prodr. Fl. Scand. 623. Flor. Svec. 441. Sv. Bot. 29.

Njuponbuske. Nypentorn. Törne.

Är den allmännaste i Skogsparker, Skoglupne ängar, wid wägar och gärdesgårdar. Det är egenteligen denna artens, fruckt, som bär namn af Njupon, Nypon, Hypen, Wipen, Klonger, Juglon, Göper, och nyttjas til matredning. De afplockas wäl mogne, innan de få frost, klyfwas och befrias wäl från frön och de styfwa stickande små håren, Njuponlus kallade, och torrkas antingen i Solen eller wid mycket lindrig wärma i såll.

Ehuru stingande buskens taggar äro, tjenar den dock icke til lefwande häckar, emedan den hwarken wäl tåler aga, eller blir nog tät, men ibland andra häckar kan den nyttjas. Torra riset åter kan brukas, at dermed belägga gärdesgårdar. De lagom tjocka och raka skotten brukas til pipskaft, de tjockare til spatserkäppar, sedan taggarne blifwit afskurne. Koen, Geten och Fåret afbita löfwen, men Hästen lämnar dem. Friska blommorne kunna i nödfall nyttjas til Rosenwatten, men man måste hafwa mängd deraf då deras luckt är swagare än Trägårdsrosernes. De

mogne frön, änskönt sådde samma höst de mognat, ligga ej sällan på andra året i jorden, innan de gå up, och det samma är händelsen med de fläste Rosenarters frö.

ROSA *cinnamomea*. Prodr. Fl. Scand. 618. Sv. Bot.

Kanel Rosor.

Lärer knapt böra räknas til Swenska wilda arter, ehuru den finnes på några ställen i Halland utom Trägårdar, men med fyllde blommor. Dessa hafwa en behagelig, men swag luckt. slå tidigare ut än de andra dubbla Trägårdsrosorne, derföre få de understundom plats i Trägårdar, men blommorne äro små och sällan redigt utslagne, och busken kryper med rötterne.

ROSA *Eglanteria*. Prodr. Fl. Scand. 616. Flor. Svec. 443. Sv. Bot.

Gula Rosor.

Skall wäxa wild wid Götheborg, ehuru jag hwarken sjelf sett den där eller träffat någon annan, som funnit den, Jag har flere skäl at tro, det den genom misstag kommit at uptagas *Flora Svecica*, at VON LINNÉ länge sjelf bortblandade den med *Rosa rubiginosa* det rätta Luckt-Törnet, Neglantyr, är ganska wist. Men det hindrar intet, at den ju någorstädes i riket kan finnas wild. I Trägårdar har man den understundom för sina wackra gula blommor. Den är likwäl mycket skilgd til arten ifrån de dubbla gula rosor, man odlar i Trägårdar. Roten på denna är starkt krypande, blommor och löf hafwa wäl luckt, men en obehagelig åt Wägglus stötande, så at de utan alt skäl angifwas såsom wällucktande, Fruckten nyttjas intet.

ROSA *rubiginosa*. Prodr. Fl. Scand. 699. Sv. Bot.

Luckt-Törne. Neglantyr.

Wäxer sparsamt i flere Rikets Landskaper. Denna är Fransosernes *Eglantere*, som gerna planterns i Lustparker, Trägårdar, wid hus, för den angenäma luckt löfwen gifwa, ofta til flere alnars afstånd. Det är icke bekant hwadan bönderne i Skåne fått namnet Neglantyr, men ojäfacktigt är det til ursprung enahanda med *Eglantere*. Njuponen är små och hårda, hwarföre de icke nyttjas i hushållen.

ROSA *spinosissima*. Prodr. Fl. Scand. 620. Flor. Svec. 443. Sv. Bot.

Smör-Njupon.

Wäxer tid åkerrenar i Upland. Är af Swenska rosor den lågaste, ty den blir äfwen i Trägårdar knapt alns hög, men wäxer så mycket tätare, och widgar sig med sine rötter, så at den ofelbart är tjenlig at plantera på jordwallar, för at fästa dem, och befordra fred. Om de mogna swarta Njuponen nedstickas på sådane ställen et halft tum djupt wid pass, gå de efter et til twå år up, och sköta sig för resten sjelfwe. Uti Lustparker göra de med sina hwita mitt uti gula blommor en angenäm förändring. VIBORG föreslår at plantera denna busken på flygsandsfält.

ROSA *villosa*. Prodr. FI. Scand. 621. Flor. Svec. 1295. Sv. Bot.

Är tämmeligen allmän i Skåne, finnes äfwen i Södermanland och flerstädes. Den wilda är nog liten och har äfwen små och hårda Njupon, hwarföre de icke efterfrågas,

men man har en odlad förändring deraf, som under namn af Holländska Njupon planteras på många ställen för dess stora och köttfulla Njupon, hwilka nyttjas torrkade til soppor, Cremer, Njupongröt med malne Risgryn, äfwen färska syltade. De äro til desse bruk ganska goda, och förslagsammare än de ordinäre Njupon, men gifwa icke aldeles samma smak. När busken blir 10 til 12 år gammal, gifwer den gemenligen sämre Njupon, man bör derföre, om man will hafwa jämn tilgång på goda Njupon af denna arten, hwart fjerde eller femte år så mogna frö, hwilka man bäst tager af sådane Njupon, som fått sitta på busken, tils de blifwa aldeles mjuka, för at hafwa twå, högst tre års gamla plantor, at sätta i de äldres ställe. Blifwa de äldre i plantskolan, innan de flyttas, wäxa de nästan aldrig rätt frodigt hos oss. Frön eller stenarne sås om hösten, så snart de fått sin fulla mognad, i fåror på en säng, och betäckas med knapt en half tum mylla, då de gemenligen nästa wår gå up, och skyddas den första sommaren för stark Sol, men förses derjämte efter behof med watten.

RUBUS *arcticus*. Prodr. Fl. Scand. 608. Flor. Svec. 448. Sv. Bot. 26.

Norrlands Åkerbär. Jungfrubär. Wikon.

Wäxer ihop med Björnmossan på fucktig sandbotten, begynner wisa sig wid Fahlun, mera allmän öfwer hela Norrland, ömnigast i Helsingland, Öster- och Westerbotten, sparsammare på några ställen i Finland. Som dessa bär, af dem som njutit dem på stället, så högeligen berömmas, så har ej felat heller, at man ju gjort många försök med deras plantering nedan om Dalarne, och man har med möda fått dem at några år blifwa wid lif, understundom blomstra, men aldrig at gifwa rätt mogen fruckt. I Lund

har jag icke ens kunnat förmå den at sätta fruckt. Wäxten är således danad endast för så kalla klimater, som hafwa en hastig öfwergång ifrån sträng winter til warm sommar. Bären syltade i Socker afgifwa et läckert sylt, och sätta äfwen en ganska god smak på Win. Rå och wäl mogna skola de öfwergå alla Europeiske bär i läckerhet.

RUBUS *cæsius*. Prodr. Fl. Scand. 695. Flor. Svec. 445. Sv. Bot.

Blå Hallon. Åkerbär. Björnbär. Björnhallon. Psalmbär. Käringbär. Kalf-Hjortron. Busken kallas i Skåne Kärringtarmar.

I skogsängar, wid buskar, gärdesgårdar, stenrör, icke sällsynte; i Skåne och Roslagen äro de på många ställen et swårt ogräs i åkrar, där de icke blott hindra säden at wäxa, utan understundom draga den ned. På jordwallar kunna dess rötter och refwor göra gagn, med at fasta dem. Löfwen ätas af Koen, Fåret och Geten, men Hästen ratar wäxten. När bären äro rätteligen mogne, äro de icke obehagelige, och nyttjas såsom Björnbär, men hafwa mindre syra.

RUBUS *Chamæmorus*. Prodr. Fl. Scand. 629. Flor. Svec. 449. Sv. Bot.

Hjortron. Hjorter. Snotter. Molter. Jalbär.

Wäxer i skogskärr på dybotten i Småland och deröfwer, ömnigast i Norrland, där de ock skola wara smakeligare, än i de mera sydlige Landskaper. Örten afbites wäl, när den kan åtkommas, af Kreaturen; men blir altid för

dem en obetydelig föda. Bären änskönt wäl mogne behaga icke alla, hwartil wäl orsaken är, at man hos dem saknar all Kryddsmak; men läskande äro de, hälst innan de blifwit fullmogne. Dess hufwudsakeliga bruk i Swerige äro til syltning. De syltas, utan all tilsats: man kokar wäl mogne Hjortron, tils saften blir tjock som en Sirap, hwaruti läggas friska bär, som icke äro fullmogne, utan at widare koka dem. Det mos, som deraf blir, ätes med eller utan Socker såsom Salat til stek. I Norrige brukas de på flere sätt. De ätas innan de blifwit fullmogne med mjölk eller grädda såsom Smultron. Af prässad saft och mjölk kokas Moltebärssoppa, eller wispas den med grädda til en Creme. Andra sylta dem ej fullmogne i Socker eller Honung. Af de wäl mogna bärens saft, som utan wåldsam prässning afrinner, koka de med Socker *Gelée*, äfwen som et dylikt utan kokning beredes, om saften af mogna bären blandas med lika wigt Socker, och ställes på warmt ställe. Et mera stadgadt *Gelée* eller Marmelad får man om litet i Win upblött husblåss tilsättes. Andra tilreda Win af bären. Lappen blandar dem med sin Renmjölk och gör sig deraf en smakelig rått. Han förwarar bären hela wintern öfwer i snö, och har dem så friska om wåren. Hade man så wist nog tilgång på desse bär, som de på förenämde sätt syltade wisserligen wore en hälsosam wägkost på långwarige sjöresor, både såsom, förwarings och läkemedel mot Skörbjugg.

RUBUS *fruticosum* Prodr. Fl. Scand. 626. Flor. Svec. 444. Sv. Bot.

Björnbär. Brombär. Kärringhallon.

I skogstrackter i synnerhet i kustprowinserne icke sällsynt. Hwar den wäxer wid gärden eller andra träd, af

hwilka den har något stöd, blir den ofta fyra til fem alnar hög, annars hänger den gerna ned åt marken, hwarföre den icke heller duger ett lefwande stängsel, om icke at blanda in i andra häckar; då den med sina skarpa taggar gör gott gagn. Hos oss blir stammen aldrig så stor, at den lönar mödan bränna til kol för krutets skull, som föregifwes deraf blifwa förträffeligt. Geten och Fåret afplocka löfwen, Koen wågar ej gerna på, och Hästen lämnar dem. De fullmogne bären hafwa wäl märkeligare syra än näst föregående, men ock märkeligare Kryddsmak, för hwilka bägge omständigheter de ock föredragas til sylt. Af bären kan man, likasom af Winbär, göra et godt Win, Mjöd, Watten; man lägger dem äfwen som Krusbär på hwita Winer, och på en del orter i Frankrike nyttjas de, at sätta färg på Win. Wildfogel är begärlig efter bären.

Den förökes lätt genom delade rötter.

Man har en förändring med aldeles fyllde blommor, som för sit wackra utseende **skötes** i Trägårdar.

RUBUS *idæus*. Prodr. Fl. Scand. 624. Flor. Svec. 446. Sv. Bot. 181.

Hallon. Hinnbär. Bringbär. Brambär. Ullbär. Fallbär.

Wäxer allmänt i skogstrakter med gärdesgårdar; stenhögar o. s. w. och ökar sig oförtrutit genom sina långa krypande rötter. Busken är sjelf til intet nyttig, utan at gifwa fruckt, hwarföre den ock mycket planteras i Trägårdar i små häckar, utmed wäggar och gärdesgårdar. Såsom häck är den med sine rötter förtretlig, om den icke omlägges hwart tredje eller fjerde år, som den rätteligen bör, om man will hafwa frodige bär, då ock endast sista årets skott böra qwarlämnas, och alla äldre grenar bortskäras. At aga

en sådan häck eller plantering med sax, är aldeles otjenligt. På lerig botten gifwa de mästa fruckten. Man har en förändring med hwita bär; men desse hafwa icke så stark Kryddsmak, som de röda, fast de äro något sötare. Bären äro wissa år mycket fulle af små hwita Larwer. Löfwen ätas af Koen, Fåret och Geten. I Swenska Wet. Acad. Handl. 1751 berättar HAGSTRÖM, at en utskuren Bock i tre weckors tid fick hwar afton en mark Hallonlöf blandade med Lönnlöf, och hade öfwer femton marker Talg, jämte et öfwermåttan wälsmakande fett kött. Äfwen berättar han, at Orrar gerna äta färska löfwen af Hallon. Blommorne besökas flitigt af Bien.

Bären hafwa en för de fläste angenäm Kryddsmak, och hafwa ifrån äldsta tider warit på hwarjehanda sätt anwände i hushållet til Saft, Sirap, *Gelée*, Mos, Bakwerk, Mjöd, Win, Öl o. s. w. Man tilreder deraf en god Hallonkaka således, at til et half stop krossade Hallon blandas fyra lod fint stött Hwetebröd, sex wispade Äggegulor, åtta lod stött och sicktadt Socker, som gräddas i form.

Hallonmjöd. På tre kannor bår, som man krossar i stenkärl, slås fem kannor godt Källwatten, och man låter det stå i kylan tre til fyra dagar, hwarefter det prässas. Man kokar lindrigt och skummar en kanna Honung, och medan den än är warm, slår den i Hallonwattnet, rörer wäl om, tilblandar et par matskedar färsk jäst, betäcker kärlet, och låter det jäsa. Så snart jäsningen är förbi, fylles det på stora flaskor, som löst korkas, och när mjödet derpå wäl satt sig och klarnat, fylles det på mindre flaskor, som korkas och hartzas wäl. Andra taga til hwar kanna ren Hallonsaft en kanna watten och et sk:pd. Honung, hwilka senare bägge kokas och skummas, innan Hallonsaften tilblandas, samt med tilsatt jäst låta det jäsa på ankaret.

Hallon-Öl har man tilförene mycket brukat. Därtil knådar man en deg af krossade Hallon och Hwetekli, hwar-

af slås små limpor, hwilka lindrigt gräddas i ugn. När Ölet nyss är tunnadt, skär man af dessa kakor efter behag sönder, lägger i en linne påse, som hänges i Tunnan wid sprundningeu.

Hallon-Ätticka nyttjas på en del ställen. Man lägger Hallon efter behag i en flaska, slår derpå god Ätticka, sätter flaskan i en gryta med watten, med något under botten af flaskan, at den icke rörer grytbottnen, och låter det jämt koka en half timma, hwarefter, och då det swalnat, Ättickan afsilas och förwaras på små flaskor.

Man brukar om på en del ställen i Tyskland, at inlägga Hallon til Sallat. Man låter et stop Winätticka upkoka med halftannat sk:pd Socker, et sk:pd sönderskurne Kryddneglickor och likaså mycken groft stött Kanel, och när det swalnat, slås det öfwer hela Hallon i en glasburk, så at såsen står et godt twärfinger öfwer. När alt är kallt, tilbindes det wäl.

Har man godt förråd af Hallon, prässas saften deraf och utan tilsats fylles på godt ankare, så at lagom jäsningsrum blifwer, och lämnas at jäsa. Jäsningen påstår ofta twå til tre månader. Sprundet får under den tiden icke wara hårdt tilsatt, och man måste, när et par månader förlupit, efterse när jäsningen tyckes wilja uphöra, för at genast då aftappa det på flaskor, som wäl korkas och hartzas, annars kan man lätt få Ätticka i stället för Win. Hallonwin kan och tilredas på samma sätt, som Winbärswin, antingen af bara Hallon, eller af Hallon och Winbär, af Hallon och Krusbär o. s. w.

RUBUS *saxatilis*. Prodr. Fl. Scand. 627. Flor. Svec. 447. Sv. Bot.

Jungfrubär. Kärringbär. Kobär. Togbär. Tagbär. Krasbär. Klasbär. Klasen. Stenbär. J. Maria Bär.

I skogar, skogslundar och ängar, wid trädrötterne och stenar, hwar god och lös jord är, finnes denna wäxt, hwars rankor man icke blir warse, om man icke söker dem. Bären wårdas sällan, om icke at släcka törsten med i skogen, emedan de mogne hafwa en icke obehagelig winsyra. Några sätta likwäl wärde på dem syltade. Löfwen ätas af Koen, Geten och Fåret.

RUMEX *Acetosa*. Prodr. Fl. Scand. 447. Flor. Svec. 318. Sv. Bot. 190.

Syra. Ängsyra.

Allmän i ängar, skogar, wid wägar, renar o. s. w.

Ehuru sura bladen äro, ätas de med begärlighet af alla hemdjuren, och äro för dem en sund föda. Man har ock derföre föreslagit, at deraf anlägga konstiga ängar. Til grönt bete torde det wara förmånligt, i synnerhet för Kor, men til hö blir det säkerligen icke lönande, och derjämte ganska swårt at torrka. Märkeligt är, at så sura blad förlora under torrkningen så sin syra, at den knapt märkes, när torra bladen tuggas.

Färska bladen nyttjas i köket dels på soppor, dels at stufwa, och man brukar äfwen at nedsalta dem til winterförråd. Men då de nödwändigt måste wäl utlakas, innan de kunna stufwas, kan man fått begripa, at en sådan rätt icke kan innefatta något födande, utan så mycket man wid stufningen tilsätter.

Lappen nyttjar dem bättre, då han af den bereder sin Juemo-Melke. De fylla en kättel med friska bladen, sedan de förut slagit kättelen til en tredjedel full af watten. Detta kokas wid jämn och sackta eld under ständigt omrörande; när bladen så smält bort, at wäl rum är i kättelen, tilläggas nya, och sålunda fortfares at koka hela fem til sex tim-

mar och mer. Derefter tages kärlet af at swalna, då Renmjölk tilblandas. Denna blandningen slås antingen i Renmagar eller Trädkärl, och förwaras i jorden, at efter hand nyttjas. LINNÉ säger, at han fann den bättre gammal än nyss tillagad.

BERGIUS beskrifwer en Syrsoppa: Friska bladen skäras mycket små och kokas i watten med Korinter. Soppan afredes med färskt Smör, Citronskal, litet Kanel och hela Kryddneglickor, och jämnas: sedan med några Äggegulor och om man behagar litet Win.

På en del ställen brukas så wäl rötter som frö til nödbröd. De senare äro onekeligen bättre, i synnerhet om frön under qwarnen först skalas. Det bakas både med och utan tilsats af Sädesmjöl.

Lappar och Normän färga gult med rötterne; de senare doppa tyget efteråt i lut. DAMBOURNEY har med starkt såd af färska roten, kokadt i twå timmar, färgat Ylle, betadt i Wissmutuplösning, *musc d'orè;* men Ullen blir deraf sträf.

Den allmänneligen i Trägårdar odlade syran är wår wanliga Ängsyra, som i fetare jordmån blir större och frodigare. En förändring häraf är hemma i Lappska fjällen, och finnes mindre allmänt odlad under namn af Spansk Syra. Den skiljes från Ängsyran med större, bredare och ljusare blad. Bägge förändringar ökas dels genom frö, dels genom rötternes delning. De trifwas mäst i hwad jordmån som hälst, men ju rikare jorden är på swartmylla, dess frodigare wäxa de. Odlar man Spansk Syra, och är angeläen om dess bibehållande och förökning genom frö, bör man icke tillika hafwa Ängsyra, eller åtminstone hafwa dem det längsta ifrån hwarannan skilgde, som möjeligt är.

RUMEX *Acetosella*. Prodr. Fl. Scand. 448. Flor. Svec. 319. Sv. Bot.

Kråksyra. Bergsyra. Göksyra. Syrbilla. Tierprot.

Är allenast twåårig, och wäxer til myckenhet i torra ängar, på backar, trädesåkrar, sandfält, på torftak o. s. w. Den ätes äfwen af hemdjuren, utom Hästen, som icke röker den utan i nödfall, är lika så sur som den föregående, men nyttjas icke, såsom för litet lönande. På sandfält, som flere år blifwa fredade får bete, torde den wara gagnande at så, emedan hwar den wäxer ömnigt, den i sin mån öker myllan.

RUMEX aquaticus. Prodr. Fl. Scand. 445. Flor. Svec. 315. Sv. Bot. 209.

Wattenskräppa. Tjerp.

RUMEX *Hydrolapathum*. RAFNS Danın. Flora, II. 498. Sv. Bot

Wattenskräppa.

Bägge wäxa wid åbräddar, wid kanterne af stora gölar o. s. w. men jag har aldrig blifwit dem warse på et och samma ställe. I Skåne har den förra hemma på slättbygden, den senare i skogstrackterne. De äro hwarannan så lika, at utan noga efterseende kunna de icke åtskiljas. Det kan ock i hänseende til bruket wara likgällande, då deras werkan är åtminstone i det närmaste enahanda. Jag har betjent mig af bägges rötter, och ej funnit någon märkelig skillnad.

LINNÉ säger at Hornboskapen ratar, men Hästen äter blasen.

Roten häraf upgräfwes om wåren så bittida som bladen hunnit så wida, at de med säkerhet äro kännelige, den

afsköljes och skrapas wäl från alt widlådande dy och hwad som på roten är skadadt, men lämnas icke at ligga i wattnet. När rötterne wattenrunnit, skäras de i stycken. klyfwas, trädas på trådar och uphängas på et luftigt ställe at torrka. Derefter kunna de i papperspåsar inlagde på torrt, men icke warmt ställe uphängas och förwaras.

Ibland allmogen, i synnerhet den fattigaste delen, är icke sällsynt at finna dem, som dragas med hwad man kallar sura ben, eller beständigt flytande illaartade sår på benen, som de ofta all sin tid få dragas med. Det är i synnerhet för desse, som jag sett Wattenskräpperoten nyttig. Understundom har jag låtit dem en fjerdedels timma i lyckt kärl koka tre qwintin af torra och småskurna roten med tre qwarter Käll- eller Regnwatten, sila och utdricka en sådan sats efter hand kall hwar föremiddag på fastande maga. När tilgång har gifwits på Tallstrunt, har jag låtit dem laga dekockten af et halft lod til tre qwintin Wattenskräpprrot och et lod något stött Tallstrunt. Tillika har jag låtit dem med den torrkade, stötte och fint sicktade rotens pulwer beströ såren morgon och afton, samt hwar gång, innan de å nyo beströddes, med klutar doppade i dekockt af roten, upmjuka och rentwätta såren, samt efter beströende låta förbinda dem, med sådane wåta rena klutar. Som sådant folk swårligen, om icke omöjeligen, kunna wälja passande föda, har jag endast förbudit dem smaka fläsk och ister. Många hafwa härigenom blifwit botade.

Roten skuren i beqwäm skapnad lägges i rödt Win, och dermed gnides sackta morgon och afton swampigt och blödande tandkött.

At anwända roten häraf til Läderberedning är wäl icke omöjeligt, men hwar finnes sådant förråd, at det wore lönande?

Et starkt spad af färska roten, kokadt en timma, gaf Wissmutbetadt Ylle efter tre fjerdedels timmars blötning

deri, en wacker gul färg, efter en långwarig kokning en wacker och liflig Oliw, som blef mörkare af några droppar Järnwitriol i watten uplöst. DAMBOURNEY,

RUMEX *acutus*. Prodr. Fl. Scand. 443. Flor. Svec, 316. Sv. Bot. 161.

Hästsyra. Hästskräppa.

Wäxer wid Byar, Städer, Hus, på Kyrkogårdar i fet och något fucktig jordmån. Bladen af denna ratas gemenligen af Koen, men den kokade roten äter hon äfwen som Swinet. Til föda för de senare lönar det derföre wäl at låta upgräfwa denna roten, hwar man icke behöfwer spara eldbrand. LINNÉ säger at Örten ätes, RAFN at den ratas af Hästen. Til Läderberedning berömmes den mycket af GLEDITSCH. Såsom färgämne är roten försökt af HAHN, som berättar at Ylle, kokadt en half timma med watten, hwari fyra delar Alun mot en del renad Winsten warit uplöst, blef af såd, kokadt på färska roten, wackert gult af flere schatteringar, alt som man tog större andel af roten, och at dessa färgor äro beständige. Et sålunda betadt tyg åter fick en wacker grön färg, om man til sådet tog lika delar af roten och blå Witriol.

RUMEX *crispus*. Prodr. Fl. Scand. 440. Flor. Svec. 314. Sv. Bot.

Swinsyra. Swinskräppa.Swinrot.

Wäxer på fucktiga ställen wid Städer, Byar o. s. w. ofta i åkrar och är där et elakt ogräs, som med blott körning icke utrotas, om man ej tillika passar på at afskära de blommande stjelkarne. Hästen, Fåret och Swinet äta bladen, sällan Koen. I Norrige förwälla de bladen, och gif-

wa dem åt Swinen. På Island ätas bladen i blandning med annat grönt i Grönkål. Roten ätes och gerna af Swinet, äfwen som af Koen, om man kokar den. Frön sökas begärligen af Ripor och Orrar. Tungusen tuggar färska roten och förbinder dermed friska sår. Tranöboarne i Norrige koka den i dricka, och dricka detta mot skabb, samt göra derjämte en Salwa af färska, skalade och wäl stötte roten, som blandas med Smör eller söt Grädda. Samma Salwa nyttjas äfwen mot skabb på Kreatur, men mot Fårskabb är det otilräckeligt. De skalade färska och späda stjelkarne ätas dels rå, dels hackas bland Grönkål i Norsrige, där ock den fattigare delen blandar dem i degen til Flatbröd. RAFN berättar huru man äfwen wäxten til nödbröd; man kokar både blad och stjelkar til en gröt, hwilken blandas med malen Furubark och mjöl til en deg. Säkerligen skulle frön af Swinsyran om de, före malningen til mjöl, skållades och på qwarnen skalades, wara tjenligare än den malna Furubarken.

RUMEX *digyneis*. Prodr. Fl. Scand. 446. Flor. Svec. 317. Sv. Bot.

Fjällsyra.

Wäxer endast i Lappska fjällen. Bladen hafwa en ganska behagelig syra, men nyttjas intet af Lappen, förmodeligen derföre at han har tilräckelig tilgång på den förre arten eller Spansksyra,

RUMEX *maritimus*. Prodr. Fl. Scand. 442. Flor. Svec. 313. Sv. Bot.

Strandskräppa.

Wäxer på hafsstränderne i Skåne til obetydelig mängd, och är icke känd för någon nytta.

RUMEX *Nemolapathum*. Prodr. Fl. Scand. 441. Sv. Bot.

Spritskäppa.

Wäxer på fucktige ställen, mindre allmän än den följande. För öfrigt gäller derom, hvad där anföres.

RUMEX *obtusifolius*. Prodr. Fl. Scand. 444. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Hästskräppa.

I öfra delen af Swerige lärer den wara mindre allmän, men i Skåne är den likaså allmän som Hästsyran, och bägge kallas Hästskräppor. Den wäxer ock på enahanda ställen, och nyttjas til samma bruk.

RUPPIA maritima. Prodr. Fl. Scand. 319. Flor. Svec. 154. Sv. Bot.

På Bohus- och Hallands stränder, mera sällan i Skåne. Hwar den finnes til någon mängd, nyttjas den liksom Tången, til at göda åkern med.

SAGITTARIA *Sagittifolia*. Prodr. Fl. Scand. 1195. Flor. Svec. 869. Sv. Bot. 164

Wäxer wid åbräddar, ränlar, i dammar och gropar. Färsk ätes den af Boskapen, så wäl som Hästen och Swinet. Den *Sagittaria*, som OSBECK berättar, planteras i China til föda, och där gifwer rötter som knytnäfwar, är wisserligen en särskild art, PALLAS berättar äfwen, at när Kallmuckerne om wåren begifwa sig på Swanjagt, taga de ingen föda med sig, utan lefwa på rötterne af den-

na wäxten, som de finna för sig och förtära både rå och kokade. Förmodeligen är den af samma art som den Chinesiske. Rötterne bestå egenteligen af långa smala trådar, som gå tämmeligt djupt i dyen, men desse hafwa på ändarne små knölar, och det äro egenteligen desse, som ätas. SCHREBER säger dem wara både smakeligare och sundare an Potatoes. BYANT säger at de smakade honom, såsom kokade torra Ärter.

SALICORNIA *herbacea*. Prodr. Fl. Scand. 1. Flor. Svec. 1. Sv. Bot.

Glasört.

SALICORNIA *fruticosa*. Prodr. Fl. Scand. 2. Sv. Bot.

Bägge wäxa på hafsstränderne, den senare endast funnen på Hwen. Den finnes på wåra stränder til så ringa mängd, at man icke kan göra något afseende derpå. När något stånd framsticker, afbites det gemenligen straxt af de på stränderne betande Kreatur, hwilka finna denna saftfulla och salta wäxten smakelig. I södra, i synnerhet sydostliga Europa sås den, för at anwändas til Sodabränning, som icke fulle blifwa lönande i Swerige. I Engeland, Frankrike och äfwen annorstädes inlägger man de mjukaste stjelkarne i Ätticka med stark Peppar, för at äta såsom Sallat til stek.

SALIX *alba*. Prodr. Fl. Scand. 1232. Flor. Svec. 903. Sv. Bot.

Hwitpihl.

Hwita Pihlen är den, som på Skånska slätten allmännast planteras. Den blir störst af wara Pihlträd, wäxer

fort och står bäst mot stormar. Den trifwes i all slags jord, ehuru olika wäl, äfwen i rena sanden, allenast den blir så djupt satt, at rotändan når fucktig botten. Löfwen ätas gerna af Kreaturen, och blommorne äro för Bien en härlighet först om wåren. Barken eftergifter knapt Ekebarken til Garfning. BARTHOLDIS rön synes bewisa, at barken är rikare på Garfämne än sjelfwa Ekebarken (*), men mig wetterligen anwändes den icke til garfning,utan man håller sig enwist wid Ekebarken. Önskeligt wore at barken af hwita Pihlen wid något Garfwerie blefwe försökt, för at komma til wisshet i en så wigtig sak. Trädet gifwer wäl en sämre bränwed, men trädets lätta plantering och snabba wäxt ärsätter sådant til en stor del. Til Snickare arbete är det icke synnerligen tjenligt, emedan det trasslas både för såg och hyfwel, men det är lätt och hwitt, och til askar och Sicktstommar brukbart. En centner torr Pihl, gifwer wid pass et sk:pd. Aska, och häraf fås imellan tre och fyra lod lutsalt. Fröfjunet har man wäl försökt at med Bomull blandadt spinna, men tråden blir wanstark, och blandadt med hår til Hattar gifwer icke heller stark wara. I nödfall kunna de större skalade störar af hwita Pihlen nyttjas til läcktning under halmtak, de mindre grenar til band på kärl, och de än mindre til korgar och dylikt. Til alleer, lugn- och skuggträn är arten ganska tjenlig men bör då slätt intet kappas eller skathuggas, emedan träden ej blott derigenom hindras i wäxten, utan de blifwa aldrig så waracktige; ty de få oundwikeligen deraf kärnröta. Sjelfwa kappningen, som sker hwart tredje, fjerde, femte år efter wäxt och behof, bör med mera granlagenhet, än wanligen sker, werkställas. Wanligen afhugges härwid alt hwad gren och qwist heter, så at enkla stammen är endast qwar, illa sargad och spånig, hwarigenom trädet i förtid tager röta, och wäl rent af dör bort. I stället bör man första gången så-

* Annales de Chemie Tom. 10.

sådane träd kappas, lämna af kronan två eller tre sex qwarters långa grenar, som äro något stretande, då desse slå både säkrare och ömnigare ut, och hwarje gren bör slätt afhuggas, så at inga sargade ändar blifwa, och huggningen bör göras så på sned, at släta ändan är stupande.

Genom frö kan man wäl föröka Pihlen så wäl som andra träd, men då det går långt snabbare, at genom afhuggne störar (i Skåne Stöplar kallade) eller grenar och qwistar, brukas det näppeligen. Hwad wid detta senare förmeringssättet är at iackttaga, är wäl så allmänt kändt, at det kunde synas platt öfwerflödigt beskrifwa; det kan dock icke skada at jag erindrar följande punkter. Ackta at barken på rotändan icke tager skada. At gräfwa hål är säkrare, än stöta, men i bägge fallen måste man noga tilse, at jorden kommer wäl tätt åt rotändan. Tre qwarter är det minsta djup en Pihlstör bör gifwas, för öfrigt rättas det efter jordmånen, så at i en torrare sättas de djupare, och på sådan botten bör man några gånger wattna dem.

Af hwita Pihlen kan man äfwen nog snabbt updraga både wackra och nyttiga häckar, som gifwa både lugn och fred, fast de icke gerna wara öfwer en tid af trettio år, Man upkastar en alns hög jordwall, som i det minsta är sex qwarter bred. Uti denna jordwall, som icke bör wara kullrig, utan minst et qwarter lägre mitt uti, sätter man et godt finger tjocka och tre alnar långa, äfwen mindre nyssskurne Pihlqwistar en aln ifrån hwarandra, i den sneda ställning, at de alla jämt luta til en sida under wid pass 45 graders winkel (*), hwarwid iackttages, at de med rotändan komma minst en half aln i jorden, och at jorden wäl tilpackas omkring de nedsatte ändar. Derefter nedsätter man imellan hwar af dessa likadana qwistar, och i en

* Det är midt imellan den perpendikulära, och horizontala, eller rätt-up stående, och platt nedliggande ställningen.

likaså stupande, men anwänd ställning, och så, at de motstupande qwistar eller käppar röra hwarannan. Derefter wattnas de flitigt, när så behöfwes. När dessa om hösten äro färdige at släppa löfwen, flätas de, så försicktigt, at de icke brytas, om hwarannan, så at de utgöra sneda rutor, och om det behöfwes, binder man de motsträfwigare löst samman med widjor. När detta gallerwerk kommer i frisk wäxt, hugges det både på sidorne och för öfwerändan, samt skötes för öfrigt, som häckar pläga. Man bör icke tillåta sådane häckar bli högre än tre alnar, och hålla dem tunnare uppåt.

Med barken, kokad med Alun, kan man gifwa Ylle en wacker Kanelbrun färg, och af et sådant spad kan man med i watten uplöst och silad hwit Pottaska fälla en Kanelfärgad Lackfärg. Blöter man barken länge med lut i Kopparkättel, kan man färga deri Ylle och Siden nästan blodrött.

SALIX *aurita*. Prodr. Fl. Scand. 1221. Fl. Svec. 891. Sv. Bot.

En liten buske, som fins i Lappska ödemarkerne och Norrlands skogar, och understundom tager anseende af et litet klent träd; hwars qwistar kunna brukas til korgar och dylikt. Den förblandas af åtskillige Örtkännare med en förändring af grå Wide.

SALIX *caprea*. Prodr. Fl. Scand. 1229. Flor. Svec. 900. Sv. Bot. 98.

Sälg. Sall. Sälle. Sälld. Palm.

Sälgen finnes öfwer hela Riket i skogar och skogsängar. At den kan wäxa på högländte och torre ställen, kan jag icke motsäga, men at den trifwes mycket wäl i bördig

lermylla, som är något fucktig, de ganska säkert. Wanligen utgör den twå til tre alnars buskar; men man finner ock små Träd deraf, och i Westergötland skall deraf finnas träd, höga som Ekar. Det förökes på samma sätt, som hwita Pihlen. Trädet eller weden är bättre, än af de andra Swenska Pihlsorter; det är hwitt, lätt och segt, men mjukt, och likwäl tager det wäl mot polering, äfwen som betsning, hwarföre det ock är tjenligt til hwarjehanda smärre möbler, och sådane redskap, som böra wara lätta, såsom skaft til Spadar, smärre Yxor, Hötjugor o. s. w. Man berättar ock, at det ej skall wara mycket utsatt för mark. Til eldning år det i det närmaste lika med hwita Pihlen, men kolen berömmas til Krut. Til strykspån för Knifwar och Liar de trädet ganska tjenligt, och wida bättre ände hårdare sorter, som dertil brukas. Til Skomakare och Sadelmakarebräden är det likaså godt som Lind. – Barken kan icke allenast brukas til Läderberedning, utan den utgör förnämsta ämnet wid beredandet af klippingsskinn, och man tror, at Skånska och Jutska handskeskinnen hafwa hufwudsakeligen sin goda luckt af Sälgbarken. Man nyttjar den ock dels ensam, dels blandad med Ahlbark, til swart färg på Ylle och Linne, äfwen til Läderswärta. Barksoppan gifwer Wissmutbetadt Ylle en ljusare eller mörkare gul färg, alt som man med swagare eller starkare warma, samt längre eller kortare handterar det deruti. Grenarne tjena til korgar, tunnband, stakar och dylikt. Löfwen ätas af Hästen, men begärligare af Hornboskapen, och räknas ibland de bättre sorter til Löfbrott, äfwen som de späda löfwen anses mycket nyttige för Kalfwar. Bien söka begärligen blommorne; hwilken som har Biläger, bör derföre wara angelägen at hafwa mycken Sälg i granskapet. Om nyttan af frödunet gäller hwad som anföres wid Jolstern.

Til lefwande häckar kan busken äfwen med förmån anwändas, emedan grenerne så lätt med någon warsamhet kunna flätas samman. Rätta sättet at plantera sådane häckar af sättqwister, är anfördt wid *Salix alba*,

SALIX *cinerca*. Prodr. Fl. Scand. 1231. Flor. Svec. 902. Sv. Bot.

Grå Wide.

Är allmän i skogsängar och lundar, hwar bottnen är sumpig. Den är, som hela slägtet, nog föränderlig, och det har gifwit Örtkännare anledning, at deraf göra tränne arter, hwaraf de bibehållit namnet grå Wide *S. cinerea* på den med bredare och trubbiga blad, och kallat den med smalare och spetsige blad *S. acuminata*. Desse bägge wäxa oftast samman i samma äng, ja på samma tufwa, och om man gifwer sig möda at undersöka, finner man flere, som wisa öfwergången dem imellan. Jag har icke kunnat märka, at på samma jordmån den ena blifwit större än den andra, hwarken sitt wilda eller odlade tilstånd. Grå Widet bibehåller sig som buske; genom putsning kan man wäl formera det til et litet träd, men det blifwer icke gerna högre än fem til sex alnar. I sumpige ängar är den ofta beswärlig, då den widgar sig mycket i roten, i synnerhet hwar de unga widjorne ofta skäras. I sand, som håller sig fucktig, wäxer den wäl ock, men håller sig mindre både i skott och löf. Den kan planteras både af rötter och sättqwistar; det senare är mindre beswärligt. Förnämsta bruket är, at de smidige grenarne hwart tredje eller fjerde år om wåren afskäras en twärhand från roten til Widjor, til band för Halmtak, då man ock gemenligen genast snor dem sålunda at en karl sätter foten på den tjockare, och begynner at från lilländan med högra handen sno eller wrida dem nedföre; andra begynna nedifrån. Sålunda snodde bindas de i

knippor, som förwaras. Tyckas de wara för hårda, när de skola brukas, läggas de i watten några timmar. Sådane nyttjas de til hwarjehanda slags band, äfwen sädesband. Osnodde flätar man äfwen deraf korgar, mindre flakar och dylikt. Barken anses mäst lika så god, som Sälgbarken til klippings beredning. Kreaturen äta löfwen, och Bien söka äfwen dess blommor. På jordwallar kan den planteras, där den tjenar at fästa dem, och äfwen gifwa något lugn, men til häckar gör den sämre fred, emedan okynnes Kreatur lätt tränga imellan de weka grenarne,

SALIX *fragilis*. Prodr. Fl. Scand. Fl. Scand. 1213. Flor. Svec. 883. Sv. Bot.

Grön Pihl. Stör Pihl.

Är allmännast utom Skåne, där den wäl finnes, men icke så allmän, som hwita Pihlen. Den wäxer til et tämmeligen kort träd; men trädet är skört och grenarne glesa, hwarföre det både mindre motstår stormar, och gifwer mindre lugn. Deremot har det snabbare wäxt, och är derföre tjenligt på wedlösa orter. Man bör wid dess plantering följa VON LINNÉS råd, at endast taga sättstörar och qwistar af hanträd, hwarigenom förebygges, dels at den icke på obehörige ställen får så sig, dels ock at icke ängarne bli af dess frödun orena. Til låga Pihlhäckar är det ock tjenligt, derföre at det skjuter sine spärrande grenar i alla directioner, och då sådane häckar bära esomoftast huggas, hwarigenom grenar och qwistar hållas ständigt torrka och klyfwa, gifwa desse häckar tämmeligen god fred, och andra Pihlsorter sparas til andra behof.

Löfwen ätas af Kreaturen, och Bien söka blommorne. Barken kan nyttjas likasom hwit Pihlebarken. Hwarken den eller roten är nog försökt til färgning, ehuru

RAFN berättar, at den senare nyttjas af bönderne i Dannemark, at dermed färga ägg röda, ty SIEFFERTS försök äro dels otilräckelige, dels kunna hans färgmethoder icke med fördel nyttjas af hwar och en.

Gröna Pihlen planteras och skötes på fsamma sätt som hwita.

SALIX *fusca*. Prodr. Fl. Scand. 1227. Flor. Svec. 897. Sv. Bot.

Gråris. Sandwide.

Denna har, som flere af detta slägtet, warit förblandad med andra arter. Från *Salix arenaria Lin.* med hwilken den oftast warit förbytt, är den wida skilgd; men om derföre den i *Flor. Lapp.* N:o 364 är samma *fusca*, som den VIEBORG sett i LINNÉS *Herbario*, twiflar jag. Denna senare wäxer egenteligen i sand och hälst i flygsand, och detta har gifwit anledning at förblanda den med LINNÉS *S. arenaria*. I Skåne är Gråriset, mycket sällsynt, men i Hallands flygsand wäxer det. Man behöfwer blott med någon up-märksamhet färdas öfwer de ställen i Halland, där denna lilla wackra buske wäxer, för at finna huru nyttig den är til Flygsandens dämpande. Den widgar sig med sina rötter, som slå ut på sidorne af grenarne så högt, som sanden skyler dem, och om winden förer sand öfwer topparne, tränga de sig igenom. Den wäxer icke allenast i dälderne imellan sandhögarne, utan frodigare på sådane högar. Den planteras lätt af rötter och äfwen af sättqwistar, och til bägge sätten är bittida om wåren bästa tiden, ehuru det ock kan ske om sena hösten. Man bör för detta behof wara rädd om hwar buske och gren, så at de icke til brännwed få afskäras. Gråriset är således icke allenast ibland de bästa wäxter, man kan anwända til Flygsandens dämpande, utan när et sådant fält medelst Gråriset är stilladt, blir det der-

igenom tjenligt at beså med trädfrö, såsom Fur, Björk o. s. w.

Busken blifwer wanligen en half til en och halfannan aln hög, men planterar man den i Trägård eller god ängmark, och stammen qwistas, kan den updragas til et litet träd, som då får et helt annat utseende, längre grenar och större löf. Grenarne kunna då äfwen nyttjas til flätadt arbete. Löfwen ätas wäl gerna af Kreaturen; men man bör skona busken, såsom angelägen för sandens dämpande.

SALIX *hermaphroditica*. Prodr. Fl. Scand. 1206. Flor. Svec. 878. Sv. Bot.

Är sannolikt icke annat, än en obeständig förändring af Jolstern, ehuru den är uptagen såsom särskildt. Det händer flere arter af detta slägte, at de några år hafwa twåkönade blommor, men at derefter samma stånd utesluta det ena könet.

SALIX *incubacea*. Prodr. Fl. Scand. 1225. Flor. Svec. 895. Sv. Bot.

Marwide.

Wäxer här och där i Torfmyror och kärr med sandbotten. Busken blir wanligen icke öfwer en half aln hög, men planteras den i odlad jord, förändrar den, som de andre Widearter, både wäxt och utseende. Hwad som mycket bidrager at hålla Marwidet så smått, är at det begärligen afbites af Kreaturen. Hwar man icke har nog tilgång på Gråriset för at plantera i flygsand, kan man wäl äfwen nyttja Marwide, i synnerhet om sandens botten är fucktig, men hwarken widga sig dess rötter så starkt, eller täcker sjelfwa busken så wäl.

SALIX *pentandra*. Prodr. Fl. Scand. 1208. Flor. Svec. 879. Sv. Bot.

Jolster. Jålster. Hilster. Wilster. Halster. Juster. Wekar.

Wäxer på sidländta ställen, icke så allmänt i nedre delen af Swerige, som på en del ställen högre up, såsom mot Enköping, och WESTBECK berättar, at endast i Löfstad socken wäxer Jolstern så ömnigt, at den skulle mäst kunna förse hela Stockholm med Bomull. Wanligen är den en buske af omtrent tre alnars högd, men kan och updragas til tämmeligen höga och starka träd, på några ställen blir den knapt sex qwarter hög, då ock löfwen äro mindre, men igenkännes lätt af de små körtlarne på de korrta bladstjelkarne. Den wäxer gerna i någorlunda god jord, och förökes lätteligen genom sättqwistar, ehuru det äfwen medelst frö, fast långsammare, kan låta sig göra. Fröet sås så om hösten på wäl redde sängar, och öfwersållas knapt et halft finger högt med god jord. Sängarne hållas wäl rena, och i torrt wäder wattnas, och när plantorne äro twå til tre år gamle, utflyttas och wårdas för Boskapstand. Trädet är hårdare, än wåra öfrige Pihlsorter, fast det likwist är lösare, än de fleste andre Trädarter. Stammen tar icke heller så hastigt röta. Weden brinner nog wäl, men sprakar wärre än Granwed. Widjorne äro icke allenast sega och goda til band, utan kunna ock twå til tre år förwaras dertil, allenast man före bruket lägger dem i watten, at upmjukas. Blommorne, som äro wällucktande, framkomma senare än andra Pihlsorters, och besökas då flitigt af Bien. Fröet mognar ocs senare, i Augusti och September månader. Löfwen hafwa likaledes en behagelig luckt, och kännas något klibbige. De ätas icke allenast färska af Fåret och Geten, så wäl som Koen och Hästen, utan gifwa ock et

godt löfbrott för de förra. Bönderne färga gult med dem; och betar man tyget först med Alun och Winsten, samt sätter något lut til färgsoppan, fås en wacker glänsande gul färg. Barken är mig wetterligen icke försökt til Läderberedning, men til klipping är den brukbar.

Men det som i synnerhet gör Jolstern märkwärdig i hushållningen, är den mängd af Bomulls surrogat, som den gifwer, hwarföre man ock kallat Jolstern Swenska Bomulls Trädet. WESTBECK försäkrar, at et enda träd kan gifwa et lispund Ull. Om WESTBECKS upgift i begynnelsen af 1740 talet först gjort Tyskarne härpå upmärksamme, eller det förut warit dem bekant, wet jag intet, men GLEDITSCH berättar i sin Forstwissenschaft på 1750 talet, at flere Fabriker sysslosattes med förädlande af denna Ull, under namn af Schlesisk, Marckisk och Thüringisk Bomull; hos oss deremot synes den wara bortglömd, til märkelig förlust för landet. Busken eller trädet wäxer frodigt i Swenska klimatet, tåler stormar, wäxer fort i sidländte marker, och är ogement lätt planterad af sättqwistar och käppar. De fläste Landtmän hafwa utan twifwel något större eller mindre ställe, där den kunde få plats, och rikeligen förränta sig. Äfwen på och wid jordwallar skulle den wäxa. Den, som deraf will anlägga plantering, bör tilse, at han får sättqwistar af Honträd, emedan Hanträden icke gifta Ull, dock om man äfwen deraf önskar sig frö, böra några Honplantor sättas på särskildt ställe i blandning med Hanplantor.

När tapparne eller fröhängen i Augusti eller September månad gulna, och äro på wägen at wilja öpna sig, afplockas de i torrt wäder, dem man räcker til med händerne, de högre sittande med dertil gjorde räfsor, hwars pinnar wid hufwudet icke äro glesare än en fjerdedels tum; men de härmed nedtagne måste rensas från medföljande löf och dylikt. De utbredas på golf, på winden, på stora bordskif-

wor, bäst i sådane rum där antingen Solens sken eller en liten eldning kan bidraga til deras torrkning. I den mån de torrka, öpna de sig, och fjunet eller Ullen lägger sig ofwan på ganska yfwig. Den afdrages med en lätt räfsa; tapparne röras något med räfsan, så kunna de efter et par timmar åter med räfsan aftagas. Derefter wändas de, då de åter lämna likaså mycken Ull som förra gången. När desse icke hafwa mer at lämna, utsopas de, och nya tappar utströs, om man har, och om de sammansopade än hafwa mera Ull, som de icke lätt welat lämna, kunna de uti en tunna wispas eller slås på samma sätt, som man wispar up gammal fjäder. På samma sätt kan den til stoppning redan brukade å nyo redas. När man har större förråd, än som på en gång utströs, gör man bäst at i större kar så länge förwara dem i källare. Denna ut kan til stoppning och wadd anwändas, utan at widare rengöras, men skall den brukas til spånad, bör den antingen hos Hattekmakare slås, eller medelst en sådan Maschin, som i K. Wet. Acad. Handl. 1745. af Dir. LJUNGQUIST är beskrifwen, rensas. Sålunda rensad, bör den kardas och spinnas med en del Bomull mot twå til tre delar Jolsterull, och nyttjas til alla de behof, som ren Bomullsspånad.

SALIX *purpurea*. Prodr. Fl. Scand. 1214. Flor. Svec. 884. Sv. Bot.

Rödwide. Röd Pihl.

Wäxer wid byar och hus i Skåne. Blir wäl, om det upskäres, et litet träd, men håller sig mäst som en buske af tre alnars högd. Bäst planteras Rödpihlen på och wid jordwallar, hwar jordmånen är något fucktig, där den gifwer både lugn och skyggd, samt fäster wallen. Planteringen sker genom qwistar. Til häckar, som skola freda, är den

icke så synnerlig tjenlig som den är wacker. Til band, ware sig så wäl til Halmtak som sädeskärfwar m. m., anses den med skäl för den bästa sorten, emedan den gifwer långa, smala och dock ganska sega widjor, i synnerhet när den wäxer i bördig och fucktig jord. Til korgar de den äfwenledes ganska tjenlig både oskalad och skalad, äfwen som til mycket små Tunnbindarekärl. Barken är af all anledning tjenlig til färgning. Geten äter löfwen, och jag har flere gånger sett hungrige Hästar och Kor afbita de spädare qwistar deraf, när de kunnat åtkomma dem öfwer gärdesgården hängande.

SALIX *repens*. Prodr. Fl. Scand. 1226. Flor. Svec. 896. Sv. Bot.

Krypwide.

På sidländte marker är denna arten nog allmän, och ofta förtretlig i ängar. På intetdera stället hinner den öfwer en twärhands högd, ty hwar Kreaturen få beta, afbites den, och i ängar afhugges den med Lian. I bättre jord flyttad, blir den större, men likwäl en för oss i den enskildta hushållningen obetydelig buske. I Naturens hushållning synes den wara ämnad, at gifwa ytan på dyacktige ställen fasthet medelst sina krypande och sega rötter, och dymedelst göra sådane ställen tilgängelige för både menniskor och kreatur. Antingen wäxten är större på Island än hos oss, eller nöden lärt dem likwäl at begagna den til Oxars fetande, känner jag icke; men hwar den är så liten som här, skulle det icke stort förslå. MOHR nämner den icke ens ibland Isländske Widearter, hwaraf man skulle sluta, at den icke är allmän. Märkwärdigt är det, om det werkeligen är grundadt, at Boskapen af den samma skall få en fastare och hårdare hud, i synnerhet om den fodras med den torr öfwer wintern. At de med Krypwidet bereda Lä-

der, berättas äfwen, och at de i blandning med Mjölonris nyttja Krypwidet til Bläck.

SALIX *rosmarinifolia*. Prodr. Fl. Scand. 1228. Flor. Svec. 898. Sv. Bot.

Rosmarin Wide.

I torfmåsar fins denna i skogsbygderne här och där, wid Åbo i ömnighet. Den ätes af Kor, Får och Getter. Til finare korgarbete kan den nyttjas något. Den torde för öfrigt icke wara onyttig at plantera i dikesbräddar, som löpa igenom måssar, för at göra dem fasta.

SALIX *triandra*. Prodr. Fl. Scand. 1207. Sv. Bot.

Glatt Pihl.

Är en af de mindre Pihlsorter, som ej blir til stora träd, utan håller gemenligen medelwägen imellan röd och hwit. Är nog sällsynt äfwen i Skåne, i synnerhet sedan Holländska Bandpihlen blifwit känd. Den fordrar samma jordmån, som denna, men wäxer hwarken så fort eller frodigt; hwar den sidländta jorden har sandbotten, kan den med fördel planteras til mindre Tunnband, Widjor, Korgflätning o. s. w. Om den icke i seghet hinner röda Pihlen, är den dock icke skör. Löfwen ätas af Fåret och Geten.

SALIX *viminalis. Prodr*. Fl. Scand. 1230. Flor. Svec. 901. Sv. Bot. 211.

Band-Pihl. Korg-Pihl. Tysk Pihl.

Häraf har man twänne förändringar, som wid första påseende tyckas nog olika.

den Smalbladige, egenteligen Korgpihl,
den Storbladige, egenteligen Holländsk Bandpihl.

Den förra är ganska sällsynt, utom wid Helsingborgstrackten och i Halland, där den i fucktig och sandig jordmån wäxer til små träd af sex til åtta alnars högd, sällan mera, med mycket smala på undersidan starkt glänsande löf.

Den senare eller Holländska Bandpihlen, som först i senare tider är inkommen från Holland och Tyskland, samt nu allmännare planteras, har icke så glänsande löf, men wågiga och ej sällan helt spann långa. Dess snabba wäxt, mycket långa skott och dessas smidighet gör den förnemligast nyttig til band på allehanda kärl, hwarföre man ock sällan låter den wäxa såsom träd, ehuru den ock såsom mindre stormträd gör gagn. Men planterar waanligen tre qwarters långa qwistar, dels på jordwallar dels wid å- och dambräddar, grafwar o. s. w. för at hwart tredje, fjerde, högst femte år, alt som man åstundar större eller mindre Tunnband, afskära grenarne et litet stycke från jorden. Detta sker tidigt om wåren, och man gör bäst i at straxt afskala dem, då barken äfwen blir nyttig til skinnberedning. Will man anlägga deraf ordentelig plantering, betalar den sig rätt wäl, och derigenom kunna wackra penningesummor behållas i landet, hwilka nu gå til Holland för Tunnband. Man wäljer då et icke wattensjukt, men sidländt ställe, där bottnen håller sig fucktig, och är försedd med tilräckelig swartmylla samt har något lugn. Stället upplöjes, besås et eller et par år med Hafra, tils torfworne ruttnat. När stället är tjenligt til plantering, upköres det åter och harfwas wäl. Häruti nedsätter man tre qwarters långa för ändarne slätt afskurne Bandpihlsqwistar til halftannat qwarters djup, och trycker jorden wäl til. Man lämnar tio qwarter imellan raderne, och lika så långt imellan sättqwistarne, dock så at

de sättas i förband. Planteringen sker så tidigt om wåren som möjeligt är, och om stark torrka slår til, böra de första året wattnas. I tredje, fjerde eller femte året; alt som man åstundar större bandkäppar, afskäres hela planteringen et qwarter eller litet mera åfwan roten, hwarefter nya skott framskjuta, som åter på samma sätt skattas; men man lämnar wid hwar beskattning sådane skott, som äro för små til band. När planteringen begynner blifwa så gammal, at den icke mera will gifwa så frodige skott, kan den wäl hjelpas något genom gödning; men bättre gör man, at imedlertid anlägga en ny, och rothugga den gamla, som några år kan nyttjas til äng, och sedermera åter til Bandpihlsplantering.

Bladen ätas af både Hästen och Hornboskapen, i synnerhet af Får och Getter. De upbrutne stubbar och rötter äro nyttige til Bakwed.

SALIX *vitellina*. Prodr. Fl. Scand. 1210. Sv. Bot.

Gul Pihl.

Et litet träd, som finnes på få ställen, men förtjenar at på sandig och wåt grund planteras, emedan den gifwer goda Widjor til band och korgar, äfwensom til tunnband. Den gifwer hwita Pihlen näppeligen efter i seghet, och tåler derföre ganska wäl stormar. Med barken kan man färga Ylle gult, om det förut betas med Alun och Winsten. Småqwistarne, hackade och kokade til et starkt såd, tjena på samma sätt, men kokas deri Wissmutbetadt Ylle tre timmar, får det en rik *mor d'orée*-färg. DAMB.

De öfrige Widearter, som uti *Prodromo Floræ Scandinaviæ* äro uptagne, äro dels ensamt hemma i Lappland, dels små och obetydelige, dels ock til sin Hushållsnytta okände.

SALSOLA *Kali*. Prodr. Fl. Scand. 306. Flor. Svec. 225. Sv. Bot.

Wäxer wäl tämmeligen allmänt på en del hafsstränder, men icke til den ömnighet, at man kan deraf göra sig något gagn. Ehuru saftfull och smakande af salt, röres den icke af Kreaturen, förmodeligen för dess stickande blad. På de orter, där den finnes i ömnighet, samlas, torrkas och bränes den såsom Glasörten til Soda, men at få den til detta behof, blefwe hos oss wisserligen icke lönande.

SALVIA *pratensis*. Prodr. Fl. Scand. 40. Flor. Svec. 32. Sv. Bot.

Ängs Salwia.

Wäxer wild wid åkrar och ängswägar, wid Högstads bro samt i Wendelssocken i Upland. Har en för de fläste obehagelig Kryddłuckt och smak, och nyttjas icke. Geten och Fåret äta den.

SAMBUCUS *Ebulus*. Prodr. Fl. Scand. 374. Flor. Svec. 266. Sv. Bot.

Sommar-Hyll. Mannablod.

Wild wäxer den endast imellan Calmar Stad och Slott. Roten är starkt krypande och äfwen på djupet gående, är ock derföre ytterst swår at utrota, hwar den en gång kommit i wäxt. I Läkekonsten har den förr warit nyttjad, numera brukas den näppeligen, och i hushållningen är den ganska litet nyttjad. Man har wäl föregifwit, at wäxten lagd i lador och på windar skulle fördrifwa möss; men sjelf har den en elak och wämjelig luckt, och om den fördrifwer dem, är det blott för en korrt tid. At löfwen strödde un-

der Swin skulle bota eller förebygga dynt hos desse Kreatur, har man ingen säker ärfarenhet på. Kreaturen rata löfwen både färska och torra. Bären gifwa wäl någon slags färg, men den är antingen obeständig eller icke wacker.

SAMBUCUS *nigra*. Prodr. Fl. Scand. 373. Flor. Svec. 265. Sv. Bot. 33.

Fläder. Hyll. Fulbom.

I Skåne, Bohuslän, på Öland och Gottland är Flädern allmän. Hwar den för öfrigt fans i Riket, blef den af 1740 års winter dödad. Samma winterköld borttog wäl mycken Fläder i Skåne, men sedan den tiden har den åter mycket förökats, och ökas årligen, där den får lof, genom små fogel, som kringsprida Frön. Hwar Flädern har något lugn, blir den sex och flere alnar hög; på öpna fält hål-er den sig lägre. Den widgas mycket i roten, så at den i bördig jord och lugn kan intaga et par alnar; hindrar man roten at skjuta årliga skott, kan stammen blifwa tjock som en arm. Den kan wäl planteras af delade rötter; men desse wäxa nästan aldrig wäl. Fröplantor äro de bästa, hälst twå til treårige. Sår man de wäl mogne bären, som til et sådant bruk icke plockas förrän de äro färdige at affalla, uti et tum djupa fåror på en Trägårdssäng, och låter plantorne där wäxa, til dess de blifwa twå år gamla, kunna de derifrån utplanteras kring gärdesgårdar, jordwallar o. s. w. Men man sätter dem icke gerna nära hus och wåningsrum, emedan blommorne, med sin luckt beswära, och förorsaka hufwudwärk hos många. Ganska osundt är det ock at sofwa, äfwen i fria luften, nära blommande Fläder. Jag har ofta sett bland allmogen dem, som haft öfwer hela kroppen et hwitt, uphögt utslag, såsom efter nässlande, förenadt med hufwudwärk, hwilken stundom bonden kallar Älfblåst, och

tror wara en följd deraf at de sofwit under blommande Fläder. Sjukdomen, sådan som jag sett den åtskillige gånger, liknar aldeles hwita Nässelfriselen, och går gemenligen snart öfwer af sig sjelf.

Trädet blir torrkadt, gult, tämmeligen hårdt och tager politure. Swarfware nyttja det gerna, och i synnerhet berömmes det til smärre Trissor, emedan det ej lätt tager hetta; men det fordrar lång tid at torrka, annars slår eller kastar det sig gerna. Af samma orsak nyttjas det äfwen gerna til annat smärre Maschinwerk, som är utsatt för gnidning. Som det är både lätt- och rättklufwit anwändes det ock til wäfskedar, och Skomakare äro begärlige efter stort Fläderträd til skopinnar. Den medlersta gröna och saftfulla barken kokas wid sackta eld med färskt osaltadt Smör, som, när barken blir torr, och litet af Smöret stänkt eller drupit på friska glöder icke mera sprakar, frånsilas til en Salwa, som nyttjas på Brännsår.

Löfwen hafwa en obehagelig luckt, och ätas endast af Fåren. De föregifwas i synnerhet wara dem nyttige, när de hafwa Skabb. Det berättas, at en tilräckeligen stor knippa frisk Fläder med qwistar, löf och blommor inburne i Spannemålsbod eller wind, skall hastigt fördrifwa mask ur Säden. Försöket lönar mödan at göra; men man bör ock längre tid dermed hålla wid, at de icke återkomma.

Blommorne afplockas i torrt wäder midt på dagen, när all dagg är borta, utströs på damfritt ställe på winden, at i skugga hastigt torrkas; de förwaras sedan på torrt ställe, bäst i glas eller stenkrukor. Inwärtes nyttjas de såsom Thee wid alla tillfällen, då man will åstadkomma en lindrig utdunstning, såsom i lindrige förkylningar, lindrigare anstötar af Flussgickt, i Flusshosta. I anstötar af Ros dricker man morgon och eftermiddag Fläder-Thee, och tager om aftonen en god Thesked *Cremor Tartari*. Fläderblommor, upkokte i söt mjölk, gifwa et godt upmjukande och lindrigt

fördelande medel. Man doppar uti mjölken Yllet tyg och lägger på lidande stället wäl ljumt. När tandköttet wid eller efter tandwärk swullnar, nyttjar man Flädermjölk, at esomoftast hålla ljum i munnen, och lägger de upkramade blomsterne i tunt kläde utanpå. Skiljer man wäl stjelkarne ifrån, och stöter blommorne i en Mortel, så at de wäl krossas, lägger dem i något fint, glest och mjukt linne öfwer ställen, som äro af Ros angrepne, skaffa de ej sådan lindring. Man lägger dem sålunda krossade och torra äfwen på lindrigare swullnad med eller utan likaledes krossade Kammillblommor wid tandwärk och andra dylika swullnader. Flädermjölk silad och allenast spenwarm nyttjas och ofta med fördel, at gjuta i örat för öronsprång. Somlige finna färska Fläderblommor, bakade i Pannkaks smet, goda.

Torra Fläderbären brukas på sine ställen i Tyskland, at sätta färg på ungt Landtwin, som deraf skall få en smak af *Frontignac*; men allmännast anwänder man de friska och mogna til Flädermos. Rätta och bästa sättet at tilreda detta är: De wäl mogne, nyssplockade och från klasarne afrifne bären krossas wäl i trädkärl, och prässas igenom en stark hårduks eller linnepåse. Man tager et stort Tennfat eller nyss och wäl förtent kopparkärl, deruti slås saften, och kärlet sättes öfwer et fyrfat eller trefot. Man lägger rena glöder under, och låter saften, utan at koka, afryka, och alt som den minskas i kärlet, tilspäder man mera, så länge man har saft. När det begynner blifwa tjockt, rörer man sackta deri med en ren träspada, hälst af torr Björk. Ju närmare det lider åt slutet af afrykningen, dess noggrannare afpassar man wärman, at det icke må på minsta sätt widbrännas. När den ännu warma saften är tjock som en Sirap, tages kärlet af elden, och när den kallnat slås den i en glasburk, som, sedan Flädermoset fullkomligen kallnat, öfwerbindes med waxpapper. Äro bären icke wäl mogna, eller låter man dem ligga flere timmar ihop innan de präs-

sas, eller låter man saften stå, i synnerhet i wärma, flere timmar innan den afrykes, blir moset surt; nyttjar man oförtent eller illa förtent kärl til afrykningen, får moset smitta af kopparn, och kan bli skadeligt; låter man saften wid afrykningen koka eller wid slutet bli widbränd, förloras det werkande hos moset. Et wäl tillagadt Flädermos bör derföre hwarken smaka surt, widbrändt eller ergigt. Af femton sk:pd. bär får man wid pass twå sk:pd mos. Et sålunda tilredt Flädermos är et lindrigt swettdrifwande medel som brukas wid samma tilfällen, som förut är sagdt om Fläder-Thee. Man gifwer en til twå matskedar deraf, och dricker derpå warmt Thee, Ölostwassla, dricka, och starkare menniskor, som äro feberfrie, njuta ej så sällan derpå warmt Öl. I anfall af Ros nyttjar man et mos af en del *Cremor Tartari* och fyra delar Flädermos, hwartil man kan lägga stött Socker efter behag, och tager deraf en struken matsked morgon och afton, jämte Fläder-Thee.

Af swarta Fläderbär kan man på samma sätt, som af Winbär, tilreda et Win, som likwäl bibehåller altid en mindre behagelig bismak; men man har i Trägårdar en förändring af Fläder med gröna och en annan med hwita bär, och af desse kan man bereda et Win, som ganska wäl låter sig dricka. Med torrkade Fläderbär, kokade i watten med Alun och litet Spanskgröna, kan man färga Linnetråd brun, men man måste under färgningen beständigt omröra och wända tråden. BARTHOLIN och efter honom LINNÉ och HOUTTUYN berätta, at Fläderbären äro et gift för höns, men det nekas aldeles af KROCKER. Blommorne påstås af LINNÉ wara giftige för Påfoglar.

GÖTZE berättar, at stark rök af friska blad och grenar fördrifwer Syrsor.

Ylle, betadt i Wissmutuplösning, har DAMBOURNEY försökt at färga med Fläder och funnit, at Trädet eller weden, sönderskuren och länge kokad, gaf med tilsats, af litet grön

Witriol en wacker och beständig gråbrun på Oliw stötande färg; Torra blommorne gåfwo en dunkel Gyllenlacksfärg. som efter längre kokning drager i Muskus, hwilken icke förändras af trettio timmars blötning i Winätticka; mogna bären, som warit plockade åtta dagar och begynt komma i gäsning, gåfwo efter tre timmars kokning en wacker gråblå färg, mycket stark, hwaremot nyplockade bären, kokade med en fällning af Kopparwitriol och Alun medelst Pottaskelut, färgade Ullen blå, och färgen blef wackrare af Twålwatten, men tåler icke syra.

Ethundrade sk:pd. torr Fläder af de tjockare stammar hafwa gifwit inemot två sk:pd. Aska, och deraf har man fått wid pass tio lod renadt lutsalt. Kolen af Fläderträdet ser jag berömmas, men i hwad särskild afsigt, wet jag intet.

SAMOLUS *Valerandi*. Prodr. Fl. Scand. 267. Flor. Svec. 192. Sv. Bot.

Wäxer sparsamt på Hafsstranden i Roslagen, i Blekingen wid Norrja o. s. w.

Örten ätes af Koen, Fåret och Geten. Den är annars icke bekant för någon annan hushållsnytta, än at dess blad kunna nyttjas i grön Sallat.

SANGVISORBA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 199. Flor. Svec. 137. Sv. Bot.

Trägårds Pimpinella.

Wäxer i sidländta ängar i Östergarns och Ahlskogs socknar på Gottland. Den är en mångårig wäxt, som hos oss skötes i Trägårdar, för at nyttja bladen i blandning med andra wäxter til grön Sallat, hwilken deraf får en smak

af rå Gurker. Af den anledning, at wäxten af en del Engelske Landthushållare såsom foderwäxt warit mycket berömd, hafwa äfwen försök dermed hos oss blifwit gjorde; men ehuru gröna Örten afgifwer et både smakeligt och sundt foder för Kor och Får, har man icke funnit den lånande. Dock som wäxten trifwes på sandig botten, äfwen som högländta, steniga ställen och grusbackar, där swårligen något annat nyttigt will wäxa, gör den wäl, som har sådane ställen, at han på dem låter nerkratta frö häraf. På sandfält, hwilkas flygt blifwit hämmad, kan den ock jämte andra tjenliga frösorter sås, allenast stället et par år fredas för Kreaturen, at wäxterne få wäl rota sig, innan de afbetas. Jämför *Plantago lanceolata*.

Et starkt såd af hela Örten gifwer medelst långwarig kokning en wacker schattering af muskus på Wissmutbetadt Ylle. DAMB.

SANICULA e*uropæa*. Prodr. Fl. Scand. 325. Flor. Svec. 235. Sv. Bot.

Sårläka.

Wäxer under träden i skogarne i Upland, Skåne, Öland o. s. w. Örten förekommer ingenstädes ömnigt, ätes endast af Fåren och är för öfrigt icke känd för någon nytta i hushållningen.

SAPONARIA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 528. Sv. Bot.

Såpneglickor.

Wäxer på en del Kyrkogårdar och gärdesgårdar i Skåne. Blommorne hafwa en behagelig luckt, i synnerhet den förändringen, som har fyllde blommor, hwarföre den ock understundom får plats i Trägårdar, men widgar sig starkt

med sina krypande rötter. På jordwallar tyckes den wara nyttig at binda dem. Färska Örten, kokad til et någorlunda starkt spad, skummar, som Såpa, och RAFN har försökt, at det kan tjena at deruti aftwätta swett och fläckar på linne, när de senare icke hafwa någon märkelig färg. Ytterligare försök få afgöra, om icke den wore tjenlig til sådant bruk, hwar man icke wid twätt förbruka Såpa. Ätes af Hästen och Koen.

SATYRIUM.

Et slägte, hwaraf Swenska *Flora* räknat fyra arter; men hwarken äro de allmänne i wåra skogsängar eller ömnige, icke heller äro de kände för nytta eller skada. Det berättas wäl, at när Kor få äta *Satyrium nigrum*, skall mjölken blifwa blå, och Ost och Smör deraf få en smak af Wawiljer; men hos oss har man ingen sådan ärfarenhet. Om det härrörr deraf at wäxten är så sällsynt, wet jag intet.

SAXIFRAGA. Stenbräcka.

Af detta slägte äro icke mindre än tretton arter uptagne, såsom wildtwäxande i Swerige och Lappland. Af dem finner man den första eller *Saxifraga Cotyledor* understundom planterad i Trägårdar för sit egna wackra utseende. De öfrige äro icke egenteligen kände för någon nytta, utom

SAXIFRAGA *granulata*. Prodr. Fl. Scand. 515. Flor. Svec. 372. Sv. Bot. 153.

som wäxer i alla magra ängar, på torra backar och Ljunghedar. Den igenkännes lätt af sina njurlika blad wid roten och små klotrunda rötter, hwilka sitta i jordbrynet.

Den ätes endast af Geten, och Bien söka dess Blommor, men til färgning har VIBORG försökt den, och funnit den nyttig. Sättet at färga dermed anföres af RAFN sålunda: Wäxten samlas när den begynner at blomma. Tyget betas med Alun och Winsten (åtta lod Alun och två lod Winsten til marken) i två timmar, och derefter kokas Örten med tyget i två timmar, hwarefter det uptages, och för hwar mark tyg tillägges et lod Järnwitriol och et halft lod renad Winsten (Winstens krystaller eller *Cremor Tartari*), där i handteras tyget wid en wärma, som kommer nära kokning en timma, och til slut låter man det koka tio til femton minuter, då tyget får en stark grå på gult stötande färg, kokas Alun och Winsten tillsammans med Örten i två timmar, och sedan tyget i soppan lika så länge, blir färgen äfwen wäl grågul. Om tyget derefter i en half timma omröres i halfwarmt bad af fyra til sex lod Salzburger Witriol, uplöst i fyra kannor färskt watten, får det en mörk Oliwfärg.

SCABIOSA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 176. Flor. Svec. 117. Sv. Bot.

Åkerwädd. Båtsmän.

Wäxer i ängar, på åkerrenar, understundom i sjelfwa åkrarne bland Säden. Den ätes både af Hästen och Hornboskapen, och Bien söka blommorne. Man har anledning at tro Åkerwädden kunna anwändas til färgning på samma sätt, som Ängwädden.

SCABIOSA *columbaria*. Prodr. Fl. Scand. 177. Flor. Svec. 118. Sv. Bot.

Fältwädd.

Finnes på Gottland, Carlsöarne och i Skåne på torra fält. Ätes af Hästen och Kornboskapen, och Bien besöka blommorne. Om det wore någon fördel at föröka den på sandfält är icke försökt.

SCABIOSA *Succisa*. Prodr. Fl. Scand. 175. Flor. Svec. 119. Sv. Bot.

Ängwädd. Ängblad. Blåhattar.

Är allmän sidländte ängar. Den ätes af Hornboskapen och Hästen, och Bien söka dess blommor. När Ängwädden blommar, gör Gottlänningen sig färdig til Höhösten. Med torra Örten och Alun färgar man gult. Äfwen utan Alun, då man på kättelbottnen lägger en flo af hackad Ängwädd derpå en flo torra, men tidigt om wåren samlade Björklöf, så garnet, derpå Ängwädd, och öfwerst en flo Björklöf; härpå slår man watten, och låter det sackta koka en timma eller något mera, tils man ser at det färgar, då kärlet tages af elden, och står täckt tils det kallnat, dock at man understundom omrörer. Will man hafwa garnet höggult och mörkare, sköljes det i kallgjord lut. Med färska bladen färgar man grönt således: Man lägger dem sönderhackade på kättelbottnen, derpå en flo garn, så blad, derpå garn, och öfwerst åter blad. Man tilser at imellan sidorne af kättelen och garnet äfwen blad komma. Derpå gjutes färskt watten; man sätter alt på elden och låter det koka, så länge färsk fisk plägar koka. Derefter tages det af elden, och lämnas tiltäppt öfwer at halft dygn. Sedan läggas några näfwar aska til, alt som färgningen är stor; alt omröres wäl och kättelen sättes åter öfwer elden af koka så länge, som förra gången. Derefter tages det up, hänges på käppar at afrinna. När det uptages, synes ingen färg på garnet; men när det afrunnit, doppas det i

warma färgen så ofta, at det tager färg, wäl tjugu til trettio gånger. Under alt detta hålles färgen warm. Andra färga på samma sätt med hälften Ängwädd och hälften Renfana, men bägge måste tagas innan de få stjelkar. LINDERSTOLPE.

SCANDIX *Anthriscus*. Prodr. Fl. Scand. 359. Flor. Svec. 256. Sv. Bot.

Wäxer i Skåne, Calmarelän, på Öland och Gottland wid hus, gärden, wägar, buskar och gödselhögar. MILLER berättar at åtskillige, som råkat misstaga sig på denna i stället för Körfwel, kommit i lifsfara derigenom. Den skulle således wara giftig för menniskor, ehuru den ätes utan fara af Hornboskapen.

SCANDIX *Cerefolium*. Prodr. Fl. Scand. 358. Flor. Svec. 255. Sv. Bot.

Körfwel.

Wäxer wild i åkrarne wid Wissby och Cimbritshamn. Är annars en Trägårdswäxt, som årligen sås, och äfwen sår sig sjelf, hwar den får. Koen äter den begärligen, och den ökar mjölken hos henne. Fåret och Geten äta den äfwen, men Hästen icke. Körfwelens bruk i köket til Grönkål, Körfwelsoppa o. s. w. är bekant. Den nyttjas ock såsom et wälgörande Läkemedel för dem, som hafwa swagt bröst, långwarig hosta, i synnerhet efter öfwerstånden Plöresi. Man nyttjar då beqwämast Körfwelwassla, som man kan tilreda så, at man om aftonen låter hade mycket fint sex til åtta lod renplockade friska Körfwelblad, lägger dem i en Postelins eller glaserad stenkruka, gjuter derpå halftannat qwarter sjudhet Mjölkwassla, hälst friskt Ostwassla, el-

ler som man särskilt dertil yster med löpe eller Ägghwitor, täcker kärlet wäl til, och om morgonen prässar genom linne, samt efter beqwämlighet dricker en sådan sats hwar förmiddag. Men som denna kur måste nyttjas länge, bör man tilse, at man har jämn tilgång på Körfwel, som winnes derigenom, at man hwar annan eller tredje wecka sår en eller flere sängar, med Körfwelfrö. Äfwen småhackar och sedan bultar man färsk Körfwel, och wärmer den warsamt under omrörning, lägger den i et tunt kläde warm, icke het, på brösten, när man will fördrifwa mjölken hos Barnsängshustrur. Man ömsar så nytt et par gånger om dagen. Man will ock hafa sett god werkan af Körfwelwasslans inwärtes bruk jämte krossad, men icke wärmd, utwärtes lagd på hårda swulster och knutor, som icke wilja gifwa wika för wanlige fördelande medel. Man har wäl ock sett Körfwelwasslans goda werkan i långwarig Gulsot, men den fordrar dock kunnig Läkares biträde, icke derföre at medlet medförer någon fara, utan derföre at det kan behöfwa understödjas af andra Läkemedel.

SCANDIX *infesta*. Prodr. Fl. Scand. 360. Sv. Bot.

Demonstrator AFZELIUS har upgifwit denna arten såsom Swensk. Hushållsnytta är icke känd.

SCANDIX *odorata*. Prodr. Fl. Scand. 356. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Spansk Körfwel.

Är egenteligen hos oss en mångårig Trägårdswäxt som genom spillde frö på et eller annat ställe kommit ur Trägårdar. Den har samma luckt och smak, som den så kallade

Fina Körfweln; den kan ock til alla de samma behofwet anwändas, som den, och roten af Spanska Körfwelen kan äfwen nyttjas på soppor o. d., men hos oss har den senare än icke kommit i bruk, förmodeligen af den orsak, at det går nog långsamt at ärhålla dem, emedan frön af Spanska Körfwelen ligga gemenligen twå år i jorden; men roten warar deremot i många år, och hwar frön få lof at så sig, behöfwer man sällan bekymra sig om dess förökning. Fjällboarne i Piemont nytta denna Körfwel utwärtes på brösten på samma sätt, som är förut nämdt wid Körfwel, men de njuta den ock inwärtes såsom diökande, förmodeligen af den anledning, at de funnit den så märkeligen öka mjölken hos Kor, hwilka ock begärligen äta Örten. Huru wida det skulle wara förmånligt at i sådant afseende så den endast til föda för kor, lärer näppeligen wara försökt; då Örten i wanlig god jordmån, såsom Lermylla, wäxer frodigt och gerna kan afskäras twå til tre gånger om sommaren, tyckes det böra löna. Är det grundadt, som MARTIN berättat för VON LINNÉ, at Örten wäxer wild på sanden wid Bergen i Norrige, bör man ock wänta, at den kunde trifwas på wåra sandfält, och bidraga at göra dem nyttiga. Färska Örten, kokad en timma i watten, gaf åt Wissmutbetad Ull en wacker gul färg, som blef wackrare i såpwatten, men ändrades litet af Ättika. Ny Ull, äfwen Wissmutbetad, antog i samma såd en ljus *merd d'oie*. DAMB.

SCANDIX *Pecten*. Prodr. Fl. Scand. 357. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Wäxer wild wid Klinte på Gottland. Det enda bruk man känner af denna Örten är, at et starkt spad deraf gifwer åt Wissmutbetadt Ylle en ljus Citronfärg. DAMB.

SCHEUCHZERIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 449. Flor. Svec. 320, Sv. Bot.

Finnes i Torfmåsar och kärr i öfre delen af Swerige, i synnerhet allmän i Lappmarken. I enskildte hushållningen är den icke känd för något bruk. Den bidrager wäl med sina krypande rötter at binda jordytan i måsar; men woro näppeligen i det hänseende lönande at plantera, hälst man icke än wet, om den ätes af något Kreatur.

SCHOENUS Agh.

Et slägte, som är förwandt med Säfwen, och hwars hemwist är i myror och måssar. De mindre arter deraf, såsom *Schoenus albus*, Myraghen, *Schoenus fuscus* Brunaghen, *Schoenus ferrugineus* Araghen och *Schoenus nigricans* Knappaghen afbitas wäl i nödfall af Kreaturen, men afgifwa en slät föda. Den största eller

SCHOENUS *Mariscus*. Prodr. Fl. Scand. 49. Flor. Svec. 38. Sv. Bot.

Takagh. Agh. Åhm.

Är allmän i Gottlands måssar och fins äfwen på Öland, är för grof at af Kreaturen kunna förtäras, undantagande när den om wåren är späd. Torr kan den icke njutas, utan at den förut wäl tröskes och bultas, hwarigenom de små hullingar på bladen blifwa så krossade, at de icke såra munnarne på Kreaturen. Ja man anser den skadelig och äfwen dödande, om den ej wäl blir bultad. I alla fall är det et dåligt nödfallsfoder, och mycket sämre än en del Lafarter, hwarom förut är nämdt, den wäxer ock sent igen,

när om blifwit afwlagen, til grofwa mattor på golf, i bänkar och sängar kan den nyttjas, fast de äro nog hårda. Til tak anses den wara bättre än halm, såsom de blifwa både tätare och waracktigare. Sådane myror, kärr och gölar, som äro så belägne, at de icke kunna uttappas eller utdikas, lönade wäl, at deruti plantera denna Agh, som med sina krypande och starka rötter befordrar deras igenwäxt.

SCILLA *italica*. Prodr. Fl. Scand. 403. Sv. Bot.

Har utan twifwel i äldre tider blifwit planterad i en del Trägårdar, hwarifrån den spritt sig och wäxer nu i några Trägårdsängar och Tobakslyckor wild i Lund, och några få ställen på landet. Man känner ingen hushållsnytta deraf, men den förtjenar et rum i Blomsterqwarter, såsom tidigt blommande. Bien besöka dess blommor.

SCIRPUS. Säf.

Nio arter af detta slägte äro Swenske. Några ibland dem, såsom *Scirpus Bæothryon, acicularis, setaceus. Caricis* äro icke kände för någon hushållnytta. De öfrige äro

SCIRPUS *vaspitosus*. Prodr. Fl. Scand. 58. Flor. Svec. 43. Sv. Bot,

Myr Säf. Mossatuf.

Är allmän icke blott i torfmåssar och kärr, utan äfwen på Betesmarker, i ängar, skogsbackar, hwar bottnen är sur och torfartad, en jordmån, som altid gifwer et slätt och gemeligen ringa hö. Friska roten ätes begärligen af Swin, men torr ratas den. Friska wäxten afbites äfwen af Kreaturen, i brist på bättre, men torr ätes den icke, utan af Får, hwilka likwäl ej skola må wäl deraf. I ängar är det

angeläget at utrota Myrsäfwen, och det sker bäst genom dikning och gödsel, då den efterhand, liksom de förstnämde fyra arter, förswinner, och lämnar rum för goda gräsarter. Snabbare går det, om ängen tillika köres och med hafra twå til tre år besås. Kör man up en sådan äng, utan at dika efter behof, ruttna torfworne af Säfwen ganska sent, och wäxten framkommer åter efter några år, och qwäfwer då de bättre grässlag, som imedlertid kunnat framsticka.

SCIRPUS *lacustris*. Prodr. Fl. Scand. 61. Flor. Svec. 46. Sv. Bot. 150.

Sjö-Säf. Kålhwass.

Är allmän i åar, sjöwikar, dammar o. s. w. hwaräst wattnet är så djupt, at det icke gerna bottenfryser, som man will hafwa anmärkt at rötterne icke tåla. Den afgifwer ock en slät nödfalls föda för Kreaturen, undantagande för Getter och Swin, som sägas äta den gerna. Til taktäckning i stället för halm nyttjas den i öfre delen af Landet. Til stoppning i Klöfsadlar och putor på Seldon nyttjas den äfwen, och är därtil wida bättre än hö och nöthår. Man flätar af denna Säfwen allahanda slags gröfre mattor i bänkar, til underbädd i sängar, til golf o. s. w. Den brukas äfwen af Tunnbindare at lägga imellan stafwarne til tättning. Man tilreder af Sjösäf genom kolning en Swärta, som i synnerhet är tjenlig til Tryckswärta, och härtil bättre än den så kallade Frankfurter Swärtan, förmodeligen äfwen brukbar af Målare. Det är en uptäckt af Kongl. Danska General Adjutanten LÖWENÖRN, och beskrifwen i 7de Bandet af Physic. Oecon. og Medicochir. Bibliothek for Danmark og Norge, därutur jag lånt omständeliga beskrifningen. Säfwen bör uptagas wid Midsommar, och dermed icke dröjas öfwer åtta til tolf dagar längre, ty då är den i sit fullkomligaste tilstånd, och sedan finner man oftast mask i

den, som skadar märgen, och det är den, som gifwer bästa färgen. Härwid så wäl som wid hela handteringen måste man ganska wäl taga sig til wara, at ingen sand må komma på Säfwen. Öfwersta ändarne afskäras, och Säfwen torrkas i Sol eller på en wind; men man måste breda den tunt, och flitigt wända, at den ej må blifwa muggen, ty derigenom blir den sämre, äfwen som den måste förwaras på et torrt ställe, om den icke kan brännas straxt. Man låter af Järnbläck, som är et par linjer tjockt, förfärdiga sig fyrkantige, wäl täta rör, fem qwarter långa, tio och en half tum höga och åtta och et halft tum breda (*). För ena ändan får röret et lock, som går fyra tum ned åt sidorne. Rören packas fulle af den wäl torre och sandfrie Säfwen, som med en trädstöt med klots på ändan nedstampas. När det är tilbörligen fylldt, och locket påsatt, tilsmetas öpningen imellan rör och lock noggrant med ler, innan det insättes i ugnen, at all åtkomst af luft må frånstängas, annars brännes Säfwen til aska. Huru länge dessa rör böra wara i elden, kommer an på den senares styrka; men at Säfwen är lagom bränd, finner man af Järnrörens färg. Den måste wara glödande röd, men icke så het, at den går öfwer til hwitglödgning, ty då är hettan för stark, och Säfwen askbrännes. Har rören deremot icke fått nog hetta, får färgen en rodnad, emedan Säfwen icke då är fullkomligen förkolad. När rören eller askarne tagas ur elden har man wåt sand tilhands, som man blott ströer på sådane ställen, hwar spår wisar sig til lågeld, antingen wid lockets rand, där leret kan wara affallit, eller genom små dölgde springor på röret. Angelägit är at warsamt gå til wäga

* Dessa proportioner äro wäl rättade efter den ugn, hwari upfinnaren bränt, och kunna förändras, men jag har anfört det af honom upgifne förhållande, såsom det försökte. Gör man dem större, torde bränningen icke så wäl lyckas ända igenom.

wid rörens uttagande ur elden, ty faller locket af, förtäras kolen i hast til aska. Rören lämnas at fullkomligen afswalna innan de öpnas, man kan annars lätteligen blifwa bedragen, ty röret eller asken kan wara så afkyld, at den beqwämligen med handen kan handteras, och kolen inuti än wara eldade. Man gör derföre bäst at icke öpna dem, förrän de flere timmar warit aldeles kalla. Desse kol stötas och sicktas, rifwas sedan til det behof de äro ämnade. De gifwa en fin, len och god färg, och med nog försigtighet tilredd kan den icke så slita Kopparplåtarne, som andra sorter swärta, och kan för öfrigt nyttjas til Oljefärg så wäl som wattenfärg.

SCIRPUS *maritimus*. Prodr. Fl. Scand. 65. Flor. Svec. 47. Sv. Bot.

Hafs Säf.

Wäxer på haftstränderne i Skåne, Öland, Roslagen o. s. w. Om rötterne twättas, rensas, torrkas och stötas eller malas, kan det derigenom ärhållne mjöl i nödfall nyttjas både til wälling, brödbakning o. s. w. BRYANT säger, at allmogen i Engeland flere gånger i sådan händelse betjent sig deraf. Hwar man har tilräckeligt af Hafs-Säf, kan den ock nyttjas til taktäckning, mattor och d. m. Hornboskapen äta bladen, och Swinet är begärligt efter färska roten.

SCIRPUS *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 56. Flor. Svec. 42. Sv. Bot,

Knapp Säf. Sälta. Sälting.

Är allmän i kärr, gölar, gamla diken, wid åar, insjöar o. s. w. Ätes af Geten och Hästen i brist af bättre, men skall efter KALMS berättelse wara en angenäm föda för

Swin; det lärer dock egenteligen wara färska rötterne; ty sjelfwa wäxten har jag icke sett dem äta. Äfwen denna kan nyttjas at deraf fläta mattor.

SCIRPUS *sylvaticus*. Prodr. Fl. Scand. 66. Flor. Svec. 48. Sv. Bot.

Skogs Säf.

Wäxer på sumpiga ställen i skogar. Friska Örten ätes af Koen och Hästen, fast icke begärligen. Hwar den finnes til myckenhet, kan den brukas til taktäckning.

SCLERANTHUS *annuus*. Prodr. Fl. Scand. 524. Flor. Svec. 377. Sv. Bot.

Tandgräs.

Wäxer allmänt i åkrar. Den ätes af Geten, Fåret och Hästen, men ratas af Koen. I Upland kokas den med watten, och man låter den warma ångan deraf stiga up i munnen för Tandwärk. När det hjelper, kan man wara säker, at blott warme wattenångan gjort samma nytta.

SCLERANTHUS *perennis*. Prodr. Fl. Scand. 525. Flor. Svec. 378. Sv. Bot.

Wäxer i Skånska sandåkrar och på flygsandsfälten. Wid dess rot finner man understundom et rödt Färgtröp, Coceus Polonicus kalladt, som wid Midsommar samlas, torrkas och i Pohlen, Ryssland &c. nyttjas til färgning i stället för Coccionell. De sitta under jordbrynet i små klasar, och äro rödacktige til färgen, blifwa sedan mörkröde och änteligen

purpurröde. I rätt tid tagne äro de fulle af röd saft, och stora som små ärter. De finnas på flere sandwäxter, såsom *Hieracium Pilosella, Potentilla reptans* och *verna*, Smultronplantan, *Pimpinella Saxifraga* o. s. w. altid i sand. Det kan samlas af barn, som med en liten handspade med korrt skaft warsamt uplyfta Örten ur Jorden, ty om den upryckes ur jorden, kan färgkröpet lätt frånslitas. Man torrkar dem warsamt i ugn, utan at på något sätt brännas, I Sibirien färgas härmed linne Karmosin rödt både wackert och beständigt efter S. G. GMELINS berättelse. Man tager dubbelt häraf mot Coccionell. Men om insamling häraf hos oss skulle blifwa lönande, har jag skäl at twifla.

SCORZONERA *humilis*. Prodr. Fl. Scand. Prodr. Fl. Scand. 937. Flor. Svec. 685. Sv. Bot. 212.

Wild *Scorzonera*. Swinrot. Swinblomster.

Är allmän i kanta och magra ängar i Småland, Skåne, Öland, Gottland, Wästergötland &c. Ehuru Örten wäxer gerna äfwen i god jord, ser man den dock sällan i bördige ängar, antingen det frodigare gräset utträngер roten, eller som sannolikare förekommer, at det tätare gräset hindrar de med sit spärrande fjun försedde frö nedtränga i jorden. Icke heller synes den i ängar wara något nyttig, då lian icke wäl åtkommer bladen, utan at hugga för nära, och deremot om Swin komma i ängen, göra de skada med sit bökande efter roten, den de begärligen upsöka. Den wilda roten är skäligen bäsk, hwarföre VON LINNÉ råder, at nyttja denna i Apotheker, men den är liten, och då ängarne genom dess upgräfwande mycket skadas, blir det swårt at werkställa, då ingen gerna tillåter at så medfara sin äng. Sår man dess frö i god Trägårdsjord, blifwa wäl rötterne

något större; men de förlora och efter hand något af sin bäska. Wäxten ätes gerna af husdjuren.

SCROPHULARIA *nodosa*. Prodr. Fl. Scand. 767. Flor. Svec. 560. Sv. Bot.

Flenört. Torsnässla.

SCROPHULARIA *vernalis*. Prodr. Fl. Scand. 769. Sv. Bot.

Den förra wäxer hälst i på wåta ställen under buskar, wid bäckar, men äfwen wid hus, gärden och gator. Den har en nog stark och wederwärdig luckt, och ätes endast af Geten, och Bien söka dess blommor. I Norrige dricker allmogen Thee på bladen, såsom swettdrifwande i halssjuka; men Fläder-Thee och Mos äro både säkrare och angenämare. Friska bladen af denna och späda Ahlqwistar wäl sönderhackade och blandade med Salt, brukar man i Tyskland, at gifwa Fåren mot Blodpiss. Med et starkt spad af Örten brukar man at twätta Swin för lus. DAMBOURNEY har dermed efter tre timmars kokning satt en wacker schattering på Wissmutbetadt Ylle.

Den senare är funnen wildtwärande på Stockholms gator, wid Carlsberg o. s. w. troligen kommen utur Lazarets-Trägården, och är icke känd för annan nytta, än at Bien äfwen besöka dess blommor.

SCUTELLARIA *galericulata*. Prodr. Fl. Scand. 741. Flor. Svec. 538. Sv. Bot.

Getnos

Wäxer wid stränderne, bäckar, åar o. s. w. Koen, Fåret och Geten äta den, men Hästen och Swinet rata wäxten. De Dawuriske Mongolerne bereda en art Saffian, den de färga med blommorne. Färska Get- och Fårskinnen blötas så länge i sur mjölkwassla, tils håren lätt och rent kunna aftagas. De renade skinnen utspännas på marken, och öfwerstrykas renligt med söt mjölk, som är wäl rik på grädda. Man låter dem något torrka. Derefter hoprullas det ena efter det andra, först på längden, sedan på twäran, arbetas och wrides starkt med händerne, hwarefter köttsidan wäl renas från kött och hinnor. De utspännas åter, bestrykas med mjölk, hopwecklas och arbetas två til tre gånger, alt som skinnet är tjockt. Det blir så mycket hwitt, mjukt och waracktigt. Sådane skinn utbredas och beströs med några händer fulla färska blommor af Getnosen, som sönderkramas dels med händerne, dels under det de hoprullade skinnen wridas och arbetas. Detta arbete förnyas, tils skinnet fått nog och jämn färg, då det öfwerstrykes med swagt Alunwatten. Straxt får skinnet en blå, men den förändras snart i luften til en skön och waracktig grön färg. Som detta sättet at färga onekeligen medförer swårighet at få färgen jämn, wore säkerligen bättre, at krossa nyplockade blomman i en Stenmortel, i nödfall äfwen Metallmortel, prässa saften genom linne, och med en mjuk pensel påstryka den så ofta det behöfwes.

SCUTELLARIA *hastifolia*. Prodr. Fl. Scand. 742. Flor. Svec. 539. Sv. Bot.

Finnes på samma ställen, som den förra, men än mera sällsynt. Förmodeligen kunde den nyttjas på samma sätt som den förra, om man hade förråd deraf.

SEDUM *acre*. Prodr. Fl. Scand. 564. Flor. Svec. 403. Sv. Bot. 149.

Fetknoppar. Pallgräs. Wipegräs. Hällegräs.

En ibland de allmännaste wäxter öfwer hela Riket, och som finnes på alla torra backar och fält, på torftak och klippor, murar, wallar o. s. w. Den har en skarp och bitande smak. Geten är det enda djur, som rörer den, och Bien söka dess blommor. Det är icke utan at den i Läkekonsten kan med fördel nyttjas, men bör icke anwändas utan af kunnig och förfaren Läkare, då dermed så lätt kan göras skada. Dess skarphet förswinner til en del, då den torrkas, och den kan för dess saftfullhet icke torrkas utan i en warm ugn, dock bör man tilse, at den icke blir något bränd. Ibland allmogen är den så kallade Fallandesoten (ty wärr) icke sällsynt, och kan sällan botas, äfwen af de med rätta berömdaste Läkare. En Tysk skogsbetjent skall likwäl efter HUFELANDS berättelse hafwa med denna Örtens pulwer botat flere. Han samlade Örten om wåren, innan den gick i blomma, torrkade den på ofwannämde sätt, stötte och sicktade den til et pulwer. Häraf gaf han den sjuke morgon och afton et fjerdedels qwintin i sänder, och steg småningom til et halft qwintin. Wanligen förorsakade det i början kräkning, understundom afföring; men sådant förswann under fortsättning af bruket. Då sjukdomen annars allmännast är obotelig, och medlet med försigtighet nyttjadt, icke bör kunna skada, har jag trott mig böra anföra det. Färska nyprässade saften af fetknoppar, under starkt och långwarigt omrörande blandad med Linolja til en Salfwa, berömmes at dermed förbinda sår, som hafwa swampacktigt eller dödt kött.

Sedum *album*. Prodr. Fl. Scand. 563. Flor. Svec. 400. Sv. Bot.

Hälleknoppar. Mörtgräs.

Wäxer på berg och torra backar i öfre delen af Riket; på husen i Dalarne til myckenhet. Geten äter den, och understundom Koen. I Dannemark kallas denna Trippmadam och ätes i Sallat. Blomman förtjenar sit ställe i Trägårdar; den widgar sig wäl mycket, men är ock lätt tucktad. I Engelska anlägg är den synnerhet tjenlig, at plantera på både naturlige och konstiga högder och backar.

SEDUM *annum*. Prodr. Fl. Scand. 566. Flor. Svec. 405. Sv. Bot.

Småknoppar och

SEDUM *sexangulare*. Prodr. Fl. Scand. 565. Flor. Svec. 404. Sv. Bot.

Kantknoppar.

Wäxa på enahanda ställen med Hälleknopparne. Geten äter något af dem, för öfrigt äro de icke kände för något bruk.

SEDUM *reflexum*. Prodr. Fl. Scand. 560. Flor. Svec. 401. β. 1296. Sv. Bot.

SEDUM *rupestre*. Prodr. Fl. Scand. 561. Flor. Svec. 401. α. Sv. Bot.

Bägge likna hwarannan så, at de lätt förblandas, bägge wäxa de på klippor och berg, bägge odlas i Trägårdar under namn af Tripmadam, Prickmadam och ätas i grön Sallat. Den står grön hela året öfwer.

SEDUM *Telephium*. Prodr. Fl. Scand. 559. Flor. Svec. 400. Sv. Bot.

Kärleksört. Käringkål. Bockebläcke. Huslök.

Den finnes både med hwita och röda blommor. Friska saftfulla wäxten ätes, fast icke begärligen af Hornboskapen och Swinet, men ratas af Hästen. Bien söka blommorne. Färska bladen krossade läggas på Liktornar, och hjelpa understundom; äfwen läggas de på Brännsår.

Allmogen har med denna Örten hwarjehanda skrock.

SELINUM *carvifolia*. Prodr. Fl. Scand. 333. Sv. Bot.

Finnes hwarken allmänt eller ömnigt i fucktige skogsängar. Den ätes gerna af Hornboskapen så wäl som Hästen, men nyttjas för öfrigt intet.

SELINUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 332. Flor. Svec. 239. Sv. Bot.

Mossrot. Finsk Ingfära.

Wäxer i skogskärr och kärracktige ängar. Örten ätes af samma djur som den förra. Roten, som är skarp och har någon Kryddsmak, tuggas af Lapparne, och i Ryssland nyttjas den på en del ställen af allmogen, såsom Ingfära.

SEMPERVIVUM *tectorum*. Prodr. Fl. Scand. 597. Flor. Svec. 428. Sv. Bot.

Huslök. Taklök.

Om den någonsin warit wild hos oss, wet jag intet. Nu finner den icke, utan hwar den warit planterad på torftak eller torfryggningen, på Halmtak, på murar o. s. w. at den blifwit på wissa ställen så allmänt planterad på taken, har säkerligen något skrock til grund, som nu gått förloradt. De saftfulla bladens bruk på brännsår är wäl nu för tiden jämte wana anledningen, ty näppeligen kan den märkeligen bidraga at bewara torftaken. Geten agar gerna Huslöken hwar den åtkommer, och Fåret spisar ock deraf. Krossade bladen göra god nytta på brännsår, på swullna taggar af Gyllenådern, på Liktornar m. m när de på de förra flere gånger om dagen ömsas, och de senare dageligen en gång dermed förbindas. Saften, nyss prässad och blandad med litet honung, är tjenlig, at dermed pensla munn och Tunga mot Torsk.

SENECIO *aquaticus*. Prodr. Fl. Scand. 1021. Sv. Bot.

Som denna hittils allenast warit funnen omkring och åfwanföre Götheborg, har man icke haft tilfälle at utröna dess bruk och nytta; troligen är det enahanda med den följandes, hwilken den mycket liknar, ehuru fullkomligen derifrån skilgd.

SENECIO *Jacobæa*. Prodr. Fl. Scand. 1020. Flor. Svec. 751. Sv. Bot.

Ståndsl. Gullgubbar.

Är allmän i ängar, skogsparter, wid wägar, gärden o. s. w. Koen och Geten äta bladen, men Hästen och Fåret ratar dem. KALM anförer, at om färska Örten, tagen innan blommorne utspricka, hackas små, kokas en stund i watten, och man sedan kokar Ylle däri, blir det grönt, och än mörkare, om det sedan drages genom lut; men färgen tåler icke sol. Det torde likwäl ankomma på, at tyget antingen betas förut i Alun eller färgen dermed kokas. DAMBOURNEY har med friska Örten i blomma kokad en timma i watten, gifwit at Wissmutbetadt Ylle en fast brunaktig färg, som han kallar *musc olivatre dorée*.

SENECIO *paludosus*. Prodr. Fl. Scand. 1022. Flor. Svec. 752. Sv. Bot.

Wäxer mycket sparsamt wid Christianstad wid fästningsgrafwarne. Färska wäxten gifwer Ylle på samma sätt handteradt, som wid den förra är nämnt, en Citrongul färg, hwilken, om tyget kokas i tre timmar, får en mycket stark *muse doré*.

SENECIO *sylvaticus*. Prodr. Fl. Scand. 1019. Flor. Svec. 748. Sv. Bot.

Har i synnerhet sit hemwist på Swedjeland och i skogar. Wid Skanör wäxer den ömnigt på torfwallarne. Man känner icke dess nytta.

SENECIO *viscosus*. Prodr. Fl. Scand. 1018. Flor. Svec. 749. Sv. Bot.

Wäxer wid Götheborg och Stockholms gator o. s. w. Icke heller är denna känd för något bruk i hushållningen, men troligen kan den med fördel anwändas til färgning.

SENECIO *vulgaris*. Prodr. Fl. Scand. 1017. Flor. Svec. 747. Sv. Bot.

Korsört. Stenört. Blodgräs. Crucifixört.

Ingen Ört kan wara allmännare än denna i Trägårdar, på gator, tak, och hwar de kringswäfwande små frö finna bar jord. Den ätes af Koen, Geten och Swinet, men ratas af Fåret och Hästen. Krossade bladen läggas af Helsingen på Piggböldar, och af Normän på sår. Skotska Höglandaren brukar den och såsom omslag at befordra bulning. At den lagd på magen skulle åstadkomma kräkning, är icke troligt. Dess små frö ätas begärligt af en del små foglar. Man brukar derföre at såsom en god och förfriskande föda gifwa blomknippen åt Kanarifoglar. Denne och Wåtarfwen äro ibland de Örter, som snabbast afgöra sin wäxt. Efter den af LIGHTFOOTH anförde anmärkning, lefwer den tre månader från den dag Ståndarnes knappar öpna sig, til dess fröet är moget, åtgå aderton dagar. När man gifwer ackt, huru stark köld de tåla, at de med snö hölgde bibehålla sig i den strängaste köld, när man ser huru de från wårens första början til winterns ankomst beständigt bloming, faller det en upmärksam lätt in, at de af en Wis Skapare hufwudsakeligen måste wara ämnade til Spiskammare öfwer hela den tiden då jorden är bar, och lämna mogna frö åt små foglar. Det är ock förnöjande at betrackta t. ex. huru, behändigt Kanarifoglen icke blott utplockar Korsörtens frö ur fjunet, utan äfwen knäcker skalet, och uttager den lilla kärnan. Sparfwen gifwer sig icke så mycken möda. Det är, så mycket jag kunnat anmärka, endast de små foglar hwilka blott lefwa af Wäxtriket, som skala frön.

Et starkt spad af färska Korsörten, kokad en timme, har Ylle, betadt i Tennuplösning, efter lång kokning an-

tagit en fast färg, som DAMBOURNEY kallar en wacker schattering af *Ronce d'Artois*.

SERAPIAS.

Et ganska wackert slägte, nära anförwandt med Orchis och Satyrium, som finnes nog sparsamt i en del skogsängar, men som dels icke är kändt för någon nytta i hushållningen, dels ock ej utan mycken swårighet kan odlas i Trägårdar. Det lärer näppeligen lyckats någon at updraga desse nämde slägten af frö; enda sättet derföre, om man will i Trägård fägna sig åt deras blommor, är at warsamt, sedan de afblommat, upskära dem med så stor jordtorfwa, at icke deras rötter skadas eller blottas, och nedsätta hela torfwan i Trägården på et ställe, som håller sig fucktigt, och är fritt för den brännande middagssolen.

SERRATULA *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 977. Flor. Svec. 714. Sv. Bot.

Fjäll Skära.

Finnes i Lappska Fjällbygden. Är icke känd för någon nytta i hushållningen.

SERRATULA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 975. Flor. Svec. 715. Sv. Bot.

Åkertistel. Korntistel. Gortistel. Skroftistel.

Är ty wärr! et ibland de elakaste och tillika allmännaste ogräs i Sädesåkrar, och äfwen i en del Trägårdar, där den fått innästla sig. Detta ogräs både kryper omkring eller widgar sig, och går på djupet med sine rötter, och som dess frö flyga, kunna de äfwen lätt transporteras inuti de

bäst omgärdade ställen. Oacktadt den är starkt stickande, ätes den af Geten, Fåret och något af Koen, warföre man ock så sällan ser den på sådane Trädesåkrar, hwar Hornboskapen får beta, i synnerhet Får, hwilka med begärlighet söka de späda skotten; men åkern är icke wäl besådd, förrän man ser den, i synnerhet på lera och lermylla, frodas, och wäxa kapp med Säden. Af nyssanförde orsaker, är den af de swåraste ogräs at utrota; dock med trägenhet och upmärksamhet låter det sig göra. Man måste icke allenast djupt och ofta köra, utan äfwen icke spara mödan at med täta harfwar bortskaffa de upkörde rötter, och med menniskohänder låta upplocka de stumpar, som harfwen går öfwer eller qwarlämnar. När man dermed håller fort flere år, och aldrig på sit gärde tillåter något stånd få bära frö, kan man utrota den; men har man samfälldt åkergärde, och grannen ej gör det samma, winnes icke ändamålet så fullkomligen. Dock om man en gång har en åker, som är fri för Åkertisteln, och den hålles jämnt under ricktig odling och noggran tilsyn, kan Åkertisteln icke mera winna något skadeligt inrymme, ty de unge af frö upgångne plantor äro lätt utrotade. At askan af Åkertisteln har något företräde för andra Örters aska, som är lika saltrik, til Glasmakeri, har man swårt at tro, men hwar wäxten finnes til någon myckenhet, kan den icke bättre anwändas; än at deraf bränna aska. På en del ställen i Tyskland färgar man med Åkertisteln, som då tages innan den kommer i blomma, hackas små, kokas två timmar i watten, silas, detta åter upkokas med litet Spanskgröna, innan godset ilägges för at koka en half timma.

SERRATULA *tinctoria*. Prodr. Fl. Scand. 976. Flor. Svec. 713. Sv. Bot. 170.

Ängskära. Skära. Skärda. Skäla Skälegräs.

SERRATULA.

Wäxer i ängar, i synnerhet lågländte, i Skåne, Upland, Östergötland, på Öland, Gottland o. fl. st. Koen rörer den icke, knapt Hästen, men Får och Get äta den gerna någorlunda späd. Egenteligen är den en färgwäxt, som icke allenast mycket anwändes i hushållen, utan deraf försäljes äfwen til Färgare, och icke så obetydeliga partier til grannarne. Den insamlas när den gått i stjelk, men än icke hunnit i blomma, och säljes merändels friskt Lispunds- eller markwis, til Färgaren eller Köpmannen, som då hafwa omsorg at låta den wäl windtorrka. Jag wet icke at i Swerige försök warit gjorde at odla Skäran, som dock otwifwelacktigt borde löna sig, i synnerhet som den trifwes i en sämre jord, och om jag annars förstår HELLOT rätt, föredrager han den odlade för den wilda. Fröet sås med Korn eller Hafre antingen blandadt, eller bättre, sedan åkern redan med Säd är sådd och harwad, strös fröet af Skärdan öfwer, och öfwerfares allenast med en lätt trumla. Säden skördas om hösten, och nästa år derpå Skärdan. Men hwilket som är förmånligare, antingen at då uprycka Skärdan eller blott afskära den, för at följande år äfwen deraf få en skörd, kommer på försök an. At på Franska sättet så Rofwor om hösten, och därpå Skärdefröet, låta om wåren afbeta Rofworne af Fåren, och samma år skörda Skärdan, torde i wårt Klimat ej wara fördelaktigt, om man icke blott har afseende på den gödning Rofworne gifwa landet, då desse hos oss om wintern bortfrysa, och således icke kunna wäntas gifwa wårbete. Hos oss samlas Skärdan när den gått i stjelk; men än icke hunnit i blomma, på en del ställen i Tyskland låter man den icke allenast blomma, utan fröen mogna, dock icke så nära, at de på landet få utfalla, innan Skärdan insamlas. I hwilket af desse tilstånd Skärdan gifwer bästa Färgmaterial, wet jag icke wara genom säkra jämförelse försök utrönt.

Skärdan gifwer ensamt en gul något åt grönt dragande färg; men den är icke beständig. Betar man åter godset med Alun, blir den fast. Man gör Alunwattnet ej starkare än af et lod Alun til hwart stop watten, och deri betas linnet i tolf timmar, uptages och torrkas. Sedan tages til hwar mark linne et sk:pd. torr Skärda, tre lod hwit Pottaska och tre kannor watten, som står i blöt et dygn, kokas sedermera en timma; derefter uptages Skärdan, det betade och torrkade tyget ilägges och kokas sackta en half timma, och esomoftast wändes i soppan. Med tilsats af Urin, Spanskgrönt o. s. w. gör man schatteringar. Ylle färgas något olika. Betningen är den samma, men man behöfwer föga mer än hälften så mycken Skärda, tjugu til tjugu fyra lod til marken, och man kan, om så behagas, i stället för Pottaska nyttja god Osläckt kalk. Will man hafwa tyget Oliwfärgadt, göres det först gult på anförde sätt, sedan man uptagit det samma, läggas i färgsoppan twå lod fint stötte Galläplen och twå lod grön Witriol, och när soppan är kokhet, lägges tyget åter uti, för at kokas några minuter. Man räknar den gula färg, som Skärdan gifwer, för den wackraste och beständigaste, hwarföre man ock gerna nyttjar den til det, som sedan skall blifwa grönfärgadt. SCHEFFER betar det Yllna, som förut är med kli afkokt, under en timmas kokning i Alunwatten, som håller twå lod Alun på kannan, samt en tolftedel (*) Winstenskrystaller, hwarefter det uphänges öfwer natten och wäl afköljes, för at sedan färgas i soppa af Skärda utan tilsats. Sam-

* Detta är swårt at förstå: et tolftedels lod är för litet, en tolftedel Winstenscrystaller emot Alunen blir et sjettedels lod, som synes wara äfwen för litet, och en tolftedel mot watten är alt för mycket, en tolftedel mot godset blir ock för mycket, om man räknar det til et sk:pd. Den wanliga proportion plägar wara en tredje eller fjerdedel Winsten emot Alunen.

ma SCHEFFER säger ock, at färgen blir högre om godset betas under kokning med tre sextondelar (förmodeligen fem lod) Tennuplösning och lika mycket Winstenskrystaller. I hushållen färgar man Linne grönt med Skärda, då denna kokas i swag lut, med fyra lod brun Bresilja til hwar mark Skärda. När det kokat en timma, fråntagas spånor och gräs, et lod fint stött Spanskgröna tillägges. När det dermed kokat en fjerdedels timma, ilagget tyget eller garnet och färgas; men färgen är obeständig i Sol.

Med soppa af Skärda antog Wissmutbetadt Ylle en ren och fast gul färg, när det hölts deruti en half timma hett utan at koka. DAMB.

SESELI *montanum*. Prodr. Fl. Scand. 365. Sv. Bot.

Demonstrator AFZELIUS räknar denna til Swenska wäxter. Om den tjenar i hushållningen, är icke bekant.

SHERARDIA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 178. Flor. Svec. 120. Sv. Bot.

Sherardsört.

Wäxer i åkrar bland Säden, i en del Skånska åkrar på Sandmylla. Ätes af Geten, knapt af Fåren.

SIBBALDIA *procumbens*. Prodr. Fl. Scand. 387. Flor. Svec. 275. Sv. Bot.

Wäxer i Luleå Lappmark; okänd för någon nytta.

SILENE

I *Prodromo Floræ Seandiņaviæ* äro fem arter häraf uptagne, hwaraf den ena tilhörer Lappmarken, och af de andra förtjenar endast

SILENE *nutans*. Prodr. Fl. Scand. 538. Flor. Svec. 388. Sv. Bot.

någon upmärksamhet, emedan den wäxer på torra magra sandfält och backar, samt ätes begärligen af Hästen, Fåret och Geten, Koen försmår den icke heller, och dess blommor besökas af Bien. På sandfält wore den derföre wäl wärd at så til myckenhet, så mycket mer som roten är mångårig. För sin sköna luckt om aftnarne kan den ock förtjena plats i Trägårdar.

SINAPIS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 832. Flor. Svec. 610. Sv. Bot.

Åkersenap. Åkerkål. Prästkål. Swinkål. Gulört.

Förblandas gemenligen med rätta Åkerkålen *Brassica campestris*, ehuru den wid närmare efterseende lätt skiljes både på blad, blommor och fröhus. Den är et på många ställen mycket allmännare och ömnigare ogräs i åkrar än Åkerkålen. Friska wäxten ätes af alla husdjuren, Hästen frågar dock minst efter den. Bladen plockas af Bondfolket på en del ställen i Skåne, för, at anwändas til Grönkål. Det händer ock, at man på landet insamlar frön af Åkersenapen och säljer dem för swart Senap, men det er et bedrägeri, ty hos dem saknas swarta Senapens skärpa, deremot de hafwa en oangenäm bäskhet, som är i stånd at fördärfwa den bästa Matsenap, allenast litet Åkersenap tilblandas. At Åkersenapens frö äro oljerika, är bekant, och kun-

na de med fördel anwändas til Oljeprässning; ändskönt de icke skulle gifwa så mycket, som SPIELMANN fått, nemligen en tredjedel Olja mot frö. Allmännast gifwa de en femtedel, och den nyprässade Oljan är brukbar äfwen til mat, men härsknar snart. At odla Åkersenapen til et sådant bruk, woro dock hwarken rådeligt eller lönande, twärtom bör man söka at utrota wäxten utur sina åkrar, som sker på samma sätt, som wid Åkerkålen är sagdt.

SINAPIS *nigra*. Prodr. Fl. Scand. 833. Flor. Svec. 611. Sv. Bot. 83.

Senap. Swart Senap. Simp.

Wäxer wild i Gottlands åkrar, och i Skåne wid jordwallar, kåltäppor, landswägar o. s. w. så at frö til husbehof på sådane ställen kan tilräckeligen insamlas. På en del ställen sås det ock i Trägårdar til husbehof, sällan til salu, ock denna Senap blir äfwen om jorden är god, bättre, angenämare och något större. Hwilketdera som nyttjas bör det wara sin mognad så nära, at skidorne, innan örten uptages, äro bruna och snart färdige öpna sig, torrkas antingen på lakan i Solen, eller på dragfulla ställen, samt efter utklappningen medelst dryftande fullkomligen renas, derefter tunnt utbredas och esomoftast röras, at det må bli wäl torrt, och förwaras på torrt ställe, annars blir Senapen lätt möglig, och om den gömmes i warmt rum, härsken och obehagelig. Huru Senap i köket anwändes, är bekant. Allmänneligen males den med watten, andra nyttja Dricka, Öl, Ätticka. Watten är det bästa, i synnerhet om, sedan den är malen, något fint Salt tilsättes. På en del ställen i Tyskland och andra länder males den torr eller stötes fin, och upblandas med inkokad och wäl skummad Drufwemust. Man säljer ock tilredd Senap under namn af

Moutarde de Dijon, de Lion &c. Et sätt at tilreda den så kallade Franska Senapen är: Et halft Lispund swart och likaså mycket hwitt Senapsfrö blandas och blötas i et halft ankare Winätticka. När det är wäl utsmäldt, males Senapen med Ätticka, och när den gått så ofta genom qwarnen, at den är fin nog, upblandas den med et stop Flädersaft, och går åter en eller twå gånger igenom qwarnen. Andra lägga härtil et lod fint stötte Kryddneglickor och åtta lod Spansk Humle, äfwen fint stött och siktad. Några torrka Senapen först, stöta och sickta den, andra skålla den med kokhett watten, torrka och stöta den; men i bägge fallen blir den sämre. Den hwita Senapen, *Sinapis alba*, som man sår wanligen i Trägårdar för bordet, har er mera bitande skärpa; men den egna Senapssmaken, som wår swarta Senap har, saknas. Den Österländske, *Sinapis orientalis*, hwilken jag förmodeligen först odlat i Oeconomiskt afseende, är äfwen skarpt bitande, men har tillika en behagelig sötma, som gör at den, blandad med swart Senap, blir ganska god. Et allmänt fel af dem som så Senap är, at de så den för tätt, ty derigenom blifwa frön mindre, och icke så goda; ju glesare den får wäxa, dess bättre blir den. I England sås hwit Senap mycket tidigt om wåren, ofta under fenster, för at bittida om året bruka de späda bladen til grön Sallat, men än ömnigare har man i senare åren begynt at så den til Oljeslageri, hwartil den i Swenska klimatet är wida förmånligare, än Chinesiska Oljerättickan. Den Österländska borde och härtil försökas. Man påstår, at hwita Senapen icke skadas af Jordloppor, åtminstone mindre än andra Oljeplantor. Den gifwer wid råätt skötsel rik afkastning, och öfwer en tredjedel Olja i kannetal, som både kan nyttjas til mat och i Lampor. Besinnar man, at wäxten är årig, bör dess odling wara förmånligare än Rapsatens.

Gröna wäxten ätes gerna af Kor. För flere år sedan upgafs det i Frankrike såsom mycket förmånligt at så Senap, för at om sommaren kunna skörda twå til tre gånger grönt foder åt Kor och Oxar; men hos oss har det icke welat lyckas; wäl äta de gerna sådant foder; men lönande har det icke funnits.

Man utgifwer såsom en kur för Frossa, at på nyckter maga taga en liten matsked hel eller omalen swart Senap; men kuren är osäker, och då man känner flere exempel på obehagelige följder deraf, råder jag ingen, at utan ärfaren Läkares samråd, nyttja den.

De som äro behäftade med Ros, pläga alsintet tåla Senap, eller åtminstone behöfwa de njuta den sparsamt. Huru Senapsdegar beredas och huru samt tid hwilka tillfällen de nyttjas, finner man i Sockenapotheket tilräckeligen anfördt.

SISON *inundatum*. Prodr. Fl. Scand. 349. Flor. Svec. 249. Sv. Bot.

En liten osynlig wattenwäxt, hittils endast funnen på öfwerswämmade ställen på stränderne af Helje å wid Christianstad. Såsom nyttig är den icke känd, men heller icke med wisshet såsom skadelig, ehuru den är misstänkt. Detta och mycket mera sådant borde och kunde genom säkra rön agöras, men då det fordrar en kostnad, hwilken enskildte personer sky, huru nyttigt för det allmänna wore det icke, at en anstalt i Skåne gafs, hwar dylike försök kunde anställas för offentelig bekostnad!!! Anledning til misstanka på den här anförde lilla wäxten är, at den wäxer på en betesmark, där ej sällan händer, at flere Kor störta, men brist på afgörande försök wåller, at men ej wet, om denna eller en annan, eller ingen af de där wäxande och misstänkte Örter wåller den förlust, som Stadens inwånare måste widkännas.

SISYMBRIUM *amphibium*. Prodr. Fl. Scand. 813. Flor. Svec. 593. Sv. Bot.

Man har häraf trenne förändringar, som härröra af stället, där Örten wäxer, antingen i watten, på sumpig botten eller på torrare ställe, dock wid watten. Färska Örten ätes af Koen och Hästen, något af Geten och Fåret.

SISYMBRIUM *arenosum*. Prodr. Fl. Scand. 815. Flor. Svec. 397. Sv. Bot.

SISYMBRIUM *Irio*. Prodr. Fl. Scand. 817. Flor. Svec. 596. Sv. Bot.

SISYMBRIUM *Supinum*. Prodr. Fl. Scand. 814. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

SISYMBRIUM *sylvestre*. Prodr. Fl. Scand. 812. Flor. Svec. 594. Sv. Bot.

Ingen af dessa fyra är känd för någon nytta i hushållningen widare än at Koen, Geten och Fåret afbetar den andra i ordningen innan den blir grof; men då den sparsamt förekommer, är den icke heller i sådant afseende wigtig.

SISYMBRIUM *Nasturtium*. Prodr. Fl. Scand. 811. Flor. Svec. 592. Sv. Bot.

Källkrasse. Wattenkrasse.

Wäxer wid bäckar och ränlar, som härleda sig från friska källor, i Skåne på flere ställen. Bladen smaka såsom *Cochlearia*, hafwa dock mindre bätska, och kunna ätas såsom grön Sallat. Man kan ock deraf bereda en god Skörbjuggsdryck, om man uti et Postelinskärl lägger sex til åtta lod friska och småskurne blad af Källkrassan om aftonen, och slår derpå en het wassla, tillagad af halftannat qwarter mjölk, som man ystat med et qwintin *Cremor Tartari* eller Citronsaft, tiltäpper kärlet wäl, och låter det stå öfwer natten. Om morgonen prässas det genom linne, och tillägges socker efter behag. Den drickes efter hand om morgonen på nyckter maga. Will man til det ene eller andra behofwet plantera Örten, insamlas frön, som äro mogna i September, och utströs genast wid något Källsåg, som hela sommaren öfwer har watten, hälst om stället har sandbotten; men det bör ock fredas för Boskapstramp et år eller par, tils det får widare sjelf kasta frön.

SISYMBRIUM *Sophia*. Prodr. Fl. Scand. 816. Flor. Svec. 595. Sv. Bot. 203.

Stillfrö.

Wäxer wid hus, wallar, Kyrkogårdar, gator o. s. w. gröna wäxten ätes wäl af Kreaturen, men icke begärligt. I Nerike gifwa de frön in mot Blodsot, så hos folk som Boskap; men det är icke allenast ibland de osäkra medel, utan ibland de farliga, derföre at man derwid underlåter de bättre medel, som borde brukas; man gör derföre wäl

at lämna detta och nyttja säkrare. Påliteligare torde dessa fröns bruk wara mot maskar hos barn, åtminstone kunna de utan fara försökas, om en Theesked eller twå, alt efter åldern, hela frö ingifwas en gång om dagen, hälst om morgonen på nyckter maga. At nyttja färska Örten emot moderpassion, som skall wara brukeligt på Gottland, hörer förmodeligen til de ganska opålitelige kurer. At man ur den ena boken efter den andra kan afskrifwa, at Stillfrö, til en tiondel blandadt med krut, skall öka dess styrka, wisar huru litet man ofta lämnar upmärksamhet åt hwad man afskrifwer.

Då de andra Skidwäxterne, så snart frön äro mogne, öpna sine skidor för at, släppa frön, bibehålla Stillfröets skidor sine slutne efter wintern, at Småfoglar må kunna gagna dem til föda.

SIUM *angustifolium*. Prodr. Fl. Scand. 346. Sv. Bot.

Detta är den samma, som menas uti *Flora Svecica 248,* och blifwit där införd under et orätt namn. Den wäxer på flere ställen i Skåne wid bäckar, rännlar och åar. Man känner icke dess nytta eller skada, men förmodar dess egenskaper wara lika med Strättans.

SIUM *Falcaria*. Prodr. Fl. Scand. 348. Sv. Bot.

Är et förtretligt och med sine rötter starkt krypande ogräs i sandiga åkrar wid Glemminge By i Skåne. Den skulle ojäfacktigt wara nyttig såsom bindande at plantera i sand, men på länge man icke känner, om den är nyttig eller skadelig för Kreaturen, dristar man icke tilstyrka denna Såsom ogräs betracktad, måste den handteras lika med *Convolvulus arvensis*.

SIUM *latifolium*. Prodr. Fl. Scand. 345. Flor. Svec. 247. Sv. Bot. 178.

Strätta.

Är allmän wid Å- Sjö- och Dambräddar och större Wattenhålor. Den gröna wäxten ätes wäl af Hästen och Swinet och understundom af Fåret, men anses icke såsom något sundt foder, kommer ock understundom med i det hö, som skördas wid watten, och förtäres, utan at man märkt någon skada deraf. Uti Swenska Wet. Acad. Handl. För 1750 berättas, at Bönderne i Upland bruka at hacka roten af Strättan små, och gifwa Boskapen en göpen deraf med kli påströdd, såsom förwaringsmedel mot Boskapssjukan, men at det ej går an efter Midsommar, ty då skall roten wara giftig, hwilket den icke är förut. Det exempel BEYERSTEN på nämde ställe anförer om roten hämtad wid Bartholomäi-tid, synes ock bewisa rotens häftiga werksamhet såsom gift. På samma ställe berättas ock, at en Poike, som ätit af roten, räddades med ömnig mjölk och upkastning. Om den före Midsommar uptagne roten werkeligen äger en sådan förebyggande kraft mot Boskapssjukan, tarfwar mera afgörande försök; men man gör imedlertid säkrast at hindra Boskapen komma til de ställen, där den i lågt watten wäxer, efter Midsommaren.

SOLANUM *Dulcamara*. Prodr. Fl. Scand. 279. Flor. Svec. 201. Sv. Bot.

Bittersöta. Qweswed. Matledsquistar. Ormbär. Hållbär. Trullbär. Willbär. Galnebär.

En liten buskartad ranka, som wäxer wid watten och på fucktiga ställen, äfwen som wid gärdesgårdar, träd och buskar. Hela Örten har färsk en wämjelig luckt, som under torrkningen mäst förgår. Geten och Fåret äta den något, de öfrige intet. Bären har allmogen i allmänhet den tankan om, at de göra den galen, som äter dem; men de både luckta och smaka så wämjeligt, at näppeligen någon faller på at göra försöket. At en hund af trettio bär innom tre timmar dödt, berättar wäl FLOYER; men försök gjorde på Kjöpenhamns Veterinärskole hafwa wisat, at hwarken sextio eller åttatio bär hafwa bekommit hundar illa, mycket mindre dödat dem. Den anmärkning, som RAFN anförer, at Bittersötan updragen i Orangerie har den förmån, at Pommeranslusen (en art Bladlus, som håller sig på Orangerie-Träden?) flyttar sig från Pommeransträden på Bittersötan, är mäkwärdig, och bör föranleda til ytterligare försök, om icke flere arter Bladlus, som ej sällan fördärfwa Orangeriwäxter, kunde med samma wäxt afhållas. At Bittersötans qwistar skulle brukas til band på drickskannor, har jag mig icke bekant, och anser jag dem til sådant bruk aldeles otjenlige, såsom för swaga.

I Läkekonsten anwändas stjelkarne af Bittersötan mycket. Man insamlar dem wanligen om hösten, aftager bladen, och utbreder stjelkarne, at de få wäl torrka; de skäras sedermera små, och förwaras för fucktighet, ty de äro nog benägne at mögla. De nyttjas wid många tilfällen, men såsom husmedel egenteligen mot långwarig Flussgickt utan Feber, och uteblifwen Rening. De nyttjas antingen såsom Thee, då et halft, helt, til halftannat lod småskurne stjelkar, och om man behagar en liten bit färsk Citronskal, läggas i Theekannan, hwarpå slås et halftstop sjudhett watten. Man sätter Thetannan på glöder, at det får bibehålla sig hett utan at koka en god fjerdedels timma; deraf dricker man en kopp i sänder med eller utan socker och mjölk, och

det på nyckter maga. Man begynner wanligen med två koppar första dagen, och öker på en kopp hwar dag, til dess hela satsen änteligen njutes dageligen. Eller lägger man stjelkarne i et stenkärl med lock, gjuter derpå heta wattnet, och låter det stå tiltäpt på en Kakelugn från ena morgonen til den andra, då det afhälles och drickes kallt med mjölk. Andra nyttja dem längre tid i blandning med litet swarta Winbärslöf, eller Citronmeliss såsom et starkt Thee et par koppar före- och eftermiddagen. Jag har ock sett dem på förstnämnde sätt nyttjas med förträffelig werkan i första början til anläggning af Twinsot, härrörande af stark förkylning.

SOLANUM *nigrum*. Prodr. Fl. Scand. 278. Flor. Svec. 200. Sv. Bot. 61.

Nattskategräs. Hansletsgräs. Trollbär.

Wäxer allmänt wid hus, gator, wägar, åkrar, i Trägårdar. m. m. Den har äfwen som den förra en obehagelig och wämjelig luckt, som ökes i starkt Solsken och ej sällan i hettan liknar dessman. At detta dess flygtiga och lucktande wäsende icke är wälgörande för menniskan, finner man lätteligen deraf, at om man wistas något länge på et ställe, där Örten wäxer ömnigt, i solhettan, händer ej sällan at dess luckt förorsakar hufwudwärk. Men at Örten derföre är giftig, följer icke. Wisserligen lämnas den wanligen orörd af husdjuren, och tros derföre wara dem skadelig; men de försök RAFN anförer, då en Åssna förtärde et sk:pd. af färska Örten, en Hund sextio bär, en Tupp tjugu, och en And likaså många bär, utan at någon den minsta werkan deraf märktes, wisa wederspelet. Et mera afgörande försök, som tillika wisar, huru olika smak djur af en art hafwa, har jag sjelf gjort. Jag låt ur min Trägård uphämta två sto-

ra korgar luk, som bestod til trefjerdedelar af Nattskategräs, hwaraf en stor del hade mer och mindre mogna bär. Jag lät lägga det för twänne Kor, som hemkommo från en swag betesmark. Den ena af dem rörde icke derwid; men den andra förtärde begärligt altsammans innom en timma. Koen mådde deraf icke allenast på intet sätt illa, utan mjölken, som jag af henne lät några mål derefter taga särskildt, röjde ingen osmak, icke heller hwar den til mängden minskad. Denna händelse tyckes ock gifwa anledning, at icke anse alla de rön, som en och annan gång blifwit anstälde i afsigt at utforska, hwilka wäxter som ätas af de tama Djuren eller icke, för mindre säkra. En Get, nyss kommen från sit magra bete i Göingehärad, lät jag lägga späd klöfwer före en hel wecka å rad, hon rörde det icke, utan åt i stället gammalt hö och torr halm. Änteligen fick jag än en Get, som war upfödd på slättbygden. Denna åt icke allenast straxt Klöfwern, utan upmuntrade äfwen den förra dertil, så at hon sedermera med begärlighet förtärde den. Twänne Kor på stall, som en månads tid fått gräs och grönt Korn, wille, när detta fick ända, icke röra gröna Wickor, utan höllo äfwen häldre til godo gammalt och dåligt hö; men de fingo icke annat; efter några dagars swältkur grepo de Wickfodret an, och förtärde det sedan begärligt, utan at wilja röra det gamla höet, som på försök lades för dem, flere sådane exempel at förtiga, hwilka wisa Djurens olika smak, och huru den äfwen är föränderlig. Men imedlertid, som sagdt är, lämna de merändels Nattskategräset, fast det icke synes wara dem skadeligt.

Gröna Örten, krossad imellan stenar jämte Spindelwäf och härsket fläsk, brukas på Fulslag eller onda bettet i dess början.

Allmänneligen har Nattskategräset swarta bär, men wid Lund finnes; fast sparsamt, äfwen en förändring med gula bär, och en annan med röda.

SOLIDAGO *Virgaurea*. *Prodr*. Fl. Scand. 1025. Flor. Svec. 754. Sv. Bot.

Gullris. Jungfruris. Räftunga.

Wäxer öfwer alt i ängar i Skogstrackter. Den ätes af Hästen och Hornboskapen, i synnerhet gerna af Fåret. Färska Örten med blommorne gifwa efter halfannan timmas kokning en soppa, hwari Wismutbetadt Ylle utan kokning antager, en Gyllenlacks färg, hwilken efter tre fjerdedels timmas kokning förändras til en ljus Muskusfärg. DAMB.

SONCHUS *alpinus*. Prodr. Fl. Scand. 948. Sv. Bot.

Wäxer i Lappska Fjällen, förmodeligen äfwen längre ned. Är bortblandad med *Sonchus lapponicus,* LILJEBLAD anser dem wäl för förändringar; men äger det grund, som LINNÉ säger, at denne senare är enårig, äro de ock säkert skilgde, ty denne *S. alpinus* är mångårig. Man känner icke hushållsnyttan af den.

SONCHUS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 945. Flor. Svec. 687. Sv. Bot.

Fet-tistel.

Är et ogräs i åkrarne på flere ställen, hwilket med sine krypande rötter och flygande frö mycket förökar sig. Utan at man hindrar den gifwa frö, och wäl kör Åkern, kan den icke utrotas. Den ätes gerna af Hästen, Hornboskapen och Swinet, Bien söka ock dess Blommor.

SONCHUS *lapponicus*. Prodr. Fl. Scand. 947.
Sonchus alpinus. Flor. Svec. 689. Sv. Bot.

Tota. Tolta. Jerja.

Har hemma i Lappska Fjällen, där den wäxer ofta til mans högd, och år efter LINNÉS upgift en- understundom twåårig. Troligt är den egenteligen twåårig. Den ätes af samma Djur, som den först anförde arten, men skall gifwa mjölken hos Kor, som äta deraf, en bitter smak. Kan hända *S. alpinus* har samma werkan om det försöktes. De tjocka och bäska stjelkarne ätas skalade rå af Lapparne.

SONCHUS *maritimus*. Prodr. Fl. Scand. 943. Sv. Bot.

Lärer wara nog sällsynt, och är icke känd får någon hushållsnytta.

SONCHUS *oleraceus*. Prodr. Fl. Scand. 946. Flor. Svec. 688. Sv. Bot.

Mjölktistel. Wattentistel. Swintistel.

Allmän i all lätt och god brukad jord, där den är et årigt ogräs. Man har twänne förändringar deraf, som af andra anses för särskilde arter; men som til sine egenskaper komma öfwerens. Den ätes färsk begärligen af Boskapen, men än begärligare af Hästen, Swinet, Haren och Kaninen. De spädare bladen äro goda i Grönkål, och äfwen stufwade såsom Spenat, kunna ock ätas såsom Lattuk i grön Sallat. Man kan gerna med denna wäxten ensam upföda grisar.

SONCHUS *Sibiricus*. Prodr. Fl. Scand. 949. Flor. Svec. 690. Sv. Bot.

Wäxer wild i Ångermanland, i Torne Lappmark, Sawolax och Karelen. Är icke känd til sin nytta.

SORBUS *aucuparia*. Prodr. Fl. Scand. 608: Flor. Svec. 435. Sv. Bot. 145.

Runn. Rönn.

Et allmänt träd wid Byar, hus, äfwen i Skogar, som wäl blir tämmeligen högt, men får sällan något märkeligen tjock stam. Det tåler all slags jordmån, men bästa wäxten får det uti en djup lermylla, som tillika är något fucktig, hälst när stället har skugga af andra Träd. Det har wacker både stam och Krona, och bär tidigt fruckt. Det hinner wäl icke någon synnerlig ålder, men wäxer ock derföre i tjenlig jord tämmeligen qwickt. Kronan låter fuller aga sig, men får likasom Asken icke något wackert utseende, och stammen twingas deraf ganska mycket; man bör derföre nog bittida putsa stammen, men låta Kronan wäxa fritt. Trädet är segt nog at fördraga stormar, men gifwer derföre icke synnerligt lugn, emedan det icke får någon yfwig Krona. Dess löf äro mycket utsatte för rost, icke dess mindre samlas det flitigt af Norrske hushållare til Winterfoder för Boskapen, och brukas tillika med barken til sörpe åt Kor och Kalfwar. Norrska Ordspråket Rogna rejser, Rönnen reser wisar, at man anser där denna föda för synnerligen kraftig och styrkande. Löfwen ätas gröna gerna både af Hästen och Hornboskapen; men man har den tankan, at om Hästar få äta mycket deraf, släppa de håren. Om sådant äger grund eller icke, kan allenast genom försök afgöras. Renen äter begärligen löfwen af Rönn. Barken afskalas

ock til myckenhet i Norrige, til et godt och hälsosamt Winterfoder för Hornboskapen. Bär och qwistar gifwas åt Geten för Ryl eller Bockerid, det är en art skabb på ryggen.

Bären nyttjas til fogelfångst, och winterföda för Sidenswansar, Trastar, Domherrar, Nattwakar, Turturdufwor, Orrar m. m. De gifwa, et godt, fast icke ömnigt Bränwin, om de wäl krossas och mäskas med annan fruckt eller Säd. Til detta behof tagas de icke förrän de fått frost, och så har VON AKEN fått wid pass sex kannor efter en Tunna Rönnbär. På en del ställen i Tyskland kokar man af de wäl mogna bären et mos, som til husmedel nyttjas på samma sätt som Flädermoset; men i synnerhet skall det wara nyttigt för dem, som hafwa beswärligheter wid urinens afgång, förorsakade af grus. Man ärhåller sådant mos, om de wäl mogne, ej frostbitne och från stjelkar rensade bären kokas i förtent kärl med litet, dock tilräckligt watten under lock, til dess de blifwa wäl möra, och de med en torr stöt krossas och prässas genom hårduk eller fint durchslag, och saften sedan utan kokning sackta afdunstas. Til samma ändamål bruka andra at dageligen äta 12 til 20 Rönnebär en eller twå gånger om dagen, och det är wist, at flere som haft skäl befara Njursten, blifwit derigenom botade. Bären böra til sådant bruk wara wäl mogne, men icke fått frost.

Trädet är tämmeligen hårdt och segt, derjämte wackert, hwarföre det icke allenast tjenar til Åker- och Wagnsredskap, utan äfwen til naglar wido Qwarnwerk, Skrufwar, smärre Walsar, Tryckformar, Snickare arbete, skaft på knifwar och smärre werktyg, Bösse- och Pistolstockar m. m.

Den Landtman, som på sina ägor har steniga backar, som näppeligen på annat sätt kunna göras nyttige, bör på dem så Rönn. När bären äro wäl mogne, om de ock fått någon frost, nedhackas de eller rättare sagdt, man uphackar

ytan, lägger några bär, som med litet jord betäckas, at de icke ligga öpne för foglar, det är hela beswäret. Rönnen wäxer, som bekant är, ofta i smala Bergsskrefwor, i spruckna murar, Kyrtotorn o. s. w. Will man updraga Rönn til planteringar, sås de mogne bären i fårar en half tum djupt. Frön kunna ock uttagas, antingen man låter bären rutna och uttwättar dem, eller ock imellan händerne krossar de wäl mogne bären, och sedan i watten uttwättar frön. Et eget och nog beswärligt sätt at afskilja frön beskrifwer CARLESON i dess Hushålls-lexicon. De upgångne plantor hållas rena, och twå til tre år gamla flyttas i plantskola, hwarifrån de sedan efter behag kunna utflyttas.

De twåårige qwistarne sex lod hackade och stötte med tre qwarter watten halfannan timma, gåfwo en soppa, hwari Wissmutbetadt Ull efter tre timmars kokning antog en rik och fast schattering af Nankin *Coton de Siam*. DAMB.

SORBUS *hybrida*. Prodr. Fl. Scand. 609.
Cratagus Aria. Flor. Svec. 433. γ. Sv. Bot.

Finsk Rönn.

Finnes i Finland; i Norrige är den mera allmän. Hwad sagdt är om Rönn, gäller äfwen om denna; men bären, som äro större och smakeligare, kunna brukas som Oxelbär.

SPARGANIUM *natans*. Prodr. Fl. Scand. 1130. Flor. Svec. 833. Sv. Bot

Flotagräs.

Wäxer i åar, sjöar, dammar, ofta på stort djup. Dess flytande blad ätas gerna af Koen och Hästen.

SPARGANIUM *ramosum*. Prodr. Fl. Scand. 1128.
Sparganium erectum. Flor. Svec. 832.α. Sv. Bot.

SPARGANIUM *simplex*. Prodr. Fl. Scand. 1129.
Sparganium erectum. Flor. Svec. 832. β. Sv. Bot.

Träggian. Igelknoppar.

Denna senare är allmän, den förra mycket sällsyntare. Bägge wäxa i grafwar, dammar, wid åbräddar, och äro ibland de wäxter, hwilka mycket bidrage til sådane ställens igengroende. De äro ock tämmeligen beswärlige at uprensa för dess krypande rötter, när stället icke kan uttappas. Det måste ske genom starka twå eller tregreniga krokar, som wäl kunna fatta i rötterne. Bladen ätas af Hästar och Swin, af Kor ogerna.

SPARTIUM *scoparium*. Prodr. Fl. Scand. 866. Flor. Svec. 633. Sv. Bot.

Hareris.

Wäxer på flygsandsfälten i Willandshärad, samt wid Söfde, Höja &c. i Skåne, på en Ö i Wenern, imellan Götheborg och Elfsborg. Denna Buske förtjenar mycken upmärksamhet, och bör til myckenhet sås på Flygsandsfälten, där den icke allenast sjelf gerna wäxer, utan äfwen fredar andra wäxter. Får och Harar äta gerna de späda grenarne, och om wintern gifwa dess små njurlika ärter föda åt Rapphönsen. Blommorne besökas af Bien. Dess rötter gå djupt, och dess grenar ligga ner. Hos oss blir busken på flygsanden sällan sex qwarter hög. Den blir ej gerna öfwer åtta til tio år gammal. Fröet kan, om det kommer at ligga

djupt, ligga hela tio åren oskadadt, och går up när det kommer i ytan. Bäst är at så det om hösten, men i torr sand kan det ock förwaras til wåren. Stammen blir hos oss sällan öfwer en tum tjock, och trädet är hårdt och wackert til små arbeten. Qwistarne duga til sopqwastar och eldbrand. Om barken afdrages och rötes, gifwer den en grof och seg Hampa, tjenlig til Tåg, Säckwäf och dylikt. De späda blomknopparne kunna inläggas som Kapris. Askan utaf busken är rik på lutsalt.

Man bör så fröet i rader på en säng och betäcka med et halft tum jord, hålla de upgångne plantorne rena, och när de äro et år gamla, plantera dem til en alns afstånd, så gifwa de flere år å rad en myckenhet frö, för at på sandfälten utså. När busken är tre til fyra år gammal, tåler den redan icke wäl omplantering.

Man har föreslagit at af Hareriset updraga små häckar. Det låter sig göra, och de äro den tiden af året som de blomma, mycket wackra af sina många gula blommor, men hwarken äro de waracktige eller freda de. I Trägårdsjord blifwer busken mycket större än på flygsandsfälten, men hinner aldrig til den storlek, som i Frankrike. DAMBOURNEY, som bodde i Rouen, säger (*) at när Hareriset löper up i ny fälla (**), blir det så högt som de omgifwande telningarne, och twingas af dem at wåxa med en enda stam, och at det i god jord på tio år kan winna en högd af fem alnar och fem til sex tum i omkrets, om det för öfrigt är utsatt för Nordan, blir kärnan nästan så brunröd som brun Bresilja. Jag är nog benägen tro, at han antingen menar en annan *Spartium* t. ex. *junceum*, eller at den franska är en särskild *varietet*; jag går ock derföre förbi de många färjeförsök han med trädet af denna gjort.

* *Recueil de procedes & d'experiences &c, p. 130.*
** Nyhuggen Fällskog.

SPERGULA *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 583. Flor. Svec. 419. Sv. Bot.

Fryle. Skorf. Nägde. Spergel. Spurry.

Frylet är et allmänt ogräs i sandåkrar, i synnerhet ibland Råg och Bohwete. Sand tydes således wara Frylets rätta jordmån, i synnerhet om den ej är mycket torr; men det wäxer icke allenast, utan trifwes rätt wäl i någorlunda lös och fuktig jordmån. Den odlas mycket i Flandern, England och en del ställen af Tyskland, och berömmes högeligen af åtskillige Hushållsauctorer. At Frylet, i synnerhet grönt, är et godt foder hälft för Kor och Får, är utan twifwel. Det gifwer mycken och förträffelig mjölk, äfwen som godt Smör; men frågan är, om det också är lönande i Swenskt klimat? För at kunna beswara denna fråga med nog säkerhet, tarfwas flere försök än hittils dermed äro gjorde. Wårt klimat lofwar oss åtminstone icke alla de fördelar, som uti et blidare deraf hämtas. Wåra korta somrar och långa wintrar samt osäkra wårar betaga oss flere fördelar i Landtbruket, som i blidare klimater ärhållas. Den som har sandig jordmån, och icke skyr kostnad at för en framtid förbättra den samma, torde derwid finna fördel; men då bör han ock söka genast sätta sig i den ställning, at han blott en gång behöfwer köpa frö. En fördel af Frylets odling i blidare klimat är, at den kan sås alla årstider, som icke wäl låter sig göra i Swerige. Den blir i et sådant klimat, när jordmånen är bördig, en half an hög, här sällan öfwer et qwarter. Man kan i Flandern, England så det så sent, at man har deraf et tidigt wårfoder; man kan så det här i Rågstubben, och wid Jultiden hafwa bete; sådant låter sig icke göra i Swerige. Wår tids Orakel i Landthushållningen, THAER, yttrar sig såsom Hannoweran om Frylet uti en anmärkning til BERGENS Anleitung zur

Viehzucht p. 177, ”Denna foderört gifwer icke någon synnerligen stor afkastning, och den som derpå gjort sig räkning finner sig altid mycket bedragen. Icke dess mindre har det sin stora nytta, och jag skulle icke wilja umbära det. Det är 1:o den enda Foderört, som wäxer på torr och sandig jordmån; men den måste äfwen wara fet, om Frylet skall winna någon högd. 2:o är det obeskrifweligen gifwande i frö, och om man sjelf samlar det, kommer det knapt at kosta en tolftedels Riksdaler til ett morgonland (något mer än et halft Tunneland) 3:o wäxer det mycket hastigt, och man kan afslå det sex weckor efter det är sått (*). 4:o Kan det sås i stubben eller på trädet, och tar således hwarken plats eller tid bort för annan säd, i fall man åtnöjes med en skörd eller bete. 5:o Den gödsel det kan fordra gifwer det åkern igen medelst sin stubb och rötter 6:o tjenar det förnämligast til grön gödning, medan det innehåller så mycket slemacktige delar, och fröet är så litet kostbart." Dess odling inskränkes således icke blott til Sandbotten, då det på god Lerbotten wäxer så mycket starkare. Men derföre wore det icke hushållsacktigt at för et helt år öfwerlämna et fält åt Frylet. Uti första bandet af dess Einleit. zur kenntniss der Engl. Landtwirthschaft säger samma berömde Man ”denna foderwäxt är brukbar på en tid då man äfwen har tilgång til andra, hwilkas afkastning dock likwäl öfwer hufwud räknad, är ömnigare. På lätt, sandig jordmån har den sina fördelar, då den icke lätteligen lider af torrka, allenast den en gång är upgången. Men den fordrar stark gödning, om den på en sådan jord skall gifwa rik afkastning, och derjämte kräfwer den mycket ren botten. Äfwen tyckes den mycket utsuga jorden." Såsom ogräs är den Bohwetet mycket skadelig. Det afslås medan det står i blomma, men blomman gifwer snabbt frö,

* Om ej torrka infaller, då dubbelt så lång tid kan åtgå, eller den ock bli så kort, at det ej lönar slå af.

och detta kastar sig lika så snabbt ut. Derföre har man snart ogräs deraf, icke blott i den åker det warit sått, utan äfwen i nära belägen. THAER har wäl i sista delen af samma arbete återtagit til en del det anförde; men han har derwid egenteligen afseende på en förändring deraf, som fått namn af Rollinka, som blir hela sex qwarter hög.

Häraf kan hwar och en tänkande Landhushållare, när han tillika icke lämnar klimaternes olikhet ur sigte, sjelf finna huru wida Frylets odling bör kunna wara honom gagnelig eller icke. Jag will allenast tillägga, at då Frylets rötter icke gå djupt, behöfwer man icke heller köra djupt dertil. Fröet sås tätare på sand än på bättre jord, nedharfwas bör det icke, utan antingen med risharf eller på myllig jord blott med wält nedmyllas. Om et Lispund Frö förslår til et Tunneland, som jag sett föreslås, har jag ingen ärfarenhet af; mig synes det för litet.

Man bör låta det af Kor och Oxar upfodras innan det får mogne frö; ty de gå hela och oskadde igenom dessa djur, komma med gödselen på åkern, och wålla ogräs.

At göra hö af Frylet är mindre wanskeligt än man skulle tro i afseende til örtens saftfullhet, och när man får det wäl torrkadt, skall det wara mycket begärligt för Boskapen; men det måste ligga tunt på slaget, och föga röras i wåt wäderlek. Småfoglar äta begärligen fröet, och det kan äfwen i dyr tid malas til mjöl, för at deraf i blandning med sädesmjöl baka bröd.

SPERGULA *nodosa, Sagina, Saginoides, subulata* och *stricta*.

äro dels små och sparsamt förekommande, dels icke för någon nytta kände, utom det at den första, som och är störst bland dem, afbetas af Hästen så wäl som Boskapen.

SPHAGNUM *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 1313. Flor. Svec. 959. Sv. Bot. 113

Rödmossa.

Det bruk som Lappska qwinnorne anwända denna til, at nemligen, då de hafwa hwarken dynor eller linne til sina späda barn, inbädda dem i wäl torr Rödmossa, och ömsa et par gånger om dagen, är dem långt sundare, än at hafwa dem hela tiden liggande i yllne bindlar och dynor, som stincka af gammal hundradefalt indragen urin m. m. och förtjente, at åtminstone af de fattigare på sådane ställen, där Rödmossa finnes, efterföljas. Äfwen som den kan begagnas til fyllning i sängdynor för fattigt folk; men måste då åtminstone en gång om året ömsas.

Rödmossan, wäxer allestädes hwar stillastående watten med dybotten finnes, som wissa årstider så uttorrkar, at allenast bottnen hålles wåt, i synnerhet i skogstrackrerne. Med sina skott från et halft qwarter til en half aln långa och deröfwer, fyller den icke allenast hålor, tils den efterhand hunnit öfwer wanliga wattenhögden, utan den mottager och förwarar all den mull, löf, små qwistar med mera, som winden ditförer. Efterhand sjunka de nedre lagen och sammanpackas under den åfwan warande tyngden, och mossan fortfar at wäxa, til dess den af mylla blir i ytan så täckt, at andra mossarter och kärrwäxter deruti kunna efterhand rota sig, och göra en art af täcke deröfwer. Sålunda tillkomma en del Torfmassar; men dessa gifwa altid en sämre Torf, lått, gulbrun och som gifwer swag hetta, derföre at den innehåller så ringa kolämne. Ehuru denna Torf är af sämsta arten, är det likwäl på många ställen en lycka, at den gifwes, då tilgång på annan bättre eldbrand ej finnes. Sådane Torfmåsar äro och de sämsta och swåraste at förwandla til bärande jord, dels derföre at de gemenligen äro

så belägne, at de swårligen kunna uttappas, dels derföre at de efter uttappningen så starkt sänka sig, at de åter bli sanka och wattensjuka, dels ock derföre, at Rödmossan så wäl som andra mossarter så långsamt ruttna, och gifwa en så lätt, och på närande delar fattig mylla. De kräfwa följackteligen en mängd fyllning, som få kunna anskaffa. Men efterhand förwandlas de med tiden til Starrängar, och när dessa åter efter en längre tid fått nog fast botten, kunna de med fördel förbättras.

At bota swullna Ben och Fötter, dermed at man belägger dem med kalla och wåta Rödmossan, är en kur, som kan hafwa ganska farliga följder, således säkrast at icke wåga försöket.

SPIRÆA *Filipendula*. Prodr. Fl. Scand. 614. Flor. Svec. 439. Sv. Bot. 154.

Somilla. Galtbröd. Galtknappar. Brudbröd.

I magra och torra ängar är denna allmän. Man älskar den icke gerna i sine ängar, dels derföre at den utmärker en sämre botten, dels ock derföre at sådane ängar äro så utsatte för Swinbök, emedan Swinen äro så begärlige efter rötterne. Örten ätes af Hornboskapen, men ratas af Hästen. Roten har knölar, hwilka alt efter jordmånen kunna wara mot et finger långa. Dessa knölar äro under sommaren nog bäska, men denna bäska förswinner til största delen om hösten, och då hafwa de tillika en icke obehagelig Kryddsmak. De kunna då icke allenast kokade ätas, utan i rätt tid uptagne, torrkade och malne anwändas i blandning med något sädesmjöl, til et sundt nödbröd. Blommorne hafwa en swag, men ej obehagelig luckt, och friska lagde på mjölk, gifwa den en god smak. De besökas ock af Bien. At nyttja Örten til Läderberedning är icke lönande. Man

har en förändring deraf med dubbla blommor, som odlas i Trägårdar.

SPIRÆA *salicifolia*. Prodr. Fl. Scand. 613. Sv Bot.

Spirea.

En två til halftredje aln hög rak buske, som utan twifwel är utlänning; men på några få ställen fortplantat sig utom Trägårdar. Man nyttjar den til häckar i Trägårdar, äfwen som man uti Lustqwarter planterar den i afskilgde buskar för dess wackra blommor, som wara länge. Troligen Kkan wäxten anwändas til färgning.

SPIRÆA *Ulmaria*. Prodr. Fl. Scand. 615. Flor. Svec. 440. Sv. Bot. 189.

Elggräs. Mjöört. Karört. Ahlskogsgräs. Lucktgräs. Majigräs. Johannisört. Ölgräs. Ahlgräs.

Är allmän i ängar, wid ängsgärden, tid bäckar m. m. Geten och Älgen äta Örten begärligt, Fåret och Swinet äta den äfwen, men Koen och Hästen lämna den orörd. GUNNERUS säger sig likwäl hafwa sett Oxar äta den begärligen. Bladen hafwa smak af rå Gurkor, och kunna medan de än äro späda ätas i blandning med andra grönsaker til Sallat. Blommorne äro wällucktande, och besökas af Bien. Man har ock en förändring i Trägårdar med dubbla blommor. Blommorne blandade med Thee gifwa det en smak af Mandlar, och samma smak får watten och Bränwin dermed destillerade. I Norrige brukar en del at lägga friska bladen på Öl. BRYANT säger äfwen at torrka-

de bladen gifwa et wälsmakande Thee, och at Ryssar och Kamtschadaler af rötterne tilreda en art gryn.

Blad och blommande stjelkar af Elggräset hackade och kokade en timma i watten gåfwo DAMBOURNEY en soppa, hwari Wissmutbetadt ylle efter en half timmas het blötning och derpå följande fem minuters kokning fick en wacker Citrongul färg, som motstod både Ätticke och Twålwattens-profwet. Ylle, betadt i Aun och Winsten, antog efter lång kokning en *musc d'orée;* men tyget förlorade sin lenhet. Torra wäxten åter gaf efter längre kokning endast brunacktige färgor.

SPLACHNUM.

Et slägte af Bladmosseflocken som wäxer i skogskärr, en del blott i Lappmarken, och icke kändt för någon nytta.

STACHYS *alpina*. Prodr. Fl. Scand. 728. Flor. Svec. 527. Sv. Bot.

Är funnen på et ställe i Upland, och et i Skåne, och där sparsamt. Man känner icke nyttan af denna wäxten.

STACHYS *arvensis*. Prodr. Fl. Scand. 730.
Glecoma arvensis. Flor. Svec. 519. Sv. Bot.

Wäxer bland Säden i åkrar i synnerhet sådant som bestå af sandmylla i Skåne. Man wet icke hwartil den tjenar.

STACHYS *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 727. Flor. Svec. 528. Sv. Bot.

Swinknyler.

Allmän i fucktiga åkrar, wid åbräddar o. s. w. Gröna wäxten ätes endast af Fåren och rötterne begärligen af Swinen, hwilka ock derföre gerna släppas på trädesåkrar, hwar den wäxer. I hungersnöd kan roten kokad äfwen ätas af menniskor, och antingen kokade och stampade, eller torrkade och malne nyttjas til bröd i blandning med sädesmjöl.

STACHYS *sylvatica*. Prodr. Fl. Scand. 726. Flor. Svec. 526. Sv. Bot.

Skarlakansgräs.

Wäxer i skogs- och ängslundar, på klippor o. s. w. men sällan til någon myckenhet. Ehuru stinkande den är, ätes den dock snålt af Koen, och skall öka mjölken utan at gifwa den obehagelig smak. Fåret och Swinet äta den äfwen, men lämna stjelkarne. Hästen lämnar den. LINDER räknar det til Färgegräs, och säger at ylle dermed färgas Pommerantsgult, om det betadt i Alun, upkokas en gång i et starkt såd af torra Örten, tagen innan den gått i blomma. VON LINNÉ har anmärkt, at Paddor gerna hålla sig under denna så wäl som en del andra stinkande wäxter.

STATICE *Armeria*. Prodr. Fl. Scand. 380. Flor. Svec. 269. Sv. Bot.

Strandblomster. Trift.

Wäxer på sandfält och högder i Skåne, Halland, Bohuslän, Småland, Upland &c. Örten ätes wäl af Hästen och Hornboskapen, men icke med begär, imedlertid är den på sådane fält en både prydelig och nyttig wäxt, som tjenar at befordra sandens bindande och förwandling til gräsbärande mark. Den gifwer lugn åt andra frö at rota sig, och öker sjelf småningom myllan. Den blommar hela som-

maren, och besökes så mycket af Bien. Af Triften gifwas twänne förändringar, som kanske äro rättare särskilte arter. Den större är den hos oss wilda, den mindre är känd under namn af Engelska gräset, och nyttjas mycket i Trägårdar til infattning af Rabbatter och Blomsterqwarter i stället för Buxbom, som så gerna skyddar och bidrager til förökande af ogräs, och måste utom dess årligen klippas, då affallet deraf kan göra skada, om Kor få äta deraf, såsom högst skadeligt för dem. Genom sine rotskott buskar Triften sig starkt, och förökes lätteligen genom rotens delning. Oacktadt den i sig sjelf är en landwäxt, trifwes den rätt wäl på annan jord, undantagande sumpig.

STATICE *Limonium*. Prodr. Fl. Scand. 381. Flor. Svec. 270. Sv. Bot.

Är en sällsynt wäxt på hafsstränderne på et par ställen i Skåne och et ställe i Bohuslän. Dess wackra utseende berättigar den til et ställe i Trägården, annars känner man ingen nytta deraf, utom den, at den ätes af Fåret och Geten, ty den är för sällsynt hos oss, at nyttja i Garfwerier, där den annars skall göra samma gagn som Ekebark.

STELLARIA.

Åtta och kanske flere arter häraf finnas i Swerige. De flästa wäxa på mer eller mindre fucktiga ställe; de ätas af Hästen så wäl som Hornboskapen, och äfwen af Swinet, men äro i det hela ganska obetydelige i Oekonomiskt afseende. De utgöra åtminstone intet betydeligt ogräs hwar de förekomma; men de förekomma ock ingenstädes så ömnigt, at de såsom Foderwäxter wäcka wår upmärksamhet, icke heller löna de odling, eller äro för någon annan nytta i hushållningen kände, utom den at Bien besöka deras små blommor.

STIPA *pennata*. Prodr. Fl. Scand. 148. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.

Fjädergräs.

Wäxer på torra backar i Westergötland. Gräset är wackert, fast för sin hårdhet otjenligt til föda för Kreaturen. Men då det wid roten buskar sig, wore det ej otjenligt at försöka plantera det på mot söder liggande sandkullar och högder, emedan i synnerhet dess jämna och wackra strå äro tjenlige til smärre flätade arbeten, och dess frö kunna anwändas til Fruntimmers hufwudprydnad.

STRATIOTES *Aloides*. Prodr. Fl. Scand. 1246. Flor. Svec. 479. Sv. Bot.

Wäxer i watten uti gölar och långsamt flytande åar på några ställen. Kreaturen röra den icke, utom Swinet. Derföre brukar man ock på en del ställen efter EHRHARTS berättelse fiska up den, och småhackad gifwa åt Swinen. De kalla Örten Buckelbas. För öfrigt är den ibland de wäxter, hwilka tjena at efterhand fylla dylike ställen och bereda dem efterhand til torrt land.

SUBULARIA *aquatica*. Prodr. Fl. Scand. 776. Flor. Svec. 566. Sv. Bot.

En liten ört, som står under watten wid sjöbräddar på land och grusbotten, hwars nytta är okänd.

SYMPHYTUM *officinale*. Prodr. Fl. Scand. 232. Flor. Svec. 165. Sv. Bot.

Wallört.

SYMPHYTUM.

Finnes wid en del städer och byar i Skåne, i synnerhet wid dammar, och wåta ängar omkring dammar. Hästen, Fåret, Geten och Swinet äta gröna wäxten. Roten widgar sig, och om wid upgräfningen små bitar qwarlämnas, allenast de hafwa et öga, gro de, och Örten är derföre nog swår at utrota. Den trifwes äfwen i jord, som ej är wattensjuk, allenast den icke är torr kokas länge i watten, har man swårt at kunna frånsila slemmet. Den är tillika hopdragande (*adstringerande*), och det är af denna grund, som RAFN föreslår den til Boskapsmedicin, i synnerhet i Blodskallning och Durchlopp; Han föreslår i senare fallet at antingen gifwa två lod pulwer af torrkade roten i sänder, eller at koka fyra lod af torrkad rot i watten (t. ex. en kanna) och efter sjukdomens beskaffenhet tilsätta litet Alun (från et halft til et helt lod), och i Blodpiss råder han at taga åtta lod Wallörts rot med tio qwarter watten och något (från et til två lod, och i fall det icke förslår wäl dubbelt) Alun, som kokas och ingifwes på en gång. Han nämner wäl äfwen litet Mönja; men den torde kunna undwaras.

Redan i äldre tider har man försökt at begagna sig af Wallörtsroten til Läderberedning; men som det icke wäl låter sig göra, utan at först afsöndra det slemacktiga, och roten näppeligen lärer kunna någorstädes fås til den myckenhet, at det är lönande, får man wäl deri söka orsaken, hwarföre den icke dertil begagnas. DÖRFFURTH föreslår följande sätt: torrkade roten males, den friska krossas i et tråg, eller sönderhackas mycket små, derpå gjutes watten, och alt omröres at det blir som en gröt. Denna upspädes med mera watten, at det blir wid pass som en Sirap eller tunn wälling. Man låter det stå några dagar orört, at roten må sjunka wäl til botten. Det klara afhälles, och silas genom en korg som är klädd med halm. Genom tilsättning

af en liten andel Witriolsyra, eller det sura watten, som fås wid Tjäreberedning, Stenkols eller Torfkålning afsöndras slemmet, och i wattnet beredes Lädret. At detta och flere sätt, at med wissa örter och rötter bereda Läder, ganska wäl låter göra sig, sätter jag icke i fråga; men med hwad fördel bör ock besinnas, och derföre bör först afgöras, om t. ex. et Tunneland med den föreslagne wäxten planterad gifwer så stor eller större afkastning, som samma Tunneland på annat sätt anwänd. Annorledes förhåller det sig med sådane wäxter som t. ex. Ljung, Mjölonris m. fl. som utan all odling intaga stora fält, hwilka näppeligen kunna odlas.

En märkeligare nytta tyckes Wallörtsroten gifwa, så framt försök dermed gjorde öfwertyga om deras ricktighet. Redan TABERNÆMONTAN, och efter honom MAPPUS, LECHE, m. fl. berömma Wallrotens nytta at hålla Läder, i synnerhet til Blåsbälgar, smidigt. Den förstnämde säger helt korrt, at tio sk:pd Wallörtsrot, kokade med et ämbar watten tils hälften är inkokadt, är godt at dermed bestryka Läder, at det icke må bli hårdt, och tjenar i synnerhet Myntmästare (den Secklern). Men om det i senare tider wid Masugnar och andra Smältwerk warit brukadt, har jag icke kunnat få reda på. Doctor HANDEL har i Leipz. Journal für Fabrik, Manuf. Handlung und mode 1801 Märtz upgifwit det samma såsom sit påfund, och blott med den skillnad at han tager twå sk:pd. mera af roten. Det förtjenar at försökas. Hwad jag med säkerhet wet, är at Läder med detta slem wäl bestrukit, om det kommer at någon tid på fucktigt ställe förwaras, är mera benägit at mögla; men det befaras icke med Bälgar som ständigt nyttjas. At den bekante EDWARD i London upgaf sin Patent Lädersmörja wara tilredd endast af Wäxtrikets alster, har gifwit anledning at tro Walörtsroten wara en hufwudsakelig beståndsdel deri; men den egenskapen han tillägger sin smörja, at nemligen göra Lädret både smidigt och wattentätt, kommer icke

öfwerens med Wallörtens werkan, som näppeligen gör det wattentätt. Säkra försök felas wäl, men efter hwad man känner om slemartade ämnens werkan på Olja, Hartzer m. m. hwilka egenteligen böra kunna göra Lädret wattentätt, göra de desse senare uplöselige i watten, och hafwa således en motsatt werkan. Imedlertid har jag af sådane anledningar gjort försök, som jag här will upgifwa. Et sk:pd. friskt och hastigt men wäl afskölgd Wallrot skars i så tunna skifwor, som man kunde. Denna kokades med regnwatten så länge, at skifworne kunde imellan fingrarne lätt söndertryckas til et slem, och altsammans afdunstades wid sackta eld til dess det blef tjockt som en tjock wälling, då det tillika under afdunstningen med en trädstöt så arbetades, at det blef en aldeles jämn massa, utan at några bitar deruti funnos, hwarefter det prässades genom et durchslag. Då tillades halftannat sk:pd. färskt Swinister och Kimrök, som blef wäl sammanarbetadt med trädstöten. Häraf ficks en Skosmörja, som wäl hade den goda egenskapen, at göra hårdnadt Läder mjukt och något glänsande; men smutsade likwäl straxt något från sig. När jag åter tog af denna Smörja en del och blandade den med wid pass en fjerdedel Linolja och hälften däremot godt Skrifbläck, som wäl arbetades tilsammans, ärhöll jag en wida bättre blandning. När Läder härmed medelst Skoborste insmordes, blef det likaså mjukt, mera glänsande, och ehuru det äfwen något smittade swart, war den senare oarten förswunnen efter et par timmar. Utelämnas Kimröken blir den i sådant hänseende än bättre. Det kommer an på försök, som jag än icke haft tilfälle göra, om en stark uplösning af grön Witriol, eller af Järn i Ätticka kan anwändas i stället för Bläcket. Men will man nyttja denna Smörja, at dermed hålla Sprutslangar och dylikt smidigt, och förwara dem för bristning, så bör den endast tilredas af Wallrotsslem, Swinister och Linolja. Kan hända at god Själtran och Wall-

rotsslem wore tilräckeligt. Men insmörjningen bör icke ske, utan Lädret är nog torrt. Har man ej tilgång til färsk Wallrot, kan den torrkade och til pulwer stötte eller malne nyttjas, då man tager något mindre än hälften mot den friska.

HELLOT har funnit Wallörtsrotens slem det tjenligaste ämnet, at dermed utur Gummi Lacca utdraga en god röd färg; men det kan föga gagna i enskildta hushållningen.

Det berättas at man i Asien nyttjar slemmet af Wallörtsroten at dermed betaga de så kallade Kamel- eller Angor-ske Bockhåren en wiss sprödhet och göra dem smidigare at handtera. I anledning deraf har man föreslagit, at äfwen nyttja det til Ull, Linne, Ängull m. m. på samma sätt, äfwen som wid Spinnerier at wäta fingrarne med slemmet och af samma skäl borde man med fördel kunna nyttja detta slem äfwen til at falla eller swanka med wid wäfning.

I synnerhet swarta så wäl Ylle som Sidentyger, hwilka uti färgning fått en wiss obehagelig sträfhet, skola förlora den, om de handteras i et tunnare slem af roten.

Blad och blomstjelkar kokade i watten gåfwo en brun, mycket simmig soppa, uti hwilken Wissmutbetadt ylle efter twå timmars kokning antog en wacker och fast Muskusfärg. DAMB.

TAMARIX *Germanica*. Prodr. Fl. Scand. 375. Sv. Bot.

Tamarisk.

Wäxer på holmar uti Indalsälfwen. Dess rätta ställe är i sand och grus wid åar och strömmar, hälst där wattnet på sådane ställen dragit sig tilbakars. Om den wille wara på sandfält, förtjente den wisserligen at plantera, hwilket hälst sker genom rotens delning, genom afläggare och sättqwistar. Will man af frö öka den, måste man passa up när fröhusen wilja öpna sig, aftaga dem och något torrka-

gnugga ut frön, samt så dem med fröhus och alt i öpna fårer, utan at betäcka dem med jord, men i stället med en sprit wattna i fåran. Dess swaga spön tjena til mindre starka band, til korgar och dylikt, och öker en swag tilgång på bränsle, men gifwer god aska. Ylle betadt i Järnwitriol antager i soppan på färska blad och qwistar en wacker swartbrun färg, och Silke en ljus rödbrun. SUCCOW. Hwar man har öfwerflöd af den, kan den ock nyttjas til Läderberedning. I äldre tider har man brukat den såsom Humle på dricka, men dertil är Bockeblad långt mera passande.

TANACETUM *vulgare*. Prodr. Fl. Scand. 996. Flor. Svec. 730. Sv. Bot. 81.

Renfan, Öhlgräs. Däsmegräs. Batram.

Wäxer på åkerrenar och wid gärdesgårdar i skogsbygderne. Denna stinkande och bittra wäxten ätes af Koen, Fåret och Hästen. De späda bladen bakade i Pannkakor smaka en del wäl. Med bladen färgas grönt, om de färska sönderskäras och kokas med watten en timma, och sedan det tagits af elden och tyget ur soppan, något lut eller aska tilblandad, hwarefter det åter upwärmes, och tyget deri doppas. Det uphänges at afrinna, doppas i warma spadet åter, och det så ofta tils det får nog färg. Troligt är at man icke så ofta behöfwer doppa, om luten genast tilsättes. Mörkare blir det, om man tager lika delar Wädd och Renfana, som med godset läggas flotals. En del lägga något salt i luten, men då bör färgen kokas något först i luten innan godset ilägges. Färsk Renfan med blomknopparne hackade och kokade halfannan timma gåfwo en soppa, hwari Wissmutbetadt Ylle antog en Citrongul färg, som i stod mot

Winättickeprofwet, men medelst en lång kokning förwandlades til en fast Muskus.

De mogna fröknopparne samlas, torrkas och stötas til et pulwer, som sållas genom hårsigt. Deraf kan man ingifwa en Theesked en til twå gånger om dagen åt Barn, som hafwa mask. Man brukar ock en struken matsked af torra bladen, som man stött til pulwer emot Moderkolik, som ej sällan lindrar plågan; men man bör ej följa deras råd, som styrka til at taga det i Bränwin.

TAXUS *baccata*. Prodr. Fl. Scand. 1248. Flor. Svec. 916. Sv. Bot.

Tax. Id. Idgran. Barrlind.

Finnes här och där i skogar nedan om Dalarne. I Skåne är trädet högst sällsynt, utom hwar det blifwit planteradt. Dess ständigt warande grönska, och tålighet för aga har skaffat det plats i Trägårdar, hälst sådane hwar man funnit smak i Pyramider, Skrufwor, Festoner, Klot m. m. dylikt. I sit wilda tilstånd blir sällan något resligt Träd deraf, utan Taxen håller sig mera som en stor buske, i hwars krona Foglar gerna bygga, och en del äfwen äta dess bär.

Trädet eller weden är ibland de wackraste inhemske, tämmeligen hårdt, med fina ådror, låter wäl arbeta sig såwäl af Swarfware som Snickare och Instrumentmakare. Til åtskillige Musikaliske så wäl Blås- som Sträng- instrumenter, är det begärligt.

Knapt gifwas stridigare berättelser om något än om Taxens Barr. GLEDITSCH säger torrt, at den icke är giftig för Djuren. I *Pan Svecicus* säges at den ätes af Geten och Fåret, men ratas af Koen och Hästen. At det senare är oricktigt wet man nu mera med wisshet, och många både Kor och Hästar hafwa deraf störtat. RAFN anförer en hän-

delse, då icke mindre än ellofwa Kor på et ställe störtade af Taxbarr. De granlaga försök och ojäfacktiga händelser RAFN i 17de Bandet af Biblioth. for Physik &c. s. 79. och f. anförer bewisa ojäfacktigt, at Taxens barr är et werkeligt gift för menniskor, Hästar, Kor, Får, Getter, Mulåsnor, Swin, Hundar, Kattor, Höns, Fasaner och äfwen för Fiskar. Han anförer en händelse, då en del Taxrötter blefwo kastade i en dam, dagen efter upflöt en stor mängd död Fisk, och de som åto af den fingo durchlopp och kolikplågor, och Kattor wille icke smaka den. Bären äro äfwen giftige, fast som det synes, i mindre grad.

Man bör derföre taga sig til wara, at icke hafwa detta Träd wäxande på sådane ställen, där Kreaturen kunna åtkomma dem, ty ehuru det sällan händer, at andra än mycket swultne och hungrige Kreatur röra barren, har man dock prof på wederspelet, och det är bättre förekomma än förekommas. Möjeligheten at småningom och i blandning med annat foder wänja Kreaturen wid detta gift, såsom skett och kanske än sker i Hessen på några ställen, kan icke nekas; men utom det, at försöket altid medförer fara, kan det aldrig blifwa något sundt foder.

Will man föröka Taxen, sker det bäst genom mogna bär, hwilka om hösten sås i twå tum djupa fåror. De ligga gerna et år öfwer i jorden, och plantorne utflyttas när de äro twå eller tre år. I mycken skugga will den icke fort.

TEUCRIUM *Scordium*. Prodr. Fl. Scand. 708. Flor. Svec. 513. Sv. Bor.

Wäxer allenast på Öland, Gottland och i Skåne wid Malmö, altid i kärrängar eller så kallade mader. Fåret

och Geten äter den, äfwen Koen, men mjölken får deraf en elak Löksmak.

THALICTRUM *alpinum*. Prodr. Fl. Scand. 673. Flor. Svec. 489. Sv. Bot.

Wäxer i Lappmarken, och de icke känd för någon nytta i hushållningen.

THALICTRUM *aquilegifolium*. Prodr. Fl. Scand. 677. Flor. Svec. 487. Sv. Bot.

Finnes i skogsängar i Skåne. Wäxten ätes af husdjuren. Blad och stjelkar kokade gåfwo en soppa, hwari Wissmutbetadt Ylle efter twå timmars kokning fick en schattering af *Vigogne*, stötande åt Oliw. DAMB.

THALICTRUM *flavum*. Prodr. Fl. Scand. 675. Flor. Svec. 488. Sv. Bot.

Torrwärksgräs.

Wäxer i skogsängar i Norrland, Upland, Skåne &c. Örten ätes äfwen af husdjuren. Jemtlänningen gör af färska bladen omslag, och lindrar dermed Ländwärk, men om wäxten härwid werkar annorlunda än såsom warmt omslag, känner man icke. Färska Örten, kokad med watten til et starkt såd, tjenar at färga Ylle, som först är betadt i Alun och torrkadt, gult. Roten på samma sätt handterad, skall gifwa mörkare gul färg.

THALICTRUM *minus*. Prodr. Fl. Scand. 674. Flor. Svec. 489. Sv. Bot.

THALICTRUM *simplex*. Prodr. Fl. Scand. 676. Flor. Svec. 490. Sv. Bot.

Den förra wäxer på ängar på Gottland, i Skåne på holmarne i Bohuslän, den senare i Småland, Upland på wåta ängar. Utom det at de bägge ätas af husdjuren, känner man ingen nytta af den.

THESIUM *alpinum* och *Linophyllum*. Prodr. Fl. Scand. 292 och 293.

Wäxa på torra backar på några ställen i Småland. Man känner icke något bruk af dem.

THALASPI *arvense*. Prodr. Fl. Scand. 788. Flor. Svec. 574. Sv. Bot. 214.

Penninggräs. Skärffrö. Skillingar. Taskegräs. Trädlök.

Är et af de ömnigaste ogräs i illa skötte Trägårdar, planteringar och åkrar. Det är ojäfacktigt det rätta Skärffrö, som i Lagen är förbudit at strö i grannens åker. Som fröet mognar förrän säden, får det ock beqwämligen så sig, och hwar åkern intet eller illa och otilräckeligen sommarköres, ökes det år från år, magrar jorden och qwäfwer Säden. Gröna Örten ätes gerna af Kor, Oxar och Får, men har den werkan, at icke allenast mjölken utan sjelfwa köttet deraf får en obehagelig smak. Smöret får äfwen sådan smak, så at et sådant Smör i Jämtland säljes under halfwa wärdet. Det är således ganska angelägit af flere orsaker, at utrota detta ogräs, som sker genom nödig sommar-

körning och ren Säd. Kommer fröet med i ladan, och blir blandadt med Rågen, gifwer det et tungt och osundt bröd; men den Löksmak, som Mjölk, Smör och Kött af Örten får, märkes icke. Synnerligt är, at en del skarpt lucktande och smakande wäxter icke hafwa en sådan werkan, men andra mindre skarpa hafwa den i hög grad. Jag känner exempel, at Bondgummor gödt sine Gäss endast med sönderhackad Hwitkål, och köttet blef sådant, at det kunde icke ätas. Det samma händer med slagtoxar, om man gifwer dem Kål ända til dess de skola slacktas. Geten och Swinet äta ock Skillinggräset.

Gröna Örten gången i frö, hackad och kokad med watten en timma, gaf Wissmutbetadt Ylle först en matt gul, men efter tre timmars kokning en wacker, ljus och fast muskus. DAMB.

THLASPI *campestre*. Prodr. Fl. Scand. 789. Flor. Svec. 575. Sv. Bot.

Kong Salomons Ljusstake. Stillfrö.

Wäxer mycket i en del åkrar, hälst hwar lerjord är på slätterne i Skåne, Upland, Östergötland, och är på en del ställen et nog elakt ogräs, som dock genom åkerns rätta bruk utan swårighet utrotas. Gröna Örten ätes af Geten och Swinet, något af Koen, men ratas af Hästen och Fåret.

THLASPI *Bursa Pastoris*. Prodr. Fl. Scand. 790. Flor. Svec. 576. Sv. Bot.

Nåldyner. Lommegräs. Taskegräs.

Wäxer i all brukad jord, äfwen som wid hus, gator o. s. w. Dess wäxt är så snabb, at den gifwer minst twå grödor om året, hwarföre man ock gemenligen finner den blomma från första wårens början, til dess wintern kommer. Den gifwer ock derföre små foglar, hwilka njuta dess frö, hela tiden en oafbruten tilgång til föda. Gröna Örten ätes af Hästen och Hornboskapen. Hwad om dess kraft såsom Läkemedel anföres, är utan grund.

THYMUS *Acinos*. Prodr. Fl. Scand. 738. Flor. Svec. 536. Sv. Bot.

Harmynta.

Wäxer i torra ängar, på backar o. s. w. Den har en angenäm fast ej stark luckt, och nyttjas på några ställen Norrige af bönderne i stället för Timjan på mat. Fåret, Koen och saften äta den, och Bien söka dess blommor.

THYMUS *Serpyllum*. Prodr. Fl. Scand. 737. Flor. Svec. 535. Sv. Bot.

Back-Timjan. Swarthö.

Denna lilla wälucktande Örten finner man öfweralt på slätter, högder, tufwor, ljunghedar, i skogsbackar och på sandfält. Det är allenast i bördiga ängar som den saknas och på wåt mark. Man har icke märkt at Koen eller Hästen äter den, men Geten och Fåret äta den gerna. På sandhedar gör den jämte några få gräs Fårets förnämsta föda, och gifwer dess kött en god smak. Bien besöka flitigt den blommande wäxten. Under torrkningen swartnar den gerna, om den ej sker hastigt, men gifwer likwäl et godt och sundt hö, i synnerhet för Får och Getter. Destillerar man Bränwin twå til tre gånger öfwer färska blommande

Örten, så at til et och samma Bränwin hwarje gång tages ny Backtimjan, får man en Spiritus, som om man i et qwarter deraf uplöser twå til tre lod skrapad Wenedisk Twål, afgifwer en Balsam, ganska nyttig at dermed gnida och bada försträckte och wridne lemmar, kalla swulster, efter stötar och mindre swåra krossningar i de Köttacktige delarne. Blandar man Backtimjans Spiritus med lika mycket skarp Ätticka, får man et godt Arkebusadwatten, äfwen nyttigt wid dylike tilfällen, så wäl som at, dermed bada friska huggne och skurne sår.

Man har af Back-Timjan en förändring som kallas Citron-Timjan, hwilken lucktar såsom Citron. Den odlas för samma orsak i Trägårdar, och förmeras lätt genom delning; men sår man dess frö, får man en wanlig Back-Timjan deraf utan Citronluckt, så har åtminstone händt mig några gånger.

TILIA *europea*. Prodr. Fl. Scand. 657. Flor. Svec. 471. Sv. Bot. 40.

Lind. Linn.

Et i nedre delen af Swerige allmänt träd, i synnerhet i ängslundar. I öfre delen af Riket är det mera sällsynt, ehuru det wäl tåler klimatet. I sit wilda tilstånd får det sällan hinna til någon wäxt, emedan det gerna på flere sätt ofredas, annars wet man, at det både blir stort och mycket gammalt. Wid Neustadt am Kocher i Wurtemberg skall en Lind hunnit mot ettusende år. Dess rot går både mycket på djupet och slår widt omkring, äfwen som dess Krona blir både hög och tid, om den har tjenlig jord, och får lof. En djup, ej torr eller hård, dock leracktig jordmån, är den tjenligaste. På sådane ställen har man sett Lindar til sju alnars omkrets och fyratiofem alnars högd. Miller omtalar en Lind, som en aln från roten hade mer än femton al-

nars omkrets. Wäxer den i trängsel, så skjuter den höga och raka stammar, hwilket wåra bönder så wäl som Trägårdsmästare wäl förstå. Ifrån äldre tider har Linden warit föredragen til Alleer, til stora Bågegångar m. m. derföre, at den så wäl låter aga, böja och binda sig; men det är med Linden som med andra träd, ju hårdare deras kronor agas, ju mindre wäxer stammen. Äfwen til häckar kan Linden anwändas, men de freda icke synnerligen, utan at de ifrån första början hårdt agas. Holländska och Swenska Linden är aldeles en art, men den Holländska såsom härstammande från et mildare klimat, har större Löf.

Trädet eller Weden är mjukt nästan som Pihl, tjenar derföre icke til många bruk; men det är lättare at arbeta ån Pihl- och Poppelarterne, och skall derjämte icke wara utsatt för mask. Til panelning och dylikt, äfwen som til del lätta möbler kan det derföre anwändas på sådane ställen, som icke af fucktighet äro beswärade. Skomakare och Sadelmakare nyttja gerna Lindplankor at skära Lädret på, medan knifwarne bättre stå bi. Modellmakare, Bildhuggare, Foderalmakare bruka det gerna, såsom lätt at arbeta, och Skomakare anwända det til Skoklackar och bottnar för dess lätthet. Skånska bonden betjenar sig gerna af samma skäl, utaf Lindstakar til läcktning på halmtak. En del berömma Lindkolen såsom synnerligen tjenlige til Krut. Til Ritkol äro de ganska tjenlige; men dertil nyttjar man grenar af en god Gåspennas tjocklek, som skäras i lagom långa pinnar, läggas i en gammal Bösspipa, på hwilken fänghål och mynning wäl tiltäppas med Lera, och när den är wäl torr, glödgas Bösspipan i rödhetta en half timma högst. Sedan den åter fullkomligen kallnat, uttagas Kolen.

Den snart oräkneliga mängd af Bastmattor, som icke allenast förbrukas i Ryssland, utan äfwen derifrån utsändes, tilwerkas af Lindens bark. År 1793 utsändes, förutan hwad som kom från Archangel och Riga, från Ryssland 1,936126

stycken Mattor, och Petersburg utskeppar årligen wid pass 200,000. När man härtil lägger den mängd Lindbark, som i landet nyttjas at täcka sämre hus, Farkostar, Salthopar, til Slädar och Wagnskorgar, små hyttor, Bastskor eller sockar som gemene man bruka, alla de mattor, som i landet nyttjas til Spanmålssäckar, Salt och Kolsäckar, utom dem, som såsom omslag om Lin, Hampa m. m. går ut; af hwad wärde är icke Lindträdet för Ryssland. Hwilken mängd af Bastrep, til en fast otrolig besparning af Hampa, tilwerkas och förbrukas icke i Skåne Huru angelägit är det icke då, at rätteligen hushålla med Linden!

Om Lindebarken kokas länge, torrkas, bultas och sluteligen blandas under stötning med litet Krut, kan den nyttjas til Tunder. Lindens löf ätas både af Hästen och Hornboskapen, och i Ryssland gör man ordenteligen löfbrott för Lammen. Men Kor bör man ackta för dem. Hwad werkan de hos Kor kunna hafwa, om de fodras med dem torrkade, känner jag icke, men friska har jag säker ärfarenhet, at de gifwa Mjölk, Grädda och Smör en sådan Talgsmak, at inga andra än derwid wande kunna njuta det. Derjämte blir Smöret hwitt och hårdt.

De wällucktande blommorne gifwa Bien en härlig spiskammare, hwarföre blommande Lindar äro för Biägare af mycken wigt. Den tiden Linden blommar, ser man Bien knapt söka andra wäxter, om Lindar äro i grannskapet.

Af Lindens frö fås genom prässning en ganska god olja, hwilken är så mycket förmånligare, som enligt noggranna försök, två lod Lindfrösolja brinner så länge som tre lod Bomolja. Men olyckan är, at hos oss åtminstone fröets samlande och rengörande icke är lönande, och af samma orsak kan förslaget, at af rostade Lindfrö bereda Chocolade icke blifwa förmånligt.

Hwar man har tjenlig Lindskog gagnas och underhålles den lättast genom försicktig skattning. Man fäller nemligen

de större stammar en half aln öfwer jordbrynet om wåren när Safwan löper, då roten gifwer nya skott. Men den ökes bäst genom frö. Dessa mogna i October. De böra genast sås i fucktig och lös mylla, ej djupare än en half tum, och på et ställe som har liten Sol. De ligga ej sällan til andra året. De böra få wäxa där, tils de bli tre år, och flitigt wattnas. Så gamla uptagas de, och utsättas af til en half alns afstånd från hwarandra. I denna plantskola böra de få wäxa, til dess de tydeligen tränga hwarandra. Då uptagas de med all försicktighet för at icke skada rötterne, stammarne putsas, men topparne röras icke, och planteras sex qwarter ifrån hwarannan i förband. Där låter man dem wäxa til dess de få den storlek de böra, til det bruk man ärnar dem, då de åter med samma försiktighet i anseende til rötterne omplanteras på sine bestämde ställen. Då plägar man til en wiss högd t. ex. til fyra eller fem alnar afskära toppen, för at få lika höga stammar, men det skadar trädet, och hindrar dess wäxt. Man gör derföre bättre at allenast putsa stammen så högt man will hafwa den, och lämna toppen orörd. Genom sättqwistar som nedstickas sena hösten, sedan löfwet fallit, kan man äfwen föröka Linden, men det påstås, at man deraf icke får waracktiga träd. Deremot nyttja Holländske Trägårdsmästare mycket afläggare. De afhugga om wåren stammen på en Lind. Derefter upkomma en mängd rotskott. När desse äro lagom store til at aflägga, upgräfwes jorden wäl omkring dem, utan at skada rötterne, och om hösten när löfwen synas wilja begynna falla, nedläggas de. Efter et år kunna dessa afläggare uptagas, och flyttas i trädskola, för at då updragas til stammar.

TILLÆA *aquatica*. Prodr. Fl. Scand. 224. Flor. Svec. 156. Sv. Bot.

En liten osynlig och årig wäxt, som finnes på sådane ställen i öfre delen af Riket, hwar watten wissa årstider stadnar, och af hwilken man ingen nytta känner.

TORDYLIUM *Anthriscus*. Prodr. Fl. Scand. 328. Flor. Svec. 236. Sv. Bot.

Man finner den wid åkerrenar, gärdesgårdar, och buskar i ängar o. s. w. Den enda nytta man känner är, at den ätes grön af Boskapen, men i synnerhet begärligen af Hästen.

TORMENTILLA *erecta*. Prodr. Fl. Scand. 643. Flor. Svec. 459. Sv. Bot. 19.

Blodrot.

Wäxer öfwer alt i magra och fucktiga ängar, betesmarker, kärr &c. I ängar är den icke förmånlig, då den altid röjer en sämre botten, och alsintet räntar på höskullen. Gröna Örten afbites wäl af Koen, Fåret och Geten, men lämnas af Hästen. Det är egenteligen roten, som på denna wäxten är nyttig til hwarjehanda. Swinet äter den gerna, och bökar up marken derefter, och på Färöarne gräfwes den up til myckenhet dels til Swinföda, dels at dermed färga Skinn. Torrkade och stötte roten gifwes Boskapen til et halft lod och mera i sänder mot Blodpiss och Durchlopp. At nyttja den i Rödsot är farligt, så framt den icke af förfaren Läkare förordnas, och den bör aldrig i denna sjukdom försökas, utan at passande afförande medel förut warit nyttjade. I Norrige kallas den Mundskollerot, och tuggas i Mundskolla. Omkring Trondheim färgar man en art Swartbrunt dermed. Lappen tuggar roten tils spotten blir röd, och stryker den på skinn, som deraf få en röd färg, för at

deraf göra brämar på sina Lappmuddar. Ylle betadt i Alunwatten antager i soppa kokad på färska roten en tämmeligen wacker röd färg. Wissmutbetadt Ylle antager i en sådan soppa efter tre timmars kokning en fast brun färg. Hälften frisk Blodrot och hälften mogna Ugglerönsbär, kokade til en stark soppa, gifwa ock Ylle betadt i Alun röd färg. Man kan äfwen nyttja Blodroten i stället för Galläpple til Ylleswärta, til Läderswärta och Bläck, men det senare får icke någon ren swärta. At med Blodroten garfwa Läder brukas icke allenast af Färöboarne, utan det är äfwen försökt i Tyskland, och berättas at Lädret blir deraf fullt så godt som af Ekebark, om icke bättre; men frågan är, om det blir lönande i hänseende til insamlingen, och huruwida det kan wara hushållning, at dertil upgräfwa sina marker.

TRAGOPOGON *pratense*. Prodr. Fl. Scand. 935. Flor. Svec. 684. Sv. Bot. 146.

Bockskägg. Salsofi. Sasifi.

En twåårig wäxt, som finnes i ängar i Skåne, Upland och flerestädes, hälst hwar Lerbotten är. Blomman öpnar sig tidigt om morgonen, och drager sig tilsammans imellan kl. nio och tio. Örten ätes gerna af Koen, Fåret och Hästen, Geten går den merändels förbi; men Swinet är begärligt efter roten. Denna är wäl icke den rätta Salsofi, som heter *Tragopogon porrifolium* och har purpurfärgade blommor; men den kan aldeles nyttjas såsom Salsofi, om dess frö sås i god och lös Lermylla, som är nog djupt gräfd. Den bör sås så glest, at et qwarter blir emellan hwart stånd. Sena hösten uptagas de, och förwaras i Källare. De kunna ock qwarlämnas i sängen öfwer wintern, men då böra

de tidigt uptagas, innan de begynt gro. Hwad som skall gifwa frö, blir stående i jorden. Dessa rötter nyttjas, dels stufwade, dels på soppor o. s. w. och många finna dem bättre än Hafrerötter. Will man ha dem såsom Sparris, låter man rötterne öfwer wintern stå qwar, och om wåren, så snart kälen gått ur jorden, höljes hwar rot med lös mull til en god twärhands högd. När skotten då begynna wisa sig i ytan, afskäras de under den påhölgde mullen, kokas och ätas med Smör eller Äggsås. På samma sätt handteras den röda arten.

TRAPA *natans*. Prodr. Fl. Scand. 203. Flor. Svec. 140. Sv. Bot.

Wattennöt. Sjönöt.

Wäxer i wattnet i Kåksmålasjön i Misterhults socken och Kalmarelän, i Hötesjön Lemnhults rocken och Jönköpingslän. Den förtjente at wara mera allmän för fruckten eller nötternes skull. I Kärnthen och omkring Lemwik samlas de til myckenhet, äfwen som wid nedre Wolga: Kärnarne ätas dels rå, dels kokade til kött. Man torrkar dem försicktigt, krossar och maler dem til mjöl, som under kokning swäller starkt, och gifwer en smakelig gröt och wälling, äfwen blandas det med Sädesmjöl i bröd. Örten wäxer på samma djup som Näckeblomman, och Rötterne måtte uphämtas på båtar. Sjöar, sackta flytande åar och stora gölar kunde lätteligen genom Wattennötterne göras frucktbare. I Ostpreussen wäxa de til myckenhet, insamlas och föras säckewis til Städerne. Man nedsläpper allenast de wäl mogne och nyligen aftagne Nötterne i wattnet, där de skola wäxa. Hwad anledning man har at tro roten wara giftig, wet jag icke.

TREMELLA.

Et slägte bland de så kallade Stenmossor, hwaraf en del nog nära likna swampar, men bestå af et gelee-likt wäsende. De flesta arter häraf wäxa på skadadt träd, de öfriga under watten. Man har häraf flere arter, men ingendera är känd för något slags bruk i hushållningen. Den ena arten deraf, som talas Skyfall, hwilken man efter regnwäder understundom finner liggande på marken såsom et gulbrunt dalrande slem, har man fordom haft något skrock med.

TRIENTALIS *europæa*. Prodr. Fl. Scand. 455. Flor. Svec. 326. Sv. Bot.

Wäxer i skogar, Enebackar o. s. w. Dess lilla hwita stjernlika blomma pryder marken, och Hästen, Fåret, Geten äta örten, Koen icke gerna.

TRIFOLIUM *agrarium*. Prodr. Fl. Scand. 920. Flor. Svec. 671. Sv. Bot.

Gulköfwer. Gullkulla. Jordhumle.

Wäxer i magra ängar. Som den ätes begärligt af Hornboskapen och Hästen, har man ock försökt at odla Gulklöfwern, men icke funnit den nog lönande. DAMBOURNEY har försökt den til färg, och funnit den lika god med Wau.

TRIFOLIUM *alpestre*. Prodr. Fl. Scand. 915. Sv. Bot.

Sten-Klöfwer.

Wäxer på torra ängar och fält. Liknar så mycket äfwen til blommornes färg röda Klöfwern, at många deraf bedragas, at anse den får en och samma, men gifwer man ackt på dess lucktlösa blomhufwud, smalare blad, aldeles grenlöse och segare stjelkar, är den tämmeligen lätt skilgd. I bördiga ängar finner man den icke gerna, men wäl på sådane, som hafwa sandacktig och annars mager botten, i synnerhet i skogstrackter. När sådane ängar upköras märker man ock på dess mera djupt gående och starkare rötter ansenlig skillnad. Roten gifwer wäl flere skott, hwarigenom ståndet blir buskigt, men stjelkarne äro smalare, mindre saftfulle, sege och ända ifrån roten utan grenar. Denna ätes wäl gerna af Kreaturen, men icke så gerna som röda Klöfwern; den blir icke så ömnig, segare i hö, och dess rötter swåre at upköra, således i flere hänseende mindre förmånlig at odla än röda Klöfwern. Men då den trifwes på en magrare jord, borde den särskildt försökas i synnerhet på mycket sandige ställen til beständig äng, och dess större waracktighet gör honom äfwen förmånligare, hwar Klöfwer sås til bete.

TRIFOLIUM *arvense*. Prodr. Fl. Scand. 916. Flor. Svec. 668. Sv. Bot.

Harklöfwer. Flåsgräs. Harwäpling.

Är allmän på torra sandiga fält, äfwen i åkrar, står understundom som den wore sådd på hwilande sandåkrarne. Geten och Fåret äta Harklöfwern. Uti K. Sw. Wet. Acad. Handl. 1747 berättar HAGSTRÖM, at i Roslagen alla wintrar en sjukdom går bland Boskapen, som där får namn af Gallsjuka, och wisar sig dermed at Kreaturet andar eller flåsar

hastigt med djupa andtag, hänger med hufwudet, ådrorne i ögonwrårne äro mycket röda, och Kreaturet äter icke det wanliga fodret, utan endast detta Flåsgräs, och botas derigenom. Allmogen lärer således i tide förse sig dermed, för at hafwa tilreds i händelse sjukdomen märkes. Hwad BRYANT berättar, at om frö af denna Klöfwerart finnas ibland säden och tillika malas, samt bröd deraf bakas, detta skall deraf blifwa blodrödt, är hos oss en okänd sak.

TRIFOLIUM *filiforme*. Prodr. Fl. Scand. 923. Flor. Svec. 674. Sv. Bot.

Är allmän i Skåne på torra fält och backar. Örten är mycket liten, ock man känner icke nyttan af den.

TRIFOLIUM *flexuosum*. Prodr. Fl. Scand. 914.
Trifolium medium. Faun. Svec. p. 558.
Sv. Bot.

Skogsklöfwer.

Wäxer på magra lerbackar och fält i skogstrakterne. Denna liknar äfwen mycket röda Klöfwern och är icke lätt at skilja derifrån. Dess mera greniga samt hit och dit bögde stjelkar, de små uphöjningar på stjelken därifrån grenarne utkomma, dess i blomhufwudet mera glest sittande och spärrande blommor, gifwa skiljemärken. Skogsklöfwern ätes lika så gerna af Kreaturen som den röda. A. YOUNG anser den för bäst af alla Klöfwerarter; den är efter dess upgift waracktigare, lika så frodig, gifwer bättre mjölk och Smör än röda Klöfwern, och wåller icke som den, Trumsjuka. Detta behöfwer likwist ytterligare stadfästas, hälst andras upgifter icke aldeles dermed öfwerensstämma.

TRIFOLIUM *fragiferum*. Prodr. Fl. Scand. 918. Flor. Svec. 670. Sv. Bot.

Blåsklöfwer.

Är ganska låg, och fröhufwudet ser ut som en blåsa; bestående af många mindre. I Skåne wäxer den på slätten på lerig botten på betesmarker, i åkrar och på trädesfält. Wid Mälarens stränder, och på sådane fläckar på lerig betesmark, där watten om wintrarne stadnar finnes den ock. Hästen, Fåret och Geten afbita den; at Koen går den förbi kommer förmodeligen deraf, at hon med sin tunga ej kan fatta den låga wäxten, och när den gått i frö, göra blåsorne en obehagelig känsla på tungan.

TRIFOLIUM *hybridum*. Prodr. Fl. Scand. 911. Flor. Svec. 664. Sv. Bot. 129.

Blekklöfwer.

Wäxer i ängar i Upland och Södermanland, äfwen wid Åbo. Ätes mycket gerna af Hästen och Koen. Fåret och Geten äta den äfwen. At den gifwer et mycket godt hö är kändt, och at den odlas med fördel af en och annan, har jag mig bekant, men om den är lika fördelacktig med Rödklöfwer, kan endast genom flere jämförelsewis anställde rön afgöras. Odlingen är den samma som röda Klöfwerns.

TRIFOLIUM *Melilotus officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 909. Flor. Svec. 663. Sv. Bot. 69.

Melilot. Honungsklöfwer.

Wäxer på Gottland, Öland, i Westergötland och Skåne wid Landswägar. Boskapen och Hästen äter den gerna. At den gifwer mjölken någon osmak, har jag under åtta dasgars fodring dermed icke kunnat märka. Kan hända längre tid gör något, men mit förråd war ej större. Af den anledning at Örten gerna ätes af Kreaturen, at den i odlad jord blir stor, och kan skördas två gånger, at den är tvåårig, och således wäl skulle passa i et ricktigt omgångsbruk, och åkren et år gifwa foder i stället för träde, trodde jag den böra blifwa förmånlig at så med Korn eller Hafra, och följande året, Meliloten kunna skördas, men några års försök, som på en gång anställdes på tre särskilde ställen, slogo aldeles emot förmodan ut. Hwar fröet blef sått ensamt gick det wäl up, men hwar det såddes med säd, kom icke en planta fram. Torra bladen och blommorne kokade i gröt äro nyttige i ljumt omslag, at befordra Bölders mognad.

Bien besöka blommorne flitigt.

TRIFOLIUM *montanum*. Prodr. Fl. Scand. 919. Flor. Svec. 667. Sv. Bot.

Är allmän i magra och torra ängar och ängsbackar. Den ätes wäl af Boskapen och Hästen, medan den är yngre, men redan den hunnit i blomma, är den för hård. Dessutom är den hwarken stjelk- eller bladrik, så at den til odling icke är tjenlig.

TRIFOLIUM *pratense*. Prodr. Fl. Scand. 913. Flor. Svec. 666. Sv. Bot.

Klöfwer. Rödklöfwer. Rödwäpling. Sugor. Mjölontuppa. Rödtuppa. Rödkolla. Småregräs. Honungsblomster.

Är allmän i alla ängar och betesmarker. Blommorne hafwa emot sin storlek mycken Honungssaft, hwarföre de ock af barn gerna sugas, och af Bien ifrigt skattas. Huru gerna den af Fåret, Geten, Swinet, och i synnerhet af Koen och Hästen ätes, är en känd sak. At den icke blott öker mjölken utan äfwen ansenligen förbättrar den, och gifwer et förträffeligt Smör, är likaledes kändt.

Den Klöfwer, som hos oss odlas under namn af Spansk och Holländsk Klöfwer, är aldeles enahanda art med wår Swensk wilda röda Klöfwer, men af twänne orsaker är den större och frodigare, den härstammar från blidare klimat, och har i långliga tider warit odlad i sådane klimater. Denna frodigheten aftager småningom hos oss, om man icke då och då ombyter utsäde med frö från utrikes orter. At den äfwen af utrikes frö sådd, hos oss måste wara något mindre frodig och födande slutar jag deraf, at man här icke hörer omtalas utan högst sällan, at boskapen af dess ätande får Trumsjukan, oacktat jag känner många exempel, at utan all tilblandning af hö eller halm Kor fodras med Klöfwern. Likwäl torde bäst wara at försicktigt dermed umgås i början, äfwen som jag ingalunda råder at gifwa Hästar, som ej hafwa mycken rörelse, ren Klöfwer; men arbetshästar och dragoxar tåla den wäl, allenast de få smärre foder i sänder, och bida imellan. Icke mindre angelägit är at Kreaturen, som fodras med Klöfwer, få den nyss slagen, och om möjeligt är icke wåt afhuggen, ty aldrig så litet den får ligga i hög, tager den wärma, och blir osund.

Sedan man hunnit få den öfwertygelsen, at grön stallfodring bekommer Kreaturen wäl, och at åkern derwid win-

ner, då derigenom all sommargödsel, den bästa och ömnigaste, kan samlas, hwilken annars genom bete är spild, har man ock kommit til öfwertygelse at Klöfwerodling är nödwändig, ja oundgängelig om et åkerbruk skall blifwa rätt förmånligt. Wäl har man andra wäxter, hwarmed man öfwer sommaren äfwen kan fodra boskapen inne; men det sker med olika fördel. Godt gräs föder dem wisserligen, men hwilket utrymme af hagar och ängar skulle icke fordras at med grönt gräs tilräckeligen föda dem, då det drager långt ut på året innan de kunna slås, och huru många sådane kunna med fördel slås andra gången. Gröna Wickor är et kosteligt foder, men kan icke med förmån skås mer än en gång. Frylet är förut omnämdt, Kål och Rotwäxter fås icke förr än sena hösten. Har man goda ängar, behöfwa de sparas til hö för wintern. En wäxt, som någorlunda tidigt kan torrkas, och fortwara öfwer hela sommaren, som är Kreaturen smakelig, om den rätt utfodras sund, gifwer mera och bättre Mjölk, Smör, Ost och Kött, måste då wara förmånlig, och sådan är röda Klöfwern.

At omständeligen afhandla alla förmåner och olägenheter, som medfölja Klöfwerns odling, huru den bör odlas, skötas och utfodras, i hwad förhållande mot åkerbruket, då det är hufwudafsigten, eller mot Ladugården då man har egenteligen Boskapsafwelen och dess afkastning för ögnamärke, Klöfwerodlingen bör drifwas, wore utom de gränsor man här föreskrifwit sig. Det finnes utom dess på så många ställen afhandlat, at det wore öfwerflöd. Jag will endast nämna A. THAERS Inledning til kännedom af Engelska landthushållningen. J. C. BERGENS Anleitung zur Viehzucht. Neu herausgeben von A. THAER Berlin 1800, Physiographiska Sälskapets Magazin första och tredje Stycket.

Jag will dock anföra en ej owigtig anmärkning. Sand är wäl, som hwar man wet, icke någon tjenlig jordmån för Klöfwer, hwilken trifwes bäst på god och bördig jord, som

om wintern är fri för wattensjuka, men sommaren öfwer håller sig något fucktig, icke dess mindre kunna sandfält mycket genom Klöfwer förbättras. I regelbundit omgångsäde är förmånen icke synnerligen betydande; men när man har sandfält utom omgångssädet, hwilka man will förbättra, kan det ske derigenom, at man först sår et sådant fält med Bohwete, och deruppå Klöfwerfrö, som på wanliga sättet med risharf eller med kratta nedmyllas, så får Klöfwern af det upgående Bohwetet skygd at gå up och rota sig. Bohweten skördas när den är mogen; men Klöfwern höstas de följande åren allenast en gång om året. Derigenom bibehåller Klöfwerroten nog styrka at flere år gifwa en sådan skörd, som belägenhet och wäderlek medgifwa. Är sanden så beskaffad, at den håller sig äfwen om sommaren fucktig et halft qwarter under ytan, kan man af et sådant förfarande wänta fördel, annars näppeligen. Huruwida Frylet i stället för Bohwete skulle göra samma gagn, kommer på försök an. Kan man i andra eller tredje året tidigt om wåren öfwerströ et sådant Klöfwerfält med en blandning af gammal Torf eller Dyjord och wäl brunnen gödsel, förbättras det derigenom ansenligen, antingen man för framtiden will låta det blifwa äng eller nyttja det til åker.

Will eller kan man icke nyttja Klöfwer i omgångssäde, utan endast hafwa Klöfwerhagar, bör man hafwa så många af dem i omgång, at efter twå års Klöfwer, jorden fem til sex år bär andra fruckter ware sig Säd, Jordfruckter, Rapsat, Färgwäxter o. s. w. ty kommer Klöfwer tätare at sås på en och samma jord, blir den alt mindre och mindre gifwande, jorden likasom ledsnar. derwid, och blir derjämte så full af qwickrot, at den ändteligen aldeles taget öfwerhanden.

LIGHTFOOT berättar at den fattigare allmogen i Irland af blomhufwuden så wäl af röd som hwit Klöfwer, torkkade och malne, baka ett nödbröd, som de anse både födande

och hälsosamt. Onekeligen måste et sådant bröd wara långt sundare, än Swenska allmogens usla barkbröd; men än mera födande synes det böra blifwa, om blomhufwuden icke samlas förr än frön äro mogne. Men hwad är det wäl, som oftast twingar en del af Swenska allmogen at gripa til det på flere sätt skadeliga Barkätande? Endast brist på omtanka. De öfwerslå icke i rättan tid, huru länge deras lilla förråd kan wara, och råka i nöd en årstid då knapt någon räddning gifwes.

Klöfwerfröet anwändes i England i färgerier, men huru, är än obekant. VOGLER i Weilburg har dermed gjort en del försök, som slagit wäl an. Et såd af dessa frö har i förening med Pottaskelut gifwit en mörkgul färg, med Witriolsyra en ljusgul, med Alun och Tennuplösning en Citrongul, med Kopparwitriol en gul i grönt stötande, med Järnwitriol buteljegrön. De Ullprofwar, som warit betade i de nämde saker, behöfde blott koka några minuter i Klöfwerfrösoppan, för at ärhålla fasta färgor. De dermed gult färgade profwer gifwa med Indigo wackra gröna färgor. VOGLER tror at Klöfwerfrö icke blott är nyttigt at bruka til gula och gröna färgor, utan at det klibbiga wäsende, som soppan innehåller, äfwen tjenar at göra andra färgor fastare.

Af torr Klöfwer ensam fick DAMBOURNEY ingen wacker färg, men med tilsats af litet Krapp fick Wissmutbetad Ull en ljus Karmelit, och om Krapp utgjorde en fjerdedel af den Ullens wigt som skulle färgas, blef färgen *mor dorée*.

At röda Klöfwern äfwen nyttjas til grön färg, berättar VON LINNÉ.

TRIFOLIUM *procumbens*. Prodr. Fl. Scand. 922. Flor. Svec. 673. Sv. Bot.

Fins icke sällan ängar, wid renar, hus och wägar. Ätes af husdjuren; men är så klen, at den hwarken anges förmånlig i ängar eller lönar at odla; men då man finner den wäxa äfwen på torra ställen, borde försökas, om den icke äfwen wille wäxa på sandfälten.

TRIFOLIUM *repens*. Prodr. Fl. Scand. 912. Flor. Svec. 665. Sv. Bot.

Hwit Klöfwer. Hwit Wäpling. Hwit-Kullor.

Är af Swenska Klöfwerarter på betesmarker, i ängar, wid renar o. s. w. den allmännaste. Den är likaså begärlig föda för Hästen och Boskapen som den röda, men lönar, ty wärr, icke så wäl at odla til konstiga ängar, emedan den är mycket mindre. Deremot är den förmånligare til bete såsom waracktigare, och gifter medelst sina krypande stjelkar en mycket tätare gräsbotten. Den Holländska hwita Klöfwern, som skall blifwa en half aln hög, är mig wetterligen icke hos oss försökt. Så mycket jag wet, är den en blott förändring af den Swenska, som i warmare klimat och på god jord längre odlad, blifwit så frodig. Den skall på god och bördig botten uthärda hela tio år med twå skördar om året, men icke ränta i förhållande mot röd Klöfwer. Wår Swenska hwita Klöfwer är til gröna platsar eller Terrasser i Trägårdar och Parker tjenligast, emedan den håller sig så låg, har en wacker grön färg, och betäcker bottnen så wäl, at andra wäxter deribland icke wäl fortkomma; men den bör ock esomoftast med saxen agas, för at hålla sig rätt wacker. Mången har förundrat sig, at på sin mark finna denna Klöfwer fläcktals ganska ömnig, där några år förut icke en planta deraf fanns. Men man kan lätt förklara sig det. På sådane ställen har nödwändigt af en eller annan händelse kommit obrunnen Hästgödsel. Frön af

denna som flere Klöfwerarter och en del andra wäxter, ja sjelfwa Hafren, som man wet, söndertuggas icke wäl af Hästen, ju mindre fröet är, dess mindre, utan gå hela och oskadde igenom tarmkanalen, med bibehållande af sin groningskraft, hwarföre den ock genom träcken åter utsås. Hästen gör således lika som många foglar, hwilka sjelfwa utså frön til framtida föda för sine slägten. Så är det icke med Koen, Geten och Fåret. Deras idislande eller flere gånger återtagne omtuggning krossar alla frö, som icke äro mycket små; och kunna glida undan för tänderne. Huru man genom Hästars betande på Trädesåkern, och obrunnen gödsels utförande således sjelf bringar ogräs dit, är lätt at förstå.

Med en stark soppa, kokad på friska blomhufwuden af hwit Klöfwer, kan man färga Alunbetadt Ylle gult.

Såsom hustur mot hwita Flussen nyttjas et tämmeligen starkt Thee på Blomhufwuden, med hwad fördel känner jag icke. At en stark dekokt deraf skall wara et Kräkmedel, påstår LINDER.

TRIFOLIUM *spadiceum*. Prodr. Fl. Scand. 921. Flor. Svec. 672 Sv. Bot.

Brun Klöfwer.

Wäxer i sidländte skogsängar på få ställen i öfre delen af Riket. Om den gäller hwad wid *Trifolium agrarium* är anfördt.

TRIFOLIUM *striatum*. Prodr. Fl. Scand. 917. Flor. Svec. 669. Sv. Bot.

Finnes sparsamt på några ställen i Skåne i Leråkrar. Den ätes af husdjuren, men är för öfrigt, så mycket man än wet, obetydelig.

TRIGLOCHIN *maritimum*. Prodr. Fl. Scand. 451. Flor. Svec. 322. Sv. Bot. 112.

Hafs Sälting. Saltgräs.

Wäxer egenteligen på hafsstränder, och i sådane ängar, som äro nära hafwet belägne, men äfwen i andra med fucktig botten. Dess saftfullhet och salta smak gör, at husdjuren i allmänhet äta den gerna, i synnerhet Swinet, och de tyckas deraf må wäl. SCHREBER den äldre har och derföre tilstyrkt, at så den på fucktiga sandfält, för at göra dem til nyttiga betesplatsar; men swårigheten at få frö gör detta, i sig sjelf goda förslag, frucktlöst. EHRHART berättar, at i Wursten uti Brehmiska gebitet, där denna Sälting wäxer til största mängd på Nordsjöns stränder, koka de af den om wåren Grönkål. Örten heter där Röhr.

TRIOLOCHIN *palustre*. Prodr. Fl. Scand. 450. Flor. Svec. 321. Sv. Bot. 111.

Kärr-Sälting. Sällting.

Wäxer i kärrängar. Den ätes likaså begärligen af Kreaturen som den förra. Om dess sående gäller ock hwad nyss är anfördt. At koka Salt af den efter HOLMBERGERS anwisning låter sig wäl göra, där den ömnigt wäxer, men lönande kan det likaså litet blifwa, som at bränna Soda af någondera Sältingen. GUNNERUS berättar, at om man låter Kreaturen någon tid beta där Sältingen (han talar då egenteligen om Hafs-Sältingen) wäxer, skal köttet deraf få bättre smak. Detta kan äga sin goda grund, utan at Sältingen har mera del deruti än de andra där wäxande Örter. Beten på hafsstränder och ängar nära hafwet

äro i allmänhet förmånlige för Hornboskapen, och werkar både på dess mjölk och kött. Men är det Sältingen egenteligen eller tillika med andra, och hwilka wäxter, som har denna goda werkan? Så länge inga enkom gjorde försök med Sältingsarterne bewisa deras företräde, bör man icke heller slösa med deras beröm.

TRITICUM *junceum*. Prodr. Fl. Scand. 168. Sv. Bot.

Wäxer på Öen Kläppen wid Falsterbo Ref. Gräset är wäl hårdt, men ätes icke mindre så om hö gerna af Boskapen. Den förtjenar derföre med alt skäl, at i synnerhet på Flygsandsstränder, där hafswattnet wid hög upsjö kan stiga up, planteras, hälst den med sina krypande rötter binder sanden, och hindrar den at wid lågt watten och stark torrka blifwa flygande. Äfwen i annan flygsand förtjenar den at försökas, men här bör planteringen icke ske med rötter, utan med mogna ax, såsom wid Sand-Elmen är beskrifwit. Dess frö äro wäl små, men mjölrike, och gifwa et godt mjöl, både til bröd, gröt m. m.

TRITICUM *repens*. Prodr. Fl. Scand. 167. Flor. Svec. 114. Sv. Bot. 38.

Qwickhwete. Qwick Rot. Röte. Qwicka. Hwitrot. Axing. Efsing.

At Qwickgräset i åkrar, Planteringar, Trägårdar och all odlad jord, hwar det fått innästla sig, är et elackt ogräs, känner en hwar. Det är så mycket beswärligare, som roten behåller sin groende kraft, om den kommer än så djupt i jorden, eller den sönderbitas, allenast den har et öga, och kan ligga flere månader utan at gro, til dess omständighe-

ter inträffa, som befordra dess grodd. Genom noggran upmärksamhet wid gräfning, wäl anställd körning, goda och dertil inrättade harfwar, och alla dikesrenars borttagande kan den betydeligen minskas, och sluteligen aldeles utrotas, hwar icke Träd, Buskar, Häckar, hwilka senare i Trägårdar otroligen bidraga til Qwickrotens förökande, sådant förhindra.

Men så beswärlig och skadelig den i detta hänseenden är, så nyttig är den för öfrigt. Fast Qwickgräset är förhateligt, då det såsom ogräs betracktas, och förmodeligen af den grund endast icke anwändes til foderwäxt, är det en smakelig föda för Kreaturen, så wäl Hornboskapen som Hästen och Swinet. På fält, som endast nyttjas til bete, finnas inga waracktgare wäxter än Qwickgräs och hwit Klöfwer. At fästa och stadga jordwallar är Qwickgräset onekeligen den tjenligaste gräsarten, antingen man besår de nysslagde med frön deraf, eller man i twå tums djupa fåror belägger det med friska sönderskurne et par tum långa Qwickrotsbitar. Til konstige ängar är det likwäl icke tjenligt, dels för rötternes skull, som så swårligen sedermera utrotas, dels skjuter det så hastigt i strå, och gifwer et groft hö.

Til flygsandens dämpande är Owickroten ganska nyttig. Friska rötterne skäras då i hackelsestora halftannat til twå tum långa, och blandas med wäl brunnen gödsel, något jord, och om man har tilgång på frö af andra sandwäxter. Man kör̈er med et litet årder fåror, och i dem strös den nämde blandning, och fåran tillägges antingen med årdret eller kratta, utan at efteråt harfwas.

Friska Qwickrötterne, wäl skölgde från jord, och skurne til fin hackelse, ätas icke allenast begärligen af Hästar, utan äro fullt så födande, som god halm skuren och med Hafre påströdd. Äfwen Kor äta dem så skurne, i synnerhet om de några timmar blifwit blötade, och det är för dem en sund föda.

Qwickroten hastigt skölgd, ej blötad i watten, torrkad, småskuren, åter torrkad, utan at på något sätt brännas, och malen gifwer et mjöl, som blandadt med en liten andel sädesmjöl gifwer et af de smakeligare och sundare nödbröd. Uti den dyra tiden, som 1771 och 1772 plågade flere orter i Tyskland, nyttjades detta mycket. Degen deraf blir wäl något korrt, men det hjelpes med någon tilsats af sädesmjöl. Man kan ock låta de uptagne rötter först torrka i wind eller sol, derefter bulta dem wäl, at all jord och stöf frånskiljes, derefter skära dem med Hackelseknif wäl små, torrka dem i ugn och mala. Man får dem sålunda lättare rena.

På qwickrötter kan man äfwen brygga et både sundt och smakeligt dricka, i synnerhet om man til en half tunna friska, rensade och småskurne rötter tager twå til tre kappar Malt til tre fjerdingar dricka. Tager man deraf en hel tunna dricka, blir det wäl swagare, men likwäl wida bättre än det på en del ställen brukeliga spisöl. Men de skurne rötterne böra först kokas en god timma med tilräckeligt watten, derefter uptagas för at med maltet och spadet läggas på rosten. För öfrigt handteras det som annan bryggd; men detta drickat tåler at något wäl humlas, emedan det blir nog fött.

Huru mången ibland den fattige hopen kunde på sådane sätt begagna sig af den otaliga mängd af qwickrötter, som wår och höst upköras och harfwas af åkrarne, dem de annars wanligen upbränna eller låta aldeles förfaras. Skulle man de nämnde årstider kunna insamla dem til större förråd, än man genast upbrukar, torrkas de och förwaras på torrt ställe, at de ej få mögla. När de sådane skola anwändas til bryggd, skäras de mycket små, och kokas ca half til en hel timma längre.

En del personer, som hwarken tåla dricka eller må wäl wid watten, kunna af de rensade, torrkade och småskurne qwickrötter bereda sig en sund Tisan, om åtta lod deraf ko-

kas under lock med tre stop godt watten tils et stop borkokat. Mot slutet af kokningen kan något Citronskal, eller en liten njupa krossade Morotfrö, Fengkål eller dylikt efter sak tilläggas.

DIODORUS SICULUS berättar wäl, at de gamle Egyptier lefde mäst af gräsrötter; men det är ganska osäkert at det warit wår Qwickrot, hälst det gifwas i andra länder flere slags gräs, hwilkas rötter i det närmaste med dem öfwerenskomma.

TROLLIUS *europeus*. Prodr. Fl. Scand. 701. Flor. Svec. 510. Sv. Bot.

Ängbollar. Smörbollar. Ängknappar. Buller-blomster. Laxblomster. Hwalkullor.

Wäxer i ängar, allmänt i Skåne, på en del ställen i Bohuslän, Östergötland och Westergötland, Småland o. s. w., ömnigt i Lappland. Ätes af Fåret och Geten, men ratas af Koen och Hästen. Bien besöka blommorne. För sit wackra utseende förtjenar det en plats i Trägårdar.

TULIPA *sylvestris*. Prodr. Fl. Scand. 398. Flor. Svec. 284. Sv. Bot. 202.

Wild Tulpan.

Wäxer wild i ängar och Trägårdsparker inom Lund, förmodeligen i äldre tider planterad. Dess wackra utseende och angenäma, ej starka luckt berättigar den til plats i blomsterqwarter, där den ock mycket öker sig, om det tillåtes. Rå löken har en obehagelig luckt, när den sönderskäres, och äfwen en skärpa, som förorsakar äckel, men kokad förswinna bägge, och ätes då med olja och peppar eller Smör och Peppar, samt är då efter PARKINSONS utsago både smake-

lig och sund. HALLER will likwäl icke anse den för någon sund föda, men en sådan olikhet i tankar härom kan möjeligen härröra af orätt tillagningssätt. I Ryssland och Sibirien ätas lökarne mycket, som tyckes gynna PARKINSONS utsago.

TURRITIS *alpina, glabra* & *hirsuta*. Prodr. Fl. Scand. 827. 8. 9. Flor. Svec. 606. 7. Sv. Bot.

Finnas ingenstädes til sådan mängd, at man har afseende på dem, och äro de för öfrigt icke kände för någon hushållsnytta widare, än at den andra i ordningen ätes af Hornboskapen och Swinet, men ratas af Hästen. Den samma eller Råckentraf kan efter HOLMBERGERS upgift äfwen genom rötning m. m. nyttjas såsom Lin.

TUSSILAGO *alba*. Prodr. Fl. Scand. 1014. Flor. Svec. 745. Sv. Bot.

Wäxer wid Foglesång, Gudmundtorp och Klinta i Skåne på fucktig botten. Den kryper widt omkring med rötterne, och skulle derföre tjena at binda kanterne wid wattendiken. Huru af dess blad Tunder kan göras, se *Tussilago Farfara*.

TUSSILAGO *Farfara*. Prodr. Fl. Scand. 1012. Flor. Svec. 743. Sv. Bot. 2.

Hästhof. Folafötter. Skråp.

Wäxer på wattensjuk lera, i synnerhet på sluttningen af backar och diken, hwar källsåg äro. Bladen ätas något af Hornboskapen, men ratas af Hästen och Swinet. Blomman, som framkommer förrän bladen, bådar wåren. Man har från äldsta tider ansett wäxten, så wäl rot, som blad så tjenlig at bota Bröstsjukdomar, at man ej nögt sig med at gifwa den i dekockt eller Krydde Thee, utan ock rökt folk dermed i sådant afseende, hwadan äfwen en del bruka at för swagt bröst röka den som Tobak. At den sålunda nyttjad kan lindrigt retą uphostningen, är rn otwifwelaktig sak; men at röken kan hafwa någon hälsosam werkan i hänseende til sjelfwa sjukdomen, stadgas hwarken af förnufts**skäl** eller ärfarenhet. Såsom Krydde-Thee uti Bröstsjukdomar kan den utan skada nyttjas.

Om blad och bladstjelkar torrkas så at de blifwa wäl sköre, och antingen bultas tilräckeligen i en skinnpåse eller stötas i stor Mortel til et pulwer, får man tillika et flock, som frånsicktadt, och sedan bultadt med litet krut, utgör et mycket eldfängdt Tunder, sådant som det Chinesiska.

TUSSILAGO *frigida*. Prodr. Fl. Scand. 1013. Flor. Svec. 744. Sv. Bot.

Wäxer i Luleå Lappmark. Ingen nytta är den känd före.

TUSSILAGO *Petasites*. Prodr. Fl. Scand. 1016. Flor. Svec. 746. Sv. Bot. 224.

Pestilensört.

Wäxer wid jordwallar, i kåltäppor, gamla Trägårdar,

och lärer utom Skåne wara sällsynt, men där et ganska elakt ogräs, hwar det fått rota sig, emedan dess rötter både gå på djupet och krypa wida omkring, och dess ej sällan alnsbreda blad, qwäfwa alla andra wäxter. Innan bladen blifwit så grofwa, ätas de både af Hästar och Hornboskapen. I Höns- och Fasangårdar kan den wara nyttig, om den får wäxa, ty bladen blifwa så stora, at höns och kycklingar kunna derunder beqwämt skyla sig både för Hök och regn.

TUSSILAGO *spuria*. Prodr. Fl. Scand. 1015. Sv. Bot.

Är endast funnen wid Ringsjö färja i Skåne, där den wäxer ömnigt i sanden på stranden, och kryper wida omkring med sina rötter, man känner intet något dess bruk, utom det at af dess blad Tunder kan göras på samma sätt som sagdt är wid *Tussilago Farfara*. Dess rötter borde ock försökas på flygsand.

TYPHA *angustifolia. Prodr*. Fl. Scand. 1127. Flor. Svec. 829. Sv. Bot. 234.

TYPHA *latifolia. Prodr*. Fl. Scand. 1126. Flor. Svec. 830. Sv. Bot.

Kafedun. Kafweldyn. Dunstockar. Dynema, Krutläskare. Narrkolfwar. Klubbgräş.

De wäxa bägge wid åbräddar, i dammar, kärr o. s. w. De åro hufwudsakeligen skilgde til storleken och bladens bredd. Den senare är mera allmän i Skåne, den förra utom Skåne. De gröna bladen ätas af Kor; torrkade nyttjas de af Tunnbindare at lägga imellan stafwarne för at göra kärlen wattentäta, och på sina ställen planteras den af

rötter til detta behof. At roten färsk nyttjas til Sallat, berättar GLEDITSCH. Kamtschadalerne äta ock rötterne. Förmodeligen skulle de torrkade och malne kunna nyttjas til nödbröd. Dunet som blir i det tjocka axet nyttjas på flere sätt. Man har försökt at göra så wäl Sugpapper deraf, som Skrifpapper, och det senare skal i synnerhet wara tjenligt at teckna på. Ensamt kan det icke kardas i rås. Man har derföre försökt at i blandning med Bomull anwända Kafweldunet til spånad, och det låter sig wäl göra, om man tager minst dubbelt Bomull mot Kafweldun. Mindre bör det icke wara, och man har ändock anledning befara, at det icke blir starkt at slita på, och derföre icke heller bör til sådant anwändas. Kafweldunets korrthet lofwar åtminstone icke styrka. Til stoppning i kläder och sängtäcken är det ock brukadt, men det filtar sig gerna samman i knutor; andra bruka derföre at i öfwerdynor eller dunbäddar blanda det med fogeldun, hwarigenom det blir wida bättre. Man har äfwen försökt at af Ull och Kafweldun göra Filtar. Det beswärligaste är at til dessa bruk afskilja frön; med en fackstäng, sådan som Hattemakare bruka eller den wid *Epilobium* omtalte Maschin låter det sig lätt göra. Honaxet skall nyttjas i Holland i stället för Klädesborstar, at putsa Sammet, Manchester o. d. m.

ULMUS *campestris*. Prodr. Fl. Scand. 308. Flor. Svec. 326. Sv. Bot. 13

Alm.

I skogar träffas Almen mycket sällan, men wid städer, byar, gårdar öfwer hela riket, dock näppeligen högre än Helsingeland. Den er et af de wackraste och nyttigaste af wåra Nordiska Löfträd. Det håller til godo med nästan hwad jord som hälst, utom sumpig och mycket torr, samt sand. En lerblandad mylla trifwes den bäst uti. Almen

är et förträffeligt stormträd, som med sin starka stam och smidiga grenar motstår wåra häftigaste stormar, och de strängaste wintrar hafwa sällan wisat någon werkan på dem. Den kan updragas til stora lummiga träd och hållas i mindre häckar. Den wäxer fortare än Ek, Bok och Oxel, och når i sjuttio til åttatio år sin fullkomlighet, ehuru den wid trettio til fyratio redan til flere bruk är nyttig. Den sprider icke sina rötter så widt omkring som Asken, kan derföre utan fara planteras såsom lugnträd närmare byggnader och murar. När den fälles nära jorden gifwer den en myckenhet rotskott, hwilka med tiden åter dana skog. Den ofta wresiga roten gifwer wackert ämne til hwarjehanda Snickarearbete. Timret kastar sig icke så i fria luften som Eken, och står emot både torrka och wäta, när det fått sin mognad, och kan derföre nyttjas til sådant, som ömsom måste wara i och öfwer watten. Läggas Almplankor et år i en gödseldam eller dyngpuss, får det färg af Wallnötträd. Det är mindre utsatt för Mask an Björk, Bok, Ahl och Fur. Jämte en tämmelig hårdhet, är det ock segt, hwarföre det med fördel nyttjas til Byggnadstimmer, til Wagnmakare, Sxållmakare, Stolmakare, Lawetmakare och Snickare arbeten, til Panelningar, Bord, Skåp, Skrifpulpeter, Reseskatuller, Prässar, äfwen til smärre arbeten m. m. såsom ock til Qwarnhjul, Stamptråg, til hwarjehanda behof wid Skeppsbyggeri, til fotträd under hus, til hela husbyggnader, til stolar för stora Klockor. Men det bör huggas i December eller Januarii månad, genast afbarkas och upläggas at torrka. Almträdet kan gemenligen med mera fördel anwändas än til Brännwed, hwarföre man och icke dertil nyttjar annat än grenar och affall wid fällningen, men det gifwer stark hetta i Kakelugn och ganska goda Kol, och askan är äfwen god, fast den gifwer mindre än Boken.

Förtjenar det då icke, at den som har tjenlig plats dertil, deraf anlägger stora planteringar?

Almbarken räknas af några til de ämnen, som kunna tjena i garfweri; men jag känner inga försök i den wägen. Wisserligen innehåller Almbarken en märkelig andel så kalladt garfämne, men den innehåller och derjämte en myckenhet slem, och torde, derföre likasom Wallörtsroten fordra et särskildt handteringssätt. På sina ställen nyttjar man den på följande sätt til brödbakning: När Säden af frost eller annan orsak blifwit hindrad at mogna, och mjölet deraf ej will gifwa en sammanhängande deg, degnas det med watten, hwaruti Almbark blifwit kokad, och deraf är slemmigt. Den yngre barken, torrkad och malen, skall i blandning med mjöl bakas til nödbröd i Norrige, och wara bättre än det wanliga barkbrödet af Furu. Men man will hoppas, at med något mera omtanka hos den fattigare almogen, med en ömsint och wälwillig underwisning af mera kunnige Medborgare, det menniskoslägtet likaså wanhedrande som skadeliga barkbrödets bruk må förswinna. Hjortar äro begärlige efter Almbark, de böra derföre noga afhållas från Almplanteringar.

Almlöfwen ätas gröna gerna både af Hästen, Hornboskapen och Swinet, och torra äro en god winterföda för Får och Getter, såsom sörpe ätas de ock af Kor. Almlöfwen när de äro späda, kunna och i nödfall nyttjas i Grönkål. De affallande löfwen skada icke gräset. PALLAS berättar, at wid Zarizyn nyttjar man det klibbiga Almlöfet om sommar och höst såsom et lindrigt öpnande medel således, at man slår derpå watten, och låter det stå en tid, samt sedan dricker deraf, då det går samma werkan som Manna. Om Almen hos oss desse årstider har så klibbiga löf, har jag icke blifwit warse. Skada at PALLAS icke nämner, om denna klibbigheten härrörer af en utswettning eller af bladlus. Litet watten på mycket löf är angelägit nyttja, och löfwen böra ej tagas af träd, som wäxa nära landswägar, emedan sådane äro gemenligen orenade af stöf.

Almen kan gerna genom rotskott och afläggare förökas; men bäst och säkrast sker det genom frö. Desse mogna til Midsommaren, och när man märker at de affallande frö äro kärnfulle, afplockas de, emedan hända kan, at en storm annars bortförer dem. Somlige år afblåsa de innan de hunnit mogna, andra år äro de tomma. At afbida deras affallande i lugnt wäder, är altid wanskeligt, och wid insamlandet af sådant frö, blir det altid orent af qwistar, löf, en mängd tomma frö m. m. Man bör så snart möjeligt är utså det om hösten, då det går tidigare up. Til skogsanläggning köres jorden wäl och nog djupt, fröet utsås i lugnt wäder någorlunda tjockt, och nedharfwas. Hwar det kommer för tätt up, kunna plantorne, när de äro twå år gamle, gallras, och de uptagne utsättas hwar de stå för glest. Til plantering åter sås Almfröet något tjockt i fåror på god jord, och betäckes med et fjerdedels tum mull, samt wattnas med wattenkanna. Blir wåren torr, måste esomoftast fårorne wattnas, och de späde plantorne måste äfwen efter behof wattnas. Wäxa de första året frodigt, kunna de samma höst, när löfwer fallit, utsättas i plantskolan en half aln ifrån hwarandra, annars wäntar man dermed til nästa höst. Wåren efter de warit planterade efterser man om frosten lyftat dem eller jorden omkring dem, som då hjelpes. De böra ock första året efter planteringen förses med watten, när torrka infaller, och därpå beror mycket dess framtida wäxt. När de där upnått wid pass tre alnars högd, böra de i trädskola utsättas til sex qwarters afstånd, och där förblifwa tils de skola på sina blifwande ställen förflyttas. Men de putsas icke på stammen, förrän de i Trädskolan hafwa frisk wäxt, då det bör göras tidigt om wåren. Wid Almens flyttningar, antingen den är större eller mindre, acktar man sig noga at skada eller beskära roten, och tilser at stället, där den skall stå, är nog både widt och djupt grafwit. Topparne skonar man äfwen.

Almen tåler wäl at kappas, men förlorar derigenom både i sin wäxt och waracktighet. Man will weta, at Almträdet kan hinna fem til sex hundrade år, men om så skall ske, bör det wisserligen icke kappas eller skathuggas.

Genom såning får man flere förändringar, som wisa skillnad til löfwens form och storlek, äfwen til trädets wäxt t. ex. Pyramidalmen, Skäckiga, Bred- och Smalbladiga o. s. w. Dessa kunna icke utan genom afläggare eller ympning fortplantas; men de äro af ingen wigt i hushållningen. Wigtigare wore det at kunna göra Korkalmen med korklika och kantiga barken allmän, emedan trädet eller weden deraf skall i alla hänseende wara bättre än Swenska Almen, ehuru god den ock är.

Prof. BERGIUS tror at Nordamerikanernes Sawebark är Almbark. De bruka den sålunda. Den torrkas och pulweriseras. Pulfwret arbetas starkt med ljum söt mjölk, at det blir som et wäl slemmigt mos. Dermed förbinda de friska sår twå gånger om dagen, och gamla en gång, men icke förr än de begynt gifwa war, och om såren äro orena, böra de först twättas, och med wargörande medel bringas til wargörning.

Med barksoppan (då den yttre barken först warit aftagen) har DAMBOURNEY gifwit Ylle, betadt i Wissmut- eller Tennuplösning, åtskillige brunacktige och *Vigogne* färgor.

ULVA. Slinka. Bunkie.

Et slägte som har någon likhet och förwandtskap med Tångarterne, och hwaraf de flästa arter wara på hafsbottnen och derifrån upkastas til stränderne, et par arter äfwen i sött watten, och tränne ganska små wäxa på wattensjuke ställen. Man känner ingen nytta af dem, utom den at *Ulva Lactuca*, som tid Bohusstränder är allmän, efter SIENALDS berättelse nyttjas i Norra Skottland at koka på sop-

pa, och at denna, så wäl som *Ulva umbilicalis*, samlas i Mars månad, nedsaltas i Trädkärl, och dels förtäres i Skottland, dels försändes til London, hwar den stufwas och ätes med Olja och Citronsaft. Andra stufwa den med Smör, Winätticka och Peppar eller Lök.

URTICA *dioica*. Prodr. Fl. Scand. 1188. Flor. Svec. 863. Sv. Bot. 68.

Brännässla. Stora Näter. Nälla.

Et nogsamt bekant ogräs, som gerna wäxer hwar det tillåtes i god jord. På rot röres den icke af något djur, utom Koen, som kan taga litet af de ytterste ändarne; men afslagen, och i synnerhet blandad med annat foder, förtäres den, då den icke är för grof, både af Kor och Får. Man berömmer den ock såsom en föda, hwilken öker mjölken och gifwer godt Smör. Twå til tre gånger afslagen och torrkad berömmes den ock mycket af en del Landthushållare til winterföda för samma djur, dock bäst i sörpe för Kor. Den bör då afslås innan den blommar, dock med den försicktighet, hwar man är mån at bibehålla den, at första gången den afslås, lämnas några stjelkar at få blomma och kasta frö. Af detta dess bruk för Boskapen hafwa ock åtskillige tilstyrkt at ordenteligen odla Nässlan. Jag frucktar likwäl, at detta råd är mera grundadt på föreställning än ärfarenhet, och icke blir lönande i stort. Skall Nässlan frodas, kräfwer den en lös, fet och bördig jord, som torde med lika om icke större fördel kunna anwändas til annat. Wore D. RÖSSIGS upgift säker at nemligen torra Nässlan icke blott är et godt foder, utan äfwen förebygger sjukdomar hos Kreaturen, borde den wisserligen odlas; men dess mening lärer förmodeligen wara, at så länge man har godt foder i torra Nässlor at gifwa, behöfwer man icke befara sådane sjukdo-

mar, som härröra af et slätt foder eller swält. Det samma kan då winnas genom hwart och et annat godt foder.

De späda bladen af Brännässlan brukas i första wåren i blandning med annat grönt til Grönkål.

Af Brännässlans stjelkar har man från längre tider försökt at genom rötning m. m. bereda tågor, tjenlige til spånad och wäf. STRÖM berättar at Landtmannen wid Nordfjord i Bergens Stift i Norrige af Brännässlor bereder sig en art grof tråd, det samma göra en del inwånare i Sibirien, och Kamtschadalaren nyttjar på samma sätt Hampnässlan *Urtica Cannabina.* RAFN berättar, at man i Norrige gör af Nässlan en art Linne, som där kallas Strie. Men Nättelduk tilwerkas säkerligen icke af Nässletågor. HOLMBERGER kar icke allenast af Nässletåger tilrett gröfre och finare spånad, utan äfwen för Kongl. Swenska Wetenskaps Academien upwist prof deraf. Han upgifwer ock korteligen, huru Nässlorne böra handteras sålunda: Sedan stjelkarne blifwit torrkade, (rätta tiden at upskära dem är, när nedersta bladen begynna swartna) rötas de på gräswall eller i watten, såsom Hampa. Tiden til uptagningen kan ej noga utsättas för wäderlekens olika beskaffenhet; nog af, när tågen åt hwitgul, är den tilräckeligen rött. Emedan somlige stjelkar äro mycket tjocke och länge, andra åter mindre, bör man sortera och röta dem hwar för sig. Wid brytningen eller bråkningen bör det grofwa förut wäl bultas med en trädklubba, med det finare förfares på samma sätt, som med Hampa eller Lin. För öfrigt bör det ock til alla delar beredas såsom Lin, undantagande at både gröfre och finare Nässlors stjelkleder böra warsamt bultas; ty i annor händelse går tågen af på det stället, men genom bultandet förekommes det. At på sådant sätt gagna Nässelstjelkar, hwar de till någon myckenhet finnas, är wisserligen hushållsacktigt, och bör icke, i synnerhet af den fattige uracktlåtas; men at beså et stycke sådan jord, som dertil skulle wara

tjenlig tror jag icke wara förmånligt. Man försökt at beså twänne lika stora och lika goda jordstycken, det ena med Nässlefrö, och det andra med Hampa eller Lin, och nyttja det senare imellan åt til jordfruckter o. s. w. under en tid af sex år minst, och göre så räkning öfwer afkastningen, och jag är säker at man ej finner sig wid Nässleplanteringen.

LIGTHFOOT berättar at på Arran och flere Skotske öar tilreder man af Brännässlor et Löpe. Uti en stark dekokt af Nässlor, wid pass tre stop, lägger man er halft stop Salt, hwilket förwaras på flaskor. En wanlig matsked deraf tjenar at ysta en stor bytta mjölk.

Med färska roten kokad i watten färgar Landtmannen sina Påskägg gula, och med tilsats af Alun färgas både Ylle och Linne ljusgult; tager man grön Witriol i stället för Alun blir det Oliwgrönt. De ännu hwita skotten, som man om wåren finner på Nässlerötterne, kunna kokas, och ätas antingen som Sparris eller stufwade.

URTICA *urens*. Prodr. Fl. Scand. 1187. Flor. Svec. 862. Sv. Bot. 206.

Etternäsla.

Wid hus, gator, gärdsle, i Trägårdar m.m. allmän. Färsk röres den icke af husdjuren, men torrkad ätes gerna af Får, och anses at wara för dem hälsosam. Om wåren samlas den på sina ställen til myckenhet, twättas, förwälles, finhackas och bultas samt kokas til Grönkål både med och utan andra grönsaker, och många sätta på en sådan Grönkål synnerligt wärde. Man brukar ock at med småhackade Etternässlor, blandade med Korngryn, upföda Kalkonungar. Påfogelungar sägas deremot dö af denna föda. Äfwen Rapphöns kunna födas med hackade Etter nässlor.

UTRICULARIA *vulgaris* & *minor*. Prodr. Fl. Scand. 36. 37. Flor. Svec. 28. 29. Sv. Bot.

I stillastående eller mycket sackta flytande watten, på dybotten wäxa de bägge under wattnet: De synas blott öfwer wattnet under blomningstiden i Junii och Julii månader. I allmänhet äro de hos oss sällsynte, men derhos äro de icke kände för någon nytta i hushållningen.

VACCINIUM *Myrtillus*. Prodr. Fl. Scand. 468. Flor. Svec. 333. Sv. Bot 163.

Blåbär. Slyngon. Slynnen. Slinner.

Wäxer i magra skogsängar och på Ljunghedar. Geten och Fåret afbita de ytterste ändarne, Koen och Hästen gå dem förbi. Hela busken med rot och löf kan brukas til garfweri, och bränd gifwer den en ömnig och god aska. De torrkade löfwen kunna nyttjas i stället för Thee, men bör icke **xxx**tas starkt, emedan det är hopdragande. Uti Sachsen och Thüringen gifwes en förändring med hwita bär, som där kallas Karnbengste. Bären tjena til föda för Orrar, Rapphöns, Ripor o. s. w. ätas ock begärligen af många, i synnerhet barn, med och utan mjölk. På en del ställen i Tyskland förwarar man de wäl mogne och rensade bären på fyllde och wäl korkade flaskor öfwer wintern. Landtmannen i Sibirien slår på friska bären kallt watten, och ställa dem sådane i en kall källare til första snöfallet, då wattnet wäl afhälles, och bären nedläggas i Snö i en källare, i hwilken de hwarken frysa fler ruttna, Lappen

gör af Blåbären, dem han talar Zirre och Zerre, sit **Kappatsalmas**. När han gör Renost samlar han först af den upwärmde mjölken det upkommande skinnet. Detta blandar han med åtskillige slags bär, i synnerhet Blåbär, fyller blandningen i torrkade och åter i watten upmjukade Renmagar, samt hänger dem up at torrka, och därmed fägnar sig och sina gäster. Blåbären gifwa ock genom tilmäskning Bränwin, men i hwad förhållande känner jag icke.

Blåbären torrkas til myckenhet i Lüneburgska Landet och försändas til Hamburg, Lübeck och Bremen, där de dels anwändas at färga Winer, dels utsändas til Bourdeaux at til samma bruk nyttjas. Utom detta bruk äro torra Blåbär nyttige och gode stufwade med sött, dels som mos, dels til Blåbärskaka, som lagas på samma sätt som Äpple och Krusbärskaka, dels ensamme, dels ock med Äpplen blandade. Soppa på torra Blåbär är både smakelig och sund. Friska kunna de blandas med Winbär, när man deraf gör Win, för at gifwa det starkare färg.

Det är en wedertagen tanka, at desse bären äro starkt stoppande. Swårt är at finna huru en sådan tanka så länge kunnat bibehålla sig. Wisserligen innehålla de något hopdrasgande ämne, men detta är med de andra ämnen i bärens saft så upblandadt, at man fåfängt wäntar någon stoppande kraft af dem. Wäl mogne Blåbär till någon myckenhet njutne befordra snarare öppet lif. Man bör derföre icke utan urskillning gifwa Blåbärssoppa i Diarrheer och Rödsot, ehuru den wid wissa tilfällen kan wara ganska nyttig, hwarom Läkare böra dömma, hälst som den ena farsoten icke är lik den andra, och hwad i den ena gagnar, kan skada i den andra.

Man nyttjar Blåbär äfwen til färg, ehuru de icke gifwa någon äckta. En tredjedels kanna Blåbärssaft, en tredjedel Ätticka deremot (tre och en half Jungfru) et lod Alun och et halft lod Kopparslagg eller Kopparaska kokas

sackta en liten stund i Kopparkärl. Garnet lägges deri och wändes flitigt. När det är färgadt, afsköljes det hastigt, och torrkas, så blir det blått; will man hafwa det mörkare, tillägges litet Ekäpplen; will man åter hafwa det ljusare, uteslutes Kopparslaggen. LINDER upgifwer äfwen et annat sätt för linne: man stöter friska Blåbären, til hwart sk:pd bär tager man två lod Alun och tre skedblad Hammarslagg eller skäll, som röres wäl tilsammans. Deri lägges wäfwen eller tråden, blifwer liggande fem til sex nätter och omröres en gång om dagen. Sedan slås altsamman i en järngryta, en liten skål Ättika slås til för hwart sk:pd. Man låter det upsjuda så länge som färsk fisk kokas, och derunder omrörer det alt stadigt. När det kallnat, sköljes godset först i watten, sedan i stark lut och torrkas. Onekeligen måste något watten tilblandas, fast det icke nämnes. Samma LINDER beskrifwer en Blå saftfärg af Blåbär, den han orätt kallar Tournesol, men som den icke kan blifwa beständig, går jag den förbi. HOLMBERGER säger at krossade Blåbär en kanna med något mer än en kanna watten gifwa en wacker Blå färg både på Ylle och Linne, så wäl med som utan kokning, när det får ligga i sumpen en timma, och då och då omröres. Färgen skall wara tämmeligen fast, och ej ändras af lut; men wäl af syror. Betas Ylle med Alun och Winsten, och kokas redan två timmar i Bärsoppan, får det en medel Karmelit färg; lägges det sedan en half timma i en uplösning af två til fyra lod Järnwitriol i halfwarmt watten, får det en wacker kaper Oliwfärg, RAFN. Til Kortfabriker gör man ock en mörk fiolett färg af frossade Blåbär med Salmiak och Kopparaska eller Spanskgröna och osläckt Kalk, hwarpå litet watten slås. När det stått wäl blandadt et dygn, kokas det sackta en half timma, silas genom linne, och kallnadt slås i en flaska eller blåsa. Färska småhackade qwistarne, kokade til en stark soppa, gifwa Wissmutbetadt Ylle deri kokadt tre timmar, en

ganska fast muskus Kanelfärg. De gröfre stjelkar och rötter gifwa på samma fått handterade, en lika så fast Kanel *mor d'orée.*

VACCINIUM *Oxycoccos. Prodr.* Fl. Scand. 471. Flor. Svec. 335. Sv. Bot. 12.

Tranbär. Tränjon. Tranjuter. Myrbär.

Wäxer i Myror och Torfmåsar. I Skåne äro de mindre allmänna än i de öfre Landskaper. Den lilla knapt fingers höga krypande busken afbites af Geten. Bären äro större än de andre arternes, äfwen ock mycket surare. I Ryssland ätas de af sämre folk rå, när de blifwit frostbitne. I Norrige plockar man dem om wåren när snön gått af, och finner dem smakelige at äta med socker. De ätas om wintern af foglar, Räfwar och Björnar. De syltas dels på wanligt sätt med Socker eller Honung, dels brukar man at utsöka de störste och mognaste, sticka några hål i hwart bär med en Knappnål, och gjuta warm Sockersirap eller Honung öfwer dem. Saften prässad, fylld på flaskor och kokad i flaskorne, förwaras til hwarjehanda bruk. En del hushållerskor upkoka den först i Malmgryta med tilsatt Socker, och förwara den sådan i källaren på flaskor. Den gifwer med watten utspädd och blandad med Socker eller Honung en god läskande dryck både för friska om sommartiden, och för dem som i hetsiga febrar behöfwa sura saker. Den anwändes i hushållen at sätta färg och syrlig smak på geleer, wattensoppor och dylikt. Sockerbagare bruka den til röda glaseringar; men än mer anwändes den i Ryssland til Punsch. Äro bären plockade innan de blifwa frostbitne, och ärnas til saft, böra de först förwaras i kallt rum tils de mjukna, emedan de annars både gifwa mindre

och blekare saft. I watten kunna de mycket länge förwaras såsom Wattenlingon.

Tranbär nyttjas häldre än Lingon af Guldsmeder til Silfrets hwitkokning.

VACCINIUM *uliginosum*. *Prodr*. Fl. Scand. 469. Flor. Svec. 332. Sv. Bot.

Odon. Böljon. Blåbuk. Gorwälta. Wamstöt. Swålen. Slinnor. Öibär. Blåbär. Utterbär.

Busken wäxer i sumpiga och magra skogsängar, blir til halfannan aln hög, och tjenar til askbränning hwar den finnes ömnigt, men då bör den icke med rot upryckas, utan afskäras, at den kan slå ut igen, så framt icke ändamålet är, at tillika rödja marken. Löfwen och de spädare qwistar afbitas af Geten och något af Fåret, men ratas af Koen och Hästen.

Bären likna Blåbär, men hafwa hwitt kött, fastare och mera wattenaktigt til smaken. De ätas begärligen af många, men hafwa den egenskapen, at om de förtäras ömnigt, blir ätaren gemenligen något yr, och en del få deraf hufwudwärk. Foglar, Räfwar, Björnar, Getter äta dem. I hushållen nyttjas de icke hos oss; men i Ryssland anwändas de at bränna Bränwin af. Löfwen brukas på några ställen i Tyskland at bereda och färga skin med, och med bären skall man tunna färga Ylle fiolett.

VACCINIUM *Vitis idæa*. Prodr. Fl. Scand. 470. Flor. Svec. 334. Sv. Bot. 116.

Lingon. Kröson. Krösa. Kröser. Tyssling. Linbär.

Allmän i skogshedar och ljungbackar öfwer hela riket. Den lilla busken afbites af Geten; men Fåret och Koen röra den icke utan i nödfall. Bären ätas af Foglar, Räfwar, Björnar, och begärligen af Swinen hwars träck färgas deraf röd. Lappen nyttjar dem til sin Kappatialmas. Öfwer hela riket samlas de til hwarjehanda bruk i hushållen. Syltade Lingon är det allmännaste af Swenska syltsaker. De syltas dels i Socker, men mäst i Honung, en del tycks bäst om dem syltade i brun Sockersirap, som alt kommer under namn af Lingonmos, och nyttjas dels som sylt, dels som Sallat til Stekar. Man tilreder ock af lingon et wackert och smakeligt gelee med Socker, men dertil få icke bären wara frostbitne, hwaremot til saft som förwaras på flaskor såsom om Tranbärssaft är sagt, och til samma bruk anwändes, skadar icke om de äro något frostbitne. Til wattenlingon åter böra de icke hafwa fått frost. De mogne och rensade bären fyllas på et rent ankare, mäst aldeles fullt, och derpå fylles kärlet med rent och godt kallt källwatten, kärlet tiltäppes, och förwaras i källare Desse dels ätas sådane med Socker såsom Sallat, dels tager man af dem efter hand at sylta, delo nyttjas de på soppor, i såser o. s. w. wattnet som står på dem, utspädt med mera watten, och försötadt gifwer en nyttig och läskande feberdryck i hetsiga febrar, och wid alla de tilfällen då syror så nyttjas. Andra inkoka wid ganska lindrig warma de rensade bären utan tilslagit ratten, at deraf blir et mos, som länge kan förwaras, för at efter hand med Honung. o. s. w. bereda sylt; men det får altid en sämre smak, än då syltningen genast göres, är ock mera utsatt för at blifwa ergigt. Til en del kan ock smaken deraf härröra, at man swårligen kan wid inkokningen förekomma all widbränning. Jäst Lin-

gonwatten beredes på flere sätt, t. ex. Man låter et godt ankare Käll- Regn- eller Strömwatten koka med åtta skålpund ren Honung eller Pudersocker och skummar wäl, silar och låter det kallna, På et rent ankare läggas åtta kannor lagom mogna, rensade, skölgde och wattenrunne Lingon, derpå slås den förenämnde Honungs eller Sockerlagen, kärlet tilsprundas löst, och ligger åtta dagar, under hwilken tid det en gång om dagen med en ren, hälst Björkspade omröres. Derefter sprundas det wäl, och ligger en månad, då det kan aftappas på buteljer. Om man behagar kan då på bären slås ny Honungs eller Sockerlag, och på samma sätt handteras; men det bör då ligga några månader på, innan det nyttjas. Andra taga större mängd sött, såsom femton sk:pb Honung eller Socker, låta det ligga på bären två weckor innan det tilsprundas, men innan det sker, tilblandas en kanna godt Franskt win, et par lod sönderbruten Kanel och hälften så mycket. Kardemummor. Andre taga i Kryddernas ställe det gula skalet af sex til åtta Citroner. Man kan ock af Lingon med Socker tilreda et smakeligt, fast icke så starkt Win, på samma sätt som wid Winbär är beskrifwit. I Ryssland tillagar man Lingonqwass således: man tager två lispund skrädt Rågmjöl och slår derpå i en stor stenkruka tjugufyra kannor sjudande watten. Wäl blandadt ställer man kärlet på et warmt ställe, och när det swalnat, tilblandar man fyra och två tredjedels kanna krossade wäl mogna Lingon, låter blandningen lite upkoka, slår det åter i krukan genom et fint såll, at bär och klier må afskiljas, och ställer den på warmt ställe at jäsa. När det lagom jäsit, fylles det på förwaringskärl. Gemene man dricka detta som Lemonad om sommaren, på det säljes glaswis på gatorne.

Lingon så wäl som Blåbär sönderkokade inblandas af allmoge både i öfre Swerige och Ryssland i degen, och deraf bakas et winsurt, ej osmakeligt bröd.

I brist af Tranbär, nyttjas de äfwen af Guldsmeder til Silfrets hwitkokning.

Löf och stjelkar nyttjas, ehuru sällan til skinns beredning. EHRHART berömmer löfwen i stället för Thee.

Aldeles hwita Lingon, mindre sura an de röda, finnas wid Hwita bergen i öfwre Torneå.

VALERIANA *dioica*. Prodr. Fl. Scand. 43. Flor. Svec. 35. Sv. Bot.

I Skåne är denna allmän i sumpiga ängar, på Öland sällsyntare. Fåret och Geten äta den, äfwen som Koen.

VALERIANA *Locusta*. Prodr. Fl. Scand. 44. Flor. Svec. 36. Sv. Bot. 232.

Wäxer omkring Stockholm och på Öland, mera sällsynt i åkrarne i Skåne. Kreaturen äta den wäl, men den finnes icke til den myckenhet någorstädes, at den förtjenar afseende. Utrikes sås den i Trägårdar, och gröna bladen ätas i Sallat under namn af Sommar Rapunzel, i synnerhet höst och wår. I Swerige odlas den på mycket få ställen til sådant behof.

VALERIANA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 42. Flor. Svec. 34. Sv. Bot. 25.

Wenderot. Welamsrot. Stämgräs.

Wäxer i fucktiga skogsängar wid buskar och gärden. Bladen ätas af Geten och Fåret, understundom af Hästar. Kattor älska luckten, och det berättas at de äta friska roten. Den skall ock behaga Rottor, och nyttjas därföre af Rotte-

fängare i luder. I Norrige brukar bonden at krossa de outslagne Blomklasarne, blanda dem i Tjära, och dermed smörja höftlama Oxar, hwartill blommorne näppeligen lära kunna werka något. Terpentinolja gör förmodligen säkrare werkan, eller i brist deraf Bekolja.

Uti Fallandesot har man understundom sett Wenderoten göra förträffelig werkan. Men den bör då icke brukas i för liten mängd. Roten uptages til den ändan så tidigt om året, som man med säkerhet kan urskilja wäxten. Den sköljes hastigt ifrån widlådande jord och dylikt, samt utbredes på et luftigt ställe eller hänges på et sådant ställe i fria luften at torrka. Wäl torre skäras de små, stötas och sicktas til et pulwer, som förwaras i wäl tiltäpte glasflaskor. Häraf bör den sjuke taga tre til fyra gånger om dagen, från et tredjedels til et helt qwintin i sänder, alt efter den sjukes ålder. Derjämte kokar man två lod sönderskurne rötter med et stop godt Källewatten under lock, wid sacka eld, til dess et qwarter bortkokat, som med en märkt pinne utrönes. Det silas och en sådan sats utdrickes i afdelte portioner om dagen af en fullwuxen, och mindre i förhållande til åldren, af yngre.

Pulwret til en god Theesked, synnerhet om derpå drypas trettio droppar, af HOFFMANS hwita droppar, intagit i watten, lindrar ofta anstötar af moderpassion.

VALLISNERIA *spiralis*. Prodr. Fl. Scand. 1205. Sv. Bot.

Wäxer i watten wid Norhaga nära wid Alingsås. Den är icke känd för någon nytta, men wäl för sit besynnerliga och aldeles egna Blomningssätt. Dess rötter breda sig mycket, och betäcka snart bottnen i grafwar hwar den wäxer.

VERATRUM *album*. Prodr. Fl. Scand. 1249. Sv. Bot.

Hwit Prustrot.

Den skall finnas på Fjällen wid Norrska gränsen. Är en mycket skadelig wäxt, ty om Kreaturen åtkomma at afbita bladen, dö de merendels deraf, äfwen som af torra bladen i höet inblandade. Fröet dödar husfoglar. Roten är så häftigt werkande at den med skäl räknas til gifter. Pulweriserad nyttjas den at blanda med Maltmjöl för Rottor, och at strö i såren, som Stynget gör på Boskapen; men dertid er den försicktighet nödwändig, at på sådane ställen, där Kreaturen kunna komma åt at slicka sig, bör det ej ske. Man brukar wäl ock understundom at blanda pulwer af Prustroten i Snus, för at åstadkomma nysning; men äfwen sådant bör lämnas, då det lätteligen han hafwa farliga följder.

VERBASCUM *Lychnitis*. Prodr. Fl. Scand. 272. Flor. Svec. 196. Sv. Bot.

Är funnen wid Dufeke i Skåne. Hwar den en gång kommer in, sår den sig gerna sjelf. Bien söka blommorne, men gröna örten ratas af husdjuren.

VERBASCUM *nigrum*. Prodr. Fl. Scand. 273. Flor. Svec. 197. Sv. Bot.

Kattrumpa.

Wäxer wid wägar, i steniga backar o. s. w. Äfwen denna sökes af Bien, men ratas af husdjuren, om icke Fåret någon gång griper til den. En stark dekokt af blom-

morne, dageligen gifwen åt Kor och Oxar som hafwa hosta; berömmes af en del som godt Läkemedel, om det gifwes i begynnelsen af sjukdomen.

VERBASCUM Thapsus. Prodr. Fl. Scand. 271. Flor. Svec. 195. Sv. Bot. 79.

Kongsljus. Trollkärings slända.

Wäxer på torra backar, wid wägar o. s. w. Äfwen denna ratas af husdjuren, men blommorne besökas flitigt af Bien: Torrkade blommorne nyttjas såsom Thee i Flusshosta. Roten torrkad och pulweriserad föregifwes wara et godt medel mot Lungsot hos Hornboskapen; andra koka den färskt i lyckt kärt, och dricka spadet för samma sjukdom hos menniskor. Friska roten rifwen på rifjärn blandas med mjöl, hwarmed Höns, och Kalkoner stoppas, och påstås at deras kött deraf skall få angenäm smak. BOCCONE berättar at om Fiskar få sluka fröet, blifwa de deraf så betagne, at de flyta up, och kunna tagas med händerne, och GÖTZE berättar at Kongsljuset lagdt på windar och i wisthus skall fördrifwa Möss och Rottor, hwilket änskönt det låter föga troligt, förtjenar försökas, då flere berätta det samma. Af bladen kan man göra Tunder på samma sätt som af Tussilago. Med blommorne kan man färga linne gult. Et sk:pd. Linne kokadt en timma med et halft sk:pd. Alun, och sedan åter en timma i en dekokt af femton lod blommor, fick efter PÖRNERS upgift en Citrongul färg; men nyttjades koksalt i stället för Alun, blef färgen blekgul.

VERBENA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 38. Flor. Svec. 30. Sv. Bot. 182.

Järnört.

Wäxer på några få ställen i Skåne, såsom wid Helsingborg, Raflunda sparsamt. Fåret äter den. Sådet kokadt på Blomaxen gifwer Wissmutbetadt Ylle efter lång kokning en fast, ljus muskus. I äldre tider hade man mycket skrock med Järnörten, som nu förswunnit.

VERONICA.

Af detta slägte äro icke mindre än aderton arter uptagne såsom Swenske; men få af dem äro kände för någon nytta i hushållningen, och ingen för någon utmärkt nytta. *Veronica alpina* finnes endast i Lappmarken. De fläste wäxa ingenstädes ömnigt, så at änskönt de utaf Kreaturen afbetas, utgöra de dock en obetydelig andel af den föda som på sådane ställen fås. Sådane äro *Veronica agrestis, arvensis, hederæfolia, triphyllos, verna, acinifolia, peregrina, Veronica serpyllifolia* finner man äfwen på betesmarker, men den är icke heller af betydenhet. Andra finner man wäl ömnigt nog i odlad jord såsom Trägårdar och Åkrar; men den åtkomma icke Kreaturen. De märkeligare arter äro:

VERONICA *Anagallis*. Prodr. Fl. Scand. 19. Flor. Svec. 13. Sv. Bot.

Wäxer i landswägsgropar, wattenpussar och bäckar. Den ätes af Koen, Geten och Fåret. De spädare bladen kunna ätas i grön Sallat, och äfwen om wintern finner man understundom i ofrusne bäckar små blad, som dertil kunna anwändas.

VERONICA *Beccabunga*. Prodr. Fl. Scand. 18. Flor. Svec. 14. Sv. Bot. 127.

Bäckgröna.

Fins på samma ställen som den förra, men allmännare och ömnigare. Ätes af Kor. De öfriga röra den sällan. Om wåren medan bladen äro späda, kunna de nyttjas til grön Sallat, i Grönkål, och at stufwa,

VERONICA *Chamædrys*. Prodr. Fl. Scand. Flor. Svec. 18. Sv. Bot.

Gamander.

Är allmän i bördigare ängar, hwilka den icke allenast pryder med fina wackra blommor, utan är ock en god foderwäxt, som icke qwäfwer gräsen. Äfwen frisk ätes den gerna af Koen och Geten. Bladen torrkade, i synnerhet på sätt som wid *Origanum vulgare* är anfördt, handterade, gifwa et Thee, som för dem som ej äro dess läckrare, wäl låter nyttja sig, allenast man nog hastigt uptager dem utur skollewattnet. Färska Örten, kokad i twå timmar til en stark soppa, gaf Ylle betadt i Tennuplösning efter en timmas het blötning och en timmas kokning en wacker schattering af *Ronce d'Artois*, lysande och fast. DAMB,

VERONICA *hederæfolia*. Prodr. Fl. Scand. 26. Flor. Svec. 21. Sv. Bot.

Wäxer i åkrar, och understundom på ödeplatsar i Skåne och på Öland. Hwar den finnes til någon myckenhet kan den efter DAMBOURNEYS rön nyttjas til färgning. En soppa på färska Örten gaf Wissmutbetadt Ylle en slags wacker och fast Oliwfärg, som kan tror wara en förmånlig grund för Karmelit.

VERONICA *Longifolia*. Prodr. Fl. Scand. Flor. Svec. 9. Sv. Bot.

Wäxer på några ställen i Westergötland, såsom wid Mariestad och Hofwerö i Wargången. Som den ätes af Hornboskapen och något af Hästen, och wäxer på torra ställen, bör den försökas at sås på sandfält.

VERONICA *maritima*. Prodr. Fl. Scand. 10. Flor. Svec. 8. Sv. Bot.

Wäxer på hafsstränderne i Westerbotten, Roslagen, i synnerhet imellan stenar. Ätes af samma Kreatur som den förra, och Bien söka dess blommor. Borde äfwen försökas på sandfält. I Trägårdar inflyttad blir märkeligen större, och tjenar til förändring i större Lustparker.

VERONICA *officinalis*. Prodr. Fl. Scand. 14. Flor. Svec. 12. Sv. Bot. 159.

Ärenpris. Jordkrypa.

Är allmän i skogar och torra ängar. Fordom satte man et stort wärde på denna Örten, och angaf dess bruk i Thee som et förträffeligt medel i flere sjukdomar, i synnerhet Bröstsjukdomar; men detta beröm har i senare tider platt förswunnit. Många hafwa nyttjat Örten såsom Thee utan annat afseende än besparing på Ostindiskt, och den som deri finner smak, kan gerna begagna sig deraf. Wäxten ätes både af Hästen och Hornboskapen. På lika sätt handterad som Gamander gaf en lika färg åt Ylle betade i Tennuplösning. DAMB.

VERONICA *scutellata*. Prodr. Fl. Scand. 20. Flor. Svec. 17. Sv. Bot.

Wäxer på sådane ställen som. *Ver. Anagallis*, och ätes af Hästen och Hornboskapen,

VERONICA *spicata*. Prodr. Fl. Scand. Flor. Svec. 10. Sv. Bot.

Denna sköna wäxt uplyser torra sandiga fält fläcktals, och förtjente icke allenast at planteras på sådane ställen, utan pryder ock sit ställe i Trägårdar. Bien söka begärligen dess blommor, och wäxten ätes af Kor och Får. Hästen afbiter den ock stundom.

VIBURNUM *Opulus*. Prodr. Fl. Scand. 372. Flor. Svec. 264. Sv. Bot.

Uglerönn. Ulfrönn. Olwon. Fogelbär. Qwalkebär. Hålsbär. Olgonträd. Ulfbär.

I skogswuxne ängar, som hafwa något fucktig botten bland andra buskar, sällan ensam. Busken håller sig wanligen wid tre alnars högd, men kan med putsning updragas til fem eller sex alnar, och få tät Krona. Trädet är tämmeligen hårdt och lättklufwit, hwarföre Skomakare gerna nyttja det til pinnar och i Norrige brukas det til tänder i wäfskedar. De unga räta rotskotten gifwa goda pipskaft, lätte af båra för sin stora märg, och som så länge de få behålla barken, blifwa mjuke och lätt böjelige, när de stän-

digt nyttjas, och derföre näst läderskaft äro de minst farlige. Hornboskapen och Swinet äta löfwen, men Hästen ratar dem, och Swinet äter dem sedan de blifwit torrkade, så wäl torre som blötade efter GUNNERI berättelse. Bären ätas af Hjerpar och förmodeligen af flere arter foglar, emedan de annars näppeligen kunde bli så kringspridde. I brist af Rönnebär brukas de af Fogelfängare til lockemat. De hafwa en äcklig och något skarp smak, hwilken til större delen förswinner, när bären fått frost, då de i Ryssland ätas af allmoge; i Curland gör man en god ätticka af dem, och där så wäl som på flere ställen lägger man dem i mäskkaret til Bränwin. Wid Orenburgske linien baka de af de frusne och uptinade bären kakor, som de kalla Kalinicka, och där är en wanlig föda; de krossade bären ältas med Mjöl af Säd och af Malt til en deg, för bakas i panna.

En soppa på friska qwistar och de spädare grenar tilredd medelst twå timmars kokning gaf Wissmutbetadt Ylle efter tre timmars kokning en fast puce nästan prune färg. När Bären nyttjades på samma sätt fick tyget en wacker *musc doreé*, som icke ändrades af tolf timmars blötning i kall Ätticka eller såpwatten. Men luckten, lik den af Lim, war under kokningen beswärlig. DAMBOURNEY.

Busken förökes lätt både af sådde bär och rotskott.

Snöbollträdet eller rättare busken är en förändring af Uglerönnen, som gemenligen blir större; MILLER har sett en gammal stam, som war öfwer fem qwarter i omkrets. Den odlas i Trägårdar för sina stora snöhwita blomklasar, och förökes både genom rotskott, afläggare och sättqwistar.

GEORGI säger at af barken af Uglerönn får man genom kokning et tämmeligen godt fogellim.

VICIA *Cassubica*. Prodr. Fl. Scand. 889. Flor. Svec. 653. Sv. Bot.

Wäxer i Skåne, Halland och Kalmarelän i skogslundar, som hafwa sandbotten, altid wid träd eller buskar.

VICIA *dumetorum*. Prodr. Fl. Scand. 887. Flor. Svec. 649. Sv. Bot.

Är funnen wid Krageholm, Kaddesjö &c. i Skåne.

VICIA *sepium*. Prodr. Fl. Scand. 893. Flor. Svec. 651. Sv. Bot.

Tranärter.

Wäxer wid buskar, gärdesgårdar, och häckar.

VICIA *sylvatica*. Prodr. Fl. Scand. 888. Flor. Svec. 650. Sv. Bot. 136.

Skogswickor.

Wäxer i skogslundar.

Alla dessa Wickarter ätas gerna af husdjuren, men wäxa gemenligen så inne i buskar, at de swårligen åtkommas, och den tiden Kreaturen insläppas i ängarne, det hwar och en hushållare borde underlåta, äro de gemenligen så grofwa, at de föga gagna. Flere hafwa tilstyrkt at odla dem; men de hafwa icke besinnat, at deras wäxt och trefnad fordrar stöd, och at en sådan odling på ängar icke lyckas. Skola de med någon fördel kunna odlas, böra de sås tilsammans med någon wäxt, som gifwer dem stöd, är mångårig och ätes äfwen af Boskapen. Någen Swensk wäxt, som härtil wore tjenlig, wet jag icke at nämna, ty *Epilobium angustifolium,* som annars härtil kunde tjena, skulle säkerligen med sina krypande rötter göra ända på dem. Det wore imedlertid wäl mödan wärdt, at försöka så dem med twänne utländska örter, som tåla Swenska klimatet,

ätas af Kor (kanske äfwen af de andra husdjuren, hwilket jag dock ej försökt) och wäxa med räta stjelkar, lika så höga som dessa Wickarter, nemligen *Galega officinalis* och *Astragalus galegiformis*, hwilka bägge gifwa en myckenhet frö, i synnerhet den senare, och således lätt förökas.

VICIA *Cracca*. Prodr. Fl. Scand. 890. Flor. Svec. 652. Sv. Bot. 166.

Musärter. Tranärter. Fogelwickor. Harawide. Wiar. Jogere.

Hwar den wäxer i ängar är den liten och har gråhåriga blad, men i åkrar är den et elakt ogräs, blir stor, frodig, nedtynger och ej sällan aldeles öfwerwäldigar säden; wäxer äfwen i Häckar, wid gärden o. s. w. Den ätes begärligen af husdjuren, i synnerhet af Koen och Hästen, hwarföre och man har tilstyrkt at odla den; men aldeles detsamma gäller om denna wäxtens odling, som wid föregående art är sagdt. Man betrakte den blott på ängar, hwar den förekommer, eller söke den på trädesåkern, där den året förut stod flere alnar hög och frodig. Musärterne, som kommit bland Rågen, äro swåre at skilja derifrån, och malne med Rågen äro wäl födande, men gifwa et swart och och bäskt bröd. Husfoglar, såsom Höns och Dufwor kunna födas med dem.

VICIA *Lathyroides*. Prodr. Fl. Scand. 899. Sv. Bot.

Wäxer sparsamt wid Städer och Byar i Skåne ibland gräset, och wid gator. Den är så liten at den ingen upmärksamhet tyckes förtjena.

VIOLA *pisiformis*. Prodr. Fl. Scand. 886. Sv. Bot.

Är funnen wild af Demonstr. AFZELIUS. Den ätes gerna af husdjuren. Som den uti lös jord kryper starkt med rötterne, och är mycket bladrik, borde den försökas på sandmark til foderwäxt. At den på lermylla wäxer mycket frodigt, har jag, fast allenast i smått, försökt.

VICIA *sativa*. Prodr. Fl. Scand. 891. Flor. Svec. 654. Sv. Bot. 230.

Wickor. Åkerwickor.

Finnes här och där i säden på åkrarne, men näppeligen annorlunda, än at den med säden utströs. I Skåne har den längre warit et åkersäde, dock mera allmän nu, äfwen som man i andra landsorter i senare tider funnit detta utsäde förmånligt. Det gifwes flere förändringar deraf; såsom

de allmänna swartbruna med hoptryckte frö.
de stora hwita hoptryckte och
de små hwita, hwilka bägge komma under namn af hwita Linser.
de swartbruna med klotrunda frö. Desse senare ansågos af LINNÉ såsom en förändring; men de nyare Tyske Örtkännare anse dem för en särskildt art, *Vicia angustifolia.*

Den första arten odlas endast hos oss. Hwad man kallar Engelska Winterwickor, är icke ens någon förändring häraf, utan ordinäre Åkerwickor, som i mildare klimat sådde om sena hösten, kunna tidigt om wåren nyttjas til foder. Åtminstone hafwa Winterwickor, komne från England, icke warit annat. Wickor sås antingen i trädet, för at af-

slå innan de hinna slå ut i blomma, antingen til grönt foder eller torrkas til hö, hwilket i senare tider på en del ställen til höförrådets ökande kommit mycket i bruk, eller sådde såsom wårsäd ensamme, eller i blandning med Hafre, och i bägge händelserne lämnas at mogna. At så dem med Hafre är i senare fallet derföre förmånligast, at det nästan aldrig händer sådant säde slår felt; ty felar Wickan så gifwer Hafren, felar Hafren så gifwer Wickan, och när bägge slå an, blir skörden rik, och utom dess gifwer Hafren stöd åt Wickorne, hwarföre ock Turkiska Hafren är förmånligast i detta afseende. Man må icke inbilla sig at Wickan göder åkern, så framt man icke nyttjar den såsom gödning, det will säga at man sår dem tät, och när de äro färdige at blomma afslår dem, eller går öfwer dem med en tung wält och liksom med Ärter sker, genast nedplöjer dem; ty skall Wickan mogna på roten, suger den jorden lika så mycket som et Kornsäde. Men då frågan är om foder, räntar et tunneland Wickor nog så mycket som et tunneland Korn. Halmen är icke allenast god til hackelse, utan ätes ock häldre än Kornhalm oskuren, allenast den icke blifwit möglig, och gröpte eller grofmalna Wickor ensamme eller i blandning med Hafre är godt at strö på hackelse för Oxar och arbetshästar. Kor som mjölka böra deremot icke få mogna Wickor, ty de minska mjölken och öka köttet. Man will wäl äfwen påstå at Hästar af gröpte Wickor få et owaracktigt hull; men erfarenheten wisar, at arbetshästar derwid må wäl. Swin, Höns och Dufwor må och wäl af Wickor. Gröna Wickan, i synnerhet sådd med Hafre eller Korn, är äfwen et godt foder både för Hästar och Kor på stall.

De hwita Wickorne sås icke utan för bordet, och de se bättre ut än de bruna, hafwa ock mindre bitterhet; men desse blifwa lika så goda, om de antingen förut blötas öfwer natten i kallt watten, eller skållas wäl med hett watten, eller kokas dermed en fjerdedelstimma och detta wattnet af-

hälles, innan de egenteligen kokas och stufwas som Linser eller Gråärter, så at man gerna kan undwara de wida kinkigare Linser. På några orter i Skåne brukar allmogen at mala mjöl deraf, hwarmed de upblanda sit brödmjöl. Brödet blir deraf något bäskt för den owande, men derwid wand acktar man det icke, och mången bonde äter beständigt sådant bröd, för at icke när det skulle behöfwas, finna det mindre smakeligt. I alla fall är det bättre än Ärtmjöl i bröd, i synnerhet när lika mycket Wickemjöl och Kornmjöl blandas med Rågmjölet, en blandning af Hwete med en tredjedel Wickor nyttjas mycket under namn af *Grano Vecciato* af mogen i Toscana til bröd.

VIOLA. Fioler.

Några arter af dessa såsom *Viola hirta, palustris, montana, mirabilis* och *biflora* ätas wäl af Kreaturen, när de öfwerkomma dem, men äro i detta hänseende ganska obetydeliga, och för öfrigt känner man ingen nytta af dem,

VIOLA *Canina*. Prodr. Fl. Scand. 1966. Flor. Svec. 785. Sv. Bot.

Marsfioler. Hundfioler. Skogsfioler. Tjälblomster. Länsmans Stöflar.

Finnes öfwer alt i ängar, skogar och betesmarker och afbetas af Kreaturen, äfwen som deras blommor besökas af Bien. När mjölken om Sommaren alt för hastigt stelnar, och följackteligen ingen grädda gifwer, bruka bönderne i Westergötland, at lägga bladen af denna på silen, hwarigenom mjölken silas i bunkarne. At af dennas blommor tilreda Fiol Sirap låter wäl göra sig; men den får icke samma behagelige luckt och smak som af Äckta Fioler.

VIOLA *odorata*. Prodr. Fl. Scand. 1065. Flor. Svec. 784. Sv. Bot. 8.

Äckta Fioler. Luckt Fioler.

I Lund finnes den wild uti en del ängar och gräsplatsar. På Öland skall den ock finnas. Man har den ofta i Trägårdar för sina bittida och wällucktande blommor. En förändring deraf med fyllde blommor äger något starkare luckt. Denna kan endast genom rötter ökas, den enkla äfwen genom frö. Blommorne anwändas egenteligen til Fiol-Sirap, hwilken ehuru angenäm, och i synnerhet för späda barn tjenlig, knapt borde brukas, emedan den så sällan är upricktig, utan oftast förfalskas, och det på flere sätt, af Ackelejblommor, Marsfioler, af Lakmus med tilsats af Fiolrot o. s. w. Man kan ock gerna wara den förutan, då man har så mycket annat, som säkrare ärhålles, och med samma fördel kan nyttjas. Jag har känt en man i Pommern, som hwarje år tilredde sig en Fiolsirap således, at han löst fylde en Postelinsburk med renplockade blomblad af Lucktfioler, slog deröfwer god kokhet Winätticka, öfwertäckte kärlet och lät det stå öfwer natten. Derefter prässades det wåta ifrån igenom Nättelduk, och deruti uplöste han så mycket fint Socker med tilhjelp af lindrig wärma, at deraf blef en lagom tjock Sirap. Denna Sirap nyttjade han, och intet annat, såsom et lindrigt afförande medel til et par matskedar, när sådant behöfdes. Det är både til utseende och smak et behageligt medel; men torde icke hos alla wara lika werkande, och rätt ofta träffar man dem som äro beswärade af trögt lif och förstoppning, hwilka sura safter ej bekomma wäl.

Om de noga renplockade blombladen krossas uti en glas- eller Stenmortel och derefter prässas genom linne, samt slås i et rent Kopparkärl, där man låter det stå tils det intorr-

kat, sedermera uplöser det ut rent watten med litet tilsatt Gummi Arabicum, och häller det i Glas- eller Mussleskalar, at småningom afdunsta, får man en wacker grön saftfärg.

Bien söka begärligen blommorne af denna wäxten.

VIOLA *tricolor*. Prodr. Fl. Scand. 1070 Flor. Svec. 791. Sv. Bot. 44.

Sammets-Fioler. Styfmors-Fioler. Styfmors-blomster. Skateblomster. Blåhwisil. Blålocker.

Är allmän i odlad jord. Man har äfwen deraf en förändring i Trägårdar för blommornes härliga färg, och en förändring i åkrarne med smärre och hwita blommor, hwilken af några anses för särskild art. Friska wäxten ätes af Koen, Fåret och Geten, men ratas af Hästen. Den nyttjas med fördel mot hwita Elden hos späda barn. Äro barnen så små at de än icke begynt äta, kokar man et halft lod af torra och småskurna örten med et halft qwarter watten wid ganska sackta eld, tils twå til tre matskedar äro qwar, hwilket silas och jämte litet Socker upblandas med så mycket söt mjölk, som barnet utan beswär kan utdricka om dagen, och häraf gifwes litet i sänder; kunna de äta kokas litet gröt af Hweteskorpor, hwari et qwintin pulwer af Örten jämte litet Socker inblandas. Större barn har jag låtit nyttja et starkt Thee på tre qwintin til et lod af torra Örten blandadt med mjölk, i stället för annan dryck. Men man bör då låta pågjutningen stå tils den blir aldeles kall, innan den afhälles. Som man tror sig hafwa anmärkt, at den förändring, som har hwita blommor, icke är så kraftig, bör man tilse, at icke denna tages. De Styf-

mors fioler, som man har i Trägårdar, kunna brukas samma sätt.

VISCUM *album*. Prodr. Fl. Scand. 7234. Flor. Svec. 905. Sv. Bot.

Mistel. Mispelten.

Är en i Swerige tämmeligen sällsynt buske, och som med tiden blir än sällsyntare, alt som skogarne aftaga. Den wäxer på andra träd, och det kommer icke an på trädets art, utan allenast om de tillfälligheter inträffa, at fröet kan gro, och fästa sina rötter i barken. Mistelbären hafwa et frö, som är omgifwit af et mycket segt slem, som i fogelmagen icke uplöses. Bären mogna först wid Jultiden. Antingen de då af foglar på ett eller annat sätt föras kring på andra träd, och med sit slem kunna fästa sig så fast wid barken, oftast på undra sidan af någon gren, at de få tid gro, som sker i Junii månad, så tränger det späda rotämnet genom barken, om den ej är för hård, och genom Safwan, samt utbreder sig rundt omkring Splinten, och drager sin föda af trädet. Får det då utan hinder wäxa fort, lägga de följande safringar sig öfwer roten, och gifwer den alt mer och mer fäste. Til lycka händer det oftast; at regn bortsköljer dem, eller blifwa de af foglar åter bortsnappade, innan de hinna gro. På sagde sätt wäxer det på Ek, Lind, Björk, Gran, Fur och hwilket som hälst. och gör trädet skada, i synnerhet om det fastnar i Kronan på ett ungt träd. Stammen, som sällan hinner til halftannat eller twå tums tjocklek, duger föga til något, och den har få löf, hwilka när boskapen kan komma åt dem om wintern, då de äfwen äro gröna, tillika med de spädare qwistarne af dem begärligen ätas. Bären slukas af foglar, och gå oförtärde, huden undantagen, igenom de fleste, om icke alla, och när

de släppa sin träck på träd, kan fröet få tilfälle där fästa sig och gro. Af hwad skäl detta af en och annan drages i twifwelsmål, känner jag icke. Förr har man af bären med Olja och Terpentin tilredt det så kallade Fogellim, som nu mera utaf Barken af *Ilex Aquifolium,* en buske som icke fördrager Swenska Klimatet, tilredes. Det brukas, som bekant är, at dermed fånga små Foglar och Flugor.

XANTHIUM *strumarium*. Prodr. Fl. Scand. 1189. Flor. Svec. 864 Sv. Bot.

Wäxer wid Landscrona. Wid Lund har den i senare tider förswunnit. Den ätes endast af Hästar och Får. Örten säges tjena at sätta gul färg på Ylle med, men man har inga säkra rön.

ZANNICHELLIA *palustris*. Prodr. Fl. Scand. 1117. Flor. Svec. 824. Sv. Bot.

Är nog sällsynt i wattengrafwar och wid åbräddar och icke känd för någon nytta.

ZOSTERA *marina*. Prodr. Fl. Scand. 1115. Flor. Svec. 823. Sv. Bot. 186.

Tång. Band-Tång.

Wäxer på Hafsbottnen, hwarifrån den lösrifwen upkastad på stränderne. Färsk och grön ätes den så wäl rå, som i synnerhet förwäld af Husdjuren, och skal dertil wara långt bättre än wåra *Fucus* arter. Hwar man kan hafwa den i myckenhet, blifwer deraf en tämmelig god göd-

sel, om den nyss af hafwet upkastad lägges i platta högar af en alns högd, därpå et lag hälst Hästgödsel, så tång, så gödsel och öfwerst tång. När en sådan hög legat et år, bör den omkastas, och kan då i andra året nyttjas. Kunna sådane högar anläggas så nära gödselstaden, at derifrån afrinnande watten kan af dem insupas, eller pumpas eller ösas på dem, än bättre. Den torrkade Tången kan ock nyttjas til strö under Kreaturen. När Bandtången legat längre tid i Solbadd och wind, hwitnar den, blir mjuk och lätt, samt nyttjas sådan af fattigt folk til fyllning i sängkläder, som äro både mjukare och waracktigare än stoppade med hö; men måste och innan den nyttjas wara af regn wäl afskölgd från sälta. Til inpackningar, i synnerhet af glas och stenkärl, är den ganska brukbar; men til Metallarbete, som af den widlådande sältan kan fördärfwas, bör den icke nyttjas, och icke utan försiktighet til finare trädwaror. I trähus nyttjas den at lägga imellan plankorne til tätning i stället för mossa, och har den förmån at man dermed icke inbringar Wägglus. I Halland belägga de dermed sina platt liggande tak ofwanpå Näfwer betäckningen. Wid sjökanten i Skåne bestå ofta gärdesgårdarne endast af denna Tången, på hwilken öfwerst til fäste är lagd en jordtorfwa. GUNNERUS berättar, at på en del ställen i Jutland kokas eller rättare utlakas et salt deraf, men Fisken, som dermed war saltad, blef swart. Den nyttjas äfwen til Torfberedning, hwarom se Tilagget sid. 778.

ZOSTERA *Oceanica*. Prodr. Fl. Scand. 1116. Sv. Bot.

Upkastas då och då på wästra kusten med den föregående, men icke til någon myckenhet, och allmänheten gör ingen skillnad dem imellan.

Tillägg.

FUCUS. Tång. Sid. 272.

Öfwerste *Falckenskiold* i Dannemark har med mycken fördel af flere Tångarter, och ibland dem äfwen af Bandtången, *Zostera*, med tilsats af jord eller lera gjort Bränntorf. Sättet huru den tilwerkas är beskrifwit uti OLUFSENS Oeconomiske Annaler, November 1805.

LYCOPERDON *epiphyllum*. Rost. Sid. 430.

Det synes nu mera wara utan twifwel at denna lilla Swamp, som dwäljes icke allenast på de nämnde Buskars löf, utan äfwen på Rönn och flere gräsarter, är oftast orsak til Sädesaxens fördärf, ehuru man endast af Berberisbuskens granskap märkt sådan skada. Wid Jättegröen sid. 526. är anfört at man i Schlesien anser detta gräs såsom dödande för boskapen. Tillika är anmärkt, at MÜTZSCHEFAHL funnit detta gräs understundom besatt med gula strimor. Dessa strimor härröra helt och hållit af samma lilla Swamp eller Rost, som man, fast til mindre myckenhet äfwen finner på andra gräs. Det gifwer stark anledning at misstänka detta Rost wara för Boskapen skadeligt. Denna hittils öfwersedde och föracktade lilla Swampens werkan på Kreaturens hälsa wore wäl icke swår at utröna, och göra sig säker om, så framt man hade tilgång til en sådan Veterinairsanstalt, där rönen på offentelig bekostnad kunde göras med den urskillning, som är nödig för at ärhålla säkra utslag och kunna gifwa allmänheten underrättelse derom. Hwarken få wi wänta, at någon enskild gör de därtil nödige upoffringar, eller kan kan hämta säkerhet af händelsewis gjorde anmärkningar, i dylika fall. Ho wet om icke flere Boskapsdödar härröra af rostig Jättegröe eller andra deraf skadade grässlag?

Swenskt Namn-Register.

Abborgräs. 551.
Abel. 544.
Abramsrot. 287.
Ackeleja. 61.
Afwenbok. 150.
Agh. 659.
  Tak. 659.
Ahl. 111.
  Hwit. 116.
Ahlgräs. 702.
Ahlskogsgräs. 702.
Ajamej. 247.
Akianbost. 52.
Alder. 111.
Alle. 111.
Alm. 744.
Almede. Almote. Almyde. 228
Aster. 243.
Altea. 43.
Amarant. 44.
Amur. 458.
Amurgräs. 300.
Angelika. 50.
Andmat. 353.
Andorn. 442.
Appel. 567.
Aris. Röd. 44.
Arre. 116.
Arum. 283.
Ask. 264.
Asp. 548.
Asparis 79.
Axing. 737.
Backbär. 260.
Backhumle. 11.
Back-Timjan. 717.
Baggpungar. 287.
Ballerbrå. 53.
Balsaminer. 325.
Band-Tång. 776.
Barrlind. 712
Battram. 711.
Beckblomster. 427.
Benwed. 186. 243. 425.
Benwärksgräs. 418.
Berberits. 101. 414.
Bergmynta. 174.
Bergskrabba. 290.
Betonika. 101.
Binda. 533.
Bingel. 456.
Binka. 71.
Birdgrass. 524.
Bitterblad. 538.
Bittersalso. 357.
Bittersöta. 686.
Bjälla. 140.
Björk. 101.
  Dwärg- 111.
  Fredags- 111.
Björnbär. 618. 619.
Björnfloka. 293.
Björnhallon. 618.

Björnklor. 425.
Björnloka. 52.
Björnmossa. 544
Björnstut. 52.
Bladrost. 431.
Bladswamp. 19.
Blindnässla. 348.
Blindswamp. 428.
Blodgräs. 673.
Blodrot. 722
Blåbuk. 756.
Blåbär. 752. 756.
Blågubbar. 154.
Blåhallon. 618.
Blåhattar. 654.
Båhwisil. 774.
Blåklett. 154
Blåkint. 154.
Blålocker. 774.
Blåluk. 46.
Blåsippor. 46.
Blåwe. 46.
Bläcken. 453.
Bockeblad. 182. 183. 453.
Bockebläcke. 670.
Bockrot. 500.
Bockskägg. 174. 723.
Bofist. 428.
Bohwete. 534.
Bok. 247
Bolmört. 313.
Bonässla. 356.
Borrar. 65.
Borstar. 176.
Botsk. 50.
Brakwed. 594.
Brambär. 620.
Braxnagräs. 338.
Bringbär. 620.
Brombär. 619.
Brudborste. 176.
Brudbröd. 701.
Brunknappar. 156.
Brunskära. 119. 156.
Brågor. 594.
Bråsmagräs. 144.
Brädspelsblomma. 368.
Bräken. Bräkne. 563.
Brändegräs. 328.
Brässor. 11.
Brödkummin. 152.
Bromsar. 119.
Buckelbas. 706
Bullerblomster. 740.
Bunarst. 170. 71.
Bunkie. 748..
Buris. 71.
Burmänner. 66.
Bynke. 71.
Bottelet. 367.
Båtsmans myssor. 154.
Båtsmän. 654.
Bäckgröna.
Bäcklilja. 329.
Bäfwegräs. 127.
Böna. 71.
Bök. 347.
Böljon.

Champignon.23
Chanterelle. 26.
Cichorie. 168.
Cochlearia. 179.
Conium. 181.
Crusifixört. 673.
Daggkåpa. 35.
Daggskålar. 35.
Daggört. 222.
Darr. Darrgräs. 127.
Degbär. 600.
Desmansknopp. 17.
Desmansrosor. 440.
Distron. 607.
Dodra. 463
Dosta. 477.
Drabinda. 184.
Dragblad. 35.
Draknos. 222.
Drefettergräs. 418.
Drufhyacint. 311.
Dufråg. 541.
Dufstolar. 154.
Dunstockar. 743.
Dynema. 741.
Dåde. 463.
Dån. 277
Däsmegräs. 711.
Däsme-Rosor. 440.
Döre. 463.
Eckergräs. 53
Effing. 7376
Ek. 569.
Eknas. 186.
Ekört. 449.
Elgborst. 467.
Elggräs. 702.
Elgrams. 228.
Elm. Hund. 226.
Sand- 224.
En. Enbuske. 341.
Enebärsträd. 341.
Enestabb. 363.
Etternässla. 751.
Etterört. 166.
Ewighetsblomster. 290.
Exing. Hund- 206.
Kam- 204.
Elf- 205.
Fackeblomma. 439.
Falbär. 620.
Fattno. 50.
Faxe. 129.
Femfingerört. 552.
Fes-Sopp. 428.
Fetgräs. 42.
Fetknoppar. 668.
Fettistel. 690.
Fetört. 501.
Fibler. 324.
Fingerbår. 220.
Fingerhatt. 140.
Finnbär. 297
Finnskägg. 467.
Finsk Ingfära. 670

Fioler. 772.
Fjädergräs. 706.
Fjällbär. 62.
Fjällrapa. 111.
Flen. Roll- 494.
Rör- 494.
Flenört. 489. 666.
Flocks. 244.
Flotagräs. 694.
Flugblomster. 58.
Flugträd. 544.
Flugswamp. 37.
Flåsgräs. 729.
Fläck. 494.
Fläder. 647.
Fläje. 329.
Foderbräkne. 481.
Fogelbär. 556.
Fogelkersbär. 556.
Fogelört. 528:529.
Folafötter. 741.
Folsungefötter. 138.
Fromental. 89.
Fruekål. 324.
Fryle. 697
Fräken. 232.
Fräkne. 563.
Fulbom. 647.
Fur. 510.
Fåratungor. 45.
Fårgräs. 257.
Fårpungar. 187.
Fårpuppor. 287.
Fårswingel. 257.
Fåratarmar. 184.
Fältwädd. 654.
Förgåt mig ej. 464.
Gatentåra. 11.
Gallerswamp. 173.
Galnebär. 686.
Galtgräs. 375.
Galtbröd. 701.
Galtknappar. 701.
Gamander. 764.
Garanasmurie. 62.
Gasse. 131. 414.
Genista. 281.
Getappel. 592.
Getbark. 592.
Getklöfwing. 453.
Getkål. 459.
Getnos. 666.
Getpors. 352.
Getrams. 363.
Getstabb. 228.
Gibbergräs. 287.
Gigalsärter. 351.
Glasört. 630.
Glis. 18.
Gliseblad. 182.
Gortistel. 674.
Gortwälta. 756.
Gran. 503.
Grangräs. 233. 493.
Granört. 492.
Graune. 234.
Grenmossa. 310.

Groblad. 523. 523.
Gråbo. 711
GråbÖn. 71.
Gråris. 637.
Orde. 524 528.
Guckulin. 541.
Guckuråg. 541.
Guckuskor. 206.
Gula Rötter. 209.
Örter. 166. 679.
Gulbark. 594.
Gulhane. 425.
Gulhwifwa. 554.
Gulkullor. 54.
Gulmåra. 280.
Gulskära. 156.
Gulborste. 176.
Gullfrö. 89.
Gullgubbar. 671.
Gulkulla. 725.
Gullris. 690.
Gulstålar. 580.
Gulltuppor. 474.
Gumsepungar. 202.
Gårdblomster. 443.
Gårtgräs. 531.
Gåsgräs. 254.
Gåshafre. 129.
Gåsört. 551.
Gäddnate. 551.
Gökbet. 231.
Gökblomma. 554.
Gökmat. 479. 483.
Gökråg. 541.
Göksmör. 525.
Göksyra. 482.
Hadd 240.
Haftorn. 297
Hafstörne. 297
Hafre. Flyg. 93.
Gul- 95.
Knyl- 89.
Land- 93.
Ludd- 96.
Purr- 96.
Will- 93.
Äng- 96.
Hagtorn. 197. 198.
Hallon. 620.
Halsgräs. 283.
Halster. 639.
Hampa. 141.
Hampört. 277.
Hanekam. 554.
Hanfletsgräs. 688.
Harawide. 769.
Hareris. 695.
Hardun. 239.
Hargräs. 33.
Harkummin. 294.
Harkål. 349.
Harmynta. 717.
Harpungar. 202.
Harsyra. 482.
Harwäpling. 56. 482. 726.
Harull. 240.
Haräpple. 430.

Haröron. 182.
Hassel. 188.
Hasselört. 78.
Hattar. 156.
Hedermossa. 380.
Hebera. 291.
Helenerot. 327.
Herranshand. 486.
Hjertblad. 489.
Hjertbär. 182.
Hillsko. 45.
Hillster. 639.
Himmelgräs. 227.
Hinnbär. 620.
Hirkenpirk. 318.
Hjorter. 618.
Hjortron. 618.
Hirs. Blod- 484.
Höns- 483.
Holteblomma. 186.
Holtemjälla. 449.
Honinggräs. 280.
Honingsblomma. 730.
Horleta. 420.
Horskonung. 78.
Humle. 302.
Humleblomster. 287.
Humleklöfwer. 447.
Hummelbinda. 203.
Hummeltuppor. 180.
Hundbär. 17.
Hundfloka. 14. 159.
Hundloka. 159. 294.
Hundkummin. 159.
Hundkäx. 159.
Hundrofwa. 132.
Hundtunga 204.
Huslök. 670. 671.
Hwalkullor. 740.
Hwen. 29. 30. 31.
Hwete. Qwick- 737.
Hwita Dufwor. 478.
Hwita Krydder. 443.
Hwita Pigor. 443.
Hwiteteja. 53.
Hwitewe. 46.
Hwithufwud. 239.
Hwitkulla. 166. 730.
Hwitkålsswamp. 436..
Hwitmåra. 278.
Hwitrot. 737.
Hwitsippa. 46.
Hwit Wisil. 489.
Hwitört. 52. 443.
Hyll. 647. 646.
Hålabäcker. 166.
Hållbär. 488. 686.
Hålsrot. 327.
Håra. 467.
Hårdweb. 186. 425.
Hårkullor. 157.
Hårnackar. 489.
Hårwäxter. 66.
Hägg. 560.
Hällegräs. 668.
Hälleknoppar. 669.
Hässlebrodd. 458.
Hällehår. 260.

Hästfibler. 66.
Hästgröning. 233.
Hästhof. 741.
Hästswans. 299.
Hönsabale. 313.
Hönsbär. 187.
Hönson. 187.
Hör. Willd- 419.
Hörkäring. 463,
Höter. 272.

Jalbär 618.
Jansmässeblomster. 286.
Id. 712
Idgran. 713.
Jerja. 691.
Igelknoppar. 695.
Ikornebär. 182.
Iktegräs. 584.
Ilagräs. 55.
Illermjölk. 228.
Imjölke. 228.
Johannis Nycklar. 474.
Johannis Ört. 318. 703.
Jogere. 769.
Jolbär. 260.
Jolster. 639.
Jordbär. 260.
Jordhumle. 11. 725.
Jordkronor. 418.
Jordkrypa. 765.
Jordrefwa. 289.
Jordrök. 275.
Islandsmossa. 380.
Judas Öron. 493.
Jungfrubär. 617. 622.
Jungfruris. 690.
Jungfrusärkar. 184.
Jungfrutwål. 338.
Jungf. Marie-Bär. 612.
  Kåpa. 35.
  Hör. 529.
  Lin. 529.
Juster. 639.
Jäger. 33
Jälster. 639.
Jämna. 434.
Järnrot. 45. 157
Järnört. 157. 763.

Kabbalök. 138.
Kabbeleka. 138
Kaffskägg. 467.
Kafle. Kärr- Ren- Äng. 41.
Kafweldun. 743.
Kaipe. 39.
Kalfbär. 600.
Kalfhjortron. 618.
Kalfhufwud. 59.
Kalfleka. 138.
Kalfmossa. 132
Kalfnos. 39.
Kalfrefwor. 438.
Kalfrumpa 228.
Kallgräs. 180.492.
Kalmarerot. 15.
Kalmerot. 15.
Kalmus. 15.

Kamillblomster. 443.
Kampe. Äng &c. 497-99.
Kantknoppar. 669.
Karborrar. 65.
Karbas. 471.
Karört. 702.
Kasedun. 743.
Kassewia. 526.
Kattballar. 287.
Kattfötter. 290.
Kattklor. 425.
Kattmynta. 468.
Kattrumpa. 439. 761.
Kattost. 439. 440.
Kaxstäkra. 496.
Keipe. 39.
Kersbär. 558.
Killingeblomma. 46.
Kirs. Kirskål. 19.
Kiwitbast. 207.
Klasbär. 622.
Klasen. 622.
Klingris. 111.
Klint. Blå- 154.
Röd- Swart- 28.
Kloärt. 86. 87.
Klockor. 140.
Klubbgräs. 743
Klubbswamp. 174.
Klågräs. 418.
Klätt. 28.
Klöfwer. 725. &c.
Klöfwing. 453.
Klöter. 272.
Knappar. 156.
Knoppgräs. 157.
Knägräs. 232.
Kobär. 622.
Kohwete. 449.
Komjan. Kommen. 152.
Kommenteblommor. 443.
Kongsbär. 600.
Kong Salomons
Ljusstake.716.
Kongsljus. 762.
Kongsspira. 494.
Koning. 477.
Konungagräs. 477.
Koppattar. 234. 287.
Kopiss. 354.
Korallmossa. 185.
Korn. Mus- Will- 301.
Korntistel. 674.
Korsbläcker. 453.
Korsnäta. 348.
Korsört. 448. 673.
Koswamp. 120.
Kowall. 449.
Krampfrö. 588.
Krasbär. 622.
Krasse. Bäck 143.
Käll 684.
Ma- 144.
Watten- 684.
Äng- 144.
Kriken. 559.
Kropp. 228.
Krusbär. 601.
Krutbrännare. 474.

Krutlastare. 743.
Kråkbär. 226.
Kråketorn. 541.
Kråkfötter. 280. 329. 453.
Kråkhwete. 447. 541.
Kråkklor. 179
Kråkklöfwer. 180.
Kråkris. 226.
Kråkärter. 480.
Kråkört. Sor.
Kräkling. 226.
Krösen. Kröser. 757.
Kummin. 152.
Kälhwass. 661.
Källkrasse. 684.
Källarhal. 207.
Kämpar. 521. 523.
Käringbär. 618. 622.
Käringfis. 428.
Käringhallon. 619.
Käringkål. 670.
Käringrock. 556.
Käringruka. 34.
Käringtarmar. 618.
Käringtänder. 475. 554.
Kärleksört. 670.
Kärnrosor. 468.
Körfwel. 656.
– Spansk 657
Körne. 561.
Kösa. 31.

Laf. 358.
Ask- 388.
Laf. Askgrå 363.
Bar- 398.'
Björk- 378.
Black- 395
Black- 395
Blod- 362.
Blom- 410
Blåkulls- 377:
Blås- 363.
Bok- 364.
Bubble- 366.
Bull: 372.
Coccionell- 399.
Elghorn- 402.
En- 389.
Falu- 376.
Fastlags- 405.
Finger- 402.
Fnok- 396.
Färg- 374.
Grop- 391.
Gäl- 386.
Hed- 366.
Hede- 380.
Hund-393
Hålk- 372.
Hår- 409.
Hårkants- 379.
Isgrå 390.
Islands- 380.
Kak- 373.
Kalk- 363.
Kli-386.
Kräftstens- 371.
Kup- 372.

Laf. Let- 376.
Ljus- 366.
Ludd- 399.
Lung- 384
Mahn- 408.
Mjöl 387.
Mångblads- 398.
Mörk- 373.
Nafwel- 376.
Nagg. 401.
Norrlands- 393.
Näf- 388.
Näfwer. 390.
Oliwe- 376.
Platt- 394
Por- 362.
Puder- 389.
Pulwer- 375.
Påsk- 405.
Qwes- 378.
Ren- 403.
Rugg- 397.
Rödplätt- 364.
Saffrans- 395.
Skogs- 394.
Skrynk- 362.
Skägg- 407.
Slån- 389.
Småblads- 378.
Snö- 384.
Snut- 379.
Sprid- 379.
Spröd- 364.
Sten- 374.
Laf. Stoft- 375.
Strand- 388.
Stup- 392.
Stängel- 401.
Swed- 398.
Tagel- 408.
Tak- 410
Tof- 405.
Torsk- 392.
Tratt- 400.
Trut- 379.
Tusch- 396.
Ulf- 410.
Ull- 409.
Watten- 391.
Westrings- 365.
Wickle- 398.
Wägg- 377.
Åder- 392.
Örn- 367.
Landsknecktar. 449.
Lapphår. 467.
Laxblomster. 740.
Ledgräs. 232. 299. 492.
Leffelkrut. 179.
Lergräs. 299.
Letblomster. 54.
Libbsticka. 415.
Skottsk 416.
Liewarg. 492.
Liguster. 416.
Liljekonwalle. 183.
Liljor. Brandgula- 417.
Krull- 418.

Lillekonwall. 182.
Linbär. 62. 757.
Lind. 718.
Lindodra. 463.
Lingon. 757.
Linn. 718.
Linnei Höfrö 446.
Ört. 418.
Lins. Duf- Sparf- 141.
Hwit. 776.
Ljung. 234.
Klocke- 234.
Ljungpinnar. 471.
Ljungsilke. 204
Lommegräs.716.
Lonkemossa. 259.
Lopperis. 226.
Loppgräs. 436.
Losta. 127-131
Losticka. 415.
Luktgräs. 458. 702.
Lummer. 350.
Färg. 434.
Gran- 431.
Lus- 436.
Matt- 433
Små- 436.
Strand- 436.
Lummick. 436.
Lungmossa. 384.
Lungrot. 162.
Lungört. 459. 565.
Lusflaka. 14.
Lusgräs. 14. 436.
Lyng. 334.
Lyxa. 131.
Låsgräs. 480.
Läsme. 423.
Läkeblad. 523.
Läkebläcker. 531.
Läketunga. 472.
Länsmansstöflar. 772.
Lärkblomster. 554.
Löfbinda. 533.
Lök. 46.Alfwar- 38.
Brite- 40.
Gall- 37.
Gräs- 38. 39.
Hund- 37.
Pur- 38.
Rockenboll- 39.
Sand-36.
Skogs- 39.
Äng. 37.
Löng. 334.
Lönn. 3.
Sycomor. g.
Tysk. 9.
Lössegräs. 468.
Lösta. 129.

Madra. Färg- 84.
Mysk- 83.
Madun. 239.
Maiblomster. 554. 580.
Majer. 554.
Maigräs. 300. 702.

Maleta. 68.
Malört. 68.
Mannablod. 646.
Mannagräs. 254.
Mannaswingel. 254.
Mansblod. 318.
Manskraft. 241.
Mansietolomma. 209.
Margrds. 72.
Marie Blomma. 554.
Hand. 476.
Nycklar. 554
Sileshår. 222.
Sänghalm. 280.
Matledsqwistar. 686.
Matledsträd. 424.
Mattgräs. 432.
Mattara. 278.
Mattram. 445.
Ma-ull. 239.
Melilot. 729.
Mel. Mellre. 164.
Midsommarsblomster. 66. 286. 580.
Missne. 136. 453.
Mistel. 775.
Mjölblomma. 554.
Mjölbär. 62.
Mjölon. 62.
Mjölontuppa. 730.
Mjölkblomster. 59. 138.
Mjölkgubbar. 34.
Mjölkgräs. 229.
Mjölkpungar. 180.
Mjölkrosor. 138.
Mjölkrot. 162..
Mjölktistel: 691.
Mjölkwall. 449.
Mjölkört. 245. 246.
Mjöört. 702.
Molla. Swin- 163.
Molter. 618.
Monke. 324.
Morkla. 495.
Moris. 234.
Morot. 209.
Mortog. 539.
Mosippa. 48.
Mosisrosor. 139.
Mossarot. 670.
Mossatuf. 660.
Mousseron. 22..
Mowippa. 48.
Munkhatt. 13.
Munkhufwud. 354.
Munkkål. 459.
Munkmössa. 13.
Murgrön. 291.
Murkla. 495.
Musrumpa. 465.
Musärter. 769.
Musöron. 296.
Musört. 259.
Mynta. 450. 451.
Myrbär. 755.
Myrdun. 239.
Myrkong. 491.
Myrkulla. 239.

Myrstut. 52.
Myrtåger. 418.
Mysika. Myska. 68.
Myskegräs. 300. 458.
Måbär. 600.
Målla. 88. 89. 163.
Månfioler. 426.
Måra. 278.
Mårgräs. 280.
Märbjälla. 140.
Märblomster. 66.
Märmjölk. 324.
Märmynta. 477.
Mäss. 136. 453.
Mästerrot. 326.
Mästerört. 326.
Mögel. 459.
Mörtgräs. 669.
Mössja. 63.

Nafwer. 1.
Narf. Narfgräs. 42. 551.
Narrkolfwar. 743.
Narwe. 42.
Nate. 42. 550.
Natt och Dag. 449.
Nattfioler. 474.
Nattskategräs. 688.
Neglantyr. 616.
Neglickor. Knopp- 220.
Prackt- 220.
Sand- 219.
Äng- 119.
Neglickerot. 288.
Njupon. 614. 617
Smör- 616.
Nolanabber. 297.
Nosserot. 473.
Notgräs. 421.
Nyckelblommor. 554.
Nypentorn. 614.
Nåldynor. 716.
Näckeros. 468. 469.
Nägde. 697.
Nälla. 749.
Näsgräs. 11.
Nässa. Brän- 749
Hamp- 750.
Nässlesilke. 203.
Näter. 749.

Odon. 756.
Odört. 170.
Olgonträd. 766.
Olwon. 766.
Ormbär. 488. 686.
Ormbunke. 563.
Ormkage. 563.
Ormris. 563.
Ormgräs. 287.
Ormrot. 532.
Ormskalle. 206.
Ormögon. 83.
Orregräs. 449.
Oxbär. 457.
Oxel. 195.
Oxlägg. 554.
Oxtunga. 45.

Oxöron. 48.
Paddbär. 17.
Paddfot. 83.
Paddgräs. 668.
Palm. 633.
Palsternack. 489.
Panachemossa. 323.
Penningört. 438.
Penninggräs. 598. 715.
Pepparrot. 177.
Pepperling. 26.
Perlhyacint. 311.
Persaat. 497.
Persilja. Wild- 18.
Pestilensblomma. 11.
Pestilensört. 742.
Pferdesaat. 497
Pihl. Band- 643.
  Glatt- 643.
  Grön- 636.
  Gul- 645.
  Hwit- 630.
  Korg- 643.
  Poppel- 544.
  Rör- 641.
  Skör- 636.
  Tysk- 643.
Pihlört. 531.
Pimpinella. 500.
  Trägårds- 501. 651.
Pipnässla. 348.
Piprör. 277.
Piptå. 377.
Pissenlit. 354.
Pirkum. 318.
Plister. 277. 348.
Plommon. 558.
Poppel. Hwit. 542.
  Snö- 544.
  Swart- 544.
Poppelpihl. 544.
Pors. 465.
  Get- 352.
Prengräs. 282.
Prickmadam. 670.
Prustrot. 761.
Prästkrage. 166.
Prästnacke. 166.
Prästkål. 679.
Psalmbär. 618.
Puggrockor. 231.
Pukhwete. 447.
Puktörne. 471.
Pytter. 98.
Päron. 566.
Qwallbär. 766.
Qwanrot. 50.
Qwesgräs. 294
Qweswed. 686.
Qwicka. 737.
Qwickhwete. 737.
Qwickrot. 737
Rajgräs. 421.
Rama. 40.
Ranunkel. 580. 581.

Rapsat. 125.
Rapuntzel. Fransk- 470.
Gul- 470
Oäckta. 137
Rask. 50.
Refgräs. 431.
Refjagräs. 586.
Reformsgräs. 246.
Refragräs. 446.
Renfana. 711.
Renmossa. 403.
Repe. Dår- 423
Ren- 421.
Reps. 610.
Rhabarber. 596.
Riddarsporre. 118.'
Ringelblomma. 135.
Ripebär. 62.
Rista. 25.
Risp. 610.
Rofwa. Gottlands- 115.
Stick- 125.
Ronegräs. 233.
Rosling. 234.
Rosenrot. 599.
Rosor. Gula- 615.
Kanel- 615.
Wilda- 613.
Rost. 431. 778.
Rumpull. 338.
Roxne. 232.
Runn. 691.
Ryhlört. 566.
Rymossa. 133.
Rypris. 111:
Råglomma. 221.
Råggräs. 41.
Råmjölksgräs. 228.
Råcktentraf. 741.
Räfblommor. 471.
Räfklor. 56.
Räfmjölk. 246.
Räfrumpa. 228. 237.
Räftunga. 690.
Rätticka. Åker-588.
Rödbär. 260.
Rödkolla. 730.
Rödkulla. 247.
Rödmossa. 700.
Rödtuppa. 730.
Rödnefwa. 538.
Rölleka. 11.
Rönn. 691.
Finsk- 694.
Rör. Berg- 74.
Gren- 74.
Sand- 71.
Strand- 75.
Röte. 737.
Saffabuske. 482.
Sall. 633.
Salomons.Ljusstake. 716.
Sigill. 183.
Salsifi. 723.
Salso. Bitter- 387.
Salsofi. 723.
Saltgräs. 736.

Salwia. 646.
Sanct Hans Blomster. 66.
Sandbynke. 70.
Sandhafra 72. 224.
Sandhwita. 43.
Saronsblomster. 319.
Scorzonera. 665.
Selleri. 60. 414.
Sempertin. 472.
Sempertupp. 554.
Senap. Hwit- 681.
Swart- 680.
Åker- 679.
Österländsk- 681.
Sherardsört. 678.
Silfwerört. 551.
Simp. 680.
Sippa. Blå. &c. 46–50.
Sjönöt. 724.
Skafgräs. 232.
Skafrör. 232.
Skallergräs. 598.
Skallnacke. 354.
Skarlakansgräs. 704.
Skateblomster. 774.
Skepling. 449.
Skerre. 111.
Skifswamp. 19.
Skillingar. 715.
Skirre. 111.
Skogshumle. 556.
Skogsbinda. 185.
Skomakareskägg. 492.
Skorf. 203. 697.
Stroftiftel. 674.
Skrubbor. 187.
Skråp. 741.
Skräppa. Häst- 627. 629.
Sprit- 629.
Strand- 628.
Swin- 627.
Tordön- 65.
Watten- 625.
Skräken. 226.
Skummeslöfsört. 166.
Skurgräs. 233.
Skyfall. 725.
Skåcka. 35.
Skäde. 423.
Skäfte. 232.
Skäla. 675.
Skälegräs. 675.
Skälfgräs. 127.
Skälle. 548.
Skära. Fjäll- 674.
Äng- 675.
Skärda. 675.
Skärffrö. 715.
Skärwass. 75
Skörbjugsört. 179.
Sligefrö. 280.
Slinka. 181. 748.
Slinner. 756.
Slok. Blå- %c. 449.'450.
Slyngon. 752.
Slån. 561.
Tyska- 559.
Slåtterblomma. 489.

Slåtterkulla. 324.
Slår. 561.
Slätt. 28.
Slättkullor. 387.
Sminkrot. 420.
Smultron. 260.
Småborrar. 38.
Smällon. 262.
Småregräs. 730.
Smätjon. 302.
Smörblomster. 354.580.
Smörbollar. 740.
Smörbär. 187
Snarbindel. 184.
Snarrefwa. 203.
Snip. 238..
Snoktistel. 499.
Snokört. 225.
Snytterbär. 260.
Snåtter. 618.
Snärjegräs. 277.
Snärpegräs. 277.
Snöört. 11.
Solbår. 607.
Solhwifwor. 583.
Solsicka. 135
Solögon. 488. 580.
Somilla. 701.
Sommarhyll. 646.
Somöjor. 580.
Sopmossa. 541.
Sopp. Björk-&c. 119–112.
Sparris. 79.
Spergel. 697.
Spikblad. 313.
Spirea. 702..
Spokter. 159.
Sprakwed. 594.
Springkorn. 325.
Sprängört. 171. 183.
Spurri. 697.
Sqwaller. 18.
Sqwattram. 352.
Sqwäkra. 352.
Sqwättor. 52.
Staduflur. 58.
Stagg. 467.
Starr. 145–149.
Streckgräs. 289.
Stenbär. 613.
Stenbräcka. 653.
Stenfrö. 410.
Stengräs. 11.
Stenmossa. 374.
Stenmurkla. 291.
Stensöta. 541.
Stenört. 673
Stickelblomma. 289.
Stickelbär. 601.
Stjernmossa. 458.
Stillfrö. 684: 716.
Stolt-Henrik. 162.
Storhufwud. 157.
Stormhatt. 13. 14.
Strandaster. 85.
Strandblomster. 704.
Strandhafre. 224.
Strandkål. 193.

Strandråg. 224.
Stroppelgräs. 230.
Struss. 186.
Sträffsa. 158.
Strätta. 686.
Strättor. 52.
Studenter. 492.
Styfmorsfiol. 774.
Stynggräs. 289.
Stålgräs. 467
Ståndpers. 474.
Ståndsmossa. 671.
Stäggan. 165.
Stäkra. 496.
Stämgräs. 759.
Stärkebär. 561.
Sugor. 277. 730.
Surkullor. 53.4
Surtuppor. 53.
Sutt. 522.
Swalblomster. 554.
Swalting. 36.
Swalört. 161.
Swamp i hus. 461.
Swampioner. 23.
Swarthufwud. 240.
Swarthö. 717.
Swemmel. 129.
Swensk Caprifolium. 424.
Swinblomster. 665.
Swinblomster. 665.
Swinborst. 467.
Swingel. Ax-&c. 254–258
Swingräs. 42. 539.
Swinknyler. 703.
Swinkål. 59. 679.
Swinmolla. 163.
Swinrot. 627. 665.
Swintistel. 691.
Swålen. 756.
Swärdsgräs. 329.
Swärdslilja. 329.
Syra. Berg- &c. 623. 639.
Syrbbilla. 625.
Såpneglickor. 652.
Sårläka. 652.
Säf. Knap-&c. 666. &c.
Säfjablomma. 329.
Säke. 101.
Säld. 633.
Sälg. 633.
Säll. 633
Sällefock. 142.
Sälta. 663.
Sälting. 663. 736.
Sättört. 501.
Sönnerdönnes. 161.
Sötblomster. 443.
Söttuppor. 443.
Sötört. 443.

Tagbär. 622.
Taggswamp. 312.
Talklök. 671.
Tall. 510.
Tamarisk. 710.
Tandgräs. 664.
Tarald. 202.

Taskegräs. 745.
Tax. 712.
Tibast. 207
Tida. 121.
Tierp. 625.
Timjan. Back- 717.
Timotheigräs. 499.
Tistbast. 207.
Tistel. Back- 175.
Fet- 690.
Gor- 674.
Korn- 674.
Krus- 145.
Kål- 176.
Kärr- 177
Horn- 176.
Mjölk- 691.
Nick- 145.
Strof- 674
Swin- 691.
Watten- 691.
Wäg- 144. 176.
Åker- 674.
Tistron. 607
Tjurbast. 207.
Tjuton. 52.
Tifwelbast. 207.
Tjälatuppa. 48.
Tjälblomster. 772.
Tjärblomster. 437:
Tog. 339.
Togbär. 622.
Tok. 553.
Tolta. 691.
Tordonsskräppa. 65.
Torrwärksgräs. 418. 714
Torskblad. 459.
Torsknässla. 666.
Toste. 594.
Tota. 691.
Trampgräs.538.
Tranbär. 755.
Tranjuter. 755.
Tranärter. 768. 769.
Trift. 704.
Trimjölksgräs. 138.
Tripmadam. 669. 670.
Trollbär. 17. 488. 688.
Trollkäringslända. 768.
Trollsmör. 461.
Trullbär. 686.
Try. Tryg. 435.
Tryffel. 430.
Trädlök. 715.
Träggian. 695.
Träjon. 540.
Tränjon. 755
Tröste. 594.
Tulkegräs. 78.
Tulpan. 740.
Tusengodt. 478.'
Tusengyllenkrut. 283.
Tysling. 757.
Tång. 269. 274. 776. 778.
Tåtel. Ax. 34.
Back- 34.
Blå- 450.
Borst- 33.

Fjäll- 31.
Krus- 33.
Kärr- 32.
Ludd- 299.
Sand. 300.
Täckt- 33.
Wår- 34.
Tåtel. 33.
Tåbengräs. 203.
Tåger. 418.
Täpperockor. 232.
Tärne. 232.
Låtnacke. Sor.
Tätört. 501.
Törel. 1466
Törne. 614.
Luckt- 616.
Ugglerönn. 766.
Ulfbär.766.
Ulfwerön. 766.
Ullbär. 620.
Ullra. 111.
Urtas. 50.
Utterbär. 756.
Ugglerbr. 766.
Wahlbjörk och
Wahlborgsbjörk. 592.
Wallkrasse. 357
Wallmoge. 484.
Wallört. 706.
Wamstöt. 746.
Wargbasse. 471.
Wargmjölk. 248.
Wargtrut. 225
Wass. 75.
Wasarf. 42.
Wattarf 42.
Wattenbinda. 377
Wattengran. 299.
Wattenklöfwer. 453.
Wattenkrasse. 684.
Watten-Rör. 724.
Wattenrotblomster. 586.
Wattentistel. 691.
Wattenwäpling. 453.
Wau. 589.
Webreblad. 522.
Wedel. 351.
Weide. 330.
Wekar. 639.
Welamsrot. 659.
Wele. 351.
Wenderot. 759.
Werrentorn. 592.
Wial. 351.
Wiar. 769.
Wickor. Fogel- 769.
Skogs- 768.
Åker- 776.
Wide. Grå- 635.
Kryp- 642.
Mar- 638.
Rosmarin- 643.
Röd- 641.
Sand- 637.
Widegräs. 438.
Wigeltorn. 592.

Wikon. 617.
Wilbär. 686.
Willereda. 280.
Will Lin. 463.
Willpesa. 423
Wilster. 639.
Winbär. 610.
Swarta. 607
Windgräs. 418.
Wipegräs. 668.
Wippärter. 479.
Wismutbet. 546.
Wispelten. 775.
Wispmossa. 432.
Wåfferdagslök. 476
Wåtarf. 41.
Wårbrodd. 56.
Wårhane. 482.
Wädd. Fält- Åker. Äng- 654.
Wägbreda. 522.
Wäggmossa. 323.
Wägwårda. 168.
Wärkört. 584.
Wäpling. Har- 726.
Hwit- 734.
Röd- 730.
Watten- 458.
Ysnöron. 48.
Yxlägg. 554.
Yxnagräs. 474.
Yxner. 48

Åhm. 659.
Åkanna. 468. 469.
Åkerbär. 617. 618.
Åkerkullor. 52.
Åkerkål. 129. 388. 679
Åkerleja. 61.
Åkermönja. 28.
Åkerrast. 437.
Åkerrosor. 154.
Åkerrätticka. 588
Åkerrök. 275.
Åker-Senap. 589.
Åker-Silke. 484.
Åkerwinda. 184.
Ålandsrot. 328.
Ållonmärke. 127
Ålnate. 581.
Åmöja. 585.
Åsknäta. 356.

Äggblomster. 354.
Ältgräs. 584.
Ängblad. 654.
Ängbollar. 740.
Ängborst. 467.
Ängdun. 239.
Änggubbar. 448.
Ängknappar. 746
Ängmossa. 323.
Ängskallra. 598

Ängull. 239.
Ärenpris. 765.
Ärter. 520.
Ögonsjukegräs. 566.
Ögontröst. 247.
Ölbär. 756.
Ölgräs. 702. 711.
Örnmossa. 367.

B i h a n g

om

Äpple- och Päronträds Skötsel (*),

§. 1.

Ehuru mycket än brister, innan Åkerbruket hos Allmogen, i synnerhet den Skånska, och framför alt den Skånska slättbonden, kan sägas hafwa hunnit den belägenhet som det bör, och werkeligen kan hinna, är likwäl Trädskötsel, och deribland Fruckträdsskötseln långt mera försummad.

Det torde ej wara missräknat, om man antager, at på Skånska slätten man knapt hos hwar femtionde åbo af bönder, skall finna et par någorlunda dugeliga Äpple- eller Päronträd. I Skånska skogsbygden derimot finnas wid flere hemman både en tämmelig myckenhet och goda sorter, hälst wid sådane hemman som i förra tider af Ståndspersoner warit bebodde, eller i Byar som helt och hållit eller til större delen bestå af Kronohemman, hwilka hafwa eller hafwa haft Ståndspersoner boende ibland sig, och af den på et eller annat sätt blifwit upmuntrade dertil. Man kan til en sådan försummelighet anföra flere orsaker, hwilka hwar i sin mån dertil bidraga.

Man kan med skäl säga, at Bonden i allmänhet icke har något tydeligt begrep om nyttan deraf. Wäl wet han at om han har en tunna Äpplen, kan han derföre få pensningar, hälst i städerne; men då det ankommer på flere års wäntan, när et Fruckträd planteras, innan det gifwer afkastning, synes det honom icke löna mödan, då Bonden,

* Uti en Academisk afhandling utgifwen h. 29 Maji 1802, och förswarad af J. I. ÖHRNBERG.

så wäl som ty wärr flere bland oss, wilja genast hafwa lön för mödan, et tankesätt som förhindrar så många nyttiga företag och förbättringar.

At in- och utsockne Bönder, som lyda under Säterier, icke befatta sig med Fruckträdsplantering, ligger helt enkelt deri, at de dels äro sjelfwe högst osäkre om waracktigheten af sit åboende hemmansbruk, dels ock, hafwa ingen slags wisshet om at deras Barn och efterkommande kunna njuta fruckten af deras möda.

Den föda som Slättbo-Allmogen älskar har mycken del uti, at Fruckträdsplanteringen hos den samma icke ens påtänkes. Det är bekant, at den hufwudsakeligen består af sådane rätter som mätta starkt och länge, ock deraf förtärer han en myckenhet, som för dem hwilka icke sett dess måltider, är otrolig. Allmännast består den af Ärter, Kål, Potatoes, Kött, Fisk, Sill och dylikt. Torr fruckt som gifwer Tyska Bonden så smakeliga rätter, och utgår en betydelig artikel i dess Spiskammare, och för hwilken han utom dess löser wackra penninge-summor, har Skånska Bonden intet begrep om. Wäl torde en anrättning deraf smaka honom, men at förmå honom med förråd dertil öka sin Spiskammare, fordrar säkerligen längre tid. Man torde med mycket skäl kunna på honom anwända, hwad J. C. BERGEN i sin Anleitung zur Wiehzucht, Berlin 1800, p. XLIII, säger: ”Dem grossen hausen fehlt es at Kenntnis, die Freyheit derselben zu seinem Besten zu lencken; an Einsicht, sich dazu ermuntern zu lassen; an Industrie, den gegebenen beyspielen zu folgen; an wissen, wodurch ihm das Vollkommnere unbekannt bleibt; an Geistesaufklärung und an der möglichteit die bemühungen der Gelehrten nutzen zu können, und nicht selten an willen, in dem sein Eigensinn ihn nur allein die bahn seiner Väter folgen läft."

Men äfwen den långt tarfweligare lefwande Allmogen efterlåter Fruckträds plantering. Huru många Äpple och

Päronträd får man wäl se wid Småländska Bondgårdar, där likwäl en nog swag Wegetabilisk föda utgör det hufwudsakeligaste af dess anrättningar, och där Bonden gerna kunde få njuta sin fruckt i fred för obehörige besök.

Wisserligen är och blir ofred et betydande hinder på slättbygden. Det ser icke allenast ut, som slättboen har et medfödt hat til alla trädplanteringar i allmänhet, utan äfwen et oöfwerwinneligt begär at ofreda och förstöra dem för andra. Hwar Bolag äro, och desse ofta knapt en fjerdedels mil från hwarandra, wore det en sällsynt händelse, om en Bonde finge se fruckten mogna på sit Träd. Men äfwen sådant torde kunna hjelpas, om medel wore, at förmå alla åboar at plantera.

Det är icke afsigten med denna afhandling, at föreslå något dylikt. Förslager af flere arter fattas icke heller i denne wägen, men antingen werkställigheten deraf mött sådane hinder, som icke kunnat öfwerwinnas, eller de, som många andra både sämre och bättre förslager, förswunnit med sine Uphofsmän, är utom denne afhandlingens krets at undersöka.

Fast Skånes Klimat icke är så beskaffat, at man kan producera Swiskon Plommon til den godhet, at de torrkade afgifwa dugelige Swiskon (*), wet man af en gammal ärfarenhet, at ej allenast Skåne, utan de fleste Sweriges Prowinser, kunna frambringa icke blott goda utan läckra arter af Äpplen och Päron, och det med så liten möda och kostnad, at man med skäl förundrar sig öfwer, at en sådan plantering så mycket försummas,

Det ser ut som hade Fruckträdsplantering samma öde, som en del andra företagande, at wissa tidehwarf wara i gång, under andra förgätas. För 50 år och ån senare wo-

* Om de och här och där til en obetydelig mängd i warma somrar kunna mogna, gifwa de dock Swiskon som tarfwa tillägg af sött wid matredningen.

ro alla Trägårdar wid Skånska Städerne skulle af Fruckt-träd af goda sorter, hwaraf rätt många wittnade om lika så hög och högre ålder; men sedan den tiden hafwa de fläste aftynat och förswunnit; flere hafwa med yxans tilhjelp måst lämna rum för Tobaken, och ingen eller högst obetydelig återplantering skett i sådane Trägårdar, som tilhöra lägre klassen af Borgare. Wäl hafwa en stor del Ståndspersoner i sina Trägårdar planterat Fruktträd; men den mindre förmånliga smaken, at mäst nyttja låg och halfstammige Träd, hwilka åtminstone i wårt klimat äro af ringa waracklighet, har ock wållat, at desse til största delen åter förswunnit. Brist på tilförlitelige Trädhandlare i Prowincen til en del, och til en del fördom, hafwa ock warit wållande, at man från utrikes Trädhandlare förskaffat sig unga Träd; men til största delen fått sådane, som efter de mot naturen så stridige Trägårdsmästare reglor, beskurne, redan warit så förswagade, at de haft föga bestånd.

Då det icke är ändamålet af denna afhandling, at gifwa en fullständig underrättelse om Äpple- och Päron-Träds updragande och skötsel, utan endast at för den mindre ärfarne och kunnige delen af allmänheten anföra några sådane anmärkningar, grundade på ärfarenhet, som kunna tjena til upmuntran och underwisning, samt öfwertyga den samma, at dessa i enskilta hushållningen så nyttige Fruckträds skötsel, är med mindre möda och kostnad, men med mera fördel om den rätteligen hanterat, förknippad, än man torde hända föreställer sig, så bör man icke heller fordra någon omständelig underrättelse om hela culturen.

§. 2.

En tämmeligen allmän fördom är det, at ympning, hwarunder här äfwen förstås oculering, förädlar fruckten. Intet är falskare. Ympning tjenar egenteligen at fortplan-

ta och föröka den slags fruckt, som man åstundar fortplantad. At man uti otjenlige kärnstammar kan få en sämre fruckt, och uti tjenlige en bättre, är onekeligt, at man af Sommar fruckts Ymp uti Winter-fruckts stam och twärtom äfwen kan få en sämre fruckt nekas icke heller, men altid får man samma slags fruckt som man ympat af, fast sämre och bättre.

At wissa arter äpplen- och likså wissa arter Päronstammar kunna wara tjenligare til ympning än andra, hälst när man har noggrant afseende på skillnaden af Sommar- och Winterfruckt, nekas derföre intet, utan synes wara grundat, ehuru ärfarenheten icke är så tilräckelig, at några aldeles allmänna reglor kunna gifwas. Mycket beror detta wäl på olikheten och osäkerheten wid namnen af frucktsorterne på olika ställen. At imedlertid icke fästa sig wid blott Theorie eller på andras rön bygga sin öfwertygelse, har man genom säkra försök budit til at stadfästa denna. Man updrog kärnstammar af kärnor utaf röda Höst-Calwiller. När desse woro twå år gamle utsökte man några de frodwäxtaste af dem, hwilka betecknades med Numer. Man tog ympqwistar af N:o 1 och ympade dermed N:o 2 och 3 och lämnade de andre oympade. Ympningen slog wäl an. Året derefter utplanterades de tillika med N:o 1 och N:o 4 som woro oympade. Tredje året derefter buro alla fruckt, som war en ny sort, tydeligen afstamlingar af röda Höst-Calwiller, ehuru märkeligen förändrade; och hafwa nu under en tid af 10 år alla burit en til storlek, form, färg och smak aldeles lika fruckt, utan at de ympade hafwa i något mål, om icke något i storleken wisat företräde; men wäl hafwa de ympade träden blifwit angripne af kräfta, som de oympade än icke wisat spår til. Samma gång ympades Röda Astracaner uti kärnstammar af de förut nämnde Röda Höst-Calwillerne, samt uti kärnstammar af *Pyrus baccata*, en förändring hwars Äpplen hafwa en diameter af wid pass 7/8

tum, och form af Borsdorffer-Äpplen. Dessa träd hafwa deremot wisat i flere år en jämn och märkelig åtskillnad. Trädens storlek är så ansenligen olika, at de i Pyrus baccata ympade icke hinna til en fjerdedel mot dem som blifwit ympade i Calwillen. De bära långt ifrån så ömnigt, fruckten mognar något senare, och man saknar den synnerliga finhet i köttet, som tilhörer et wäl moget Äpple af denna sort. Samma gång gjordes äfwen försök at ympa Pomme Rouge uti kärnstammar af Pyrus baccata; men dessa ympar som första och andra året wisade tämmelig frodighet, aftynade derefter, och äfwen stammarne dogo bort.

§. 3.

En annan helt och hållit ogrundad fördom är ock tämmeligen allmän. Man har nemligen såsom et ordspråk: at Äpplet följer ympen, men kärnan stammen. Man menar dermed: at fruckten liknar den sorten hwaraf man ympat, men om man af samma fruckt updrager kärnstammar, så gifwa de utan ympning samma sort fruckt, som man skolat få, om den ympade kärnstammen fått blifwa oympad. Således om man i en Skogs-Äpplestam ympat en Astracan ymp, får man wäl Astracaner af det ympade Trädet, men om man sår kärnar af desse äpplen, får man Wildäpplestammar, hwilka följackteligen med tiden gifwa Skogs-Äpplen. At en oärfaren allmänhet så tror efter sägen är icke underligt; men at en Auctor i Fruckträdsskötselen, som icke allenast läsit alla de Böcker han i detta ämne kunnat öfwerkomma, utan äfwen sjelf ägt och skött en någorlunda betydelig Fruckträgård, kan med en sådan wisshet anföra en så platt falsk sats, är wäl näppeligen förlåteligt. Det är sant, at säkra rön i denna wägen kunna icke göras på 10 a 12 år; men den som kan åberope sig mångårig ärfarenhet borde känna sådant. Likwäl finner man denna Lära,

såsom icke tålande någon motsägelse; anförd af LISSANDER i dess Anmärkningar wid Swenska Trägårdsskötseln, Stockholm 1768. p. 7. Utan twifwel har man tagit sig anledning til denna oricktiga fördom deraf, at man ganska ofta af kärnar får Träd, som bära en dålig fruckt, hwarom mera i § 7.

§. 4.

En omständighet som om den icke aldeles hindrar Fruckträds planterande, wisserligen icke upmuntrar den samma, är, at de så ofta af Brand eller Kräfta angripas och skadas, ja ofta dö bort. En snart femtioårig upmärksamhet på denna sjukdom, tyckes bewisa mig, at den blifwit alt mer och mer allmän i wåra Trägårdar. Orsakerne har man äfwen sorgfälligt sökt at utröna, emedan det wore af största wigt at kunna förekomma detta onda, så mycket mer som det sällan, om någonsin botas, utan för en liten tid. De anmärkningar jag, under undersökningen härom gjort, äro hufwudsakeligen följande: 1. Ju finare Frucktsort, dess mera är Trädet utsatt för kräfta, och man har näppeligen sett något enda Pomme Rouge Träd derföre fritt. 2. Sommar- och Höstfruckt är mera för kräfta utsatt än Winterfruckt, 3. I allmänhet angriper den mera Äpple än Päronträd. 4. Owarsamt gödande åstadkommer oundwikeligen kräfta. 5. Stötar och Barkens krossning äfwenledes, om det icke straxt förekommes. 6. Lågstammige och Halfstammige Träd äro mera underkastade kräfta än Helstammige, 7. På Kärnstammar skall man näppeligen blifwa kräfta warse; men wäl på 8. Ympade, och ju mera dessa i Rot och Krona blifwit skurne och tucktade efter konstens antagne Reglor. 9. I wattensjuk jordmån regerar kräftan wanligen allmännare, än i torr.

§. 5.

Häraf tyckes man med goda skäl kunna draga några slutsatser, nyttige för den som wilja göra sig möda med Fruckträds planterande. En längre ärfarenhet och noggran upmärksamhet kan endast lära oss, huruwida de böra anses för allmänna. 1:o. At de waracktigaste Fruckträd af Äpplen och Päron äro kärnstammar, som icke blifwit ympade. Men då kärnstammar ofta gifta en mindre dugelig Fruckt, bör man wara omtänkt på utwägar, at icke dermed blifwa bedragen, hwarom fram bättre. 2:o. At ympning, ehuru det enda sätt, och således oundgängeligt då man med full säkerhet will fortplanta och föröka en wiss sort fruckt, icke dess mindre ingalunda gifwer så waracktiga och friska Träd, som man utan ympning får. Huruwida någon skillnad i detta fall är imellan egenteligen ympade och oculerade Träd, har man icke nog säker ärfarenhet, hwarföre det så mycket mera förtjenar at med upmärksamhet undersökas. 3:o. At Trädens beskärande så i Rot som Stam och Krona, om den icke med yttersta sparsamhet anwändes, gör owaracktiga och för kräftskada utsatte Träd. Den med skäl så berömde, och för mångårig erfarenhet kände PHILIP MILLER gifwer (*) följande regel: "Wid Fruckträds beskärande, bör man altintet mer göra än at afskära alla sådane grenar som korssa hwarandra, och hwilka om de qwarlämnas, skafwa och sarga hwarandra, samt borttaga fördärfwade grenar, men alsintet stympa deras skott. Om Rotskott upskjuta, eller qwistar på ut på stammen, böra de helt och hållit aftagas, och om någon gren af winden bräckes, bör den afskäras antingen under klyften eller tät in wid den gren från hwilken den utskutit." Och säkerligen lärer man finna dess efterfölgd förmånlig. Än mera skada

* PH. MILLERS Abridgement of the Gardeners Dictionary. Ed. 6. London 1771, Art, Malus.

gör man sig i afseende på minskning af Fruckt, om man stympar grenarne i Kronan på Päronträd. 4:o. Ju mindre man kan såra Roten wid Plantering, dess bättre mår het trädet, och derföre är det af mycken wigt, at med all warsamhet sörja för rotens bewarande så wäl wid Trädd uptagande, som förande, at den hwarken skafwes, brytes, stötes, eller af wind och Sol får torkas. Har man icke kunnat förebygga sådant, måste de skadade delar bortskäras likesom i Kronan, och i alla fall de finare trådige Rötterne i synnerhet om de sitta klastals, emedan de dock rutna. Korssande grenar i roten böra äfwen som Kronan borttagas, så framt de äro hwarannan så nära, at man tror dem icke under wäxten kunna skada hwarandra, af samma skäl. Men at nödwändigt afskära alla åt djupet gående Rötter, kan icke wara nödigt, och behöfwes slätt icke, om man planterar sina Träd nog små. All beskärning i roten gör trädet skada, och minskar dess waracktighet, derföre får man aldrig på waracktiga Träd, som när Trädet är updragit på det ställe det för all tid skall wäxa. Men som sådant sällan låter sig göra, får man bruka omplantering, fast med anförde försigtighets reglor. 5:o. Stammen måste wäl putsas och hållas ren för qwistar och skott, äfwen som wattengrenar i Kronan borttagas; men det bör ske i rättan tid, det är då qwistar och grenar äro wäl mindre, men ej större än en god gåspenna och då är man ej twungen at göra stora sår, äfwen som man bör, om man är nog angelägen om sine Träd, icke försumma, at äfwen på smärre sår af en fjerdedels tums diameter och deröfwer stryka något af en tjenlig Trädsalwa. Man har funnit en sådan Trädsalwa ganska tjenlig, som tilredes af ympwax med en tredjedel Beck och något litet olja, lika mycket om det är Bom- Lin- eller Rofolja eller Tran, hwilken alt smältes tilsammans i en Lerkruka, och med en liten pensel påstrykes när Salfwan håller på at wilja stelna; man fasttrycker derpå en liten

lapp af Tryckpapper. Men deremot måste Kronan med största sparsamhet, och endast i de af MILLER anförde händelser tucktas. Will et ungt Träd, ware sig kärnstam eller ymp icke sjefmant sätta Krona, utan måste genom stympning dertil formas, bör sådant ske innan stammen eller rättare stället på stammen där den bör afskäras, blir tjockare än en god Gåspenna. Alla större sår äro farlige för waracktigheten på de finare sorter Sommarfruckt, och kunna blifwa det på de andra sorter. 6:o Det nekas ingalunda, at et Träd hwars krona genom skärning, fast rätt ofta emot naturens egen drift, i skål- eller korg form, wisar sig wackert för ögat, men sällsynt lärer det wara, åtminstone i wårt klimat, at få se något sålunda med knifwen twungit Träd, som hunnit en ålder af 30 til 40 år, om icke af de sämre frucktsorter, utan at hafwa genom förtorrkning eller kräfta förlorat en eller flere Grenar, och för öfrigt wantrifwas. Alt sådant twång är onaturligt. Kronan kan dess förutan hållas tilräckeligen gles, om korssande grenar och wattenqwistar i rätt tid borttagas.

§. 6.

At göda Fruckträd är ganska wanskeligt, ock bör ske med största warsamhet. Gödning wåller wäl at unga så wäl som medelmåttiga Träd skjuta hastigt, men de taga ock hastigt skada, löfwen få en gulaktig färg, och kräfta wisar sig snart. Et gammalt, swagt och sjukligt träd, som utseendet wisar icke många år kunna blifwa wid lif, kan man göda. Det får derigenom nya krafter för några år, och gifwer likasom til tacksamhet ömnigare och större fruckt någon tid innan det tager afsked. Är jordmånen så swag, at den werkeligen tarfwar gödning, bör ingen annan dertil anwändas, än den som är fullkomligen brunnen, och man bör likwäl noga ackta, at den icke omedelbarligen kommer på rötterne. Man bör icke ens lägga obrunnen gödsel ofwan-

på jorden omkring trädet, och aldraminst wattna Fruckträdens Rötter med wåt spillning. Den seden at wid et ungt Träds plantering under roten lägga gödsel, har skadat många. Om jordmånen, där et sådant Träd skall planteras, tarfwar förbättring, antingen derföre at den är för mager, för hård o. s. w. eller man på samma ställe uptagit et gammalt Träd, bör sådant ske med annorstädes ifrån ditförd lös jord, hwilken förut, om så behöfwes, är mycket wäl blandad med fullbrunnen gödsel.

§.7.

I det föregående har man sagt, at kärnstammar afgifwa de waracktigaste Fruckträd; men man får ock genom kärnstammars updragande aldeles nya förändringar och sorter. Ja, at alla Äpplen och Päron-sorter endast genom kärnstammars updragande tilkommit och än tilkomma, lärer ingen neka, som will gifwa ackt på naturens lopp, och kan begripa at et Reinette Träd icke kan förwandlas til Borsdorffer, eller et Pommes Rouges bärande Träd icke gifwa Järn Äpplen. Förmögenheten til en sort förändring måste hufwudsakeligen ligga i den olika organisation kärnan äger. Man will derföre icke platt neka, at Klimat och Jordmån kan wid kärnans utweckling något medwerka, fast det icke hwarken a priori eller med nog säker ärfarenhet kan bewisas. Men när frucktsorter icke annat äro, än tilfällige förändringar, efter oss aldeles obekanta reglor i naturen, hwilka förändringar icke begripeligen kunna hafwa något annat ursprung än i kärnans tilfälliga olikhet i organisationen; hwilken oftast om icke altid torde hafwa sit ursprung af andra sorters Frömjöl, som wind eller Insekter transporterat; och då wi hwarken förstå eller förmå länka denna Organisationens föränderlighet, och icke heller hindra den, är icke heller underligt, at kärnar af en wiss Frucktsort gifwa ömsom samma sort, ömsom olika sorter, bättre och säm-

re. At så sker kan hwar och en genom ärfarenheten öfwertyga sig om, och derigenom äfwen snart nog winna öfwertygelse om osanfärdigheten af det förr omtalta ordspråtet: at kärnan följer stammen. Men man kan ock åberopa sig trowärdiga Mäns ärfarenhet. Herr KRANZ Kongl. Trägårdsmästare i Celle har häraw afgifwit en ganska pålitelig underrättelse (*). Han berättar huru han updragit hela tusendet kärnstammar, och då desse gåfwo fruckt, säger han: ”Häribland befants nu några af alla de sorter som blifwit sådde t. ex. grå och hwita Reinetter, Peppings, Rambours, Prinsess-Äpplen, Köks-Äpplen och flere, och fuller äfwen så goda, som de kunnat genom ympning ärhållas. Detta afgifwer då wäl et fullständigt bewis, at man kan af de sorter som kärnar blifwit sådde af, ärhålla samma art." Det är således ganska säkert, at man af kärnar icke allenast får de waracktigaste Träd, utan man får samma sort, och derjemte nya sorter både sämre och bättre. Den som will med minsta kostnad anlägga en Fruckträgård tilbeget behof eller afsalu, skall således icke ångra sig, allenast han i ackttager följande omständigheter. Hwad Trägårdens läge och jordmån, Trädskolans anläggning, utplantering m. m. angår, tillåter icke rummet at anföra hwad i ackttagas bör, och behöfwes icke heller, då alla Trägårdsböcker sådant tilräckeligen innehålla. Man will derför blott anföra några reglor i afseende på Fruckträds updragande af kärnar. 1:o. Kärnar til såning bör man samla, icke allenast af wäl mogen fruckt, utan af de bästa sorter Äpplen och Päron. 2:o. Man måste för ingen del blanda kärnar af Sommarfruckt, och Winterfruckt, utan taga dem för sig sjelf, och så dem för sig sjelf. Tager man äfwen af Höstfruckten för sig sjelf, är det så mycket bättre. Detta är i synnerhet angelägit för ympningen skuld. At sammanblan-

* FR. EHRHARTS Beitrage zjur Naturkunde &c. sechster B. p. 149. &c.

da kärnar af flere slags Sommarfruckt går ganska wäl an, äfwen så af Höst- och Winterfruckt, men at blanda twå eller alla tre desse arter, är et fel. 3:o. Dessa trenne sorter kärnar böra ock sås hwar för sig, så at telningar af Sommar- Höst- och Winterfruckt icke komma at blandas. De telningar eller små kärnstammar som i andra året wisa en frodig wäxt, hafwa stora och rena löf, glatt, ren och piggfri stam, utmärkas til kärnstammar, för at planteras samma eller följande år, på det ställe hwar och en skall updragas til Träd. När det där på stället andra gången burit fruckt, kan man först sluta, om man är nögd med denna, i widrigt fall kan man då deri ympa någon begärlig sort. Om man icke gifwer sig härtil tid, kan man lätt gå i mistning af en utsött god frucktsort. 5:o. Sådane telningar som wisa en trögare och mindre wäxt, bara mindre löf, en krokig och med piggar besatt stam, nyttjas öfwerhufwud til ympning af sådane sorter man finner tycke för. 6:o. Men man bör noga i ackttaga, at man i Sommarfruckts-telningar ympar Sommarfruckt, i Höstfruckts-telningar Höstfruckt, och i Winterfruckstelninger Winterfruckt. Detta är af mycken wigt, ty utom det at felsteg häremot har inflytande på frucktens godhet, har det mycken werkan på Trädets waracktighet. Hwar och en som gifwit noga ackt på Träden i flere Trägårdar hwar häremot är felat, måste hafwa blifwit warse huru t. ex. en Sommarfruckts ymp i en Winterfruckts-stam är wida tjockare än stammen under ympstället, och följackteligen gifwer en wanskapt stam, som är utsatt at af stormar där afbrytas. Dessutom bära sådane stammar senare, och gifwa mindre läcker fruckt. Winterfruckt i Sommarfruckts-telning är lika så ofördelacktigt. Äfwen så Höstfruckts ympar i Sommar- eller Winterfruckts-telningar. I nödfall är det ock bättre at ympa Sommarfruckt i Höstfruckts-telningar än i Wintersfruckts. Häraf kan man ock sluta, huru illa den gör mot sig, som lyder det rådet, at inflytta wilda stamtelningar ur

skogen, och i dem ympa alla sorter Äpplen utan åtskillnad. Man får wäl på det stället et eller annat år förr ympade Träd, men man får senare och sämre fruckt, och sjuka, owaracktiga Träd. Man kan ock häraf finna huru liten fördel det bör wara at ympa Äpplen i Qwitten och Päron i Oxel och Hagtorns-stammar. När förändringar af et och och samma stamträd t. ex. Sommar, Höst och Winter-Äpplen och Päron wisa olika organisation i trädet, hwad mera måste icke finnas hos så olika Trädslag som de nämnde äro.

§. 8.

Ehuru wid liten omtanka, den anmärkning som man sluteligen will anföra, bör falla en och hwar in, torde den dock icke wara aldeles öfwerflödig. Hwilken som anlägger en Trägård för at deraf draga all möjelig nytta, bör ock derefter rätta sig i afseende på större eller mindre andel af wissa Trädsorter. Goda Sommarfruckts sorter betala sig bäst, om man bor så nära någon stor stad, at den finner frisk afgång, äfwen som den är bäst at nyttja torrkad, då den lättast kokas, blir kokad så mör at den smälter, och kräfwer minsta fött. Får man förre skörd af Sommarfruckt, än man sålunda kan anwända, kan man deraf bereda et godt Ciderwin. Höstfruckt, i synnerhet af de sötare och lösare arter, är äfwen god at torrka och til Ciderwin, och gifwer frisk fruckt för bordet til dess Winterfruckten blifwer rätt god. Winterfruckt bör icke anwändas til torrkning, emedan den blir sur, swårkokad och seg, til Ciderrätticka är den deremot god, men förmånligast til afsättning på längre afstånd, förutan den nytta man har deraf i hushållet öfwer Wintern.

Rättelser i Första Delen.

Sid.	14	rad. 7	Angerman:	läs: Ångerman
–	15	– 8	abräddar	– åbräddar
–	17	– 5	twänne	– trenne
–	29	– 15	Klinfröet	– Klintfröet
–	30	– 18	så	– få
–	41	– 28	akrae	– åkrar
–	51	– 16	behageligt	– obehageligt
–	86	– 26	synnerhet	– i synnerhet
–	96	– 25	Pucr	– Purr
–	112	– 18	ak	– at
–	134	– 10	innässla	– innästla.
–	134	– 10	*caudelaria*	– *candelaris*
–	165	– 10	Tartarne	– Tartarerne
–	186	– 23,24	Hartringel	läs: Hartriogel.
–	191	– 27	med	– wid
–	192	– 4	hycklerier	– gycklerier
–	195	– 11	lågkantade	– sågkantade
–	200	– 4	den	– dem.
–		noten	473	– 4 B.
–	203	– 2	*mordoriée*	– *mordorée*
–	215	– 7	aire	– arre
–	216	– 7	aire	– acre.
–	259	– 21	backar	– bäckar
–	276	– 11	är	– än
–	311	6	kil	– til
–	342	– 8	framtför	– framför
–	385	– 2	känna	– känner

–

2. Del.

Sid.	449	rad. 12	ock Koen :	läs: men Koen
–	454	– 15	och	– som
–	460	– 30	anmärkdt	– anmärkt
–	452	– 10	när	– det är
–	465	–1	Myosionis	– Myosotis
–	486	– 14	men som	– hwilket
–	487	– 15	åkrar	– åkren

Sid. 502	– 3	läs: en half eller hel		
– 517	– 5	Wattenskarpan	läs:	Wattenstråppan
– 534	– 31	som	–	om
– 535	– 5	Bohweten	–	Bohwetet
– 538	– 16	blommade	–	blommande
– 545	– 25	huggas	–	bör huggas
– 569	– 4	Ormric	–	Ormris
–	– 4 5	Getrains	–	Getrams.
– 579	– 25	Peck	–	Padck
– 589	– 23	dertil	–	den til
– 596	– 18	omröres	–	omrörer
– 601	– 28	blysaker	–	Blysocker
– 604	– 28	denna	–	den
– 604	– 32		–	til minst 2 alnars
– 621	– 18	half	–	halft
– 632	– 15	sallen	–	fallen
– 640	– 31	plockas de	–	plockar man
– 653	– 16	Wawiljer	–	Waniljer
–	– – 22	Cotyleder	–	Cotyledon
– 660	– 23	Carlsberg	–	Carlberg
– 699	– 7	som	–	och som
– 711	– 3	fårer	–	fårar

I Registret wid Böljon tillägg sid. 756.

Innehållsförteckning

Wärdaste Landtmän
af
Alla stånd och Willkor.....I
Acer campestre. Prodr. Fl. Scandi 1264. Fl. Sv. 925. Sv. Bot.....1
Nafwes.....1
Acer platanoides. Prodr. Fl. Scand. 1263. Fl. Sv.....3
Lönn.....3
Acer Pseudoplatanus. Prodr. Fl. Scand. 1262.....9
Sycomor Lönn. Tysk Lönn.....9
Achillea Millefoliani. Prodr. Fl. Scand. 1048.Flor. Svec. 270. Sv. Bot. 74.....11
Rölleka. Galentåra. Jordhumla. Backhumla. Näsgräs. Stengräs. Snöört. Bråssor. Pestilensblomma.....11
Achillea nobilis. Prodr. Fl. Sv. 1050, Sv. Bot.....12
Achillea Ptarmica. Prodr. Fl. Scand. 1048. Fl. Svec, 771. Sv. Bot. 207.....12
Aconitum Napellus. Prodr. Fl. Scand. 663. Fl. Svec. 477. Sv. Bot. 46.....13
Stormhatt. Munkhatt. Munkmössa.....13
Aconitum septentrionale. Wild. Sp. Plant. p. 1235. Aconit. Lycoctonum Fl. Svec. 476. Fl. Danica. 123. Sv. Bot.....14
Grå Stormhatt. Lusfloka. Hundflocka. Lusgräs.…14
Acorus Calamus, Prodr. Fl. Scand. 416. Fl. Svec. 297. Sv. Bot. 100.....15
Kalmus. Kalmerot. Kalmarerot.....15
Acrostichum ilvense. Prodr. Fl. Scand. 1281. Fl. Svec. 938.....16
Acrostichum hyperboreum. Prodr. Fl. Scand. 1280. alpinum. Liljebl, Flor. p. 390.....16
Acrostichum septentrionale, Prodr. Fl. Scand. 1279 Fl. Svec. 937.....17
Actæa spicata. Prodr. Fl. Scand. 648. Fl. Svec.

464. Sv. Bot.....17
Paddbär. Trollbär. Hundbär.....17
Adonis vernalis. Prodr. Fl. Scand. 679. Flor. Svec. 492. Sv. Bot.....17
Adoxa Moschatellina. Prodr. Fl. Scand. 486. Flor. Svec. 347. Sv. Bot.....17
Desmansknopp.....17
Aegopodium Podagraria. Prodr. Fl. Scand. 371. Flor. Sv. 263. Sv. Bot. 147.....18
Kirs. Kirskål. Squallerkål.....18
Aethusa Cynapium. Prodr. Fl. Scand. 354. Flor. Svec: 154. Sv. Bot 64.....18
Wild Persilja. Glis.....18
Agaricus. Skifswamp. Bladswamp.....19
Agaricus Apicii Prodr, Fl. Scand. 1864. Sv. Bot...22
Mousseron.....22
Agaricus Campestris. Prodr, Fl. Scand. 1813. Fl. Svec. 1203. Sv. Bot.....23
Champignon. Swampioner.....23
Agaricus pratorum. Prodr. Fl. Scand. 1812. Flor. Svec. 1198. Sv. Bot.....25
Agaricus deliciosus. Prodr. Flor. Scand. 1829. Flor. Sv. 1211. Sv. Bot. 173.....25
Riska.....25
Agaricus Georgii. Prodr. Flor. Scand. 1828. Fl. Svec. 1210. Sv. Bot.....25
Agaricus Cantarellus. Prodr. Fl. Scand. 1827. Flor. Svec. 1207. Sv. Bot. 28.....25
Chanterelle.....26
Agaricus piperatus. Prodr. Fl. Scand. 1810. Flor. Svec. 1195. Sv. Bot.....26
Pepperling.....26
Agaricus integer, Prodr. Fl. Scand. 1862. Flor. Svec. 1230.....26
Agaricus exstincterius. Prodr. Fl. Scand. 1811. Flor. Sv. 1196.....26
Agaricus kremlinga. Prodr. Fl. Scand. 1814.....26
Agaricus lactifluus. Prodr. Fl. Scand. 1859. Flor.

Svec. 1228.....26
Agaricus caesareus. Prodr. Fl. Scand. 1831.....26
Agaricus mammosus. Prodr. Fl. Scand. 1869. Flor.
Svec. 1218.....26
Agaricus muscarius. Prodr. Fl. Scand. 1865. Flor.
Svec. 1135.....26
Flugswampen.....27
Agaricus muscarius. Prodr. Fl. Scand. 1865. Flor.
Svec. 1135. Sv. Bot. 108.....27
Flugswamp.....27
Agrimonia Eupatoria. Prodr. Fl. Scand. 589. Fl.
Svec. 493. Sv. Bot. 99.....27
Åkermönja. Småborrar.....28
Agrostemma Githago. Prodr. Fl. Scand. 571.
Flor. Svec. 407. Sv. Bot.....28
Klätt, Klint. Swart Klint. Röd Klint. Slätt. 28
Agrostis arundinacea. Prodr. Fl. Scand. 39: Flor.
Svec. 63. Sv. Bot. 96.....29
Piphwen, Rörhwen.....29
Agrostis canina. Prodr. Fl. Scand. 91. Flor. Svec.
65. Sv. Bot.....30
Brunhwen. Hundhwen.....30
Hårhwen.....30
Agrostis rubra. Prodr. Fl. Scand. 9o. Flor. Svec.
64. Sv. Bot.....30
Rörhwen.....30
Agrostis spica-venti. Prodr. Fl. Scand. 88, Flor.
Svec. 62. Sv. Bot.....31
Åkerhwen. Hwen. Kösa.....31
Agrostis stolonifera. Prodr. Fl. Scand. 92. Flor,
Svec. 66. Sv. Bot. 31
Kryphwen.....31
Aira alpina. Prodr. Fl. Scand. 101. Flor. Svec. 73.
Sv. Bot.....32
Fjäll-Tåtel.....32
Aira aquatica. Prodr: Fl. Scand, 96. Flor. Svec.
68. Sv. Bot.....32
Kärr-Tåtel.....32

Aira caespitosa. Prodr. Fl. Scand. 98. Flor. Svec. 78. Sv. Bot. 132.....32
Täckt Tåtel. Tåtel. Tåtål. Jäger. Hargräs.....33
Aira canescens. Prodr. Fl. Scand. 102. Flor. Svec. 74. Sv. Bot.....33
Borst Tåtel.....33
Aira flexuosa. Prodr. Fl. Scand. 199. Flor. Svec. 71. Sv. Bot.....33
Krus Tåtel.....33
Aira montana Prodr. Fl. Scand. 100. Flor. Svec. 72. Sv. Bot.....34
Back Tåtel.....34
Aira praecox. Prodr. Fl. Scand. 103. Flor. Svec. 75. Sv. Bot.....34
Wårtåtel.....34
Aira subspicata. Prodr. Fl. Scand. 97. Flor. Svec. 69. Sv. Bot.....34
Ax Tåtel.....34
Ajuga pyramidalis. Prodr. Fl. Scand. 704. Fl. Svec. 512. Sv. Bot. 225.....34
Käringruka. Mjölkgubbar.....34
Alchemilla Aphanes. Prodr. Fl. Scand. 206. Aphanes arvensis. Flor. Svec, 143. Sv. Bot.....35
Alchemilla alpina. Prodr. Fl. Scand. 205. Flor. Svec. 142. Sv. Bot.....35
Fjällkåpa.....35
Alchemilla vulgaris, Prodr. Fl. Scand, 204. Fl. Svec. 141. Sv. Bot.....35
Daggkåpa, Daggskålar, Marie Kåpa. Dragblad. Skåcka.....35
Alisma natans. Prodr. Fl. Scand. 453. Fl. Svec. 324.....36
Alisma Plantago aquatica. Prodr. Fl. Scand. 452. Fl. Svec. 323. Sv. Bot.....36
Swalting.....36
Allium arenarium. Prodr. Fl. Scand. 389. Flor. Svec. 279. Sv. Bot.....36
Sandlök.....36

Allium carinatum. Prodr. Fl. Scand. 391. Flor. Svec. 281. Sv. Bot.....37
Gall Lök.....37
Allium oleraceum, Prodr. Fl. Scand. 392. Flor. Svec. 290, Sv. Bot.....37
Änglök. Hundlök.....37
Allium Schoenoprasum. Prodr. Fl. Scand. 394. Flor. Svec. 382. Sv. Bot. 89.....38
Gräslök. Allwarlök. Purlök.....38
Allium seorodoprasum. Prodr. Fl. Scand. 388. Flor, Svec. 278. Sv. Bot.....39
Skogslök. Kaipe. Keipe. Gräslök. Rockenboll.....39
Allium ursinum. Prodr. Fl. Scand. 393. Fl. Svec, 277. Sv. Bot.....40
Rams. Ramslök. St. Britelök.....40
Alopecurus agrestis. Prodr. Fl. Scand. 184. Sv. Bot. 41
Renkafle.....41
Alopecurus geniculatus. Prodr. Fl. Scand. 85. Flor. Svec. 60. Sv. Bot.....41
Kärrkafle.....41
Alopecurus pratensis. Prodr. Fl. Scand. 83. Flor. Svec. 59. Sv. Bot. 14.....41
Ängkafle. Råggräs.....41
Alsine media. Prodr. Fl. Scand. 377. Flor. Svec. 267. Sv. Bot.....42
Wåtarf. Wassarf. Wattarf. Nate. Narf. Narwe. Narsgräs. Swingräs. Fetgräs.....42
Althea officinalis. Prodr. Fl. Scand. 852.....43
Altéa.....43
Alyssum incanum. Prodr. Fl. Scand. 198. Flor. Svec. 582.....43
Sandhwita.....43
Amaranthus Blitum. Prodr. Fl. Scand. 1190. Flor. Svec. 865. Sv. Bot.....44
Amarant.....44
Anagallis arvensis. Prodr. Fl. Scand. 249. Flor. Svec. 178. Sv . Bot. 123.....44

Röd Aris.....44
Anchusa officinalis. Prodr. Fl. Scand. 227. Flor. Svec. 161. Sv. Bot.....44
Oxtunga. Fåratungor. Järnrot.....45
Andromedæ polifolia. Prodr. Fl. Scand. 497. Flor. Svec. 353. Sv. Bot.....45
Androsace septentrionalis. Prodr. Fl. Scand, 237. Flor. Svec. 170. Sv. Bot.....45
Hillsko.....45
Anemone Hepatica. Prodr. Fl. Scand. 665. Flor. Svec. 168. Sv. Bot. 141.....46
Blåsippa. Blåwé. Blåluk. Killingeblomma.....46
Anemone nemorosa. Prodr. Fl. Scand, 671. Fl. Svec. 485, Sv. Bot. 3.....46
Hwitsippa. Luk. Hwitewé.....46
Anemone pratensis. Prodr. Fl. Scand. 669. Flor. Svec. 482. Sv. Bot.....48
Fältsippa.....48
Anemone Pulsatilla. Prodr. Fl. Scand. 668. Flor. Svec. 48. Sv. Bot.....48
Backsippa. Oxöron. Ysnöron. Yxner.....48
Anemone vernalis. Prodr. Fl. Scand. 667. Flor. Svec. 483. Sv. Bot.....48
Mosippa. Mowippa. Tjälatuppa.....48
Anemone sylvestris. Prodr. Fl. Scand, 670. Flor. Svec. 484. Sv. Bot.....49
Tofsippa.....49
Anemone Ranunculoides. Prodr. Fl. Scand. 678. Flor. Svec. 486. Sv. Bot.....50
Gulsippa.....50
Angelica Archangelica. Prodr. Fl. Scand. 342. Flor. Svec. 245. Sv. Bot.....50
Angelika, Qwanrot. Lappens Fatno, Urtas, Rafi, Botsk.....50
Angelica sylvestris, Prodr. Fl. Scand. 343. Flor. Svec. 246.....52
Tjuton, Björnstut, Myrstut. Björnloka. Squattor. Strättor. Lappens Akianbosk.....52

Anthemis arvensis. Prodr. Fl. Scand. 1045. Flor. Svec. 768. Sv. Bot.....52
Åkerkullor. Eckergräs. Hwitört.....52
Anthemis Cotula. Prodr. Fl. Scand. 1046. Flor. Svec. 767. Sv. Bot.....53
Surkullor, Surtuppor. Ballerbrå. Hwiteteja.....53
Anthemis maritima. Prodr. Fl. Scand. 1045. Sv. Bot.....53
Strandkullor.....53
Anthemis tinctoria. Prodr. Fl. Scand. 1942. Flor. Svec. 769. Sv. Bot. 62.....54
Gulkullor. Letblomster. Färgegräs.....54
Anthericum całyculatum. Prodr. Fl. Scand. 408. Flor. Svec. 288. Sv. Bot.....54
Anthericum Liliago. Prodr. Fl. Scand. 406. Flor. Svec. 290. Sv. Bot.....54
Anthericum ramosum. Prodr. Fl. Scand. 405.Flor. Svec. 289. Sv. Bot.....54
Anthericum ossifragum. Prodr. Fl. Scand. 407. Flor. Svec. 287. Sv. Bot.....55
Ilagräs.....55
Anthoceros laevis. Prodr. Flor. Scand. 1484.....55
Anthoceros punctatus. Prodr. Fl. Scand. 1483.....55
Anthoxanthum odoratum. Prodr. Fl. Scand. 41. Flor. Svec. 33. Sv. Bot. 11.....55
Wårbrodd.....56
Anthyllis Vulneraria. Prodr. Fl. Scand. 874. Flor. Svec. 638. Sv. Bot.....56
Räfklor. Harwäpling.....56
Antirrhinum Linaria. Prodr. Fl. Scand. 765. Flor. Svec. 557. Sv. Bot. 196.....58
Flugblommor.....58
Antirrhinum minus. Prodr. Fl. Scand. 764. Flor. Svec. 558.....58
Antirrhinum Orontium. Prodr. Fl. Scand. 766. Flor. Svec. 559. Sv. Bot.....58
Kalfnos. Kalfhufwud.....59
Apargia autumnalis. Prodr. Fl.Scand. 941.

Leontodon autumnale. Flor. Svec. 695. Sv. Bot....59
Swinkål. Mjölkblomster. Staduflur.....59
Apargia hispida. Prodr. Fl. Scand. 942
Leontodon hispidum. Flor. Svec. 694.
Sv. Bot.....59
Apium graveolens. Prodr. Fl. Scand. 377. Flor.
Svec. 262. Sv. Bot.....60
Selleri. Silleri.....60
Aquilegia vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 664. Flor.
Svec. 478. Sv. Bot. 118.....61
Åkerlena. Ackelena.....61
Arabis alpina. Prodr. Fl. Scand. 825. Flor. Svec.
604. Sv. Bot.....61
Arabis Thaliana. Prodr. Fl. Scand. 826. Flor. Svec.
605.....61
Arbutus alpina. Prodr. Fl. Scand. 499. Flor.
Svec. 359. Sv. Bot.....62
Fjällbär. Ripebär. Lappens Garanas murie.....62
Arbutus Uva Ursi. Prodr. Fl. Scand.500. Flor. Svec.
358. Sv. Bot. 85.....62
Mjölon. Mjölbär. Linbär, Amerikanernes Jac-
kaschapuck.....62
Arctium Lappa. Prodr. Fl. Scand. 975. Flor.
Svec. 712. Sv. Bot. 63.....65
Karborrar. Borrar. Tordönsskräppor.....65
Arenaria.....66
Aristolochia Clematitis, Prodr. Fl. Scand. 1112.
Sv. Bot.....66
Arnica montana, Prodr. Fl. Scand. 1034. Flor.
Svec. 760. Sv. Bot. 185.....66
Hästfibler. Hårwäxter. Burmänner. Mårblomster. St.
Hans Blomster. Midsommars ört.....66
Artemisia Absinthium. Prodr. Fl. Scand. 1000. Flor.
Svec. 735. Sv. Bot. 126,.....68
Malört. Maleta.....68
Artemisia campestris. Prodr. Fl. Scand. 997 Flor.
Svec. 732. Sv. Bot.....70
Sandbynke.....70

Artemisia maritima. Prodr. Fl. Scand. 998. Flor. Svec. 734. Sv. Bot.....70
Strand Malört.....70
Artemisia rupestris. Prodr. Fl. Scand. 999. Flor. Svec. 733. Sv. Bot.....71
Artemisia tanacetifolia. Spec. Plant. 1188.....71
Artemisia vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 1001. Fl. Svec. 731. Sv. Bot.....71
Gråbo. Gråbön. Böna. Bunrot. Bynke. Binka. Buris.....71
Arum maculatam. Prodr. Fl. Scand. 1113. Sv. Bot. 72
Arundo arenaria. Prodr. Fl. Scand. 159. Flor. Svec. 108. Sv. Bot. 138.....72
Sand Rör. Margräs. Sand Hafre.....72
Arundo Calamagrostis, Prodr. Fl. Scand. 158. Flor. Svec. 107. Sv. Bot.....74
Gren Rör.....74
Arundo epigejos. Prodr. Fl. Scand. 156. Flor. Svec. 106. Sv. Bot.....74
Berg-Rör.....74
Arundo Phragmites. Prodr. Fl. Scand. 155. Flor. Svec. 105. Sv. Bot. 114.....75
Strand-Rör. Rör. Wass. Stärwass.....75
Asarum europaeum. Prodr. Fl. Scand. 587. Flor. Svec. 421. Sv. Bot. 31.....77
Hasselört.....78
Asclepias Vincetoxicum. Prodr. Fl. Scand. 294. Fl. Svec. 212, Sv. Bot.....78
Tulkegräs, Horskonung.....78
Asparagus officinalis. Prodr. Fl. Scand. 409. Fl. Svec. 291. Sv. Bot. 213.....79
Sparris. Asparris.....79
Asperugo procumbens. Prodr. Fl. Scand. 233. Flor. Svec. 66. Sv. Bot.....83
Ormögon. Paddfot.....83
Asperula odorata. Prodr. Fl. Scand. 179. Flor. Svec. 121, Sv. Bot. 218.....83

Myske-Madra. Mösia, Myska, Möska, Mysika....83
Asperula tinctoria. Prodr. Fl. Scand. 189. Flor. Svec. 122. Sv. Bot.....84
Färg-Madra. Madra.....84
Asplenium.....85
Aster Tripolium, Prodr. Fl. Scand. 1023,.....85
Strand-Aster.....85
Astragalus alpinus. Prodr. Fl. Scand. 906. Fl. Svec. 661. Sv. Bot.....85
Fjäll Kloärt.....86
Astragalus arenarius. Prodr. Fl. Scand. 904. Flor. Svec. 659. Sv. Bot.....86
Sand Kloärt.....86
Astragalus campestris. Prodr. Fl. Scand. 908. Flor. Svec. 662. Sv. Bot.....86
Fält Kloärt.....86
Astragalus głycyphylhus. Prodr. Fl. Scand. 903. Flor. Svec. 658. Sv. Bot.....86
Söt-Kloärt.....86
Astragalus pilosus, Prodr. Fl. Scand. 902. Faun. Svec. pag. 558. Sv. Bot.....87
Luden Kloärt.....87
Astragalus Uralensis. Prodr. Fl. Scand. 907. Flor. Svec. 660. Sv. Bot.....87
Athamanta Libanotis. Prodr. Fl. Scand. 334. Flor. Svec. 240. Sv. Bot.....87
Athamanta Oreoselinum. Prodr. Fl. Scand. 335. Flor. Svec. 241. Sv. Bot.....87
Atriplex hastata. Prodr. Fl. Scand. 1257. Flor. Svec. 921. Sv. Bot.....88
Spjut Molla.....88
Atriplex laciniata. Prodr. Fl. Scand, 1256. Fl. Svec. 920. Sv. Bot.....88
Silfwer Målla.....88
Atriplex littoralis. Prodr. Fl. Scand. 129. Flor. Svec. 923. Sv. Bot.....88
Strand Målla.....88
Atriplex marina. Prodr. Fl. Scand. 1260. Sv. Bot..88

Hafs Målla.....89
Atriplex portulacoidos. Prodr. Fl. Scand. 1255.
Flor. Svec. 919. Sv. Bot.....89
Atriplex pedunculata. Prodr. Fl. Scand. 1261.
Sv. Bot.....89
Atriplex patula, Prodr. Fl. Scand. 1258. Flor.
Svec. 922, Sv. Bot.....89
Swin Målla. Gullfrö.....89
Avena elatior, Prodr. Fl. Scand. 149. Flor. Svec.
103. Sv. Bot. 48,.....89
Knyl-Hafre. Fromental.....89
Avena fatua. Prodr. Fl. Scand. 151. Flor. Svec.
101. Sv. Bot. 144.....92
Sand-Hafre. Will Hafre. Flyg Hafre.....93
Avena flavescens. Prodr. Fl. Sand. 152. Flor.
Svec. 103. Sv. Bot. 5.....95
Gul-Hafre.....95
Avena pratenis. Prodr. Fl. Scand. 154. Flor. Svec.
104. Sv. Bot.....96
Äng-Hafre.....96
Avena pubescens. Prodr. Fl. Scand. 153. Sv. Bot..96
Ludd-Hafre.....96
Avena frigosa. Prodr. Fl. Scand. 150. Sv. Bot.....96
Purr-Hafre.....96
Azalea lapponica. Prodr. Fl. Scand. 250. Flor.
Svec. 180. Sv. Bot.....97
Azalea procumbens. Prodr. Fl. Scand. 251. Flor
Svec. 179. Sv. Bot.....97
Ballota alba. Prodr. Fl. Scand. 732. Flor.
Svec. 530. Sv. Bot.....97
Ballota nigra. Prodr. Fl. Scand. 731. Flor.
Svec. 529. Sv. Bot.....97
Bartsia alpina. Prodr. Fl. Scand. 744. Flor.
Svec. 541. Sv. Bot.....97
Bellis perennis. Prodr. Fl. Scand. 1035. Flor.
Svec. 761. Sv. Bot.....98
Pytter.....98
BerberIs vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 438. Flor. Svec.

311, Sv. Bot. 24. 98
Berberis. Berberitser.....98
Betonica officinalis. Prodr. Fl. Scand. 725. Flor. Svec. 515. Sv. Bot.....101
Betonika.....101
Betula Alba. Prodr. Fl. Scand. 1185. Flor. Svec. 859. Sv. Bot. 80.....101
Björk. Lappens Säke.....101
Betula nana. Prodr. Fl. Scand. 1184. Flor. Svec. 860. Sv. Bot.....111
Dwärg-Björk. Fredags-Björk. Fjällrapa. Klingris. Rypris. Lappens Skerre. Skirre.....111
Betula Alnus. Prodr. Fl. Scand. 1185. Flor. Svec. 861. Sv. Bot. 128.....111
Ahl. Alder. Ulra. Alle.....111
Betula incana, Prodr. Fl. Scand. 1186. Flor. Svec. 861-β. Sv. Bot.....116
Arre. Hwit Ahl.....116
Bidens cernua. Prodr. Fl. Scand. 992. Fl. Svec. 727. Sv. Bot. 118
Bidens frondosa. Prodr. Fl. Scand. 993. Sv. Bot. 118
Bidens minima. Prodr. Fl. Scand. 991. Sv. Bot. .118
Bidens tripartita. Prodr. Fl. Scand. 990. Flor. Svec. 726. Sv. Bot.....119
Brunskära. Brömsar.....119
Blasia pusilla. Prodr. Fl. Scand. 1477. Fl. Svec. 1053.....119
Boletus. Sopp.....119
Boletus bovinus, Prodr. Fl. Scand. 1889. Flor. Svec. 1241. Sv. Bot.....120
Ko Sopp. Koswamp.....120
Boletus luteus. Prodr. Fl. Scand. 1891. Flor. Svec. 1947. Sv. Bot.....120
Gul Sopp.....120
Boletus viscidus. Prodr. Fl. Scand. 1898. Flor. Svec. 1247. Sv. Bot.....120
Lim sopp.....120
Boletus fomentarius. Prodr. Fl. Scand, 1903. Flor.

Svec. 1953. Sv. Bot. 167.....121
Björk-Sopp. Ticka.....121
Boletus igniarius. Prods. Fl. Scand. 1905. Flor.
Svec. 1256. Sv. Bot. 125.....121
Fnösk-Sopp.....121
Boletus suberosus. Prodr. Fl. Scand. 1904. Flor.
Svec. 1253.....121
Kork-Sopp.....121
Boletus svaveolens. Prodr. Fl. Scand. 1907. Fl. -
Svec. 1255, Sv. Bot. 221.....122
Sälg Sopp. Sällefock.....122
Brassica campestris. Prodr. Fl. Scand. 830. Flor.
Svec. 608. Sv. Bot.....122
Åkerkål.....123
Brassica Napus. Prodr. Fl. Scand. 831. Flor.
Svec. 6o9. Sv. Bot.....123
Stickrofwa. Gottlandsrofwa. Rapsat.....123
Briza media, Prodr. Fl. Scand. 124. Flor. Svec.
86. Sv. Bot.....126
Darr. Darrgräs. Skälfgrs. Bäfwegräs.....127
Bromus arvensis. Prodr. Fl. Scand. 142. Flor.
Svec. 97. Sv. Bot.....127
Ren-Losta.....127
Bromus asper. Prodr. Fl. Scand. 139. Sv. Bot.....127
Berg-Losta.....127
Bromus giganteus, Prodr. Fl. Scand. 144. Flor.
Svec. 99. Sv. Bot, 120.....128
Long Losta.....128
Bromus littoreus. Prodr. Fl. Scand. 140. Sv. Bot.
.....128
Strand-Losta.....128
Bromus mollis. Prodr. Fl. Scand, 137. Sv. Bot.. .128
Ludd-Losta.....128
Bromus pinnatus. Prodr. Fl. Scand. 146. Flor.
Svec. 100. Sv. Bot.....129
Sparr-Losta.....129
Bromus Secalinus. Prodr. Fl. Scand. 136. Flor.
Svec. 96. Sv. Bot. 204.....129

Råg-Losta. Lösta. Lyra. Swemmel. Faxe. Gasse. Gåshafre.....129
Bromus sterilis. Prodr. Fl. Scand. 141. Sv. Bot...131
Gall-Losta.....131
Bromus tectorum. Prodr. Fl. Scand. 143. Flor. Svec. 98. Sv. Bot.....131
Tak-Losta.....131
Bryonia alba. Prodr. Fl. Scand. 1203. Flor. Svec. 876. Sv. Bot. 105.....132
Hundrofwa.....132
Bryum. Rymossa.....132
Bunias Cakite. Prodr. Fl. Scand. 835. Flor. Svec. 613. Sv. Bot.....133
Bunias Orientalis. Prodr. Fl. Scand. 836. Sv. Bot. 133
Bupleurum tenuissimum. Prodr. Fl. Scand. 327. 134
Butomus umbellatus. Prodr. Fl. Scand. 490. Flor. Svec. 350. Sv. Bot.....134
Buxbaumia.....134
Byssus.....135
Calendula arvensis. Prodr. Fl. Scand. 1057. Flor. Svec. 777. Sv. Bot.....135
Wild Ringelblomma. Wild Solsicka.....135
Calla palustris. Prodr. Fl. Scand. 1914. Flor. Svec. 822. Sv. Bot. 39 136
Missne. Mäss.....136
Callitriche autumnalis. Prodr. Fl. Scand. 6. Fl. Svec. 4. Sv. Bot.....137
Callitriche verna. Prodr. Fl. Scand. 5. Flor. Svec. 3. Sv. Bot.....137
Caltha palustris. Prodr. Fl. Scand. 703. Flor. Svec. 511. Sv. Bot. 200.....138
Kalfleka. Kabbalök. Kabbeleka. Mjölkroser.i Mjölkblomster. Trimjölksgräs. Fålsungefötter.…138
Campanula Cervicaria. Prodr. Fl. Scand. 264. Flor. Svec. 191. Sv. Bot.....138
Skogsklockor.....138
Campanula glomerata. Prodr. Fl. Scand. 263. Flor.

Svec. 190. Sv. Bot.....139
Mosis Rosor.....139
Campanula latifolia. Prodr. Fl. Scand, 260. Flor.
Svec. 188. Sv. Bot.....139
Campanula patula. Prodr. Fl. Scand. 357. Flor.
Svec. 186. Sv. Bot.....139
Campanula persicifolia. Prodr. Fl. Scand. 259. Flor.
Svec. 187. Sv. Bot.....139
Campanula rapunculoides. Prodr. Fl. Scand. 261.
Sv. Bot.....139
Oäkta Rapunzel.....139
Campanula rotundifolia. Prodr. Fl. Scand. 256.
Flor. Svec. 184. Sv. Bot.....140
Klockor. Ängklockor. Fingerhatt. Bjälla.
Märebjälla.....140
Campanula Trachelium. Prodr. Fl. Scand. 262.
Flor. Svec. 109. Sv. Bot.....141
Kant-klockor.....141
Campanula uniflora. Prodr. Fl. Scand. 255. Flor.
Svec. 185. Sv. Bot.....141
Fjällklockor.....141
Cannabis sativa. Prodr. Fl. Scand. 1237. Sv. Bot.
.....141
Hampa. Hamp.....141
Cardamine amara. Prodr. Fl. Scand. 810. Flor.
Svec. 586. Sv. Bot.....143
Bäckkrasse.....143
Cardamine pratensis. Prodr. Fl. Scand. 809.
Flor. Svec. 585. Sv. Bot.....143
Äng Krasse. Makrasse. Bräsmegräs.....144
Cardamine bellidifolia. Cardamine hirsuta.
Cardamine Impatiens. Cardamine parviflora.
Cardamine petræa.....144
Carduus Acanthoides. Prodr. Fl. Scand. 980. Flor.
Svec. 718. Sv. Bot.....144
Wäg-Tistel.....144
Carduus crispus. Prodr. Fl. Scand. 981. Flor. Svec.
719. Sv. Bot.....144

Krus Tistel.....145
Carduus nutans. Prodr. Fl. Scand, 979. Flor. Svec. 717. Sv. Bot.....145
Nick-Tistel.....145
Carex. Starr.....145
Carex arenaria, Prodr. Fl. Scand. 1138. Flor. Svec. 835, Sv. Bot. 156.....146
Sand-Starr.....146
Carex vulpina, Prodr. Fl. Scand. 1141. Flor. Svec. 838. Sv. Bot.....148
Räf-Starr.....148
Carex Pseudocyperus. Prodr. Fl. Scand. 1168. Flor. Svec. 854. Sv. Bot.....148
Slok-Starr.....148
Carex cæspitosa. Prodr. Fl. Scand. 1172. Flor. Svec. 855. Sv. Bot. 222.....148
Tuf-Starr.....148
Carex crassa. Prodr. Fl. Scand. 1177.
Carex vesicaria. α. Spec. Plant. 1388. Sv. Bot.…149
Jätte starr.....149
Carex hirta. Prodr. Fl. Scand. 1180. Flor. Svec. 858. Sv. Bot.....149
Grus Starr.....149
Carlina vulgaris, Prodr. Fl. Scand. 989. Flor. Svec. 725. Sv. Bot.....149
Carpinus Betulus. Prodr. Fl. Scand. 1199. Flor. Svec. 873. Sv. Bot.....150
Afwenbok.....150
Carum Carvi. Prodr. Fl. Scand. 367. Flor. Svec. 260. Sv. Bot. 115.....152
Kummin. Kommen. Komjan. Brödkummin.……152
Centaurea Cyanus. Prodr. Fl. Scand. 1054. Flor. Svec. 776. Sv. Bot. 52.....154
Blåklete, Blåklint, Klint, Blågubbar. Dufstolar. Åkerrosor. Båtsmansmyssor.....154
Centaurea Jacea. Prodr. Fl. Scand. 1056. Flor. 155
Gulskära. Knappar. Hattar, och.....156

Centaurea nigra. Prodr. Fl. Scand. 1053. Sv. Bot. 156
Brunsskära. Brunknappar.....156
Centaurea Phrygia. Prodr. Fl. Scand. 1052. Flor. Svec. 775. Sv. Bot.....156
Centaurea scabiosa. Prodr. Fl. Scand. 1055. Flor. Svec. 774. Sv. Bot.....156
Järnört. Järnrot. Knoppgräs. Storhufwud. Hårkullar. 157
Centunculus minimus. Prodr. Fl. Scand. 198. Flor. Svec. 136. Sv. Bot.....157
Cerastium.....157
Ceratophyllum demersum. Prodr. Fl. Scand. 1191. Flor. Svec. 866. Sv. Bot.....158
Ceratophyllum submersum. Prodr. Fl. Scand. 1192. Sv. Bot.....158
Chara flexilis. Prodr. Fl. Scand. 1121. Flor. Svec. 1134. Sv. Bot.....158
Chara hispida. Prodr. Fl. Scand. 1120. Flor. Svec. 1133. Sv. Bot.....158
Chara tomentosa. Prodr. Fl. Scand. 1118. Flor. Svec. 1132. Sv. Bot.....158
Chara vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 1119. Flor. Svec. 1132. 1131. Sv. Bot.....158
Sträffse.....158
Chærophyllum sylvestre. Prodr. Fl. Scand. 361. Flor. Svec. 357. Sv. Bot. 124.....159
Hundkäx. Hundloka, Hundfloka. Hundkummin. Spokter.....159
Chærophyllum temulum. Prodr. Fl. Scand. 362. Flor. Svec. 258. Sv. Bot.....160
Cheiranthus Erysmoides. Prodr. Fl. Scand. 823. Flor. Svec. 603. Sv. Bot.....161
Chelidonium majus. Prodr. Fl. Scand. 649. Flor. Svec. 465. Sv. Bot. 67.....161
Swalört. Sönnerbönnes.....161
Chenopodium ambrosioides. Prodr. Fl. Scand. 301. Sv. Bot.....161

Chenopodium Bonus Henricus. Prodr. Fl. Scand. 295. Flor. Svec. 214. Sv. Bot.....162
Lungrot. Mjölkrot. Stolt-Henric.....162
Chenopodium glaucum. Prodr. Fl. Scand. 302. Flor, Svec. 221. Sv. Bot.....162
Chenopodium hybridum. Prodr. Fl. Scand. 300. Flor. Svec. 320, Sv. Bot.....162
Chenopodium Maritimes. Prodr. Fl. Scand. 305. Flor. Svec. 214. Sv. Bot.....163
Chenopodium murale. Prodr. Fl. Scand. 298. Flor. Svec. 216. Sv. Bot.....163
Chenopodium polyspermum. Prodr. Fl. Scand. 304. Flor. Svec. 223. Sv. Bot.....163
Chenopodium rubrum. Prodr. Fl. Scand. 297. Flor. Svec. 217. Sv. Bot.....163
Swinmolla.....163
Chenopodium urbicum. Prodr. Fl. Scand. 296. Flor. Svec. 215. Sv. Bot.....164
Chenopodium viride. Prodr. Fl. Scand. 299. Flor. Svec. 219. Sv. Bot.....164
Mell. Mellre. Mjölgräs.....164
Chenopodium Vulvaria. Prodr. Fl. Scand. 303. Flor. Svec. 222. Sv. Bot.....165
Stäggan. 165
Chrysanthemum inodorum. Prodr. Fl. Scand. 1038. Matricaria inodora. Flor. Svec. 765. Sv. Bot.....165
Chrysanthemum Leucanthenum. Prodr. Fl. Scand. 1037. Flor. Svec. 763. Sv. Bot.....166
Prästkrage. Prästnacke. Hwitkulla.....166
Chrysanthemum Segetum. Prodr. Fl. Scand. 1036. Flor. Svec. 762. Sv. Bot.....166
Etterört. Hålabäcker. Gula Örter. Skummeslöfs Ört. 166
Chrysocoma Linosyris. Prodr. Fl. Scand. 995. Flor. Svec. 729. Sv. Bot.....167
Chrysosplenium alternifolium. Prodr. Fl. Scand. 506. Flor. Svec. 365. Sv. Bot.....168
Cichorium Intybus. Prodr. Fl. Scand. 974. Flor.

Svec. 711. Sv. Bot. 56.....168
Cichorie. Wägwårda.....168
Cicuta virosa. Prodr. Fl. Scand. 355. Flor. Svec. 253. Sv. Bot. 134.....170
Odört. Sprängört. Bunarot.....170
Cineraria campestris. Prodr. Fl. Scand. 1027. Sv. Bot.....172
Cineraria palustris. Prodr. Fl. Scand. 1026. Othonna palustris. Flor. Svec. 778. Sv. Bot.....172
Circæa alpina. Prodr. Fl. Scand. 9. Flor. Svec. 7. Sv. Bot.....172
Circæa lutetiana. Prodr. Fl. Scand. 8. Flor. Svec. 6. Sv. Bot.....173
Cistus Fumana. Prodr. Fl. Scand. 659. Flor. Svec. 474. Sv. Bot,.....173
Cistus Oelandicus. Prodr. Fl. Scand. 658. Flor. Svec. 473. Sv. Bot.....173
Cistus Helianthemum. Prodr. Fl. Scand. 660. Flor. Svec. 472. Sv. Bot.....173
Clathrus. Galler-Swamp,.....173
Clavaria. Klubbswamp.....174
Clavaria coralloides. Prodr. Fl. Scand. 1956. Flor. Svec. 1268. Sv. Bot.....174
Bockskägg.....174
Clavaria fastigiata. Prodr. Fl. Scand. 1957. Flor. Svec. 1269. Sv. Bot.....174
Clinopodium vulgare. Prodr. Fl. Scand. 735. Flor. Svec. 533. Sv. Bot.....174
Bergmynta.....174
Cnicus acaulis. Prodr. Fl. Scand. 982. Cardaus acaulis. Flor. Svec. 722. Sv. Bot.....175
Back-Tistel.....175
Cnicus helenioides. Prodr. Fl. Scand. 986. Sv. Bot. 175
Cnicus heterophyllus. Prodr. Fl. Scand. 985. Carduus heterophyllus Flor. Svec. 731. Sv. Bot..175
Brudborste. Gullborste. Borstar.....176
Cnicus lanceolatus. Prodr. Fl. Scand. 983.

Carduus lanceolatus. Flor. Svec. 716. Sv. Bot.…176
Wäg-Tistel. Horn-Tistel.....176
Cnicus oleraceus. Prodr. Fl. Scand. 987. Flor. Svec. 723. Sv. Bot.....176
Kål-Tistel.....176
Cnicus palustris. Prodr. Fl. Scand. 984.
Carduus palustris. Flor. Svec. 720. Sv. Bot.....177
Kärr-Tistel.....177
Cochlearia Armoracia. Prodr. Fl. Scand. 796.
Flor. Svec. 580. Sv. Bot.....177
Pepparrot.....177
Cochlearia Coronopus. Prodr. Fl. Scand. 795.Flor. Svec. 579. Sv. Bot.....179
Kråk-klor.....179
Cochlearia Danica. Prodr. Fl. Scand. 792. Flor. Svec. 578. Sv. Bot.....179
Dansk Cochlearia och.....179
Cochlearia officinalis. Prodr. Fl. Scand. 791. Flor. Svec. 577. Sv. Bot. 87.....179
Cochlearia. Skörbjuggsört. Leffelkrut.....179
Comarum palustre. Prodr. Fl. Scand. 647. Flor. Svec. 463. Sv. Bot.....180
Kråkklöfwer. Kråkfötter. Mjölkpungar. Hummeltuppor. Kallgräs.....180
Conferva. Slinka.....181
Conium maculatum. Prodr. Fl. Scand. 331. Flor. Svec. 338. Sv. Bot. 226.....181
Conium.....181
Convallaria bifolia. Prodr. Fl. Scand. 414. Flor. Svec. 996. Sv. Bot.....181
Ikornebär. Hjertbär.....182
Convallaria majalis. Prodr. Fl. Scand. 410. Flor. Svec. 292. Sv. Bot. 9.....182
Lillekonwall. Liljekonwalle. Haröron.....182
Convallaria multiflora. Prodr. Fl. Scand. 413. Flor. Svec. 295. Sv. Bot.....183
Convallaria Polygonatum. Prodr. Fl. Scand. 413. Flor. Svec. 294. Sv. Bot. 41.....183

Salomons-Sigill. Bockeblad. Sprängört.....183
Convallaria verticillata. Prodr. Fl. Scand. 411. Flor. Svec. 293. Sv. Bot.....184
Convolvulus arvensis. Prodr. Fl. Scand. 252. Flor. Svec. 181. Sv. Bot.....184
Åkerwinda. Fårtarmar. Jungfrusärkar. Drabinda. Snarbindel.....184
Convolvulus sepium. Prodr. Fl. Scand. 253. Flor. Svec. 182. Sv. Bot.....185
Skogsbinda.....185
Corallina. Korallmossa.....185
Coreopsis Bidens. Prodr. Fl. Scand. 1051. Flor. Svec. 772. Sv. Bot.....186
Cornus sangvinea. Prodr. Fl. Scand. 200. Flor. Svec. 138. Sv. Bot.....186
Hårwed. Beenwed. Struss. Eknas.....186
Cornus Suecica. Prodr. Fl. Scand. 201. Flor. Svec. 139. Sv. Bot. 201.....187
Smörbär. Hönson, Hönsbär. Skrubber. Holteblomma.....187
Coronilla Emerus. Prodr. Fl. Scand. 897. Flor. Svec. 636. Sv. Bot.....187
Corylus Avellana. Prodr. Fl. Scand. 1200. Flor. Svec. 873. Sv. Bot. 139.....188
Hassel.....188
Crambe maritima. Prodr. Fl. Scand. 838. Flor. Svec. 615. Sv. Bot.....193
Strandkål.....193
Cratægus Aria. Prodr. Fl. Scand. 604. Flor. Svec. 434. Sv. Bot. 45.....195
Oxel.....195
Cratægus monogyna. Prodr. Fl. Scand. 607. Sv. Bot.....197
Spets-Hagtorn.....197
Cratægus Oxyacantha. Prodr. Fl. Scand. 606. Flor. Svec. 434. Sv. Bot. 157.....197
Hagtorn. Rund-Hagtorn.....198
Crepsis biennis. Prodr. Fl. Scand. 968. Flor. Svec.

706. Sv. Bot.....202
Crepis tectorum. Prodr. Fl. Scand. 967. Flor. Svec. 705. Sv. Bot.....202
Cucubalus Behen. Prodr. Fl. Scand. 535. Flor. Svec. 385. Sv. Bot.....202
Småtjon. Tarald. Harpungar. Gumsepungar.....202
Cucubalus viscosus. Prodr. Fl. Scand. 536. Flor. Svec. 536. Sv. Bot.....203
Cuscuta europæa. Prodr. Fl. Scand. 207. Flor. Svec. 144. Sv. Bot.....203
Snarrefwa. Nässelsilke. Skorf Hummelbinda. Tåbengräs.....203
Cuscuta Epithymum. Prodr. Fl. Scand. 205. Flor. Svec. 144. β. Sv. Bot.....204
Ljungsilke.....204
Cynoglossum officinale. Prodr. Fl. Scand. 228. Flor. Svec. 162. Sv. Bot.....204
Hundtunga.....204
Cynosurus cristatus. Prodr. Fl. Scand. 135. Flor. Svec. 88. Sv. Bot. 66.....204
Kamm-Exing.....204
Cynosurus coerulens. Prodr. Fl. Scand. 126. Flor. Svec. 89. Sv. Bot. 210.....205
Elf Exing.....205
Cypripedium bubosum. Prodr. Fl. Scand. 1111. Flor. Svec. 821. Sv. Bot.....205
Cypripedium Calceolus. Prodr. Fl. Scand. 1110. Flor. Svec. 820. Sv. Bot.....206
Guckuskor. Goukskor. Ormskalle.....206
Dactylis Glomerata. Prodr. Fl. Scand. 23. Flor. Svec. 84. Sv. Bot. 31.....206
Hund-Exing. Exing.....206
Daphne Mezereum. Prodr. Fl. Scand. 475. Flor. Svec. 338. Sv. Bot. 1 207
Källarhals. Tibast. Tistbast. Tiwelbast. Tjurbast. Kiwitbast.....207
Datura stramonium. Prodr. Fl. Scand. 174. Flor. Svec. 198. Sv. Bot. 43.....209

Mansiettblomma.....209
Daucus Carota. Prodr. Fl. Scand. 329. Flor. Svec. 237. Sv. Bot. 104.....209
Morot. Gula Rötter.....209
Delphinium Consolida. Prodr. Fl. Scand. 661. Flor Svec. 475. Sv. Bot. 18.....218
Riddarsporre.....218
Dentaria bulbifera, Prodr. Fl. Scand. 802. Flor. Svec. 584. Sv. Bot.....218
Dianthus arenarius. Prodr. Fl. Scand. 534. Flor. Svec. 384. Sv. Bot.....219
Sandneglickor.....219
Dianthus Armeria. Prodr. Fl. Scand. 530. Flor. Svec. 381. Sv. Bot.....219
Sarons-Blomster.....219
Dianthus deltoides. Prodr. Fl. Scand. 532. Flor. Svec. 382. Sv. Bot.....219
Äng-Neglickor.....219
Dianthus prolifer. Prodr. Fl. Scand. 531. Faun. Svec. p. 547. Sv. Bot.....220
Knopp-Neglicka.....220
Dianthus superbus. Prodr. Fl. Scand. 533. Flor. Svec. 383. Sv. Bot.....220
Prackt-Neglickor.....220
Diapensia Lapponica. Prodr. Fl. Scand. 236. Flor. Svec. 169. Sv. Bot.....220
Digitalis purpurea. Prodr. Fl. Scand. 770. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....220
Fingerbår.....220
Draba. Rågblomma.....221
Draba verna. Prodr. Fl. Scand. 778. Flor. Svec. 567. Sv. Bot.....221
Rågblomman. Wår-Rågsblomman.....221
Dracocephalum Ruyschiana. Prodr. Fl. Scand. 739. Flor. Svec. 337. Sv. Bot.....222
Draknos.....222
Dracocephalum thymiflorum. Prodr. Fl. Scand. 740. Sv. Bot.....222

Drosera longifolia. Prodr. Fl. Scand. 385. Flor. Svec. 274. Sv. Bot.....222
Långbladig Daggört och.....222
Drosera rotundifolia, Prodr. Fl. Scand. 384. Flor. Svec. 273. Sv. Bot.....222
Rundbladig Daggört. Maria Sileshår.....222
Dryas Octopetala. Prodr. Fl. Scand. 646. Flor. Svec. 462. Sv. Bot.....223
Echium vulgare. Prodr. Fl. Scand. 235. Flor. Svec. 168. Sv Bot.....223
Snok-Ört. Wargkrut.....223
Elatine Alsinastrum. Prodr. Fl. Scand. 488. Flor. Svec. 349. Sv. Bot.....224
Elatine Hydropiper. Prodr. Fl. Scand. 487. Flor. Svec. 348. Sv. Bot.....224
Elymus arenarius. Prodr. Fl. Scand. 163. Flor. Svec. 111 Sv. Bot. 60.....224
Elm. Sand-Elm. Strandråg. Strandhafre. Sandhafre. 224
Elymus caninus. Prodr. Fl. Scand,. 164.Flor. Svec. 112. Sv. Bot.....226
Hund Elm.....226
Empetrum nigrum. Prodr. Fl. Scand. 1333. Flor. Svec. 904. Sv. Bot.....226
Kråkbär. Kråkris. Kräkling. Loppris. Stråken.....226
Epilobium alpinum. Prodr. Fl. Scand. 467. Flor. Svec. 331. Sv. Bot.....227
Fjäll-Kropp.....227
Epilobium angustifolium. Prodr. Fl. Scand. 457. Flor. Svec. 327. Sv. Bot. 130.....227
Kropp. Himmelgräs. Ållonmärke. Allmoke. 227
Almycke. Almecke. Imjölke. Illermjölk. Elgrams. Getskabb. Kalfrumpa. Räfrumpa. Mjölkgräs. Råmjölksgräs. Brändagräs.....228
Epilobium hirsutum. Prodr. Fl. Scand. 460. Flor. Svec. 328. β. Sv. Bot. 230
Epilobium montanum. Prodr. Fl. Scand. 463. Flor. Svec. 329. Sv. Bot.....230

Epilobium parviflorum. Prodr. Fl. Scand. 461. Flor. Svec. 328. α. Sv. Bot.....231
Epilobium palustre. Prodr. Fl. Scand. 466. Flor. Svec. 330. Sv. Bot.....231
Epilobium roseum. Prodr. Fl. Scand. 464. Sv. Bot. 231
Equisetum arvense. Prodr. Fl. Scand. 1267. Flor. Svec. 928. Sv. Bot.....231
Puggrockor. Räfrumpa. Gökbet. Åkerskäfte.....231
Equisetum fluviatile. Prodr. Fl. Scand. 1270. Flor. Svec. 930. Sv. Bot.....232
Täpperockor. Åskäfte. Fräken. Roxne. Tärne. Stroppelgräs. Knägräs. Ledgräs.....232
Equisetum hyemale. Prodr. Fl. Scand. 1272. Flor. Svec. 931. Sv. Bot.....232
Skäfte. Skafgräs. Skurgräs. Skafrör.....232
Equisetum limosum. Prodr. Fl. Scand. 1271. Flor. Svec. 931. Sv. Bot.....233
Myrskäfte.....233
Equisetum palustre. Prodr. Fl. Scand. 1269. Flor. Svec. 929. Sv. Bot.....233
Kärrskäfte. Ronegräs.....233
Equisetum sylvaticum. Prodr. Fl. Scand. 1266. Flor. Svec. 927. Sv. Bot.....233
Skogsskäfte. Grangräs. Hästgröning.....233
Equisetum Telmateja. Prodr. Fl. Scand. 1268. Sv. Bot.....233
Skuggskäfte.....233
Erica Tetralix. Prodr. Fl. Scand. 473. Flor. Svec. 337. Sv. Bot.....234
Klockeljung. Kopattar.....234
Erica vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 472. Flor. Svec. 336. Sv. Bot. 53.....234
Ljung. Lyng. Löng. Graune. Rosling. Moris.....234
Erigeron acre. Prodr. Fl. Scand. 1009. Flor. Svec. 741. Sv. Bot.....238
Erigeron uniflorum. Prodr. Fl. Scand. 1011, Flor. Svec. 742. Sv. Bot.....238

Eriophorum alpinum. Prodr. Fl. Scand. 69. Flor. Svec. 51. Sv. Bot.....238
Rumpull. Snip.....238
Eriophorum polystachyum. Prodr. Fl. Scand. 68. Flor. Svec. 49. Sv. Bot. 180.....239
Ängull. Ma-ull. Myrkulla. Hardun. Ma-dun. Myrdun. Ängdun. Hwithufwud.....239
Eriophorum vaginatum. Prodr. Fl. Scand. 67. Flor. Svec. 50. Sv. Bot.....240
Harull. Hadd. Swarthufwud.....240
Ervum hirsutum. Prodr. Fl. Scand. 896. Flor. Svec. 656. Sv. Bot.....241
Duf-Lins.....241
Ervum tetraspermum. Prodr. Fl. Scand. 895. Flor. Svec. 655. Sv. Bot.....241
Sparf-Lins.....241
Eryngium maritimum. Prodr. Fl. Scand. 322. Flor. Svec. 333. Sv. Bot.....241
Manskraft.....241
Erysimum Alliaria. Prodr. Fl. Scand. 840. Flor. Svec. 600. Sv. Bot. 208.....242
Erysimum Barbarea. Prodr. Fl. Scand. 819. Flor. Svec. 599. Sv. Bot. 194.....242
Winterkrasse.....242
Erysimum Cheiranthoides. Prodr. Fl. Scand, 821. Flor. Svec. 601. Sv. Bot.....242
Erysimum Hieracifolium. Prodr. Fl. Scand. 822. Flor. Svec. 602. Sv. Bot.....242
Erysimum officinale. Prodr. Fl. Scand. 818. Flor. Svec. 519. Sv. Bot. 158.....243
Evonymus europeus. Prodr. Fl. Scand. 282. Flor. Svec. 204. Sv. Bot.....243
Benwed. Alster. Käringtand.....243
Eupatorium cannabinum. Prodr. Fl. Scand, 994. Flor. Svec. 728. Sv. Bot.....244
Flocks.....244
Euphorbia Esula. Prodr. Fl. Scand. 594. Sv. Bot.246
Euphorbia exigua. Prodr. Fl. Scand. 592. Sv. Bot.

.....246
Euphorbia Helioscopia. Prodr. Fl. Scand. 593. Flor. Svec. 425. Sv. Bot. 70.....246
Törel. Reformsgräs. Mjölkört.....246
Euphorbia palustris. Prodr. Fl. Scand. 595. Flor. Svec. 427. Sv. Bot.....246
Wargmjölk. Kärr Törel.....246
Euphorbia Poplus. Prodr. Fl. Scand. 591. Flor. Svec. 426. Sv. Bot.....246
Räfmjölk.....246
Euphrasia Officinalis. Prodr. Fl. Scand. 746. Flor. Svec. 543. Sv. Bot,.....247
Ögontröst. Ajamei. Rödkulla.....247
Fagus sylvatica. Prodr. Fl. Scand. 1198. Flor. Svec. 871. Sv. Bot.....247
Bok. Bök.....247
Festuca adscendens. Prodr. Fl. Scand. 134. Sv. Bot. 253
Festuca bromoides. Prodr. Fl. Scand. 128. Sv. Bot. 254
Festuca decumbens. Prodr. Fl. Scand. 133. Flor. Svec. 93. Sv. Bot.....254
Ax-Swingel.....254
Festuca duriuscula. Prodr. Fl. Scand. 130. Sv. Bot. 254
Festuca fluitans. Prodr. Fl. Scand. 135. Flor. Svec. 95. Sv. Bot. 102.....254
Manna-Swingel. Mannagräs. Gåsgräs. Swin-Swingel.....254
Festuca elatior. Prodr. Fl. Scand. 132. Flor. Svec. 94. Sv. Bot. 54.....256
Äng-Swingel.....256
Festuca Ovina. Prodr. Fl. Scand. 127. Flor. Svec. 91. Sv. Bot. 78.....257
Får-Swingel. Linnés Fårgräs.....257
Festuca rubra. Prodr. Fl. Scand. 129. Flor. Svec. 92. Sv. Bot.....258
Röd-Swingel.....258

Filago. Musört.....259
Fontinalis. Lonkemossa.....259
Fragaria vesca. Prodr. Fl. Scand. 630. Flor. Svec. 450. Sv. Bot. 16.....260
Smultron. Jordbär. Jolbär. Röbbär. Snytterbär. Backbär. Hättebär.....260
Fraxinus excelsior. Prodr. Fl. Scand. 1265. Flor. Svec. 926. Sv. Bot. 176.....264
Ask.....264
Fritillaria Meleagris. Prodr. Fl. Scand. 397. Flor. Svec. 283. Sv. Bot. 268
Brädspelsblomman.....268
Fucus. Tång.....269
Fucus serratus. Prodr. Fl. Scand. 1676. Flor. Svec. 1444. Sv. Bot,.....272
Såg-Tång.....272
Fucus vesiculosus. Prodr. Fl. Scand. 1677. Flor. Svec. 145. Sv. Bot. 191.....272
Blåstång. Swintång. Knapptång. Klotång. Höter. Klöter.....272
Fucus nodosus. Prodr. Fl. Scand. 1686. Flor. Svec. 1149. Sv. Bot.....273
Knöltång. Knyltång.....273
Fucus Ovinus. Prodr. Fl. Scand. 1705. Sv. Bot. .273
Fårtång.....273
Fucus furcellatus. Prodr. Fl. Scand. 1709. Sv. Bot. 274
Get-Tång.....274
Fucus esculentus. Prodr. Fl. Scand. 1709. Sv. Bot. 274
Bågtång.....274
Fucus saccharinus. Prodr. Fl. Scand. 1710. Flor. Svec. 1951. Sv. Bot.....274
Söt-tång.....274
Fucus ciliatus. Prodr. Fl. Scand. 1713. Sv. Bot. .274
Fumaria bulbosa. Prodr. Fl. Scand. 858. Flor. Svec. 632. α. Sv. Bot.....275
Fumaria cava. Prodr. Fl. Scand. 360. Flor. Svec.

631. γ. Sv. Bot.....275
Fumaria fabacea. Prodr. Fl. Scand. 859. Flor. Svec.
631. β. Sv. Bot. 15.....275
Fumaria officinalis. Prodr. Fl. Scand. 861. Flor.
Svec. 630. Sv. Bot. 43.....275
Jordrök. Åkerrök. Gallgräs.....275
Galeopsis Galeobdolon. Prodr. Fl. Scand. 724. Flor.
Svec. 525. Sv. Bot.....276
Galeopsis Ladanum. Prodr. Fl. Scand. 722. Flor.
Svec. 524. Sv. Bot.....276
Galeopsis Tetrahit. Prodr. Fl. Scand. 723. Flor.
Svec. 523. Sv. Bot.....277
Plister. Sugor. Pipför. Piptå. Dån. Hampört.....277
Galium Aparine. Prodr. Fl. Scand. 190. Flor. Svec.
128. Sv. Bot.....277
Snärjegräs. Snärpegräs. Wattenbinda.....277
Galium boreale. Prodr. Fl. Scand. Scand. 189. Flor.
Svec. 124. Sv. Bot. 122.....278
Måra. Hwitmåra. Mattara.....278
Galium Mollugo. Prodr. Fl. Scand. 187. Flor. Svec.
125. Sv. Bot.....278
Galium palustre. Prodr. Fl. Scand. 181. Flor. Svec.
126. Sv. Bot. 1.....279
Galium saxatile. Prodr. Fl. Scand. 184. Flor. Svec.
1994. Sv. Bot.....279
Galium sylvaticum, Prodr. Fl. Scand. 188. Sv. Bot.
.....279
Galium trifidum. Prodr. Fl. Scand. 183. Sv. Bot. 279
Galium uliginosum. Prodr. Fl. Scand. 183. Flor.
Svec. 127. Sv. Bot.....279
Galium verum. Prodr. Fl. Scand. 186. Flor. Svec.
123. Sv. Bot. 165.....280
Gulmåra. Maria sänghalm. Honinggräs. Mårgräs.
Sligefrö. Willereda.....280
Genista anglica. Prodr. Fl. Scand. 869. Sv. Bot.. 281
Genista germanica. Prodr. Fl. Scand. 870. Sv. Bot.
.....281
Genista pilosa. Prodr. Fl. Scand. 868. Flor. Svec.

635. Sv. Bot.....281
Genista tinctoria. Prodr. Fl. Scand. 867. Flor. Svec. 634. Sv. Bot.....282
Prengräs. Genista.....282
Gentiana Amarella. Prodr. Fl. Scand. 317. Flor. Svec. 229. Sv. Bot.....282
Gentiana campestris. Prodr. Fl. Scand. 318. Flor. Svec. 230. Sv. Bot.....283
Stickelblomma. Steckgräs. Stynggräs. Halsgräs. 283
Gentiana Centaurium. Prodr. Fl. Scand. 315. Flor. Svec. 232. Sv. Bot. 219.....283
Tusengyldenkrut. Arun.....283
Gentiana Pneumonanthe. Prodr. Fl. Scand. 312. Flor. Svec. 128. Sv. Bot.....284
Höstklockor.....284
Geranium cicutarium. Prodr. Fl. Scand. 839. Flor. Svec. 695. Sv. Bot.....284
Geranium columbinum. Prodr. Fl. Scand. 848. Flor. Svec. 633. Sv. Bot.....285
Geranium dissectum. Prodr. Fl. Scand. 849. Flor. Svec. 622. Sv. Bot.....285
Geranium lucidum. Prodr. Fl. Scand. 846. Flor. Svec. 620. Sv. Bot.....285
Geranium molle. Prodr. Fl. Scand. 847. Flor. Svec. 624. Sv. Bot.....285
Geranium palustre. Prodr. Fl. Scand. 843. Sv. Bot. 285
Geranium phæum. Prodr. Fl. Scand. 840. Sv. Bot. 286
Geranium pratense. Prodr. Fl. Scand. 844. Flor. Svec. 618. Sv. Bot.....286
Jensmäss-blomster. Midsommarsblomster.....286
Geranium robertianum. Prodr. Fl. Scand. 845. Flor. Svec. 619. Sv. Bot.....286
Geranium rotundifolium. Prodr. Fl. Scand. 850. Flor. Svec. 621. Sv. Bot.....287
Geranium sylvaticum. Prodr. Fl. Scand. 842. Flor. Svec. 617. Sv. Bot.....287

Abrahamsrot. Gibbergräs.....287
Geranium sangvineum. Prodr. Fl. Scand. 851. Flor. Svec. 616. Sv. Bot.....287
Ormgräs.....287
Geum rivale. Prodr. Fl. Scand. 645. Flor. Svec. 461. Sv. Bot. 231.....287
Kopattar. Fårpuppor. Fårpungar. Bagpungar. Kattballar. Slätkullor. Humleblomster.....287
Geum urbanum. Prodr. Fl. Scand. 844. Flor. Svec. 460. Sv. Bot. 94.....288
Neglickerot.....288
Glaux maritima. Prodr. Fl. Scand. 291. Flor. Svec. 210. Sv. Bot.....289
Glechoma hederacea. Prodr. Fl. Scand. 718. Flor. Svec. 518. Sv. Bot.....289
Jordrefwa.....289
Globularia vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 179. Flor. Svec. 116. Sv. Bot. 183.....289
Bergskrabba.....290
Gnaphalium.....290
Gypsophila fastigiata. Prodr. Fl. Scand. 536. Flor. Svec. 379. Sv. Bot.....290
Gypsophila muralis. Prodr. Fl. Scand. 527. Flor. Svec. 380. Sv. Bot.....291
Hedera Helix. Prodr. Fl. Scand. 289. Flor. Svec. 209. Sv. Bot.....291
Murgrön. Hedera.....291
Helvella lacunosa. Prodr. Fl. Scand. 1928. Flor. Svec. 1265. β. Sv. Bot.....293
Helvella Mitra. Prodr. Fl. Scand. 1927. Flor. Svec. 1265. α. Sv. Bot.....293
Stenmurkla.....293
Heracleum angustifolium. Prodr. Fl. Scand. 339. Flor. Svec., 243. β. Sv. Bot.....293
Heracleum sphondylium. Prodr. Fl. Scand. 338. Flor. Svec. 243. α. Sv. Bot.....293
Björnfloka. Hundloka. Harkummin. Qwesgräs.. 294
Herniaria glabra. Prodr. Fl. Scand. 294. Flor. Svec.

213. Sv. Bot.....295
Hieracium alpinum. Prodr. Fl. Scand. 955. Flor. Svec. 696. Sv. Bot.....295
Hieracium Aurelia. Prodr. Fl. Scand. 959. Flor. Svec. 699. Sv. Bot.....295
Hieracium cymosum. Prodr. Fl. Scand. 960. Sv. Bot.....295
Hieracium dubium. Prodr. Fl. Scand. 958. Flor. Svec. 698. Sv. Bot.....296
Hieracium murorum, Prodr. Fl. Scand. 963. Flor. Svec. 701. Sv. Bot.....296
Hieracium paludosum. Prodr. Fl. Scand. 964. Flor. Svec. 702. Sv. Bot.....296
Hieracium Pilosella. Prodr. Fl. Scand. 957. Flor. Svec. 697. Sv. Bot.....296
Musöron.....296
Hieracium præmorsum. Prodr. Fl. Scand. 961. Flor. Svec .700. Sv. Bot.....296
Hieracium Sabandum. Prodr. Fl. Scand. 965. Flor. Svec. 703. Sv. Bot.....297
Hieracium umbellatum. Prodr. Fl. Scand. 960. Flor. Svec. 704. Sv. Bot.....297
Rolanabber.....297
Hippophae Rhamnoides. Prodr. Fl. Scand. 1235. Flor. Svec. 906. Sv. Bot.....297
Haftorn. Hafstörne. Finnbär.....297
Hippuris maritima. Prodr. Fl. Scand. 4. Sv. Bot..299
Ledgräs. Lergräs.....299
Hippuris vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 5. Flor. Svec. 2.. Sv. Bot.....299
Wattengran. Hästswans.....299
Holcus lanatus. Prodr. Fl. Scand. 1251. Flor. Svec. 917. Sv. Bot. 84.....299
Ludd-Tåtel.....299
Holcus mollis. Prodr. Fl. Scand. 1850. Sv. Bot. 198. 300
Sand-Tåtel.....300
Holcus Odoratus. Prodr. Fl. Scand. 1252. Flor.

Svec. 918. Sv. Bot. 168.....300
Amurgräs. Ryssgräs. Maygräs.....300
Hordeum murinum. Prodr. Fl. Scand. 165. Flor.
Svec. 117. α. Sv. Bot.....301
Willkorn. Muskorn.....301
Hordeum secalinum. Prodr. Fl. Scand. 166. Flor.
Svec. 113. β. Sv. Bot.....301
Hottonia palustris. Prodr. Fl. Scand. 243. Flor.
Svec. 174. Sv. Bot.....301
Humulus Lupulus. Prodr. Fl. Scand. 1238. Flor.
Svec. 908. Sv. Bot.....302
Humle. Wild-Humle. Skogs-Humle.....302
Hyacinthus botryoides. Prodr. Fl. Scand. 415. Sv.
Bot.....311
Perl hyacint.....311
Hydnum. Tagg-Swamp.....312
Hydnum imbricatum. Prodr. Fl. Scand. 1911. Flor.
Svec. 1257. Sv. Bot.....312
Hwit Taggswamp och.....312
Hydnum repandum. Prodr. Fl. Scand. 1913. Flor.
Svec. 1258. Sv. Bot.....312
Gul Taggswamp.....312
Hydrocharis Morsus Ranæ. Prodr. Fl. Scand. 1245.
Flor. Svec. 914. Sv. Bot.....312
Hydrocotyle vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 324. Flor.
Svec. 234. Sv. Bot.....313
Spikblad.....313
Hyoscyamus niger. Prodr. Fl. Scand. 275. Flor.
Svec. 199. Sv. Bot. 21.....313
Bolmört. Hönsabale.....313
Hyoseris minima. Prodr. Fl. Scand. 969. Flor. Svec.
707. Sv. Bot.....317
Hypericum.....317
Hypericum perforatum. Prodr. Fl. Scand. 930. Flor.
Svec. 680. Sv. Bot. 75. 318
Johannis Ört. Hirkenpirk. Pirkum. och.....318
Hypericum quadrangulum. Prodr. Fl. Scand. 929.
Flor. Svec. 679. Sv. Bot.....318

Mansblod.....318
Hypnum. Grenmossa.....320
Hypochæris glabra. Prodr. Fl. Scand. 971. Sv. Bot. 324
Hypochæris masulata. Prodr. Fl. Scand. 970. Flor. Svec. 708. Sv. Bot.....324
Fibler. Mårmjóle. Slåtterkulla. Fruekål.....324
Hypochæris radicata. Prodr. Fl. Scand. 972. Flor. Svec. 709. Sv. Bot.....324
Jasione montana. Prodr. Fl. Scand. 1961. Flor. Svec. 782. Sv. Bot.....324
Moncke.....324
Iberis nudicaulis. Prodr. Fl. Scand. 797. Flor. Svec. 581. Sv. Bot.....325
Impatiens noli tangere. Prodr. Fl. Scand. 1071. Flor. Svec. 792. Sv. Bot.....325
Springkorn. Wilda Balsaminer. Gula Balsaminer. 325
Imperatoria Ostruthium. Prodr. Fl. Scand. 364. Flor. Svec. 464. Sv. Bot.....326
Mästerört. Mästerrot.....326
Inula Britannica. Prodr. Fl. Scand. 1029. Flor. Svec. 756. Sv. Bot.....327
Inula dysenterica. Prodr. Fl. Scand. 1030. Flor. Svec. 757. Sv. Bot.....327
Inula Helenium. Prodr. Fl. Scand. 1028. Flor. Svec. 755. Sv. Bot. 57.....327
Ålansrot. Helenerot. Hålsrot.....328
Inula Pulicaria. Prodr. Fl. Scand. 1031. Flor. Svec. 758. Sv. Bot.....329
Inula salicina. Prodr. Fl. Scand. 1032. Flor. Svec. 759. Sv. Bot.....329
Kråkfötter.....329
Iris Pseudacorus. Prodr. Fl. Scand. 46. Flor. Svec. 37. Sv. Bot. 110.....329
Wild Swärds Lilja. Gul Swärds Lilja. Swärdsgräs. Fläje. Bäck Lilja. Säfjablomma.....329
Iris sibirica. Prodr. Fl. Scand. 47. Sv. Bot.....330

Isatis tinctoria. Prodr. Fl. Scand. 837. Flor. Svec. 614. Sv. Bot. 35.....330
Wejde.....330
Isnardia palustris. Prodr. Fl. Scand. 202. Sv. Bot. 338
Isoetes lacustris. Prodr. Fl. Scand. 1304. Flor. Svec. 951. Sv. Bot.....338
Braxnagräs.....338
Juncus. Tog.....339
Juncus bufonius. Prodr. Fl. Scand. 428. Flor. Svec. 305. Sv. Bot.....339
Kryp Tog.....339
Juncus conglomeratus. Prodr. Fl. Scand. 418. Flor. Svec. 298. Sv. Bot.....339
Knapp Tog. och 339
Juncus effusus. Prodr. Fl. Scand. 419. Flor. Svec. 299. Sv. Bot.....339
Weke Tog.....339
Jungermanniæ. 340
Juniperus communis. Prodr. Fl. Scand. 1247. Flor. Svec. 915. Sv. Bot.....341
En. Enbuske. Enebärsträd.....341
Lactuca quercina. Prodr. Fl. Scand. 95o. Flor. Svec. 691. Sv. Bot.....348
Lactuca virosa. Prodr. Fl. Scand. 951. Sv. Bot....348
Lamium album. Prodr. Fl. Scand. 719. Flor. Svec. 520. Sv. Bot. 55.....348
Plister. Blindnäsla. Pipnäsla. Korsnäta.....348
Lamium amplexicaule. Prodr. Fl. Scand. 721. Flor. Svec. 538. Sv. Bot.....348
Lamium purpureum. Prodr. Fl. Scand. 730. Flor. Svec. 521. Sv. Bot.....348
Lapsana communis. Prodr. Fl. Scand. 973. Flor. Svec. 780. Sv. Bot.....349
Harekål.....349
Laserpitium latifolium. Prodr. Fl. Scand. 336. Flor. Svec. 242. Sv. Bot.....349
Lathræa Squamaria. Prodr. Fl. Scand. 153. Flor.

Svec. 55o. Sv. Bot.....349
Lathyrus heterophyllus. Prodr. Fl. Scand. 884. Flor.
Svec. 646. Sv. Bot.....350
Lathyrus latifolius. Prodr. Fl. Scand. 883. Flor.
Svec. 645. Sv. Bot.....350
Stor Wial.....350
Lathyrus palustris. Prodr. Fl. Scand. 885. Flor.
Svec. 648. Sv. Bot.....350
Kärr Wial.....350
Lathyrus pratensis. Prodr. Fl. Scand. 881. Flor.
Svec. 647. Sv. Bot. 49.....351
Gigals Ärter. Wele. Wedel. Wial. Gul Wial.....351
Lathyrus sylvestris. Prodr. Fl. Scand. 882. Flor.
Svec. 644. Sv. Bot.....351
Skogs Wial.....351
Lavatera thuringiaca. Prodr. Fl. Scand. 857. Faun.
Svec. p. 558. Sv. Bot.....352
Ledum palustre. Prodr. Fl. Scand. 493. Flor. Svec.
352. Sv. Bot. 18.....352
Squattram. Squäkra. Lummer. Getpors.....352
Lemna. Andmat.....353
Leontodon Taraxacum. Prodr. Fl. Scand. 954. Flor.
Svec. 693. Sv. Bot. 4.....353
Skallnacke. Munkhufwud. Smörblomster. Kopiss.
Äggblomster. Pissenlit.....354
Leonurus Cardiaca. Prodr. Fl. Scand. 734. Flor.
Svec. 532. Sv. Bot. igs195.....356
Bonäsla. Åstenäta.....356
Lepidium alpinum. Prodr. Fl. Scand. 784. Sv. Bot.
.....356
Lepidium petræum. Prodr. Fl. Scand. 785. Flor.
Svec. 573. Sv. Bot.....356
Lepidium latifolium. Prodr. Fl. Scand. 788. Flor.
Svec. 571. Sv. Bot.....356
Bitter Salso.....357
Lepidium ruderale. Prodr. Fl. Scand. 787. Flor.
Svec. 572. Sv. Bot.....357
Wallkrasse.....357

Lichen. Laf.....358
* L. Leprosi, Tuberculati. Knölige Skorp-Lafwar.
.....362
Lichen pertusus. Prodr. Fl. Scand. 1490. Sv. Bot.
.....362
Por-Laf.....362
L. rugosus. Prodr. Fl. Scand. 1491. Flor. Svec.
1059. Sv. Bot.....362
Skrynk-Laf.....362
Lichen sanguinarius. Prodr. Fl. Scand. 1492. Flor.
Svec. 1060. Sv. Bot.....362
Blod-Laf.....362
Lichen calcareus. Prodr. Fl. Scand, 1497. Flor.
Svec. 1061. Sv. Bot.....363
Kalk-Laf.....363
Lichen cinereus. Prodr. Fl. Scand. 1498. Sv. Bot.
.....363
Askgrå Laf.....363
Lichen ventosus. Prodr. Fl. Scand. 1503. Flor. Svec.
1065. Sv. Bot.....363
Blås-Laf.....363
Lichen Hæmatomma. Prodr. Fl. Scand. 1504. Sv.
Bot.....364
Rödplätts-Laf.....364
Lichen Fagineus. Prodr. Fl. Scand. 1505. Flor.
Svec. 1066. Sv. Bot.....364
Boke-Laf.....364
Lichen corallinus. Prodr. Fl. Scand. 1507. Sv. Bot.
.....364
Spröd-Laf.....364
Lichen pseudocorallinus. Prodr. Fl. Scand. 15O8.
Westringii. Achar. Prodr. Tab. II. Sv. Bot.....365
Westrings Laf.....365
Lichen Bæomyces. Prodr. Fl. Scand. 1509. Sv. Bot.
.....366
Hed-Laf.....366
Lichen candidus. Prodr. Fl. Scand. 1511. Sv. Bot.
.....366

Bubble Laf.....366
** Lichenis Leprosi Scutellati. Skorplafwar med småsköldar.....366
Lichen candelarius. Prodr. Fl. Scand. 1525. Flor. Svec. 1069. Sv. Bot.....366
Ljus-Laf.....366
Lichen tartareus, Prodr. Fl. Scand. 1527. Flor. Svec. 1070. Sv. Bot. 77.....367
Örn-Laf. Örnmossa. Byttelet.....367
Lichen subfuscus. Prodr. Fl. Scand. 1533. Flor. Svec. 1072. Sv. Bot.....371
Bull-Laf.....371
Lichen Parellus. Prodr. Fl. Scand. 1536. Sv. Bot. 371
Kräftstens Laf.....371
Lichen impressus. Prodr. Fl. Scand. 1545. Sv. Bot. 372
Hålk-Laf.....372
Lichen scruposus. Prodr. Fl. Scand. 1546.Sv. Bot. 372
Kup-Laf.....372
*** Spåntäckte Lafwar. Lichenes Imbricati.....372
Lichen luridus. Prodr. Fl. Scand. 1553. Sv. Bot..373
Mörk-Laf.....373
Lichen conspersus. Achar. Prodr. 210. Sv. Bot.. .373
Kak Laf.....373
Lichen saxatilis. Prodr. Fl. Scand. 1560. Flor. Svec. 1075. Sv. Bot.....374
Sten-Laf. Stenmossa. Färg-Laf.....374
Lichen pulverulentus. Prodr. Fl. Scand. 1557. Sv. Bot.....375
Pulwer-Laf. Stoft-Laf.....375
Lichen omphalodes. Prodr. Fl. Scand. 1561. Flor. Svec. 1076. Sv. Bot.....376
Nafwel-Laf. Let-Laf.....376
Lichen Olivaceus. Prodr. Fl. Scand. 1562. Flor. Svec. 1076. Sv. Bot.....376
Oliwe-Laf.....376

Lichen Fahlunensis. Prodr. Fl. Scand. 1565. Flor. Svec. 1078. Sv. Bot.....376
Fahlu-Laf.....376
Lichen stygius. Prodr. Fl. Scand. 1566. Flor. Svec. 1079. Sv. Bot.....377
Blåkulle Laf.....377
Lichen parietinus. Prodr. Fl. Scand. 1570. Flor. Svec. 1080. Sv. Bot.....377
Wägg-Laf.....377
Lichen physodes. Prodr. Fl. Scand. 1571. Flor. Svec. 1081. Sv. Bot.....378
Qwes-Laf. Björk Laf.....378
Lichen microphyllus. Prodr. Fl. Scand. 1549. Sv. Bot.....378
Småblads-Laf.....378
Lichen diffusus. Prodr. Fl. Scand. 1564. Sv. Bot. 379
Sprid-Laf.....379
**** Lichenes Foliacei, Blad-Lafwar.....379
Lichen ciliaris. Prodr. Fl. Scand. 1574. Flor. Svec. 1083. sy. Bot.....379
Hårkants-Laf.....379
Lichen hispidus. Prodr. Fl. Scand. 1575.
tenellus. Rec. Sv. Bot.....379
Snut-Laf. Trut Laf.....379
Lichen Islandicus. Prodr. Fl. Scand. 1576. Flor. Svec. 1085. Sv .Bot. 34.....380
Islands-Laf. Islands-Mossa. Hede-Laf. Hedemossa. 380
Lichen nivalis. Prodr. Fl. Scand. 1578. Flor. Svec. 1086. Sv. Bot.....384
Snö-Laf.....384
Lichen pulmonarius. Prodr. Fl. Scand. 1579. Flor. Svec. 1987, Sv. Bot.....384
Lung-Laf.....384
Lichen furfuracaus. Prodr. Fl. Scand. 1580. Flor. Svec. 1088. Sv. Bot.....386
Sål-Laf. Kli-Laf.....386

Lichen farinaceus. Prodr. Fl. Scand. 1581. Flor. Svec. 1089. Sv. Bot.....387
Mjöl-Laf.....387
Lichen calicaris. Prodr. Fl. Scand. 1582. Flor. Svec. 1o90. Sv. Bot.....387
Näslaf. ().....388
Lichen Scopulorum. Prodr. Fl. Scand. 1583. Sv. Bot.....388
Strand-Laf.....388
Lichen Fraxineus. Prodr. Fl. Scand. 1584. Flor. Svec. 1091. Sv. Bot.....388
Ask-Laf.....388
Lichen Prunastri. Prodr. Fl. Scand. 1585. Flor. Svec. 1092. Sv. Bot.....389
Slån-Laf. Puder-Laf.....389
Lichen Juniperius. Prodr. Fl. Scand. 1586. Flor. Svec. 1093. Sv. Bot.....389
Ene-Laf.....389
Lichen glaurus. Prodr. Fl. Scand. 1588. Flor. Svec. 1094. Sv. Bot.....390
Näfwer-Laf. Isgrå-Laf.....390
***** Lichenes Coriacei. Läder-Lafwar.....391
Lichen scrobiculatas, Prodr. Fl. Scand. 1598. Sv. Bot.....391
Grop Laf.....391
Lichen fluviatilis. Prodr. Fl. Scand. 1601. Sv. Bot. 391
Watten-Laf.....391
Lichen resupinatus. Prodr. FI. Scand. 1602. Flor. Svec. 1096. Sv. Bot.....392
Stup-Laf.....392
Lichen venosus. Prodr. Fl. Scand. 1603. Flor. Svec. 1097. Sv. Bot.....392
Åder-Laf.....392
Lichen aphtosus. Prodr Fl. Scand. 1604. Flor. Svec. 1098. Sv. Bot.....392
Torsk-Laf.....392
Lichen arcticus. Prodr. Fl. Scand. 1605. Flor. Svec.

1099. Sv. Bot.....393
Norrlands-Laf.....393
Lichen Caninus. Prodr. Fl. Scand. 1606. Flor. Svec.. 1100, Sv. Bot. 137.....393
Hund-Laf.....393
Lichen sylvaticus. Prodr. Fl. Scand. 1607. Sv. Bot. 394
Skogs-Laf.....394
Lichen horizontalis, Prodr. Fl. Scand. 1609. Sv. Bot.....394
Platt Laf.....394
Lichen stroceus. Prodr. Fl. Scand. 1011. Flor. Svec. 1101. Sv. Bot.....395
Saffrans-Laf.....395
****** Lichenes umbilicati. Berg-Lafmar.....395
Lichen griseus. Prodr. Fl. Scand. 1612.
murinus. Acharii. Sv. Bot.....395
Blad-Laf.....395
Lichen villeus. Prodr. Fl. Scand. 1614.
glausus. Wet. Ac. N. Handl. 1793.
Sv. Bot.....396
Fnok-Laf.....396
Lichen pustulatus. Prodr. Fl. Scand, 1615. Flor. Svec. 1107. Sv. Bot. 65.....396
Tusch-Laf.....396
Lichen proboscideus. Prodr. Fl. Scand. 1619. Flor. Svec. 1106. Sv. Bot.....397
Rugg-Laf.....397
Lichen denstus. Prodr. Fl. Scand. 1620. Flor. Svec. 1105. Sv. Bot.....398
Swed-Laf.....398
Lichen polyphyllus. Prodr. Fl. Scand. 1611. Flor. Svec. 1104. Sv. Bot.....398
Mångblads-Laf. Bar-Laf.....398
Lichen complicatus. Prodr. Fl. Scand. 1699. Sv. Bot.....398
Wickle-Laf.....398
Lichen polyrhizos. Prodr. Fl. Scand. 1623. Flor.

Svec. 1108.
pellitus. Achar.....399
Ludd-Laf.....399
******* Lichenes Scyphiferi. Bägar-Lafwar.…399
Lichen cocciferus. Prodr. Fl. Scand. 1625. Flor.
Svec. 1109. Sv. Bot.....399
Coccionell Laf.....399
Lichen pyxidatus. Prodr. Fl. Scand. 1626. Flor.
Svec. 1111. Sv. Bot.....400
Tratt-Laf.....400
Lichen fimbriatus, Prodr. Fl. Scand, 1628. Flor.
Svec. 1112. Sv. Bot.....401
Nagg-Laf.....401
Lichen gracilis. Prodr. Fl. Scand. 1629. Flor. Svec.
1113. Sv. Bot.....401
Stängel-Laf.....401
Lichen digitatus. Prodr. Fl. Scand. 1630. Flor. Svec.
1114. Sv. Bot.....402
Finger-Laf.....402
Lichen foliaceus. Prodr. Fl. Scand. 1635.
alcicornis, Westr. Achar. Sv. Bot.....402
Elgshorns-Laf.....402
******** Lichenes Fruticulosi. Stam-Lafwar.…403
Lichen Rangiferinus, Prodr. Fl. Scand. 1637. Flor.
Svec. 1117. Sv. Bot. 47.....403
Ren-Laf. Renmossa.....403
Lichen paschalis. Prodr. Fl. Scand. 1644. Flor.
Svec. 1120. Sv. Bot.....405
Fastlags-Ris. Påsk-Laf.....405
********* Lichenos filamentosi. Träd-Lafwar..405
Lichen plicatus. Prodr. Fl. Scand. 1649. Flor. Svec.
1122. Sv. Bot.....405
Tof-Laf.....405
Lichen barbatus. Prodr. Fl. Scand. 1650. Flor. Svec.
1123. Sv. Bot.....407
Skägg-Laf.....407
Lichen jubatus. Prodr. Fl. Scand. 1652. Flor. Svec.
1124. Sv. Bot.....408

Tagel-Laf. Mahn-Laf.....408
Lichen lanatus. Prodr. Fl. Scand. 1653. Flor. Svec. 1125. Sv. Bot.....409
Ull-Laf.....409
Lichen hirtus. Prodr. Fl. Scand. 1656. Flor. Svec. 1128. Sv. Bot.....409
Hår-Laf.....409
Lichen floridus. Prodr. Fl. Scand. 1657. Flor. Svec. 1130. Sv. Bot.....410
Blom-Laf.....410
Lichen Vulpinus. Prodr. Fl. Scand. 1658. Flor. Svec. 1129. Sv. Bot.....410
Tak-Laf. Ulf-Laf.....410
* * *.....410
Tillägg.....414
Apium graveolens. Selleri. Sid. 60.....414
Berberis vulgaris. Berberitser. Sid. 101.....414
Bromus secalinus. Råg-Losta. Sid. 131.....414
Ligusticum Levisticum. Prodr. Flor. Scand. 340. Sv. Bot.....415
Libbsticka. Losticka.....415
Ligusticum Scoticum. Prodr. Fl. Scand. 341. Flor. Svec. 344. Sv. Bot.....416
Skottsk Libbsticka.....416
Ligustrum vulgare. Prodr. Fl. Scand. 7. Flor. Svec. 5. Sv. Bot.....416
Liguster.....416
Lilium bulbiferum Prodr. Fl. Scand. 395. Faun. Svec. 557 Sv. Bot.....417
Brandgula liljor.....417
Lilium markagon. Prodr. Fl. Scand. 396. Sv. Bot. 418
Kroll-Liljor.....418
Limosella aquatica. Prodr. Fl. Scand. 772. Flor. Svec. 53. Sv. Bot.....418
Linnea borealis. Prodr. Fl. Scand. 771. Flor. Svec. 562. Sv. Bot. 1.....418
Linnæi-Ört. Benwärksgräs. Torrwärksgräs.

Windgräs. Klågräs. Jordkroner. Drefettergräs. Myrtåger. Tåger.....418
Linum catharticum. Prodr. Fl. Scand. 382. Flor. Svec. 271. Sv. Bot.....419
Wildhör.....419
Linum Radiola. Prodr. Fl. Scand. 383. Flor. Svec. 272. Sv. Bot.....419
Lithospermum arvense. Prodr. Fl. Scand. 226. Flor. Svec. 160. Sv. Bot.....420
Hoorletta. Sminkrot.....420
Lithospermum officinale. Prodr. Fl. Scand. 225. Flor. Svec. 159. Sv. Bot. 177.....420
Stenfrö.....420
Littorella lacustris. Prodr.Fl. Scand. 1182. Plantago uniflora. Flor. Svec. 135. Sv. Bot.....421
Lobelia Dortmanna. Prodr. Fl. Scand. 1062. Flor. Svec. 783. Sv. Bot.....421
Notgräs.....421
Lolium perenne. Prodr. Fl. Scand. 160. Flor. Svec. Sv. Bot. 71.....421
Ren Repe. Repe. Raygräs.....421
Lolium temulentum. Prodr. Fl. Scand. 161. Flor. Svec. 109. Sv. Bot. 192.....422
Dår-Repe. Skäde. Wild-Pesa. Läsme.....423
Lonicera coerulea. Prodr. Fl. Scand, 370. Sv. Bot. 424
Lonicera Periclymenum. Prodr. Fl. Scand, 268. Flor. Svec. 193. Sv. Bot. 140.....424
Swensk Caprifolium. Matledsträd.....424
Lonicera Xylosteum. Prodr. Fl. Scand. 269. Flor. Svec. 194. Sv. Bot.....425
Try. Tryg. Hårdwed. Benwed.....425
Lotus corniculata. Prodr. Fl. Scand. 925, Flor. Svec. 675. Sv. Bot.....425
Gulhane. Käringtänder. Kattklor. Björnklor. Göksmör.....425
Lotus maritima. Prodr. Fl. Scand. 924. Flor. Svec.

676. Sv. Bot.....426
Lunaria annua. Prodr. Fl. Scand. 801. Flor. Svec. 583. Sv. Bot.....426
Lunaria rediviva. Prodr. Fl. Scand. 800. Sv. Bot.426
Månfioler.....426
Lychnis alpina. Prodr. Fl. Scand. 574. Flor. Svec. 410. Sv. Bot.....426
Lychnis apetala. Prodr. Fl. Scand. 576. Flor. Svec. 412. Sv. Bot.....427
Lychnis dioica. Prodr. Fl. Scand. 575. Flor. Svec. 411. Sv. Bot.....427
Lychnis Flos Cuculi. Prodr. Fl. Scand. 572. Flor. Svec. 408, Sv. Bot.....427
Lychnis Viscaria. Prodr. Fl. Scand. 573. Flor. Svec. 409. Sv. Bot.....427
Tjärblomster. Beckblomster.....427
Lycoperdon.....428
Lycoperdon Bovista. Prodr. Fl. Scand. 1985. Flor. Svec, 1280. Sv. Bot.....428
Blindswamp. Bofist. Käringfis. Fes-sopp.....428
Lycoperdon Semen. Prodr. Fl. Scand. 1984. Sv. Bot.....430
Hwitkåls Swampen.....430
Lycoperdon Tuber. Prodr. Fl. Scand. 1983. Flor. Svec. 1281. Sv.Bot.....430
Tryffel. Haräpple.....430
Lycoperdon epiphyllum. Prodr. Fl. Scand. 2002. Flor. Svec. 1278. Sv. Bot.....430
Rost. Bladrost.....431
Lycopodium annotinum. Prodr. Fl. Scand. 1309. Flor. Svec. 956. Sv. Bot.....431
Refgräs. Gran-Lummer.....431
Lycopodium alpinum. Prodr. Fl. Scand. 1310. Flor. Svec. 957. Sv. Bot.....432
Lycopodium clavatum. Prodr. Fl. Scand. 1305. Flor. Svec. 952. Sv. Bot. 59.....432
Mattlummer. Mattgräs. Kalfrefwor. Kalfmossa. Wispmossa.....432

Lycopodium complanatum. Prodr. Fl. Scand. 1311. Flor. Svec. 958. Sv. Bot. 95.....434
Jämna. Färg-Lummer.....434
Lycopodium inundatum. Prodr. Fl. Scand. 1307. Flor. Svec. 954. Sv. Bot.....436
Strand-Lummer.....436
Lycopodium Selaginoides. Prodr. Flor. Scand. 1306. Flor. Svec. 953. Sv. Bot.....436
Små-Lummer.....436
Lycopodium Selago. Prodr. Fl. Scand. 1308. Flor. Svec. 955. Sv. Bot. 119.....436
Lus-Lummer. Lummik. Lusgräs. Loppgräs.....436
Lycopsis arvensis. Prodr. Fl. Scand. 234. Flor. Svec. 167. Sv. Bot.....437
Åker-Rast.....437
Lycopus Europæus. Prodr. Fl. Scand. 39. Flor. Svec. 31. Sv. Bot.....437
Lysimachia nemorum. Prodr. Fl. Scand. 247. Sv. Bot.....438
Lysimachia Nummularia. Prodr. Fl. Scand. 248. Flor. Svec. 177. Sv. Bot.....438
Penningört.....438
Lysimachia thyrsiflora. Prodr. Fl. Scand. 245. Flor. Svec. 176. Sv. Bot.....438
Lysimachia vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 244. Flor. Svec. 175. Sv. Bot.....438
Widegräs.....438
Lythrum Salicaria. Prodr. Fl. Scand. 588. Flor. Svec. 422. Sv. Bot.....439
Sadelblomma. Kattrumpa.....439
Malva Alcea. Prodr. Fl. Scand. 855. Flor. Svec. 628. Sv. Bot.....439
Blek Kattost.....439
Malva Moschata. Prodr. Fl. Scand. 856. Flor. Svec. 629. Sv. Bot.....440
Däsmer Rosor.....440
Malva rotundifolia. Prodr. Fl. Scand. 853. Flor. Svec. 626. Sv. Bot. 142.....440

Kattost. Liten Kattost.....440
Malva sylvestris. Prodr. Fl. Scand. 854. Flor. Svec. 627. Sv. Bot.....440
Röd Kattost.....440
Marchantia.....442
Marrubium vulgare. Prodr. Fl. Scand. 733. Flor. Svec. 531. Sv. Bot.....442
Andorn.....442
Matricaria Chamomilla. Prodr. Fl. Scand. 1042. Flor. Svec. 764. Sv. Bot. 50.....443
Kamillblommor. Kommenteblommor. Gökört. Sötblomster. Söttupper. Hwitkullor. Hwitört. Hwita Krydder. Hwita Pigor. Gårdblomster.....443
Matricaria maritima. Prodr. Fl. Scand. 1040. Sv. Bot.....444
Matricaria Parthenium. Prodr. Fl. Scand. 1039. Sv. Bot.....444
Mattram.....445
Matricaria suaveolens. Prodr. Fl. Scand. 1041. Flor. Svec. 766. Sv. Bot.....445
Medicago falcata. Prodr. Fl. Scand. 926. Flor. Svec. 677. Sv. Bot.....445
Linnei Höfrö. Refwagräs.....446
Medicago lupulina. Prodr. Fl. Scand. 927. Flor. Svec. 678. Sv. Bot.....447
Humleklöfwer.....447
Melampyrum arvense. Prodr. Fl. Scand. 749. Flor. Svec. 546. Sv. Bot.....447
Pukhwete. Kråkhwete.....447
Melampyrum cristatum. Prodr. Fl. Scand. 748. Flor. Svec. 545. Sv. Bot.....448
Änggubbar. Korsört.....448
Melampyrum nemorosum. Prodr. Fl. Scand. 750. Flor. Svec. 547. Sv. Bot.....448
Natt och Dag. Landsknecktar.....449
Melampyrum pratense. Prodr. Fl. Scand. 751. Flor. Svec. 548. Sv. Bot.....449
Kohwete, Kowall, Mjölkwall. Orregräs. Ekört.

Holtemiella. Skepling.....449
Melampyrum sylvaticum. Prodr. Fl. Scand. 752. Flor. Svec. 549. Sv. Bot.....449
Melica ciliata. Prodr. Fl. Scand. 105. Flor. Svec. 77. Sv. Bot.....449
Grusslok.....449
Melica coerula. Prodr. Fl. Scand. 108. Flor. Svec. 67. Sv. Bot.....450
Blåslok. Blå-Tåtel.....450
Melica nutans. Prodr. Fl. Scand. 106. Flor. Svec. 76. Sv. Bot.....450
Bergslok, och.....450
Melica uniflora. Prodr. Fl. Scand. 107. Sv. Bot.. 450
Lundslok.....450
Mentha aquatica. Prodr. Fl. Scand. 714. Flor. Sv. 517. Sv. Bot.....450
Watten-Mynta.....450
Mentha arvensis. Prodr. Fl. Scand. 717. Flor. Svec. 516. Sv. Bot.....451
Åker-Mynta. Kors-Mynta.....451
Mentha gentilis. Prodr. Fl. Scand. 716. Sv. Bot.. 451
Röd-Mynta.....451
Mentha hirsuta. Prodr. Fl. Scand. 713. Sv. Bot...451
Mentha sylvestris. Prodr. Fl. Scand. 711. Sv. Bot. 451
Skogs-Mynta.....451
Mentha viridis. Prodr. Fl. Scand. 712. Sv. Bot....451
Spir-Mynta.....451
Menyanthes trifoliata. Prodr. Fl. Scand. 242. Flor. Svec. 173. Sv. Bot. 22.....453
Watten-Klöfwer. Bockeblad. Wattenwäpling. Klöfwing. Getklöwing. Bläcken. Korsbläcker. Torskblad. Kråkfot. Måss. Missne. Munkkål. Getkål.....453
Mercurialis perennis. Prodr. Fl. Scand. 1243. Flor. Svec. 913. Sv. Bot.....456
Bingel.....456
Mespilus Cotoneaster. Prodr. Fl. Scand, 610. Flor.

Svec. 438. Sv. Bot.....457
Oxbär.....457
Milium effusum. Prodr. Fl. Scand. 87. Flor. Svec. 61. Sv. Bot. 162.....458
Amur. Myskegräs. Lucktgräs. Hässlebrodd.....458
Mnium. Stjernmossa.....458
Monotropa Hypopithys. Prodr. Fl. Scand. 491. Flor. Svec. 351. Sv. Bot. 97.....459
Lungört.....459
Montia fontana. Prodr. Fl. Scand. 169. Flor. Svec. 115. Sv. Bot.....459
Mucor. Mögel.....459
Mucor septicus. Prodr. Fl. Scand. 2014. Flor. Svec. 1282.....461
Trollsmör. Swamp i hus.....461
Myagrum paniculatum. Prodr. Fl. Scand. 775. Flor. Svec. 565. Sv. Bot.....463
Myagrum sativum. Prodr. Fl. Scand. 774. Flor. Svec. 564. Sv. Bot.....463
Dodra. Döre. Dåde. Lindodra. Hörkärring. Will-Lin.....463
Myosotis Lappula. Prodr. Fl. Scand. 224. Flor. Svec. 158. Sv. Bot.....464
Myosotis Scorpioides. Prodr. Fl. Scand. 123. Flor. Svec. 157. Sv. Bot. 22.....464
Förgät mig ej.....464
Myosurus minimus. Prodr. Fl. Scand. 388. Flor. Svec. 276. Sv. Bot.....465
Musrumpa.....465
Myrica Gale. Prodr. Fl. Scand. 1236. Flor. Svec. 907. Sv. Bot. 76.....465
Pors.....465
Myriophyllum spicatum. Prodr. Fl. Scand. 1193. Flor. Svec. 867. Sv. Bot.....466
Myriophyllum verticillatum. Prodr. Fl. Scand. 1194. Flor. Svec. 868. Sv. Bot.....467
Najas marina. Prodr. Fl. Scand. 1204. Flor. Svec. 877. Sv. Bot.....467

Nardus stricta. Prodr. Fl. Scand. 70. Flor. Svec. 52. Sv. Bot. 174.....467
Stålgräs. Ängborst. Elgborst. Swinborst. Finnskägg. Lapphår. Kaffskägg. Håra. Stagg.....467
Nepeta Cataria. Prodr. Fl. Scand. 710. Flor. Svec. 514. Sv. Bot.....468
Kattmynta. Tusengodt. Lössegräs.....468
Nymphæa alba. Prodr. Fl. Scand. 656. Flor. Svec, 470. Sv. Bot. 92.....468
Hwit Näckros. Hwit Åkanna. Kiärnrosor.....468
Nymphæa lutea. Prodr. Fl. Scand. 655. Flor. Svec. 469. Sv. Bot.....469
Gul Näckros. Gul Åkanna.....469
Oenanthe crocata. Prodr. Fl Scand. 351. Flor. Svec. 251. Sv. Bot.....469
Oenanthe fistulosa. Prodr. Fl. Scand. 350. Flor. Svec. 250. Sv. Bot.....470
Oenothera biennis. Prodr. Fl. Scand. 456. Sv. Bot. 470
Fransk Rapunzel. Gul Rapunzel.....470
Ononis arvensis. Prodr. Fl. Scand. 872. Flor. Svec. 637.α. Sv. Bot:.....471
Räfblommor. Karbas.....471
Ononis spinosa. Prodr. Fl. Scand. 873. Flor. Svec. 637. β. Sv. Bot.....471
Puktörne. Ljungpinnar. Wargbasse ?.....471
Onopordum Acanthium. Prodr. Fl. Scand. 988. Flor. Svec. 724. Sv. Bot. 227.....472
Sempertin.....472
Opmioglossum vulgatum. Prodr. Fl. Scand. 1273. Flor. Svec. 932. Sv. Bot.....472
Läketunga.....472
Ophrys.....473
Orchis. Nosserot.....473
Orchis bifolia. Prodr. Fl. Scand. 1072. Flor. Svec. 793. Sv. Bot.....474
Ståndpers. Yxnagräs. Nattfioler.....474
Orchis pyramidalis. Prodr. Fl. Scand. 1073. Flor.

Svec. 798. Sv. Bot.....474
Orchis Morio. Prodr. Fl. Scand. 1074. Flor. Svec. 794. Sv. Bot. 233.....474
Orchis Mascula. Prodr., Fl. Scand. 1075. Flor. Svec. 795. Sv. Bot. 220.....474
Orchis ustulata. Prodr. Fl. Scand. 1076. Flor. Svec. 797. Sv. Bot.....474
Krutbrännare.....474
Orchis militaris. Prodr. Fl. Scand, 1077. Flor. Svec. 796. Sv. Bot.....474
Johannis Nycklar. Gulltuppor.....474
Orchis pallens. Prodr. Fl Scand. 1078. Sv. Bot.. .475
Origanum vulgare. Prodr. Fl. Scand. 736. Flor. Svec. 534. Sv. Bot. 188.....477
Dosta. Koning. Konungagräs. Mårmynta.....477
Ornithogalum luteum. Prodr. Fl. Scand. 399. Flor. Svec. 285. Sv. Bot.....478
Wåfferdagslök, och.....478
Ornithogalum minimum. Prodr. Fl. Scand. 400. Flor. Svec. 286. Sv. Bot.....478
Ornithogalum nutans. Prodr. Fl. Scand. 402. Sv. Bot.....478
Hwita Dufwor.....478
Ornithogalum umbellatum. Prodr. Fl. Scand. 401. Sv. Bot.....478
Oronbanche major. Prodr. Fl. Scand. 773. Flor. Svec. 561. Sv. Bot.....479
Orobus niger. Prodr. Fl. Scand. 879. Flor. Svec. 643. Sv. Bot.....479
Wippärter.....479
Orobus tuberosus. Prodr. Fl. Scand. 878. Flor. Svec. 642. Sv. Bot.....479
Gökmat.....479
Orobus vernus. Prodr. Fl. Scand. 877. Flor. Svec. 641. Sv. Bot.....480
Kråkärter.....480
Osmunda cripsa. Prodr. Fl. Scand. 1278. Sv. Bot. 480

Osmunda Lenaria. Prodr. Fl. Scand. 1274. Flor. Svec. 934. Sv. Bot.....480
Låsgräs.....480
Osmunda regalis. Prodr. Fl. Scand. 1275. Flor. Svec. 933. Sv. Bot.....481
Saffabuske.....481
Osmunda Spicant. Prodr. Fl. Scand. 1277. Flor. Svec. 936. Sv. Bot.....481
Osmunda Struthiopteris. Prodr. Fl. Scand. 1276. Flor. Svec. 935. Sv. Bot.....481
Foder-Bräkne.....481
Oxalis Acetosella. Prodr. Flor. Scand. 569. Flor. Svec. 406. Sv. Bot. 10.....482
Harsyra. Harwäpling. Gökmat. Göksyra. Wårhane. 482
Panicum Crus Galli Prodr. Fl. Scand. 77. Flor. Svec. 55. Sv. Bot.....483
Höns-Hirs.....483
Panicum sangvinale. Prodr. Fl. Scand. 78. Sv. Bot. 484
Blod Hirs.....484
Panicum verticillatum. Prodr. Fl. Scand. 74. Sv. Bot.....484
Panicum viride. Prodr. Fl. Scand. 76, Sv. Bot.....484
Papaver. Wallmoge.....484
Paris quadrifolia. Prodr. Fl. Scand. 485. Flor. Svec. 346. Sv. Bot. 6.....488
Trollbär. Dembär. Hållbär. Solögone.....488
Parnassia palustris. Prodr. Fl. Scand. 379. Flor. Svec. 268. Sv. Bot. 172.....489
Slåtterblomma. Hårnackar. Flenört. Hwit Wisil. Hjertblad.....489
Pastinaca sativa. Prodr. Fl. Scand. 366. Flor. Svec. 259. Sv. Bot.....489
Palsternack.....489
Pedicularis.....491
Pedicularis palustris. Prodr. Fl. Scand. 754. Flor. Svec. 551. Sv. Bot.....492

Liewarg. Källgräs. Ledgräs. Skomakareskägg. Studenter.....492
Pedicularis sylvatica. Prodr. Fl. Scand. 755. Flor. Svec. 552. Sv. Bot.....492
Granört, Grangräs.....492
Peplis Portula. Prodr. Fl. Scand. 439. Flor. Svec. 12. Sv. Bot.....493
Peziza.....493
Peziza Auricula. Prodr. Fl. Scand. 1981. Tremella Auricula. Flor. Svec. 1137. Sv. Bot.....493
Judas-Öron,.....493
Phaca alpina, Prodr. Fl. Scand. 901., Flor. Svec. 657. Sv. Bot.....493
Phalaris arundinacea. Prodr. Fl. Scand. 73. Flor. Svec. 53. Sv. Bot. 107.....494
Rör-Flen. Fläck.....494
Phalaris phleoides. Prodr. Fl. Scand. 72. Flor. Svec. 54. Sv. Bot.....494
Roll-Flen.....494
Phallus esculentus. Prodr. Fl. Scand. 1920. Flor. Svec. 1262. Sv. Bot.....495
Murkla. Morkla.....495
Phallus impudicus. Prodr. Fl. Scand. 1921. Flor. Svec. 1261. Sv. Bot.....495
As Murkla.....495
Phascum.....496
Phellandrium aquaticum. Prodr. Fl. Scand. 353. Flor. Svec. 252. Sv. Bot. 155.....496
Stäkra. Karstäkra.....496
Phleum alpinum. Prodr. Fl. Scand. 81. Flor. Svec. 58. Sv. Bot.....497
Fjällkampe.....497
Phleum arenarium. Prodr. Fl. Scand. 82. Flor. Svec. 59. Sv. Bot.....498
Sandkampe.....498
Phleum nodosum. Prodr. Fl. Scand, 80. Sv. Bot. 498
Knylkampe.....498
Phleum pratense. Prodr. Fl. Scand. 79. Flor. Svec.

56. Sv. Bot. 33.....499
Ängkampe. Timotheigräs.....499
Picris Eshioides. Prodr. Fl. Scand. 939. Sv. Bot..499
Snok-Tistel.....499
Picris Hieracioides. Prodr. Fl. Scand, 940. Flor. Svec. 686. Sv. Bot.....500
Pilularia globulifera. Prodr. Fl. Scand, 1303. Flor. Svec. 950. Sv. Bot.....500
Pimpinella dissecta. Prodr. Fl. Scand. 369. Sv. Bot. 500
Pimpinella Saxifraga. Prodr. Fl. Scand. 368. Flor. Svec. 261. Sv. Bot. 160.....500
Pimpinell. Bockrot.....500
Pinguicula alpina och villosa. Prodr. Fl. Scand. 34.35. Flor. Svec. 26. 27.....501
Pinguicula vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 33. Flor. Svec, 25. Sv. Bot. 36.....501
Tätört. Sättört. Fetört. Tätnacke, Kråkört.....501
Pinus Abies. Prodr. Fl. Scand. 1202. Flor. Svec. 875. Sv. Bot. 217.....503
Gran.....503
Pinus sylvestris. Prodr. Fl. Scand. 1201. Flor. Svec. 874. Sv. Bot. 91.....510
Tall. Furu. Fur.....510
Pisum arvense. Prodr. Fl. Scand. 875. Flor. Svec. 639. Sv. Bot.....520
Willärter.....520
Pisum maritimum. Prodr. Fl. Scand. 876. Flor. Svec. 640. Sv. Bot.....520
Strandärter. Hafsärter.....520
Plantago Corenopus. Prodr. Fl. Scand. 196. Flor. Svec. 134. Sv. Bot.....521
Plantago lanceolata. Prodr. Fl. Scand. 193. Flor. Svec. 131. Sv. Bot.....521
Kämpar.....521
Plantago major. Prodr. Fl. Scand. 191. Flor. Svec. 129. Sv. Bot. 93.....522
Groblad. Wägbreda. Webreblad. Läkeblad.

Läkebläcker.....522
Plantago maritima. Prodr. Fl. Scand. 194. Flor. Svec. 133. Sv. Bot.....522
Sutt.....522
Plantago media. Prodr. Fl. Scand. 192. Flor. Svec. 130. Sv. Bot.....523
Ludna Groblad. Kämpar.....523
Plantago Serraria. Prodr. Fl Scand. 195. Sv. Bot. 524
Poa alpina. Prodr. Fl. Svec. Sv. Bot.....524
Fjäll-Gröe.....524
Poa angustifolia. Prodr. Fl. Scand. 112. Flor. Svec. 81. Sv. Bot.....524
Ängs-Gröe. Äng. Birdgrass.....524
Poa pratensis. Prodr. Fl. Scand. 113. Flor. Svec. 82. Sv. Bot. 88.....524
Slåtter-Gröe.....524
Poa trivialis, Prodr. Fl. Scand. 111. Flor. Svec. 80. Sv. Bot. 88.....524
Betes-Gröe.....524
Poa annua. Prodr. Fl. Scand. 114. Flor. Svec. 83. Sv. Bot. 126.....525
Hwit Gröe.....525
Poa aquatica. Prodr. Fl. Scand. 109. Flor. Svec. 78. Sv. Bot. 30.....525
Jätte-Gröe. Kassewia.....526
Poa arenaria. Prodr. Fl. Scand. 120. Sv. Bot.....526
Sand Gröe.....526
Poa bulbosa. Prodr. Fl. Scand. 119. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....527
Knyl-Gröe.....527
Poa compressa. Prodr. Fl. Scand. 117. Flor. Svec. 84. Sv. Bot.....527
Berg-Gröe.....527
Poa cristata. Prodr. Fl. Scand. 121. Sv. Bot.....528
Poa nemoralis. Prodr. Fl. Scand. 118. Flor. Svec. 85. Sv. Bot.....528
Lund-Gröe.....528

Polemonium coeruleum. Prodr. Fl. Scand. 254. Flor. Svec. 193. Sv. Bot.....528
Polygala amara. Prodr. Fl. Scand. 863. Sv. Bot.. 528
Bitter Fogelört.....528
Polygala major. Prodr. Fl. Scand. 865. Flor. Svec. 632. x. Sv. Bot.....529
Polygala vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 864. Flor. Svec. 632. Sv. Bot.....529
Fogelört. Jungfru Maria Lin.
Jungfru M. Hör.....529
Polygonum amphibium. Prodr. Fl. Scand. 478. Flor. Svec. 341. Sv. Bot.....531
Pihlört.....531
Polygonum aviculare. Prodr. Fl. Scand. 481. Flor. Svec. 339. Sv. Bot.....531
Trampgräs. Gårgräs.....531
Polygonum Bistorta. Prodr. Fl. Scand. 476. Sv. Bot. 532
Ormrot.....532
Polygonum Convolvulus. Prodr. Fl. Scand. 483. Flor. Svec. 344. Sv. Bot.....533
Binda. Löfbinda.....533
Polygonum dumetorum. Prodr. Fl. Scand. 484. Sv. Bot.....533
Polygonum Fagopyrum. Prodr. Fl. Scand. 482. Flor. Svec. 345. Sv.Bot.....534
Bohwete.....534
Polygonum Hydropiper. Prodr. Fl. Scand. 479. Flor. Svec. 344. Sv. Bot.....537
Jungfrutwål. Bitterblad.....538
Polygonum Persicaria. Prodr. Fl. Scand. 480. Flor. Svec. 342. Sv. Bot.....538
Röknefwa.....538
Polygonum viviparum. Prodr. Fl. Scand. 477. Flor. Svec. 340. Sv. Bot.....539
Mortog. Swingräs.....539
Polypodium.....539
Polypodium Filix Foemina. Prodr. M. Scand. 1297.

Flor. Svec. 947. Sv. Bot.....540
Polypodium Filix Mas. Prodr. Fl. Scand. 1294. Flor. Svec. 946. Sv. Bot. 51.....540
Träjon.....540
Polypodium vulgare. Prodr. Flor. Scand. 1288. Flor. Svec. 944. Sv. Bot. 37.....540
Stensöta.....541
Polytricum commune. Prodr. Fl. Scand. 1331. Flor. Svec. 966. Sv. Bot. 101.....541
Björnmossa. Gucku-Lin. Sopmossa. Gök-Råg. Gucku-Råg. Duf-Råg. Kråke-Korn. Kråkehwete. 541
Populus alba. Prodr. Fl. Scand. 1239. Flor. Svec. 911. Sv. Bot.....542
Poppel. Hwit Poppel.....542
Populus nigra. Prodr. Fl. Scand. 1241. Flor. Svec. 910. Sv. Bot.....544
Swart Poppel. Poppel Pihl. Flugträd.....544
Populus tremula. Prodr. Fl. Scand. 1240. Flor. Svec. 910. Sv. Bot. 103.....548
Asp.....548
Potamogeton. Nate.....550
Potamogeton natans. Prodr. Fl. Scand. 210. Flor. Svec. 145. Sv. Bot.....551
Bläcken. Abborgräs. Narf. Gädd Nate.....551
Potentilla Anserina. Prodr. Fl. Scand. 632. Flor. Svec. 435. Sv. Bot. 152.....551
Gåsört. Silfwerört.....551
Potentilla argentea. Prodr. Fl. Scand. 635. Flor. Svec. 454. Sv. Bot.....552
Femfinger-Ört.....552
Potentilla aurea. Prodr. Fl. Scand. 638. Sv. Bot.. 552
Potentilla verna. Prodr. Fl. Scand. 637. Flor. Svec. 455. Sv. Bot.....552
Potentilla fruticosa. Prodr. Fl. Scand. 631. Flor. Svec. 451. Sv. Bot.....553
Tok.....553
Potentilla Norwegica. Prodr. Fl. Scand. 640. Flor.

Svec. 457. Sv. Bot.....553
Potentilla reptans. Prodr. Fla Scand. 635. Flor.
Svec. 456. Sv. Bot.....553
Potentilla rupestris, Prodr. Fl. Scand. 633. Flor.
Svec 453. Sv. Bot.....553
Prenanthes muralis. Prodr. Fl. Scand. 953. Flor.
Svec. 692. Sv. Bot.....554
Primula farinosa. Prodr. Fl. Scand. 237. Flor. Svec.
172. Sv. Bot.....554
Majer. Majblomster. Majblomster. Lärkblomster.
Swalblomster. Mjölblomma. Mariäblomma.....554
Primula Veris. Prodr. Fl. Scand. 238. Flor. Svec.
171. Sv. Bot. 5.....554
Oxlägg. Mariä-Nycklar. Nyckelblomster. Gök-
blomma. Käringtänder. Gulhwifwa. Yxlägg.
Sempertupp. Hanekam.....554
Prunella vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 743. Flor. Svec.
540. Sv. Bot.....556
Käring-Rock. Skogshumle.....556
Prunus Avium. Prodr. Fl. Scand. 600. Flor. Svec.
429. Sv. Bot. 205.....556
Fogelkersbär. Fogelbär.....556
Prunus Cerasus. Prodr. Fl. Scand. 599. Sv. Bot.. 558
Swarta Kersbär.....558
Prunus domestica. Prodr. Fl. Scand. 601. Flor.
Svec. 430. Sv. Bot. 193.....558
Plommon.....558
Prunus insititia. Prodr. Fl. Scand. 602. Sv. Bot..559
Krikon. Tyska Slån.....559
Prunus Padus. Prodr. Fl. Scand. 598. Flor. Svec.
431. Sv. Bot. 121.....560
Hägg.....560
Prunus spinosa. Prodr. Fl. Scand. 603. Flor. Svec.
432. Sv. Bot. 151.....561
Slån. Stärkebär. Slär. Körne.....561
Pteris aquilina. Prodr. Fl. Scand. 1282. Flor. Svec.
940. Sv, Bot. 90.....563
Bräkne. Bräken. Ormric. Ormkage. Getranis.

Enestabb. Fräkne. Ormbunke.....563
Pulmonaria angustifolia. Prodt. Fl. Scand. 230. Flor. Svec. 164. Sv. Bot.....565
Pulmonaria maritima. Prodr. Fl. Scand. 231. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....565
Pulmonaria officinalis. Prodr. Fl. Scand. 229. Flor. Svec. 163. Sv. Bot. 135:.....565
Lungört.....565
Pyrola.....565
Pyrola umbellata. Prodr. Fl. Scand. 504. Flor. Svec. 363. Sv. Bot. 27.....566
Ryhlört.....566
Pyrola uniflora. Prodr. Fl. Scand. 505. Flor. Svec. 364. Sv. Bot. 176.....566
Ögonsjukegräs.....566
Pyrus communis. Prodr. Fl. Scand. 611. Flor. Svec. 436. Sv. Bot.....566
Wild-Päron. Skogs-Päron. Sten-Päron.....566
Pyrus Malus. Prodr. Fl. Scand. 612. Flor. Svec. 437. Sv. Bot. 229.....567
Wild-Appel. Skogs Appel.....567
Qvercus Robur. Prodr. Fl. Scand. 1197. Flor. Svec. 870. Sv. Bot. 73.....568
Ek.....569
Ranunculus. Solögon. Ranunkel.....580
Ranunculus acris. Prodr. Fl. Scand. 696. Flor. Svec. 507. Sv. Bot.....580
Smörblomster. Solögon. Somöjor, Gullskålar. Midsommarsblomster. Majblomster.....580
Ranunculus aquatilis. Prodr. Fl. Scand. 700. Flor. Svec. 509. Sv. Bot.....581
Åhlnate. Watten-Ranunkel.....581
Ranunculus arvensis. Prodr. Fl. Scand. 698. Flor. Svec. 508. Sv. Bot.....582
Åker Ranunkel.....582
Ranunculus Auricomus. Prodr. Fl. Scand. 684. Flora Svec. 498. Sv. Bot.....583
Ranunculus bulbosus. Prodr. Fl. Scand. 692. Flor.

Svec. 504. Sv. Bot.....583
Solhwifwor.....583
Ranunculus Ficaria. Prodr. Fl. Scand. 683. Flor. Svec. 496. Sv. Bot. 17.....583
Ranunculus Flammula. Prodr. Fl. Scand. 680. Flor. Svec. 494. Sv. Bot. 117.....584
Ältgräs. Skregräs. Wärkört.....584
Ranunculus illyricus. Prodr. Fl. Scand. 887. Flor. Svec. 500. Sv. Bot.....585
Ranunculus Lingva. Prodr. Fl. Scand.. 682. Flor. Svec. 493. Sv. Bot.....585
Åmöja.....585
Ranunculus Philonotis. Prodr. Fl. Scand. 693. Sv. Bot.....586
Ranunculus polyanthemos. Prodr. Fl. Scand. 695. Flor. Svec. 506. Sv. Bot.....586
Ranunculus repens. Prodr. Fl. Scand. 694. Flor. Svec. 505. Sv. Bot.....586
Refjagräs. Watturotblomster.....586
Ranunculus reptans. Prodr. Fl. Scand. 681. Flor. Svec. 495. Sv. Bot.....587
Ranunculus sceleratus. Prodr. Fl. Scand. 685. Flor. Svec. 499. Sv. Bot.....587
Tiggar-Ranunkel.....587
Raphanus Raphanistrum. Prodr. Fl. Scand. 834. Flor. Svec. 612. Sv. Bot.....588
Krampfrö. Åkerrätticka.....588
Reseda Luteola, Prodr. Fl. Scand. 590. Flor. Svec. 424. Sv. Bot. 82.....589
Wau.....589
Rhamnus Catharticus. Prodr. Fl. Scand. 280. Flor. Svec.208. Sv. Bot.....591
Getappel. Werrentorn, Wigeltorn. Walbjörk. Walborgsbjörk. Getbark.....592
Rhamnus Frangula. Prodr. Fl. Scand. 281. Flor. Svec. 203. Sv. Bot. 109.....594
Brakwed. Toste. Tröske. Gulbark. Brågor. Sprakwed.....594

Rheum Rhaponticum. Prodr. Fl. Scand. 489. Sv. Bot.....596
Däckta Rhabarber. Sopp Rhabarber.....596
Rhinanthus Crista Galli. Prodr. Fl. Scand. 745. Flor. Svec. 542. Sv. Bot.....598
Skallergräs. Skaller. Skälla. Ängskallra. Penninggräs.....598
Rhodiola rosea. Prodr. Fl. Scand. 1242. Flor. Svec. 912. Sv. Bot.....599
Rosenrot.....599
Ribes alpinum. Prodr. Fl. Scand. 284. Flor. Svec. 206. Sv. Bot. 223.....600
Måbär. Kongsbär. Degbär. Kalfbär.....600
Ribes Grossularia. Prodr. Fl. Scand. 287. Sv. Bot. 133.....600
Ribes reclinatum. Spec. Plant, 291. Sv. Bot.....601
Ribes Uva crispa. Prodr. Fl. Scand. 288. Flor. Svec. 208. Sv. Bot.....601
Krusbär. Stickelbär.....601
Ribes nigrum. Prodr. Fl. Scand. 286. Flor. Svec. 207. Sv. Bot. 169.....607
Swarta Winbär. Solbär. Distron. Tistron.....607
Ribes rubrum. Prodr. Fl. Scand. 283. Flor. Svec. 205. Sv. Bot. 199.....610
Winbär. Reps. Risp.....610
Riccia.....613
Rosa. Wilda Rosor.....613
Rosa arvensis. Prodr. Fl. Scand. 617. Sv. Bot.....614
Rosa canina. Prodr. Fl. Scand. 623. Flor. Svec. 441. Sv. Bot. 29.....614
Njuponbuske. Nypęntorn. Törne.....614
Rosa cinnamomea. Prodr. Fl. Scand. 618. Sv. Bot. 615
Kanel Rosor.....615
Rosa Eglanteria. Prodr. Fl. Scand, 616. Flor. Svec. 443. Sv. Bot.....615
Gula Rosor.....615
Rosa rubiginosa. Prodr. Fl. Scand. 699. Sv. Bot. 616

Luckt-Törne. Neglantyr.....616
Rosa spinosissima. Prodr. Fl. Scand. 620. Flor. Svec. 443. Sv. Bot.....616
Smör-Njupon.....616
Rosa villosa. Prodr. FI. Scand. 621. Flor. Svec. 1295. Sv. Bot.....616
Rubus arcticus. Prodr. Fl. Scand. 608. Flor. Svec. 448. Sv. Bot. 26.....617
Norrlands Åkerbär. Jungfrubär. Wikon.....617
Rubus cæsius. Prodr. Fl. Scand. 695. Flor. Svec. 445. Sv. Bot.....618
Blå Hallon. Åkerbär. Björnbär. Björnhallon. Psalmbär., Käringbär. Kalf-Hjortron. Busken kallas i Skåne Kärringtarmar.....618
Rubus Chamæmorus. Prodr. Fl. Scand. 629. Flor. Svec. 449. Sv. Bot.....618
Hjortron. Hjorter. Snotter. Molter. Jalbär.....618
Rubus fruticosum Prodr. Fl. Scand. 626. Flor. Svec. 444. Sv. Bot.....619
Björnbär. Brombär. Kärringhallon.....619
Rubus idæus. Prodr. Fl. Scand. 624. Flor. Svec. 446. Sv. Bot. 181.....620
Hallon. Hinnbär. Bringbär. Brambär. Ullbär. Fallbär.....620
Rubus saxatilis. Prodr. Fl. Scand. 627. Flor. Svec. 447. Sv. Bot.....622
Jungfrubär. Kärringbär. Kobär. Togbär. Tagbär. Krasbär. Klasbär. Klasen. Stenbär. J. Maria Bär. 622
Rumex Acetosa. Prodr. Fl. Scand. 447. Flor. Svec. 318. Sv. Bot. 190.....623
Syra. Ängsyra.....623
Rumex Acetosella. Prodr. Fl. Scand. 448. Flor. Svec. 319. Sv. Bot.....624
Kråksyra. Bergsyra. Göksyra. Syrbilla. Tierprot.625
Rumex aquaticus. Prodr. Fl. Scand. 445. Flor. Svec. 315. Sv. Bot. 209.....625
Wattenskräppa. Tjerp.....625
Rumex Hydrolapathum. Rafns Danın. Flora, II.

498. Sv. Bot.....625
Wattenskräppa.....625
Rumex acutus. Prodr. Fl. Scand. 443. Flor. Svec, 316. Sv. Bot. 161.....627
Hästsyra. Hästskräppa.....627
Rumex crispus. Prodr. Fl. Scand. 440. Flor. Svec. 314. Sv. Bot.....627
Swinsyra. Swinskräppa.Swinrot.....627
Rumex digyneis. Prodr. Fl. Scand. 446. Flor. Svec. 317. Sv. Bot.....628
Fjällsyra.....628
Rumex maritimus. Prodr. Fl. Scand. 442. Flor. Svec. 313. Sv. Bot.....628
Strandskräppa.....628
Rumex Nemolapathum. Prodr. Fl. Scand. 441. Sv. Bot.....629
Spritskäppa.....629
Rumex obtusifolius. Prodr. Fl. Scand. 444. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....629
Hästskräppa.....629
Ruppia maritima. Prodr. Fl. Scand. 319. Flor. Svec. 154. Sv. Bot.....629
Sagittaria Sagittifolia. Prodr. Fl. Scand. 1195. Flor. Svec. 869. Sv. Bot. 164.....629
Salicornia herbacea. Prodr. Fl. Scand. 1. Flor. Svec. 1. Sv. Bot.....630
Glasört.....630
Salicornia fruticosa. Prodr. Fl. Scand. 2. Sv. Bot. 630
Salix alba, Prodr. Fl. Scand. 1232. Flor. Svec. 903. Sv. Bot.....630
Hwitpihl.....630
SALIX aurita. Prodr, Fl. Scand. 1221. Fl. Svec. 891. Sv. Bot.....633
Salix caprea. Prodr. Fl. Scand. 1229. Flor. Svec. 900. Sv. Bot. 98.....633
Sälg. Sall. Sälle. Sälld. Palm.....633
SALIX cinerca. Prodr. Fl. Scand. 1231. Flor. Svec.

902. Sv. Bot.....635
Grå Wide.....635
SALIX fragilis. Prodr. Fl. Scand. Fl. Scand. 1213. Flor. Svec. 883. Sv. Bot.....636
Grön Pihl. Stör Pihl.....636
Salix fusca. Prodr. Fl. Scand. 1227. Flor. Svec. 897. Sv. Bot.....637
Gråris. Sandwide.....637
Salix hermaphroditica. Prodr. Fl. Scand. 1206. Flor. Svec. 878. Sv. Bot.....638
Salix incubacea. Prodr. Fl. Scand. 1225. Flor. Svec. 895. Sv. Bot.....638
Marwide.....638
Salix pentandra. Prodr. Fl. Scand. 1208. Flor. Svec. 879. Sv. Bot.....639
Jolster. Jålster. Hilster. Wilster. Halster. Juster. Wekar.....639
Salix purpurea. Prodr. Fl. Scand. 1214. Flor. Svec. 884. Sv. Bot.....641
Rödwide. Röd Pihl.....641
Salix repens. Prodr. Fl. Scand. 1226. Flor. Svec. 896. Sv. Bot.....642
Krypwide.....642
Salix rosmarinifolia. Prodr. Fl. Scand. 1228. Flor. Svec. 898. Sv. Bot.....643
Rosmarin Wide.....643
Salix triandra. Prodr. Fl. Scand. 1207. Sv. Bot....643
Glatt Pihl.....643
Salix viminalis, Prodr. Fl. Scand. 1230. Flor. Svec. 901. Sv. Bot. 211.....643
Band-Pihl. Korg-Pihl. Tysk Pihl.....643
Salix vitellina. Prodr. Fl. Scand. 1210. Sv. Bot...645
Gul Pihl.....645
Salsola Kali. Prodr. Fl. Scand. 306. Flor. Svec. 225. Sv. Bot.....646
Salvia pratensis. Prodr. Fl. Scand. 40. Flor. Svec. 32. Sv. Bot.....646
Ängs Salwia.....646

Sambucus Ebulus. Prodr. Fl. Scand. 374. Flor. Svec. 266. Sv. Bot.....646
Sommar-Hyll. Mannablod.....646
Sambucus nigra. Prodr. Fl. Scand. 373. Flor. Svec. 265. Sv. Bot. 33.....647
Fläder. Hyll. Fulbom.....647
Samolus Valerandi. Prodr. Fl. Scand. 267. Flor. Svcc. 192. Sv. Bot.....651
Sangvisorba officinalis. Prodr. Fl. Scand. 199. Flor. Svec. 137. Sv. Bot.....651
Sanicula europæa. Prodr. Fl. Scand. 325. Flor. Svec. 235. Sv. Bot.....652
Sårläka.....652
Saponaria officinalis. Prodr. Fl. Scand. 528. Sv. Bot.....652
Såpneglickor.....652
Satyrium.....653
Saxifraga. Stenbräcka.....653
Saxifraga granulata. Prodr. Fl. Scand. 515. Flor. Svec. 372. Sv. Bot. 153.....653
Scabiosa arvensis. Prodr. Fl. Scand. 176. Flor. Svec. 117. Sv. Bot.....654
Åkerwädd. Båtsmän.....654
Scabiosa columbaria. Prodr. Fl. Scand. 177. Flor. Svec. 118. Sv. Bot.....654
Scabiosa Succisa. Prodr. Fl. Scand. 175. Flor. Svec. 119. Sv. Bot.....655
Ängwädd. Ängblad. Blåhattar.....655
Scandix Anthriscus. Prodr. Fl. Scand. 359. Flor. Svec. 256. Sv. Bot.....656
Scandix Cerefolium. Prodr. Fl. Scand. 358. Flor. Svec. 255. Sv. Bot.....656
Körfwel.....656
Scandix infesta. Prodr. Fl. Scand. 360. Sv. Bot...657
Scandix odorata. Prodr. Fl. Scand. 356. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....657
Spansk Körfwel.....657
Scandix Pecten. Prodr. Fl. Scand. 357. Faun. Svec.

p. 557. Sv. Bot.....658
Scheuchzeria palustris, Prodr. Fl. Scand. 449. Flor. Svec. 320, Sv. Bot.....659
Schoenus Agh.....659
Schoenus Mariscus. Prodr. Fl. Scand. 49. Flor. Svec. 38. Sv. Bot.....659
Takagh. Agh. Åhm.....659
Scilla italica. Prodr. Fl. Scand. 403. Sv. Bot.....660
Scirpus. Säf.....660
Scirpus vaspitosus. Prodr. Fl. Scand. 58. Flor. Svec. 43. Sv. Bot,.....660
Myr Säf. Mossatuf.....660
Scirpus lacustris. Prodr. Fl. Scand. 61. Flor. Svec. 46. Sv. Bot. 150.....661
Sjö-Säf. Kålhwass.....661
Scirpus maritimus. Prodr. Fl. Scand. 65. Flor. Svec. 47. Sv. Bot.....663
Hafs Säf.....663
Scirpus palustris. Prodr. Fl. Scand. 56. Flor. Svec. 42. Sv. Bot,.....663
Knapp Säf. Sälta. Sälting.....663
Scirpus sylvaticus. Prodr. Fl. Scand. 66. Flor. Svec. 48. Sv. Bot.....664
Skogs Säf.....664
Scleranthus annuus. Prodr. Fl. Scand. 524. Flor. Svec. 377. Sv. Bot.....664
Tandgräs.....664
Scleranthus perennis. Prodr. Fl. Scand. 525. Flor. Svec. 378. Sv. Bot.....664
Scorzonera humilis. Prodr. Fl. Scand. Prodr. Fl. Scand. 937. Flor. Svec. 685. Sv. Bot. 212.....665
Wild Scorzonera. Swinrot. Swinblomster.....665
Scrophularia nodosa. Prodr. Fl. Scand. 767. Flor. Svec. 560. Sv. Bot.....666
Flenört. Torsnässla.....666
Scrophularia vernalis. Prodr. Fl. Scand. 769. Sv. Bot.....666
Scutellaria galericulata. Prodr. Fl. Scand. 741. Flor.

Svec. 538. Sv. Bot.....666
Getnos.....666
Scutellaria hastifolia. Prodr. Fl. Scand. 742. Flor.
Svec. 539. Sv. Bot.....667
Sedum acre. Prodr. Fl. Scand. 564. Flor. Svec. 403.
Sv. Bot. 149.....668
Fetknoppar. Pallgräs. Wipegräs. Hällegräs.....668
Sedum album. Prodr. Fl. Scand. 563. Flor. Svec.
400. Sv. Bot.....669
Hälleknoppar. Mörtgräs.....669
Sedum annum. Prodr. Fl. Scand. 566. Flor. Svec.
405. Sv. Bot.....669
Sedum sexangulare. Prodr. Fl. Scand. 565. Flor.
Svec. 404. Sv. Bot.....669
Kantknoppar.....669
Sedum reflexum. Prodr. Fl. Scand. 560. Flor. Svec.
401. β. 1296. Sv. Bot.....669
Sedum rupestre. Prodr. Fl. Scand. 561. Flor. Svec.
401. α. Sv. Bot.....669
Sedum Telephium. Prodr. Fl. Scand. 559. Flor.
Svec. 400. Sv. Bot.....670
Kärleksört. Käringkål. Bockebläcke. Huslök.....670
Selinum carvifolia. Prodr. Fl. Scand. 333. Sv. Bot.
.....670
Selinum palustre. Prodr. Fl. Scand. 332. Flor. Svec.
239. Sv. Bot.....670
Mossrot. Finsk Ingfära.....670
Sempervivum tectorum. Prodr. Fl. Scand. 597. Flor.
Svec. 428. Sv. Bot.....671
Huslök. Taklök.....671
Senecio aquaticus. Prodr. Fl. Scand. 1021. Sv. Bot.
.....671
Senecio Jacobæa, Prodr. Fl. Scand. 1020. Flor.
Svec. 751. Sv. Bot.....671
Stånds. Gullgubbar.....671
Senecio paludosus. Prodr. Fl. Scand. 1022. Flor.
Svec. 752. Sv. Bot.....672
Senecio sylvaticus. Prodr. Fl. Scand. 1019. Flor.

Svec. 748. Sv. Bot.....672
Senecio viscosus. Prodr. Fl. Scand. 1018. Flor.
Svec. 749. Sv. Bot.....672
Senecio vulgaris. Prodr. Fl. Scand. 1017. Flor.
Svec. 747. Sv. Bot.....673
Korsört. Stenört. Blodgräs. Crucifixört.....673
Serapias.....674
Serratula alpina. Prodr. Fl. Scand. 977. Flor. Svec.
714. Sv. Bot.....674
Fjäll Skära.....674
Serratula arvensis. Prodr. Fl. Scand. 975. Flor.
Svec. 715. Sv. Bot.....674
Åkertistel. Korntistel. Gortistel. Skroftistel.....674
Serratula tinctoria. Prodr. Fl. Scand. 976. Flor.
Svec. 713. Sv. Bot. 170.....675
Ängskära. Skära. Skärda. Skäla Skälegräs.....675
Seseli montanum. Prodr. Fl. Scand. 365. Sv. Bot.
.....678
Sherardia arvensis. Prodr. Fl. Scand. 178. Flor.
Svec. 120. Sv. Bot.....678
Sherardsört.....678
Sibbaldia procumbens, Prodr. Fl. Scand. 387. Flor.
Svec. 275. Sv. Bot.....678
Silene.....679
Silene nutans. Prodr. Fl. Scand. 538. Flor. Svec.
388. Sv. Bot.....679
Sinapis arvensis. Prodr. Fl. Scand. 832. Flor. Svec.
610. Sv. Bot.....679
Åkersenap. Åkerkål. Prästkål. Swinkål. Gulört.. 679
Sinapis nigra. Prodr. Fl. Scand. 833. Flor. Svec.
611. Sv. Bot. 83.....680
Senap. Swart Senap. Simp.....680
Sison inundatum. Prodr. Fl. Scand. 349. Flor. Svec.
249. Sv. Bot.....682
Sisymbrium amphibium. Prodr. Fl. Scand. 813.
Flor. Svec. 593. Sv. Bot.....683
Sisymbrium arenosum. Prodr. Fl. Scand. 815. Flor.
Svec. 397. Sv. Bot.....683

Sisymbrium Irio. Prodr. Fl. Scand. 817. Flor. Svec. 596. Sv. Bot.....683
Sisymbrium Supinum. Prodr. Fl. Scand. 814. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....683
Sisymbrium sylvestre. Prodr. Fl. Scand. 812. Flor. Svec. 594. Sv. Bot. 683
Sisymbrium Nasturtium. Prodr. Fl. Scand. 811. Flor. Svec. 592. Sv. Bot.....684
Källkrasse. Wattenkrasse.....684
Sisymbrium Sophia. Prodr. Fl. Scand. 816. Flor. Svec. 595. Sv. Bot. 203.....684
Stillfrö.....684
Sium angustifolium. Prodr. Fl. Scand. 346. Sv. Bot. 685
Sium Falcaria. Prodr. Fl. Scand. 348. Sv. Bot.....685
Sium latifolium. Prodr. Fl. Scand. 345. Flor. Svec. 247. Sv. Bot. 178.....686
Strätta.....686
Solanum Dulcamara. Prodr. Fl. Scand. 279. Flor. Svec. 201. Sv. Bot.....686
Bittersöta. Qweswed. Matledsquistar. Ormobär. Hållbär. Trullbär. Willbär. Galnebär.....686
Solanum nigrum. Prodr. Fl. Scand. 278. Flor. Svec. 200. Sv. Bot. 61.....688
Nattskategräs. Hansletsgräs. Trollbär.....688
Solidago Virgaurea, Prodr. Fl. Scand. 1025. Flor. Svec. 754. Sv. Bot.....690
Gullris. Jungfruris. Räftunga.....690
Sonchus alpinus. Prodr. Fl. Scand. 948. Sv. Bot. 690
Sonchus arvensis. Prodr. Fl. Scand. 945. Flor. Svec. 687. Sv. Bot.....690
Fet-tistel.....690
Sonchus lapponicus. Prodr. Fl. Scand. 947.
Sonchus alpinus. Flor. Svec. 689. Sv. Bot.....691
Tota. Tolta. Jerja.....691
Sonchus maritimus. Prodr. Fl. Scand. 943. Sv. Bot. 691
Sonchus oleraceus. Prodr. Fl. Scand. 946. Flor.

Svec. 688. Sv. Bot.....691
Mjölktistel. Wattentistel. Swintistel.....691
Sonchus Sibiricus. Prodr. Fl. Scand. 949. Flor. Svec. 690. Sv. Bot.....692
Sorbus aucuparia. Prodr. Fl. Scand. 608: Flor. Svec. 435. Sv. Bot. 145.....692
Runn. Rönn.....692
Sorbus hybrida. Prodr. Fl. Scand. 609.
Cratagus Aria. Flor. Svec. 433. γ. Sv. Bot.....694
Finsk Rönn.....694
Sparganium natans. Prodr. Fl. Scand. 1130. Flor. Svec. 833. Sv. Bot.....694
Flotagräs.....694
Sparganium ramosum. Prodr. Fl. Scand. 1128.
Sparganium erectum. Flor. Svec. 832.α. Sv. Bot. 695
Sparganium simplex. Prodr. Fl. Scand. 1129.
Sparganium erectum. Flor. Svec. 832. β. Sv. Bot. 695
Träggian. Igelknoppar.....695
Spartium scoparium. Prodr. Fl. Scand. 866. Flor. Svec. 633. Sv. Bot.....695
Hareris.....695
Spergula arvensis. Prodr. Fl. Scand. 583. Flor. Svec. 419. Sv. Bot.....697
Fryle. Skorf. Nägde. Spergel. Spurry.....697
Spergula nodosa, Sagina, Saginoides, subulata och 699
Sphagnum palustre, Prodr. Fl. Scand. 1313. Flor. Svec. 959. Sv. Bot. 113.....700
Rödmossa.....700
Spiræa Filipendula. Prodr. Fl. Scand. 614. Flor. Svec. 439. Sv. Bot. 154.....701
Somilla. Galtbröd. Galtknappar. Brudbröd.....701
Spiræa salicifolia. Prodr. Fl. Scand. 613. Sv Bot. 702
Spirea.....702
Spiræa Ulmaria. Prodr. Fl. Scand. 615. Flor. Svec.

440. Sv. Bot. 189.....702
Elggräs. Mjöört. Karört. Ahlskogsgräs. Lucktgräs. Majigräs. Johannisört. Ölgräs. Ahlgräs.....702
Splachnum.....703
Stachys alpina. Prodr. Fl. Scand. 728. Flor. Svec. 527. Sv. Bot.....703
Stachys arvensis. Prodr. Fl. Scand. 730. Glecoma arvensis. Flor. Svec. 519. Sv. Bot.....703
Stachys palustris. Prodr. Fl. Scand. 727. Flor. Svec. 528. Sv. Bot.....703
Swinknyler.....703
Stachys sylvatica. Prodr. Fl. Scand. 726. Flor. Svec. 526. Sv. Bot.....704
Skarlakansgräs.....704
Statice Armeria. Prodr. Fl. Scand. 380. Flor. Svec. 269. Sv. Bot.....704
Strandblomster. Trift.....704
Statice Limonium. Prodr. Fl. Scand. 381. Flor. Svec. 270. Sv. Bot.....705
Stellaria.....705
Stipa pennata. Prodr. Fl. Scand. 148. Faun. Svec. p. 557. Sv. Bot.....706
Fjädergräs.....706
Stratiotes Aloides. Prodr. Fl. Scand. 1246. Flor. Svec. 479. Sv. Bot.....706
Subularia aquatica. Prodr. Fl. Scand. 776. Flor. Svec. 566. Sv. Bot.....706
Symphytum officinale. Prodr. Fl. Scand. 232. Flor. Svec. 165. Sv. Bot.....706
Wallört.....706
Tamarix Germanica. Prodr. Fl. Scand. 375. Sv. Bot. 710
Tamarisk.....710
Tanacetum vulgare. Prodr. Fl. Scand. 996. Flor. Svec. 730. Sv. Bot. 81.....711
Renfan, Öhlgräs. Däsmegräs. Batram.....711
Taxus baccata. Prodr. Fl. Scand. 1248. Flor. Svec. 916. Sv. Bot.....712

Tax. Id. Idgran. Barrlind.....712
Teucrium Scordium. Prodr. Fl. Scand. 708. Flor. Svec. 513. Sv. Bor.....713
Thalictrum alpinum. Prodr. Fl. Scand. 673. Flor. Svec. 489. Sv. Bot.....714
Thalictrum aquilegifolium. Prodr. Fl. Scand. 677. Flor. Svec. 487. Sv. Bot.....714
Thalictrum flavum. Prodr. Fl. Scand. 675. Flor. Svec. 488. Sv. Bot.....714
Torrwärksgräs.....714
Thalictrum minus. Prodr. Fl. Scand. 674. Flor. Svec. 489. Sv. Bot.....714
Thalictrum simplex. Prodr. Fl. Scand. 676. Flor. Svec. 490. Sv. Bot. 715
Thesium alpinum och Linophyllum. Prodr. Fl. Scand. 292 och 293.....715
Thalaspi arvense. Prodr. Fl. Scand. 788. Flor. Svec. 574. Sv. Bot. 214.....715
Penninggräs. Skärffrö. Skillingar. Taskegräs. Trädlök.....715
Thlaspi campestre. Prodr. Fl. Scand. 789. Flor. Svec. 575. Sv. Bot.....716
Kong Salomons Ljusstake. Stillfrö.....716
Thlaspi Bursa Pastoris. Prodr. Fl. Scand. 790. Flor. Svec. 576. Sv. Bot.....716
Nåldyner. Lommegräs. Taskegräs.....716
Thymus Acinos. Prodr. Fl. Scand. 738. Flor. Svec. 536. Sv. Bot.....717
Harmynta.....717
Thymus Serpyllum. Prodr. Fl. Scand. 737. Flor. Svec. 535. Sv. Bot.....717
Back-Timjan. Swarthö.....717
Tulia europea. Prodr. Fl. Scand. 657. Flor. Svec. 471. Sv. Bot. 40.....718
Lind. Linn.....718
Tillæa aquatica. Prodr. Fl. Scand. 224. Flor. Svec. 156. Sv. Bot. 721
Tordylium Anthriscus. Prodr. Fl. Scand. 328. Flor.

Svec. 236. Sv. Bot.....722
Tormentilla erecta. Prodr. Fl. Scand. 643. Flor,
Svec. 459. Sv. Bot. 19.....722
Blodrot.....722
Tragopogon pratense. Prodr. Fl. Scand. 935. Flor.
Svec. 684. Sv. Bot. 146.....723
Bockskägg. Salsofi. Sasifi.....723
Trapa natans. Prodr. Fl. Scand. 203. Flor. Svec.
140. Sv. Bot.....724
Wattennöt. Sjönöt.....724
Tremella.....725
Trientalis europæa. Prodr. Fl. Scand. 455. Flor.
Svec. 326. Sv. Bot.....725
Trifolium agrarium. Prodr. Fl. Scand. 920. Flor.
Svec. 671. Sv. Bot.....725
Gulköfwer. Gullkulla. Jordhumle.....725
Trifolium alpestre. Prodr. Fl. Scand. 915. Sv. Bot.
.....725
Sten-Klöfwer.....726
Trifolium arvense. Prodr. Fl. Scand. 916. Flor.
Svec. 668. Sv. Bot.....726
Harklöfwer. Flåsgräs. Harwäpling.....726
Trifolium filiforme. Prodr. Fl. Scand. 923. Flor.
Svec. 674. Sv. Bot.....727
Trifolium flexuosum. Prodr, Fl. Scand. 914.
Trifolium medium. Faun. Svec. p. 558.
Sv. Bot.....727
Skogsklöfwer.....727
Trifolium fragiferum. Prodr. Fl. Scand. 918. Flor.
Svec. 670. Sv. Bot.....728
Blåsklöfwer.....728
Trifolium hybridum. Prodr. Fl. Scand. 911. Flor.
Svec. 664. Sv. Bot. 129.....728
Blekklöfwer.....728
Trifolium Melilotus officinalis. Prodr. Fl. Scand.
909. Flor. Svec. 663. Sv. Bot. 69.....728
Melilot. Honungsklöfwer.....729
Trifolium montanum. Prodr. Fl. Scand. 919. Flor.

Svec. 667. Sv. Bot.....729
Trifolium pratense. Prodr. Fl. Scand, 913. Flor. Svec. 666. Sv. Bot.....729
Klöfwer. Rödklöfwer. Rödwäpling. Sugor. Mjölontuppa. Rödtuppa. Rödkolla. Småregräs. Honungsblomster.....730
Trifolium procumbens. Prodr. Fl. Scand. 922. Flor. Svec. 673. Sv. Bot.....733
Trifolium repens. Prodr. Fl. Scand. 912. Flor. Svec. 665. Sv. Bot.....734
Hwit Klöfwer. Hwit Wäpling. Hwit-Kullor.....734
Trifolium spadiceum. Prodr. Fl. Scand. 921. Flor. Svec. 672 Sv. Bot.....735
Brun Klöfwer.....735
Trifolium striatum. Prodr. Fl. Scand. 917. Flor. Svec. 669. Sv. Bot.....735
Triglochin maritimum. Prodr. Fl. Scand. 451. Flor. Svec. 322. Sv. Bot. 112.....736
Hafs Sälting. Saltgräs.....736
Triolochin palustre. Prodr. Fl. Scand. 450. Flor. Svec. 321. Sv. Bot. 111.....736
Kärr-Sälting. Sällting.....736
Triticum junceum. Prodr. Fl. Scand. 168. Sv. Bot. 737
Triticum repens. Prodr. Fl. Scand. 167. Flor. Svec. 114. Sv. Bot. 38.....737
Qwickhwete. Qwick Rot. Röte. Qwicka. Hwitrot. Axing. Efsing.....737
Trollius europeus. Prodr. Fl. Scand. 701. Flor. Svec. 510. Sv. Bot.....740
Ängbollar. Smörbollar. Ängknappar. Buller-blomster. Laxblomster. Hwalkullor.....740
Tulipa sylvestris. Prodr. Fl. Scand. 398. Flor. Svec. 284. Sv. Bot. 202.....740
Wild Tulpan.....740
Turritis alpina, glabra & hirsuta. Prodr. Fl. Scand. 827. 8. 9. Flor. Svec. 606. 7. Sv. Bot.....741
Tussilago alba. Prodr. Fl. Scand. 1014. Flor. Svec.

745. Sv. Bot.....741
Tussilago Farfara. Prodr. Fl. Scand. 1012. Flor. Svec. 743. Sv. Bot. 2.....741
Hästhof. Folafötter. Skråp.....741
Tussilago frigida. Prodr. Fl. Scand. 1013. Flor. Svec. 744. Sv. Bot.....742
Tussilago Petasites. Prodr. Fl. Scand. 1016. Flor. Svec. 746. Sv. Bot. 224.....742
Pestilensört.....742
Tussilago spuria. Prodr. Fl. Scand. 1015. Sv. Bot. 743
Typha angustifolia, Prodr. Fl. Scand. 1127. Flor. Svec. 829. Sv. Bot. 234.....743
Typha latifolia, Prodr. Fl. Scand. 1126. Flor. Svec. 830. Sv. Bot.....743
Kafedun. Kafweldyn. Dunstockar. Dynema, Krutläskare. Narrkolfwar. Klubbgräş.....743
Ulmus campestris. Prodr. Fl. Scand. 308. Flor. Svec. 326. Sv. Bot. 13.....744
Alm.....744
Ulva. Slinka. Bunkie.....748
Urtica dioica. Prodr. Fl. Scand. 1188. Flor. Svec. 863. Sv. Bot. 68.....749
Brännässla. Stora Näter. Nälla.....749
Urtica urens. Prodr. Fl. Scand. 1187. Flor. Svec. 862. Sy. Bot. 206.....751
Etternäsla.....751
Utricularia vulgaris & minor. Prodr. Fl. Scand. 36. 37. Flor. Svec. 28. 29. Sv. Bot.....752
Vaccinium Myrtillus. Prodr. Fl. Scand. 468. Flor. Svec. 333. Sv. Bot 163.....752
Blåbär. Slyngon. Slynnen. Slinner.....752
Vaccinium Oxycocuos, Prodr. Fl. Scand. 471. Flor. Svec. 335. Sv. Bot. 12.....755
Tranbär. Tränjon. Tranjuter. Myrbär.....755
Vaccinium uliginosum, Prodr. Fl. Scand. 469. Flor, Svec. 332. Sv. Bot.....756
Odon. Böljon. Blåbuk. Gorwälta. Wamstöt. Swålen.

Slinnor. Öibär. Blåbär. Utterbär.....756
Vaccinium Vitis idæa. Prodr. Fl. Scand. 470. Flor. Svec. 334. Sv. Bot. 116.....756
Lingon. Kröson. Krösa. Kröser. Tyssling. Linbär. 757
Valeriana divica. Prodr. Fl. Scand. 43. Flor. Svec. 35. Sv. Bot.....759
Valeriana Locusta. Prodr. Fl. Scand. 44. Flor. Svec. 36. Sv. Bot. 232.....759
Valeriana officinalis. Prodr. Fl. Scand. 42. Flor. Svec. 34. Sv. Bot. 25.....759
Wenderot. Welamsrot. Stämgräs.....759
Vallisnerią spiralis. Prodr. Fl. Scand. 1205. Sv. Bot. 760
Veratrum album. Prodr. Fl. Scand. 1249. Sv. Bot. 761
Hwit Prustrot.....761
Verbascum Lychnitis. Prodr. Fl. Scand. 272. Flor. Svec. 196. Sv. Bot.....761
Verbascum nigrum, Prodr. Fl. Scand. 273. Flor. Svec. 197. Sv. Bot.....761
Verbascum Thapsus. Prodr. Fl. Scand. 271. Flor. Svec. 195. Sv. Bot. 79.....762
Kongsljus. Trollkärings slända.....762
Verbena officinalis. Prodr. Fl. Scand. 38. Flor. Svec. 30. Sv. Bot. 182.....762
Järnört.....763
Veronica.....763
Veronica Anagallis. Prodr. Fl. Scand. 19. Flor. Svec. 13. Sv. Bot.....763
Veronica Beccabunga. Prodr. Fl. Scand. 18. Flor. Svec. 14. Sv. Bot. 127.....763
Bäckgröna.....764
Veronica Chamædrys. Prodr. Fl. Scand. Flor. Svec. 18. Sv. Bot.....764
Gamander.....764
Veronica hederæfolia. Prodr. Fl. Scand. 26. Flor. Svec. 21. Sv. Bot.....764

Veronica Longifolia. Prodr. Fl. Scand. Flor. Svec. 9. Sv. Bot.....765
Veronica maritima. Prodr. Fl. Scand. 10. Flor. Svec. 8. Sv. Bot.....765
Veronica officinalis. Prodr. Fl. Scand. 14. Flor. Svec. 12. Sv. Bot. 159.....765
Ärenpris. Jordkrypa.....765
Veronica scutellata. Prodr. Fl. Scand. 20. Flor. Svec. 17. Sv. Bot.....766
Veronica spicata. Prodr. Fl. Scand. Flor. Svec. 10. Sv. Bot.....766
Viburnum Opulus. Prodr. Fl. Scand. 372. Flor. Svec. 264. Sv. Bot.....766
Uglerönn. Ulfrönn. Olwon. Fogelbär. Qwalkebär. Hålsbär. Olgonträd. Ulfbär.....766
Vicia Cassisbica. Prodr. Fl. Scand. 889. Flor. Svec. 653. Sv. Bot.....767
Vicia dumetorum. Prodr. Fl. Scand. 887. Flor. Svec. 649. Sv. Bot.....768
Vicia sepium. Prodr. Fl. Scand. 893. Flor. Svec. 651. Sv. Bot.....768
Tranärter.....768
Vicia sylvatica. Prodr. Fl. Scand. 888. Flor. Svec. 650. Sv. Bot. 136.....768
Skogswickor.....768
Vicia Cracca. Prodr. Fl. Scand. 890. Flor. Svec. 652. Sv. Bot. 166.....769
Musärter. Tranärter. Fogelwickor. Harawide. Wiar. Jogere.....769
Vicia Lathyroides. Prodr. Fl. Scand. 899. Sv. Bot. 769
Viola pisiormis. Prodr. Fl. Scand. 886. Sv. Bot...770
Vicia sativa. Prodr. Fl. Scand. 891. Flor. Svec. 654. Sv. Bot. 230.....770
Wickor. Åkerwickor.....770
Viola. Fioler.....772
Viola Canina. Prodr. Fl. Scand. 1966. Flor. Svec. 785. Sv. Bot.....772

Marsfioler. Hundfioler. Skogsfioler. Tjälblomster. Länsmans Stöflar....772
Viola odorata. Prodr. Fl. Scand. 1065. Flor. Svec. 784. Sv. Bot. 8....773
Äckta Fioler. Luckt Fioler....773
Viola tricolor. Prodr. Fl. Scand. 1070 Flor. Svec. 791. Sv. Bot. 44....774
Sammets-Fioler. Styfmors-Fioler. Styfmors-blomster. Skateblomster. Blåhwisil. Blålocker....774
Viscum album. Prodr. Fl. Scand. 7234. Flor. Svec. 905. Sv. Bot....775
Mistel. Mispelten....775
Xanthium strumarium. Prodr. Fl. Scand. 1189. Flor. Svec. 864 Sv. Bot....776
Zannichellia palustris. Prodr. Fl. Scand. 1117. Flor. Svec. 824. Sv. Bot....776
Zostera marina. Prodr. Fl. Scand. 1115. Flor. Svec. 823. Sv. Bot. 186....776
Tång. Band-Tång....776
Zostera Oceanica. Prodr. Fl. Scand. 1116. Sv. Bot. 777
Tillägg....778
Fucus. Tång. Sid. 272....778
Lycoperdon epiphyllum. Rost. Sid. 430....778
Swenskt Namn-Register....1
om
Äpple- och Päronträds Skötsel (),....779
§. 1....779
§. 2....784
§. 3....786
§. 4....788
§. 5....789
§. 6....792
§.7....794
§. 8....798
Rättelser i Första Delen....799